
3 1761 08124253 9

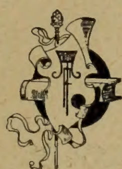
ZA DOMOVEM
VLASTIVĚDA ČECH

ZA DOMOVEM

VLASTIVĚDA ČECH

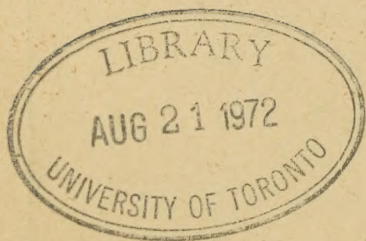
NAPSALI B. BAUŠE, H. SEDLÁČEK A AD. WENIG
ILLUSTROVAL J. WENIG

KNIHA DRUHÁ

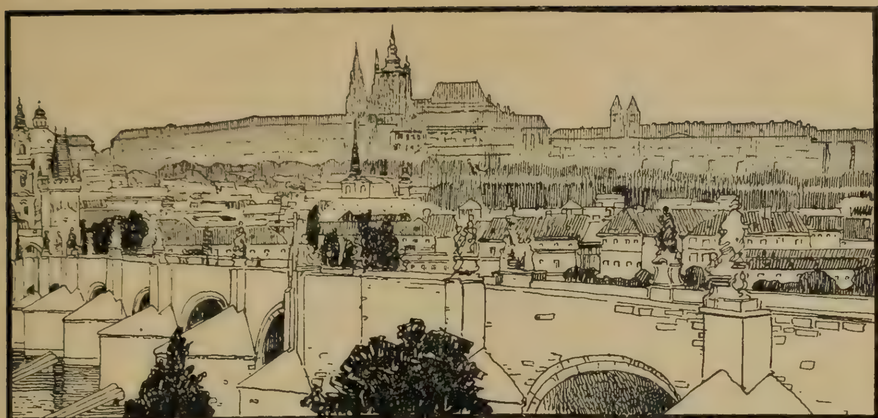

i elektrárenský do konce příloh!

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
V PRAZE

Tiskem »Unie« v Praze.

POHLED NA HRADČANY S NÁBŘEŽÍ FRANTIŠKOVA.

I.

PRVNÍ DOJMY PRAŽSKÉ.

(Podskalí. — Nábřeží. — Pracovitost a práce. — Orientační plány. — Policie. — J. V. Myslbek. — Technika a Vzdělání technické. — Zahrady a parky. — Karlovo náměstí. — Novoměstská radnice. — Jesuitská kolej. — Vítězslav Hálek. — Benedikt Roezl. — Faustův dům a kostel na Skalce. — Dintzenhoferové, stavitelé slohu barokního. — Pověst o Faustovi. — Emauzy. — Botanická zahrada. — Vyšehrad. — Slavín. — Chudobinec. — Chudinský fond. — Starobní pojištění. — Božena Němcová. — Obecní kuchyně. — Medik. — Životospráva. — Ostrovy. — Národní divadlo. — Most císaře Františka. — Hladová zeď. — Rozhledna na Petříně. — Klub českých turistů. — Lanová dráha.)

Toho dne, kdy hoši Kolarští i sestra jejich Marie s pěstounkou Hlaváčkovou zavítali do Prahy, byli všichni hosty pana professora Hájka. Našli jeho byt dle udané adressy v Podskalské třídě na Novém městě Pražském poblíž Vyšehradu. Že bylo před polednem, pozval professor Hájek Jana i Marii s Hlaváčkovou na oběd. Po obědě pan professor odešel, Hlaváčková se sestrou páně professorovou zůstaly v rozhovoru a děti sesedly se v kuchyni u okna. Měly si tolik, tolik povídat —

Odpoledne uběhlo rychle. Ač Marie se na Prahu tuze těšila,

přece jí ani nenapadlo, aby se odtrhla od bratří. Tak seděli až k samému večeru. Potom Hlaváčková oznámila, že vyhledá svou příbuznou, u které chtěla s Marií přenocovati. Bylo to nedaleko, ve starém domku podskalském, a služka páně professorova je tam dovedla. Jan tohoto dne zůstal noclehem u Vojtěcha. Na zítří ustanoveno, že se děti projdou po Praze a k večeru že Marie pojede zase s Hlaváčkovou do Jílového.

Hoši osaměli v kuchyni. Bylo tam poněkud dusno. Otevřeli okno a zahleděli se do ulice, ozářené večerními světly.

Odkudsi ze zahradního hostince dolehl k nim známý nápěv „Kde domov můj? . . .“

Polohlasně a s nemalým pohnutím v srdci doprovázeli hoši zpěvem jímavou melodii. A když hudba dozněla, zavzdychl Vojtěch:

„Bude-li pak tady konečně náš domov?“ — —

Druhého dne ráno, když se hoši ustrojili a posnídali, byl již také pan professor vzhůru, ptal se, jak se jim v Praze spalo, a řekl, že se s nimi trochu projde.

„Mám dnes dopoledne volno a půjdu tedy s vámi po Praze. Vzkázal jsem také pro Marii. Však hle, tu ji máme.“

Marie vešla s přáním dobrého jitra, trochu sice unavená po včerejších dojmech, ale jinak veselá a čiperná. Vyřizovala, že Hlaváčková toho dne zůstane u své příbuzné a k večeru že pojedou do Jílového.

„Tedy vzhůru!“ řekl pan professor a vyšel s dětmi z domu. Ubírali se nejprve k řece.

Na Vltavě válela se ještě ranní mlha, ale u vody již bylo živo. Zde vyváželi z vorů dříví do ohrad, tam plnil se přívoz, přes železniční most hučel vlak, na řece bylo viděti rybáře s čeřeny a tu chvíli pluly tudy těžké nákladní lodi. Pan professor s dětmi kráčel po nábřeží.

Ruch se stupňoval přibývajícím dnem. Na blízkém mostě zvonily vozy elektrické dráhy, hrčely drožky, křičeli vozkové na vozech nákladních; na chodnících míhaly se děti školní, studenti s prkny kreslicími, kuchařky s koši, kde kdo hnal se za svým povoláním.

„Domníval jsem se," zahovořil Vojtěch, „že v Praze mají lidé živobytí snadné, jen po zábavách chodí, příjemného si hledí, a zatím jaký shon hned po ránu! Nevidím člověka, který by zahálel!"

„I tací jsou!" pravil pan professor. „Leč tací lidé jsou za opovržení všem. I v Praze lidé *práci ctí* a práce i pracovitého člověka si váží. Pozorujte, kolik lidí jen zaměstnáno jest potřebnou prací na řece: jedni dříví skládají, jiní lodi řídí, jiní cihly vykládají. Nahlédněte do krámův a dílen! Všude plno pilných rukou lidských pracuje na obživě vlastní. A opět jiní celý den duševně pracují v kancelářích, písárnách, ve školách. A tak společnou prací stoupá blahobyt i majetek národní."

„Také já přicházím do Prahy na práci," pravil Jan, „a těším se, že tu své síly náležitě uplatním."

„Kdybyste, pane professore, nešel s námi," řekla Marie, omámená tím hlukem, „jistě bychom někde zabloudili."

„Z toho strachu nemějte! Nyní pojďte se mnou, zajdu na Karlovo náměstí, kdež mám cosi vyříditi. Ostatně můžete kohokoli v Praze požádati a milerád vám poradí. I v cizině známo jest, že Pražané jsou ochotni a vždy na otázky cizincům poradí. Naleznete též na některých místech plány města, na nichž můžete se o další cestě své poučiti. Jsou to *plány orientační.* Rozumíte jim?

„Ó, ano," zvolal Vojtěch. „Cestou v Rudohoří naučil jste mne, pane professore, rozuměti plánům i mapám."

„A nestačí-li vám plán," pokračoval pan professor usmívaje se na Vojtěcha, „tažte se strážníků! *Policie* pečuje o pořádek na ulicích pražských a strážníci jízdní i pěší bývají zvláště na křižovatkách ulic, aby zabránili možnému neštěstí. Na některých místech dle nápisu najdete *policejní strážnici.* Tam i u strážníků na ulicích dostane se vám ve všem poučení a rady a v případě potřeby též ochrany proti lidem nepoctivým, jichž ve velikém městě bývá dosti."

Děti došly s panem professorem k mostu Palackého, po kterém minulého dne dostaly se ze Smíchova do Prahy.

Na mohutných pilířích na krajích mostu umístěna jsou krásná sousoší. Vojtěch ptal se pana professora, co znamenají.

„Totě dílo slavného českého sochaře Myslbeka. Maje ozdobiti sochami nový most, dostavěný v r. 1878, vyvolil si za předmět zobrazení postavy z bájné minulosti české. Tu, hleďte, vidíte Libuši, kterak věstí slávu Prahy; naproti Lumír pěje, o němž vypravuje báj, že písní svou hýbal Vyšehradem. Na druhé straně mostu pak jsou sousoší Šárky se Ctiradem a Záboje se Slavojem. Tvůrce těchto krásných děl, *Josef V. Myslbek*, je z nejznamenitějších českých umělců. Narodil se r. 1848 v Praze a je nyní professorem na *malířské akademii* pražské, kde vzdělávají se mladí lidé na malíře a sochaře."

Dětem líbila se sousoší nesmírně. Pan professor upozornil je potom na neurovnané posud náměstí proti mostu.

„Zde bude státi za nedlouho pomník Palackého, k němuž základní kámen byl již položen. Bude to nová ozdoba Prahy."

Když potom vešly děti na nábřeží Palackého, nad přístaviště velkých parníků, zastavily se u zábradlí a oči jejich upoutal obraz stále rozmanitější. Ve hladině Vltavy zrcadlila se Malá Strana, nad ostrovem Střeleckým vypínal se Petřín a Hradčany. Děti stanuly údivem nad velikolepým zjevem! Zvláště královský hrad a štíhlé věže chrámu sv. Víta poutaly pozornost jejich. Vždyť patřily na nejkrásnější panorama pražské! Vojtěchův zrak přešel na zalesněnou stráň Petřínskou i zvolal:

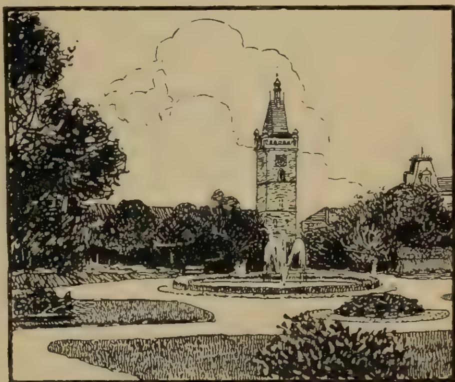
„Vida, já myslil, že v Praze jsou samé domy, a ono tu plno *zahrad*!"

„Praha bývala proslulá svými četnými zahradami," poučil hochy průvodce jejich. „Teď soukromé zahrady uvnitř města mizejí, neboť stavební místa mají ohromnou cenu. Ale za to zřizují se četné *veřejné sady* čili *parky* na místě zbořených hradeb i na náměstích, a ty jsou jako plíce města. V nich okřívají mladí i staří."

Nyní zahnuli Resslovou ulicí vzhůru a kráčeli kolem rozsáhlé budovy, o níž jim pan professor pověděl, že to *vysoká škola technická* (ni = ny), kde vzdělávají se mladí lidé ve vědách

technických, t. j. takových, jež směřují hlavně k potřebám průmyslu. Vzdělávají se tam ve stavitelství pozemním i vodním, ve stavbě strojů, nauce o elektřině a její upotřebení, v lučbě a pod. Těm, kdo vzdělali se řádně na technice, dostává se z pravidla názvu *inženýra* nebo *doktora věd technických*.

Pan professor a děti octli se na velikém prostranství, upraveném na veřejný sad. Bývaly tu dříve dobytčí trhy a náměstí slulo Dobytčí; po úpravě nazváno po zakladateli Nového Města *Karlovým*. Po ruchu v ulicích městských milý byl klid a ticho prostranného sadu. Hoši všimli si pomníku z pískovce. Dle nápisu poznali, že *Vítězslavu Hálkovi*, slavnému básníku, pomník postavila Umělecká Beseda r. 1881.

PARK NA KARLOVĚ NÁMĚSTÍ tvoří nádhernou ozdobu Nového Města pražského. Na obrázku viděti věž bývalé *novoměstské radnice*, z jejíž oken svrženi byli konšelé učení Husovu nepřející v bouřích lidu pražského na počátku válek husitských r. 1419. Na západní straně podélného náměstí Karlova je budova techniky, na východní straně na rohu ulice Ječné kostel sv. Ignáce (zal. r. 1678) s bývalou *kolejí* (společným domem) *Jesuitů* (kněží řádu „Tovaryšstva Ježíšova"), kterážto přeměněna byla později ve vojenskou nemocnici.

„Již vím," rozpomínal se Jan. „Znám jeho báseň „Přilítlo jaro z daleka a všude plno touhy"."

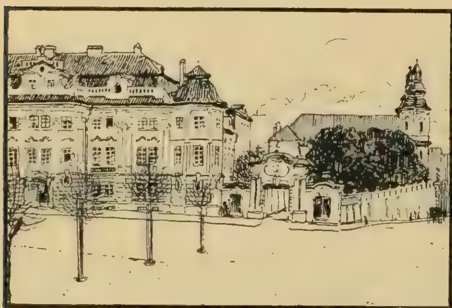
„Ano, toť z knihy „Večerní písně". Mimo to napsal Vítězslav Hálek krásnou knihu básní „V přírodě", ale psal i povídky a divadelní hry. Vděčný lid český uctívá spisovatele a slavné muže své pomníky."

V jižní straně parku došli opět k pomníku. Na vysokém podstavci stojí muž statný v cestovním obleku, prohlížející vzácnou květinu; u jeho nohou sedí postava Indiána, označující končinu, z které květina as pochází. Nápis zní: *Benediktu Roezlovi, slavnému botaniku a cestovateli věnují jeho ctitelé.*

Vojtěch, ač se o květiny tolik zajímal, nikdy ještě jména

toho neslyšel. Dostalo se mu ihned vysvětlení od pana professora:

„Tento muž nebyl obyčejným zahradníkem; měl hluboké vědomosti botanické, osvojil si znalost světových jazyků a vydal se do dalekých končin na hledání nových skvostů rostlinstva. Byly to zvláště lesy horkých krajin střední Ameriky, kde příroda hýří nádherou květů zvaných *orchideje*. Tam vydával se Roezl za výzkumy, nedbaje nebezpečí a námahy. Vzácných tam nabyl zkušeností! Rostliny, jež do zahrad evropských chtěl zavésti, na místě vyobrazil, neboť nádherné květy dlouhou cestou oprchají; za to pečlivě sebrány vzdušné oddenky a kořenné hlízy, jimiž se rozmnožují, a tyto pak v teple udržované nastoupily dalekou cestu do Evropy. Zde nalezli se vždy milovníci novinek žádostiví, kteří za ně značné sumy zaplatili. Tím se zkoumání Roezlovo podporovalo na prospěch vědy botanické."

FAUSTŮV DŮM A KOSTEL „NA SKALCE", památky *slohu barokního*. Kostel sv. Jana i s pěkným schodištěm je dílo znamenitého stavitele pražského z doby barokní *Kiliana Dintzenhofera* (* 1690, † 1752), jehož umění získalo si slávy světové. Díla tohoto umělce jeví vzácný smysl pro malebnost celku i částí, ušlechtilou výzdobu a svéráznost. On i jeho otec, *Krištof Dintzenhofer* (1655—1722), ozdobili Prahu přemnohými krásnými stavbami. — Faustův dům vystavěn byl na starých zdecb, jež zbyly z domu, ve kterém dle pražské pověsti sídlil *doktor Faust*, čaroděj, jenž s pomocí ďábla dovedl věci nadpřirozené a posléz ďáblem byl odnesen. Pověst dokládá, že od té doby v domě tom strašilo.

Děti pohlédly s obdivem na pomník ještě jednou a spěchaly dále. Pan professor zašel si na chvilku do jednoho z domů s vyřízenou, děti naň počkaly a kráčeli pak všichni dále. Minuli t. zv. *Faustův* dům, kde býval ústav hluchoněmých, se vchodem ke kostelu *sv. Jana Nep. na Skalce*, v levo *klášter Emauzský*, založený Karlem IV., i uviděli nyní zahradu s pěknými starými stromy. Zahrada táhla se v terasách až ke kostelu sv. Apolináře na vrchu Větrově. Bylo tu mnoho zdobných

květin, školky stromů ovocných a sadových, skleníky s rostlinami exotickými (cizokrajnými), vodojemy s lekníny a j. Je to zahrada, náležející k vysokému učení pražskému, k universitě, kde studujícím poskytnuta je možnost pozorovati rostliny, jich vývoj a život.

Potom vyzval pan professor Hájek děti, by zašly s ním na *Vyšehrad.* Byl ctitelem české knihy, rád čítal básně, romány a povídky i mínil navštíviti hroby některých mu milých spisovatelů na hřbitově vyšehradském. Hřbitov ten nazýván bývá český *Slavín,* neboť mnohým slavným mužům národa českého dopřáno jest tam posledního odpočinku.

Kráčeli nyní Vyšehradskou třídou. Pan professor upozornil je na *chudobinec* sv. Bartoloměje i řekl jim, že mnohé vesnice i města zřizují pro své příslušníky, kteří zchudli nezaviněně i nejsou v stáří výdělku schopni, zvláštní dobročinné ústavy, jež nazýváme chudobince. V chudobincích zchudlí občané dostávají zpravidla zdarma byt, mnohde též stravu. ,,Bohužel,'' dodal, ,,že jsou ještě mnohé obce, které o chudé málo pečují a nechají zchudlé příslušníky své zmírati nedostatkem v polozbořených *obecních pastouškách* (domech). Takové obce leda dávají chudým svým nepatrnou roční podporu z *obecního chudinského fondu,* jejž musí každá obec míti a řádně jej spravovati. Velmi by se pomohlo chudině, kdyby zavedeno bylo *starobní pojištění* pro všechny občany celého státu.''

Za řeči stanuli na půdě posvátného Vyšehradu. Vojtěch ihned vzpomněl na pověsti o Přemyslovi, Libuši, Krokovi a Horymírovi i byl by zvláště rád shlédl místa, na nichž se události ty sběhly.

,,Toho ovšem neuzříš,'' pravil pan professor. ,,Vyšehrad od té doby velmi se změnil a byl jevištěm mnohých pohnutých a důležitých událostí.''

Na hřbitově vyšehradském zavedl pan professor Hájek hochy ke hrobu *Boženy Němcové.* Vojtěch zvolal: ,,Tedy zde odpočívá spisovatelka krásné Babičky?''

,,I já jsem četla tento spis! A četla jsem též národní pohádky od Boženy Němcové,'' pověděla Marie.

„Veliká žena a spisovatelka!" dodal pan professor. „A tolik zakusila za svého života příkoří a bídy. Hoši, přečtete-li životopis této slavné ženy, budete míti vodítko pro mnohou těžkou chvíli v životě budoucím. Není každému popřáno v těžkých strastech osvědčiti tak statečné srdce, jako osvědčila Božena Němcová, vlastně Barunka Panklová, narozená r. 1820 ve Vídni a zemřelá r. 1863 v Praze."

Ještě dlouho chodily potom děti s panem professorem po hřbitově, zašly také do chrámu vyšehradského a konečně s vyšehradské stráně pohlížely na krásnou, stověžatou Prahu.

Když potom sestoupily dolů, zahlédla Marie hodiny na bývalé radnici vyšehradské.

Bylo po jedenácté hodině. Marie prohlásila, že se podívá k Hlaváčkové a hoši že ji doprovodí. Pan professor, který měl ještě doma nějakou práci, ukázal jim, kudy by se dali, a rozloučil se, aby spěchal domů.

„K večeru se uvidíme," dodal laskavě, obrátiv se k hochům. „Dnes přespí Jan ještě u nás. Zítra ráno má Vojtěch přijímací zkoušku na reálku, odpoledne pak odstěhujeme Jana do Karlína k panu mistrovi. Byl u mne mistr Lhota sám v neděli, je to řádný člověk a těším se, že Jan bude dobře opatřen."

Hoši šli pak s Marií naznačeným směrem a přišli do uličky starých domků, kde už se děvče vyznalo. V nevelikém domku bydlili Válovi, Hlaváčkovic příbuzní. Starý Vála býval plavcem vorů a jeho žena hleděla si nyní skrovné živnosti; prodávala na pražském trhu ovoce. Domácnost Válovic byla chudičká, ale byli to lidé spokojení.

Když tam hoši s Marií přišli, Hlaváčková oháněla se u plotny. Přivítala děti v těsném bytu vesele a smála se, že dnes přebrala strýci Válovi živnost — jindy bývalo vaření jeho starostí, ježto Válová byla v trhu a vracela se domů až k večeru.

Jan, přehlédnuv vše, usoudil, že by nebylo vhodno obtěžovati za takových okolností, prohlásil pak, že půjde s Vojtěchem ještě trochu po Praze.

„A co váš oběd?" ptal se Vála.

„Nedělejte si starostí, my už někde něco sníme."

„Ale vždyť jsme s vámi počítali,“ namítla Hlaváčková.

„Nevadí, zbude na večer,“ řekl rozumný Jan a louče se sliboval Marii, že se k ní odpoledne podívají, nežli odjede.

„Neodjede,“ prohlásil dobrák Vála, „jen ať tu zůstanou ještě aspoň do zítřka, nám jsou hosté vzácní a naše máma si beztak ještě dost nepopovídala.“

„Však my se také podíváme po Praze,“ volala Hlaváčková za hochy.

Jan a Vojtěch procházeli zvolna ulicemi Podskalí a Vyšehradu. Přiblížilo se poledne. Hoši zaslechli náhle dunivou ránu. Zarazili se, přemýšlejíce, co by to bylo, když v tom s četných věží rozhlaholily se zvony o poledním zvonění. Jan uhodl, že to asi ranou označeno poledne. Nevěděl však nic bližšího. Tehda ještě v Praze ohlašovalo se poledne výstřelem z děla na staré baště hradební blízko Hradčan.

Ulice v poledne rázem oživly.

Potkávali nyní houfy dělníků, dělnic a školní mládeže, až jim bylo úzko. Rádi by se byli v některém hloučku dělníků vyptali na laciný nějaký oběd, netroufali si však. Jan nahlížel do průjezdů hostinců, kde všude bylo hlučno. Ženy pekly tam na pekáčích různá jídla a kolem stolů sedělo všude plno lidí, kteří hřmotili, kouřili a křičeli, jako by se hádali. Mezi nimi pobíhaly sklepnice roznášející pivo.

Jan netroufal si vstoupiti do některé této místnosti a přecházel s Vojtou v rozpacích od hostince k hostinci, až našli v odlehlé ulici nápis „*Obecná kuchyně*“. Místnost byla jednoduchá, ale čistotná. Lákalo tam Jana, že tam bylo ticho, snad tím, že nepodávalo se lihových nápojů; ani se tam nekouřilo. Přívětivá posluha přispívala též nemálo, že i prostinká strava, která se podávala, lépe chutnala. Hoši usedli stranou. Naproti nim seděl nějaký student, jenž s Janem zapředl hovor.

„Vy jste v Praze cizí?“

„Ano, pane, jsem kovodělník, pocházím ze Slovácka, ale původem jsem Čech,“ vykládal ochotně Jan. „Jsem teprv den v Praze. Bratr bude studovat a sám jsem přijat do továrny v Karlíně.“

„Což, teď o práci v Praze není nouze. Kdo chce pracovati, uživí se, neboť zde i levná strava se opatří. Až budete v Karlíně, můžete si vyhledati podobnou kuchyň blíže vaší továrny, neboť takových stravoven pro lid a mládež zřízeno jest na rozličných místech města Prahy a předměstí více. Zařízení toto vzniklo na podnět několika lidumilných dam; částečně jest i podporováno veřejnou správou. Ve velikých městech roste stále počet těch, kteří nemají vlastního krbu; zvláště dělníci a chudá mládež školní, od domova vzdálená, hledají v poledne útulek člověka důstojný, kde by odpočinouti a pojísti mohli. Chybná a nepřiměřená výživa seslabuje a podrývá zdraví, zvláště mládeže. Dorost dělnický třeba vydělává si na oběd, ale výživa jeho bývá ledabylá. Děvčata spokojí se lacinou kávou, mladíci vedle uzenin a piva utratí zbytek mzdy na příšerné cigarety. Ty ovšem síly jim nedodají."

„Říkali v továrnách, že cigaretou se osvěžují."

„To je klam. Jsem *medikem*, což značí, že studuji lékařství, a vím, co dokazují znalci lékaři. S počátku požívání tabáku zdá se schopnost ku práci zvyšovati; náhle však dostaví se opak, ochablost úplná. Je-li však tělo unavené, tu vůbec ani ono okamžité osvěžení se nedostaví, leda úplné otupení."

„A prosím vás, pane studente, jakou *životosprávu* považujete za nejlepší?"

„Za málo peněz získati co nejvíce pro udržení síly životní a pracovní, toť umění šetrné hospodyně i každého rozumného člověka. V tom ohledu u nás i jinde se chybuje, promarní se mnoho z neznalosti. Potrava slouží v našem těle dílem jako palivo, dílem jako stavivo. K tomu potřebuje člověk některých *bílkovin* (takové jsou v mase, vejci, tvarohu, sýru), za druhé *uhlovodanů* (ty jsou v mouce a moučných výrobcích, v rýži, krupici, bramborech, luštěninách, ovoci, zeleninách, cukru) a za třetí *tuků* (máslo, sádlo, olej a pod.). Látek těchto potřebuje k výživě v jistém poměru. Poměr ten neudávají badatelé stejně, ale průměrně potřebuje vzrostlý člověk denně asi 105 *g* bílkovin, 50 *g* tuků a 450 *g* uhlovodanů. Jakožto člověk tělesně pracující potřebujete více látek výživných, zvlášť uhlovodanů

a tuků, které jsou palivem v životním stroji. Člověk správně živený vzdoruje lépe mnohým chorobám nežli člověk chatrně živený. Kdo jen duševně jest zaměstnán, tomu neslouží přílišné požívání moučníků, zvlášť pije-li se k tomu pivo neb jiné lihoviny.

Tělesně pracující člověk nepotřebuje dráždidel, aby potravu svou lépe strávil, jako jsou káva, čaj, líh, tabák, které povzbuzují jen na útraty životní síly. Naše pokrmy moučné jsou stálým pramenem síly a voda nejzdravějším nápojem; nejlepší změnu poskytuje ovoce a zelenina. Tím zachováte si zdravého ducha a sílu svalů a z toho dostavuje se radost ze života. — Sejdeme se tu snad ještě? Kam se nyní ubíráte?"

„Pro dnes nemáme určitého cíle; teprve zítra půjdu se ohlásiti do udané mi továrny," řekl Jan.

„Tož pojďte se mnou na Petřín, provedu vás a pokud budu moci, ukáži vám zajímavá místa naší Prahy."

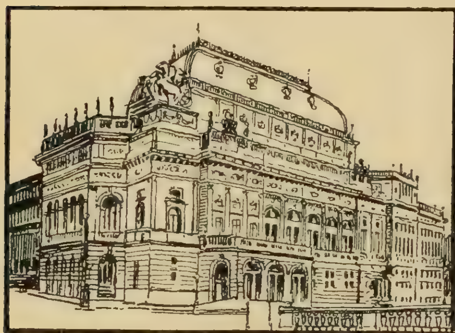
Jan velice byl tomu povděčen a milerádi vydali se hoši za studentem.

Brzy ocitli se opětně na nábřeží u Vltavy a kráčeli po toku řeky. Student, jenž je provázel, ukázal na stromoví uprostřed Vltavy a pravil: „Hle, toť ostrov *Žofín*. Na ostrově tom je pěkný sad a uprostřed ostrova konají se taneční zábavy, zvláště velikolepé plesy a schůze v sále, jenž náleží k největším v celé Praze. Mimo ostrov Žofínský jsou ve Vltavě ještě ostrovy jiné. Půjdeme za chvilku přes ostrov *Střelecký*, jenž jest téměř proměněn v sad. Nedaleko něho uzříte ostrov *Židovský*. Kdybychom šli po proudu řeky, našli bychom za ohybem vltavským ostrov *Štvanici* čili *Velké Benátky*; ještě dále po proudu jsou veliké ostrovy *Libeňský* a *Holešovický*."

„Aj, jaká to tu krásná budova?" dotazoval se Jan ukazuje na rozsáhlou stavbu, zabírající jednu stranu náměstíčka proti Žofínu.

„Toť zlatá kaplička národa českého!" zvolal nadšeně student. „Po krejcárku sbíralo se po celých Čechách, aby české umění divadelní mělo svůj stánek. A když s obětmi největšími sebráno bylo — vyhořelo divadlo do základův! Po celé zemi české byl smutek, ale nedlouho! Nadšený lid sebral za nedlouho

nové, značné obnosy peněz a Národní divadlo brzy stálo v nynější podobě! Výstavnější ještě je Národní divadlo se strany od nábřeží a zvláště od třídy Ferdinandovy, jak hned uvidíme. Ovšem i uvnitř je velmi nádherné."

NÁRODNÍ DIVADLO zbudováno bylo z dobrovolných příspěvků; r. 1868 položen byl slavnostně základní kámen, r. 1881 se tam ponejprv hrálo. Po několika dnech tam vypukl požár, jenž divadlo zničil; bylo však znovuzřízeno a od r. 1883 hraje se tam stále. Stavba provedena je dle plánu architekta professora *Zítka* a professora *Šulce*. Uvnitř vyzdobeno je divadlo českými malíři-umělci. — V Praze hrávalo se české divadlo v klášterních školách již v 15. století. Od roku 1743 hrály se české hry na různých místech v Praze pro divadlo upravených; ještě ve století 19. dávaly zámožnější třídy obyvatelstva pražského přednost divadlu německému. Čím více pozvedalo se uvědomění národní, tím lépe bylo pro české divadlo, které ovšem již od samého počátku našeho národního probuzení hrálo důležitý úkol v životě českém. — Národní divadlo pražské je ústavem zemským; slove *„královské české zemské a Národní divadlo"*.

„I tam se musíme podívati, jen až budu v továrně a budu moci nějaký haléř odložiti. Viděl jsem sice již divadlo hráti v Písku a také v Plzni, ale těším se na krásnou hru v našem nejpřednějším divadle!" pravil Jan.

Student schválil jeho úmysl. Hoši obdivovali Národní divadlo také s ostatních stran a zabočili poté se studentem na nový kamenný *most císaře Františka*. Na pokraji mostu požádal je výběrčí o zaplacení *mostného*, a průvodce hochy poučil, že zvykem jest na mostech choditi vždy po pravé straně. Hoši si povšimli ihned, že po každé straně proud obecenstva směřoval jedním směrem. Student dodal, že podobně má se choditi po schodech, neboť tím udržuje se pořádek, jehož na četně navštěvovaných místech nutně jest třeba. Pověděl jim též, že na místě nynějšího mostu kamenného býval v tom místě most řetězový, jenž rovněž vedl z Ferdinandovy třídy na Malou Stranu.

Za mostem zvedá se strmá stráň Petřína, utěšeně se zelena-

jící, ohraničená proti Smíchovu na pokraji hřebene hory dolů k Újezdu spadající zubatou hradební zdí. Ta nazývá se „*hladová zeď*". Karel IV. dal ji r. 1360 stavěti, a podivný název pochází odtud, že v době, kdy o této zdi se stavělo, panoval v Čechách veliký hlad a lid našel při stavbě hojného výdělku a tím též výživy.

Hradební zeď, táhnoucí se od Strahovské brány až k Vltavě, opatřena byla četnými vížkami, z nichž jedna na vrcholu Petřína je dodnes veřejně přístupna; je s ní pěkný rozhled. Vlál na ní právě prapor rakouský na znamení, že v Praze přítomen jest některý člen císařského rodu. Na zdi plošinu obkličující označen jest směr všech důležitějších míst v Čechách. Sem zavedl student hochy. Rozhlédli se dolů po Praze a student zahovořil:

„Přijdete-li do většího města, jest nejlépe vystoupiti na některou věž neb rozhlednu a s plánem v ruce poznati polohu jednotlivých částí. V Paříži vystavěli k tomu účelu věž Eifelovu, vysokou 300 *m*. V Praze máme tamto svou Eifelovku, ovšem že v menším měřítku; má jen 60 *m* výšky, nicméně jsouc na nejvyšším bodu Petřína, přesahuje věž svatovítskou ještě o 5 *m*. Jest to *rozhledna petřínská*, postavená zásluhou *Klubu českých turistů*, spolku, jenž vytkl si za cíl povznášeti cestování po vlasti naší i do ciziny. Mnoho rozhleden postavil po vlastech českých. Ale pohlédněte na Prahu! Neměl-li pravdu básník Svatopluk Čech, když zapěl o ní:

Tvá dumná velebnost se ladně snoubí
se smavým krajem rozmanitých krás
a skvostně řízu královskou Ti vroubí
vltavské víly stříbrojasný pás."

I kochali se hoši pohledem na matičku stověžatou a Janovi bleskla duší myšlenka na tatíčka; jakou radost by měl, kdyby mohl s nimi státi tam, kde každému Čechu musí se srdce chvíti pohnutím. „Žel, že země jej kryje," vzdychl Jan a setřel slzu s oka. —

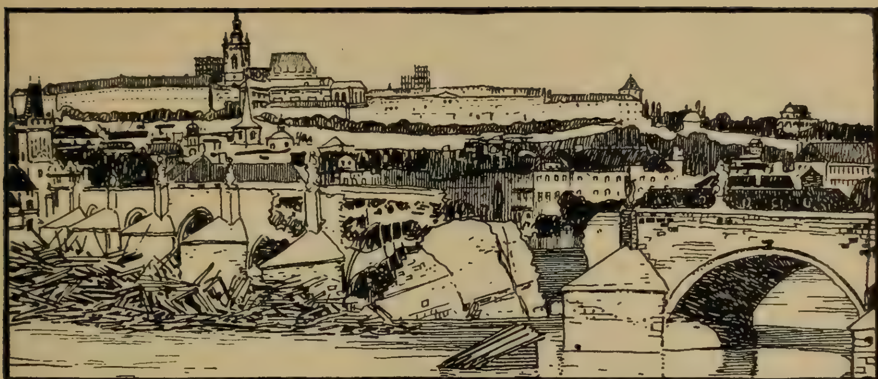
„Obyvatelstvo velkých měst bývá pohodlné," zahovořil opět student, „a proto zřídka si dopřává procházky do strmých

stráni, odkud otvírá se rozkošná vyhlídka. A přece na výšině na krásný sad proměněné může pookřáti v čerstvém vzduchu. Pro pohodlí obecenstva zřízena byla *lanová dráha* na Petřín až k vrcholu do výše 306 *m* vedoucí. Dráha má délku 390 *m*. Uprostřed jest výhybka pro oba vozy, z nichž jeden vždy stoupá, druhý sestupuje; po délce dráhy umístěna dvoudílná ozubice a kotvy zabraňují jakémukoli vyšinutí lana vozy táhnoucího. Hybnou silou jest váha vody nahoře do vozu vpouštěné, která dole se opět vypustí. Poněvadž vody v zimě nelze použíti, zařízena druhá lanová dráha, na Letnou vedoucí, na pohon silou elektrickou."

Vše to bylo Janovi i Vojtěchovi nové, když nyní stoupali po úpravných cestách k vrcholu Petřína, při čemž otvíralo se stále velkolepější panorama města, předměstí a okolí. Jejich průvodce sám přicházel do nadšení vykládaje význačné body města. Den byl neobyčejně jasný, vzduch průhledný, takže byla naděje na krásnou vyhlídku s rozhledny.

PETŘÍNSKÁ ROZHLEDNA.

POVODNÍ POBOŘENÝ MOST KARLŮV R. 1890.

II.

POHLED NA PRAHU.

(Na rozhledně. — Obzor. — Osobní zdviž. — Čtvrti pražské. — Velká Praha. — Předměstí. — Rozhled po Čechách. — Horstva Čech v přehledu. — Horopis okolí pražského. — Stavba rozhledny. — Pozorování meteorologická. — Dráteníček. — Strážník. — Chrám sv. Mikuláše. — Pomník Radeckého. — Kamenný most Karlův. — Sousoší na kamenném mostě. — Brokoffové. — M. Braun. — Pomník Karla IV. — Chrám a klášter křižovnický. — Nábřeží Františkovo. — Pomník císaře Františka I. — Povodeň r. 1890.)

Brzy stanuli hoši s průvodcem při úpatí štíhlé rozhledny petřínské. Za nepatrné vstupné dovoleno jim bylo vyjíti po točitých schodech na jednotlivé pavlány, s nichž skýtal se stále rozkošnější rozhled na Prahu i její okolí. Vojtěch vzpomínal na výklady školní a povídal Janovi:

„Nyní poznávám, že čím výše vystupujeme, tím větší máme *obzor*. Těším se, že s poslední pavlače uzřím Krkonoše, jak nám pan učitel ve škole vykládal."

„Ano, za jasného dne až ke Krkonošům lze odtud hleděti. Poněvadž jest rozhled odtud tak rozkošný, přichází sem zvláště v neděli množství Pražanův i cizincův. A tu pro pohodlí obe-

censtva zřízena též *zdviž osobní* na vrchol rozhledny. Dosti pohodlná klec pohybuje se zakrytým středem věže až k nejvyššímu patru a v kleci té za neveliký poplatek může se dáti každý vyzdvihnouti, aby pohodlně vyhlídky užil."

„Slyšel jsem, že takové osobní zdviže mívají domy o mnoha poschodích, zvláště prý vysoké domy v Novém Yorku a jinde v Americe," přidal Jan.

„Ano, pravdu máte, ale i u nás v Praze nalezli byste již dosti osobních zdviží různě poháněných," doložil student, když vstupovali již na poslední pavlán rozhledny.

Rázem rozevřelo se před nimi nádherné panorama královské Prahy. Hoši úďivem zmlkli a průvodce jejich, jinak hovorný, na okamžik utichl též. Byli všichni překvapeni nádherou stověžaté Prahy, již přepíná Vltava jako stříbrolesklý pás.

„Toť moře domů!" vykřikl první Vojtěch.

„Jak se v tom lidé vyznají?" zvolal Jan.

„Město rozděleno jest ve čtvrti," vysvětloval student. „Praha má nyní *osm čtvrtí* a několik *předměstí*. Vyjednává se o připojení předměstí a obcí okolních ku Praze a má tím býti založeno město, kterému již nyní zvykli jsme si říkati Velká Praha. Hleďte tamto," ukazoval student, „toť krásné *Hradčany*, dopoledne byli jste na *Vyšehradě*, šli jsme přes *Nové Město*, mimo *Staré Město* na *Malou Stranu;* přidejme k nim ještě *Josefov* čili *Židovské Město*, *Holešovice-Bubny* a právě připojenou *Libeň*, i máme osm čtvrtí pražských. K těmto čtvrtím přiléhají těsně předměstí *Karlín*, *Žižkov*, *Král. Vinohrady*, *Vršovice*, *Nusle*, *Pankrác*, *Smíchov*."

Student ukazoval současně jmenované čtvrti pražské i předměstí a přidal, že čtvrti pražské na adresách označujeme pouze čísly takto: Staré Město I., Nové Město II., Malá Strana III., Hradčany IV., Josefov V., Vyšehrad VI., Holešovice-Bubny VII. a Libeň VIII.

Když takto přehlédli povšechně Prahu, ukázal student do dálky a pravil:

„Pohleďte, tam jest konec Čech, které na třech stranách

ohraničeny jsou horstvem od sousedních zemí, jen na hranicích sesterské Moravy takové hradby není."

,,Šumavu a částečně i Rudohoří již znám," pochlubil se Jan, ,,a od Jihlavy jsme vstoupili na českou půdu."

,,Však poznáte ještě krásné krajiny v nižším horstvu, v Českém Švýcarsku a ve Středohoří litoměřickém. Vidíte tam tu dvojici dvou osamělých hor? To jsou Bezdězy, a studujete-li na severu dále obzor, spatříte Chlomek u Mělníka, Radobýl u Litoměřic, Milešovku a Říp, horu posvátnou, kde prvně stanul praotec Čech. Poloha Prahy jest již tím zajímavá, že můžeme odtud sledovati celou stavbu země, která se zakládá na útvarech různého stáří.

Nejen hory, ověnčující hranice, ale celá jižní polovice země skládá se z t. zv. *prahor*, co do původu nejstaršího kamení, žuly, ruly, svoru a břidlice, které as vyčnívalo jako ostrov nad povrch pramoří, když se ukládaly útvary mladší.

Ony osamělé kopce českého Středohoří mají opět jiný původ; ty vystoupily z hlubiny kůry zemské jako hmota roztopená a ztuhly v pevnou skálu slohu balvanitého nebo i sloupovitého, jak to uhlídáte na horách čedičových na Klapém, na Dubové Hoře u Ouštěka, na Bezdězi a jinde.

A nyní se rozhlédněte v bližším okolí Prahy! Tam ta výšina na severu jest *Ladví* u Ďáblic (356 *m*), nejvyšší bod okolí; za ním sklání se půda již k Polabí. Hornina, z které se skládá hora tato a celé pásmo tvořící podklad útvaru silurského, jest tmavá odrůda křemene, zvaná *buližník;* bývá prošlehána žilkami bílého křemene. Na hrubou stavbu se dobře hodí.

Zde v okolí tvoří v Divoké Šárce a u Roztok (Kozí hřbety) fantastické skupiny skalisk. Snad byste ani neřekli, že všechna půda města byla někdy dnem moře, z něhož břidlice, křemence a vápence se usazovaly. Neklamný důkaz jsou četné zkameněliny zašlé zvířeny a květeny mořské. Ale usazeniny tyto nejsou stejného stáří. Ty skály, které tu zdají se trčeti od počátku světa, prodělaly veliké změny v uložení, borcení a zdvižení. Když se naučíte na skály pohlížeti v tomto smyslu, objeví se vám krajina v jiném světle.

Hlavním činitelem ve změnách jest ovšem voda. Odtud přehlížíte Vltavu od Zbraslavě až k Podbabě se všemi ostrovy; některé menší padnou za obět příští úpravě, regulaci. Však ostrovy tyto záviděla by nám každé město; jsou jako květinové stolky v pokoji. Řeka si prorvala řečiště skalami, které tvořily někdy v dávných dobách jako „práhy", přes něž mocné vodopády se řítily. Ať si jiní vykládají jméno „Prahy" jak uznávají, ke mně mluví tam u Dvorců a Braníka skály na pravém břehu, které u Hlubočep na levém břehu mají své pokračování a tvořily někdy mohutný práh, přes který Vltava vodopádem do údolí se řítila.

Skály tyto vápencové, jež se bělají za zčernalou skalou Vyšehradskou, mají svou praktickou cenu. Před sedmi sty lety byly ještě hustě zakryty stromovím a prý majetkem sedláka, jenž je prodal, neznaje ohromnou cenu jejich, za měřici peněz; když pak počali skálu lámati a z kamene toho páliti světoznámé pražské vápno, tu prý sedlák zoufaje si, že tak lacino prodal, vrhl se se skály do Vltavy a utonul.

Vidíte, jak tam kouří kruhové pece, v nichž vápno se vyrábí? Mnoho kamene odváží se dnes do lučebných továren a cukrovarů."

Jan pozorně poslouchal výklady studentovy a vyptával se poté na tu neb onu význačnou budovu v moři střech stověžaté Prahy. Přehlédlť se odtud celé nábřeží, Národní divadlo, hvězdárna v Klementinu, dům umělců Rudolfinum, chrám týnský, výše nové museum, v pozadí věže chrámu karlínského, Letná, až oko spočinulo na malebném skupení střech paláců na Malé Straně, na zelené měděné kupoli chrámu sv. Mikuláše, hradu a chrámu svatovítském.

Když několikráte obešli pavlán rozhledny a vždy znovu upozorňovali se na význačné body rozhledu, rozloučili se s krásnou vyhlídkou a stoupali po točitých schodech zpět. Student vykládal ještě: „Na stavbu této věže padlo 175.000 *kg* železa. Štíhlá jest, ale hezká nikoli; zde všude ctihodné staré stavby, omšené zdi, kamenné výzdoby, vše plno tajemného šera a historických vzpomínek, a tu prostá železná kostra,

všude průhledná. Moderní doba se v ní zobrazuje; nicméně má sloužiti i účelům vědeckým *meteorologickým.* Buďme Klubu českých turistů povděčni, že svou péčí a nákladem rozhlednu postavil."

Pod rozhlednou student se s hochy rozloučil a zapůjčil jim ještě knížečku „Průvodce po Praze" a naznačil cestu, kudy dostanou se na Malou Stranu.

Hoši sestupovali podél panských zahrad s krásným stromovím. Rozprávěli o zažitých dojmech a umiňovali si, že použijí příležitosti a s celou Prahou důkladně se seznámí. Na příkrém *Janském vršku* potkali učedníka, jenž namáhal se vytlačiti dvojkolý vozík se značným nákladem. S hocha řinul se pot a jaksi beznadějně ohlížel se po pomoci. Jan i Vojtěch přiskočili a pomohli mu až na rovinu.

POLICEJNÍ STRÁŽNÍK.

DRÁTENÍČEK.

Když kráčeli malostranským tržištěm, oslovil je dráteníček: „Mladý panko, dajte krejcar!" Jan sahal právě po drobných, když hocha od zadu zadržel strážník. „Hoch jistě u vás žebral?" obrátil se příkře na Jana.

Jan pohlédl na třesoucího se krajánka a upřímně mu bylo líto hocha, strachy se telelícího. „Nikoli, pane strážníku, jsme krajané a dobří známí. Náhodou jsme se tu setkali." Strážník nedůvěřivě na Jana pohlédl, byl však na to nucen hocha propustiti. Jan poté vzal hocha za ruku a odvedl jej opodál. Tam s ním naši hoši po slovácku rozmlouvali. Potom jej podarovali a napomenuli, by nechal žebroty na veřejné ulici. Hoch sotva poděkovav, rychle zmizel. Jan přemýšlel o smutném osudu slovenských krajanů, kteří požívají sice jakýchsi výhod v příčině obchodu podomního v celém mocnářství pro svou chudobu, avšak stále obtížněji se živí svým zastaralým řemeslem. Při

své osvědčené pracovitosti, poctivosti a dobrosrdečnosti zasluhovali by lepšího osudu, a toho dodělají se jen větším vzděláním a pokrokem v řemeslech.

Avšak záhy zaujaly pozornost chlapců jiné předměty. Předem byla to krásná skupina chrámu *sv. Mikuláše*, jehož nádhernou stavbu mohli si prohlédnouti zblízka. Na náměstí před chrámem spatřili pomník slaveného rakouského vojevůdce *V. Radeckého z Radče* (* 1766, ze staročeského rodu vladyckého). Socha vojevůdce, vítěze ve válkách s Italií v bitvách u Custozzy (1848), Mantovy a Novary (1849), jenž byl mužstvem zbožňován, císařem milován, provedená zde v bronzu z ukořistěných děl, stojí na štítu, neseném osmi vojíny různých druhů zbraní. Nebylo od té doby slavnějšího vojevůdce v armádě rakouské. Ve svém občasném letním sídle ve Weszdorfu (Dol. Rakousy) měl mezi jinými obrazy viseti i podobiznu Jana Žižky z Trocnova, nejslavnějšího českého válečníka.

CHRÁM SV. MIKULÁŠE NA MALÉ STRANĚ, nejkrásnější stavba obou Dintzenhoferů, otce a syna (viz str. 10.). Stavba jeho trvala od r. 1673 a dokončena byla po smrti Kiliana Dintzenhofera. Věže svatomikulášského chrámu patří k nejkrásnějším v Praze a zvláště zelená báň poskytuje pohled velmi utěšený.

Hoši kráčeli nyní ke kamennému mostu a postávali překvapeni obrazem, jenž se jim i odtud otevíral. V tom došel jich muž prostě oděný, ale dle vzhledu slušný. Řekl jim:

„Pozoroval jsem vaši příhodu s dráteníčkem a od té doby vás sleduji. Soudím, že jste v Praze ponejprv. Poněvadž jdu též přes Karlův most, připojím se k vám, nenamítáte-li ničeho.“

„Ano, jsme tu první den a prohlížíme si zatím Prahu,“ odvětil Jan.

„A nalézáme mnoho věcí zajímavých,“ doložil Vojtěch.

„Ano, Praha jest nevyčerpatelný pramen krásných věcí. Stavbami svými předčí mnohá města světová; zvláště mnoho památných staveb starých z dob slávy bývalé Prahy dodává městu nevýslovné ceny a půvabu. Tuť hned *Karlův kamenný most!* R. 1378 počal stavěti most stavitel Petr Parléř. Měla to býti stavba, které nebylo té doby rovno v celé střední Evropě. Most stavěn byl z pevného pískovce a tak důkladně, že o jeho trvanlivosti vznikly záhy různé pověsti. Povšimněte si nyní, že na most vcházeti budeme věží, která sluje *Mostecká věž* malostranská; sluší se ji rozeznávati od *Mostecké věže* staroměstské, která stojí na druhém konci mostu."

„Budeme platiti mostné?" otázal se Vojtěch.

„Na Karlově mostě se mostné neplatí," poučil je pan Mírovský, neboť tak se muž onen jmenoval. Hoši vložili peníz již připravený do tobolky a průvodce jejich poučoval je dále: „Na Mostecké věže Karlova mostu vzpomíná každý Čech, neboť na nich visely hlavy pánů českých, sťatých r. 1621 za vzbouření proti králi Ferdinandovi. Toť byl počátek války třicítileté."

„Na to dobře se pamatuji ze školy!" zvolal Vojtěch. „A vím též, že na Karlově mostě teprve později postavena byla sousoší."

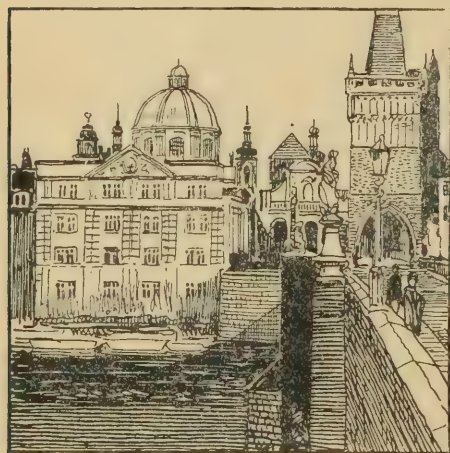
„Můžete si je prohlédnouti," pravil pan Mírovský. „Většinu jich vytesal slavný sochař *Jan Brokoff* a syn jeho *Ferdinand*."

„Četl jsem, že tito sochaři původem byli ze Slovenska!"

„Ano, pamatuji se též. Nazýváni jsou nejednou mylně Prokovové a pochází od nich zvláště sousoší sv. Františka, sv. Jana Nepomuckého, sv. Ignáce z Loyoly. Sousoší svatých Františka a Ignáce sřítila se při povodni r. 1890 do Vltavy a jen kusy jejich vytaženy později z vody. Až budou znovu zřízena, postaví je sem na ta prázdná místa. Na mostě Karlově můžete spatřiti též sousoší *Mat. Brauna* „Sen sv. Luidgardy"; tohoto sochaře přivedl do Čech umění milovný hrabě Fr. A. Spork, na jehož panstvích v Kuksu a v Lysé najdete dosud díla Braunova v kameni tesaná. Po Praze i na domech a v chrá-

mech pražských lze nalézti celou řadu soch Brokoffových i Braunových.“

Hoši pozorovali jednotlivá sousoší, jež jim za hovoru průvodce jejich ukazoval. Upozornil je též na most pro pěší, nazývaný *řetězová lávka,* jenž něco níže spojuje Staré Město s Malou Stranou. Když prošli Mosteckou věží staroměstskou, upozornil je na *pomník krále a císaře Karla IV.*, otce vlasti, a na klášter Křižovníků s kostelem sv. Františka Serafínského, zajímavou stavbou slohu barokního. Dali se nyní Františkovým nábřežím proti proudu vltavskému a brzy došli k *pomníku císaře Františka I.*, jenž tu v malém sadu stojí. Cestou rozhovořil se pan Mírovský o svém životě:

STAROMĚSTSKÁ MOSTECKÁ VĚŽ A KLÁŠTER KŘIŽOVNÍKŮ. Mostecká věž je z nejkrásnějších výtvorů doby Karla IV. a Václava IV. Vykazuje bohatou výzdobu sochařskou a ve vnitřní klenbě i malířskou. — Kostel při klášteře křižovnickém vystavěn byl v letech 1679—87 ve slohu barokním.

„Pocházím z chudé rodiny od Tábora. Vyučil jsem se krejčovině a nyní pracuji v závodě krejčovském na Václavském náměstí. Mohu říci, že slušný peníz vydělám, takže sebe i rodinu svoji vyživím. Seznal jsem, že přičinlivý řemeslník může se dodělati štěstí a spokojenosti.“

„Divím se,“ řekl Jan, „že tak Prahu dobře znáte!“

„Příteli, četl jsem vždy mnoho, a čtu dosud. Toť moje večerní zábava. Do hostinců nechodím, neboť prázdné hovory, karban a pitky mne nikdy netěšily. Mým potěšením jsou knihy. Ale nečtu jen knihy zábavné; rád se něco nového dozvím a zvláště mne těší události dějepisné. Proto tak o Praze rád čítám a mohu říci, že znám každý kout její. V neděli vycházívám

s rodinou na památná místa pražská a to si vždy něco zajímavého povíme!“

„Toť by mne také tak těšilo!“ pravil Vojtěch.

„I já rád takové věci slyším! Vzal byste nás, pane Mírovský, někdy s sebou?“ prosil Jan.

„Milerád tak učiním! Přijdete-li před druhou hodinou v neděli odpoledne k nám — bydlím na Kampě v čísle 115, hned v přízemí! — můžete s námi jíti. Též moje manželka vás ráda uvidí, neboť poznávám, že jste řádní hoši!“

„Budeme vám velmi vděčni,“ dodal Jan a stručně pověděl dosavadní osudy svoje, bratrovy i sestřiny.

„Toť tím více mne těší, že budu moci vám prospěti svojí znalostí Prahy!“ zvolal pan Mírovský. Ale to již stáli u Národního divadla, tam, kde hlučná Ferdinandova třída ústí k nábřeží proti mostu Františka Josefa. Ulice šuměla a hučela podvečerním ruchem, oba chodníky byly plny lidí, elektrická dráha, kočáry i vozy nákladní s hlukem tudy projížděly.

Bylo již pozdě k večeru a hoši pomýšleli na domov. „Trefíte-li odsud sami?“ ptal se jich vlídný průvodčí.

„Jak by ne?“ řekl Jan, „však jsme tudy přišli. A kdybychom netrefili, doptáme se.“

Pan Mírovský musil ještě zajíti do závodu, v němž pracoval; rozloučil se tedy s hochy a pozval je ještě jednou na některé nedělní odpoledne k vycházce. Jan a Vojtěch poděkovali a pospíšili nyní k svému hostiteli, neboť den se již nachyloval k večeru.

Šťastně došli hoši až do Podskalí, nad nímž zvedají se věže chrámu v Emauzích; chtěli se podívat ještě k Marii. Zastali otce Válu před domkem, kde odpočíval na lavičce a bafčil spokojeně z dýmky.

„Á, naši poutníci,“ zvolal vesele. „No, co jste všecko viděli, povězte! Sedněte si sem na chvilku ke mně. Marie s tetou Hlaváčkovou ještě nepřišly, čekám je každou chvíli.“

Jan s Vojtěchem nedali se pobízet. Nohy je bolely a rádi odpočinuli. Přisedli k starému, jenž po práci na lavičce tu odpočíval, a rozhovořili se. Střídavě líčili vycházku Prahou a

co vše viděli. Nejvíce zajímal je starobylý kamenný most a sochy na něm. Vála pravil:

„Však to byla rána nejen pro Prahu, ale celou českou zemi, když při *povodni* r. 1890 rozzuřené proudy vod strhly s ohromným rachotem pátý a šestý oblouk Karlova mostu! Jaké tehda mohlo se státi neštěstí! Šel jsem ještě večer přes most, kde stálo na sta lidí, a ač stále pršelo, hleděli všichni na hrůzyplný obraz, jak divoký proud přes 4 metry nad normálem zvýšený přinášel spousty dříví, vorů, trámů, kmenů, jež oblouky mostu nemohly pojmouti a které stále výše nad mostem se kupily. Strašné byly nárazy letících po vodě trámů na pilíře mostu, až kamenná zábradlí se otřásala. Ale nikomu se nezdálo, že by starobylý památník po Karlu IV. mohl povoliti.

A povolil přece! Stalo se tak na štěstí za časného rána 4. září o půl šesté hodině, kdy po mostě nikdo nešel. S ohromným rachotem povolil pátý a šestý a o čtyři hodiny později ještě osmý oblouk. Dvě krásné skupiny, sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského, zřítily se do hlubin dravého proudu."

„A jak se vám tu vedlo, pantáto, v Podskalí, kde jste měli povodeň z první ruky?"

„Milí hoši, to byla zkušená pro nás a všechnu tu chudinu v našem sousedství! Deště tehdy neustávaly, stále se lilo, a na severozápadě stály zlověstné tmavomodré chuchvalce mraků. Než přece se nikdo nenadál povodně v září, v době, kde bývá v řece nejméně vody, že ani plavit se nemůže. Ale voda žlutohnědá s jekotem stoupala, stoupala; otavy, obilí, vyvrácené stromy, klády, roztříštěné vory, vše hnalo se závratnou rychlostí řečištěm, a voda zatápěla všechny níže položené části města a ostrovy.

Bylo 3. září. Chystali jsme se ku spaní, když počala voda náhle vnikati do kuchyně, do pokoje, do sklepa. Při svitu pochodní honem jen peřiny a šatstvo jsme sbírali a chvatně stěhovali vše do prvního poschodí výše položeného domu; tam na chodbě jsme spali, může-li se o spaní mluviti v takovém strašlivém rozrušení.

Voda, panečku, jest horší než oheň! My aspoň měli kam utéci, ale což ubožáci na venku, v nížinách. V Mlíkojedech tehdy lidé utíkali na půdy a hřebeny střech a v úzkostech čekali po celou noc, až lodi z Litoměřic přišly jim na pomoc.

I když voda opadla, byl skličující, neutěšený pohled na spousty, jež povodeň zanechala. Příbytky měly stěny prosáklé, omítka opadávala, podlahy zborcené, nábytek, šatstvo zkaženo, odporným slizem a bahnem pokryto.

Tehdy blahodárně působil *záchranný spolek* z Vídně, jenž poslal sem tři ambulanční vozy kuchyňské, aby chudina postižená povodní dostala kus teplé stravy. Vozy ty stály jeden na Františku, jiný na Svatojanském náměstí a třetí v Holešovicích. Až 1200 osob poděleno bylo teplou polévkou, masem se zeleninou a gulášem. Byl to kormutlivý pohled na houfy chudiny tlačící se k vozům. Nicméně se rozdávání pokrmů dělo bez hluku a výtržností."

„Jak jen taková povodeň mohla povstat?" uvažoval Vojtěch.

„Povodeň z r. 1890 překvapila kde koho," vysvětloval dřevař. „Četl jsem o tom článek v kalendáři. Však jej tu mám zrovna po ruce." Vála sáhl po knize, která ležela vedle na lavičce, a našel brzy hledaný článek. Z něho pak vysvětloval: „Jak zaznamenávají kroniky, byl most Karlův dvakráte ohrožen. R. 1432 pobořila voda na třech místech most, jenž byl pak až za krále Vladislava II. 1502 spraven. Po druhé pak 28. února 1784 byl nárazem ledu most silně poškozen. Zpravidla bývají to jarní povodně, když sníh rychle taje, jako byla r. 1845; ale na ty bývají lidé spíše připraveni, půda jest zamrzlá a na řece není vorů a plavidel, které nadělaly tentokráte nejvíce škody. Letní lijáky málokdy přinesou tak ohromné množství vody."

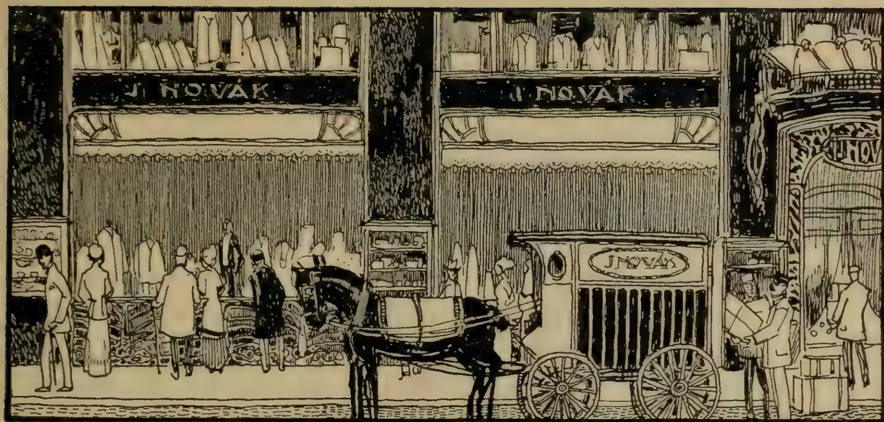
V tom Vojtěch zahlédl na rohu uličky Marii s Hlaváčkovou a běžel k nim. Bylo povídání bez konce. Všichni seděli před domkem a teprve matka Válová, která připravila doma večeři, učinila konec jejich hovoru.

Hlaváčková s Marií chtěly časně ráno odejeti, Jan a Vojtěch slíbili, že přijdou k přístavišti parníku na Palackého nábřeží. Rozloučili se potom hoši a poděkovali Válovi za pozvání, aby jej v prázdné chvíli zase někdy navštívili.

Když přišli k panu professorovi, čekala už na ně večeře. Hoši, třeba že byli vyhladovělí, nemohli se zdržeti a sdíleli se o své pražské dojmy s dobrým panem professorem, který s úsměvem díval se, jak jim chutná, a se zálibou naslouchal pak jejich povídání o Praze.

POHLED NA EMAUZY.

PŘED OBCHODNÍM DOMEM PRAŽSKÝM.

III.

DO PRÁCE.

(Kaple Božího Těla. — Kompaktáta. — Střední školy: reálka, gymnasium, realné gymnasium. — Vysoké školy. — Universita, fakulty. — Kostel sv. Štěpána. — „Na Rybníčku". — Trestní soud, okresní, krajské soudy, zemský soud, porota. — Vězení. — Vyšší dívčí škola. — Obchodní dům. — Výkladní skříně. — Firma. — Plakát. — Reklama. — František Palacký. — Spolek Svatobor. — Pomník Jungmannův. — Kostel P. Marie Sněžné. — Václavské náměstí. — Zemské museum. — Prospekt. — Příkop. — Veřejný posluha. — Palác Nostitzovský. — Zemská banka. — Živnostenská banka. — Prašná brána. Obecní dům. — Hlavní celnice. — Ovocný trh. — Stavovské divadlo. — V. A. Mozart. — Městská spořitelna. — Staroměstská tržnice. — Spotřeba potravin v Praze. — Státní nádraží. — Drožky a fiakry. — Karlín.)

Následujícího dne vstávali hoši časně. Honem se oblékli a pospíchali na nábřeží k přístavišti parníků. Marie s Hlaváčkovou už tam stála a Vála je doprovázel. Nezbývalo mnoho času do odjezdu a proto se hned hoši se sestrou loučili.

„Ach, kdybys tu mohla s námi být v Praze," vzdychl Vojtěch.

„Tak," s líčeným údivem ozvala se Hlaváčková, „a co my tam venku? Nás by měla jen tak opustit?"

„Však on to tak Vojtěch nemyslí,“ chlácholila Hlaváčkovou Marie, „ale nedivte se mu, že by mne tu chtěl mít. Takhle kdybych se s vámi mohla do Prahy stěhovat!“

„Nech toho, zatím nám v Jílovém zle není,“ usmála se Hlaváčková, „občas se sem přece podíváme, a někdy v létě mohou se hoši ve svátek vydat k nám. Vojtěch bude se moci i déle zdržet; Jan leda ve svátek.“

„Děkujeme, děkujeme,“ zvolal vesele Jan, „však my se tam k vám podíváme.“

V tom zvonili na parníku. Děti se chvatně ještě objaly a Marie s Hlaváčkovou spěchaly po schodech na loď. — Za chvíli již hleděl Jan s Vojtěchem, kterak veliký parník brázdí hladinu vltavskou a míří pod most Palackého proti vodě. Marie stála na palubě a mávala šátkem na rozloučenou bratřím na nábřeží. —

„A teď k panu profesorovi,“ vybídl Jan Vojtěcha, když parník zmizel. „Půjdeš s ním do reálky a já vás vyprovodím.“

Rozloučili se s Válou, jenž tu na nábřeží našel kteréhosi známého plavce a rozhovořil se s ním. Hoši kráčeli do Podskalské třídy.

Za nedlouho vyšli z domu s panem profesorem Hájkem a dali se známým směrem ke Karlovu náměstí. Šli poté ke kostelu sv. Ignáce a pan profesor připomenul hochům, že uprostřed náměstí stávala až do XVIII. století kaple *Božího Těla* založená koncem XIV. století v podobě hvězdy. Tam bývaly až do válek husitských jednou v roce, po Velikonocích, vystavovány korunovační klenoty a ostatky svatých, shromážděné Karlem IV. Z kaple této také vyhlášena byla *kompaktáta* a vytesaná na kamenných deskách zazděna nad schody kaple.

„Víš-li pak, co jsou kompaktáta?“ obrátil se pan profesor s otázkou na Vojtěcha.

„Jak bych nevěděl,“ usmál se tento. „To byly úmluvy na sněmu basilejském učiněné, na jichž základě postaven smír mezi Husity a církví katolickou r. 1436.“

„Úmluvy tyto, jichž hlavní částí byly t. zv. čtyři artikule pražské, nebyly nikdy ani s té ani s oné strany řádně zachovány,“ doložil Jan.

„Vidím, že s dějinami své vlasti jste náležitě obeznámeni a těším se z toho," řekl pan profesor.

Zatím došli v ulici Ječné k veliké budově *české reálky* na Novém Městě pražském, kde bylo Vojtěchovi vykonati zkoušku přijímací. Jan ptal se pana profesora, čemu se na reálce učí a jak dlouho učení trvá.

„Reálka čili reálná škola je druh *školy střední*. Školy střední jsou vzdělávací ústavy, směřující k vyššímu vzdělání a připravující pro školy vysoké. Školám středním, kde pěstuje se kromě jiných předmětů také latina a řečtina, říkáme *gymnasia; v reálkách* klade se důraz na vzdělání pro život praktický. Uprostřed mezi těmito druhy střední školy jsou *reálná gymnasia*. Kdo chce na vysoké učení technické, o němž jsem vám pověděl již včera, vzdělává se zpravidla na reálce; gymnasium bývá přípravou pro vysoké učení universitní nebo krátce *universitu*, jež dělí se na 4 oddíly či fakulty: *právnickou, lékařskou, filosofickou a bohosloveckou*. Dle toho, čím chce se státi, zvolí si student fakultu. Já jsem studoval na fakultě filosofické; kdo chce se státi knězem, tomu jest vstoupiti na fakultu bohosloveckou. Ostatně o vysokých školách a *universitě* povíme si jinde více. Teď třeba, abychom vešli dovnitř; čas pokročil."

Jan rozloučil se s bratrem i panem profesorem a sledoval je zrakem, když vcházeli do průjezdu velké budovy, kam zároveň s nimi také jiní hoši i dospělí lidé se ubírali. Byla doba přijímacích zkoušek.

Potom pustil se Jan procházkou po Praze, nevěda, jak by jinak ztrávil čas do poledne. Zahnul v pravo ke kostelu se štíhlou věží a podle názvu ulice Štěpánské dovtípil se, že to *kostel sv. Štěpána*. Že vystavěn je ve slohu gotickém, poznal ihned. U kostela na domě našel jinou uliční tabulku, jež hlásala, že se tu říká „*Na Rybníčku*". To připomnělo Janovi doby před založením Nového města pražského. Věděl, že v těchto místech bývala ves „Na rybníčku" zvaná s farním kostelem. Takových vsí bylo několik v obvodu, jejž určil Karel IV. k zastavení Novým městem.

Dále bral se Jan až na roh ulice Žitné a tam zamířil dolů ke Karlovu náměstí. Tam dal se kolem novoměstské radnice

do ulice Vodičkovy. Když obcházel radnici, povšiml si zamřížovaných oken. V tom také shlédl nade vchodem tabulku s nápisem *c. k. trestní soud.* Zastavil se a pohlížel zkoumavě na budovu. Tu k němu přistoupila jakási slečna i oslovila jej: „Vy si tak prohlížíte budovu, jako byste měl snad někoho za těmi mřížemi?“

Jan ohlédl se po známém hlase a poznal sestru páně profesorovu, která byla učitelkou na měšťanské škole v Praze a vedla bratrovi domácnost do té doby, než se jejich teta přistěhovala za nimi do Prahy.

Jan s podivením pohlédl na slečnu a pravil:

„Nerozumím vám, slečno, neboť nevím, co by tam mohlo býti.“

„Toť vězení,“ pravila slečna. „Kdo dopustil se zločinu, ať již krádeže, vraždy, podvodu, žhářství, jest souzen. Jsou rozmanité soudy. Menší přestupky rozsuzuje *c. k. okresní soud.*“

„Ano, to již vím!“ zvolal Jan. „Takový nápis viděl jsem přece téměř v každém městě!“

„Pro větší přestupky zřízen jest v každém kraji *c. k. krajský soud* a konečně v celé zemi *c. k. zemský soud,* který byste mohli nalézti na Malé Straně. U krajských soudů zřízeny jsou též *porotní soudy* čili *poroty,* na nichž zasedají soudci volení z občanstva. Kdo byl odsouzen k trestu vězení, odpykává jej pravidelně u soudu, u něhož byl odsouzen. Tu patříte také na vězení a okna zamřížovaná vedou do světnic čili cell, v nichž sedí vězením trestaní.“

„Toť hanba, býti odsouzen pro zločin a seděti ve vězení!“ uvažoval Jan.

„Hanba, ale také jsou lidé oni k politování. Nedostalo se jim často řádného vychování a tím klesli v bahno zločinu!“

Slečna kráčela s Janem ulicí Vodičkovou. Upozornila jej na budovu *vyšší dívčí školy,* která poskytuje vyššího všeobecného vzdělání dívkám podobně jako na školách středních; škola založena byla obcí pražskou r. 1863; od té doby ovšem i jiné ústavy pečují o vzdělání ženské mládeže.

Když přišli níže, ukázala slečna Hájková na veliký dům, na němž skvěl se nápis „u Nováků“, a pravila: „Šťastný jest

ten, kdo od mládí veden byl k pilné a svědomité práci. Hle, toť *obchodní dům*, který jest dílem muže vyšlého z lidu. Přičiněním vlastním rozšířil původně malý závod až k této světové rozsáhlosti. Poschoďový dům s mnohými rozsáhlými síněmi věnován jest celý obchodu. Od rána do noci veliký počet obchodních zřízenců má tu plno práce s nabízením, měřením, balením a rozesíláním zboží. Takových velkoobchodů naleznete v Praze více; v jedněch prodávají se věci nutné k odění lidí, v jiných obchoduje se sklem a porcelánem, jinde kořením a zbožím koloniálním, opět jinde železářskými výrobky. Praha slyne obchodem z českých měst nejvíce; odtud rozbíhá se obchodní ruch po celém království."

Jan nyní všímal si pilněji *výkladních skříní* jednotlivých obchodův a pozoroval, že nad každým obchodem visí tabule se jménem majitele; slečna mu pravila, že nápis ten sluje *firma*. Také četné tabulky a odznaky budily pozornost obecenstva. Též na rozích ulic a na domech visely tabule s rozmanitými nápisy, oznámeními divadel, koncertů, zábav, ba pojednou uviděl Jan muže, jenž tlačil lehounký vozík polepený oznámeními různých obchodů; za nedlouho kráčel tudy jiný muž a nesl přes rameno vysokou tyč s papírovou tabulí, na níž se stkvěl mohutný nápis a obraz obuvi, upozorňující na obchodní dům s výrobky továrny na obuv. I ptal se slečny, co to vše znamená.

MUŽ S REKLAMOU.

„Chce-li obchodník prodati," řekla slečna, „musí zboží své nabízeti, neboť jinak by lidé o něm ani nezvěděli. Také ten, kdo pořádá přednášku, divadlo, koncert, musí obecenstvu věc oznámiti. To činí *plakátem*, jaké tu vidíte nalepeny na rozích i na onom vozíku. Upozorňování na nabízené zboží ať již tím či oním způsobem nazývá se *reklama*. Čím větší město, tím nutnější jest nápadná reklama. V té věci zvláště vynikají města americká, ale i tady v Praze můžete uslyšeti, jak hrací stroje lákají obecenstvo do

obchodů, najdete tu vyšperkované výkladní skříně a lákavé, nápadné způsoby reklamy. Také bývají najímáni lidé, kteří s plakátem na žerdi chodí po ulicích. Tamto vidíte takovou reklamu."

To již kráčeli ulicí, kterou slečna pojmenovala Palackého, i upozornila Jana, by prohlédl si dům, v němž žil a zemřel dějepisec český *František Palacký,* otec národa.

„O Palackém často vyprávěl náš tatíček," pravil Jan. „Dobře pamatuji, jak nám vypravoval z dějin českých a vždy říkal, že to napsal dějepisec František Palacký. Náš tatíček jej zvláště miloval, poněvadž o něm věděl, že naše Slovensko znal. Jednou vypravoval nám tatíček celý život Palackého, jak se narodil 14. července r. 1798 v Hodslavicích na Moravě, jak studoval a zamiloval si jazyk rodný tak, že ze vší síly snažil se o povznesení jeho i celého českého národa."

„Znáš-li pak hlavní jeho dílo?" ptala se slečna.

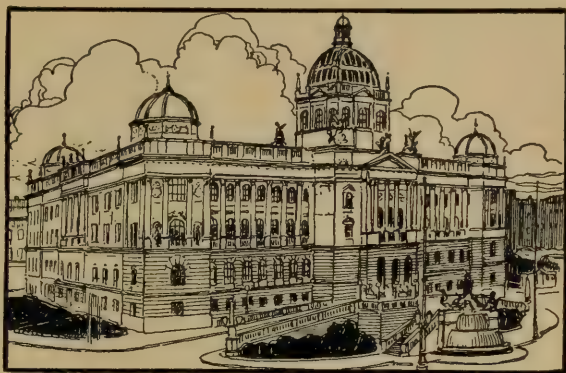
„Jsou to ‚*Dějiny národa českého v Čechách i na Moravě,*' veliké dějepisné dílo," odpovídal Jan.

„Tak jest," řekla slečna a doložila: „Ještě mnoho zásluh získal si Palacký o český národ. Byl původcem mnohých důležitých podniků v českém písemnictví, založil spolek „*Svatobor*" pro podporu českých spisovatelů a jejich rodin."

Jan poslouchaje prohlížel si desku a poprsí Palackého na domě. Z Palackého ulice potom zahnuli do Jungmannovy třídy a tou k Ferdinandově třídě. Na konci Jungmannovy třídy uzřel Jan náměstíčko, v jehož středu stojí *pomník Josefa Jungmanna.* Jan vzpomněl na mistra Blahoše a Hudlice u Berouna i pověděl, co o slavném českém buditeli tehdy slyšel. V pozadí tohoto pomníku uzřel Jan za domem vyčnívající kostel, vysokou stavbu. Slečna pověděla mu, že to *kostel Panny Marie Sněžné* při klášteře Františkánském a že založen byl Karlem IV. Je nedokončen, ale i tak působí mocným dojmem vysoká loď gotické stavby.

Zatím prošedše Ovo nou ulicí, ocitli se na dolním konci prostranného *Václavského náměstí.* Jan patřil, jak zdvíhá se půda náměstí povlovně, a mile byl překvapen krásnou budovou, která na druhém konci náměstí výhled uzavírala.

„Toť *zemské museum,*" poučila Jana slečna. „Václavské náměstí náleží k nejkrásnějším místům naší Prahy. Zakončení jeho budovou musea jest zvláště krásné. Takové široké prostranství význačnou budovou zakončené nazýváme *prospekt*. Ale neopomeňte navštíviti zemské museum, neboť se tam můžete poučiti snadno o věcech, jež jinak vám přístupny nejsou."

MUSEUM KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO obsahuje bohaté sbírky všeho druhu a knihovnu. Budova vystavěna byla dle plánu architekta J. Schulze v druhé polovině XIX. století a byly tam přeneseny sbírky ze staré budovy musejní, jež stávala na Příkopě tam, kde dnes stojí Zemská banka. Na místě, kde stojí nové museum, bývala t. zv. *Koňská brána* ve hradbách, jimiž obtočena byla Praha.

Jan slíbil tak učiniti. Obdivoval nyní zvláště ruch na ulicích. Vozy elektrické dráhy zvonily a bzučely, četné nákladní vozy rachotily, obecenstvo po obou stranách náměstí hustě proudilo, mezi vozy proplétali se četní jezdci na kolech — a přece všude byl řád i při chvatu, který tu nyní v ranních hodinách trval. Podobný ruch byl též v široké ulici, kterou slečna označila jménem *Příkop*. Vyprávěla také Janovi, že za dřívějších dob Staré Město a Nové Město, jehož hranice Příkop tvoří, byla dvě samostatná města a mezi nimi byly hradby i hradební příkopy. Jméno ulice na Můstku, která z Příkopu od Václavského náměstí vede na Staré Město, připomíná bývalý most ve bráně hradební.

Slečna nyní požádala Jana, aby okamžik sečkal, a přistoupila k muži, jenž měl na hlavě červenou čepici s nápisem. Podala mu balíček, který až dosud v ruce nesla, přidala nějaký peníz a muž onen ihned odešel kamsi do ulice. Jan zvěděl, že tito *veřejní posluhové* za odměnu obstarávají dodávání

dopisů, balíků, různé pochůzky i jiné práce, jako při převážení zboží, stěhování a pod. Znal je již z Plzně. Stanoviště jejich bývá na křižovatkách rušných ulic a také před nádražími.

Kráčeli nyní po Příkopě, kde panoval rušný život. Proti ulici Havířské, ze Starého Města na Příkop ústící, upozornila slečna Jana na *Nosticovský palác*, o němž pověděla, že jest z nejkrásnějších staveb pražských z druhé čtvrtiny XVIII. století; Jan sám dovedl již dle vnějších známek posouditi, že je to sloh barokní.

VEŘEJNÝ POSLUHA.

Jan mohl oči nechati na překrásných věcech, vyložených v bohatých výkladních skříních nádherných obchodů. Upozorněn slečnou, povšimnul si výstavné budovy *Zemské banky*. Na otázku Janovu, co je banka, vysvětlovala slečna:

„Banky jsou podniky, zabývající se sprostředkováním platův a úvěru, poskytováním zápůjček peněžních, provozováním obchodu s drahými kovy, penězi z drahých kovů i cennými papíry, výměnou peněz a cenných papírů, uschováváním cenných věcí, zakládáním průmyslových podniků. V Praze je mnoho takových bank a bankovních závodů a tu na Příkopě můžeš jich spatřiti celou řadu. Některé z nich mají i výkladní skříně, kde umísťují cenné papíry a mince, jež mají na prodej a na výměnu, zprávy o změnách hodnoty cenných papírů i jiná oznámení. Tu, hle, došli jsme právě na konec Příkopu před budovu *Živnostenské banky* a tam na druhé straně při ústí ulice Celetné stojí *Prašná brána*."

Jan podivoval se stavbě Prašné brány, krásnému památníku slohu pozdně gotického s bohatou výzdobou průčelní.

„Na místě skupení nízkých krámů, které se tu při důležité křižovatce ulic tulily k Prašné bráně, státi bude veliký „*Obecní dům*" pražský, společenské shromáždiště se sály pro koncerty, přednášky a plesy, umělecké výstavy, s kavárnou

a hostincem.“ Tak vysvětlovala slečna a upozornila pak Jana na průčelí *hlavního celního úřadu*, bývalého kláštera Hybernů, cennou památku slohu empirového.

Jan věděl již, co je celní úřad, vzpomněl, při jaké příležitosti zvěděl o clech a vypravoval slečně krátce svoje dobrodružství s celníkem na Šumavě. Jen to mu bylo divno, že celní úřad může být také jinde než na hranicích říše. Slečna pověděla, že na tomto celním úřadě proclívají se poštovní zásilky z ciziny.

„Zajdu s vámi ještě na *Ovocný trh*,“ zakončila slečna svůj výklad. „Ráda bych si tam koupila nějaké ovoce. K přesnídávce vždy ráda zajím jablko nebo jiné ovoce, neboť jest zdravější nežli ustavičná strava masitá.“

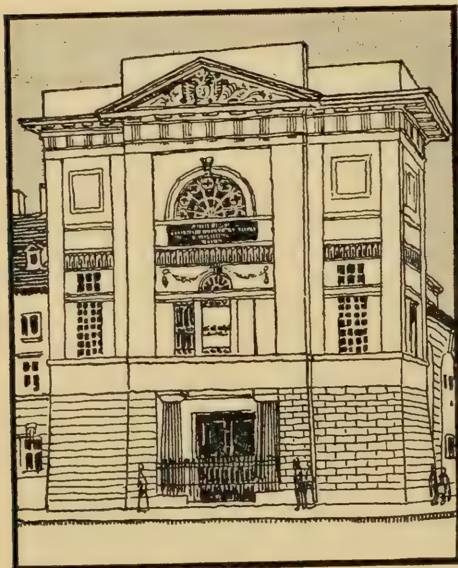

PRAŠNÁ BRÁNA je zbytkem jednoho z osmi hlavních vchodů hradebních do Staré. o města. Krásného vzhledu dodal jí stavitel Matyáš Rejsek z Prostějova, jenž je původcem mnohých krásných staveb pozdního slohu gotického (viz díl I. str. 336). Ke konci XIX. století byly ozdoby této brány obnoveny a doplněny.

Prošli Prašnou branou, částí Celetné ulice a zahnuli potom podle budovy *obchodního soudu* na *Ovocný trh*. Prostranné náměstí naplněno bylo stánky, nůšemi a koši s jablky, hruškami, ořechy, švestkami a jiným ještě ovocem. Obchodovaly tu většinou ženy, které hlasitě lákaly mimojdoucí paní i služky ke koupi ovoce. Ceny jednotlivých druhů měly napsány na tabulkách a Jan brzy poznal, že se tu ovoce kupuje na váhu. Slečna zastavila u známé prodavačky, nakoupila jablek, z nichž také Janovi podala.

Jan vyptával se potom na budovu uzavírající Ovocný trh a zvěděl, že to bývalé *stavovské divadlo* zemské, vystavěné

r. 1781, v němž hrávalo se německy a později také česky. Vlaské společnosti zpěvoherní hrávaly tu ovšem vlasky. Zde byl také po prvé provozován „*Don Juan*“ (čti chuan), z nejslavnějších zpěvoher světa, jejž složil německý skladatel *Volfgang Amadeus Mozart* (* 1756, † 1791) a poctil jím hudbymilovné město Prahu, kde se mu velmi líbilo. Divadlo to je majetkem země a hraje se tam nyní německy. Říkají mu „staré německé divadlo“, protože Němci mají v Praze také nové divadlo.

PRŮČELÍ HLAVNÍ CELNICE je zbytkem po bývalém klášteře Františkánů irských čili Hybernů (od toho jméno Hybernské ulice). Průčelí toto bylo přestavěno z průčelí bývalého kostela a upraveno ve slohu empirovém (viz díl I. str. 363) na počátku XIX. století.

Za touto budovou náměstí pokračuje a býval tam trh potravinářský, zvláště drůbežný a zeleninový. Trh na drůbež a potraviny umístěn jest nyní ve veliké budově, kterou nazýváme *staroměstská tržnice.* Máte-li pokdy, měl byste i tam zajíti, abyste pozoroval obchodní ruch, jenž tam zvláště po ránu panuje.“

Jan slíbil, že zajde se do tržnice podívati, poděkoval slečně, která se nyní vrátila ku Prašné bráně. On pak kráčel dále Ovocným trhem a brzy stanul proti veliké budově, na níž četl nápis „*Městská spořitelna*“. Znal účel spořitelen a napadlo mu, zda také jemu se poštěstí, aby jednou přebytky vydělaných peněz mohl ukládati na úrok do ústavu peněžního.

Ubíraje se potom dále, dostal se až před vchod do prostranné budovy, jímž vcházelo a vycházelo mnoho žen s košíčky, s drůbeží, zvláště husami v rukou. Jan vešel dovnitř

a vskutku seznal, že je v tržnici. Ranní ruch tržnice jej omámil. Ohromná prostora byla pravým bludištěm stánkův a krámů. Tu bylo lze nakoupiti vše, čeho k živobytí jest třeba. Zvláště mnoho drůbeže zabité a pro kuchyni již připravené tu bylo, množství masa různého druhu, zeleniny a potravin. Prodavači nabízeli, smlouvali, ceny oznamovali. S obou stran proudily stále davy paní, služek, obchodníkův, takže tržnice byla ustavičně plna ruchu. Teď teprve seznával, že jest ve velikém městě, neboť obyčejné týdenní trhy malých měst, v nichž dosud byl, nedaly se s tímto ruchem ani přirovnati.

„Kolik lidí živí se v Praze obchodem?" pravil si Jan, když vystupoval z tržnice. „Celé ráno pozoruji tu chvat a shon obchodní, jakého jsem dosud nikde neviděl. Ruch ten panuje tu na tržišti i v obchodních krámech, takže musí se uznati, že Praha jest městem obchodně velmi čilým."

NA OVOCNÉM TRHU.

V tom za ním zavolal někdo vesele: „Pozdrav Bůh!" Když se ohlédl, uviděl známého studenta, jenž mu radostně podával ruku.

„Jaká náhoda!" řekl student. „Nescházejí se hory s horami, ale lidé s lidmi."

„Co jste prohlížel?" zeptal se potom Jana.

„Byl jsem v tržnici a ohromuje mne množství potravin, jež se tam prodává. Rád bych věděl, kolik zde jest obyvatel, když tolik potravy potřebují."

„Praha se svými osmi „čtvrtmi" má skoro čtvrt milionu; obce Karlín, Smíchov, Vinohrady, Nusle, Vršovice, Žižkov mají dohromady čtvrt milionu; k tomu připočtěme činné vojsko, a máme skoro půl milionu. Jsou větší města, ano celé průmyslové země jako je Belgie, které musí býti zásobovány z krajů

zemědělných; tržbou a obchodem se vyrovnává přebytek jedné země s potřebami jiné. Svět jest dnes jedno tržiště. Venkov živí města, přebytek vyváží za hranice, a čeho se nedostává, přiváží se z ciziny. Ovšem že země, která nekryje své potřeby vlastní výrobou, chudne."

„Divil jsem se v tržnici výběru zvěře, masa, drůbeže, tuků, vajec, ryb, zelenin, ovoce," zvolal Jan pln údivu.

„Ano, v Praze jest blaze tomu, kdo má peníze," vzdychl si student . „V městech bije do očí, jak jedni žijí v přepychu, druzí v nedostatku. Nemusilo bý tak býti, kdyby lidé nevymýšleli si stále nových potřeb, spokojovali se tím, co půda domácí rodí, nesháněli plodů všech dílů světa, třeba nechutných i zdraví ohrožujících, jen když drahých a vzácných. Nečekají na příklad na okurky do června, na zeleniny, brambory, husičky domácí, až to doma dozraje. Vše musí býti mimo čas, jako prvotinka opatřeno a to za každou cenu z cizích zemí. Neříkám nic o dovozu *mořských ryb;* ten by měl býti usnadněn a zařízen jako ve Francii, Anglii, Německu a jinde. Svěží mořské ryby jsou nejlacinější a nejvydatnější potravou. Vše, co vodstvo rodí, prospívá přímo výživě lidské a neubírá půdy ani plodinám, ani zvěři polní. Moře jest nevyčerpatelný pramen výživy pro lidstvo, a až nestačí půda nás uživiti svými plodinami, bude jediným zdrojem pro zachránění lidstva od hladu. Musí býti ovšem postaráno o lepší dovoz, jelikož se rybí maso rychle kazí, a kuchařky musí odložiti předsudky a naučiti se připravovati nezvyklé druhy ryb."

„Mimo slanečka nejedl jsem dosud mořských ryb. Zajímalo by mne, čím se Praha živí a mnoho-li do roka spotřebuje," prohodil Jan.

„Toho možno se dověděti ze statistické zprávy města Prahy, v níž uvedeny jsou číslice úředně zjištěné o tom, co se do roka v Praze sní a vypije. Budete-li mít k tomu příležitost, neopomeňte si prohlédnouti *ústřední jatky města Prahy.*"

Pohovořili spolu ještě chvilku, potom Jan, protože zvonili právě poledne, vyptal se na cestu k domovu, rozloučil se se studentem a spěchal do Podskalské třídy.

U pana profesora Hájka našel Jan bratra v náladě velmi veselé. Vojtěch oznamoval s radostnou tváří, že při zkoušce velmi dobře obstál, a sám pan profesor před Janem Vojtu pochválil.

Jana těšil bratrův úspěch; byl mu zárukou pro budoucnost hochovu ve studiích.

Odpoledne strávili hoši doma. Jan psal dopisy mistru Blahošovi do Plzně, panu Vrbovi do Sušice i panu Bělskému do Rudy; psal jim, jak se mu nyní daří. Vojtěch mezi tím napsal Marii delší dopis o své zkoušce.

Ani se hoši nenadáli, byl tu večer. Venku někdo zazvonil, a když Jan šel otevřít, stál tam ramenatý, osmahlý muž, s tváří oholenou, se svislým knírem, dobráckých očí.

Byl to Janův mistr. Uhádli druh o druhu ihned, kdo jsou, a Jan viděl, že nastala doba loučení.

Věci své měl už složeny, rozloučil se tedy se svými dobrodinci, poděkoval jim srdečně, vzal tlumok a šel za mistrem provázen Vojtěchem, jenž s ním šel až na ulici.

Jan kráčel s mistrem Lhotou, který si ho získal na první setkání přívětivostí a veselostí povahy. Šli na Palackého nábřeží, kde u stanice počkali, až přijel vůz elektrické dráhy. Vstoupili na přední jeho plošinu, Jan položil si tlumok vedle sebe a postavil se vedle mistra, jenž usedl na malé sedátko.

Jeli po nábřeží, ulicí Náplavní a Myslíkovou, zahnuli do Lazarské ulice a tudy do Vodičkovy, již Jan už znal. Trať dráhy elektrické vede dále napříč Václavským náměstím, Jindřišskou ulicí, přes Havlíčkovo náměstí, kolem státního nádraží.

Jan nerozhlížel se tuze po ulicích. Viděl jen osvětlené výkladní skříně krámů, na ulici shon lidí na chodnících a vozů v jízdní dráze. Mistr Lhota ptal se ho na Plzeň, na mistra Blahoše a na práci v továrně.

„Líbíš se mi, hochu,“ řekl Janovi, „jsi dobře urostlý a zdá se, že se pro naše řemeslo hodíš. Viď, není lehké? Ale u nás v továrně ti zle nebude. Jen se přičiň, abych se na tebe mohl v práci spolehnouti. Pak to u nás někam přivedeš.“

„Rád bych se vzdělával také ještě z knih," řekl Jan, „mnohému jsem se tak v Plzni naučil, ale mnoho bych chtěl ještě doplnit."

„I to můžeš," řekl mistr Lhota, „jsi-li chápavý, můžeš se mnohému přiučit. Můj hoch, Pavel, je žákem státní průmyslové školy, studuje strojnictví, ten ti leccos poví, leccos ukáže."

PRAŽSKÝ DROŽKÁŘ.

Ta zpráva byla Janovi nade vše příjemná. Těšil se, že se s mladým Lhotou spřátelí. —

U *státního nádraží* byl takový shluk vozů na křižovatce ulic Dlážděné, Havlíčkovy a Hybernské, že elektrická dráha nemohla dál. Vůz zastavil na rohu ulice před nádražní budovou. Jaký tu byl chvat přecházejících lidí. Každý opatrně a bystře pohlédl na strany a přešel poté chvatně ulicí. Musil se dobře vyhýbati povozům i vozům tramwayovým, aby nepřišel k úrazu. Jan všiml si povozů, čekajících před nádražím. Každý povoz měl číslo. Takový povoz nazývá se *drožka* a majitel jeho sluje drožkář. Za určitý poplatek dopravuje drožkář do různých míst Prahy a předměstí přibylé drahou pocestné.

Z nádražní budovy vyhrnul se dav lidí, přicházejících od vlaku.

„Ti přibyli vlakem z Podmoklí jedoucím," řekl Lhota Janovi. „Do tohoto nádraží ústí ještě dráhy od České Třebové a od Karlových Varů."

„Ty přece znáš drožkáře také z Plzně?" ptal se mistr Lhota, a Jan přisvědčil. Věděl také, že drožkář zapřáhá do vozu jednoho koně, *fiakrista* do fiakru dva. Drožkářům a fiakristům jsou ve městě vykázána určitá místa, na nichž čekají na toho, kdo si je najme k jízdě. Na takovém místě bývá i malá pouliční pumpa k napojení koní.

Když dojeli Jan s mistrem na konec ulice Havlíčkovy,

uhnuli na Poříč. Blízko rozhraní města Karlína bylo jim přesednouti na vůz jiné trati, která vede přes Karlín do Libně a do Vysočan. Tímto vozem jeli Královskou třídou karlínskou.

„Na této stanici vystoupíme," hlásil konečně mistr Lhota. Vůz poté zastavil a Jan ubíral se s mistrem od stanice do postranní ulice, kdež Lhota stanul před novým, čistým domem.

„Tu jsme doma. Pojď jen za mnou." Vešli do průjezdu, osvětleného elektrickou svítilnou, a přišli ke dveřím vzadu v přízemku, nad nimiž byla tabulka s nápisem *„Domovník"*.

Jan pohleděl tázavě na mistra. Ten se zasmál.

„Inu, aby ses nedivil, tedy tvůj mistr jsem já a domovník to jsem také já. — Jen dál!"

Lhota zaklepal, v okamžiku zarachotil klíč v zámku a v otevřených dveřích stál hoch asi osmnáctiletý, Lhotův syn.

„Tady ti vedu, Pavle, nového kamaráda," seznamoval hned mistr, „doufám, že se spolu shodnete."

Jan vstoupil s mistrem dovnitř a na prahu kuchynky vítala je matka Lhotová, která Janovi postavou i hlasem poněkud připomínala hodnou paní Bělskou z Rudy.

Jan vcházel do nového domova.

ČESKÝ LEV
Z VÝZDOBY PRAŠNÉ BRÁNY.

MALÉ NÁMĚSTÍ STAROMĚSTSKÉ (RYNEČEK) jak asi vypadalo ve stol. XVII.
V pozadí zbořený nyní kostel sv. Linharta.

IV.

VE STARÉ PRAZE.

(Uhelný trh. — Asfaltová dlažba. — Průchodní dům. — Dobrovolný průchod. — Malé Staroměstské náměstí. — Umělecká řemesla. — Založení Starého města. — Výstavba Staroměstské radnice. — Magistrát. — Správa obce. — Staroměstský orloj. — Josef Mánes. — Velké náměstí. — Chrám týnský. — Tyge Brahe. — Tadeáš Hájek z Hájku. — Astrologie a alchymie. — Komety. — Karel Škréta. — Ungelt a jeho účel. — Z dějin Staroměstského náměstí. — Assanace. — Chrám sv. Mikuláše. — Melantrichova ulice. — Jiří Melantrich z Aventina. — Daniel Adam z Veleslavína. — Starodávná knihtiskárna.)

Vojtěch ubytován byl u profesora Hájka v malém pokojíčku při kuchyni, určeném vlastně pro služku. U Hájků však služky neměli, práce její zastávala posluhovačka, vdova, která bydlila v témže domě ve sklepním bytě. I Vojtěch posluhoval rád, jak jen se dalo. Ovšem že nastávala mu nyní doba školního učení, takže nemohlo býti spoléháno na vydatnější jeho pomoc. — Toho večera, kdy Jan odešel k mistrovi do Karlína, přijela z Plzně teta páně profesorova a ujala se vlády v pražské domácnosti.

Na druhý den měl Vojtěch prázdno. Slečna Hájková mu řekla při snídani:

„Musím zajíti do školy. Chceš-li mne doprovodit, pojď! Projdeš se a uvidíš kus staré Prahy."

Vojtěch byl tomu ovšem rád; po malé chvíli vyšel se slečnou z domu a brali se na Karlovo náměstí, odtud kolem Novoměstské radnice do Jungmannovy třídy. Došli na křižovatku, kde sbíhají se třídy Ferdinandova a Jungmannova a ulice Ovocná a Perlová. Zabočili do nedlouhé ulice Perlové a dostali se na malé trojhranné náměstí, hustě obsazené stánky prodavaček květin. Bylo tu živo. Prodavačky seděly u svých stánků, rovnaly zboží, nabízely hlasitě mimojdoucím, svazovaly a podávaly květiny kupujícím. Některé prodávaly však také hotové věnce i kytice z čerstvých i sušených květin, ba, byly tu i prodavačky hub, všelijakého koření a zeleniny. Byli na *Uhelném trhu,* jehož jméno je z dob, kdy tu prodáváno dřevěné uhlí a smola.

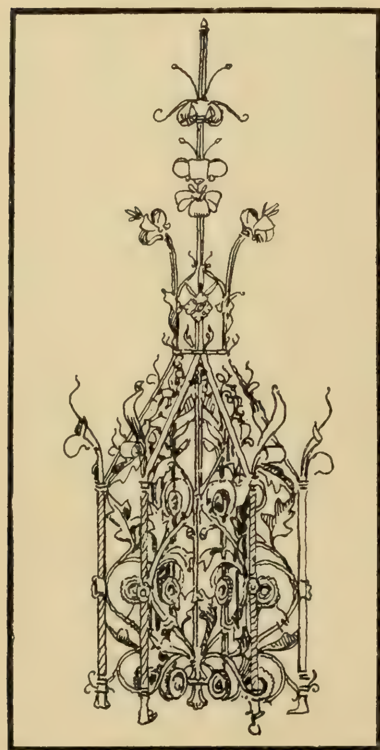
Vojtěcha zaujal pohled na pestrou směsici a čilý život na prostranství, v jehož pozadí spatřil skupinu starožitných domů a vedle veliké dvě budovy školní. Tam ubírala se slečna Hájková a požádala Vojtěcha, aby počkal zatím na chodníku před školou, dokud by se nevrátila. Vojtěch přecházel sem a tam. Pozoruje drožku, která jela mimo, byl překvapen, že kola nehrkají jako jinde v ulici po dláždění a všiml si, že Uhelný trh místo dláždění má půdu krytu celistvým povlakem, tvrdým sic, ale přec jen pružným, dusícím hřmot. Nevěděl, co by to bylo, až teprve slečna, vrátivši se ze školy, pověděla mu, že je to *dlažba asfaltová,* které užívá se v Praze dosud jen pořídku, ale v jiných městech v cizině velmi hojně. Mírní velice rachot vozů, protože tu není takového otřásání jako na dlažbě kamenné. Asfalt je nerost hořlavý, příbuzný petroleji a uhlí.

„A nyní zajdeme spolu na Staroměstské náměstí. Uzříš nejpamátnější místa staré Prahy," řekla slečna Vojtěchovi.

Zabočili do úzké uličky hned vedle školy. Ulicí touto, zvanou Michalská, došli až k domu, jehož širokým průjezdem vcházelo i vycházelo mnoho lidí.

„Jaký je to dům?" tázal se Vojtěch vida, že i slečna tam spěchá.

„Tímto domem jen projdeme. Tu za nádvořím je druhý průjezd a tím zase vyjdeme. Tudy vede veřejná cesta. Takovému domu říká se *průchodní dům* nebo zkrátka průchod. Některým průchodem ovšem nevede veřejná cesta; majitel domu takového sám dobrovolně připustí, aby jím lidé procházeli. To je *dobrovolný průchod*."

VRŠEK STAROBYLÉ KAŠNY NA MALÉM NÁMĚSTÍ, umělého díla zámečnického.

Zatím vyšli průjezdem a octli se na nevelikém náměstí, jehož vzezření poukazovalo vskutku na způsob, jakým byla zřizována náměstí ve starodávných městech. Po pravé ruce spatřil Vojtěch skupení domů s loubím, uprostřed náměstí pak uzřel kašnu s krásnou tepanou železnou klecí umělé práce zámečnické.

„Aj, podobnou kašnu viděli jsme také v zámku jindřichohradeckém," řekl Vojtěch.

„Máš pravdu, i tam je krásná památka *uměleckého řemesla* z doby, kdy vládnul u nás sloh renesanční. Zámečníci, ode dávna patřili k řemeslníkům, kteří výrobkům svým rádi, pokud to možno bylo, dodávali rázu uměleckého. Máme mnoho starých památek zámečnického díla slohu gotického, renesančního i barokového a je ku podivu, jak jemné a umělé tvary dovedl zámečník vykovati. V museích našich zachovány jsou ozdobné mříže kostelní, zahradní, okenní, mřížová vrata a dvířka, kovaná ramena vývěsních štítů, svítilny, obrovské zámky a klíče — vše krásně ze železa vyvedeno. Ozdobné provedení těchto prací řemeslníci zpravidla

sami si vymýšleli a vskutku musíme se podivovati vytříbenému, jemnému vkusu prostých těch lidí.“

Tak rozhovořila se slečna o uměleckém řemesle.

„Ještě teď pracují zámečníci taková umělá díla,“ řekl Vojtěch, „viděl jsem v Budějovicích v ulici, kde jsem zůstával, dílnu zámečnickou, kde takové tepané práce hotovili.“

„Ano, v zámečnictví udržel se způsob uměleckého řemesla stále. Jenže ve druhé polovině století XIX., kdy možno pozorovati úpadek slohu uměleckého a kdy také ve stavitelství zavládlo pouhé, často bezduché napodobování starých slohu, též umělecká stránka řemesel velmi upadala.“

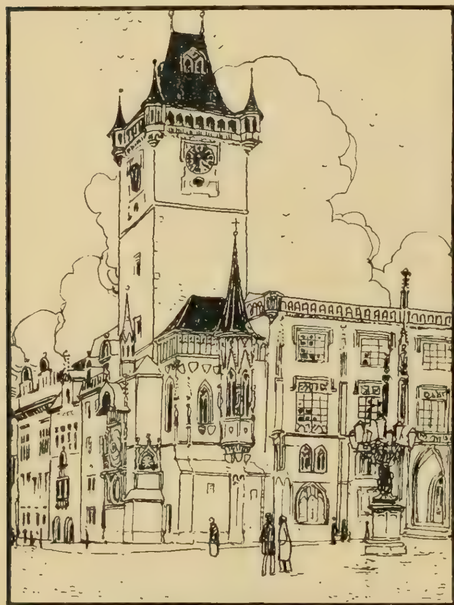
„Jsou-li tedy ještě jiná umělecká řemesla?“ pravil Vojtěch, když z Malého náměstí ubírali se na pravo k radnici.

„Ovšem že: i v jiných řemeslech prováděli dílo svoje ve tvarech zdobných a zdobených, tak i kováři, pasíři, zlatníci a stříbrníci a jiní řemeslníci s kovem pracující; také kameníci, truhláři, knihaři hotovili výrobky své s vkusem uměleckým. Je ovšem nezbytno, aby výrobek uměleckého řemesla, má-li býti cenný, pracován byl z dobrého materiálu, aby byl důkladně zpracován a vyhovoval vskutku účelu, jemuž má sloužiti. Teprve při tom nabývá ceny ozdobné jeho vyvedení. Umělecké řemeslo bylo ve velikém úpadku ve století XIX. Nemálo k tomu přispěla také výroba tovární. Teprve v poslední době oceňují se opět náležitě výrobky uměleckého řemesla; ve školách odborných, v přednáškách, knihami i časopisy nabádáni jsou naši řemeslníci, aby si této stránky hleděli. Nestačí ovšem napodobování starých dobrých vzorů, třeba tvořiti na jich základě věci nové, odpovídající dobrému vkusu doby moderní. Řemeslníkům ulehčena bývá práce tím, že jim často vzory dodávají umělci. — Však hle, tu jsme před Staroměstskou radnicí.“

Vojtěch zahleděl se na starobylé průčelí velikého domu. Na první pohled viděl, že to bylo původně několik stavení, jimiž rozšířena prvotní neveliká budova radniční. Nad třídílným ozdobným oknem četl Vojtěch nápis: PRAGA CAPUT

REGNI. Třeba že neznal latiny, četl jej správně, vyslovuje *ca* jako *ka* a *ni* jako *ny*.

„Praha, hlava království," přeložila mu nápis slečna a řekla: „Tu na radnici umístěny jsou úřady obecní, Praha sama je veliká a proto úřady její jsou velmi rozsáhlé. Mnoho bylo jich třeba umístit také jinde. Jdu nyní na *magistrátní úřad*, kde se dlouho nezdržím. Víš-li, co je to magistrát?"

STAROMĚSTSKÁ RADNICE.

„Jak bych nevěděl? Ze školy znám, že některá města, v Čechách je to Praha a Liberec, mají své zvláštní zřízení obecní a vyňata jsou z působnosti okresního hejtmanství. V těchto městech místo okresního hejtmanství je obecní úřad, zvaný magistrát."

„Tak jest," přisvědčila slečna a dodávala: „Podle obecního zřízení z r. 1850 vede správu obce *sbor obecních starších*, čítající 90 členů, a 24členná *městská rada*. Oběma těmto sborům stojí v čele *starosta* se svými *náměstky*. — Nahoru do radnice tě nepovedu. Snad jednou budeme si tam moci prohlédnouti památné místnosti, do nichž nemožno kdykoli vejíti. Moje dnešní řízení nebude dlouhé. Počkej zatím zde před radnicí, vrátím se brzy."

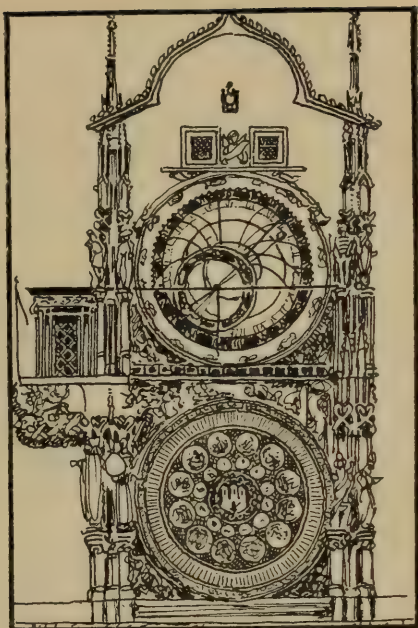
„Prosím, pohleďte, jaký to tam na druhé straně shluk lidu?" ptal se Vojtěch chvatně, ukazuje ke skupině domů s loubími proti radnici.

„Jdi jenom mezi ně," usmála se slečna, „a uvidíš, proč tam čekají. Ale potom, až se budou rozcházeti, přijď zase

sem před vchod, aby ses mi neztratil."

Slečna Hájková vešla do průjezdu radnice a zvědavý Vojtěch pospíchal na druhou stranu. Tam stál četný zástup lidí, mladých i starých. Byli mezi nimi někteří, kteří na cestě po svém zaměstnání se tu zastavili. Hoši a děvčátka tu stáli, jako by se sem byli sběhli z ulic. Bylo tu i několik venkovanů, rovněž i někteří pánové i paní, v nichž Vojtěch poznal cizince. Slyšel je i cizí řečí hovořit. Stranou stál fiakr, v němž seděli taktéž nějací cizinci; muž u kočího sedící obrácen byl k panstvu v kočáře a vysvětloval cosi, ukazuje rukou k radnici. Vojtěch pohleděl tam a seznal, že všichni pozorují veliké, zvláštním obrovským ciferníkem opatřené hodiny, umístěné na dolní části věže.

,,Totě *staroměstský orloj!*" pravil Vojtěch sám k sobě, vzpomínaje, že viděl jeho obraz kdysi ve škole budějovické a že i pan učitel o něm vyprávěl. Uhodl také hned, proč se tu lidé sešli. Chtějí dojista vidět průvod apoštolů, objevující se co hodinu v okéncích nad orlojem, a pohyblivé figurky po stranách orloje.

STAROMĚSTSKÝ ORLOJ zřízen byl r. 1490 mistrem *Hanušem* a požíval světové pověsti pro umělé sestrojení. Čas denní rozdělen byl po způsobu staročeském na 24 hodiny; kromě toho ukazuje orloj i dobu východu a západu slunce, čtvrti měsíční, roční pohyb země, kalendář. Pod ciferníkem je terčovitá deska s obrazy měsíců a znamení nebeských. Tyto obrazy vytvořil slavný malíř český *Josef Mánes* (* 12. V. 1820, † 9. XII. 1871). Vzácná jeho díla umělecká vyznačují se duchem českým. Maloval četné podobizny, řadu barevných obrázků ,,Zábavy na panském sídle", řadu kreseb se souborným názvem ,,Hudba", četné barevné nákresy krojů a postav z lidu československého. Také na desce orloje, nejslavnějším svém díle, znázornil měsíce roku výjevy ze života našeho lidu. Mánes také rád kreslil a maloval podoby dětí. — Dílo Mánesovo, aby nepodlehlo zkáze, uschováno je v obrazárně, při orloji je přesná jeho kopie (napodobení).

„Což už apoštolové půjdou?“ pomyslil si Vojtěch, pohlížeje nahoru na věž, na obyčejné hodiny, jež ukazovaly několik minut po půl desáté. Zeptal se také na to odrostlého hocha, vedle něhož tu stál. Dostalo se mu vysvětlení, že čas staročeského orloje nesouhlasí se skutečnými hodinami času pražského a že na tabulce blízko orloje označen bývá rozdíl obou.

V tom již celým zástupem projelo živé vzrušení. Ozval se zvonek, za jehož provazec tahá po straně stojící figurka kostlivce, okénka nad orlojem se otevřela a za nimi objevovaly se sošky apoštolů a Krista, otáčejíce se obličejem k divákům. I lakomce měšcem potřásajícího všimnul si Vojtěch. Když přešel průvod apoštolů, zakokrhal kohout v hořejším výklenku, křídly zatřepetal a okénka se zavřela. Pomalu odbíjely poté hodiny a lidé se rozcházeli.

Tu strhl se nedaleko u loubí pokřik. Starší venkovan tam stál, všecek vyděšen a naříkal.

„Moje tobolka je pryč!“

Hlouček zvědavců jej obklopil a v tom už také strážník přistoupil a vyptával se.

„Tuhle v kapse jsem ji měl,“ naříkal venkovan, „tlačili se tu ke mně dva výrostci a jeden z nich do mne jako by nerad strčil, zrovna když šli apoštolové. Jistě on mi ji vzal a nikdo jiný.“

Ještě nedomluvil okradený venkovan, když tu z blízké Železné ulice spěchal sem strážník, veda za rameno zamračeného výrostka a zamířil rovnou ke shluklým lidem.

Venkovan spatřiv výrostka, který na strážníka jej vedoucího zle se utrhoval, vzrušeně zvolal:

„To je on, to je on!“

„Chytil jsem jej tuhle v ulici;“ řekl strážník. „Utíkal, div mne neporazil. Hned jsem si pomyslil, že někde něco nekalého vyvedl.“

Tobolku i s penězi našli v kapse zlodějově a strážníci požádali venkovana, aby s nimi šel na úřad, kde se podstata krádeže zjistí, aby člověk cizímu majetku nebezpečný mohl být potrestán.

Venkovan šel tuze nerad. „Je mi to čistá věc v téhle Praze," huboval odcházeje, „sotva sem člověk přijde, už ho okradou."

Starší pán, stojící vedle Vojtěcha, zavrtěl hlavou a řekl:

„Jako by zlodějů nebylo všude! Nač při tom hned o Praze mluvit a odsuzovat? Kdyby byl ten člověk dával pozor na svou tobolku, nebyl by o ni přišel."

Vojtěch přešel potom na chodník k radnici, aby si zblízka prohlédl zřízení ciferníku orloje a dolejší kruhovou desku kalendářní. Nechtěl se vzdáliti od vchodu radničního, aby snad slečna ho nehledala. A vskutku netrvalo dlouho a slečna Hájková vyšla z radnice.

Ohlédla se nejprve po Vojtěchovi, potom se podívala, kolik je hodin, a řekla hochovi:

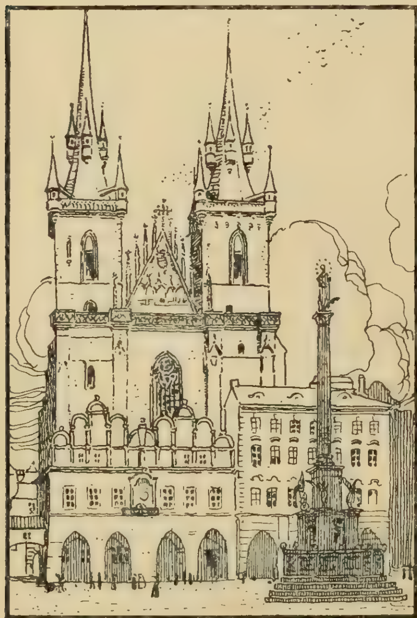
„Máme ještě dost času, projdem se tu trochu, aspoň dnes ještě něco uvidíš."

Šli podle orloje k nároží radnice, kde upozornila slečna Vojtěcha na zbytek původní radnice ze XIV. století, krásný *arkýř*, vnitř kapli obsahující, s ladnou výzdobou jemné kamenické práce a starožitnými znaky pražských rodů.

Vojtěchovi bylo divno, že noha arkýře je zcela prostě vyvedena a liší se tak od bohaté výzdoby hořejší.

„V tehdejší době družily se k radnici krámky prodavačů všelikého zboží, jakož vůbec v těch dobách staroměstské náměstí poskytovalo pestrý obraz trhu. Tak tedy noha tohoto arkýře byla krámky zakryta a nebylo jí třeba ozdobného díla. Ale také podle celého přízemku radnice byly krámy. Tehdy ovšem tato část radnice do náměstí obrácená vypadala jinak, než nyní. Nynější podoby své nabyla přestavbou v první polovině XIX. století, ne zcela zdařilým napodobením slohu gotického. — Zajímavo je zajíti vzpomínkou ještě dále do minulosti. Staroměstské náměstí bylo střediskem vývoje Starého čili Velkého města Pražského, jež v první polovině XIII. století, za krále Václava I., povstalo tu kolem důležitého tržiště. Dům ke zřízení radnice zakoupila obec r. 1338."

Vojtěch stál se slečnou Hájkovou na Staroměstském náměstí, rozhlížel se po širé jeho prostoře a vzpomínky z dějin táhly mu hlavou. Přes náměstí hleděl na štíhlý pár věží kostela Panny Marie, řečeného ,,před Týnem". Je to mohutná stavba gotická, štíhlých věží a vysokého štítu, jejíž velebný zjev pne se v pozadí domů na východní straně náměstí. Vojtěch pohlížeje na krásnou stavbu, vzpomínal, kterak otec jemu vypravovával o staré Praze, vzpomínal, že ve štítě tohoto nejpřednějšího chrámu staroměstského v prázdném nyní výklenku bývala socha krále Jiříka Poděbradského, nad ní výše stával zlatý kalich, znamení církve husitské.

CHRÁM P. MARIE PŘED TÝNEM.

,,Zajděme si do Týnského kostela," řekla slečna, ,,i vnitřek stojí za podívanou."

Dali se přes náměstí podle marianského sloupu k Týnskému kostelu. Vešli do loubí domu před kostelem, bývalé školy týnské, a prošli domem ke kostelu.

Při vstupu do kostela pověděla slečna Vojtěchovi, že v době pobělohorské nesnášelivostí náboženskou odstraněny byly z kostela ostatky mnohých nekatolíků zrovna tak, jako odklizena socha Jiříkova a zlatý kalich se štítu kostelního. Přece však tehda ušetřili mramorového náhrobku slavného hvězdáře *Tychona de Brahe*, ač nebyl katolíkem.

Když Vojtěch se slečnou vkročili do chrámu, vykládal právě nějaký pán u náhrobku menší společnosti osudy a význam hvězdářův, jenž před 300 lety 24. října 1601 s velkou slávou zde byl pochován. Slovutný lékař *Jan Jesenský* měl

tehdy pohřební řeč a neméně slavný hvězdář *Kepler* složil na jeho úmrtí truchlozpěvy.

Tyge (*Tycho*) *Brahe* byl cizinec, Dán rodem. Ve vlasti nedošel dostatečného uznání, proto rád přijal pozvání císaře Rudolfa II., za jehož doby v Praze kvetly vědy a umění, aby se stal císařským astronomem. V té době hvězdářství a chemie pěstovány ještě v hávu astrologie a alchemie. *Astrologové* čili hvězdopravci prohlašovali, že život lidský souvisí s pohybem těles nebeských, z hvězd předpovídali osudy lidí a vůbec věci budoucí. *Alchymisté* snažili se najíti způsob, jakým by možno bylo měniti obyčejné kovy v drahé, zvláště ve zlato, chtěli objeviti „kámen mudrců", posilující rozum, a „vodu života", prodlužující lidský věk. Mnozí z nich užívali nejen alchymie i astrologie k šálení důvěřivých lidí. Ale Tycho, na nějž rady císařské upozornil osobní lékař Rudolfův, výborný astronom český *Tadeáš Hájek z Hájku*, povznesl vědu hvězdářskou použitím nových nástrojů jím vynalezených, pohyblivými kvadranty a sextanty, jakož i přesnými výpočty, doplňujícími umění pozorovatelské.

Zvláště v pozorování *komet* zaujímal Tycho přední místo mezi všemi tehdejšími hvězdáři.

„Zdali pak zde skutečně odpočívá?" tázal se jeden z účast-

NÁHROBEK HVĚZDÁŘE TYCHONA BRAHE v týnském chrámě vytesán je z červeného mramoru, ukazuje vypuklou podobu Tychonovu v brnění s helmicí vedle; tím označen příslušník stavu rytířského. Nad náhrobkem druhá deska s latinským obšírným nápisem.

níků výkladu. „Vždyť po bitvě bělohorské odstraňovali z kostela všechny nekatolíky!“

„Bylo to právě nedávno zjištěno při opravě dlažby. Ačkoli hrobka s jedné strany se pobořila, byly ostatky odbornými znalci pečlivě zkoumány, fotografovány, do nové cínové rakvičky uloženy v hrobce opravené. Ke zjištění ostatků přispěla hlavně stopa poranění kostí nosních, které Tycho za mlada utržil v souboji.“

„Prosím vás, pane profesore,“ tázala se paní bledých lící ze společnosti, „zdali pak se již ví lépe, co jsou *komety*?“

„Lidé se jich tolik bojí!“ poznamenal starší pán.

„Strach tento jest pozůstatek z dřívějších dob astrologické pověry. Neobyčejný, mnohdy nádherný zjev komety považován byl předky vždy za znamení neštěstí, války, moru, hladu. Tento mylný názor udržel se zvláště v lidu až na dnešní doby.

Moderní věda hledí na komety zcela jinak, klidněji. Považuje tyto obávané hvězdy za obláček jemného prachu světového, jenž bloudí prostorem světovým; když přijde do oboru přitažlivosti slunce, bývá sluncem přitahován, blíží a zvětšuje se, chvost září směrem od slunce odvráceným, kometa zrychluje svůj běh k slunci, až dosáhne bodu tomuto nejbližšího (zvaného perihel); potom se opět od slunce vzdaluje, až pouhému oku zmizí.

Co se stalo z komet? Buď ubírají se dále do prostoru světového, aby nikdy již do soustavy sluneční se nevrátily, buď dostihnou bodu, kde od slunce jsou nejvzdálenější (afel) a vracejí se v určitém období (periodě) zpět k slunci. Takových *periodických komet* znají hvězdáři dnes devatenácte. Perioda, kterou kometa k oběhu potřebuje, jest rozličná, u některých trvá staletí, u jiných i tisíciletí. Tak na př. nejskvělejší kometa z r. 1680 potřebuje prý k svému oběhu 8000 let, kometa zvaná „Halleyova“ 76 let.

Povahy jsou komety bezúhonné. „Ohon“ komety muže býti mnoho millionů kilometrů dlouhý; u komety z r. 1882 měl 19 millionů mil. Obsahuje-li svítiplyn a plyny jedovaté,

jest pochybné. Přijde-li skutečně země někdy do styku s nějakou vlasaticí, jest výsledek toho jen nádherné divadlo čištění hvězd. Kometa, která v uzavřené dráze kol slunce se pohybuje, rozpouští se pozvolna. Zbytky její rozptylují se po dráze vlasatice. Ponoří-li se někdy země ve svém oběhu do dráhy komety, tu ony částečky, „náhrobní kamínky komety", třením o ovzduší se rozžehnou a zasvitnou na okamžik na obloze. A to jest zjev *čištění hvězd*."

Vojtěch vyslechl výklad pozorně. Cestou z Týna vzpomínal, jak tatíček vypravoval o kometě. Tehdy lidé u nich strachem mřeli, když se jen mluvilo o objevení komety! Jakási stará žena, věříc v blízký konec světa, pozbyla rozumu a musila býti dána do blázince. — Ale strašně obávaný den minul jako jiný. Svět jistě jednou zajde, ale nikoli srážkou s nějakou bludnou kometou.

Vyšli z Týna portálem severním, zdobeným překrásnou prací sochařství gotického s vypuklým obrazem utrpení Kristova, a byli v Týnské uličce. Vojtěch uzřel na domě proti vchodu kamennou desku, jež hlásí, že na tom místě stával rodný dům slavného českého malíře *Karla Škréty*, nejznámějšího z českých malířů, činných v prvních dvou třetinách XVII. věku. (* 1610, † 1674).

„A teď se ještě podíváme do střediska obchodu staropražského," pravila slečna Vojtěchovi. Dali se na pravo a průjezdem, činícím dojem brány hradní, vešli do širokého nádvoří.

„Zde býval slavný *kupecký Týn* staroměstský. Slovo *týn* znamená původně ohradu, ohražené místo. Tak i tuto byl dvůr jako pevnostní, kam sjížděli se všichni cizí kupci do Prahy přicházející; měli tu bezpečné skladiště pro své zboží. Byla to ochrana nucená; kdož by se byl Týnu vyhnul a chtěl jinde zboží složit, byl trestán: pobráno mu všecko zboží. V Týně vybírán byl ze zboží do Prahy dovezené plat, clo, jež bylo důchodem českého krále. Platu tomu říkalo se německým slovem *Ungelt* a jméno to přešlo pak i na dům. Zboží se vážilo a počítalo, dle počtu a váhy vyměřovali plat královští úředníci.

Tu v Ungeltě se i obchodovalo; pražští obchodníci kupovali tu od cizinců zboží pro své krámy. Bylo tu velmi živo zvláště v době trhů výročních. Tato celnice v Týnském dvoře trvala až do r. 1774, ačtě již od bitvy bělohorské sláva její valně pohasla."

Vojtěch prohlížel si zajímavou stavbu dvora, vykazující na domě po levé ruce hned u vchodu renesanční výzdobu stavitelskou a zbytky výzdoby malířské; uvažoval, kterak tu místo bývalého ruchu klid panuje. Vyšli zase do Týnské uličky a vrátili se na náměstí. Na pravém nároží uličky upozornila slečna Vojtěcha na starobylý dům „u zvonu" řečený.

Stanuli opět na památném náměstí staroměstském, jehož dějiny jsou tak těsně sloučeny s dějinami slávy i utrpení národa českého. Vojtěch vzpomněl si na slavný vjezd Žižkův do Prahy r. 1420, na zvolení Jiříka Poděbradského za krále; když pak pohlížel k radnici, živě mu na mysli zatanula smutná událost, jejíž truchlivé divadlo tu na rynku před radnicí se odehrávalo. Byla to poprava 27 českých pánů stavu panského, rytířského a městského dne 21. června 1621 pro odboj proti císaři. Staroměstské náměstí bylo tehda jevištěm hrozného pokoření našeho národa.

Z myšlenek vytrhla Vojtěcha slečna upozorňujíc jej, kterak celistvý obraz starodávného rynku porušen tu je vústěním široké Mikulášské třídy, nově proražené v místech, kde kdysi nedaleko rynku rozkládalo se staré Židovské město pražské, plné úzkých, křivolakých uliček, starých domů a domků s malými, těsnými, nezdravými byty. Obývala tam většinou chudina a poměry zdravotní byly tam velmi nepříznivé. Moderní pokrok vyžadoval ozdravění (*assanace*) této části města, jež provedeno bylo zakoupením a sbouráním starých domů, vytčením nových ulic, srovnáním půdy. Na místě starých, sešlých obydlí v této t. zv. assanační čtvrti vznikla část města přímých ulic, nových, velikých, nádherně, ne však vesměs vkusně vystavených domů. Bohužel, že této snaze ozdravovací padla za obět mnohá malebná památka stavitelská.

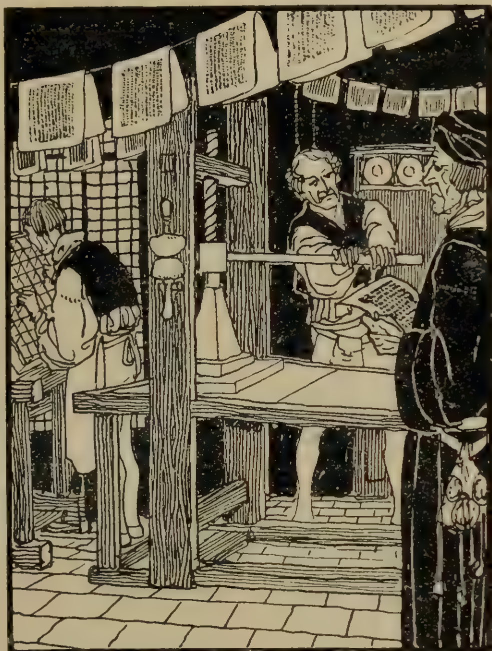
„Vzezření staroměstského rynku tím utrpělo," vykládala slečna; „býval na severní straně uzavřen, řada domů zakrývala také spodní část tam toho *kostela svatomikulášského*, slavného díla Dintzenhoferova, jenž nyní celým průčelím hledí do náměstí, tvoře nároží přímé a široké třídy Mikulášské, jež vede až k Vltavě. — Nyní je čas pomýšlet na cestu k domovu. Pojďme!"

Vraceli se přes Staroměstské náměstí. Proti vchodu do radnice odbočila slečna Hájková na levo do úzké uličky, která překlenuta vúsťuje zcela nenápadně do náměstí. Je to ulice Melantrichova, dříve Sirkovou zvaná, jejíž připojení k náměstí zachovalo si dosud zcela svůj zajímavý středověký ráz.

„Víš-li, po kom nazvána ulička Melantrichovou?" ptala se slečna Vojtěcha.

„Ovšem že vím; po knihtiskaři *Jiřím Melantrichovi z Aventina*."

„Ten měl v této ulici dům a knihtiskárnu," pověděla slečna. „Tu, proti starodávnému domu „u pěti korun" stával Melantrichův dům. Bohužel ne-

VE STARODÁVNÉ KNIHTISKÁRNĚ. V levo stojí *sazeč* před t. zv. *kasou*. v níž jsou rozdělena písmenka v jednotlivých přihrádkách. Odtud vybírá je sazeč a skládá dle *rukopisu* ve slova a věty. Složená *sazba* otiskuje se pak na papír v *lisu knihtiskařském*. Od vynálezu knihtisku (viz díl I., str. 243) až do počátku XIX. stol. tisklo se jen na dřevěných šroubových lisech ručních. Barvu tiskací třeli si v každé tiskárně sami; na sazbu nanášeli ji plstěnými *tampony*, na nichž byla napiata ovčí kůže (dva takové vidíme na obrázku po straně lisu). Tisklo se na hrubý, ale pevný papír; potištěné archy rozvěšovaly se po šňůrách, aby vyschly. Přes to, že knihtiskaři pracovali tehda se stroji a nástroji nedokonalými, sluší podivovati se úhlednosti tisku a úpravy starých tisků.

zbylo z něho nic, než deska s erbem, zasazená v průčelí nového domu. V těchto místech tedy bývala slavná knihtiskárna, v níž Melantrich a později i společník jeho a zeť *Daniel Adam z Veleslavína* tolik pěkných a cenných knih vytiskli a vydali. Daniel Adam z Veleslavína může nám býti vždy vzorem člověka ušlechtilého, jenž pečoval o rozkvět jazyka a písemnictví českého k slávě svého národa. V knihtiskárně Melantrichově vydána byla česká bible (první česká bible vytištěná vydána byla v Praze již dříve, r. 1488, Nový Zákon dokonce již r. 1475), Matthiolova „Herbáře", knihy o léčivých rostlinách, český překlad, pořízený Tadeášem Hájkem z Hájku s krásnými rytinami a j. O rozvoj českého knihtisku získal si Melantrich zásluh nemalých. D. A. z Veleslavína po 20 let vydával značný počet knih, z nichž přemnohé sám buď do češtiny přeložil, nebo upravil. Ryzího jazyka vždy dbal ve všech spisech svých, miluje svůj rodný jazyk, a kde možno, Čechy k lásce k němu pobádaje. Sestavil také „Kalendář historický", v němž pro jednotlivé dny v roce vybírá události z dějin všeobecných i českých. Sám v dějinách velmi obeznalý (byltě také mistrem university pražské a učil tam dějepisu), vydal také „Kroniky dvě o založení země české", jiných spisovatelů, k nimž připojil obšírný úvod, největší svoji práci samostatnou. Mládeži přečetných tehda škol latinských vydal čtyři slovníky. O zásluhách jeho svědčí okolnost, že posledních 20 let století XVI. jmenujeme po něm „dobou veleslavínskou"."

„Chtěl bych jednou spatřiti, jak se knihy tisknou," řekl Vojtěch.

„Nebude to tak nesnadné, požádáš mého bratra a ten tě někdy vezme s sebou do tiskárny. Doma ukáži ti v knize obrázek staré knihtiskárny a uzříš pak, jak ohromný pokrok učinilo knihtiskařství do dnešní doby."

V hovoru o Melantrichovi a Veleslavínovi, o staroměstském rynku i staré Praze došli Vojtěch se slečnou Hájkovou před polednem domů. Na Vojtěcha čekalo příjemné překva-

pení. Našel na svém stolku hromádku nových knih. Byly to učebnice, kterých potřeboval pro reálku a které mu profesor Hájek opatřil.

Poděkoval za ně srdečně a hned po obědě zasedl k nim ve své světničce, prohlížel je dychtivě.

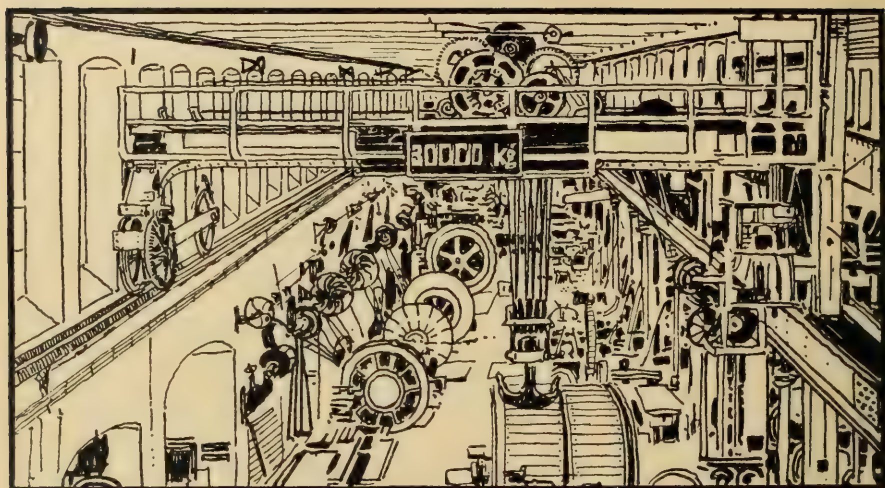
Tolik nových věcí tu bylo! Z toho naučí se Vojtěch mnohému pro život, bude-li jen chtít! A jak by nechtěl? Hle, bratr jeho v továrně od rána se lopotí, těžkou práci tělesnou koná a při tom stále se snaží, aby vědomosti svoje zdokonaloval.

Ví Vojtěch jako Jan, že přičiňuje se v první řadě pro sebe, pro svoje dobro. A nedá se bratrem zahanbit!

Tak přemýšlel, tak si umiňoval Vojtěch skloněn nad knihami.

ZNAK STARÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO
Z R. 1649,
ZÁROVEŇ NYNĚJŠÍ ZNAK
OBCE PRAŽSKÉ.

MONTOVNA.

V.

MOC A SÍLA ŽELEZA.

(V továrně. — Montovna. — Stroje obráběcí. — Jeřáb — Karban. — Sport. — Sokolské jednoty. — Pražský dům v době přítomné i v minulosti. — Stromovka. — Zámek Hvězda. — Kladno. — Železárny. — Vysoká pec. — Železo. — Litina, kujnina, železo a ocel. — Thomasova struska. — Práce v dolech. — Nučická ruda. — Útvar silurský. — Železnice. — Lokomotiva.)

Onoho večera, kdy Jan se dostal k Lhotovům, dlouho nešel spat. Seděli všichni kolem stolu a Jan vypravoval o osudech svých, bratra svého i sestry. Ani se mu nechtělo od stolu, když mistr Lhota prohlásil:

„A teď už na lože, zítra ráno čeká práce!"

Jan spal té noci, jako když jej do vody hodí, ale ráno po starém zvyku probudil se včas. Před sedmou hodinou vyšel s mistrem Lhotou z domu. Prošli několika ulicemi a za nedlouhou chvíli ukazoval mistr Janovi veliký celek budov s průčelím do tří ulic a pověděl, to že továrna, jež jej od nynějška bude zaměstnávati.

Jan, vyučen v malé továrně plzeňské, byl překvapen rozměry a netajil se tím mistrovi.

„A což, až uvidíš vnitřek!“ řekl mu Lhota.

Došli po té ke vchodu do továrny, k nevelikým dveřím domovním, za nimiž má stanoviště vrátný, vchod hlídající. Zároveň s nimi vcházelo tudy množství dělnictva.

Mistr Lhota upozornil Jana na pána, který tu stál na kraji rozsáhlého nádvoří.

„To je pan inženýr Vrba, jenž ti tu opatřil místo.“

V tom už inženýr shlédl mistra s mladým dělníkem a děkoval jim za pozdrav. Přivítal Jana srdečně a pravil:

„Vítám tě k nám do práce. Jsem rád, že jsem mohl bratrově žádosti vyhovět. Tvoje knížka je uložena tu na pravo v úřadovně mezi knížkami ostatních dělníků. Mistr Blahoš tě doporučil co nejlépe a zde budeš mít příležitost, aby ses zdokonalil v řemesle, ba abys, budeš-li chtít a dovedeš-li, vynikl ve svém oboru.“

Slova tato byla milou hudbou sluchu Janovu. Inženýr rozloučil se s nimi a mistr vedl Jana do veliké budovy dílenské. Mistr Lhota zaměstnán byl v *montovně*. Tam jednotlivé součástky strojů vyrobené ve slevárně nebo na strojích obráběcích skládány byly v celek.

Velikou řadu těchto strojů obráběcích viděl Jan v dílnách umístěných hned při vchodu do budovy. Byly tam soustruhy, *hoblovací* a *vrtací stroje*. Vše hnáno je silou elektrickou. Stroje pracují velmi přesně, přece však při skládání součástek v celky vyskytují se drobné závady, které odstraňovati je taktéž úkolem *montérů*, dělníků v montovně zaměstnaných.

Jan šel za mistrem Lhotou a zastavil se s ním u okna skladiště uvnitř budovy.

„Tu je *nářadna*,“ řekl mu mistr. „Zde vyzvedneš si potřebné nástroje, zde budeš si je dle potřeby také doplňovati,“ pověděl mistr a sám naznačil, co si Jan má vzít.

Montovna, v níž Jan u mistra Lhoty pracoval, byla dlouhá, rozlehlá, vysoká místnost, s řadou oken ve výši prvního patra. Byla podél rozdělena železnými sloupy na dvě oddělení. Nad

každým z těchto oddělení pohyboval se ve výši oken po kolejích železný mostek, zšíří celého oddělení; byl to *jeřáb*, poháněný elektřinou, obsluhovaný strojníkem a sloužící k dopravě velikých a těžkých předmětů v montovně s místa na místo. Uprostřed mostku visela kotva, jež pomocí soukolí uprostřed mostku upevněného zvedala se a spouštěla.

Jan podivil se nemálo, když po prvé spatřil, jak jeřábem vyzdvižen byl těžký železný plášť parního stroje a převezen na místo, kde měl parní stroj býti montován. Tabule na jeřábu upevněná nesla nápis 30.000 *kg*; Jan ptal se, co by to znamenalo.

„Tolik unese tento jeřáb," odpověděl mistr Janovi.

Během dopoledne vpravil se Jan do práce v novém působišti a mistr Lhota pozoruje mladého dělníka seznal, že je obratný a hbitý. Měl radost z toho, jak jde Janovi práce od ruky. —

Když Jan viděl spousty železa, jež v továrně se zpracují, ptal se mistra: „Kde se jen toho železa stále béře?"

„Nu počkej, Jene," řekl mistr, „mám zajeti na druhý týden do Kladna ke správce stroje, jejž jsme tam dodali. Dovolím se v kanceláři, abych tě mohl vzíti s sebou. Uhlídáš jednu z největších železáren v Rakousku: hutě s vysokými pecemi, ocelárnu, slevárnu, válcovnu, mostárnu, emailovnu, drátovnu atd. Též četné doly kamenouhelné rozkládají se kolem města a zvláštní dráha dováží do hutí železnou rudu z dolů nučických. To vše stojí za podívanou!"

Jan řekl: „Znám železné hutě, byl jsem s mistrem Blahošem v Králově Dvoře. Ale leccos jsem přehlédl, a proto rád uvidím kladenské závody."

„Snad i něco nového tam spatříš," doložil mistr Lhota.

V tom zazněla tovární píšťala. Všichni zanechali práce, aby krátkým odpočinkem a požitím nějakého jídla nabrali sil k nové práci. Též Jan odpočinul; usedl stranou a jedl klidně chléb, který si na svačinu přinesl. V tom se k němu přidružil jinoch asi ve stejném stáří. Přisedl vedle něho a pravil: „Máš cigaretu?"

„Nemám, ani nekouřím!“

„A ty jsi mi nějaký chlapík!“ posměšně zvolal neznámý jinoch. „Pracuje už v továrně a nekouří! To já jsem kouřil, když jsem byl takovýhle!“ a naznačil posunkem útlé mládí.

„Slyšel jsem mnohokráte, že kouření zdraví škodí!“

„Láry, fáry! Já už vykouřil cigaret a co mi je!“

Ale Jan uměl bystře hleděti. Zpozoroval, že nezvaný soudruh má tváře propadlé, žluté, oči vpadlé a kalné. Věděl již, že to patrný *účinek kouření,* ale mlčel. Bylo mu líto nerozumného mladíka, jenž samovolně pádil ve zkázu.

„A *karty* umíš hrát?“ ptal se tišeji zkažený mladík i vyňal odkudsi umouněný balíček karet. „Shoďme si, jednou jen tak o darmo! Či máš peníze?“

„Karet nehraji. Netoužím po penězích a vím, že hrou si k majetku nepomohu! Nejjistější výhra jsou zdravé a pracovité paže. Na ty spoléhám!“ řekl rozhorleně Jan, vstal i přistoupil ku blízkému stroji a jal se pozorně prohlížeti jeho zařízení.

Mladík cosi posměšného zahučel a odešel. K Janovi pak přistoupil mistr a řekl mu: „Slyšel jsem, jak jsi jej odbyl a mám radost, že jsi rozumný a řádný mladík. Setrvej a ve světě se neztratíš!“

Jan pohlédl vděčně na mistra i uchopil nástroje, aby mu v díle statečně pomáhal. I jeho těšilo, že pracuje s mužem řádným, jenž rozumí práci a životu. —

Někdy po práci Jan rád se trochu prošel ulicemi, nežli se odebral domů. Chodíval s mistrem nebo jiným továrním dělníkem a tu vždy dal si vysvětliti rozmanité zjevy, jimž dosud nerozuměl. Tak cestou mohl se o mnohých věcech poučiti, neboť ulice velkoměsta vždy poskytují hodně nového.

Hned první sobotu kráčel Jan z továrny s mladým dělníkem Serbusem. Poznal se s ním mezi týdnem v poledním odpočinku a přilnul k němu, poněvadž dělník Serbus vždy v poledne četl noviny, jež si v blízkém prodeji novin kupoval; někdy půjčil noviny Janovi nebo mu vyprávěl, co nového četl. Když šli přes Karlín, řekl pojednou soudruh Janův: „Zítra

bude tu zápas dvou *sportovních sdružení* v kopané; měl byste se podívati."

„Neviděl jsem toho ještě, ale myslím, že to zábava dosti pochybná."

„Tak soudí každý, kdo vidí v kopané pouhou hru, prosté kopání míče. Ale takovéto hry mají veliký význam pro lidské zdraví. Pohyb na zdravém vzduchu tělu prospívá. Zvláště ten, kdo pobývá většinu času v uzavřené místnosti, měl by v prázdných chvílích pěstovati *sport*. Sportem nazýváme jízdu na koni, na kole, sáňkování, bruslení, hry míčové, veslování, tělocvik — krátce, všechny způsoby práce či zaměstnání, které mají za účel osvěžiti mysl i tělo!" vysvětloval Serbus.

„Jezdil jsem v Rudě na lyžích a viděl jsem tam zimní sporty. Také viděl jsem kdysi v Plzni cvičiti *Sokol* — a to se mi skutečně velmi líbilo!"

„Ano, myšlenka sokolská jest krásná! Ve zdravém těle zdravý duch! Tělocvikem tužiti tělo, osvěžiti duši, zoceliti vůli! Mělo by býti pravidlem: *co Čech, to Sokol!* I já jsem Sokolem a doufám, příteli, že také vy se ke krásnému spolku tomu dáte!"

„Soudil jsme dosud, že mám dosti práce a nemám na tělocvik času ani sil. Vždyť jsem mnohdy rád, když po práci usednu!"

„Mýlíte se, příteli! Právě tělocvikem vaše unavené tělo osvěží, neboť při cvičení sokolském napínáte jiné svaly nežli při práci a tím právě tělo vaše, abych tak řekl, se srovná, zocelí!"

„Budu o tom přemýšleti a budu-li moci, stanu se též Sokolem!" řekl Jan i podal soudruhovi ruku, neboť cesty jejich se dělily.

Doma Jan pilně čítal nebo sedal s mistrem Lhotou a Pavlem a rozprávěl s nimi. Jim naslouchával rád i Vojtěch, když mohl za Janem zajíti a chvilku poseděti též u Lhotů.

Jana zajímalo seřízení domů pražských. Všímal si po ulicích karlínských staveb nových domů i bylo mu nápadno, jak hledí se využíti každého místečka. To mu mistr Lhota

snadno vysvětlil: „V Praze a v předměstích zvyšuje se cena domu zvláště koupí *stavebního místa*. Stavba sama nebyla by o mnoho dražší nežli ve městech venkovských, neboť stavivo i práce mají asi stejnou cenu, ale stavební místa jsou v Praze i v okolí velmi drahá. Hledí se tudíž stavebního místa plně využíti. Stavějí se *byty sklepní*, budova roste do výše několika poschodí, *podkrovní byty* nejsou vzácností, a mimo to snaží se stavitel využíti každého místečka tak, aby v domě bylo pokud lze nejvíce bytů. Byty se najímají a dle výnosu nájemného čili *činže* stoupá též cena domu. Dům, jenž jest pouze věnován nájemníkům, sluje nyní často *činžák*; ale slovo to má nyní též význam domu neúhledného, nevkusně stavěného."

„Ale pohodlně se bydlí v nových domech pražských!" řekl na to Jan.

„Ano, o pohodlí stará se každý *domácí pán*, t. j. majitel domu. Do domů až do bytu zavádí se voda *vodovodem*, do mnohých bytů zaveden jest *svítiplyn*, jímž se byty, schodiště i chodby osvětlují, jinde zavedli zdravější, čistší a jasnější *světlo elektrické*, ve vysokých vícepatrových domech bývají *osobní zdviže*. Mnohý byt zařízen jest tak, že lze v něm i vytápěti a vařiti plynem nebo elektřinou. Při tom se dbá, by nájemce bytu měl pod jediným uzavřením všechny příslušné místnosti; také bývají při bytu *koupelny* a splachovací *klosety* (záchody), aby byt též po stránce zdravotní (hygienické) vyhovoval."

„Toť stojí zařízení domu spoustu peněz!"

„Náklad jest poměrně vysoký, ale vrací se, zúrokuje se nájemným. Vždyť činže jsou také značně vysoké a kdo chce pohodlně bydliti, musí na činži připlatiti. Chudí lidé musí se spokojiti byty levnými, v nichž pravidelně všechna zařízení pro pohodlí, ba i pro zdraví nájemců chybí."

„V tomto domě domácí pán nebydlí," připomenul Jan.

„Náš domácí má několik domů, jež pronajímá. Vložil svůj majetek do koupě domův a nájemné nahradí mu úroky, jež by dostal, kdyby kapitál (jistinu, peníze) vložil do záložny. Ustanovil mne v tomto domě *domovníkem*. Dozírám na pořádek

v domě, ale starám se také o pronájem uprázdněných bytů. Náš domácí pán bydlí na Královských Vinohradech, kde má též dům."

„Bývalo tak za dávna? Vždyť nebylo snad ani tolik lidí, aby se musily zřizovati domy s mnoha byty pro nájemníky!"

„Starý měšťanský dům pražský," vysvětloval Lhotův Pavel, jenž hovoru byl přítomen, „náležel celý jediné rodině. Nemíval pravidelného rozdělení nynějších domů; byly tu schody a chodby všelijak točené, světnice neveliké; mnohé z nich připadají nám dnes jako komůrky, tím spíše, že nebylo ve zvyku dělati veliká okna. Při stavbě domu za starodávna, řekněme v XV., XV . století, dbáno bylo nejen na úhledný zevnějšek, ale i na důkladnost. Zdi byly velmi silné, místem nešetřeno; nehleděli k tomu tenkrát, aby využitkovali jako dnes každého kousku místečka. V domě poněkud jen rozlehlejším vcházelo se v průjezdu po schodech do veliké síně nazvané po česku „*vrchní síň*", „*palác*", cizím slovem „mazhaus". Tam zdržovali se ve dne většinou obyvatelé domu, náležející k jedné rodině, tam i hosty vítali. Z „paláce" vcházelo se do ostatních místností, do komnat a komor, jež sloužily ke spaní nebo k uschovávání majetku. V každém domě bývala jedna světnice ze všech nejprostornější. Té říkalo se *veliká světnice* (světlnice) nebo jen světnice. Třeba největší, přec nebývala dosti světlá ani vysoká. olejšek stěny míval dřevěné obložení (*táflování*). Nad tím bývala zeď bílená, u zámožnějších ověšena látkou (*čalouny*). Kolem stěn bývaly lavice, tvořící podstatnou část světnice. *Stropy* bývaly trámové, nebo cele dřevem přikryté, často umělého díla truhlářského. Často býval dřevěný strop pomalován; jak takový strop vypadá, uvidíš, až přijdeš do městského musea; tam umístěny jsou starodávné stropy, zachované při bourání některých starých domů pražských. Také na staroměstské radnici uzřel bys takový strop v síni při kapli. Za Rudolfa II. naučili se u nás od vlašských štukatérů dělati stropy sádrové, *štukové*. *Podlaha* bývala dlážděná cihlami, dlaždičkami, později pokrývali ji také prkny.

Okna příbytků měšťanských bývala maličká, sklo v nich bylo po dlouhou dobu přepychem; blan a mázder užíváno bylo místo skla. Když pak počalo se zasklívání oken, nedělo se tak sklem tabulovým, nýbrž zpravidla skleněnými kotoučky, vsazovanými do olověných okrajů."

Tak se rozhovořil mladý Lhota o starých domech pražských a sliboval Janovi, že mu i knížku opatří, kde by se o staročeské domácnosti dočetl více. —

Jednou po práci řekl mistr Janovi, že pojedou ráno do Kladna.

Jan dostavil se časně z rána do továrny, chopil se věcí, jež tu mistr připravil, a spěchal na nádraží do Buben, kdež mistr jej očekával. Vlak, vyjíždějící ze státního nádraží, jehož používáno bývá cestujícími na Karlovy Vary i Františkovy Lázně, projíždí *Stromovkou,* zastaví v Brusce, Veleslavínu, v Liboci. Zde spatřil Jan z vlaku ponejprv podivný zámek *Hvězdu,* budovu v podobě šestipaprskové hvězdy o dvojím poschodí na svahu obory od arciknížete Ferdinanda r. 1555 založenou.

„Až půjdeme jednou na Bílou Horu, podíváme se také do Hvězdy," slíbil mistr Lhota Janovi.

Když minul vlak ještě Ruzín, Hostivice, Jenč a Unhošť, zastavil na stanici od města Kladna dost vzdálené.

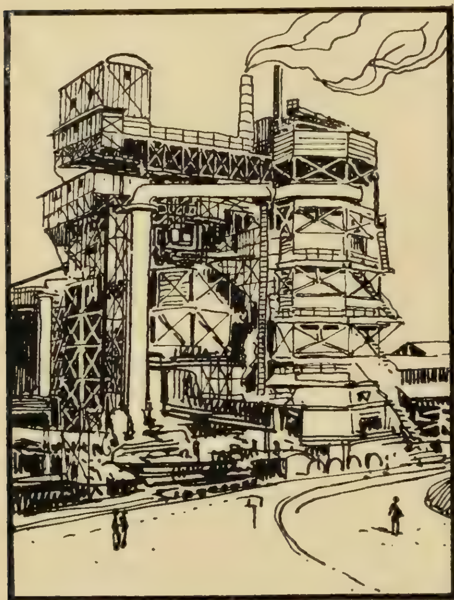
Oblaka dýmu z četných vysokých komínů vystupující označovala z daleka místo, kde rozkládaly se hutě a železárny.

Kladno, původně nepatrné městečko, vyšvihlo se rázem, jako rostou pojednou města americká, — když počala tam po roce 1844 úsilovná činnost těžařská. R. 1843 objevena tam bohatost uhlí a když vrtáním poznána rozsáhlost ložisek, všude zakládány šachty, krajina protkána sítí železných drah a záhy celé okolí, dříve tak tiché, naplněno ruchem průmyslovým.

„Tady vidíš," vykládal mistr Janovi při pohledu na Kladno, „jakou úlohu hraje železo. Nikdy před tím nespotřebovalo se tolik železa; ohromné železné kostry budov nádražních a výstavních, dvorany s obrovským rozpětím, nejvyšší

věž jako je Eiffelova v Paříži, smělé mosty, celé domy do výše třiceti a více pater trčící, v Americe mrakoškraby zvané — vše to jest možné jen kostrou železnou. Považ, že vyrobí se železa z rud za jediný rok 41 millionů tun. Na prvém místě jsou Spojené státy severoamerické; na naši říši připadá z výroby 1,350.000 tun."

Když zařídili opravu stroje, vymohl si mistr dovolení provésti Jana závody, když byl dříve podepsal vyjádření (*revers*), že závod nebéře na sebe zodpovědnosti, kdyby návštěvník vlastní neopatrností přišel k úrazu. Chrání se tak všechny větší závody před možností náhrady při úrazu či zabití.

VYSOKÁ PEC NA KLADNĚ.

Ač zaměstnáno v kladenských hutích na 3000 dělníků, vykonávají hlavní práci stroje. Zvláštní vlaky přivážejí rudu nučickou, jiné přísady struskotvorné, stroje rudy skládají, rozvážejí, třídí, lámou, perou a mísí. Míšení jest nejdůležitější prací železářského hutnictví, jelikož na něm závisí vlastnosti vytaveného železa. — Míšení provádí se na rudné haldě a ve zvláštních vozících (*huntech*), poháněných nekonečným řetězem, dováží se k parním a elektrickým výtahům vysokých pecí.

Množství tavěcí směsi a paliva, které se najednou do pece vkládá, nazývá se *kychtou.*

Zvláštním vytahovadlem dopraveni byli návštěvníci na vrchní plošinu *vysoké pece,* která měla výšku 23 *m.* Kychtu rudnou a kokovou právě nasypali.

Vysokou pec znal Jan již z Králové Dvora (viz díl I. str. 298), zde však měl příležitost blíže si ji prohlédnouti.

Postup při výrobě železa ve vysoké peci byl Janovi znám. Zajímalo však jej, co slyšel o plynech unikajících z vysoké peci. Tohoto plynu, t. zv. kychtového, značně se využitkuje za plynové palivo k topení ohřívačů dmychadel a též k vyvození hybné síly v různých jiných odděleních závodních, k osvětlování, k pohonům a pod.

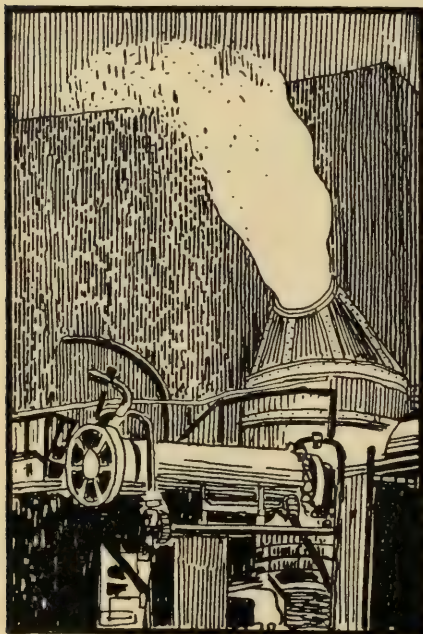
Když potom mistr Lhota s Janem sestoupili s věže k nístěji (ústí) peci, byli přítomni vypouštění litiny. Jana překvapil řeřavý proud, jenž uvolněným otvorem jako voda vyvalil se a žlabem stékal do připravené kádě. Hliněným kuželíkem na železné tyči upevněným ucpal po chvíli dělník otvor, chtěje, aby roztavená litina přestala téci.

Jan podivil se, když zvěděl, že denní výroba pecí činí asi 3500 *q* litiny; k tomu je potřebí 8000 *q* rudy, 3500 *q* koksu a 3200 *q* vápence.

Ale bylo mu popřáno sledovati litinu ještě dále. Viděl, kterak ji odváželi v kadlubech ohnivzdorných nebo ustydlou k zpracování do pecí pudlovacích, do slévárny nebo do ocelárny.

Ze surového železa (litiny) vyrábí se *kujnina* (*železo* nebo *ocel*) způsobu dvojího: *svarové* a *plávkové*. V pecích *pudlovacích* roztápí se litina a míchá se, aby všechen kov přišel ve styk se vzduchem a spalovacími plyny. Roztavené surovině ubývá spalováním uhlíku a také kapalnosti. Když zhoustne ve hmotu těstovitou, uválí se z ní v peci několik t. zv. *deylů* či *vlků*, jež se pak stloukají ohromnými kladivy strojními (buchary) a válejí, aby se nadobro zbavily strusky. Celý tento děj, jehož část Jan v *pudlovně* sledoval, a při němž zpracuje se najednou asi $2\frac{1}{2}$ *q* suroviny, trvá 2 hodiny. Tím nabývá se *kujniny svarové*. *Kujnina plávková* vyrábí se buď *bessemerováním* anebo způsobem *Martinovým*. Způsob první vynalezl Henry *Bessemer* a odtud název této výroby. Veliký dojem na Jana činilo v jiném oddělení železárny toto zkujňování v t. zv. *konvertorech* zvláštních otáčivých pecích hruškovitého tvaru, z železného

pláště, vyložených ohnivzdornými cihlami. V těchto hruškách mění se tekuté surové železo as v 15 minutách stlačeným vzduchem v kujné (plávkové) železo tím, že přimíšeniny v železe obsažené, křemík, mangan a uhlík větrem tam hnaným se okysličují. Jelikož naše rudy obsahují též fosfor, používají zde v Kladně i v Králově Dvoře vystýlání konvertorů dle návodu Angličana Thomase, čímž lze odstraniti fosfor v surovém železe obsažený. Tento způsob však sedm let před Thomasem navrhoval již český učenec prof. *K. Zenger*. Tím železářství české získalo, neboť zužitkuje hojné u nás rudy fosfor obsahující, a struska tak získaná, obsahující mnoho fosforu, stala se umělým hnojivem (*Thomasova struska*). — Způsob *Martinův* záleží v tom, že do roztopené suroviny vnáší se za stálého míchání dávka kyslíkatých rud a starého odpadkového železa kujného i oceli, čímž surovina zbavuje se uhlíku. Pracuje se v t. zv. *Siemensových* pecích pálacích.

KONVERTOR KE KONCI PÁLENÍ.

Jan chtěl věděti, jaký je rozdíl ve výrobě železa a oceli. Mistr mu odpověděl:

„*Ocel* je tvrdší a křehčí, a to obsahem uhlíku, jehož má nejméně 0·5%; *železo* má uhlíku méně, proto je méně pevné, ale vláčnější.“

Čtyři vysoké peci, ocelárny s třemi konvertory, pece pudlovací, výroba drátu, slévárny a strojnické dílny, vše bylo v chodu; Janovi líbilo se též ve *válcovně*, kde zhotovují se kolejnice pro dráhy. Žhavý balvan ocele, skoro beztvárný, projde několikráte válci, až protáhne se v bezvadnou kolejnici určité délky.

Jan vyšel z hutí celý omámený; viděltˇ ponejprv, jak drát, s kterým od mládí zápolil, vzniká, když jako ohnivý had z pece vyletí a kleštěmi obratných dělníkův uchopen do délky se táhne. Viděl, jak z velikých hrušek převrácených vytéká žhavý proud oceli, aby za krátko nabyla určitého tvaru železných součástí strojů a drah. Viděl, jak z beztvárného kovu vznikají úhledné výrobky, bez nichž dnes lidská práce byla by bezmocná. Ucítil v sobě živě snahu, státi se jednou samostatným kovodělníkem, statným a silným, jenž dovede vládnouti kladivem, pilníkem a pracovati na soustruhu.

POLDINA HUŤ V KLADNĚ. V popředí na kolejích lokomotiva dráhy, jíž dopravuje se ruda.

Jakou mocností jest průmysl, kde přírodní poklad uhlí mu napomáhá, dokazuje nejlépe rychlý vzrůst města Kladna, které po mnohá století nebylo nežli nepatrnou vesnicí, jejíž obyvatelé byli robotou povinni panskému statku náležejícímu Kladenským z Kladna. Statek ten přešel r. 1705 v majetek kláštera břevnovského. Na město bylo Kladno povýšeno teprv r. 1870. Průmyslový ruch započal r. 1842 velikou činností těžařskou, když zaražena první erární šachta, nynější Kübeckův důl. Potom otevřeny šachty sv. Josefa a sv. Kateřiny, založena Vojtěšská huť, železářská společnost založila ještě řadu velikých šachet a tichá jindy krajina protkána sítí železných drah.

V Kladně bylo mistru a Janovi pobýti několik dní, než správky byly vyřízeny. Jan nezahálel, když jej mistr nepotřeboval, pilně chodil, aby co možná mnoho shlédl: těžení uhlí

z dolů a šachet, doprava rudy i zboží, práce na ohromných jeřábech, záře z vysokých pecí za noční temnoty — vše jej zajímalo a poskytovalo mu obrazy mohutného rozmachu lidské práce. Obhlížel také rozlehlou a výstavnou *Poldinu huť*, do níž však přístup povolen není.

Volných chvil použil Jan, aby se poučil o všem, co mu mohlo Kladno i okolí poskytnouti. Jednou zašel až za město i potkal stařečka, jenž stěží vlekl náklad uhlí v chatrném košíku. Rozhovořil se s ním a stařeček bezzubými ústy šeplavě vykládal:

„I já jsem v mladších letech pracoval *v uhelných dolech.* Toť není práce snadná. Pracovati musíš pilně, mášli vydělati. Ale práce jsem se nebál; více mne lekalo, že mohu každé chvíle pod zemí zahynout a vdovu i sirotky zanechati. V dolech jsou jedovaté plyny, těmi může se horník zadusiti. Někdy plyny chytí a strašlivě vybuchují; při takovém výbuchu horníci hynou. Mnoho horníků zahyne též rychlým sesutím země, utonutím při zatopení dolu vodou. A tohle nenadálé zhynutí hluboko pod zemí lekalo mne nejvíce."

„Což jinde nebezpečí není?"

„Oh ano, zhynouti můžeš i jinde, ale pod zemí přece jen jest práce nejhroznější. Není slunce, není zdravého vzduchu, není zpěvu ptactva — nic, jen tma a smutek. Netuší ani ti, kteří uhlím ve světnici vytvořili si klidnou a spokojenou chvilku odpočinku při zahřátém krbu, kolik potu a práce stál okamžik jejich životní radosti!"

Jan se zamyslil nad řečí starého horníka i zdál se mu ruch Kladna zvláště zajímavým, když rozuměl mu i po této stránce.

Z Kladna rád by se byl podíval Jan do *dolů nučických,* odkudž přivážela se ruda železná pro huti. A zdařilo se mu.

Strojvůdce vlaku, jímž dopravuje se ruda z Nučic do hutí kladenských, vzal jej s sebou na lokomotivu. Odbočka tato, která dopravuje pouze rudu, překročuje u stanice *Vejhybky* dráhu chebskou, a minouc Unhošť a Červený Oujezd míří k dolům nučickým a tachlovickým. Dráha tato má 55·5 *km* délky.

Vysoké pražírny zbavují zde rudu železnou mírným zahřátím sirnatých sloučenin, a když mineme haldy železné rudy, spatříme prohlubeň, v níž uložena jsou mohutná ložiska rudy. Ruda prostoupena jest břidlicí (t. zv. zahořanskou) a dobývá se částečně na bíle dni, částečně v šachtách až 80 *m* hlubokých. Po úzkých kolejích hemží se horníky postrkujícími vozíky naplněné rudou.

Jan zdvihl kousky *rudy nučické* význačné četnými čočkovitými zrnky černošedými v modrošedé matečné hmotě; železa obsahuje nučická ruda až 37%. Nazývá se vědecky *chamoisit* (čti šamoazit) a přechází v krevel i hnědel; ruda zpracuje se hlavně v Kladně, ale částečně i v Královĕ Dvoře u Berouna.

Jan nalezl na haldě též zkamenělinu šroubu podobnou. Když ji pozoroval, přistoupil k němu pán, jenž měl mapu a ocelové kladívko a pozorně haldy prohlížel. Vida, že Jana věc zajímá, vysvětlil mu, že zkamenělina pochází z *hlavonožce* ze starého pramoře t. zv. *silurského*. — Zkameněliny dokazují, že byla tu usazenina z moře, která teprve později v rudu se proměnila.

Pán dovedl Jana do vesnice Tachlovic, kde před kostelem vyčnívá až na povrch černá břidlice, která se láme v tenkých deskách. Na té ukazoval Janovi jemné otisky, podoby pilek lupenkových, jako by je někdo tužkou nakreslil. Dále z vápence vytloukl zkameněliny podoby voštin a kalíšků.

„Zde vidíte korály, které tu tvořily v pramoři silurském celé korálové útesy, a kdybyste kráčel dále podél Radotínského potoka, nalezl byste v lomech různé vápence a břidlice, které dle zkamenělin lze rozeznati. Až přijdete v Praze do zemského musea, poznáte v síni nadepsané Barrandeum, že celý svět zašlého tvorstva badatelé ve vrstvách těch poznali. Půjdete-li dále k „Zadní Kopanině“, dojdete poblíže mlýna „ve skále“ zvaného do velikých lomů na krásný červený mramor. Hotoví se z něho plotny a chodníky. V mramoru tom zřetelny jsou na průřezu zkameněliny, hlavně šroubovité *Orthocerasy*, z nichž jednu jste zdvihl.“

Jan poděkoval sdílnému pánu, když s nákladem zkamenělin odcházel. Pohlížel znova na krajinu a tvořil si v duchu obraz moře s tvorstvem cizorodým, po němž nalézáme sledy jedině v zajímavých zkamenělinách.

Byl však čas vrátiti se k mistru do Kladna. Vyskočil opět na lokomotivu.

Strojvůdce vykládal mu cestou o bývalé koňské železnici z Prahy do Plzně, na které ještě jeho otec jezdíval.

„Teď lidem není žádná dráha dost rychlá a počítají již s letadly a řiditelnými vzducholoděmi. Jaká změna za sto let! Víte, že Stephenson 6. října 1829 použil první lokomotivy na železných kolejnicích? Ale první železnice pro veřejnou dopravu na evropské pevnině otevřena byla z Budějovic do Lince s pohonem koněspřežným."

Jan vzpomněl, co mu kdysi Vojtěch vyprávěl o Budějovicích (díl 1. str. 81).

„Víte, kolik dnes kolejné dráhy jest na celé zemi?" pravil strojvůdce dále. „Celý million kilometrů! Obvod země na rovníku měří 40.000 *km*. Kdybychom koleje všech drah obtočili na rovníku kolem země, učinili bychom cestu tu dvacetkráte. A není konce! Vždy nové dráhy se zřizují!"

„Jel jsem již drahami různými, ale takto volně jako dnes jsem ještě nejel," poznamenal Jan.

„Naše dráha má účel dopravovati rudu do hutí a tomu účelu rychlostí svou plně vyhoví. Na tratích, na nichž se dopravují též osoby, musí ovšem jezditi vlaky *osobní, rychlíky* a vlaky *nákladní*. Aby doprava na hlavních tratích se nezdržovala, mívají takové trati též dvojitou kolej. Tam jezdívají též *expressní rychlíky*."

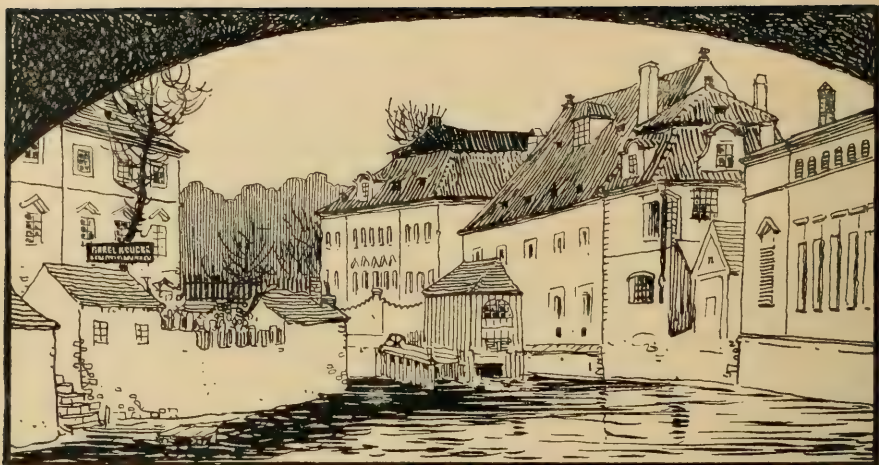
Jan prohlížel si pozorně zařízení lokomotivy i dozvěděl se ještě od strojvůdce, že zřizují se nyní stroje dokonalé zvláště pro dopravu rychlíkovou, jimiž lze veliké vzdálenosti v krátké době projeti. Když strojvůdce Janovi vysvětlil některé zvláštnosti v zařízení lokomotivy, stanul již vlak s nákladem rudy na místě a Jan s upřímným poděkováním strojvůdci vesele seskočil.

Brzy poté rozloučil se Jan s Kladnem a vrátil se s mistrem do Prahy obohacen novými užitečnými zkušenostmi. —

Za několik dní Jan v montovně zcela zdomácněl. Pilně konal svoji práci, nikterak bezmyšlenkovitě; prohlížeje stroj, na jehož montování pracoval, dobře si všímal jeho součástek a složení. Stačilo několik vysvětlujících slov mistrových, aby Jan pochopil podstatu stroje. Také ke všemu ostatnímu, co viděl v montovně, Jan měl bedlivý zřetel. Zajímaly jej hlavně parní stroje různých velikostí, jež se tam montovaly.

Práci konal s chutí a mistr Lhota se zalíbením sledoval konání svého mladého dělníka. Tomuto pak stále na mysli tanula slova přívětivého inženýra: „— — abys, budeš-li chtít a dovedeš-li, vynikl ve svém oboru.“ To také bylo přáním a cílem Janovým.

NA ČERTOVCE, rameni Vltavském, jež odděluje ostrov Kampu od levého břehu.

VI.

K BETLÉMSKÉMU NÁMĚSTÍ.

(Četba ušlechtilou zábavou. — Rolandův sloup. — Čertovka. — Pražské Benátky. — Staroměstské mlýny. — Boj studentů proti Švédům. — „U Halánků." — Vojta Náprstek. — Průmyslové museum. — Snahy Náprstkovy. — Spalování mrtvol. — Julius Zeyer. — Betlemské náměstí. — Betlemská kaple. — Působení Husovo. — Státní průmyslová škola. — Kaple sv. Kříže. — Rotundy. — Karolina Světlá. — Policejní ředitelství. — Žižkov. — Bitva na Vítkově hoře.)

Jan ani v Praze nezapomínal na dobrodince, s nimiž se dosud na pouti za domovem sešel. Psal jim o svých osudech a těšil se, když mu listonoš přinesl odpověď. Hned v prvních dnech Janova pobytu v Karlíně došel list od pana Bělského z Rudy. Psal Janovi, že se míní rozjeti o svatém Václavě do Prahy, aby shlédl srdce české země. Viděl prý Prahu jednou jako malý hoch a rád by si ji prohlédl nyní lépe.

Jan nemeškal a došel v neděli dopoledne na poradu v té věci k panu Mírovskému, s nímž mínil navštíviti sám některá památná místa pražská. Zastal Mírovského doma. Seděl u stol-

ku, na němž ležely rozevřené knihy a noviny, a byl zabrán do četby, když Jan vstupoval do dveří.

Dělník Mírovský uvítal radostně Jana a pravil mu: „Hle, toť moje zábava!“ i ukázal na knihy a noviny. „Sedávám večer po práci a často v neděli u knihy a bavím se čtením. Neznal jsem dříve této ušlechtilé zábavy. Bavilo mne vysedat v hostinci, v kavárně — popíjeti a karty hráti. Myslil jsem, jako většina mých soudruhů soudí, že v tom jest nejkrásnější zábava i nejlepší osvěžení po práci. A zatím — jaký to omyl! Nyní teprve cítím, že nejlepším místem odpočinku jest spořádaná, tichá rodina a nejkrásnější zábavou poučná četba!“

Jan naslouchal dychtivě tomuto prostému člověku, jenž uměl tak krásně a pravdivě hovořiti. V tom vešla do světnice paní Mírovská. Byla to paní prostá, ale čistě oblečená. Přivítala Jana i pravila: „Pan Kolarský mne žádal, abych mu dnes večer přinesla též večeři. Slíbila jsem mu i nebudeme moci na procházku nežli leda do sedmi hodin.“

Jan udiveně pohlédl s paní na Mírovského. Bylo mu podivno, že paní snad mluví o něm, ale v tom již mu hostitel jeho řekl: „Žena moje posluhuje domácímu pánu, který se jmenuje Kolarský. Jest trochu podivín. Má veliký majetek, ale žije prostě, z domu téměř nevychází. Mnozí lidé, neznající jej úplně, mluví o něm potupně, však my musíme dosvědčiti, že má srdce ryzí, dobré, ale nesnese lidí lživých a nepořádných.“

„Též já jmenuji se Kolarský,“ poznamenal Jan, „a překvapilo mne, že paní Mírovská mluví o mně, ač mne dosud neznala.“

„Bál jste se, že vám přinesu večeři?“ zasmála se srdečně paní a odešla do kuchyně. Jan zatím rozprávěl s Mírovským i pověděl mu, že do Prahy přijede jeho známý, pan Bělský, a požádal jej, zdali by provázel je po Praze. Mírovský ochotně slíbil.

„A co dnes?“ řekl Janovi. „Nešel byste s námi odpoledne na procházku?“

Jan děkoval. Slíbil prý mladému Lhotovi, že s ním od-

poledne půjde a prosil tedy Mírovského, aby jej vzal s sebou jindy. Mírovský řekl:

„Dobrá. Ale teď před obědem, máte-li pokdy, mohli bychom se někam ještě podívat. V neděli dopoledne je otevřeno Náprstkovo průmyslové museum. Není ještě ani deset hodin; chcete-li, pojďte tam se mnou, uvidíme zároveň Betlemské náměstí."

Jan byl rád, že něco uvidí, a za chvíli vyšli s Mírovským z domu. Stoupali po schodech vedoucích z ostrova Kampy na kamenný most.

„Jaká to tu socha na pilíři vedle schodů?" ptal se Jan, ukazuje na kamenný sloup, na němž stojí z kamene vytesaná podoba rytíře s taseným mečem a štítem se znakem Starého města. Všiml si též, že u nohou rytířových leží schoulený lev.

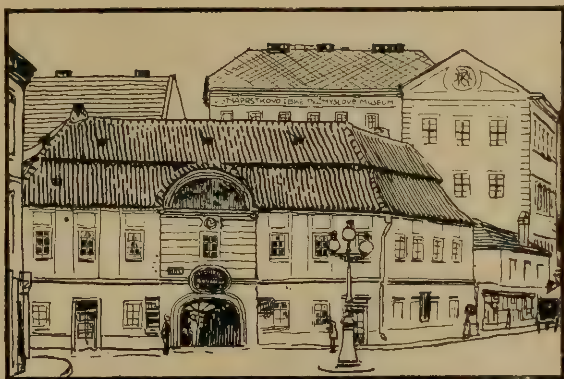
„Tato socha je původu nového," řekl Mírovský, „byla jí nahražena stará socha na t. zv. ‚*Rolandově sloupu*'. Takové sloupy se sochami stavěny bývaly při mostech ve mnohých velkých městech na znamení obchodní a celní pravomoci městské. Lid vzpomínaje na pověst o hrdinném Bruncvíkovi, jmenoval sochu tuto *Bruncvíkem*, kteréž jméno jí dodnes zůstalo."

Než vystoupili na most, zavedl Mírovský Jana pár kroků za oblouk mostní, aby ukázal mu rameno Vltavy, oddělující Kampu od malostranského břehu. Jan viděl, kterak tu neširoké rameno, „*Čertovka*" zvané, protéká mezi zahradami paláců a okolo mlýnů, poskytujíc malebný pohled, a kterak k němu na straně pod mostem přistupují z obou břehů vysoké obytné domy tvořící ulici, v níž místo jízdné dráhy a chodníku zastupuje hladina vodní. Pro podobnost s ulicemi vlašského města Benátek, založeného na vodě, říká se této malebné části „*Pražské Benátky*". Potom vystoupili na most.

Když docházeli na staroměstský konec mostu, zaujaly Janovu pozornost *Staroměstské mlýny*, na nichž sgraffita (viz díl I., str. 100) provedená malířem *Ženíškem* (* r. 1855) připomínají boj studentů proti Švédům r. 1648. Nad mlýnem pne se stará *věž vodárenská* s hodinami. Přišli na Křižov-

nické náměstí, odtud domovním podjezdem do ulice Karoliny Světlé, ale neodbočili na nábřeží, jako při prvé cestě přes most, nýbrž sledovali ulici až tam, kde do ní ústí úzká ulička Náprstkova. Tou prošli až na náměstí Betlemské. Tam stanuli před prostým domem starodávného vzezření.

Pan Mírovský pravil: „Toť jest dum ‚*u Halánků*‘,“ a Jan četl nad vchodem nápis: „*Co srdce pojí, moře nerozdvojí.*“ Dle návěští byly dnes sbírky musea, umístěné v zadním vysokém přístavku, obecenstvu přístupny. Vstoupili tedy; dozor měly zde dámy t. zv. amerického klubu, volného sdružení paní a dívek, které povzbuzeny snahou Náprstkovou osvoboditi ženy od starých předsudků podřízenosti a učiniti je účastny všeho pokroku doma i ve veřejnosti, našly tu útulek a příležitost ku vzdělání přednáškami, knihovnou, vycházkami a ku podpoře dobročinných i blahodárných ústavů. Pan Mírovský, který již několikráte v museu byl, vyprávěl:

DŮM „U HALÁNKŮ“ na Betlemském náměstí.

„*Vojta Náprstek* (nar. 1826, † 1894) založil *museum*, aby působilo k povznesení průmyslové výroby. Hlavní část musea tvoří sbírky *národopisné:* domácí s oddělením ‚prací našich matek‘, a cizozemské, hlavně českými cestovateli sbírané. Též země slovanské jsou hojně výrobky a předměty národopisnými zastoupené.

Náprstek ukončil studia filosofická a právnická v bouřlivém roku 1848 a nuceně plavil se pak s jinými vystěhovalci do Ameriky. Tam ocitl se v nových poměrech praktické svobody. Byl nucen sáhnouti k svépomoci a chopiti se práce,

jež se mu naskytla: nádeničil, truhlařil, byl knihkupcem, papírníkem, veřejným notářem, jednatelem vystěhovalců, tlumočníkem řečí slovanských atd. R. 1856 konal cesty po středních a východních státech Sev. Ameriky, jednou i jako člen státem vyslané výpravy k Dakotským Indiánům. Po desítiletém pobytu v Americe povolen mu byl návrat do Prahy, kdež konečně v letech šedesátých zavanul ruch národního uvědomění a mocná snaha po životě vědeckém a průmyslovém.

Náprstek nabyl v Novém Světě názor o moci průmyslu, o síle v pokroku řemesel, o pokrocích v zařízení domácnosti, o důležitosti výstav a populárních přednášek pro lid, o emancipaci žen, o důležitosti cestování zvláště mladších lidí i o obětavosti jednotlivých mecenášů v zakládání veřejných knihoven, nemocnic, universit a rozličných škol odborných.

O všem tom nebylo u nás potuchy, dokud nebylo trpěno ani spolků, ani přednášek, ani novin. Po návštěvě světové výstavy v Londýně r. 1862 uspořádal Náprstek s dr. Fričem výstavu různých nových pomůcek učebných a nových nástrojů, a přednášky s výstavou spojené vzbudily neobyčejný ruch a zájem pro praktické vynálezy, zvlášť šicí stroje a pod.

A předměty tyto byly základem sbírek, které dnes plní asi v 500 skříních s 23.000 předmětů. Bohatá knihovna jest v jisté dny přístupna hostům uvedeným."

Za řeči procházeli jednotlivými síněmi a pilně prohlíželi vystavené předměty. Jana zvláště zajímaly umělé práce zámečnické a strojnické, které náležely v obor jeho práce. Též předměty ze sbírek cestovatelů zámořských neméně jej upoutaly. Když prohlížel sbírky z Afriky, Asie, Ameriky a Australie, stanul pojednou a zeptal se pana Mírovského:

„Prosím, co znamená tato podivná nádoba?"

„Toť urna, obsahující popel Vojty Náprstka, který dle přání svého dal se ohněm pohřbíti v krematoriu v Gothě. Všimněte si nápisu na urně: *„Co z těla zbylo, snadně se vejde v nádobu malou. Srdce jeho velké přece však nosilo v sobě celý svět.*" Slova ta mu věnoval básník *Julius Zeyer* (viz díl I.,

str. 64), tvůrce překrásných básní „*Čechův příchod*", „*Vyšehrad*" a j., jenž odkázal museu Náprstkovu zařízení svého bytu, většinou ze vzácných starožitných kusů, a svoji bohatou knihovnu.

„Ale u nás se nepohřbívá ohněm?"

„Ano, dosud schází v Čechách *krematorium*, t. j. ústav pro spalování mrtvol. A jsou mnozí lidé, kteří z ohledu právnického neb církevního neschvalují pohřbívání ohněm. Leč nelze upříti, že spalování mrtvol jest zařízením zdravotním, které brání i šíření se nemocí — a vzhledem k uctění památky zesnulého lze tuto, jak se děje v říších sousedních, ve vší úctě zachovati. Vždyť takovou urnu s popelem milého přítele nebo příbuzného můžeme vždy míti na nejčestnějším místě svého bytu nebo ji můžeme uložiti v hrobce či ve zvláštní síni při krematoriu, kterou nazývají kolumbarium."

BÝVALÁ KAPLE BETLEMSKÁ.
(Dle staré rytiny.)

Mezi řečí vyšli návštěvníci z musea i přišli zase na náměstíčko trojstranné, kdež Mírovský patrně dojat stanul. Uchopil Jana za ruku i cítil mladík, jak se druhu jeho ruka chvěje. V tom již promluvil pohnutým hlasem:

„Příteli mladý, víte, kde stojíme? Toť půda dějinami posvěcená! Hle, tu stávala kaple Betlemská, v níž nesmrtelné paměti Mistr Jan Hus zasíval v srdce lidská símě pravdy!"

„Oh, kdyby tatíček můj mohl tu stanouti! Jak on vyprávěl nám dětem o čistém, svatém mučedníku kostnickém!"

zvolal Jan a vinul z paměti vzpomínku za vzpomínkou: „Vím již, vím! Tatíček nám vykládal, že na tomto místě dva Pražané, rytíř Hanuš z Milheima, dvořan Václava IV., a kupec Kříž vystavěli kapli s úmyslem, aby v ní kázáno bylo jen jazykem českým. Bylo to v době, kdy v Praze jazyk německý šířil se na úkor jazyka českého. V kapli této kázával náš Jan Hus, v ní vzalo počátek učení i hnutí husitské, v dějinách našich tak důležité."

Jan vzpomínal právě své návštěvy Husince (díl I., str. 135), když Mírovský vytrhl jej ze zamyšlení poznámkou:

„Kaple Betlemská zbořena byla r. 1785; dům, na němž zasazena je pamětní deska, není ten, v němž Hus bydlil; obytný dům pro kněze byl vedle, souvisel přímo s kaplí. Jsme-li už v těchto končinách, vraťme se ještě na chvilku do ulice Karoliny Světlé, ukáži vám památnou stavbu, na štěstí dodnes v dobrém stavu zachovanou."

Vraceli se od Halánků Betlemskou ulicí do ulice Karoliny Světlé. Ze vrat veliké nárožní budovy, mimo niž se ubírali, vyšel v té chvíli mladý člověk. Jan popatřiv mu ve tvář, zvolal radostně:

„Pavle! Kde se tu berete?"

Pavel potěšen přistoupil k nim. Jan seznámil jej s Mírovským. Pavel vysvětloval:

„Tu je *státní škola průmyslová*, jejíž jsem žákem. Uložil jsem si včera u školníka rysovadlo a zapomněl jsem pak na ně; protože musím dnes ještě něco rýsovat, nezbývalo mi než udělat si sem procházku."

„To je tedy vaše škola?" tázal se Jan, prohlížeje budovu. „Kdo může do této školy choditi?"

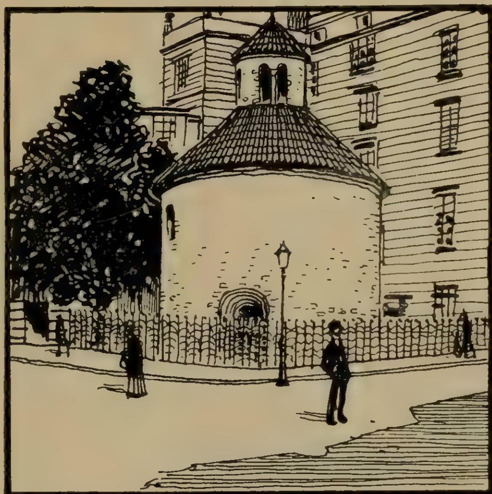
„Státní průmyslová škola pražská obsahuje *vyšší průmyslovou školu* se třemi odděleními: pro obor *strojnický*, *elektrotechnický*, *chemický* a *odbornou školu stavitelskou*, dále *mistrovskou školu strojnickou*, řemeslnickou školu *pro zedníky* a běh k výchově pomocných sil technických *pro stavby dopravní*. Do I. ročníku vyšší průmyslové školy může vstoupiti hoch 14letý, jenž prošel s náležitým prospěchem nižší střední nebo

měšťanskou školu. Já chodím do čtvrtého, posledního ročníku oddělení strojnického. Do mistrovské školy strojnické u nás může vstoupiti, komu je 17 let a prokáže, že se strojnické živnosti vyučil aneb že byl aspoň 3 leta ve strojnické živnosti prakticky zaměstnán. Mistrovská škola má 2 ročníky a poskytuje strojníkům v řemesle obeznalým příležitost, aby si osvojili další vzdělání. A kam vy tudy cestou?"

Jan vypravoval, že byli v průmyslovém museu a na Betlemském náměstí, že pak pan Mírovský chce mu ještě nějakou pražskou památnost zde na blízku ukázat.

„Snad to není *kaple svatého Kříže?*" zvolal Pavel.

„Tak jest," odpověděl Mírovský. Zatím zahnuli na levo kolem rohu do ulice Karoliny Světlé a došli tam na rohu ulice Konviktské k okrouhlému stavení nevysokému, jež pěknou mříží obehnáno v bezprostřední blízkosti vysokých domů činžovních působí tu nezvyklým dojmem.

KAPLE SVATÉHO KŘÍŽE v ulici Karoliny Světlé je nejstarší svatyně na Starém městě Pražském. Pochází ze století XI. a zbudována je ve slohu románském (viz díl I., str. 371) tak, jak u nás stavěny byly první kamenné kostely. Stavby tyto *(rotundy)* jsou okrouhlé, nevelike, zevnějšku zcela prostého. Na straně východní mají polokruhový přístavek t. zv. *apsidu (obětiště)*, kde postaven je oltář. Strop je uměle do polokoule sklenutý, má nahoře otvor, nad nímž je vížka s okénky (t. zv. *lucerna*) jimiž padá světlo do svatyně. Takového tvaru byl původně i první křesťanský kostel v Čechách, na Levém Hradci a také jinde v Čechách shledáváme se s podobnými rotundami. Tento způsob stavby byl té doby v sousedních zemích německých vůbec neznám i možno právem souditi, že zdomácněl u nás přičiněním věrozvěstů sv. Cyrilla a Methoděje.

„Totě vzácná památka *románského* stavitelství z XI. století, jakých u nás dojista málo. I o tuto byla by Praha přišla, na jejím místě byl by stál dojista takový vysoký dům

jako tu vedle, kdyby horlivosti některých přátel umění nebylo se podařilo, zakoupením ji zachrániti.“

Jan prohlížel si bedlivě pěknou kapli. Mírovský zatím, pohlížeje přímou ulicí na hodiny vodárenské věže staroměstské, pravil:

„Blíží se poledne a vy máte daleko domů. Je čas se rozloučit. Jene, navštivte nás zase brzo. O panu Bělském platí, co jsme ujednali.“

Jan a Pavel rozloučili se s Mírovským, Jan poděkoval mu za poučení při vycházce. Poté Mírovský ubíral se ulicí směrem k nábřeží, jinoši opačným směrem.

Jan připomínal si jméno slavné spisovatelky české, *Karoliny Světlé* (* 24. II. 1830, † 7. IX. 1899), dle níž ulice pojmenována, a zmínil se i Pavlovi.

„Ano,“ řekl Pavel, „Světlá založila *ženský výrobní spolek*, jenž vyučuje a vychovává dívky pro život praktický a od svého založení r. 1871 tisícům žaček prospěl vzděláním ke dráze životní. Narodila se v jednom z domů na konci této ulice při nábřeží. Rodné jméno její jest Johanka Rottová; spisovatelské jméno (pseudonym) dala si podle vesnice Světlé v zamilovaném kraji podještědském, kterýžto kraj tak krásně líčí ve svých povídkách.“

„Četl jsem v Plzni její román „Kříž u potoka“ a některé povídky,“ pochlubil se Jan.

„Půjčím vám ku přečtení i jiné její spisy, třeba „Vesnický román“ a hlavně knihu „Několik archů z rodinné kroniky“, z níž dovíte se mnoho zajímavého o pražském životě v první polovici XIX. století.“

Když z klikaté ulice vycházeli do třídy Ferdinandovy, ukázal Pavel Janovi, kde je budova *policejního ředitelství*, úřadu, jenž má na starosti hlavně bezpečnost obyvatelstva v Praze a okolí.

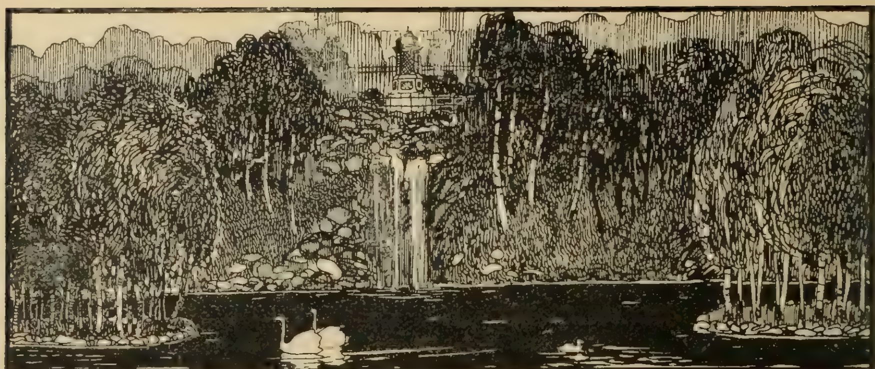
„Kdybyste někoho hledal, jehož obydlí neznáte,“ pravil Pavel Janovi, „zde se o něm dozvíte, neb každý má býti při delším pobytu v Praze u policie hlášen. Podobně ztráty se tu hlásí a nálezy odevzdávají.“

Ferdinandovou třídou, potom přes Příkopy a Poříč ubírali se domů do Karlína. — Odpoledne, když Pavel dohotovil práci pro školu, vyšel si s Janem a vedl jej na vrch Žižkov, stromy a keři zarostlý, vypínající se nad Karlínem. S temene vrchu pohlíželi jinoši na Prahu. Byl odtud krásný rozhled.

Jan prohlížel si také pod vrchem se prostírající předměstí pražské Žižkov, jež z nepatrných začátků za několik málo let vzrostlo na veliké, výstavné město.

Nebylo ani třeba, aby Pavel Jana upamatoval, že stojí na vrchu tak slavné minulosti. Jan dobře věděl, že vrch Žižkov dříve nazýval se „horou Vítkovou" a že tam svedena byla památná bitva 14. července 1420, kdy Žižka s Husity porazil tu vojsko Zikmundovo a odvrátil tak zkázu od Prahy i celých Čech. Slibovaltě Zikmund, že mečem a ohněm hubiti bude přátele a stoupence Husovy a neustane v počínání svém, byť i měl všecko království v popel obrátiti a cizozemci pak osaditi, kdyby měl všecky své země i s duší a s tělem svým ztratiti. Porážka na hoře Vítkově ovšem přesvědčila Zikmunda, že vyplnění slibu nebude tak lehké.

RYBNÍK V MĚSTSKÝCH SADECH.

VII.

O SVATÉM VÁCLAVĚ.

(Jízdní řád. — Hôtel, restaurace, kavárna, vinárna. — Museum království Českého a jeho zřízení. — Akademie věd a umění. — Josef Hlávka. — Julius Mařák. — Městské sady. — Museum města Prahy. — Mučírna. — Památky cechovní.)

Jan nemeškal i napsal dopis panu Bělskému do Rudy, že se naň těší a prosil, aby mu pan Bělský den a hodinu příjezdu určitě oznámil. Nezapomněl mu sděliti, že průvodcem při prohlídce Prahy mohl by jim býti pan Mírovský.

Za několik dní obdržel Jan odpověď z Rudy, v níž četl: „Přijedu určitě den před sv. Václavem. Poněvadž mám vyříditi nutnou záležitost v Plzni, vyjedu časně ráno, zdržím se v Plzni do odpoledne a večerním rychlíkem přijedu na Smíchovské nádraží."

Jakmile měl Jan volno, pospíšil na poradu k Mírovským. Přečetli dopis a Mírovský hned radil: „Dobře učiníte, půjdete-li panu Bělskému na nádraží naproti!"

„Ale nevím určité hodiny, kdy vlak přijede!"

„Toť snadné!“ zvolal Mírovský. „Mám tu *jízdní řád.* Najdeme příjezd vlaku, který se dle popisu panu Bělskému nejlépe hodí.“

Přinesl knížečku, v níž zaznamenány byly všechny dráhy v království českém, příjezdy a odjezdy vlaků a všechna potřebná poučení o jízdě vlakem. Jan dychtivě sledoval, jak Mírovský našel dle mapky číslo tratí, které vedly z Rudy přes Plzeň do Prahy, všímal si, jak Mírovský srovnával odjezdy a příjezdy vlaků.

„Myslím, že pan Bělský přijede rychlíkem v 7 hod. 56 min. večer na Smíchov,“ prohlásil konečně Mírovský.

„V tu dobu mám již volno a budu jistě v čas na nádraží,“ sliboval Jan.

„A já přijdu též, abych pozval pana Bělského k nám. Vždyť by mohl u nás i přespati. Máme v pokojíku lůžko prázdné a rádi mu je postoupíme,“ hovořil Mírovský.

V tom vešla paní jeho a zaslechnouc konec rozhovoru, zeptala se manžela na pana Bělského, i doložila radostně: „Což o to, u nás by mohl dobře přespati. Náš podnájemník, obchodní cestující, vrátí se domů až za deset dní.“

„Mohu tedy byt náš panu Bělskému nabídnouti,“ řekl Mírovský, „jsme jen chudí lidé, ale nabízíme s upřímností!“

„Dobře, že vás vidím, Jene,“ řekla náhle Mírovská. „Vzpomínám si, že byste mohl pomoci našemu panu domácímu. Hmoždí se tam s jakýmsi strojkem celé půldne a nemůže jej spraviti. Právě mi říkal, nevím-li o někom, kdo by mu strojek spravil.“

„Kdybych snad věc dovedl, milerád bych pomohl!“ řekl Jan i vyšel s paní Mírovskou.

Za nedlouho stanuli v útulném pokoji prvního poschodí, kdež u stolu seděl šedivý pán. Pozdvihl oči, když Jan s paní vešel, ale hned zase kutil cosi na strojku, který před ním na stole ležel

„Pane domácí, vedu vám pomocníka,“ zahovořila paní. A starý pán změřil Jana letmým pohledem.

,,Jest strojníkem a zná se s mým mužem," dodala paní, když nedostala dosud odpovědi.

,,Jen jestli rozumí parním strojům," zahučel dosti nevlídně stařec.

,,Pracuji právě při montování parního stroje, ale znám také seřízení jeho z knih, které jsem četl. Budu-li moci, milerád vám, pane domácí, pomohu," řekl Jan.

,,Sedněte si," řekl krátce stařec a přistrčil Janovi strojek, jejž dosud spravoval. Paní Mírovská odešla a Jan jal se prohlížeti strojek. Starý pán stál nad ním a sledoval pilně počínání jeho.

,,Potřeboval bych trochu ohně," prohlásil Jan, když strojek prohlédl.

,,Může se státi," řekl stařec; vyňal ze skříně lihový kahan a roznítil jej. Jan si všiml, že skříň plna jest různých přístrojů.

Leč nemařil času, nahřál dvě ulomené části stroje, přiletoval. Poté ještě vyčistil otvory parního válečku a prohlásil: ,,Myslím, že strojek bude dobře pracovati."

,,Uvidíme," odvětil stručně stařec. Nalil do strojku vody, zanítil kahanec — a ku podivu! strojek pracoval za chvíli zcela přesně.

,,Jak se jmenujete?" tázal se nyní stařec Jana.

,,Jan Kolarský."

,,Odkud jste?"

,,Přišel jsem s tatíčkem ze Slovenska, leč tam nebyl náš domov. Putuji za domovem dosud mi neznámým. V kterémsi městě českém je prý dům s obrazem proroka a toť našeho rodu domov. Stará knížka, kterou mi otec odevzdal, obsahuje nejasný popis domoviny naší."

,,Podivno, podivno," hučel stařec a přešel několikráte pokoj. Poté stanul před Janem a řekl: ,,Až půjdete zase k Mírovským, přineste mi tu svoji starou knížku, rozumíte! A tu máte za práci!" I vtiskl Janovi několik drobných mincí v dlaň. Jan poděkoval a odešel. —

Den před sv. Václavem přijel skutečně pan Bělský. Jan s Mírovským čekali jej na nádraží smíchovském a zvláště Jan

uvítal jej radostně. Pan Bělský zdráhal se přijmouti pohostinství u neznámých mu dosud lidí a prohlašoval, že by se ubytoval někde *v hôtelu.* Ale na přímluvu Janovu odhodlal se použíti nabídky hodných těch lidí.

Když se ubírali Smíchovem k bytu Mírovských, šli mimo stavení, na němž se stkvěl nápis: hôtel. I žádal Jan Mírovského, by mu blíže vysvětlil ubytování v hôtelu.

„*Hôtel* přijímá pocestné na byt a případně též na stravu," poučoval Mírovský. „V hôtelu bývá řada pokojů, které se za určitý plat pronajímají. S hôtelem bývá ve spojení jídelna, obyčejně *restaurace* zvaná, mnohdy též *kavárna* a *vinárna*, takže pocestný může tam dojíti zaopatření úplného. Pro pohodlí cestujících mívají hôtely na nádražích povozy (omnibusy) nebo zvláštní své posluhy. Zvláště ve větších městech bývá hôtelů hojnost."

„Ano, viděl jsem v Plzni i v Praze již mnoho nápisů podobných a nejvíce jich jest u nádraží," doložil Jan.

Brzy potom stanuli v bytu Mírovských, kdež je paní vlídně uvítala. Pan Bělský se omlouval, že používá, třeba úplně neznám, milého pohostinství, ale Mírovský řekl: „Nechť nevymizí slovanská pohostinnost! Vezměte za vděk málem, ale poskytneme upřímně, co můžeme."

Jan se ještě okamžik zdržel, ale potom pospíchal, aby se prý vyspal na zítřejší vycházku. —

Brzy z rána byl Jan opět u Mírovských. Pan Bělský liboval si, že se znamenitě vyspal, a již snovaly se plány k vycházce. Konečně uradili se, že dopoledne navštíví zemské museum, odpoledne hrad pražský a památky s ním na blízku spojené.

Protože do musea bylo dosti času, kráčeli Jan, Mírovský a pan Bělský pěšky. Pan Bělský obdivoval změny Prahy za dlouhá léta, v nichž Prahy nenavštívil. Prohlásil, že jí skorem nepoznává. Jan zase cestou vypravoval mu o Vojtěchovi a Marii. Všude potkávali hojně venkovanů, kteří na den sv. Václava zavítali do Prahy.

Když došli naši poutníci k *zemskému museu,* stál tam již hlouček návštěvníků.

Připojili se k nim. Družinu vedl pán, jenž patrně sbírky dobře znal a na jednotlivé vynikající předměty upozorňoval.

Hned se vestibulu (vstupní síni), z něhož vede dvojité nádherné schodiště mramorové do horních ochozů a zdobeno jest uměleckými medailony českých králů, poprsími vynikajících mužů a bronzovými sochami slavných osob z dějin českých, vykládal onen pán, jak zemské museum přičiněním hraběte Kašpara ze Šternberka (viz díl I., str. 249 a 284) a jiných vlastenců r. 1818 bylo založeno a r. 1891 na místě bývalé Koňské brány tento důstojný stánek nalezlo.

Jako nějaký velebný chrám působila na návštěvníky slavnostní síň či pantheon, překlenutá skleněnou bání, zdobená sochami, sloupy, nástěnnými malbami a mramorovými deskami. Potom vstupovali do rozsáhlých sálů, kde v ladné úpravě vystaveny byly sbírky minerálů, na nichž obdivovali se nekonečné tvořivosti přírody. Co krásného vytvořily rudné žíly v Cinvaldu, Jáchymově, Staré Vožici, Příbrami, Slavkově a Kutné Hoře a jinde, zastoupeno jest vybranými kusy. Ve zvláštní síni poutá nádherná sbírka drahokamů a jich umělých imitací, a v jiné přebohatá sbírka meteoritů, kamenů původu mimozemského (viz díl I., str. 342), které pro svou vzácnost vyvažují se zlatem.

Prošli též sálem botanickým s cizozemskými plody, kmeny palem, modely hub, průřezy dřev, minuli skupiny národopisné, sbírky archeologické, nálezy předhistorické, znázorňující pravěk země české, sbírku mincí, rukopisů a starých tisků, kde upoutaly pozornost jejich vzácné rukopisy bratrské a drobnomalby.

„Pohleďte na tento rukopis,“ zvolal Jan, „toť rukopis zcela podobný zápisu v naší pamětní knížce!“

„Ach ovšem, psal to jistě nějaký současník našich předků. Co tu věcí, pokladů! Celý život by tu měl co badati!“ poznámenal Mírovský.

Nyní stoupali do druhého poschodí, kde na stěnách slavným českým malířem krajin, *Juliem Mařákem* (* 1835, † 1899), vyobrazeny význačné krajiny české. V sálech umístěna tam

zvířena česká. Janovi se zvláště líbili kolibříci a nádherné rajky, Mírovský obdivoval kostru velryby a pan Bělský nemohl se ani odtrhnouti od pestrých cizokrajných motýlů. Bylať tu bohatost zvířectva znamenitá a vše pečlivě a dobře uspořádáno.

Prošli ještě řadu sálů se zkamenělinami a otisky zašlých tvorů, jichž četná pokolení vystřídala se v Čechách před objevením člověka. Kolik píle a práce lidské uloženo v sestavení, určení, nálezech a uspořádání těchto svědků dávné minulosti naší země! Dle dvou zvlášť zasloužilých mužů pojmenovány dva sály: *Sternbergeum* zahrnuje veliké kmeny a otisky zvlášť kamenouhelného útvaru, popsané badatelem a zakladatelem musea hrabětem K. Šternberkem. Druhý sál zvaný *Barrandeum* obsahuje původní zkameněliny, popsané ve veledíle slovutného francouzského učence Joachima Barrande-a (viz díl I. str. 301 a 387), jenž po 44 let věnoval se výzkumu českého útvaru silurského a velkodušným odkazem nejen sbírky, ale i fond na dokončení díla svého museu zanechal.

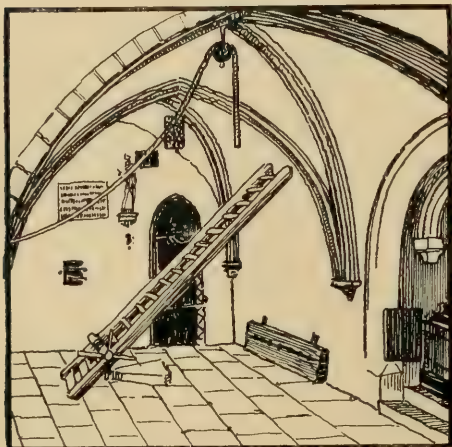
O museu také pověděl pan Mírovský Janovi, že je tu sídlo ústavu zvaného „*Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.*“ Úkolem akademie jest pěstovati a podporovati vědy jazykem českým, pěstovati i jazyk tento a jeho písemnictví, pečovati též o zdokonalení umění domácího. Akademie, jejíž členové voleni jsou z mužů o vědy a umění zasloužilých, dělí se dle činnosti své ve 4 třídy. Podnět k založení Akademie dal r. 1888 vrchní stavební rada *Josef Hlávka*, český mecenáš (příznivec, podporovatel), věnoval k účelu tomu čtyři sta tisíc korun. Hlávka i mnoho jiných krásných skutků prokázal ku prospěchu našeho národního života.

Duševně povzneseni opouštěli návštěvníci budovu musejní. Laskavý jejich průvodčí ukazoval jim ještě, kde umístěna je *musejní knihovna*, bohatá vzácnými knihami českými a chovající též mnoho rukopisných památek, týkajících se našich vynikajících mužů a žen. Jan si umínil, že častěji navštíví museum, neboť seznal, že nelze jedinou návštěvou vše vyčerpati.

Když stanuli na rampě musejní, naskytl se jim pěkný pohled na Václavské náměstí, na němž panoval sváteční,

mimořádný ruch. Do musea hrnuli se noví návštěvníci. Poněvadž bylo ještě brzy, radil Mírovský, aby zašli do městského musea na Poříčí.

Ubírali se *městskými sady*. Na rybníčku městských sadů všimli si labutí a kachen. Líbilo se jim, že tu žijí ptáci zcela volně.

STARODÁVNÁ MUČÍRNA v městském museu pražském. Při lidech obviněných ze zločinu, nechtěli-li se přiznati, užíváno t. zv. *práva útrpného*, t. j. obviněný byl mučen, aby se přiznal. Nástroje mučení (*mučidla*) byly rozličné. Na obrázku vidíme *žebřík*, na němž odsouzenec napínán, *kládu*, do níž svírány byly jeho nohy, provaz, jímž vytahován byl do výše za svázané ruce. Byla ještě celá řada jiných strašných mučidel a často se stávavalo, že mučený, třeba nevinen, raději se přiznal k zločinu, jen aby muka svoje zkrátil. Právo útrpné, tato skvrna soudnictví, zrušeno bylo zcela teprve za panování Marie Terezie a syna jejího Josefa II.

„Jak jest zvířatům uvězněným v klecích?" ptal se Mírovský.

„Smutně asi!" odvětil pan Bělský.

„Vzpomínám na šumavské lesy," zahovořil Jan. „Jak tam v přírodě volně zvířena i ptactvo žije! Opravdu líto mi jest těchto drobných vězňů!"

„A přece se jimi tolik lidí potěší!" řekl Mírovský.

„Smutné jest, že musí člověk olupovati zvíře o krásnou svobodu, aby měl z něho potěšení. Což by se nemohl radovati více z volného života zvířecího?" vykládal pan Bělský.

„Ba, svoboda nade vše!" doložil Mírovský.

Kráčeli nyní blízko *Františkova nádraží*, načež zahnuli *k nádraží státnímu*, dali se *Havlíčkovou třídou* přes *Florenc* a brzy stanuli před prostou budovou *musea král. hl. města Prahy* na Poříčí.

Jan pozoroval, že toto museum jest menší než zemské. Ale též v tomto museu poučili se o nových věcech. Jana vedle krásných, umělých prací pražských řemeslníků doby minulé

velmi zajímala *mučírna*, v níž uloženy jsou různé mučící nástroje středověké. Viděl žebřík k napínání odsouzeného, kládu, do níž svírali nohy provinilcovy, a jiná mučidla.

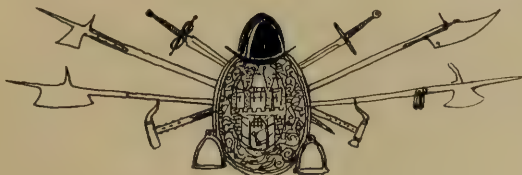
„Byly to smutné doby, když člověk mohl býti takto týrán!“ pronesl Jan.

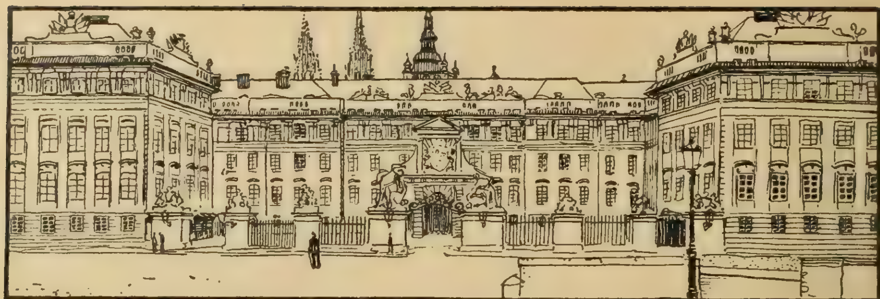
„Ano, smutné, zlé byly doby středověku. Temnota ležela v mysli lidské, nevědomost a tupost duševní rozhodovala. Kolik nevinných životů lidských zašlo po hrozném utrpení v mučírnách! V té věci doba naše jest mnohem lepší. Vzděláním rozumu i srdce stoupla úcta k člověku, ctí se právo bližního, cítí se povinnost k celé společnosti. Doba současná není sice bez chyb, ale rozhodně život náš jest mravnější a čistší!“ horoval pan Mírovský, když procházeli síněmi musea.

Viděli tu pečlivě srovnány památky ze Staré Prahy, z domů, jež byly obnovovány nebo sbourány, aby ustoupily novým, a jichž majitelé darovali museu zachované z nich stavební památky: kamenické práce, domovní mříže, stará vrata, klepadla, kachle a dlaždice, i celé stropy. Ve zbrojnici spatřil bohatou sbírku zbraní a živě si představoval, kterak jimi Pražané v dobách minulých hájili své rodné město proti nepřátelům.

Když vycházeli naši poutníci z městskeho musea, aby pospíšili domů a přichystali se po obědě k vycházce na hrad pražský, připomínal si Jan slova básníkova, jež spatřil v museu nad velikým obrazem Prahy a jež si také poznamenal do svého zápisníčku:

„Krásyplná, slávou i kletbou bohatá, velká v zápasech, větší svojí pýchou v porobě — Praho, královno sirá, spravedlnost dějin již trhá květy vítězného míru na čelo tobě.“

VSTUP DO KRÁLOVSKÉHO HRADU PRAŽSKÉHO.

VIII.

DO KRÁLOVSKÉHO HRADU.

(Klášter rytířů Maltézských. — Vrchní zemský soud. — Místodržitelství. — Okr. hejtmanství. — Zemská školní rada. — Okresní a místní školní rady. — Vzdělání. — Jan Neruda. — Sněmovna a zemský sněm. — Poslanec. — Zemský a okresní výbor. — Právo hlasovací. — Zámecké schody. — Arcibiskupství. — Arnošt z Pardubic. — Vstup do Královského Hradu. — Dvorní kaple. — Španělský a německý sál. — Sbírky Rudolfa II. — Chrám sv. Víta. — Kaple sv. Václava. — Stavba chrámu svatovítského. — Socha sv. Jiří.)

Když přišel Jan v poledne domů, čekalo naň nové překvapení.

„Byl tu pan komisař Vrba," hlásil mu otec Lhota. „Přijel taktéž do Prahy se podívat, a náš pan inženýr, jeho bratr, vyhledal mu naši adresu. Litoval, že tě nezastihl doma, ale zastaví prý se tu hned po obědě."

Jan měl radost, těšil se na svého poručníka, ale přemýšlel, jak to bude s vycházkou na hrad.

Pan Vrba, když po obědě přišel a zvěděl, kam má Jan namířeno, prohlásil, že půjde s sebou.

„Snad vám překážet nebudu. Sám podívám se zas jednou rád na hrad pražský."

Vyšli tedy pan Vrba s Janem za chvíli z domu a Jan zavedl svého poručníka k profesoru Hájkovi. Nenašli však ho doma

a komisař Vrba se ohlásil, že na druhý den dopoledne přijde, aby se s panem profesorem seznámil.

Za to byl doma Vojtěch a rád připojil se k nim slyše, že půjdou na pražský hrad.

Tak sešla se odpoledne u Mírovských četná společnost. Paní žertovně vítala hosty: „Jen jestli náš pokojík všem stačí!" a pan Bělský se usmíval: „Však můžeme i v kuchyni sečkati, nejsme tak velicí páni!"

Jan a Vojtěch, když vešli dnes k Mírovským, byli mile překvapeni novým druhem. Až dosud nezmínil se Mírovský o rodině své a pojednou představil chlapcům syna svého Jaroslava:

„Učí se kupcem a má zřídka prázdno; celý týden musí býti v obchodě, jen někdy ve svátek a v neděli k nám zajde."

„A jiných dětí nemáte?" tázal se pan Vrba.

„Dcera naše Karla jest nyní v Hamburku; poslal jsem ji do ciziny, když prošla obchodní školu. Má dobré místo, slušný plat."

„O tu již starostí nemáme," řekla spokojeně paní.

Jan i Vojtěch brzy shodli se s novým soudruhem, neboť i on byl mladík řádný, rozumný a proto se musil zalíbiti našim hochům.

Za nedlouho celá společnost vydala se na odpolední vycházku. Kráčeli ulicemi Malé Strany. Pan Mírovský upozornil společnost na *klášter rytířů Maltézských* čili Johanitů s kostelem Panny Marie, jenž zván byl „pod řetězem" dle toho, že brána kláštera zavírána byla na noc řetězem.

Potom vyšli ulicí Lázeňskou do ulice Mostecké a tou na Radeckého náměstí, které Jan už znal.

Když došli na náměstí, ukázal Mírovský budovu, v níž umístěn jest *c. k. vrchní zemský soud.* Jan vzpomněl, co mu slečna Hájková vykládala o soudech, i řekl: „Sem tedy jdou odvolání od okresních soudů a krajských soudů?"

„Ano," přisvědčil pan Vrba. „A tu naproti je budova *c. k. místodržitelství král. Českého.* Toť jest náš nadřízený úřad, neboť jsem komisařem při *c. k. okresním hejtmanství* v Sušici.

Takových okresních hejtmanství jest nyní v Čechách 97, ale nová hejtmanství se stále zřizují. Všechna okresní hejtmanství podřízena jsou místodržitelství v Praze. Úřady tyto tvoří *politickou správu* země české. V čele každého hejtmanství stojí *c. k. okresní hejtman*, v čele místodržitelství stojí *c. k. místodržitel.*"

„Ale nebývalo vždy místodržitelství v Čechách, neboť králové sídleli v Praze!" poznamenal Mírovský.

„Od r. 1400 vedl se úřad místodržitelský pod různými názvy. Od 1400 do 1748 nazýval se úředník vedoucí správu země *vrchní purkrabí*. Za Marie Terezie změnil se název dvakráte, takže slul nejprve *deputační president*, poté *representační president*. R. 1763 zřízeno *zemské gubernium* a předseda jeho měl titul opět vrchní purkrabí. R. 1849 zaveden úřad místodržitelský," vykládal pan Vrba.

„Co je podřízeno místodržitelství?" tázal se Jan.

„Místodržitelství přikázány jsou úřední práce, které přísluší spravovati ministerstvu vnitra, kultu a vyučování, částečně též obchodu, dále ministerstvu zemské obrany a ministerstvu orby. Místodržitel zastupuje panovníka a vládu, jest též předsedou zemské školní rady a zemského finančního úřadu. Místodržitele po návrhu ministerstva jmenuje sám panovník, okres. hejtmany jmenuje ministr vnitra," doložil pan Vrba.

„K zemské školní radě musíme psáti žádost za slevu školného," poznamenal Vojtěch.

„*C. k. zemská školní rada*, jejíž budovu bychom našli odtud nedaleko v Letenské ulici, spravuje všechny záležitosti školské v zemi. Předsedou jejím jest c. k. místodržitel, jako členové zasedají v ní zástupci náboženských vyznání, stavu učitelského, zástupci výboru zemského, referenti o záležitostech školních, zástupci města Prahy a c. k. zemští inspektoři. Dozor nad školami obecnými, středními a odbornými vykonává příslušný *c. k. zemský inspektor!* I my máme stálé styky se zemskou školní radou, neboť při okres. hejtmanstvích zřízeny jsou pro každý okres školní *c. k. okresní školní rady* a předsedou tohoto sboru jest okresní hejtman. Na činnost okresních školních rad do-

zírá zemská školní rada. V jednotlivých obcích školních jsou zřízeny *místní školní rady*."

„Hle, jak o školství se pečuje!" poznamenal Jaroslav.

„Však jest také školství důležité!" zahovořila paní Mírovská. „Čím byl bys ty, kdyby otec neposílal tě pilně do škol?"

„Pravdu máte, matinko!" odvětil hoch. „Vzpomínám na naši Karlu. Jak té pomohla k existenci dobrá obchodní škola! Tisíce lidí, kteří nebyli šťastni, aby jim dopřáno bylo vzdělání školského, hynou v nevědomosti, jsou předmětem útisku a vyssáváni jsou nejhrubší prací."

„Važme si školy a važme si vzdělání," zahoroval Mírovský. „Ale nejen škola, též kniha, četba šíří vzdělání v lidu. Proto si vážím těch, kteří nám krásné knihy napsali. Mezi nejpřednější naše spisovatele počítám *Jana Nerudu*. Tuť ulice Nerudova, kde slavný básník, spisovatel a novinář prožil svoje dětství. Dům označen jest pamětní deskou."

DŮM „U DVOU SLUNCÍ" stojí v Nerudově ulici na Malé straně a pamětní deska na něm hlásá, že tu bydlil až do r. 1869 *Jan Neruda*. Tento náš slavný básník a spisovatel narodil se v Praze 9. července 1834 jako syn chudých rodičů. Studoval na gymnasiu a vzdělával se pak na universitě k úřadu profesorskému. Povolání toto opustil záhy a stal se *novinářem* (*redaktorem*), jímž zůstal až do smrti. Rozsáhlá je jeho činnost básnická a spisovatelská. V stáří Neruda dlouho churavěl a zemřel 22. srpna 1891. Starosvětský život pražský na Malé straně, jak jevil se v dobách mládí Nerudova, vylíčen je živě a krásně v jeho slavné knize „*Malostranské povídky*".

„Četl jsem od Nerudy „Kosmické písně", ale dosti jim nerozumím," řekl Vojtěch.

„Jsi ještě mlád, ale až budeš starší, pochopíš a přečteš i „Zpěvy páteční", „Ballady a romance", „Prosté motivy",

„Arabesky", „Drobné klepy" a všechny ty krásné a milé knihy," dodával pan Vrba.

„Slyšel jsem o Janu Nerudovi ve škole," řekl Vojtěch. „Pan profesor také říkal, že narodil se r. 1834 v Újezdských kasárnách tu na Malé Straně a že zemřel na Novém Městě."

„Tělo odešlo, ale duch žije, žije v jeho spisech. Čtěte je a budete mluviti s velikou duší básnickou!" promlouval pan Vrba. „Však hle, tu právě vizte domek, „u dvou sluncí" řečený, kde Neruda ztrávil řadu let se svojí matičkou."

Jan vzpomněl si, že pan Vrba zmínil se při Radeckého náměstí také o *zemské sněmovně,* jejíž budova stojí v téže ulici jako budova místodržitelství, a když teď kráčeli cestou k hradu, ptal se na český sněm zemský.

„Zemský sněm zasedá v bývalém Thunovském paláci v ulici Sněmovní, jíž dříve říkali Pětikostelní náměstí. Palác tento, v němž bývalo také divadlo, upraven byl r. 1861 pro zemský sněm, jenž přesídlil tam z královského hradu pražského."

Zatím došli naši poutníci až na konec Nerudovy ulice, a zahnuli na pravo na mírně stoupající cestu (rampu), která vede ke královskému hradu. Mírovský připomenul, že pokračováním Nerudovy ulice v přímém směru je ulice řečená Úvoz. Jan by byl ještě rád něco zvěděl od pana Vrby a ptal se potom, když kráčeli cestou vzhůru ke hradu:

„Prosím, povězte mi laskavě, co jest zemský sněm?"

„*Zemský sněm* jest sbor mužů, volených občany bydlícími v král. Českém, ale jen těmi, kteří platí určitou daň. Zvolený nazývá se *zemský poslanec.* Takových poslanců má nynější sněm 242. Z toho někteří z moci úřadu, který zastupují, mají *hlas svobodný* (virilní), to jest bez volby jsou členy sněmu. Sněm zemský se schází k zasedáním, na nichž usnáší se na zákonech platných pro království České, proto nazýváme je *zemské zákony.* Zemský sněm volí pro správu země *zemský výbor* a tomu v každém okresu podřízen jest *okresní výbor.* Protože poslance zemského sněmu, členy zemského výboru a členy okresních výborů volí si občané sami, nazýváme tyto úřady *samosprávné,*" vyložil pan Vrba.

„Zemský sněm nezastupuje nyní všech tříd občanstva," poznamenal Mírovský. „Protože voliti v některé ze čtyř tříd voličských (kurií) smí jen občan, který platí daň, vyloučeny jsou statisíce dělníků z účasti na zemském sněmu. To se děje neprávem a bylo by jistě napraveno tím, kdyby zavedeno bylo *všeobecné právo hlasovací* na zemský sněm."

„S tím souhlasím," řekl pan Vrba. „Protože daně nepřímé musí platiti každý občan, nechť také každý dospělý občan má právo spolupůsobiti na zdělávání zákonů."

Za hovoru přešla naše společnost *zámecké schody* a stanula před královským hradem na Hradčanech.

Pan Mírovský ukázal palác arcibiskupský, jenž tu stranou stojí, a hoši rychle zopakovali z učení školního, že mimo *arcibiskupství* v Praze jsou v Čechách *tři biskupství*, a to v Králové Hradci, Litoměřicích a Budějovicích.

„Arcibiskupství zřízeno bylo v Čechách za císaře Karla IV. (1344)," vyprávěl Mírovský. „Prvním arcibiskupem byl vzdělaný muž, *Arnošt z Pardubic*, přední rádce slavného císaře Karla, Otce vlasti."

„Tenť dal nově stavěti též chrám sv. Víta, který si dnes blíže prohlédneme," oznamoval pan Vrba.

V tom již vstupovali do prvního nádvoří hradu královského mřeží mezi pilíři, na nichž obdivoval se Jan sochám obrů-zápasníků.

V pustém a tichém jinak nádvoří, kde jen stráž vojenská odměřeným krokem sem tam přechází, trousily se dnes hloučky svatováclavských návštěvníků Prahy i Pražanů, kteří s nimi přišli, aby si hrad prohlédli.

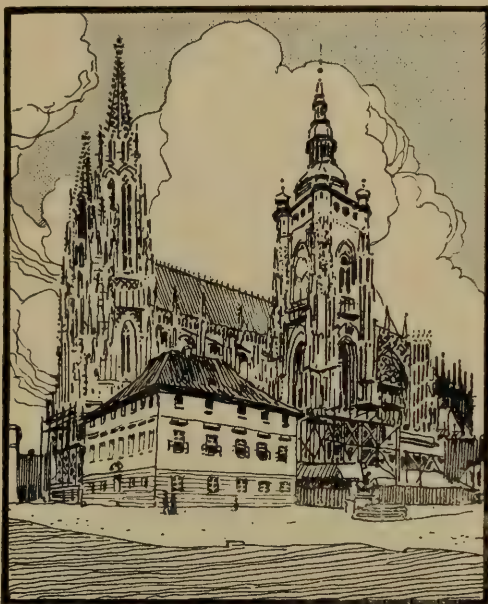
Podjezdem ubírala se naše společnost do nádvoří druhého, kde stojí *dvorní kaple* a *kamenná kašna* z r. 1686. Pan Mírovský ukazoval ke kapli na pravé křídlo hradní, tam že od kaple vede chodba ke komnatám, kde sídlívá náš císař a král za pobytu svého v Praze. Nalevo pak, v protějším křídle, jsou veliké, nádherné dva sály, *španělský* a *německý* z doby Rudolfa II., později ovšem obnovené.

„Víte-li," pověděl pan Vrba, „čím býval proslulý tento „německý" sál?" A když mu nikdo neodpovídal, dodával: „Tu nashromážděny byly klenoty, které celý svět mohl Čechám závidět. Klenoty umění to byly, proslavené *sbírky Rudolfa II.*, vzácná díla výtvarná všech dob, sochy a obrazy i jiné drahocenné předměty umělecké. Sbírka císaře Rudolfa byla z prvních v celé Evropě. Po bitvě bělohorské Maxmilian bavorský obdržel dovolení, aby část obrazů směl si vzíti a odvézti do Bavor, kde stala se základem slavných sbírek v Mnichově. Císař Ferdinand II. později sám zase doplňoval sbírky, ale r. 1631 kurfirst saský zmocnil se velké jejich části a dal ji dopraviti do Drážďan, kde byl tím položen základ k proslaveným drážďanským sbírkám uměleckým. Doplňována později panovníky českými, ale r. 1648 Švédové vydrancovali ji tak, jako nikdo před tím. Současná zpráva odhaduje cenu uloupených děl uměleckých na 7 milionů tolarů. Ale Ferdinand III. znovu sbírky Rudolfovy doplňoval. Za Karla VI. bylo mnoho věcí odvezeno hlavně do Vídně, později prodáváno i jinam. R. 1782 konala se na hradě dražba, v níž poslední zbytky sbírky, mezi nimi vzácné kusy, vydraženy byly za cenu neslýchaně nepatrnou. Dle současných údajů prodávaly se obrazy starých mistrů, Němce Dürera a Vlacha, Tiziana po jednom zlatém, slavná mramorová socha starověká „Illioneus", která dnes je nejpřednější ozdobou mnichovských sbírek a za niž už Rudolf II. zaplatil 34.000 dukátů, prodána byla v dražbě této za 39 krejcarů! Žasneme nad žalostným koncem, jaký vzaly sbírky Rudolfovy, jimž nebylo ve světě rovno."

Za takového hovoru došli naši poutníci podjezdem vedle dvorní kaple do třetího nádvoří. Janovi i Vojtěchovi zatajil se dech. Velebný *chrám sv. Víta* čněl tu před nimi do výše, nádherné dílo řady věků, na němž pracovali nejlepší umělci, koruna Hradčan a královského zámku. Naši návštěvníci rozeznávali staré a nové části stavby, viděli podrobnosti její, všude plno krásné výzdoby a umělé práce kamenické. Viděli, jak k staré části chrámu přimknuta část nová, někde ještě lešením a prkny obložená. Krásná vysoká věž tyčila se tu před nimi

obrovitě k modré obloze. Nevídaná krása stavby uchvátila Jana i Vojtěcha, ale také ostatní, kteří znali již chrám svatovítský, obdivovali se znovu jeho velebnosti.

„Vejděme do vnitř," pobízel Mírovský a vedl společnost do úzké uličky při dómu, kde proti starým domkům hradním je nynější vchod do svatyně. Hoši, rozhlížejíce se tichým chrámem, překvapeni byli rozměry jeho, výškou klenby. Pan Vrba upozornil je, že prostor, v němž stojí, je vlastně jen presbyterium (kněžiště), k němuž druží se zadní chrámová loď křížová a řada kaplí, že však hlavní chrámová loď pětidílná teprve se staví.

DÓM SVATOVÍTSKÝ na hradě pražském založen byl r. 1344 Janem Lucemburským a jeho synem Karlem na místě někdejšího kostela románského, jímž nahrazen byl původní kostel z X. století. Prvním stavitelem gotického dómu byl *Matyáš z Arrasu*; r. 1352 převzal stavbu *Petr Parléř* a vedl ji až do konce XIV. století. Válkami husitskými přerušena na dlouho stavba dómu, která teprve za Vladislava II. opět byla zahájena. Požárem r. 1541 utrpěl chrám mnoho. Císař Ferdinand dal nejhorší škody opraviti a ukončiti věž. Z té doby pochází nynější zelená báň svatovítské věže, jež sice ke gotickému slohu věže se nehodí, na niž však jsme si již tak zvykli, že si chrámu ani bez ní představiti nedovedeme. — Chrám svatovítský dostavuje se dosud. Ke konci XIX. století vedl stavbu architekt *Jos. Mocker*, po jeho smrti jmenován byl stavitelem chrámu architekt *Kamil Hilbert*, jenž nyní stavbu řídí.

Došli ke královské hrobce uprostřed mezi lavicemi. Mramorový tento náhrobek dal zhotoviti Rudolf II., jenž tu také odpočívá vedle Karla IV., Václava IV., Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad, Ferdinanda I. a jiných.

Od náhrobku brali se návštěvníci v levo ke kaplím obklopujícím presbyteř. Po řadě uzřeli *kapli sv. Zikmunda*, gotickou *sakristii* s krásnou

visutou klenbou, nad níž chován jest bohatý a vzácný *poklad chrámový,* v němž mnoho drahocenných památek uměleckých, zvláště schránek s ostatky (relikviářů) a památek po českých světcích a patronech země, kapli *Nostickou,* proti níž na stěně povšimli si hoši obrazu ze dřeva řezaného, vypouklé práce, představující útěk Bedřicha Falckého po bitvě na Bílé Hoře. Na tomto obraze možno pozorovati, jak tehdy vypadala Praha. Před kaplí *Pernštejnskou* s hrobkou arcibiskupů obdivovali se pomníku kardinála-arcibiskupa Švarcenberka, velkolepému dílu sochaře Myslbeka. V kaplích *Arnoštovské, císařské* a *saské* odpočívají ostatky některých Přemyslovců; v císařské kapli spatřili naši poutníci i spodek starožitného svícnu, snad ze století IX., jenž přinesen byl r. 1162 Vladislavem II. z Milána jako kořist válečná. Podle stříbrného *oltáře svatojanského* z r. 1736 proti kapli *vlašimské* přišli k druhému zajímavému řezanému obrazu, představujícímu pustošení chrámu svatovítského za Bedřicha Falckého; kráčejíce dále vedle kaple *valdštýnské* obdivovali se *královské oratoři* s visutou klenbou ve slohu pozdně gotickém, pozoruhodnému dílu mistra Beneše z Loun.

„Tu nahoře sedávala královská rodina, byla-li přítomna mši svaté," vysvětloval pan Vrba. „Ovšem že při slavnostních službách božích král sedal dole, v presbyteři. Nejslavnější bylo, když se tu konala korunovace českého krále. Naposledy byl tu korunován císař Ferdinand Dobrotivý (7. září 1836).

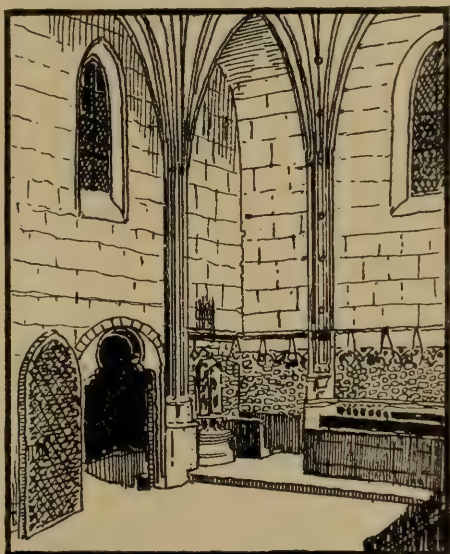
„A teď vstupujeme do nejpamátnější kaple chrámové," pravil pan Vrba, když vedl společnost k nevysokému vchodu, jehož kované dveře byly otevřeny dokořán.

„Toť jistě kaple svatováclavská," ozval se Vojtěch.

„Tak jest," svědčil Mírovský, „tu hned na dveřích všimněte si kruhu kovového na dveřích. Je prý to ten, za nějž zachytil se svatý Václav v okamžiku, kdy před kostelem staroboleslavským dohonili ho vrahové."

„Četl jsem kdesi," promluvil Jan, vcházeje do kaple a rozhlížeje se po šerých jejích stěnách, „že kaple svatováclavská celá byla vyložena polodrahokamy."

„Máš pravdu,“ odpovídal pan Vrba. „Obdivuhodná byla kamenářská výzdoba svatováclavské kaple z leštěných polodrahokamů, z nichž mnohé byly vzácné krásy a znamenité velikosti. Během času však velmi sešla, nejkrásnější kusy prý byly vyloupány na rozkaz císaře Zikmunda, který r. 1420 odvezl také nádherný oltář této kaple a velkou část pokladu svatovítského na útraty válečné. Ale povšimněte si též maleb zde na stěnách zachovaných. Jsou z doby Karla IV. a velmi vzácné. Až jednou bude svatováclavská kaple obnovena, vynikne teprve všecka její krása, jak náleží.“

KAPLE SVATOVÁCLAVSKÁ v chrámě svatovítském (před obnovením). Z kaple této vchází se do *klenotní* komory, kde uloženy jsou *korunovační klenoty* království českého. Komora není veřejně přístupna.

Mírovský i pan Vrba snažili se, aby společnost dlouho se nezdržovala. Zbývaloť ještě mnoho ku prohlídce. Proto za chvíli vyšli z kaple a rozloučili se s chrámem svatovítským.

Společnost zastavila se ještě před krásnou, znamenitou památkou kovolijeckého umění, *jízdeckou sochou sv. Jiří* na hradním nádvoří blízko chrámu svatovítského. Původní socha z r. 1373 byla v nynější podobu přelita v druhé polovině XVI. století.

„Podíváme-li se ještě do starých sálů hradních?“ ptal se Vojtěch.

„Hned teď,“ odpověděl Mírovský. „Tamto naproti je vchod do Vladislavské části hradu, a zdá se, že právě shromážděn tam větší hlouček návštěvníků čekající na průvodce hradem. Připojme se k nim.“

„Kde je pan Bělský?" zvolal v tom Jan, rozhlížeje se kolem.

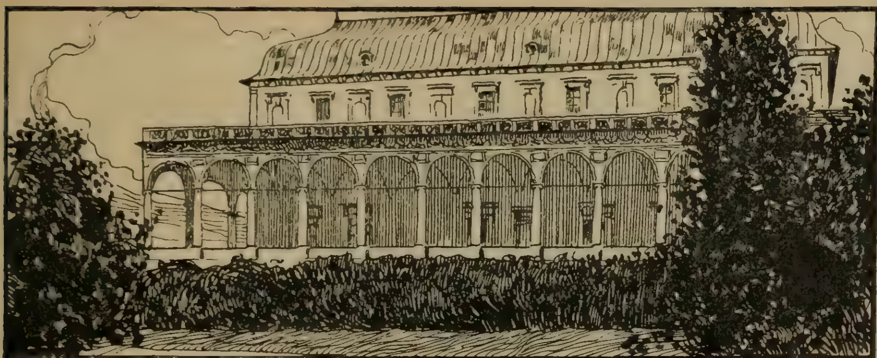
Vskutku, Bělského tu nebylo. Nikdo nevěděl, vyšel-li spolu z chrámu či oddělil se od společnosti již uvnitř. Co teď?

„Nezbývá, než se po něm poohlédnout," řekl Mírovský panu Vrbovi. „Jděte jen všichni za průvodčím, abyste uviděli vnitřek hradu, já se zatím za panem Bělským podívám. Snad zůstal někde uvnitř a teď nás tam hledá. Jistě jej najdu a buď přijdeme za vámi nebo tu na vás počkáme."

S tím ostatní souhlasili a spěchali bez Mírovského ke vchodu do Vladislavského křídla na straně zámku k městu obrácené.

SOCHA SV. JIŘÍ
NA HRADĚ PRAŽSKÉM.

LETOHRÁDEK KRÁLOVNY ANNY (BELVEDERE) v císařské zahradě při královském hradě pražském vystavěti dal Ferdinand I. v polovici XVI. stol. pro choť svou Annu Jagellonskou. Jednopatrová tato budova, nejkrásnější naše památka slohu vlašské *renesance* (viz díl I. str. 29), obklopena je vzdušnými arkádami. Zbudoval ji vlašský stavitel Ferabosko. Obrázek náš znázorňuje pohled na letohrádek s druhé strany, ze sadů Chotkových, níže položených nežli císařská zahrada.

IX.

ZA ZBLOUDILCEM.

(Vladislavský sál. — Stará sněmovní síň. — Zemské desky. — „Česká" a „říšská" kancelář. — Chrám sv. Jiří. — Chrám Všech svatých. — Zlatá ulička. — Staré purkrabství. — Bílá věž, Daliborka, Černá věž. — Staré zámecké schody. — Císařská zahrada. — Letohrádek královny Anny. — Švarcenberský palác. — Nové zámecké schody. — V Národním divadle. — V. Hynais. — Zpěvohra. — Bedřich Smetana. — Divadelní hry. — Herci a umění herecké.)

Za průvodčím hradním vcházela naše společnost v zástupu návštěvníků do vladislavské části hradu. Tam dospěli za krátko do památného sálu *Vladislavského*. Průvodčí zastaviv vykládal česky i německy naučenou řečí o sále a jeho dějinách. Panu Vrbovi se výklad ten nezamlouval; postavil se tedy se svými známými stranou a sám jim leccos pověděl, doplňován sečtělým Mírovským.

O Vladislavském sále zvěděli hoši, že vystavěn byl v době, kdy Vladislav II. dal zanedbaný hrad pražský opravovati a částečně i znovu vystavěti. Vznosná, smělá klenba tohoto

sálu je krásnou památkou z pozdního období stavitelství gotického (t. zv. vladislavské gotiky, viz díl I. str. 356, a díl II. str. 39). Tvůrcem jejím je stavitel *Beneš z Loun* (též Benedikt z Pístova zvaný). V čele Vladislavského sálu je místo pro trůn královský. Tu také zasedal král za příležitostí slavných i smutných. I turnaje byly tu v XVI. století konány. Když potlačena byla za Ferdinanda I. vzpoura českých stavů a měst, pražští měšťané byli tu přinuceni vydati veškeré zbraně a zásoby vojenské, předati obecní důchody i statky a nad to byli odsouzeni k velikým pokutám. Zvláštní tvářnosti nabyl Vladislavský sál za Rudolfa II., kdy bylo tu zřízeno veřejné tržiště (bazar), v němž usídlili se s krámky svými zlatníci, klenotníci, zbrojíři, pasíři, knihkupci a jiní. Bylo tu v sousedství dvorských úřadoven velmi živo. Později sál zpustl a dnes je stavba tato dosti sešlá.

VLADISLAVSKÝ SÁL NA HRADĚ PRAŽSKÉM, rozlehlá síň půdorysu obdélníkového, 74 *m* dlouhá, 18 *m* široká, 14 *m* vysoká, bývala trůnním sálem českých králů. Spatřujeme tu t. zv. *klenbu síťovou*, bohatě se proplétající, útlých žeber, jež je příznačná pro vladislavskou gotiku. Také královská oratoř v chrámě sv. Víta (viz str. 104) je skvostnou památkou tohoto slohu.

Z Vladislavského sálu vkročili návštěvníci do vedlejší místnosti, *soudné světnice* čili *sněmovny*. Ta vykazuje rovněž nádhernou klenbu pozdní gotiky, dílo Bonifáce Wolmutha. V síni této zasedal *český sněm stavovský*, jejž svolával král a jemuž i před-

sedal, maje k ruce úředníky zemské: nejvyššího purkrabí, nejvyššího maršálka, sudího i písaře. Při sněmovní síni je světnice, v níž uchovávány bývaly t. zv. *zemské desky*, zápisy o právu majitelů na statky svobodné. Důležitá tato sbírka zápisů zničena byla velkým požárem, jenž vypukl 2. června r. 1541 na Malé straně a rozšířil se i na hrad královský. Spousty jím způsobené byly děsné. Vedle zpustošení chrámu a částí hradu požárem nesmírná škoda způsobena byla právě zničením zemských desk a přemnohých důležitých listin právních. Zemské desky bylo pak nutno založiti znovu.

KROJE Z DOBY RUDOLFA II.
MĚŠŤAN (KUPEC), ŠLECHTIC A PANÍ.

Návštěvníci zašli potom do druhého patra, kde vešli do t. zv. *říšské kanceláře*. Prostranná tato světnice opatřena je zajímavým starým nábytkem a má dvě veliká, široká okna. Omylem bývá označováno, že odtud svrženi byli 23. května 1618 místodržící císařští, Vilém Slavata a Jaroslav Martinic s písařem Fabriciem. Tento krvavý čin, jenž byl počátkem tuhého odporu stavů proti králi, udál se však v síni, která je o patro níže a nyní nepřistupná; je to t. zv. *česká kancelář*.

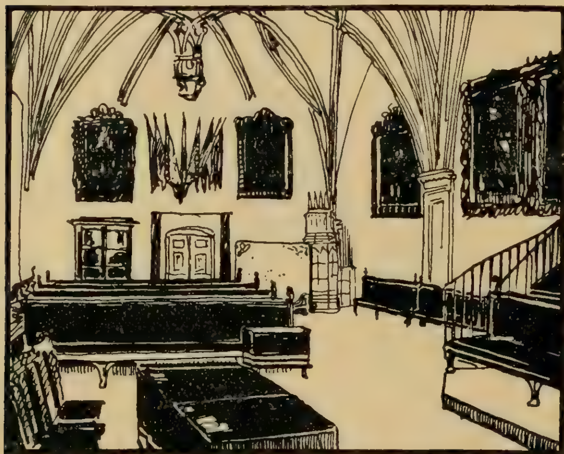
Když za nedlouho vyšli naši poutníci opět na zámecké nádvoří, ohlíželi se, nespatří-li tu Mírovského s Bělským. Ale nespatřili. Patrně ještě zabloudilý nebyl nalezen.

Jaroslav Mírovský navrhl, že by zůstal zatím s matkou na nádvoří, ostatní pak že by mohli se ještě někam po hradě podívati.

„Pojďme k svatému Jiří!“ řekl pan Vrba, „však on pan Bělský daleko nebude. Kdyby přišli, víte, kam za námi.“ —

Podle kostela *Všech svatých,* jenž blízko Vladislavského sálu souvisí s hradní budovou a nemá věží, kráčeli ke chrámu sv. Jiří. O chrámu Všech svatých pověděl pan Vrba, že v něm konávali přísahu stavové zemští před sněmováním, že tam též pohřben je slavný opat sázavského kláštera, svatý Prokop.

Bílé věže *chrámu svatého Jiří* svítily jim vstříc; hoši viděli, že chrám se opravuje a obnovuje. Pan Vrba vysvětlil jim, že bylo nejvýš na čase, aby se započalo s opravou; bylť tento nejstarší pražský kostel, založený v původní podobě Vratislavem I. a přestavěný ve století XII., ve stavu velmi zbědovaném.

STARÁ SNĚMOVNÍ SÍŇ NA HRADĚ PRAŽSKÉM, také *zemská jizba* zvaná, sousedí s Vladislavským sálem a vystavěl ji po vzoru tohoto sálu Bonifác Wolmuth v l. 1560—63. Trůn královský stával tu při stěně proti dveřím. Poslední zemský sněm konal se tu r. 1837.

„Víš-li pak, Vojtěše, v jakém slohu chrám je zbudován?“, otázal se pan Vrba hocha.

„I kdybych neslyšel, že pochází z XII. století, poznal bych podle jednotlivostí, zvláště podle věží chrámových, že to *sloh románský.* Rovněž však poznávám na něm pozdější opravy a doplňky.“

„Máš pravdu,“ svědčil pan Vrba, „slohem románským stavělo se u nás i v celé západní Evropě v X.—XIII. století. — Vidím, že dnes pro opravy do kostela není přístupu, ač jindy o sv. Václavě bývá otevřen.“

„Škoda,“ poznamenal Jan.

„Byli bychom tam viděli mimo jiné i hrob svaté Ludmily

a zakladatelky kláštera svatojirského, kněžny Mlady, sestry Boleslava II.," připojil pan komisař.

Od chrámu sv. Jiří zavedl pan Vrba hochy do postranní uličky, kde hoši se rozesmáli, spatřivše tu maličké domky, které zvláště v blízkosti velkých a rozlehlých staveb hradních činily dojem hraček.

„O této uličce jsem již kdesi četl," prohodil Jan, „říkali jí „Zlatá ulička" a v domcích těch měli byty své a dílny alchymisté Rudolfa II."

„Myslívalo se tak," usmál se pan Vrba, „ale je zjištěno, že domky tyto byly příbytky královských střelců. Než pojďme dále, chci vám ještě ukázati *staré purkrabství.*"

KOSTEL SV. JIŘÍ NA HRADĚ PRAŽSKÉM patří k nejcennějším památkám *slohu románského* v Čechách. Při kostele založen byl r. 973 nejstarší český klášter, pro který pak kostel byl zvětšen. Vedle sv. Ludmily a kněžny Mlady pochován tu i Vratislav a Boleslav II. V ulici Svatojirské vykazuje kostel pěkný, zdobený vchod (*portál*) renesanční z r. 1520.

To spatřili hoši, když vyšli z uličky. V budově purkrabství sídlíval a úřadoval purkrabí, nejvyšší správce pražského hradu. V blízkosti purkrabství jsou také věže hradní, na něž pan Vrba hochy upozornil. Věže tyto bývaly vězením pro provinilce různých stavů. *V Bílé věži* uvězněni byli mimo jiné po bitvě bělohorské čeští pánové před popravou na Staroměstském rynku, tam také loučili se s rodinami svými dříve než se odebrali na poslední cestu. Věž *Daliborka* známá je pověstí o rytíři Daliborovi, jenž tu v XV. století uvězněn byl pro vzpouru.

„Dobře vím," připomenul Vojtěch, „že není pravdivou pověst, vypravující o tom, jak se Dalibor naučil ve vězení hráti na housle. „Houslemi" nazývali tenkrát skřipec v mučírně, na němž vězňové při mučení byli napínáni."

„Však jsme viděli takové nástroje dnes ráno v městském museu," doložil Jan.

Čtverhranná „*Černá věž*" bývala rovněž vězením. Vede jí brána, kterou pan Vrba s hochy vyšel z hradu. Zavedl je pár kroků v pravo na okrouhlou baštu, s níž rozevírá se nádherná vyhlídka na Prahu. Když stanuli tu v zátiší, ozlacovalo právě odpolední slunce posledními paprsky vrcholky pražských věží a nad krásným obrazem města visela jemná mlha, dodávající krajině malebného, kouzelného rázu. Nádherný byl též pohled na malostranské zahrady a červené střechy paláců, kostelů i domů, jež se tu v předu rozkládají a jimž v pozadí na pravo vévodí světle zelená báň svatomikulášského chrámu. Hladina řeky leskne se jako bílý kov. Za ní z moře domů až k obzoru se táhnoucího čnějí do výše nesčetné věže a vížky.

Ztichli a ponořili se v myšlenky. A v tom zazněla odkudsi z blízka, snad z otevřeného okna některého domku hudba houslí i nesl se odtamtud krásný nápěv „Kde domov můj, kde domov můj . . . ."

Pan Vrba obrátil se, aby ostatní toho nezřeli a setřel slzu, jež se mu maně v oko vkradla — — A duší Janovou táhla bolestná myšlenka: „Kde náš domov, kde . . .?"

Po chvilce mlčení odcházeli opět s bašty a pan Vrba pověděl hochům, že schody, které odtud s vrchu vedou, jmenují se *staré zámecké schody* a že jimi možno sejíti na Malou stranu.

„My však se musíme vrátiti do hradu, abychom se sešli s ostatními."

Když od starého purkrabství brali se zpět k dómu svatovítskému, přispěchal jim vstříc Jaroslav Mírovský.

„Tatínek vzkazuje, abyste za ním přišli do Jeleního příkopu. Pan Bělský už je nalezen. Odloučil se od nás u svatého Víta, a nemohl nás pak najít. Je velmi unaven a tatínek s ním vyšel trochu z hradu."

Vedl tedy Jaroslav pana Vrbu s Kolarskými, k nimž se u sochy sv. Jiří i paní Mírovská připojila, zpět do druhého nádvoří a odtamtud podjezdem k mostu, jenž vede z hradu přes t. zv. „*Jelení příkop*". V Jelením příkopu býval císařský zvěřinec a lví dvůr Rudolfa II. Jiná část jeho byla oborou, kde ještě ve stol. XVIII. chováni byli jeleni.

V hořejší části Jeleního příkopu na levo od Prašného mostu, jež jako veřejný sad přístupna je obecenstvu, seděl pan Bělský s Mírovským na lavici.

„Špatně jsem to provedl," volal přicházejícím vstříc, „způsobil jsem vám starost a nesnáz. Ne, nebyl bych si pomyslil, že vás mohu ztratit. Když jsme vycházeli od svatého Víta, vzpomněl jsem si najednou na to, co mi doma žena přikazovala. Dostanu-li se na hrad — povídala — abych se ve svatováclavské kapli nezapomněl podívat na dřevěný špalíček, na němž kněžic Václav dříví štípával. A teď mi přišlo na mysl, že přijdu domů a ženě musím říci, špalíčku že jsem neviděl. Honem se tam vrátím — myslil jsem si — a ostatní pak dohoním. Skutečně mi v kapli někdo ukázal špalíček nahoře na římse; ale když jsem pak pospíchal za vámi, už jsem vás neviděl. Dostal jsem se z chrámu východem do úzké uličky a načisto jsem byl zmaten. Vrátil jsem se zas do chrámu a znovu vás hledal. Teprve za hodnou chvíli, když jsem chrám obešel, spatřil mne pan Mírovský. Ale tak mne bolí nohy, že jsem si musel usednout."

Pan Vrba i hoši zasmáli se dobrodružství pana Bělského.

„Hoši," povídá pan Vrba, „máme ještě trochu času nežli nastoupíme cestu z hradu. Víte, že na nás večer čeká návštěva Národního divadla. Já tu zatím počkám, usednu si také trochu, vy se můžete podívat přes cestu, abyste aspoň zvenčí spatřili památnou císařskou zahradu."

Nebylo třeba Kolarským dvakrát říkat. Odešli s Jaroslavem spěšně a našli skutečně širokou mříž uzavírající vchod do *císařské zahrady*. Měli štěstí. Otevřenými vraty právě vcházela do zahrady společnost nějakých cizinců, s průvodcem v čele. Starý sluha u vchodu zavíral za nimi, ale když spatřil slušné

tři hochy stát venku u mříže a pohlížet žádostivě dovnitř, s dobráckým úsměvem přikročil k nim.

„Nu, chcete-li se podívat dovnitř, pojďte také. Však vidím, že jste tu na hradě snad ponejprv."

„Tak jest," přisvědčil Jan, když pozdravili vlídného stařečka.

„Projděte se tedy zahradou, ale brzy se zase vraťte."

Hoši poděkovali a vesele vešli dovnitř. Vrátí se hnedličko, řekli, však prý na ně nedaleko čekají známí.

Jaroslav, který zahradu znal, ale sám v ní ještě nikdy nebyl, pověděl Kolarským, že Rudolf II. dal tuto zahradu zříditi s velikou nádherou. Pěstovány tu překrásné květiny a stromy, první tulipány v Evropě tu kvetly, první kaštany (jírovce) tu byly zasazeny. Četné besídky, kamenné i kovové sochy byly tu při cestách, vodní nádržky a vodomety, skleníky, v nichž pěstovány cizokrajné rostliny. Švédové r. 1648 i císařskou zahradu oloupili o mnohé sochy; zůstala tu jen kovová fontána, umělecké dílo kovolitce mistra Jaroše.

Fontána tato stojí před *letohrádkem královny Anny*, jenž jako pohádková stavba pne se na konci císařské zahrady. Jaroslav připomenul, že Rudolf II. v budově té umístil pracovny svých alchymistů a hvězdářů.

Po spěšné prohlídce letohrádku zevnitř vraceli se mladí přátelé, aby v Jelením příkopě na ně dlouho nečekali. Šli cestou nad hradním příkopem, se které otvíral se jim překrásný celkový pohled na pražský hrad královský. U brány poděkovali ještě jednou starému strážci a pospíchali ke svým. Ti již šli jim naproti.

„Bude na čase pospíšiti do města," povídal pan Vrba, „nerad bych, abychom zmeškali začátek."

„Víte-li co," povídá Mírovský panu Vrbovi, „jděte jen s hochy napřed a my si pana Bělského dovedeme pomalu domů. Také se tu ovšem nezdržíme. Tuhle žena beztoho pořád pobízí. Obává se, že by se nevrátila včas, aby přinesla panu domácímu večeři v pravou hodinu. Jeť on podivín a nemá-li jídla v čas, nevezme ničeho a dlouho věc vyčítá."

„Ale na obrácení jest hodný,“ hájila paní starce.

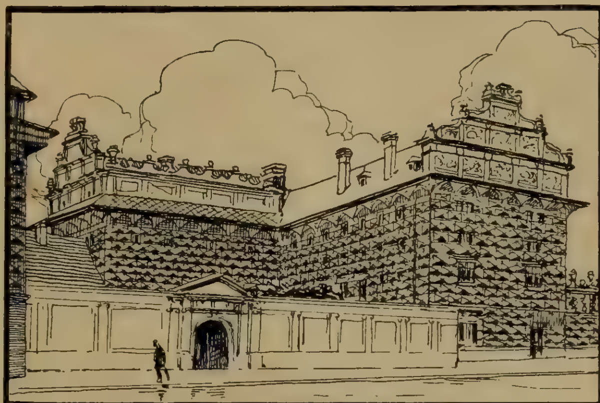
„Pozval mne k sobě a mám mu přinésti také naši pamětní knížku i přivésti Vojtěcha,“ oznamoval Jan.

„Toť divné, že se s vámi dal do hovoru a že vás pozval?“ divil se Mírovský.

„Ano,“ odvětil Jan.

„Toť musíte k němu brzo zajíti,“ domlouvala paní.

Potom rozloučili se Kolarští se svým novým kamarádem, s jeho rodiči a s panem Bělským. Slíbili, že k němu nazítří k večeru zajdou, neboť Bělský hodlal pak odejeti domů. Pan Vrba se loučil, smluvil se s Bělským, že pojedou přes Plzeň spolu.

ŠVARCENBERSKÝ PALÁC NA HRADČANECH proti královskému hradu, krásná památka vlaského stavitelství renesančního ze stol. XV. Původně byl vystavěn pro Jana z Lobkovic r. 1563 Vlachem Augustinem, nyní patří Švarcenberkům. Spatřujeme tam krásné renesanční *štíty*, dodávající střechám paláce ušlechtilého vzhledu. Štíty i stěny mají výzdobu *sgraffitovou*. V nejnovější době umístěno v paláci tomto *technické museum*. (*O vědách technických* viz díl II., str. 9.)

Kolarští s panem Vrbou prošli rychle hradem a kráčeli k *novým zámeckým schodům*, aby po nich sešli do města. Naposledy pohlédli ještě na sochy obrův u vchodu a Vojtěch se ptal, jaký to mohutný palác stojí proti hradu nad rampou k Nerudově ulici. Bylť mu nápadný již odpoledne při cestě do hradu.

„Toť *palác Švarcenberský*,“ pověděl pan Vrba. „Vysoká budova jeho, ozdobená po způsobu vlaské renesance, tvoří význačný bod v celkovém pohledu na Hradčany od města.“

„Ozdoba stěn paláce připomíná mi část zámku krumlovského,“ řekl Jan a pan Vrba mu přisvědčil. (Viz díl I. str. 99.)

Po zámeckých schodech sestoupili Kolarští s panem Vrbou do Thunovské uličky, malebného zákoutí pražského, odtamtud dostali se do Sněmovní ulice, kde mohli si hoši dobře prohlédnouti průčelí *zemské sněmovny*. Když potom přišli na náměstí Radeckého, sedl s nimi pan Vrba do vozu elektrické dráhy, která je rychle dopravila *k Národnímu divadlu*.

Přišli včas. Byly právě tři čtvrti na sedmou. O sedmé hodině počíná se zpravidla v divadle hráti. Do divadla vcházely stále nové proudy lidí, což Janovi bylo podivné. Ale pan Vrba vysvětlil mu, že divadlo pojme 2000 lidí a že dnes jsou všecka místa vyprodána. Lístky zaopatřil si pan Vrba již předešlého dne.

Konečně vešli do divadla. Kráčeli po schodech, neboť měli místa v druhém pořadí (na II. balkoně). Když odložili věci *v šatně*, vstoupili do *hlediště;* tam usedli na číslovaná sedadla; hoši rozhlédli se po hledišti. *Jeviště* bylo dosud zastřeno *oponou*, na níž Kolarští se zájmem sledovali obraz malíře českého Vojtěcha *Hynaise* (nar. r. 1854). Pohlíželi též s údivem na pěkné, ba nádherné zařízení hlediště. Pan Vrba, jenž Národní divadlo dobře znal, vykládal jim:

„Hlediště má 5 pater, v nichž umístěno je i s přízemím 1240 sedadel a 45 loží, oddělených prostor, jež vidíte, obsahujících po několika volných sedadlech. Tamto vpředu nejkrásněji ozdobena jest *královská lože*, do níž usedají členové císařské rodiny, jsou-li představením divadelním přítomni. Personál divadelní (herci, herečky, zpěváci a zpěvačky, tanečnice čili baletky, zřízenci, dělníci a j.) čítá přes 400 osob. *Orchestr* (hudební sbor), jenž bude též při dnešní hře hráti a který tamto vpředu u samého jeviště zasedá, čítá 66 hudebníků."

„Toť vše dojista je hrozně nákladné!"

„Zařízení a vystavění Národního divadla stálo $6^1/_2$ milionu korun. Hry jsou nákladné, ale divadlu je tu zajištěna určitá podpora (subvence) zemská," vykládal pan Vrba. „Správu divadla vede *ředitel*. Prvním ředitelem Národního divadla byl český spisovatel *František Adolf Šubert*."

V tom dáno znamení zvonky a brzy po té orchestr počal hráti. Sladké zvuky hudby unesly naše hochy v pohádku. A když zdvihla se opona, na jevišti, představujícím náves české vesnice o pouti, stál sbor selského lidu a s jeviště linul se zpěv — zapomínali hoši na vše a plnými dušemi ssáli kouzlo hudby a zpěvu nádherné *zpěvohry* (opery), kterou složil český skladatel *Bedřich Smetana*. (Viz též díl 1. str. 134.)

Když hudba ustala a opona byla spuštěna, oddychl si zhluboka Jan. Vrba pohlédl mu do rozzářených očí i zeptal se jej, jak se mu ve „zlaté kapličce národa českého" líbí. A Jan? Vydechl tiše: „Ah, kdyby tatíček tu byl!" Pan Vrba stiskl mu ruku a řekl otcovsky: „Vždyť ty se neztratíš ve světě, jen měj srdce čisté jako dosud . . ."

Potom rozhovořil se pan Vrba o divadle.

„Kdybys přišel častěji do divadla, naučil by ses rozeznávati různé hry divadelní. Dnes hraje se opera, při níž se zpívá a hudba nástrojů zpěv doprovází. Jindy by ses mohl dívati na *činohru* (drama) nebo *veselohru;* na divadlech předměstských hrávají veselé *frašky* a *operetty*, což jest lehčí druh divadelních her. Někdy v Národním divadle bývá *balet*, při němž při krásné hudbě se jen tančí. Měli jsme a máme mnohé znamenité herce české, jako zejména *Jindřicha Mošnu* (ten také představuje principála komediantů v „Prodané nevěstě"), *Otilii Sklenářovou-Malou, Hanu Kvapilovou, Ed. Vojana*, měli jsme a máme též výborné zpěváky a zpěvačky. Národní divadlo má v tom ohledu pověst velmi dobrou i za hranicemi; na výstavě hudební a divadelní ve Vídni r. 1882 ukázalo provedením českých zpěvoher a činoher, na jaké výši stojí české divadelní umění."

Po druhém jednání zavedl pan Vrba hochy do prvního poschodí, kde ve *foyeru* (oy = oa), nádherné síni mramorem vyložené a četnými velkými obrazy ozdobené, procházelo se v přestávce divadelní obecenstvo. Hoši spatřili tam také kovové poprsí skladatele Smetany. Líbily se jim veliké obrazy nástěnné, představující výjevy ze života starých Čechů. Maloval je malíř Ženíšek, ale návrhy k nim kreslil malíř Aleš, jenž vymaloval také řadu (cyklus) obrazů v polokruhových

polích (lunetách) pod stropem této síně. Tyto obrazy, v nichž vylíčena je pouť českého hrdiny po vlasti, zvláště zaujaly hochy, kteří vzpomínali svého putování po Čechách. — Když počaly zvonky svolávati obecenstvo do hlediště, pan Vrba s hochy zaujal zase svoje místo. Hned na to v divadle zhasla světla, hudba zazněla, opona se zdvihla. Hoši ponořili se opět v kouzlo hry. A když dozněly poslední tóny třetího jednání a obecenstvo odcházelo, našim přátelům se ani nechtělo domů. V duši dosud plno kouzel, opouštěli hlediště a kráčeli z divadla.

Před divadlem se rozloučili. Vojtěch spěchal do Podskalské třídy, pan Vrba s Janem elektrickou drahou zajel do Karlína.

Vojtěchovi, jenž hudbu obzvláště miloval, toho večera až do usnutí stále v duchu zněl veselý sborový zpěv venkovanů z „Prodané nevěsty“:

„Proč bychom se netěšili,
když nám Pánbůh zdraví dá.“

HRADČANY OD
JELENÍHO PŘÍKOPU.

KOSTELÍK NA LEVÉM HRADCI.

X.

NA VÝLETĚ.

(Karlínský přístav. — Libeň. — Vychovatelna. — Život na řece. — Doprava zboží po vodě. — Vývoz a dovoz. — Splavnění řeky. — Komorové plavidlo. — Pomologický ústav v Troji. — Kanalisace. — Klecany, — Václav Beneš Třebízský. — Žalov. — Vrch Řivnáč. — Levý Hradec. — První křesťanské kostely v Čechách.)

Páni Vrba i Bělský odjeli z Prahy. Vše šlo zase ve svých kolejích. Jan v továrně zdomácněl, Vojtěch na reálce velmi se činil a dobyl si spokojenosti a pochvaly pana profesora Hájka. Profesor Koudelka, třídní v ročníku Vojtěchově, podával o svém žáku příteli Hájkovi nejlepší zprávy, oceňuje zvláště hochovu dobrou pamět a bystré jeho úsudky.

Počátkem října byla pěkná pohoda. Toho použil pan profesor Koudelka k vycházce po Vltavě. Mínil žákům své třídy ukázati zvláště postup a provedení splavňovacích prací.

V pěkné sobotní odpoledne vydala se třída na cestu. Došli do *karlínského přístavu,* kde čekala na ně loď. Byl to parník říčný, na němž stkvěl se zlacený nápis ,,Praha". Hochům se nechtělo do *kabin,* ale zůstali všichni na *palubě,* odkud měli pěkný rozhled. Jakmile se loď odtrhla od přístaviště, seskupili se kolem milého profesora a na rozloučenou zazpívali vesele píseň ,,Vzhůru plavci". Na parníku panovala veselá nálada.

Zpěv dozněl a pan profesor Koudelka počal svoje zajímavé výklady. Upozornil brzy hochy na široké *Libeňské ostrovy* a na přístav, který se naproti nim rozkládá. Dále pravil:

,,Tu na pravém břehu prostírá se Libeň, která tvoří VIII. čtvrt pražskou. Protéká tudy potok *Rokytka*, nyní s řečištěm upraveným, ale vodou znečištěnou z tolika továren, které zde a v sousedních Vysočanech rmut svůj do ní vlévají. Nepatrný dnes potok býval za starodávna i pro loďky splavný; to bývalo v okolí více lesů a rybníků. Ty ovšem ustoupiti musily závodům průmyslovým, jichž četné komíny zde kouří.

R. 1883 zřízena byla k návrhu Vojty Náprstka nákladem obce pražské v Libni *polepšovna* či *vychovatelna* pro zanedbanou mládež."

Hoši měli častěji příležitost pozorovati zanedbanou, zpustlou mládež, která si krátila čas týráním zvířat a ohrožováním veřejné bezpečnosti. Proto uvěřili slovům profesora Koudelky:

,,K velikým městům táhne se všeliká potulná čeládka, jež se buď práce štítí nebo i práce se nedomůže, ledajak bydlí, o děti své se nestará a nechává je chátrati tělesně i mravně. Z mnohých dětí takových by bylo lze vychovati řádné členy lidské společnosti, kdyby se jim poskytla vhodná výchova.

Státem i soukromou činností lidumilnou zřizují se podobné ústavy, kde se zanedbaná neb i zločinná, mravně zpustlá mládež vychovává. Ale není ústavů tolik, kolik by bylo potřebí k záchraně mládeže, která někdy nevinně dostane se na scestí záhubné. Ústav libeňský má zvláště dobrý význam pro výchovu mládeže."

Vojtěch Kolarský poslouchal pilně a velebil v duchu svého otce, jenž ve skrovných poměrech vštípil synům svým mravní zásady a chuť k práci.

Studenti se rozhovořili o zpustlé mládeži, neboť každý měl nějakou zkušenost s nimi. Nejvíce znal tuto chásku student Konvalinka, jenž chodíval často na návštěvu ke strýci až za Libeň. Vypravoval, jak jednou se ubíral k večeru tamodtud domů, jak přitočili se k němu dva mladíci i počali dotěrně na něm žádati cigaretu.

„Nekouřím, neobtěžujte mne!“ obrátil jsem se na ně.

„Hlele furianta!“, sápal se jeden z nich a již do mne strčil, maje v úmyslu vytáhnouti mi tobolku. Druhý chopil se mne od zadu, snaže se zadržeti mi obě ruce. Ale se špatnou se potázali! Brzy pocítili moji pěst! Pravicí udeřil jsem útočníka do břicha až zavrávoral. Potom hbitě jsem se obrátil a zasadil jsem druhému takovou ránu do obličeje, až se mu zajiskřilo v očích. Oba výrostci vzpamatovavše se, chystali se k novému útoku. Tu však blížili se k nám nějací muži a útočníci s nadávkami prchli za násep železniční.“

„Učil jsi se boxování?“ tázal se kterýsi student Konvalinky.

„Neučil, ale pěstí umím užívati, protože téměř denně mám co činiti s takovými zpustlíky velkoměstskými,“ odvětil Konvalinka. „Vím dobře, že pračky jsou věc ohavná, umí-li však člověk užívati své síly k obraně své nebo bližního, je to přec jen dobré.“

Pan profesor Koudelka mínil ukázati studentům splavňovací práce na Vltavě, ale při tom neopomenul též jiných věcí. Tak na pravém břehu vltavském upozornil je na *Troji*, kdež zřízen jest *pomologický ústav*. Ovocnická škola bychom mohli říci tomuto ústavu, kde pěstují se stromy ovocné a konají se výklady pro budoucí pěstitele ovoce. Při levém břehu ukázal pan profesor žákům *Císařský ostrov* a pověděl jim, že tam zřízeny jsou městské *kalojemy*.

„Aby město zbaveno bylo všech odpadků,“ vyprávěl pan profesor, „zřízena byla nákladná *kanalisace*. Pod zemí vedeny jsou kanály, do nichž ústí z jednotlivých domů kalové roury. Všechny kaly z Prahy shromažďují se zde v kalojemech, čistí se, zbavují zápachu a užívá se jich za dobrou mrvu. Tím, že umístěny kalojemy daleko za městem, získalo zajisté zdravotnictví znamenitě.“

Studenty upoutal nyní ruch na řece. Vlečné parníky táhly vozy neb těžké nákladní lodi. Lehké šroubové parníčky pro obecenstvo jely po proudu i proti němu. Tu a tam projela lehounká loďka rybářova nebo dlouhý vor.

Pan profesor upozornil na upravené (regulované) břehy vltavské a vykládal:

„*Vltava* a *Labe* v Čechách splavňují se již delší dobu. Po vodě plaví se od nejstarších dob zejména dříví pro potřebu domácí i vyváží se do Německa. Po vodě rozvážela se též sůl, přivezená do Budějovic ze Solné komory. Aby plavba lodní a vorová se umožnila, prováděly se během času rozsáhlé práce; na Vltavě zrušeny byly všechny pevné jezy od Prahy do Mělníka, na Labi od Mělníka až k českosaské hranici a zřízeny přístavy a překladiště."

„Vyplácejí se tak nákladné stavby?" otázal se kterýsi student.

„Doprava po vodě, ač zdlouhavá, jest nejlevnější. Zboží, které nevyžaduje rychlého doručení, nejlaciněji dopraví se po vodě. České uhlí jest proto v Sasku levnější než v jižních Čechách! Naše ovoce a plodiny v cizině jsou lacinější nežli u nás v krajinách od řeky vzdálených."

„Prosím, co se přiváží k nám? Vždyť u nás máme vše svoje!" řekl Konvalinka.

„Nikoli! Z Německa přiváží se k nám hlavně různá barviva, sádra, umělá hnojiva, korek, oleje a různé suroviny. Od nás vyváží se cukr, uhlí, obilí, mouka, luštěniny, ovoce a pod. Důležité pro Čechy jest, že Praha má tak laciné spojení s Hamburkem, velkolepým střediskem obchodu!"

Studenti divili se ruchu na řece, ale pan profesor jim řekl:

„Na Labi od Žandavy do Ústí a až do Mělníka jest doprava vodní mnohem čilejší. V r. 1872 byl až do Ústí položen řetěz, a *plavba řetězová* r. 1887 prodloužena až do Mělníka. Od Mělníka nahoru po Labi a po Vltavě vyžaduje splavnění řeky velkolepých prací kanalisačních, aby všude byla dostatečná hloubka a mírný spád. K tomu cíli stavějí se *zdymadla* a jezy *hradlové*. Na dolní Vltavě slouží k překonání spádu pět zdymadel: u Troje, u Klecan, u Libšic, u Miřovic a u Vraňan. Pro vory stavějí se zvláštní *propusty*, mírně nakloněné roviny, přes které teče voda patřičné hloubky pro splavení vorů.

Lodi i těžké vystupují proti proudu *plavidly komorovými*, t. j. nádrže vodní ležící stupňovitě nad sebou. Voda v nádrži je skoro stojatá. Má-li se loď z nádrže nejníže položené dopraviti proti proudu výše, uzavře se dolní komora *vraty*, napustí se vodou, která loď zdvihne tak, že může bez závady vplouti do nádrže vyšší. Opačně děje se při sestupování lodě ze svrchní do nižší komory.

Tímto způsobem mohou lodě překonati rozdíly hladin až 20 *m* a více. Při kanalisování Vltavy jest nejvyšší plavidlo u Hořína nad Mělníkem, které tvoří přechod z pobočného *průplavu vraňansko-hořínského* do Labe. Spád obnáší tam 8·9 *m*. Otočná dvojkřídlá vrata výšky 8 *m* poháněna jsou při pohybu silou elektrickou. Sílu tuto vyvozuje dynamo-elektrický stroj (generátor) poháněný turbinou."

Hoši zvěděli mnoho zajímavého o stavbách vodních, které ke splavnění Vltavy se provádějí, třeba že na výletě nedostali se po vodě dál, než ke Klecanům. U Libšic zasazeny byly slupice, nýtovaná příhradovina z válcovaného železa, 6 *m* vysoké. Pojezdný jeřáb sklápí slupice i kolejemi a lávkou do vody. Otevření jezu délky 65 *m* vyžaduje 6 hodin času. Pan profesor ještě pokračoval:

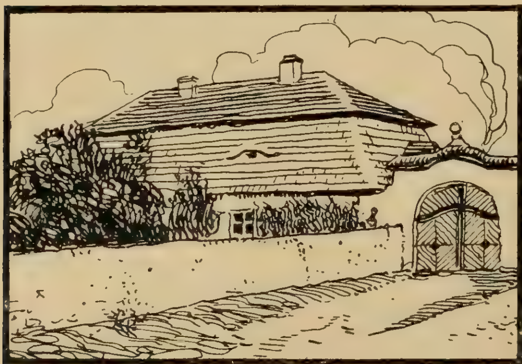
„Další zdymadlo jest u *Mířovic*, sloužící zároveň za most pro říšskou silnici přes Vltavu. Jelikož doleji při vtoku Vltavy do Labe nad Mělníkem celé území leží velmi nízko a při velké vodě bývá zaplaveno, zřízen „zvláštní průplav 10 km dlouhý, jenž se při velké vodě uzavře vraty."

„Vše to je krásné," poznamenal Konvalinka, „ale co tomu řeknou ryby?"

„Rybáři hleděli ovšem s obavou na tuto úpravu řeky, kde všechno znesnadňuje rybám vývoj i cesty. Nemají útulných touní, vyhřátých zátok a porostu, kde se třely a nalézaly potravu. Parníky a vory, vzbuzujíce plavbou vlnu, vyhazují potěr na břeh a znepokojují ryby, které strádají též různými výkaly z továren. Jelikož však přece mnohé ryby (na př. lososi) usilovně táhnou v jistou dobu proti vodě, jiné (jako úhoř) po vodě, zřízeny jsou u všech zdymadel t. zv. *rybovody*,

stupňovitě za sebou upravené komory, jimiž proudí voda a rybám vzestup umožňuje."

Konečně stanula loď *v Klecanech.* Hoši hbitě vystupovali na břeh a za nedlouho šplhali do klecanské stráně. V obci našli brzy pomník spisovatele českého *Václ. Beneše-Třebízského,* jenž v Klecanech jako kaplan působil. Zašli též před faru, která milého spisovatele hostila a vzpomínali spisů jeho. Mimo jiné sdělil jim pan profesor, že Klecany bývaly vladyčí sídlo a od r. 1507 byly městečkem, ale nyní jest to pouze ves.

FARA V KLECANECH, kde jako kaplan působil spisovatel český *Václav Beneš Třebízský.* Vlastní jeho jméno bylo Václav Beneš. Narodil se 24. února 1849 v Třebízi u Slaného. Studoval na kněze; od roku 1876 byl kaplanem v Klecanech až do r. 1884, kdy zemřel v Marianských Lázních schvácen těžkým neduhem plicním. (20. VI.) Třebízský psal hlavně povídky a romány historické. Sebrané jeho spisy rozděleny jsou v šestero dílů. Nejraději líčil Třebízský ve spisech svých trudnou dobu pobělohorskou. (*Pobělohorské elegie.*) Jiné svazky jeho prací nesou název „*Pod doškovými střechami*", „*V červáncích kalicha*", „*V lesku kalicha*" (z dob husitských). Velký počet prací zařaděn je pod souborný název „*Z různých dob*". Z nejlepších jeho děl je román „*Bludné duše*". Třebízský miloval děti a napsal i upravil jim také řadu povídek („*Z rodné chaloupky*", „*Povídky starého zbrojnoše*", „*Havraním perem*" a j.)

Z Klecan ubírali se k vesnici Husinci, kdež dali se převozníkem převézti, aby na druhém břehu vltavském navštívili vesnici *Žalov,* kde v pradávných dobách bývalo velké pohřebiště, a odtud vystoupili na kopec *Řivnáč* (290 *m*), který jest známým nalezištěm archeologickým. Vzduch byl jasný, proto měli s vrcholu Řivnáče pěknou vyhlídku.

Odtud zašli ještě na *Levý Hradec,* o němž věděli hoši z dějepisu, že tam zbudován byl ke konci IX. století jeden z prvních chrámů křesťanských v Čechách. *Kníže Bořivoj,* poznav křesťanství na Moravě, dal se tam i s manželkou *kněžnou Ludmilou* pokřtíti, a požádal arcibiskupa Methoděje, aby i do

Čech křesťanství uvedl. Methoděj tak učinil a kdekoli v Čechách hlásáno křesťanství, tam také zakládány byly první kostely ke cti sv. Klimenta. První prý v Litomyšli na knížecím hradě, druhý v Hradci nad Labem (Hradec Králové), třetí v Sadské, čtvrtý na Vyšehradě a pátý na Levém Hradci.

,,Kostel původní ovšem vypadal zcela jinak," připomenul pan profesor, ,,byla to rotunda, jakou znáte z Prahy z ulice Karoliny Světlé; přestavbami, hlavně v XV. století, úplně je přeměněn. Jméno má Levý Hradec bezpochyby od hradu posledních pohanských knížat českých. Ta obětovala zde pohanským bohům, zde byla svatyně pohanská."

Z Levého Hradce ubírali se studenti s profesorem Koudelkou přes Žalov na nádraží do Roztok. Za nedlouho přijel vlak od Podmoklí a průvodčí usadil výletníky do prázdného oddělení. Bylo již hodně šero, ve vlaku bylo rozsvíceno. K pobídce profesorově krátili si hoši cestu do Prahy zpěvem pěkných národních písní. Vojtěcha, dobrého zpěváka, požádali kamarádi, aby jim zazpíval nějakou tu slováckou. Vojtěch rád jim vyhověl, třeba že při vzpomínce na své dětství byl smuten. Ale veselá nálada ostatních strhla na konec i jeho a tak všichni rozjařeni dojeli do Prahy na státní nádraží. V Praze na ulicích panoval rušný večerní život. Vojtěch pospíchal rovnou domů a vypravoval pak vesele o mile ztráveném odpoledni.

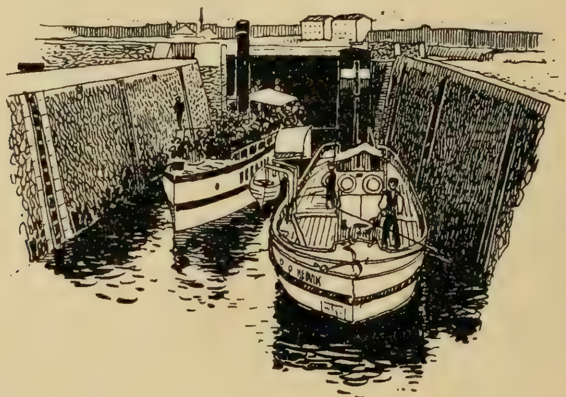
Druhého dne, v neděli, dovolil se Vojtěch po obědě, aby směl navštíviti Jana. Ten seděl s Pavlem Lhotou a vyprávěli si. Když jim Vojtěch povídal, co všecko včera na výletě viděl, ozval se Pavel:

,,Také továrna, ve které je Jan zaměstnán, zúčastnila se prací ke splavnění řeky směřujících a já byl jsem se předloni podívati u Libšic, kde montovali stavidlový jez."

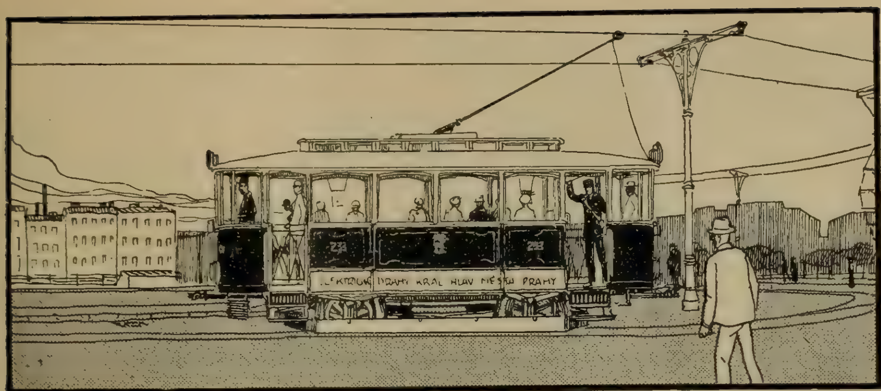
Přinesl pak Pavel některé knihy a nákresy, z nichž Janovi i Vojtěchovi aspoň částečně objasnil složitou soustavu jezův a plavidel. Také pověděl Vojtěchovi, že veškeré tyto vodní stavby provádějí se na náklad státu. Vltava od Budějovic až do Mělníka (245 *km*) a Labe od Mělníka až k hranici Čech (109 *km*) je ve správě státní. V dřívějších dobách platívalo

se za používání této plavební trati t. zv. *vodní clo,* které teprve r. 1870 bylo zrušeno a plavba lodí a vorů prohlášena pak volnou.

Nebylo nálady k vycházce, neboť venku byl po včerejší krásné pohodě sychravý den podzimní a spustil se drobný deštík za studeného větru. Proto setrvali mladí přátelé pohromadě až do večera, kdy Jan s Pavlem šli Vojtu vyprovodit k domovu.

KOMORA ZDYMADLA PŘI VÝPUŠTĚNÉ VODĚ.

VŮZ ELEKTRICKÉ DRÁHY.

XI.

OPĚT BEZ DOMOVA.

(Mrtvice. — Inserát. — Ústav pro bezplatné sprostředkování práce. — Noviny. — Druhy časopisů. — Redakce a administrace. — Elektrická centrála. — Elektrotechnikové. — Z dějin vynálezu elektřiny. — Hromosvod. — Telegraf. — Telegrafování bez drátu. — Elektromagnet. — Stroj dynamoelektrický čili dynamo. — Elektromotor. — Viadukt. — Kaštanářka. — Uzenkář.)

V krámě Hlaváčkově v Jílovém bylo celý podzim živo. Rolníci z okolí přijížděli, aby vyměnili obilí za mouku i vařivo, kupovali za hotové i na dluh, též zvonek krámku zazněl často, takže Marie měla stále na pilno. I pěstouni její měli práce dosti a že byli lidé poctiví a upřímní, měli odběratelů hojnost. Ku spokojenosti nechybělo ničeho.

Tak se přiblížily dny listopadové. Sluníčko líbalo zemi, ale polibky jeho byly chladné. Podzim vládl kraji!

Marie stála v krámě a vážila zákazníku kterémusi zboží, když se pojednou ze světnice za krámem ozval srdcelomný výkřik Hlaváčkové: „Pro Boha, muži, co děláš?“ a hned po té ozvala se temná rána na podlahu světnice.

Marie nelenila, vskočila do dveří — a tu vidí ležícího pěstouna, u něhož klečí Hlaváčková celá ustrašená a nazdvi-

huje bezvládnou hlavu. Marie pochopila, že tu třeba rychlé pomoci. Vyskočila na náměstí a brzy přiváděla lékaře.

Pan doktor prohlédl Hlaváčka i pronesl tiše: „Záchvat *mrtvice.* — Žije, ale bude asi dlouho upoután na lůžko," i jal se křísiti mrtvicí raněného Hlaváčka.

Toho dne bylo u Hlaváčků smutno. Paní chodila uplakaná, Marii tlačily se též stále slzy v oči. Hlaváček sice prohlédl, ale nemohl hnouti pravou rukou i nohou a — ztratil úplně řeč. Ležel na posteli a smutně očima zíral po ženě i po Marii, které snažily se co nejlépe mu posloužiti.

A od toho dne počaly smutné časy u Hlaváčků. Hlava obchodu i rodiny byla ztracena, čímž zvláště obchod trpěl. Hlaváčková i Marie se snažily zákazníkům vyhověti, ale nebylo zvláště zkušeností Hlaváčkových, jichž uměl při nákupu obilí a vařiv znamenitě použíti. Mnohé zboží, které dříve u Hlaváčků bývalo nejlepší, bylo nyní jakosti horší a též obsluha v krámě nebývala rychlá, neboť nemocný potřeboval hojné posluhy. A tak zákazníkův ubývalo a když přišel prosinec, ozýval se jen zřídka zvonek krámku. A k tomu nemoc sice se zlepšila nepatrně, ale odejíti úplně nechtěla. Ani lékař nedával veliké naděje zvláště z té příčiny, že Hlaváček byl již starší.

Konečně Hlaváčková seznala, že úspory jsou téměř vyčerpány, obchod jest tak slabý, že by snadno sama stačila zákazníky obsloužiti, proto oznámila Marii: „Milé děvče, měli jsme tě jako vlastní, ale hleď — brzy nebudeme moci sami se uživit —".

V tom přerval pláč další slova Hlaváčkové a Marie chopivši ji kolem krku, zaštkala na prsou jejích. Rozuměla: musí se rozloučiti s pěstouny, u nichž našla alespoň na dlouhý čas druhý domov.

Když obě poplakaly, odešla Marie do krámu, aby psala Janovi a Vojtěchovi list o svém i pěstounů svých neštěstí. Všechno vypsala i žádala zejména Jana, mohla-li by k němu prozatím odejíti, dokud by nenašla nového místa.

Jan brzy odepsal i zval sestru k sobě. Psal jí, že má něco peněz uspořených a že by tedy nějaký den mohla žíti u Lhotů s ním, dokud by se pro ni zaměstnání nějaké nenašlo.

Marie těžce rozloučila se s pěstouny Hlaváčkovými, k nimž přilnula upřímnou láskou. Zvláště s Hlaváčkovou, která ji před dům vyprovázela, vždy znova i znova se loučila, za všechna dobrodiní děkovala i slibovala se slzami v očích, že bude psáti, jak se jí povede v dalším životě.

„A kdyby se nám ulehčilo, vrať se, Mařenko, vrať, však jsi byla jako naše!" hovořila Hlaváčková ještě naposledy objímajíc milé a pracovité děvče.

„Vrátím se ráda a nikdy nezapomenu!"

Podle písemného dorozumění s bratrem vsedla Marie na jílovské stanici do vlaku a jela do Čerčan-Pyšel, kde připojuje se trať posázavské dráhy k trati dráhy Františka Josefa. (Viz díl I. str. 369.) Tam přesedla do vlaku, který za nedlouho přijel směrem od Tábora, a jela ku Praze.

Byl ještě den, když vlak zastavil ve stanici *Nusle-Vršovice,* pojmenované dle dvou přilehlých předměstí pražských. Marie zaslechla kroky po střeše železničního vozu a někdo z venčí rozsvítil svítilnu nástropní.

„Proč už, prosím, se svítí?" tázala se Marie sousedky, jež se s ní cestou dala do řeči.

„Pojedeme za chvíli *tunelem,* který vede vrchem pod Královskými Vinohrady na nádraží pražské."

Vyhlížejíc před stanicí vinohradskou z vlaku, spatřila Marie příkrý vrch vinohradský, do vrchu vedoucí t. zv. *nuselské schody,* spojující nejkratší cestou nuselské údolí s Král. Vinohrady. Na vrchu k západnímu nebi rýsovaly se obrysy budov, z nichž nejdále na levo vynikala báň chrámu na Karlově.

Vlak vyjížděl z nádraží vinohradského, táhle zapískl a vjel do temného tunelu. Trvalo hodnou chvíli, než vyjel na opačné straně do rozsáhlého nádraží pražského.

Na nádraží dráhy císaře Františka Josefa očekával Jan sestru a po uvítání sdělil jí: „Došel jsem hned toho dne, kdy jsem obdržel dopis tvůj, k panu Mírovskému. Jest to muž zkušený, proto jsem se šel s ním poraditi, kde bych pro tebe našel práci."

„Děkuji ti, bratře! A jak jsi pořídil?"

„Paní Mírovská mi slíbila, že ti najde na nějaký den menší posluhy v domech, kam do rodin na výpomoc v domácích prácech dochází. Teď v prosinci před svátky bývá taková výpomoc ve mnohých domech vítána, ač jinak v tento čas jest o práci skutečně nouze.“

„Tedy pro první dny by bylo pomoženo?“ řekla Marie.

„Ano, ale musíme se starati o trvalejší práci. A tu mi radil pan Mírovský, abych dal do novin *inserát.* Mohli bychom se ovšem obrátiti na *ústav pro bezplatné zprostředkování práce;* takové ústavy zřízeny jsou v každém okresu soudním. Ale míníme pro tebe vyhledati místo v obchodě a tu bude výhodnější inserát v novinách.“

„Což z novin obdržíme takové místo?“

„Tisk, noviny mají dnes veliký význam,“ vysvětloval Jan, jak mu byl řekl Mírovský. „Tiskne se veliká řada novin, z nichž některé nazýváme *deníky,* protože vycházejí každý den. Mimo to jsou *obdeníky, týdeníky, měsíčníky.* Téměř každé zaměstnání lidské má svůj *odborný list.* Vychází též dosti českých časopisů *illustrovaných* (obrázkových) a vědeckých časopisů (*revue, ue = ý*). Ne nadarmo nazýván bývá tisk sedmou velmocí, neboť všechno sleduje, všeho si všímá i má vliv na mysl lidskou a veřejnost.“

„A jak dáš inserát do novin?“

„I to mi poradil pan Mírovský. Každý časopis má *redakci* a *administraci.* V redakci zasedají redaktoři, kteří píší a pořádají články pro časopis. Administrace sbírá předplatné, vybírá poplatky za inseráty, přijímá jejich znění . . .“

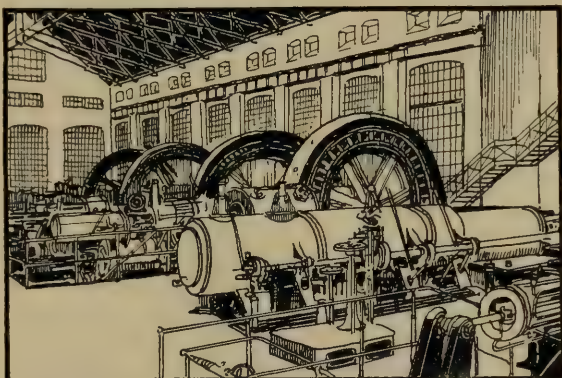
„Ah, již rozumím! Napíšeš, co má býti v inserátu vytištěno a za vytištění zaplatíš!“ zvolala Marie.

„Tak jest. Učiním tak hned zítra,“ dodal Jan.

Za hovoru vkročili na křižovatku u státního nádraží v Hybernské ulici.

Tu omámena byla Marie ruchem. Bylo k večeru, hemžilo se lidmi po chodnících, zvonily vozy tramwayové, kočáry hrčely a těžké vozy duněly. Bylo již šero. Náhle rozžhaly se obloukové lampy elektrické. Též výkladní skříně obchodův

a okna příbytkův ozářila se. Marie tázala se Jana, odkud béře se síla ke hnaní tramwaye. A Jan pravil: „Zřízena jest *elektrická centrála;* v ní pomocí strojů vyrábí se ve velkém elektrický proud, rozváděný poté sítí drátů po městě, aby jednak svítil, jednak sloužil za pohon motorových vozů elektrických drah, aneb aby vykonával v dílnách i v továrnách různé práce.“

VNITŘEK STROJOVNY V ELEKTRICKÉ CENTRÁLE. Elektrická centrála v Praze, v níž se vyrábí ve velkém elektrický proud k účelům technickým a to pro elektrické osvětlování, k pohonu elektromotorů, elektrických drah i k chemickým účelům, zřízena byla r. 1900 o třech parních složeních elektrických generátorů se silou 1000 koňských sil. Později zvýšen počet parou poháněných generátorů na 5 složení, zřízeny turbiny o 5000 koňských sil a stále se ještě závod zvětšuje. Mimo to postaveny dvě elektrárny s pohonem vodním při Vltavě: jedna u Karlína se silou 2—300 koňských sil, druhá větší na severním cípu ostrova Štvanice o síle 1600 koňských sil. Upotřebení síly elektrické jest rozmanité. O výchovu *elektrotechniků*, t. j. schopných sil, rozumějících všemu, co souvisí s vyráběním a rozváděním elektřiny a užíváním jí vším možným způsobem, postaráno jest na vysokých školách technických, kdež vychovávají se *elektrotechničtí inženýři;* též vyšší a nižší školy průmyslové vychovávají dostatek schopných pracovníků a dělníků elektrotechnických.

„Jaká to podivuhodná síla!“ zvolala Marie.

Jan pochytil již leccos ve večerních lidových přednáškách a měl v dobré paměti výklady a pokusy odborníka, jenž snažil se záhadu elektřiny učiniti neučenému posluchačstvu pochopitelnou. I poučoval nyní sestru:

„Již 600 let před Kristem lidé vyráběli elektřinu, trouce vlněnou látkou kus jantaru neb síry, načež tyto lehké kousky papíru přitahovaly. Jelikož jantar řecky sluje *elektron,* nazvána tajuplná síla přitažlivá elektřinou.“

„S tou hříčkou as mnoho se nepořídilo?“

„Ba ne. Větší množství elektřiny podařilo se nashromážditi teprv r. 1663 vynálezci vývěvy *Ottovi z Guerike* na kouli

ze síry, kterou rychle otáčel a rukou třel; záhy se přístroje zdokonalily, že dávaly jiskry s praskotem do ruky přeskakující. Roku 1708 anglický fysik *Mall* upozornil na podobnost elektrické jiskry s bleskem a bouřkou, kdežto rodák žamberecký, kněz *Prokop Diviš* (nar. 1696) ještě před Franklinem vynalezl *bleskosvod* (as v roce 1752). Následovaly rychle další objevy. Vlaský fysik *Volta* novou cestou vzbudil elektrický proud. Vnořil desku měděnou a zinkovou do nakyslé vody, obě desky spojil měděným drátem a obdržel proud elektrických jisker. Takovému složení dvou kovů (z nichž jeden nahrazen bývá uhlím) a vodivé tekutiny říká se *galvanický článek*. Potom poznali lidé souvislost mezi elektřinou a magnetismem. Objevilo se totiž, že vede-li se elektřina ze článku měděným drátem kolem železa, stává se železo magnetickým; magnetu takovému, jenž magnetické účinky ztrácí, jakmile elektrický proud působiti přestane, říkáme *elektromagnet*. Tu již nezůstaly pokusy s elektřinou jen v učebnách a laboratořích učenců, ale našly důležitého upotřebení. *Samuel Morse* (1835) sestavil *telegraf*, jenž po drátě donáší znaménka bleskurychle do všech vzdáleností vzduchem, zemí i mořem."

„Jak asi člověk připadne na tak důležitý vynález?"

„Všechna sláva nepatří obyčejně jedinému člověku, jehož jméno s vynálezem se pojí. Na sta učenců badá, činí pokusy a připravují tak cestu ke konečnému výsledku. Jména těch, kteří k objevu se blížili a cestu razili, obyčejně se zapomínají, neboť jen konečný úspěch rozhoduje. U elektřiny jest tomu také tak! Hleď, co vykonáno stálým badáním! *Marconi* našel způsob, jímž lze *bez drátu telegrafovati*. Letos již posílá zprávy vzduchem přes ocean z Anglie do Ameriky. Považ, loď pluje mlhou, nocí, v bouři, v širém oceanu a pojednou počne tonouti! Volá o pomoc do vzdálenosti sta kilometrů, do Anglie, do New Yorku, a tam zprávu dostanou, spějí ku pomoci, zachraňují tisícům lidí život, snad i loď s drahocenným nákladem!"

„Ale, Jene, to vše jest něco jiného, nežli tyto elektrické vozy!" zvolala udivená Marie.

„Jest věru ku podivu, že síla, kterou na jantar přichycovaly se jen papírky, žene dnes ohromné stroje. A přece tomu tak! Slavný fysik *Michal Faraday* objevil, že pohybuje-li se cívka obalená drátem vodivým v poli účinku magnetu, povstává elektrický proud. Dnes používané stroje *dynamoelektrické* skládají se hlavně z cívek, které se pohybují v poli magnetickém. Proud, který v otáčených cívkách vzniká, zachycuje se drátěnými kartáčky na ose a odvádí se dále. Převede-li se proud opět do *elektromagnetů* druhého podobného stroje, počnou se tam cívky otáčeti. Toto otáčení dá se přenésti na kola umístěná na stejné ose nebo též poháněcími řemeny převésti k pohonu i vzdálených strojů.

Stroj, který tímto způsobem zavedeným sem proudem se uvádí do pohybu, sluje *elektromotor* (*motor* = hybný stroj). Jest to v zásadě totéž jako *dynamo*. Rozdíl jest jen ve způsobu práce obou, která jde cestou opačnou: *v dynamoelektrických strojích* vzbuzuje se proud mechanickým otáčením cívek, proměňuje tedy pohyb v elektřinu; elektromotor přivádí se v pohyb *proudem elektrickým*, do něho zavedeným, a *proměňuje elektřinu v pohyb*.

Dynamo poskytuje proud, kterého se používá k osvětlení, topení, ke hnaní motorů a pod. Elektromotor pohání vozy tramwayové a četné stroje."

„Dobře, ale čím se ženou stroje vyrábějící sílu elektrickou?"

„V centrále užívají parních strojů, ale lze použíti každé mechanické síly k pohonu strojů elektrických. Výhoda tkví v tom, že lze vyrobenou elektřinu daleko rozváděti. Spád vody, zachycený u Čertovy stěny na Šumavě, osvětluje Krumlov, vodopád Niagary v severní Americe vzbuzuje sílu, která se vede do továren míle vzdálených a tam stroje pohání. Většinou užívá se nyní vodní síly ku pohonu strojův elektrických. Na Vltavě stavějí se právě nové jezy a komory tak, aby síly vodní mohlo se použíti ku výrobě síly elektrické, která bude Prahu osvětlovati."

Když vcházeli do Karlína, podešli *viadukt* (vysoký most) státní dráhy a tu Marie ukázala na zvláštní zjev. Na ulici

seděla žena, která měla před sebou kamínka na kolečkách, v nichž cosi pekla. Lidé se zastavovali u ní a kupovali.

„Toť prodavačka kaštanů!" vysvětloval Jan. „V kotlíku peče *jedlé kaštany* a hledá v tom skrovné živobytí. Jinde bys nalezla prodavače pečených bramborů, v létě zase zaujmou místa tato prodavači pomorančů, citronů a sodové vody nebo limonád. Tamhle na rohu ulice usadil se, jak vidíš, prodavač uzenek."

„Hleďme, jak lidé se ve velikém městě živí!"

Za hovoru došli před dům, kde Jan bydlil u Lhotů. Tam již čekal Vojtěch a srdečně se s Marií přivítal. Vešli ke Lhotovům, kdež byli přátelsky uvítáni. Všichni pohnuti byli neštěstím, které stihlo rodinu Hlaváčkovu. Paní Lhotová slíbila též, že pro Marii opatří prozatím nějaké zaměstnání, ale Pavel radil, aby přece Jan zkusil nalézti inserátem v novinách pro Marii místo v krupařském nebo podobném obchodu. I usedli Jan a Pavel stranou, aby napsali znění inserátu, jenž měl Marii hledati nový domov.

PRODAVAČ UZENEK.

Konečně sestavili jej takto:

Mladá dívka, dosud v krupařském závodě zaměstnaná, v obsluze kupujících hbitá, hledá takové nebo podobné místo, jež by mohla hned nastoupiti. Činí zcela skromné nároky. Ct. nabídky se zn. „M. K." do administrace tohoto listu.

Pavel poté zkrátil ještě některá slova, aby inserát byl kratší, protože plat za uveřejnění jeho v t. zv. „Malém Oznamovateli" novin řídí se dle počtu řádek.

„Zítra jej dodáme do administrace a po dvou nebo po třech dnech můžeme se podívati, budou-li už tam nějaké nabídky."

Zatím přišel domů mistr Lhota, přivítal Marii a sháněl se po večeři. Vojtěch chtěl domů, ale Lhota ho nepustil.

„Však on pan profesor dobře ví, kde jsi. Povečeříš s námi a chvilku posedíš. Dlouho tě zdržovat nebudeme."

A tak zas jednou seděli oba bratři se sestrou u jednoho stolu. Po večeři líčila Marie osudy svoje. Hovořilo se pak o Mariině budoucnosti, kam se asi dostane.

„Nerada, tuze nerada jdu od Hlaváčků," řekla Marie, „ale nebojím se, že bych se neuživila. Mám dvě zdravé ruce a chuť do práce; nebude-li místa v obchodě, půjdu sloužit."

„Ty jsi statečné děvče!" pochválila ji Lhotová a pohladila ji po vlasech.

PRODAVAČKA KAŠTANŮ.

KLUZIŠTĚ NA VLTAVĚ.

XII.

ZA VÝDĚLKEM.

(Práce domácká. — Ptactvo cizí a domácí. — Telefon a telegraf. — Pošta pneumatická. — Život na Vltavě v zimě. — Kluziště. — Bruslení a zimní sport. — Ledování. — Ochrana ptactva. — Knihkupectví. — Nakladatelství. — Sebrané spisy. — Ignát Herrmann.)

Časně z rána přišel Vojtěch, jenž měl právě toho dne prázdno, opět ke Lhotovům, aby zastal Jana při hledání práce pro Marii. Slíbil donésti sepsaný inserát do administrace denního listu a dovésti Marii nejprve na návštěvu k Válovům, po té k Mírovským.

Když odcházel Jan do továrny, vyšli také Vojtěch s Marií do města. Zastavili se v administraci a poté došli k Válovům. Marie vyřídila pozdrav od Hlaváčkových i vypravovala, co se u nich přihodilo. Válovi litovali nešťastných přátel a slíbili též se poptati po nějaké práci pro Marii. Nabídli jí, aby u nich zatím bydlila, než se něco nahodí.

U Mírovských našli naši poutníci doma samotnou paní. Uvítala Marii, které dosud neznala, upřímným podivem: „Aj, vždyť vy jste silná, statná dívka! Naše Karla není silnější, ač je, tuším, starší! Nu, práci pro vás mám a to hned. Odložte

si svrchní oděv a půjdeme ihned k domácímu pánu. Poklidíme teď, abych později před Vánoci neměla tolik práce."

„K panu Kolárskému půjdete?" tázal se Vojtěch. „Oh, toť bych se s vámi rád podíval! Jan mi slíbil, že mne tam vezme, ale kdož ví, kdy tak učiní a dnes mám právě prázdno!"

„Tož pojď s námi," pravila paní. „Bude-li pan Kolárský míti kdy, ukáže ti své ptactvo."

„Ptactvo? On má též ptáky? Vždyť Jan mluvil jen o strojích!"

A co ptáků má! Plný pokoj, ale tam pustí jen někoho a jen některé dny! Toť jest jeho nejpodivnější libůstka."

Vydali se všichni tři do prvního poschodí k panu domácímu.

Nebyli právě vlídně přijati. Pan Kolárský nebyl v dobré náladě, cosi zabručel místo odpovědi na pozdrav a stále pilně míchal cosi v porculánové misce. Paní Mírovská mu oznamovala, že přivedla si na pomoc k úklidu Marii, sestru Jana, který spravil domácímu pánovi tehdy strojek. Pan Kolárský přestal míchati v misce, přeměřil Marii letmým pohledem a zabručel: „Jen jestli umí uklízet! Já těmhle děvčicím nevěřím. Každá se jen takhle vyfintit!"

Marie se zapýřila, neboť nebyla nikdy příliš vyšňořena i pamatovala, že jest chudé děvče, které nemá mnoho mimo pracovité dvě ruce. Paní Mírovská se jí zastala: „Děvče jest silné a práci jí poručím. Doufám, že budete, pane domácí, spokojen!"

„Nu, dobře! A co ten chlapec?"

„Toť Vojtěch, bratr Janův," odvětila Mírovská. Vojtěch se mírně uklonil, což se asi starému pánu zalíbilo, neboť promluvil mírněji: „Říkal jsem, aby mi jej Jan přivedl ukázati. Pojď sem, studente, můžeš leccos uviděti!"

Vojtěch ruče pokročil ke stolu. Paní Mírovská s Marií odešly, aby chopily se práce.

Když Vojtěch s domácím pánem osaměli, otevřel starý pán skříň s přístroji, vyndaval odtamtud křivule, zkumavky, dráty, kahany — všechno jmenoval i Vojtěchovi ukazoval.

Protože Vojtěch mnohé věci znal, ba i některé jednoduché pokusy s přístroji dovedl provésti, zalíbil se starému pánovi a brzy promlouvali oba jako dobří přátelé. Pokusy se jim dařily náležitě a nepozorovali ani, jak hodiny ubíhají. Teprve polední rána a zvonění pražských zvonů vytrhlo je ze zábavy.

Vojtěch chtěl honem pospíšiti domů, by přišel včas na oběd, ale starý pán jej zadržel a řekl: ,,Poobědváš tady, studente, a doneseš ode mne panu profesoru Hájkovi navštívenku! Rád bych se s ním seznámil; slyšel jsem o něm, že i on miluje velice ptactvo. A teď, studente, pojď se podívati na moje miláčky! Napřed je a potom sebe nasytíme!"

Pan Kolárský Vojtěcha zavedl do zadního pokojíka s vyhlídkou na zelenající se Petřín, odkud ozýval se rozmanitý zpěv ptačí a skřeky papoušků. Pokojík celý byl věnován ptactvu, a dveřmi ověšenými drátěnou oponou bylo lze nenucený život pestrého obyvatelstva ptačího pozorovati. Uprostřed pokoje stál smrček, a pod ním do obšírné plechové nádržky stříkal vodotrysk. Tam koupaly se nádherné cizozemské pěnkavy, bíle kropenaté; statnější červený ,,kardinál" vyhledav v okřínu vhodné sousto, dolétal k samičce na hřádu sedící a krmil ji. Okno vedlo do zahrady, a bylo vyplněno drátěnou klecí ven vyčnívající. Tam, jak vypravoval Vojtěchovi pan Kolárský, na bidelkách slunívají se v létě rádi rozkošní drobní ptáčkové, *astrilky*, menší našeho střízlíka; a když počne někdy poprchávat, usedají do okna i jiní ptáci, bílí *rýžováci* a *snovači*, aby na sebe nechali pršet. Vojtěch nevyšel z udivení, když viděl, jak v jedné z otevřených klecí horlivě spřádali snovači z vláken jim zde připravených umělé hnízdo, ač k líhnutí z vajec zřídka se dostali.

,,Studente," vytrhl jej z úžasu pan domácí; ,,zde v drátěné oponě mám mezery a v okně též. Musíš říci bratrovi, aby sem zašel a spravil vše." Vojtěch pozoroval při tom šedého *papouška*, jenž zobákem a chápavýma nožkama hbitě šplhal po plynových rourkách, žvatlaje zcela zřetelně různá slova, ,,bon jour, pěkně vítám, kluku, kluku" a pod.

,,Tohle kdyby viděl pan profesor!" zvolal Vojtěch.

„Hájek? Nuže ať přijde, po páté hodině jej kterýkoli den rád přivítám," zvolal pan domácí. „Přijď s ním, studente, a vezmi třeba i Jana na tu správku!"

Pan domácí vedl potom Vojtěcha do pokoje, v němž bylo na stole prostřeno i pozval hocha, by usedl a pojedl s ním.

Po obědě přišla skliditi paní Mírovská, jíž ochotně pomáhala Marie. Když ji pan Kolárský uviděl, otázal se:

„Což, jak pracuje to děvče?"

„Byla jsem náležitě spokojena," odvětila paní.

„Nyní jest málo děvčat, která si všímají domácí práce. Spíše hledí zábav, vystrojování a domnívají se, že domácká práce neslouží mladému děvčeti ke cti. A přece může býti děvče vzdělané, ale práci domácí má též znáti!"

„Toť i moje mínění," dodala paní Mírovská.

„Děvče pracovité všude jest vítáno!" dodal ještě pan Kolárský.

Nyní chtěl Vojtěch opět odejíti domů. Ale pan Kolárský ani teď jej nemínil propustiti. Sliboval mu, že zvláště odpoledne vykonají některé zajímavé pokusy s barvivy. Toť byla pro Vojtěcha nová věc, a přece nechtěl zůstati.

„Vždyť by se pan profesor polekal, že se mi něco přihodilo!"

„Toť snadná pomoc! Pošleme mu rychlou zprávu!" odvětil starý pán.

„Míníte snad telegrafovati?"

„Oh, nikoli! V Praze bychom mohli spíše užíti *telefonu*, kterýž zaveden jest v každém téměř domě. Ale v mém domě telefonu není, neboť s málo lidmi se nyní stýkám, proto mi není třeba rychlého spojení se světem. Použijeme k dodání rychlé zprávy *pneumatické pošty*."

„Dopis musí se vložiti do červené schránky, jakou jsem viděl na Václavském náměstí?" tázal se Vojtěch.

„Ano! Pošlu panu profesorovi lístek, za nějž platí se zvýšené poštovné.*) Pošta vzduchová (pneumatická) zavedena jest mezi Malou Stranou a hlavní poštou. Zásilky ze schránek

*) Nyní 25 haléřů.

se vybírají každých dvacet minut. Pamatuj si, že dopisy takto zasílané musí býti tenké a ohebné, aby bylo možno je stočiti.“

Vojtěch sám donesl lístek do schránky, načež se s chutí oddal pokusům s barvivy anilinovými, kteréž zvláště rád prováděl starý pan Kolárský. Odpoledne vracel se Vojtěch s Marií do Podskalí. Marie našla tam prozatím útulek u Válů.

S Karlova mostu pozoroval Vojtěch s Marií pestrý život na Vltavě. Řeku pokrýval silný led, takže bylo lze po ledu přecházeti. Na ledě zřízena byla řada hladkých kluzišť, na nichž se proháněli mladí i staří bystře na bruslích. Byli tu začátečníci, kteří se teprve učili zdravému tomuto sportu, ale byli i virtuosové v bruslení. Ti rýsovali na hladině ledové kruhy, osmičky, činili rychlé obraty na bruslích a zvláštní skupina hrála i různé hry. Vojtěch zeptal se pána, jenž se zájmem pozoroval rej na kluzištích, jaké hry to hrají a pán ochotně vysvětloval:

„Tamti hrají hru *hockey*, pohánějí na bruslích zvláštními holemi míč, jiní opět pěstují *krasobruslení*, hledí totiž na ledě bruslemi vytvořiti trojky, osmičky, hvězdy a pod.“

„Proč tak činí?“ uklouzlo Marii se rtů.

„Jest to zimní zábava, *zimní sport*, který vedle krásy jest i velmi užitečný, neboť pohyb na čerstvém vzduchu zimním má blahodárný vliv na lidské zdraví. Zvláště děti mají hodně pobývati na čerstvém vzduchu. Vzpomínám si rád na pobyt v Rudě, kdy jsem se naučil bruslit a lyžařit. Pavel Lhotův slíbil mi, že mi půjčí brusle, abych mohl v neděli na kluziště.“

V tom se též ozvala nad hladinou ledu veselá hudba, při níž rej na kluzištích tím veseleji se rozpoutal. Děti nemohly se ani pohledu nasytiti, ale konečně je chlad a ubíhající čas donutily k návratu do domovů. —

S nábřeží Palackého dívaly se děti na *ledování*. Na zamrzlé hladině řeky zaměstnáno bylo mnoho lidí. Jedni prosekávali dlouhé, přímé štěrbiny v hladině ledové, dělíce ji tak na pásy, jež opět prosekáváním dělili na ledové pláty. Jiní tyto pláty po vodě postrkovali až ke břehu pod nábřežím, kde na *náplavce* stály řadou vozy. Do těch led byl na-

kládán. Od nábřeží jezdily vozy plné ledu různými směry. V podskalské třídě spatřily děti, kterak před hostincem skládali led s fůry, rozbíjeli jej na drobnější kusy a shazovali do sklepního obzoru.

„Dělají si zásoby na celý rok,“ poznamenal Vojtěch uhýbaje s Marií do jízdné dráhy, aby na hladkém od ledu chodníku nesklouzli.

Doma Vojtěch neopomenul nadšenými slovy líčiti panu profesoru ptačí svět, který u starého pána viděl a tak vypravili se jednoho dne, aby použili pozvání. Domácí je přivítal a vedl dále. Hned v první místnosti vyvaloval oči a klapal hlasitě zobákem v kleci umístěný *výr*, na podlaze kráčeli za sebou tři pestří papouškové, *korelly* zvané, z Australie původem.

„Ty jsem si vychoval sám z vajíček, které vyseděly hrdličky,“ vysvětloval starý Kolárský.

„Jak jen to všechno vyživíte!“ divil se professor.

„Jak vidíte, daří se všem zajatcům dobře; vždyť zpívají a někteří i hnízdí. Pro *amandiny* a *snovače* mám bílé kaferské proso, pro pěvce moučné červy. Pro *výra*, kterého užívám někdy na výrovce u přítele lesního na Křivoklátsku, neměl jsem vždy přiměřenou stravu. Sovy potřebují občas něco srstnatého neb opeřeného, by vyčistily si útroby. Peří a chlupy nestrávené vyvrhují v podobě tuhých chuchvalců. Výrovi někdy opatřím vrabčíka a nasadil jsem si též myši, abych mu mohl tu a tam některou chycenou poskytnouti. Ale nájemníci hubují, že se myši příliš rozmnožily.“

„A což, neničí se ptactvo, když se chytá pro klece?“

„Ach, nikoli! Právě spolky pro ochranu ptactva podporují výstavami onen chov cizích ptáčků, kterých se tisíce doveze z krajin zámořských, hlavně zrnojedů, a ti se snadno v kleci udrží. Spolky snaží se tím uchrániti naše domácí ptactvo, choulostivější a více ochrany vyžadující, když již lidem městským stýská se po milém zjevu ptačím.“

„Ba ovšem,“ připojil profesor, „bude u nás stále hůř i ve volné přírodě pro ptactvo. V sadech se sice roztahují hlavně vrabci a kosové, ale i za mé paměti vytratilo se mnoho

ptáků, které jindy přítel přírody mohl v Praze samé pozorovati. I pestrý *ledňáček* hnízdil u staroměstských mlýnů a na březích, dokud nebyly vydlážděné, pobíhali konipasi, na ostrovech datel, krutihlav, sedmihláskové, budníčkové bývali stále, na jaře na ostrově Střeleckém a v Kinského zahradě slavíci se ozývali, na půdách starých domů hnízdila *sova pálená* i *sýček*. Ani *vlaštovky* a *jiřičky* nemohou již ve spoustě nových domů hnízditi, nenalézajíce mezi vysokými domy dostatek hmyzu."

,,Ale lidé v Praze rádi krmí ptáky a viděl jsem v Kinského zahradě, jak i sýkorky a brhlíci pro sousta přilétali," namítal Vojtěch.

,,Tím se poslouží leda vrabcům! Jistá dáma založila zde i nadaci pro krmení holubův, a o polednách můžeš viděti, jak na Staroměstském náměstí slétají se tito stipendisté, aby přijali sypaný jim zob. Ptáci rádi se táhnou k městům a sídlům člověka, když zde naleznou jen poněkud příznivé podmínky. Nejlépe to dokazuje kos, jindy plachý obyvatel lesů, jenž však ve městech není bez viny na zapuzení jiných menších ptáků; podobně *drozd* se nyní táhne k městu, a jest pro rozmanitý svůj zpěv milým hostem v sadech."

Za takových hovorů prohlédli si hosté ptačí zvláštnosti pana Kolárského, jenž oživl v líčení svých strávníků. Zvlášť zakládal si na šedém papoušku africkém, jenž prý hovoří ve čtyřech jazycích a na sto slov dovede pronášeti. Profesora Hájka byla by zajímala též knihovna pana domácího, kde spatřil veliké staré knihy ve vepřovici vázané a mnohou starožitnost. Čas však pokročil, nastávalo temno, a starý pán jevil již jakýsi nepokoj, takže profesor netroufal si déle nadužívat jeho ochoty. Rozloučili se, poděkovavše za vzácnou podívanou na pestrou směs ptactva. —

Když došli na staroměstské nábřeží, pravil profesor Hájek:

,,Chci si koupiti nějaké odborné dílo o rostlinách, zajdu si do knihkupectví; je to nedaleko Národního divadla na Ferdinandově třídě, pojď se mnou."

,,Nebyl jsem ještě nikdy v knihkupectví," řekl radostně Vojtěch, ,,jsem zvědav, jak takový obchod vypadá."

„V knihkupectví, do něhož půjdeme, prodávají se nejenom české knihy, ale i německé, francouzské, anglické, ruské, polské i jinojazyčné. Knihkupec tyto knihy objednává od *nakladatelů*, t. j. od těch, kdo knihu svým nákladem dali vytisknouti a uvedli do obchodu. V Praze je celá řada nakladatelství; objednané knihy z nakladatelství mimopražských docházejí knihkupce poštou. Často bývá knihkupec také *nakladatelem*. Tak i knihkupec Topič vydává svým nákladem české knihy. Kromě jiných knih vycházejí u něho *sebrané spisy* některých našich slavných spisovatelů: *Václava Beneše Třebízského, Jana Nerudy, Svatopluka Čecha, Ignáta Herrmanna*. Tyto sebrané spisy obsahují veškerá díla spisovatelova, skládají se z několika knih čili dílů a vydávány jsou na pokračování, t. j. tím způsobem, že v určitých lhůtách (zpravidla 14denních) vyjde sešit o dvou arších (32 stranách).“ —

V KNIHKUPECTVÍ. Závod knihkupecký a nakladatelství *F. Topiče* v Praze trvá od r. 1883. V nových místnostech, tuto vyobrazených, je od r. 1906. Vedle Sebraných spisů Třebízského, Nerudových, Čechových a Herrmannových vydává nyní nakladatelství Topičovo také sebrané spisy *Josefa Holečka, Karla Legera* a *Jos. Svátka*. Vychází tam také *„Osení, knihy mladých čtenářů“*. Vedle *„Švandy dudáka“* vydává F. Topič obrázkový časopis *„Topičův Sborník“*, *Bělohlavovy podrobné mapy zemí koruny české*, obrazový soubor *„Mikoláš Aleš a jeho dílo“*, vydal řadu obrázkových knih pro mládež, umělecká díla o Jos. Manesovi, J. Mařákovi a j. v. Ke knihkupectví a nakladatelství připojen je *umělecký závod*, v němž prodávají se obrazy a sochy k výzdobě domácnosti i veřejných místností.

V tom již stál Vojtěch s profesorem před osvětlenou výkladní skříní, v níž spatřil mnoho knih a také obrazy v rámech.

„Vstupme dovnitř!“ pobídl profesor Hájek a vešel s Vojtěchem do knihkupectví. Vojtěch užasl, vida podél stěn vysoké přihrady až ke stropu, naplněné samými knihami. Mezitím

co profesor Hájek objednával knihu žádanou, prohlížel si Vojtěch pilně krám, pozoroval, kterak obsluhováni jsou kupci, již si buď žádali určitých knih, nebo si z předložených vybírali. Stranou na poličce spatřil Vojtěch řadu knih stejně vázaných, s jejichž hřbetu vyčetl, že to jsou Sebrané spisy Václava Beneše Třebízského. Napočetl 16 vázaných knih.

„Kéž bych si mohl jednou zříditi vlastní knihovničku," zatoužil, vzpomínaje také na otce, horlivého čtenáře.

Blízko Vojtěcha stáli dva páni, z nichž jeden, jak Vojtěch z hovoru seznával, byl sám majitel závodu. Druhý byl pán vysoké postavy, dobráckého úsměvu. Vojtěch seznal, že to spisovatel, protože hovor točil se kolem dodání jakéhosi rukopisu. Hovor byl dojista velmi veselý, neboť nakladatel smál se chvílemi hlasitě.

Konečně se pánové rozloučili. Cizí pán, maje se k odchodu, ocitl se tváří v tvář profesoru Hájkovi, jenž odnášel si zabalenou knihu od pultu a chtěl ke kase. Vojtěch spatřil, že profesor Hájek zdraví pána jako svého známého.

„I nazdar, profesore! Jak se máte?" s úsměvem se ptal cizí pán. Vyměnili spolu pár přátelských slov a profesor ukázal na Vojtěcha.

„Hleďte, můj svěřenec nemůže se vynadívat na ty spousty knih."

„Ba, je to potištěného papíru! A co ty, hošku," obrátil se pán k Vojtěchovi, „zdali pak bys chtěl mít takovouhle knihovnu?"

Vojtěchovi bylo, jako by mu cizí pán byl četl z duše.

„Chtěl, prosím," přitakal horlivě.

„Ale vzpomeň si jen, co se říká: Byl jeden mnich, měl mnoho knih, nic nevěděl z nich!"

Poklepal pán s úsměvem Vojtovi na rameno, rozloučil se s profesorem a odcházel. Profesor Hájek zaplatil u kasy koupenou knihu a při východu z krámu pověděl Vojtěchovi:

„Víš-li pak, kdo to byl? To je náš *Ignát Herrmann*, spisovatel humorista, jehož práce veselé i vážné došly u čtenářů veliké obliby. Také napsal mnoho rázovitých obrázků ze života

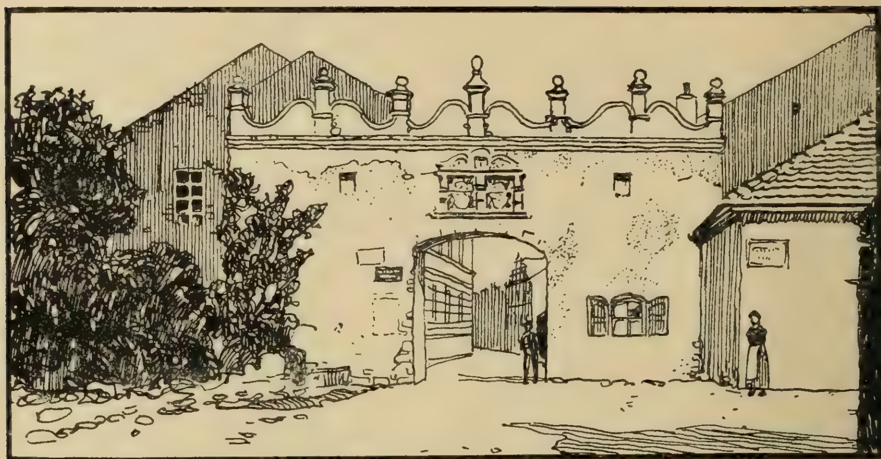
pražského lidu, zvláště z Podskalí. Vydává tu své Sebrané spisy a také veselý (humoristický) časopis, „Švanda dudák" nazvaný.

Vojtovi nebyl Herrmann (* 12. VIII. 1854 v Chotěboři) jako spisovatel neznám. Jednou v Plzni dal mu profesor Hájek čísti v Národních Listech veselou povídku Herrmannovu. Připomenul to teď Vojta profesoru Hájkovi, jenž mu řekl:

„Máš pravdu, pamatuji se. A pro budoucí život dobře si zapamatuj staré pořekadlo, které ti dnes Ignát Herrmann připomenul. Značí, že nezáleží na tom, kolik jsme přečetli, ale na tom, co nám z četby zůstalo v paměti, jaký užitek z ní máme."

Rozmlouvajíce o knihách a spisovatelích, došli Vojtěch s profesorem domů.

KOUŘIMSKÁ BRÁNA V ČESKÉM BRODĚ.

XIII.

OPĚT VÁNOCE.

(Doprava zboží poštou a drahou. — Hlavní pošta. — Hloubětín, Kyje, Počernice. — Biologie. — Výzkumná stanice biologická. — Běchovice. — Vidrholec a Jirny. — Zkameněliny. — Nehvizdy, Vyšerovice, Kounice, Hradešín. — Pískovec nehvizdský. — Útvar křídový a permský. — Úvaly a Hostýň. — Český Brod. — Zemědělské školství. — Tismice. — Lipany. — Poříčany. — Fr. Vavák z Milčic. — Sadská. — Nymburk.)

Marie pomáhala několik dní paní Mírovské při úklidu v různých domech. Zatím jí našla paní Lhotová na kratší dobu zaměstnání v hračkářském obchodě kdesi ve Vodičkově ulici. Marie chodila do obchodu denně, neboť měli tam před Vánoci mnoho práce. Celý den stála u stolu v místnosti za rozlehlým krámem, skládala do krabic, bedniček i balíků dřevěné koně, vozy, panenky a stromky, balila do dřevité vlny nádobíčko, plechové loďky, drobné vlaky, obalovala papírem vozíky. Myslila si stále: „Kolik dětí se potěší, až pod vánočním stromkem naleznou hračky, které jsem nyní na poštu připravila?“

Výdělek měla Marie skrovný, ale mnohému se přiučila. Naučila se obratně baliti věci pro dopravu poštou i drahou. Protože musila často sama s balíčky na poštu, dozvěděla se, jak věci se zasílají. Koupila vždy *poštovní adresu průvodní* a balíček s vyplněnou adresou na poště podala. Úředník dle vzdálenosti místa, kam bylo zasíláno, vypočetl poplatek a po zapravení jeho vydal Marii *recepis* (stvrzenku). Někdy zasílala též věci *dobírkou*, kdy adresát musil dříve zaplatiti, nežli mu pošta balíček vydala. Zvěděla též, že balíky těžší 50 kg jest výhodnější zasílati drahou buď jako *rychlozboží* nebo jako *zboží obyčejné*. Docházela často na *hlavní poštu* v Jindřišské ulici, ale zvěděla, že každá čtvrt pražská má nejméně jeden poštovní úřad.

Výdělek svůj odváděla Marie Janovi; stačil na stravu její, ale na byt Jan připlácel z vlastních úspor.

Tak dočkali se naši sirotci Vánoc. Byli opět jednou pohromadě o Štědrém večeru. Sešli se všichni u matky Válové, která je pozvala, aby jen přišli, že jim vystrojí vánoční stromek, když prý vlastních dětí nemá. Bylo útulno ve světničce u Válů — všem se líbilo, mnoho bylo co povídati, na mnohé vzpomínali. Děti Kolarských stuleny k sobě vzpomínaly zvláště tatíčka i bývalého domova daleko na Slovensku, ale vzpomněly též všech dobrých lidí, s nimiž se na pouti za domovem byly dosud setkaly.

Zvláště Marie živě vzpomínala Hlaváčkových, stále o nich mluvila a četla tetě Válové z dopisu: „Muži se teď před Vánoci značně přitížilo, a nevím, jak bude dále. Lékař nedává naděje, ba připravuje mne na nejhorší. A přece můj muž není ještě stár . . .“ Tak psala pěstounka její Hlaváčková a Marie již snad po sté dnešního dne si slova její opakovala.

Jana zase zvláště zajímal nový domov Mariin. Z novin na inserát přišly *nabídky*. Janovi nejvíce se líbilo místo v krupařském obchodu v Nymburce, Marie sama měla chuť do Nového Města nad Metují, kde měla pěstounka její Hlaváčková vzdálenou příbuznou.

„Nebudeš v Nymburce od nás daleko, můžeš se buď ty k nám nebo my k tobě podívati, ale kdež až v Novém Městě!" namítal Jan.

„Ale Hlaváčkovi by jistě své tetičce napsali a měla bych tam alespoň někoho známého!"

„Tuť můžeš již od 1. ledna nastoupiti — ale v Novém Městě bys musila čekati dva či tři měsíce," pravila Válová. „Dceruško, jdi do Nymburka — vždyť tam nemusíš zůstati, nebude-li se ti líbit."

A to rozhodlo. Jan hned o svátcích napsal poručníku panu Vrbovi do Sušice, že Marie od Nového roku nastoupí místo v Nymburce, a Marie chystala se na cestu.

Před Novým rokem měl jeti mistr Lhota na kratší pobyt do cukrovaru v Sadské, kde bylo nějaké správky třeba. Byloť velké oddělení továrny karlínské, kde Jan byl zaměstnán, zařízeno na výrobu strojů pro cukrovary. Poněvadž ze Sadské, kde mínil Lhota vystupovati, není do Nymburka daleko, umluvili s Janem, že vezme Marii s sebou. Marii pošle do Nymburka a sám vykoná správku strojů v Sadské, na niž bude vyslán.

Ujednáno — vykonáno! Marie se všemi se rozloučila, slíbila, že bude často psáti, a odjela s mistrem Lhotou. Ještě při loučení slíbil Jan: „Však se za tebou brzy podívám!"

„I já tam zajdu, půjdeme-li s panem profesorem na vycházku do Polabí. Již dávno mi slíbil můj dobrodinec, že navštívíme polabské lučiny!" chlubil se Vojtěch.

„Však to bude až z jara!" dodala Marie.

Mistr Lhota s Marií jeli státní drahou. Již v nádraží setkali se s veselým studentem, který se jich hned vyptával, kam jedou. A když řekli, zasmál se: „Tož se svezeme, jedu do Peček!"

Usedli k okénku a student, jenž krajinou velmi často jel, vyložil jim ochotně, čeho neznali.

Minuli stanici *Libeň, Hloubětín* a *Kyje.* Když přijížděli ke stanici *Dolní Počernice,* pravil student: „Tady zřízena byla přispěním barona J. Derczényho první *výzkumná biologická stanice.*"

„Co to znamená?“ tázal se Lhota vyhlížeje za rybníkem na jednoduchý dřevěný domek.

„*Biologie* znamená vědu o životě rostlin a zvířat a o jejich vzájemném poměru v přírodě. Věda dnes má svými výzkumy prospěti též praktickému životu, povznésti zemědělství, rybářství atd. Aby se vyzkoumal způsob života tvorstva nejen v moři, ale i ve sladkých vodách, zřizují se podobné *přenosné* stanice, kde badatel, vyzbrojen nástroji k pozorování a lovu, může v každý čas denní i noční, a třeba v každý čas roční na místě zkoumati objevcvání se různého živočišstva, které slouží za potravu rybám, různých cizopasníků rybích a vůbec životních podmínek ryb, kterážto pozorování se pak zužitkují v pokročilém způsobu rybnikářství. Čím více ryb v řekách — jejich úpravou a průmyslem — ubývá, tím důležitější se stává chov ryb v rybnících, jezerech a různých nádržkách vodních. Dr. *Frič* *) byl u nás první, jehož přičiněním zřízeny takovéto přenosné stanice; zde, pak u Černého jezera na Šumavě, u rybníka Kačlehského a u Poděbrad. Sem vodil též ob čas nás studenty, bychom se naučili badati na místě, na čerstvě vylovené kořisti.“

Brzy stanuli u stanice *Běchovic*, a za stanicí tou ocitli se brzy v lese *Vidrholec* zvaném, v němž ukryta ve stínu stromoví přivítala je stanice *Jirny*.

„Toť výletní místo Pražanů!“ pravil student. „Sem zajíždějí zvláště v létě v neděli, aby na čerstvém lesním vzduchu okřály plíce jejich. Celá ta osada vil za lesem vznikla teprv v posledních letech.“

„I byl jsem tu také před lety, ale teď bych, věru, místa ani nepoznal.“

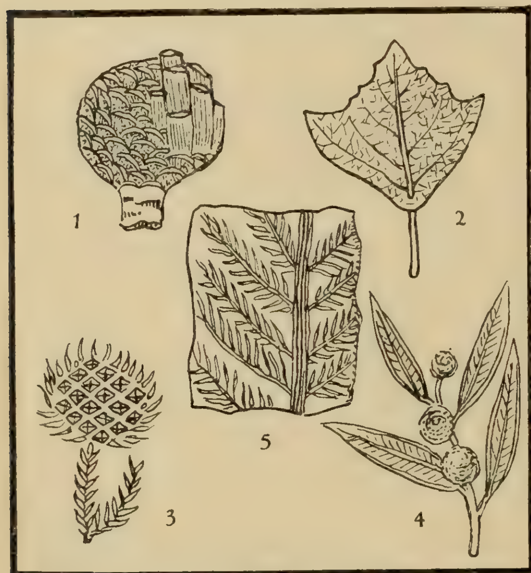
„Z Jiren chodíváme do *Nehvizd* a *Vyšerovic* s kladívky, bychom v otevřených zde lomech sbírali zkameněliny. Nevěřili byste, že v této nyní jednotvárné krajině bujelo někdy rostlinstvo, jaké dnes jen v horkých krajinách se vyskytá:

---

*) Prof. dr. *Antonín Frič*, * 30. VII. 1832, učenec český, napsal mnoho spisů o svých badáních v oboru přírodopisném a geologickém. Viz též díl I. str. 176.

stromovité kapradiny, palmy, myrty, javory i rostliny jehličnaté, podobné rostlinám australským. Stromovité kapradiny a jehličnaté rostliny jsou zvlášť pěkně zachovalé u *Kounic*, však je můžete viděti v pražském museu."

„A kdy to bylo, že se tak krajina změnila?"

OTISKY ROSTLIN (ZKAMENĚLINY) Z ČESKOBRODSKA. 1. *Cranera mirabilis* (rostlina nahosemenná s hlízovitým pněm — útvar *křídový*, lomy nehvizdské). 2. List *Crednerie*. 3. Šiška *Ceratostrobus echinatus* a 4. *Eucalyptus* (blahovičník, větvička s plody) vesměs z útvaru *křídového* od Vyšerovic. (Vyšerovické naleziště otisků je z nejbohatších v Čechách vůbec.) 5. Větvička *Walchie* (jehličnaté) z útvaru *permského* od Kounic (v červeném vápenci).

„Není možno ani přibližně udati počet let, kdy se útvar ten usazoval. Letopočty geologické mají se k letopočtům historickým jako vzdálenosti v prostoru světovém k lokti pozemskému. Ale dle sledu usazenin rozdělili učenci dobu tvoření se kůry zemské na *prahory, prvo-, druho-* a *třetihory*, pak teprv následují poslední starší a mladší *usazeniny*. A doba? Tyto usazeniny nehvizdské a vyšerovické náležejí mladšímu *útvaru křídovému* z druhohor, a dle jednoho z učenců francouzských bylo to as 3—4 milliony let před historickým letopočtem naším, kdy se tu tvořily. Přesně ovšem usuzovati nemožno."

„To jsou vymyšlenosti," nadhodil mistr, „jestli pak to k něčemu jest dobré?"

„Při vědeckém badání se tak nikdy nesmíme ptáti. Není-li to samo sebou povznášející, že můžeme aspoň slabikovati dějiny naší země, jak se pozvolna vyvíjela? Ale geologie má též

nesmírný význam pro život praktický. Tyto *pískovce*, které se tu v lomech lámou, jsou dosti měkké, na vzduchu však tvrdnou, takže se hodí výborně ke stavbám i dílům uměleckým. Větší část soch na pražském mostě a staré i nové výzdoby na gotickém chrámu Svato-Vítském jsou z *nehvizdského* pískovce. Též brusy, schody, žlaby, mlýnské kameny, kvádry na mosty a budovy dobývají se z tohoto pásma pískovců.

S pískovci střídají se někde vrstvy *lupků*, obsahující místy mourovité uhlí, které svádělo tu k marnému dolování.

Hle, již podle barvy poznáte u Českého Brodu vrstvy barvy červenavé, ty již patří staršímu útvaru, t. zv. *permskému*. Tamhle na výšině nedaleko silnice Černokostelecké bylo před lety s velikým nákladem vrtáno na zkoušku pro dosažení kamenného uhlí. Vrták byl dole vyložen diamanty, a dostihlo se hloubky přes 800 *m*; avšak marně. Vrták se v hloubce zlomil na tvrdé hornině *slepenci*, a nebylo možno překážku přemoci. Odtud byste také snadno došli do vsi *Květnice*, stojící na místě hradu, na němž v XV. stol. seděl Trčka z Královic. Hle, tam vypíná se *Hradešín* se starobylým kostelíkem, odkud rozvírá se krásná vyhlídka.

Hodný kus české země odtud se přehlédne: nížiny, požehnané nivy, pole, lesy, vrchy, hory. Ku Praze vidíte Brdy, Vidovle, Bílou horu, Petřín, Hradčany; výšiny nadvltavské ukazují směr toku Vltavy. V pozadí zvedá se Milešovka, Říp, Sedlo, Bezdězy, Ralsko u Mimoně, Ještěd. Na východ spatřujete odtud Kozákov, hory Jizerské, Zvičín a malebný obrys Krkonoš. Dále táhnou se hory Orlické a hora Vysoká u Kutné Hory. Na sever máme pod sebou Přišimasy, Ouvaly, Jirny, Brandýs se Starou Boleslaví, Benátky, Lysou, Nymburk, Poděbrady s památnou osadou Přistoupímí, i pomník u Lipan, kde v bratrovražedném boji padla moc husitská, a konečně jest viděti odtud Bedřichov, kdež r. 1757 zachráněna byla česká země od hrabivosti prušácké a Praha od zkázy úplné. Na jih ukončen pohled lesy černokosteleckými, nad nimiž se vypíná sídlo velmožů někdy nejmocnějších pánů Smiřických.

Jak starý jest asi kostelík Hradešínský, dokazují zřejmě úzká jeho okna nejstaršího románského způsobu. Památný je také nápis na hřbitově s datem 1557: „Slovo páně trvá na věky.“ Roztroušené balvany, věkem zakulacené, zvané zde pastýř se stádem, jsou hrubozrnná žula, nejbližší u Prahy.“

„Ach, to musím bratry upozorniti, aby neopomenuli Hradešín navštíviti,“ zvolala Marie.

Když minuli stanici *Úvaly*, upozornil student, že tu nedaleko stával hrad *Hostýň*, na němž r. 1300 narodil se *Arnošt z Pardubic* (str. 101. díl II.).

Brzy poté ukázalo se jim město *Český Brod*. Počínala se tu rovinatá, úrodná krajina. Vesnice, které shlédli z vlaku, byly výstavné, úpravné, podél cest dosti ovocného stromoví.

„Tuť musí býti krásně v létě, kdy na lánech stojí zrající obilí!“ zvolala Marie.

„Však zdejší ječmeny a pšenice jsou hledané. Tu počíná bohatý zemědělský kraj. Jméno osady pochází od brodu, který v těch místech vedl potokem, často rozvodněným. Za arcibiskupa Arnošta z Pardubic ohražena byla vesnice Brod zdí s třemi branami. Husitské války dotkly se také Brodu, jehož obyvatelstvo stálo ke straně pod jednou (katolické). Pražané dobyli města v dubnu 1421. Král Zikmund později udělil Brodu práva královského města. Na náměstí brodském stojí starý chrám sv. Gotharda, původně gotický, později barokově přestavěný, blízko něho zvonice z konce XVI. stol. Z opevnění města zbyly jen části zdí hradebních a brána, zvaná „*kouřimská*“. — V Čes. Brodě jest též *zimní hospodářská škola*. Zemědělství potřebuje stálého zlepšování a toho se nedocílí jinak nežli vzděláváním zemědělského odrostu,“ vykládal student.

„Četl jsem, že zvláště v Dánsku jsou rolnické školy ve vzorném stavu,“ poznamenal Lhota.

„Pravdu máte,“ pravil student, „ale též u nás máme řadu zemědělských čili hospodářských škol. Nejnižší jest takováto zimní škola; mladíci vzdělávají se v ní pouze v zimě, v létě prakticky upotřebují nabytých vědomostí na statcích svých rodičů.“

„To je znamenité! Říkám vždy, aby vedle učení ve škole vzdělával se rolník a řemeslník prakticky," horoval mistr Lhota.

„Naši zemědělci mohou mimo to vzdělávati se na dvoutřídních *školách rolnických*, které se nazývají též *nižší školy hospodářské*, potom zřízeny jsou střední školy hospodářské, na př. *král. čes. zemská střední hospodářská škola v Roudnici*, a konečně nejvyššího vzdělání pro zemědělství mohou mladíci nabýti na *král. zemské hospodářské akademii* v Táboře."

„O zemědělce muže jest dobře postaráno a o ženy zemědělců snad nikdo nepečuje?" tázala se Marie.

„Pro dívky zřizovány jsou četné *hospodyňské kursy*, ba nověji též zvláštní *hospodyňské školy*."

„A jest dostatek škol pro zemědělce? Nemají někteří z vesnic k nim daleko?" tázal se Lhota.

„Všech škol jest dosti a mimo to mohou snadno obce samy při vícetřídních školách obecných zřizovati *hospodářské kursy pokračovací*, aby rolnická mládež, která škole odrostla, mohla se v nich dále vzdělávati. Žel, že škol rolnických málo se užívá; mnohé trpí nedostatkem žactva. Naši zemědělci v převážné většině litují dosud nákladu na odborné vzdělání a drží se namnoze zastaralých zvyků."

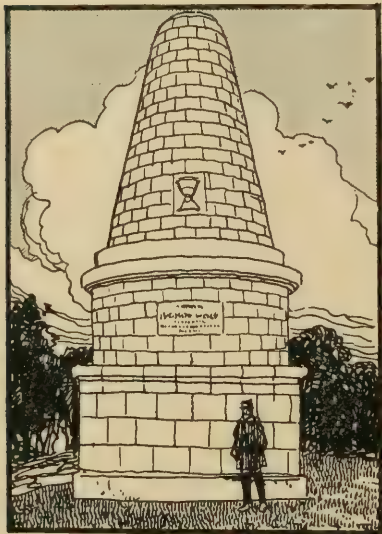
Student upozornil naše poutníky ještě, že nedaleko Českého Brodu jest vesnice *Tismice*, v níž lze spatřiti chrám Nanebevzetí Panny Marie, který jest zajímavou památkou ze starší doby slohu románského. Z Českého Brodu nebo z Poříčan jdou nejkratší cesty na *Lipany*, kde r. 1887 postaven pískovcový pomník, daleko viditelný.

Mistr Lhota hned přidal, že již u lipanské mohyly byl a z paměti opakoval nápis, který na mohutné mohyle četl: „Zde padl Prokop Veliký, slavný vůdce Táborů, 30. máje 1434. — Ó místo bezmezného smutku! přehořké slzy v proudech po věky tě budou omývat!"

A student počal líčiti bitvu na Lipanech:

„Tam na výšině, kde stojí nyní kamenný památník, zaujali den před bitvou místo Táboři vozovou hradbou. Na pla-

nině až k Chrášťanům stála vojska panská i Pražanů, jimž velel Diviš Bořek z Miletínka. Táboři, jichž bylo na 18.000 se 300 vozy, chtěli bitvou docíliti toho, aby mohli táhnouti ku Praze, čemuž panští a Pražané, v počtu 25.000 s 360 vozy hodlali zabrániti. Mezi vůdci obou vojsk bylo vyjednáváno, ale marně; konečně odpoledne zahájilo panské vojsko zdánlivý útok na vozovou hradbu Táborů; dali se však brzy na ústup, jen aby vylákali Tábory, kteří hnali se pak za ustupujícími. Oddíl panské jízdy, vedený rožmberským purkrabím Mikulášem Krchlebcem vyrazil ze zálohy a oddělil stíhající Tábory od vozové hradby a vnikl konečně do jejich středu, kde nastal pak boj muže proti muži. Část táborské jízdy s Janem Čapkem ze Sán probila se a prchala směrem ke Kolínu. Za to *Prokop Holý*, vůdce Táborů, padl tu a s ním jádro jeho vojska. Branná moc Táborů i Sirotků navždy byla tu zničena. Nad Čechy zvítězili, žel, zas jen Čechové."

MOHYLA PROKOPA HOLÉHO NA BOJIŠTI LIPANSKÉM.

V tom již blížili se k stanici *Poříčanům*. Mistru Lhotovi a Marii bylo vystoupiti z vlaku, poněvadž musili přesednouti na vlak, který jel odtud přes Nymburk k Jičínu.

Student jim ještě okénkem vozu na rozloučenou řekl: „Budu již brzy doma. Ještě jedna stanice a přijedu do Peček, ale odtamtud nejsem! Rodiče moji jsou z *Milčic*, odkud byl známý rychtář *František Vavák* (1741—1816), uvědomělý sedlák, jenž od r. 1770 až do své smrti sepisoval paměti své doby způsobem velmi zajímavým. Skládal také veršovaná říkání a zachoval nám zapsány mnohé písně, zvláště lidového skladatele, ovčáka Lukáše Volného a syna jeho Jiřího z Kratonoh."

Naši poutníci poděkovali sdílnému studentovi, popřáli si vzájemně dobré cesty a brzy unášely je vlaky různými směry. Marii líbila se rovina, ozdobená borovými lesíky, jež nyní po obou stranách táhla se do dáli.

„A jak daleko se dohlédne!“ pravil mistr Lhota. „Tamto dýmí pečecký cukrovar, tam jsem již kdysi montoval nové stroje. Brzy budeme již v Sadské.“

Za nedlouho skutečně vjížděl vlak do stanice *Sadské.* Mistr Lhota s úsměvem poznamenal: „Dnes je tu na stanici ticho, ale jsou doby v roce, kdy odtud do světa vyjíždějí přečetné zástupy cestujících, jichž pokřik rozléhá se daleko.“

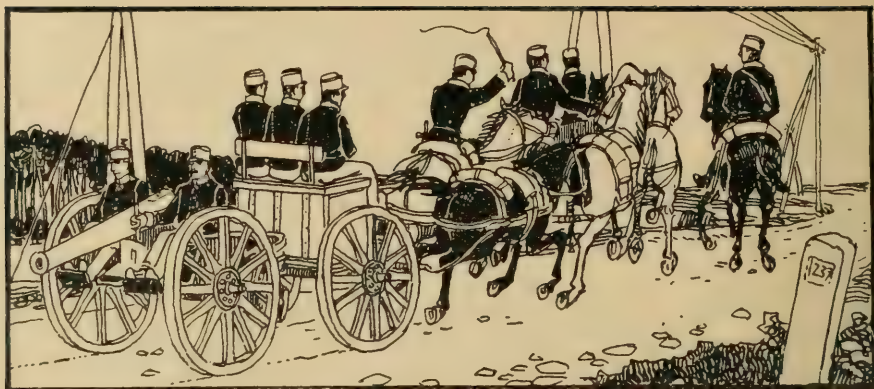
Marie s údivem dívala se na Lhotu, jenž jí vysvětlil, že okolí Sadské proslulé je *chovem hus*, jež odsud se rozvážejí také do ciziny. Také připomenul, že u Sadské r. 1882 založeny byly *železité lázně* na okraji krásných lesů.

Na stanici rozloučil se Lhota s Marií a přál jí štěstí v novém povolání. Se slzami v očích hleděla Marie z vlaku za ním. Byla teď sama.

Před Nymburkem přejel vlak železný most přes *Labe,* stanul ve stanici a Marie byla na místě. Brzy našla na náměstí obchod krupařský s firmou: „Václav Beránek“. S tlukoucím srdcem překročila práh nového domova. Bude tu jako u Hlaváčků či čeká ji osud zlý, nevlídný?

HRADEŠÍNSKÝ KOSTELÍK.

POLNÍ DĚLOSTŘELECTVO.

XIV.

MEZI VOJÁKY.

(Vzdělávací prostředky. — Večerní kursy, veřejné knihovny a čítárny, přednášky. — Význam osvěty. — Vojenský tábor. — Manévr. — Armáda a její zřízení. — Povinnost vojenská.)

Po vánocích čas rychle ubíhal. Jan pracoval stále v továrně a mistr Lhota nejednou pochvaloval si pilného, svědomitého dělníka. Jan hleděl mimo práci získávati nových vědomostí, kterými by rozšířil vzdělání všeobecné i vzdělání odborné pro svoje zaměstnání. A v tom mu zvláště pomáhal dělník Serbus; ač byl starší, přece též on k Janovi cítil vřelou náklonnost, čímž mezi oběma vyvinulo se upřímné přátelství.

Soudruh Serbus přinášel Janovi odborné knihy a časopisy, bral jej s sebou na přednášky a on to byl, který mu poradil, aby navštěvoval *večerní vzdělavací kurs* pro mladé řemeslníky. Myšlenku schválil též Mírovský, když se mu s úmyslem svým Jan svěřil.

„Příteli, člověk dnes platí, co umí a ví," pravil Mírovský. „Jen hleďte v Praze využíti každé příležitosti ku vzdělání. Máte tu *veřejné knihovny*, z nichž můžete si bezplatně vypůjčovati knihy zábavné i poučné. Máte tu *veřejné čítárny* a *půj-*

čovny časopisů; najdete v nich snad všechny české, ale i mnohé cizí časopisy a můžete zdarma nebo levně je i přečísti. Pořádají se tu přečetné *veřejné přednášky* a *vzdělavací schůze*, na nichž můžete se slovem živým znamenitých, vzdělaných mužů poučiti."

,,Opravdu, v té příčině v Praze jest živo!" pravil Jan.

,,Též po venkově dbá se nyní pilně vzdělávání nejširších vrstev lidu a dobře se tak děje: čím vzdělanější jednotlivec, tím vzdělanější národ, a vzdělaný národ dobře se uhájí v dnešním zápasu hospodářském. Dříve vítězil národ zbraněmi ve válkách krvavých, nyní vede se nekrvavý zápas na poli *osvěty* (vzdělání či kultury) a na poli hospodářském, t. j. v obchodu, průmyslu a zemědělství."

Takovými hovory učil se Jan vážně nazírati na život vlastní i ostatních lidí a stával se tím též mimoděk rádcem a jako druhým otcem mladších sourozenců, Vojtěcha i Marie. Oba se s ním sdělovali o své osudy a on hleděl odstraniti zlé se životní cesty jejich; pomáhal, kde mohl a jak uměl, pomáhal z pravé bratrské lásky. —

Marie byla v Nymburce v obchodě Beránkově již více nežli čtvrt roku. Brzy po nastoupení psala Janovi, že v místě se jí nelíbí. Práce měla mnoho, ale té byla zvykla od útlého dětství, z té by si mnoho nedělala; leč jednání pánů jejích nebylo pěkné. Marii stíhali a podezřívali, že v obchodě hledí zisku svého, i musila nejednu trpkou výčitku slyšeti, jež zabodla se hluboko v duši, neboť udělena byla bezdůvodně. Mimo to strava byla chatrná a zvláště noci byly hrozné; za obydlí vykázali jí světničku úzkou, temnou, vlhkou i studenou. Marie tetelila se zimou pod chatrnou pokryvkou a byla obava, by se neroznemohla.

To vše vypsala Janovi a ten si umínil Marii navštívit a pomoci buď k lepšímu zacházení, nebo převésti ji do lepšího místa. Neopomenul o tom napsati též poručníkovi Vrbovi a ten slíbil, že též napíše zaměstnavateli, by s Marií lépe zacházel.

Počátkem května se naskytla Janovi příležitost, aby Marii navštívil. Soudruh jeho Serbus byl povolán na vojenské

cvičení do Milovic, Vojta měl dva dny prázdno — i vyžádal si Jan dovolenou na dva dny a umínil si, že navštíví soudruha svého v Milovicích i Marii. Však jej Serbus již několika dopisnicemi zval, aby přijel si prohlédnouti *vojenský tábor v Milovicích.*

Jan a Vojtěch vydali se pěšky ke Staré Boleslavi a odtud pěknou silnicí, jež vedla lesem na Tuřici přes Jizeru k Nov. Benátkám.

Již cestou poznávali, že jest tu *vojenský manévr,* neboť potkali vojenskou hlídku, dragouny na koních, kteří krajinu projíždějí, by vyzvěděli postup nepřítele bílými pásky označeného. Z dáli rozléhaly se rány z děl a řadová střelba ze strojových pušek. Když vystoupili z lesa, přehlédli obraz bitvy. Tam kryl se řetěz střelců, onde dělostřelectvo pádilo na výšiny, jinde jízda hnala útokem, za stálého lomozu zbraní a hukotu střelby. K poledni boj se končil a jednotlivé oddíly vracely se do opevněného tábora. Tam Jan a Vojtěch našli Serbusa, jenž unaven dlouhými pochody zval je ke společnému posilnění do jedné z kantin. Při obědě usedli ke stolu s několika vojíny. Desátník Kvapil jim vyložil:

„Na popud jenerála Schönaicha zřízen tento tábor na pozemku 4000 *ha* zaujímajícím. Pozemky získány od panství benátského, od obcí Milovic, Lipníka, Jiřic a Mladé. Obec Mladá padla úplně za oběť vojenskému táboru; veškeré pozemky i statky, chalupy a domky byly vykoupeny. Kostelík se starobylým obrazem oltářním byl zrušen, hřbitov opuštěn, škola zavřena a obyvatelstvo, které bylo penězi odškodněno, odstěhovalo se do širého okolí, zakoupilo si tu a tam nové usedlosti a zůstala jim jen upomínka na rodnou, nyní téměř rozstřílenou vesničku.“

„Jsem rodák z Mladé,“ prohodil vojín, sedící u stolu, „a mohu vám říci, jak nám bylo, když jsme měli rodnou ves opustiti. Byli někteří, kterým peníze postačily, neboť zaplacena byla půda i stavení dobře, ale většina nás bolestně loučila se s rodnou obcí. Vždyť rod náš snad po staletí žil v obci, znali jsme tam každý kámen, každý strom v lese — a teď máš odejíti

a hledati nový domov . . .“ Janovi se zdálo, že v oku vojínově zaleskla se slza a jemu samému hrdlo sevřela lítost a duší proběhla otázka: „A my, tři sirotci, kde my domov najdeme?“ Pohlédl na Vojtěcha a když viděl i v jeho očích stesk, umínil si, že zbuduje jednou nový domov pro sebe i sourozence.

„Eh, proč jen musí být tahle vojančina?“ poznamenal Serbus.

„Až se povzneseme jednou tak vysoko, bychom spory vyrovnávali cestou dohody v míru, nebude třeba vojska,“ poznamenal kterýsi dobrovolník, dle všeho student vysokých škol.

„Život vojenský, život veselý!“ vykřikl jakýsi červenolící vojín a řekl s úsměvem: „A kamarádi, není tento tábor dílem velikým? Dříve tu nebylo nic a teď vojenská cvičení počínají se počátkem dubna každoročně a trvají do konce srpna. Vystřídají se tu všechny pluky 8. a 9. armádního sboru, pěší, jízda, dělostřelectvo i zeměbrana. V Milovicích i okolních obcích v ten čas jest rušno. Zásobování vojska děje se tím, že vojenská správa zadává okolním živnostníkům dodávky pro vojsko. Ve válcovém mlýně v Kačově u Benátek zařízeny jsou moderní pekárny, kdež denně tisíce „komisárků“, chutných a vonných dodává se do tábora. V Milovicích zřízeny jsou zdravotnicky bezvadné jatky, z nichž zásobuje se vojsko masem. Ostatní potřeby obstarávají obchodníci a živnostníci z okolí!“

„Máš pravdu, ale mimo Milovice nezískala krajina žádného vzpružení a blahobytu! Nedočkali jsme se ještě ani nové dráhy z Lysé na Benátky, kterou obyvatelstvo velice si přeje, aby se povzneslo hospodářství a zlepšil odbyt výrobků,“ poznamenal vojín rozený v Mladé.

„Příteli, važte si, že nejste ještě vojákem!“ poklepal Janovi na rameno jeho soused. „Kolik je vám let?“

„Bude mi dvacet,“ odvětil Jan.

„Stihne vás to tedy brzy!“ pravil dobrovolník. „Podle *branného zákona* z r. 1889 musíte jíti k odvodu v roku, ve kterém vám bude 21. rok. Neodvedou-li vás k vojsku po prvé, půjdete k odvodu po druhé a snad i po třetí!“

„Ale ten bude ve vojenském kabátě jedna, dvě!" smál se červenolící vojín.

„Jak dlouho musím sloužiti na vojně?" tázal se Jan.

„U námořnictva byste byl čtyři roky, u řadového vojska pouze tři. V řadovém vojsku byste mohl býti u myslivců, jízdy, dělostřelectva, zákopníků, zdravotního sboru nebo vozatajstva. U zeměbrany byste sloužil pouze dva roky."

„Ale tím se všechno nekončí," pravil dělník Serbus. „Mne teď povolali na vojenské cvičení na čtyři neděle. Taková cvičení prodělati musí každý vojín po odbyté t. zv. praesenční službě."

„Dobře by to s vámi dopadlo, kdybyste byl odveden k *náhradní záloze*. To byste byl povolán pouze k výcviku na osm neděl."

„Anebo kdybyste tak měl výhodu *jednoroční služby* vojenské jako já," pravil dobrovolník. „Ale to byste musil studovati střední školu nebo jinou školu, jejíž absolventi, t. j. ti, kdo ji s prospěchem vystudovali, požívají toho práva."

„Znám též pána, který vůbec vojákem nebyl," poznamenal Vojtěch.

„Ten zase platí zvláštní daň, která se jmenuje *vojenská taxa*," poučil jej dobrovolník.

Mezi vojíny u stolu rozproudila se veselá zábava. Vojtěch dostal od červenolícího vojína kousek komisárku a kus sucharu.

„Nabrus si zuby!" smál se vojín.

Vojtěchovi chutnal chléb i suchar, ale vojáci se mu smáli, aby si nepřál jísti dlouho „komisárek".

Když vyšli z kantiny, zeptal se Vojtěch: „Prosím vás, pane Serbuse, co jsou armádní sbory, o nichž mluvil ten veselý vojín?"

„Veškeré vojsko naší říše nazývá se *armáda*. Vrchním velitelem armády jest panovník. Armáda rozdělena jest na 16 *vojenských sborů*; každý sbor má 2—3 *divise* pěchoty, divisi jízdy, *brigádu dělostřeleckou* a jiné potřebné oddíly vojska. V Čechách jsou sborová velitelství v Praze a v Litoměřicích."

„Divise musí býti spousta vojska?" tázal se Jan.

„*Pěší divise* sestává ze 2 pěších brigád, 3—4 škadron jízdectva, 1 pluku dělostřelectva, škadrony vozatajstva, muničního parku (84 vozy), z oddělení zdravotnického. Úplný stav pěší divise činí 18.000 mužů, 3800 koní, 32 děl, 922 vozy.“

„Což jsou též jízdní divise, že jmenujete stále divisi pěší?“ otázal se Vojtěch.

„Ano! Jízdní divise má 8200 mužů, 5600 koní, 12 děl a 823 vozů. Pěších divisí má naše armáda 47, jízdních divisí 5. V míru jest pěších divisí pouze 31. Mimo to jest 8 zeměbraneckých divisí, válečné námořnictvo, zákopnictvo, železniční a telegrafní pluk,“ poučoval hochy dělník Serbus.

Vojenský život hochy zajímal i divili se počtu vojska rakouského. Čas ubíhal a naši poutníci rozloučili se s vojenským táborem, aby spěchali přes vesnici Stratov a Kostomlaty k Nymburku. Vojtěchovi se v táboře líbilo a ještě cestou k Nymburku stále si opakoval: „Život vojenský, život veselý.“ Ale Jan starostlivě myslil na Marii, třeba lákaly jej roviny polabské širým rozhledem svým k zapomenutí.

HLÍDKA.

NYMBURK.

XV.

V AUTOMOBILU.

(Výpověď. — Nymburk. — Eliška Přemyslovna. — Loučeň. — Jabkenice. — Bedř. Smetana. — Dobrovice. — Raffinerie cukru. — Automobil. — Mladá Boleslav. — Jednota bratrská. — Ctibor Tovačovský z Cimburka. — Al. Voj. Šmilovský.— Michalovice. — Zemské ústavy humanitní. — Kosmonosy. — Nové Benátky.)

S večerem stanuli naši poutníci v Nymburce na náměstí. Bylo již tma, ale přece našli brzy při svitu lamp krupařský obchod pana Beránka, kdež je Marie radostně uvítala. Pán její sice dosti nevlídně hleděl na oba mladíky, leč přece nenamítal ničeho proti tomu, aby s nimi Marie poseděla. Když byl krám zavřen, sehnala Marie bratřím skromnou večeři a usedla pak s nimi na zahrádce za domem.

Z toho, co viděl i co Marie vyprávěla, Jan přesvědčil se sám, že sestra měla pravdu. Když potom s Vojtěchem odcházel do hostince, kde přenocovali, slíbil Marii, že hned ráno s pánem promluví. Druhého dne ráno skutečně tak učinil, i žádal pana Beránka, aby Marii byl zvláště vykázán lepší byt, jinak že by nucena byla dáti *výpověď* a hledati si nové místo. Pán po delším zdráhání slíbil, že Marii vykáže za byt místnost hned

vedle krámu, která byla světlejší, teplejší a útulnější. Tím se Jan prozatím upokojil, ale slíbil sestře, že pečovati bude o nové místo pro ni, neboť shledal, že u dosavadního zaměstnavatele sotva bude moci déle setrvati.

Marie musila ráno časně do krámu, aby kupujícím posloužila, neboť pán jí nechtěl ani půldne volného popřáti. A naši poutníci vyšli si na prohlídku města, aby poté pustili se opětně pěšky ku Praze.

Sotva vystoupili na čtvercové náměstí, na němž obdivovali se zachovanému *podloubí* či *podsíním* na východní a západní straně, již zvolal na ně kdosi známým hlasem: ,,Jene, kde se tu béřete?"

Ohlédli se po hlase a viděli, že stojí tu u pěkného automobilu známý Janův soudruh, dělník Fiala, jenž o Novém roce vystoupil z továrny jejich, aby přijal práci v továrně na automobily v Mladé Boleslavi.

,,Hleďme, Fiala!" zvolal Jan. ,,Co tu děláš?"

,,Zkoušíme nový *automobil*. Pojedeme asi za hodinu zpět do Boleslavě — nechcete se svézt?"

,,Toť by se nám líbilo," usmál se Vojtěch, ,,ale z Boleslavě je dál do Prahy nežli odsud."

,,Vím," smál se Fiala, ,,jenže vůz ten ještě dnes k večeru odvážím do Prahy, kam je určen. Vezmu vás tedy s sebou."

,,Toť by bylo výborné!" jásal Vojtěch.

,,Ujednáno! Za hodinku sem přijďte a jedeme," sliboval Fiala.

V tom za nimi přišla Marie i nabízela jim za průvodce po městě studenta Kvěcha, který bydlil v jejich domě. Hoši s radostí průvod uvítali. Marie šla s sebou. Krupař Beránek styděl se přec nedopřáti jí chvíle s bratry, a proto jí na hodinu dovolil z obchodu.

Student Kvěch ukázal v rohu náměstí dům a pravil: ,,V tomto domě přebývala *Eliška Přemyslovna*, když musila prchati před Jindřichem Korutanským."

,,Pamatuji se, že nám o tom právě pan profesor dějepisu vykládal. Nejprve skrývala se šlechetná Přemyslovna v Měl-

níku, odtud pak prchala do Bavor. Jak zacházeli krutě s dcerou po slavném králi Václavu II.!"

Zašli nyní pohlédnouti na starobylý chrám sv. Jiljí, na němž Vojtěch rozeznal sloh gotický. Bylo mu jen nápadné, že chrám není omítnut a stavěn jest z pálených cihel.

„Takové byly též hradby nymburské," vykládal Kvěch. „Dosti dlouho zachovaly se čtyři brány, branka k Labi dosud stojí tamto a zbytky hradeb najdeme na „valech". Město bylo obehnáno dvěma hlubokými příkopy, napájenými z Labe; příkopy posud se zachovaly."

„V Pelhřimově jsem viděla brány hradební," ozvala se Marie.

„Město Prachatice bylo též město hrazené," pravil Jan. „Byl jsem tam, ale tam, tuším, byl nedostatek vody, kdežto tu jest již mohutné Labe."

„Půjdeme se na ně podívati," odvětil Kvěch i zavedl hochy na starý pilotový most, s něhož byl pěkný pohled na Labe, sad nymburský „Ostrov" i na město. Student zavedl ještě hochy k nádražním dílnám, kdež vysvětloval: „V dílnách severozápadní dráhy pracuje přes tisíc dělníkův a různých řemeslníků. Tu se konají hlavně opravy strojů, vozů osobních i nákladních. Pro dělnictvo a pro četné úřednictvo zřízena byla zvláštní osada, jež tu všeobecně „Kolonie" se nazývá. Též čtyřtřídní německá škola jest součástí kolonie."

„Což jsou u Nymburka Němci?" tázal se Jan.

„I nikoli. Kraj je daleko široko český, ale mezi železničními úředníky, jichž při zdejším úřadě dohledacím, t. zv. *inspektorátu*, jest dosti, jsou někteří Němci. Jejich děti, ale ještě více děti nerozumných českých rodičů naplňují zdejší německou školu. Dobře jest, umím-li německy, ale při tom mohu zůstati Čechem. Není větší hanby nad odrodilectví!"

Když se vraceli do města, upoutala hochy na chvíli stavba vysoké vodárenské věže a komíny cukrovaru. Student Kvěch jim řekl, že cukrovar zdejší vyznamenává se moderním zařízením a že i pivovar zdejší míval vždy chvalnou pověst.

Na náměstí čekal již Fiala v automobilu. Hoši poděkovali milému studentovi, rozloučili se s Marií a brzy unášel je auto-

mobil žírnou rovinou. Fiala zvolil cestu oklikou a pravil: „Máte přece rádi lesy? Projedeme se jimi!“

Brzy stanuli v *Loučeni*, která leží na okraji lesů. Krásné třešňové aleje byly v plném květu, lesy jehličnaté voněly a s mírné výšiny otevíral se rozhled do polnaté roviny. Zámek knížat Thurn-Taxisů s pěkným sadem líbil se hochům.

„Chtěli byste sem na léto? Bývá tu plno Pražanů!“ zvolal vesele Fiala, když rozháněl nově stroj. Zavezl nyní hochy krásnými lesy do blízkých *Jabkenic*, kdež v myslivně pobýval český skladatel *Bedřich Smetana*. Pamětní deska hlásá, že tu složil některá nádherná díla hudební.

MYSLIVNA V JABKENICÍCH, v níž od r. 1875 přebýval u své provdané dcery *Bedřich Smetana*, nejslavnější hudební skladatel český. (* 2. března 1824 v Litomyšli.) Vzdělav se v hudbě, působil B. Smetana ve Švédsku, odkud vrátil se do Prahy, když otevřeno bylo Prozatímné divadlo (na jehož místě nyní Národní divadlo), a stal se r. 1866 prvním kapelníkem tohoto divadla. Stížen těžkou chorobou ohluchnul r. 1874 a po desíti letech zemřel 12. května 1884 v Praze v ústavě choromyslných. Jména slavných jeho oper jsou: Braniboři v Čechách, Prodaná nevěsta, Dalibor, Dvě vdovy, Libuše, Hubička, Tajemství; kromě toho napsal velikou řadu skladeb pro orchestr, klavír i jiné nástroje, pro pěvecké sbory, i také písně. (Viz též díl II. str. 117.) Hudba Smetanova má ráz vysloveně *český;* rázovitá krása její uznána byla také cizinou a dobyla svému původci slávy světové.

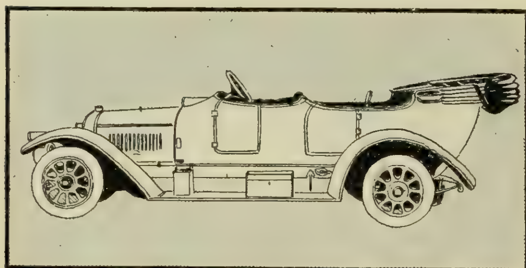
„Proč bychom se netěšili . . .“ zanotovali si hoši, když ujížděli vesele k městečku *Dobrovici*. Již z dálky vítaly je dýmající komíny dobrovické rozsáhlé *raffinerie* (čistírny) na cukr. Z několika cukrovarů surovaren sváží se sem surový cukr, aby se z něho vyrobil čistě bílý, dokonalý výrobek pro potřebu naši i pro vývoz.

Z Dobrovice jeli přes lázně *Boží Vodu* s léčivou vodou železitou. Hnedličko byli v Boleslavi. Fiala zavezl je automobilem až do závodu, kdež jim slíbil vysvětliti a ukázati hotovení

těchto moderních vozidel. Po ohlášení v kanceláři zavedl hochy do dílen. Při vstupu jim pravil:

„Mám již svolení, abych vás mohl vzíti s sebou do Prahy. Dojista jste už poznali, jaký rozdíl v čase mezi vaší cestou pěší a strojem naší továrny, který při závodech získal první ceny. Zde pohleďte, jak stroj seřízen!"

Jan prohlížel si stroj okem zkušenějším, ale Vojta mínil, že jistě mnoho lidí bojí se sednouti do neznámého vozidla. Nepřiznal se, že mu v Nymburce přec bylo také trochu úzko, když nasedal do automobilu. „No, netřeba se bát, vždyť již slepý mládenec prorokoval, že budou jezditi vozy bez koní." Fiala počal samohyb vysvětlovati; mohl okázati stroj rozložený. Podvozek nenesl ještě svršku, zvaného *karosserie*. Bylo viděti vpředu stroj, jenž automobil pohání výbuchovým motorem benzinovým, dále řetězový převod na zadní kola, která nesou celou tíži stroje; koly předními, která strojník („*chauffeur*", čti šofér) úplně ovládá, určuje se směr a řiditelnost vozu; důležité jest zařízení *brzdy;* k rozběhu natáčí se klikou stlačený vzduch. Signální trubka, svítilny a zřetelné označení vozu číslem a pro pražský obvod písmenem *N* doplnilo zařízení. Svršek jest různě zařízen, i přepychově, nebo pro více osob, t. zv. *autobus*. Byly tu též automobily pro dopravu zboží, automobilové drožky a j. více.

AUTOMOBIL.

Fiala vyložil ještě, že řidič musí podrobiti se zkoušce, nežli jest k jízdě oprávněn, a že na delší cesty má automobil do zásoby páté kolo, kdyby *pneumatika*, t. j. gumové obložení kola prasklo.

Fiala měl vyjeti s automobilem po čtvrté hodině, i zbývalo našim poutníkům dosti času ku prohlídce města. *Mladá Bo-*

leslav skýtá dosti památností, proto Fiala, jenž město již znal, slíbil, že provede hochy sám. Má ostatně volno do tří hodin.

„Mladá Boleslav má hojnost továren," pravil Fiala. „Našli byste tu octárny, raffinerii lihu, výrobu plakátového písma, lihovar, pivovar, slevárnu mosazi atd. Hle, tu nad městem stojí starobylý hrad, nyní kasárna. Má prý původ velmi starý, snad od knížete Boleslava II."

„Tedy hned z desátého století," poznamenal Vojtěch.

„I hle, pan Houžvic!" zvolal Fiala, obraceje se po starém pánovi, jenž stál opodál a prohlížel si naše poutníky. „Nu, ten nám lépe Boleslav ukáže, neboť studoval a Boleslav zná od dětství."

HRAD MLADOBOLESLAVSKÝ založen byl za knížete Boleslava II. na ostrohu nad řekou Jizerou a jejím přítokem. Až do XIII. století byl hradem župním. Vystřídav několikero majitelů, sloužil v XVIII. století i za klášter a proměněn posléze v kasárna.

Fiala přikročil k pánovi, s nímž se dobře znal, představil mu oba hochy a pověděl, co by chtěli.

Pan Houžvic, úředník na pensi, podal bodře všem ruku a pravil: „Naše město chcete znáti? Toť povím, povím! — Vězte především, že naše město chová význačné památky po „*Českých bratřích*"; byloť v XVI. věku střediskem a sídlem nejvyšší duchovní správy Jednoty bratrské."

Vojtěch vzpomněl si v tu chvíli na Chelčice (viz díl I. str. 64), ale naslouchal dále výkladu.

„Máme tu památný dům, zvaný „*Templ*", jejž majitel jeho, *Ctibor Tovačovský z Cimburka*, znamenitý právnický spisovatel český v XVI. století a veliký přítel Českých bratří vykázal r. 1518 za příbytek tehdejšímu nejvyššímu správci Jednoty bratrské *Lukáši* Pražskému. Tam konaly se schůze a porady této Jednoty; modlitebna její čili „*Sbor*" stojí na ny-

nějším Václavském náměstí. V „Templu" umístěno je nyní krajinské museum.

„Právě minulý týden slyšel jsem ve škole, že se v Mladé Boleslavi narodil spisovatel *Alois Vojtěch Šmilovský*," poznamenal Vojtěch.

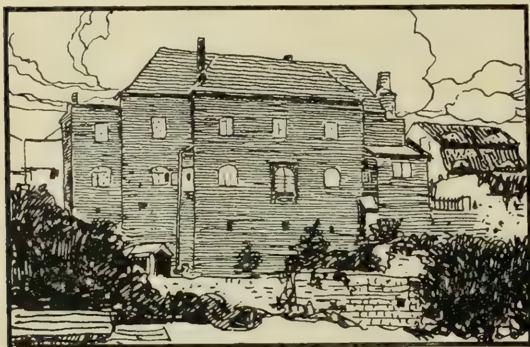
„Narodil se tu 24. ledna 1837," dodal pan Houžvic.

„Které spisy napsal?" tázal se Jan.

„Známé jsou knihy Kmotr Rozumec, Krupař Kleofáš, Nebesa, Za ranních červánků, Martin Oliva, celá řada dobrých novell a povídek."

„Dosud jsem ničeho nečetl od Šmilovského, musím si vypůjčiti, abych též díla jeho znal," pravil Jan.

Stanuli nyní na povýšeném místě, s něhož se jim otevřel pěkný výhled do údolí řeky *Jizery*. Řeka jest tu dosti mohutná, bystře teče a smavé, stromovím zakryté stráně ji krášlí. V podálí zřeli na pravém břehu řeky zřícený hrad *Michalovice*. Janovi i Vojtěchovi byl nápadný okrouhlou hláskou, silně na stranu nakloněnou.

„TEMPL" V MLADÉ BOLESLAVI. Jméno jeho dle toho, že dle pověsti založen byl řádem rytířů templářských v XIII. stol. — Když „Templ" vykázán byl Jednotě bratrské, jež ho užívala až do dob, kdy po bitvě na Bílé Hoře vypovězeno z Čech veškero nekatolické kněžstvo a vyšší stavy a kdy Jednotě bratrské zasazena tím veliká rána. — *Chrám bratrský*, „sbor" řečený, na jiném místě v Ml. Boleslavi vystavěti dal r. 1554 pan Arnošt z Krajku; byla to budova zevně i vnitř prostá, jak tomu kázalo učení bratrské. Rudolf II. dal „sbor" 1602 zavříti, ale Petr Vok z Rožmberka koupil jej později od obce a vrátil Jednotě bratrské. R. 1623 byl „sbor" znovu zavřen a upraven pak v katolický kostel sv. Václava, zrušený za Josefa II. Nyní je tam městské museum.

„Věž hradu nazvali lidé „Putna", vykládal pan Houžvic, „podle podoby. Je velmi vetchá, stářím zřejmě už v jednu stranu je nachýlena. Možná, že zanedlouho rozpadne se a zanikne tak, jako znenáhla zanikají všecky ty památníky staré slávy, pokud jich ruka lidská nechrání a neošetřuje. — Z Mladé

Boleslavě byste došli brzy do *Kosmonos,* kde jest *zemský ústav pro choromyslné.* Takové ústavy pro choromyslné (blázince) jsou mimo to v Praze, v Bohnicích a v Dobřanech. Ústav kosmonoský ošetřuje více nežli 1000 nemocných," pravil pan Houžvic.

„Kdo platí náklady?" tázal se Fiala.

„Ústavy pro choromyslné jsou zemské, náklad se platí ze *zemské pokladny* král. Českého a dozor i péči o ústavy má zemský výbor (díl II. str. 100.). Země vydržuje též jiné *ústavy humanitní* (dobročinné)," pravil pan Houžvic. „V Praze na př. ústavy, kde novorozencům a jejich matkám dostává se pečlivého ošetření, jaké by v chudých domácnostech možno nebylo. Jiné ústavy, které vydržuje země, jsou *donucovací pracovny* v Praze a v Pardubicích, *polepšovna pro mladistvé kárance* v Opatovicích u Pardubic a takový ústav též v Králíkách u Žamberka, potom *donucovací pracovna a polepšovna pro ženské* v Kostomlatech u Teplic."

MICHALOVICKÁ „PUTNA". Základy její byly prý s jedné strany podryty lidmi, hledajícími ve zříceninách poklady.

„Smutné jest, že musí lidé býti donucováni k životu řádnému a pracovitému," pravil Fiala.

„Jsou to obyčejně lidé nešťastní, kterým v dětství nedostalo se řádné péče rodičovské," poznamenal pan Houžvic.

Jan pohlédl na Vojtěcha, zraky jejich se setkaly a řekly si tiše, že k nim osud byl dosti přízniv, ač od útlého mládí jsou odkázáni na cizí lidi. Za hovoru přiblížilo se poledne. Naši poutníci po skrovném obědě usedli v útulném městském sadu „na Štěpánce", aby odpočinuli.

Před čtvrtou hodinou zahučel automobil a unášel poutníky

naše ku Praze. Fiala zastavil na okamžik v Nových Benátkách. Město *Nové Benátky* (obyvatel 1350) zvedá se na pravém břehu Jizery se zámkem malebně položeným. Vojta vypravoval Janovi, že v tomto zámku, tehdy císařském, nějaký čas dlel slavný dánský hvězdář Tyge de Brahe. Týž byl povolán na pozvání Hájka z Hájku ke dvoru císaře Rudolfa II., kde mu upraven a zařízen na Hradčanech dům, dnes pamětní deskou označený. „Četl jsem, že nebyl učený hvězdář Rudolfovi II., přejícímu více různým dobrodruhům a podvodným alchymistům, dost astrologem, a tu uchýlil se do tohoto zámku, kamž se též neméně slavný hvězdář Kepler dostavil. Dlouho se zde však nezdržel. Náhrobek hvězdářův viděl jsem v Týnském kostele v Praze. Také se tu prý ukazuje mosazný drát, kterým Brahe naznačil polohu poledníku," pravil Vojtěch.

„Ano, ale nemáme času na prohlídku města. Míním se ještě večerním vlakem vrátiti z Prahy do Boleslavě," řekl Fiala.

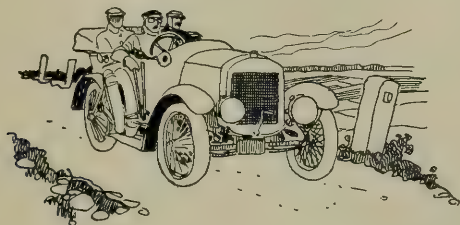
Vsedli rychle do automobilu, stroj zahučel a nyní letěli rychlostí 60 *km* za hodinu, lehounce překonávajíce příčné brázdy (rigoly) silnice. Lesy, pole, osady, města jen tak mžikem kolem nich se míhaly. Vojta si liboval a nemohl nežli obdivovati se důmyslu lidskému, jenž tyto samohyby během několika posledních let k takové dokonalosti přivedl. V Praze byli co nevidět. —

Když večer Vojta profesorovi nadšeně líčil jízdu automobilem z Boleslavě, usmál se tento: „Tak ty bys, Vojto, raději prolítl kraj světa! Co bys z toho měl? Lidé dnes vůbec jsou samý shon a spěch, který se stále stupňuje. Dříve jezdili *formani* a *dostavníky*, chasníci na zkušenou chodili pěšky, poznali lid, poznali krajinu a cestovali lacino. Dnes nestačí již železné dráhy, rychlovlaky, ale předstihují je automobily a pracuje se úsilně na vynalezení vzducholodi. A právě lidé, kteří mají nejméně na práci a nemají příčiny ke spěchu, užívají nejrychlejších prostředků dopravních. To již snad nebudeš chtít se mnou pěšky na výzkumnou cestu?"

„Ach nikoli, pane profesore, tak jsem to nemyslil. Jakou jsem měl radost, když našli jsme vzácnou rostlinu, když na-

slouchali jsme zpěvu některého ptáka, když pozorovali jsme hnízdo vos, mravenců, když sbírali jsme zkameněliny! Za nic na světě bych se nevzdal toho potěšení, a budete-li i na dále tak dobrotiv a vezmete mě s sebou, budu si toho velmi vážiti! Jak chutná odpočinek po takové pěší cestě. S jakou chutí jíme kus černého chleba po celodenní užitečně ztrávené potulce!“

„Nuž dobrá, podíváme se spolu do Krkonoš a snad i do „Českého ráje“, jak nazývají krajinu Turnovsko-Jičínskou. Jen se pilně uč, bys nezanedbal své školské povinnosti!“

TŮNĚ NA STARÉM LABI.

XVI.

DEN U LABE.

(Polabské rostlinstvo. — Dráha severozápadní. — Prosek. — Jenštein. — Lázně Ostrov. — Čelakovice. — Mochov. — Lysá nad L. — Hrabě Špork. — Stará Boleslav. — Brandýs nad L. — Houštka. — Kostelec n. L. — Kárané a vodovod pražský. — Toušeň.)

Vojtěch přinesl v pololetí pěkné vysvědčení, jímž potěšil zvláště svého dobrodince, profesora Hájka. Za to slíbil mu pan profesor, že jej vezme na vyjížďku do Polabí a bude-li se činiti ve škole i dále a přinese též po druhém pololetí vysvědčení dobré, že si zajedou spolu do Krkonoš.

Čas ubíhal v práci rychle. Přiblížily se svátky svatodušní, s nimi prázdno — a doba příjemná k výletům. Pan profesor Hájek pravil asi dva dny před svátky Vojtěchovi: „Vojto, v pondělí časně vstaneme! Zajedeme si do Polabí. Připrav, čeho třeba, a vezmi dobré boty, neboť navštívíme louky a touně, než nám je meliorace a regulace zničí."

Hoch nerozuměl dobře, co tím pán míní. „Jsi také již kus botanika," vysvětloval profesor, „tedy si pamatuj, že poznáš na výletě ráz středního Polabí, jak se jeví význačnou květenou v nížinách po obou březích Labe, na nichž se střídají

louky dobré i ostřicovité. Tyto nemají v hospodářství dobré pověsti pro svou chudou sklizeň; slují „kyselky". Jsou to zbytky mohutných rašelin, které někdy celou krajinu mezi Čičelicemi, Liblicemi, Mikovem a Všetaty pokrývaly, jak mnohé vzácné druhy rostlin nasvědčují. Pěkné zbarvení lukám podnes poskytují hromadně rostoucí *hořepník*, pěkný *česnek ostrohranný* a množství žlutých složnokvětých. Mezi těmi lidé někdy jako „léčivé koření" sbírají *oman vrbolistý*, vydávajíce tento za arniku. Doufám, že bys i ty již podle listů tuto léčivou rostlinu rozpoznal?"

Druhého dne časně vydali se oba po Poříčí na dráhu *severozápadní*, která vede z Prahy přes Vysočany, pak u vsi Jiřína překročuje Labe, na Nymburk, Poděbrady, Kolín, Kutnou Horu, Německý Brod, Jihlavu a Vídeň. (Délka 365 *km*, otevřena 1869—1873.)

Z vozu železničního byl pěkný pohled na Vltavu, která velikým obloukem zatáčí se kolem Holešovické pláně, někdejšího cvičiště dělostřelectva, nyní částečně zastavěné továrními podniky, městskými jatkami a plynárnou. U stanice Vysočan pan profesor upozornil Vojtu na svah, místy i otevřený lom pískovcový a opukový. Na temeni výšiny stojí vesnice *Prosík* se starožitným kostelíkem (pochází od Boleslava II. z r. 970). Ze stanice *Chvala-Počernice* navštěvují výletníci úrodnou, ale jednotvárnou krajinou zříceninu *Jenštein*, kdež na skále pískovcové zdvíhá se kulatá věž a pobořené zdi hradu, někdy majetku arcibiskupa Pražského *Jana z Jenštejna*, vypáleného od Švédů.

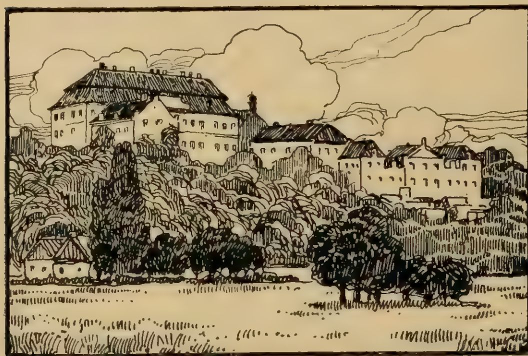
Když míjeli stanici *Mstětice*, všiml si Vojtěch, že průvodčí vlaku hlásí „Mstětice-*Lázně Ostrov*". I tázal se profesora, kterýž mu pravil: „Odtud nedaleko jsou lázně Ostrov; jsou to lázně menší s vodou sirnato-železitou."

Z vlaku byl též pěkný výhled na hory, z nichž pojmenoval i ukázal Vojtovi pan profesor dvojitý Bezděz, Ralsko, Ještěd a pásmo Krkonošů. Vojtěch se v duchu těšil: „Však vás, vy hory milé, brzy navštívím!"

Brzy stanul vlak v *Čelakovicích*, kde rádi pobývají v létě Pražané. Jsou tu pěkné lesy a koupání v blízkém Labi. Nežli

vjeli na most železný přes Labe, uviděli na pravém břehu opodál kostelík na vršku. Pan profesor o něm pravil: „Toť *Mochov*, městečko dosti čilé s cukrovarem a továrnou na *likéry* (drahé kořalky).“

Přijíždějíce k *Lysé nad Labem*, spatřili nad městem krásný zámek. O něm zvěděl Vojtěch, že jej v nynější podobu přestavěl *hrabě. Frant Ant. Špork* v XVII. století. Hrabě Špork (*1662, †1738) byl šlechetný příznivec poddaného lidu, nadšený ctitel umění, štědrý podporovatel umělců, horlivý šiřitel osvěty mezi lidem. V Lysé zříditi dal knihtiskárnu a knihy tam tištěné poručil rozdávati mezi lid. Sochař *Matěj Braun* a malíř *Petr Brandl* (viz díl I., str. 360) mnoho uměleckých děl vytvořili pro hraběte Šporka.

ZÁMEK V LYSÉ NAD LABEM.

Ze stanice *Lysá nad Labem* odbočuje trať k Děčínu; vlak zastavuje též na stanici *Staroboleslavské*. Zde vystoupili naši výletníci, neboť profesora vábila květena i zvířena v tounich starého Labe.

Labe mívalo hojnější vody nežli nyní a proudilo několika rameny, po nichž zbylo několik *tůní*. Mezi těmi rozkládají se šťavnaté luhy a rozkošné háje, uprostřed nichž za starodávna založen hrad Boleslav. Dle Kosmy *Boleslav I.* r. 931 dal hrad vystavěti. Místo proslulo legendou o zavraždění knížete *Václava Svatého* (r. 935). *Stará Boleslav* později stala se poutním místem.

Profesor, jenž byl zabrán ve svůj výzkum, lově jemnou síťkou v touňce drobnou zvířenu vodní, poslal Vojtu zatím do města, by si prohlédl památnosti měst *St. Boleslavě* a *Brandýsa*. Naznačil mu také hostinec v Brandýse, kde bude naň čekati.

Vojta radostně se rozběhl z borového lesa, jenž tu na písčité půdě na pravém břehu Jizery míli cesty se táhne a končí u vsi *Písku*. Brzy vešel do parku. Uprostřed krásných stromův uviděl výstavný lázeňský dům i jiné lázeňské budovy. Procházelo se tu mnoho lázeňských hostí. Vojta usedl na lavičku, odkud byl pěkný pohled na zámek arcivévodský s ozdobnou věží.

Za chvíli k němu přisedl nějaký mladík, patrně zdejší. Vojta se zdvořile otázal, jaké jsou zde lázně. „To jest *Houštka* či *Houška* s pramenem Matky Boží pomocné. Léčivé vody se užívá při chudokrevnosti, bledničce, skrofulose i jinak, neboť jest velmi železitá i vápenitá.“

„A čí jest onen zámek?“

„Jest majetkem arcivévody Ludvíka Salvatora Toskánského, vynikajícího cestovatele a německého spisovatele. Sad kol zámku jest veřejně přístupen a můžete se tam podívati.“

KRYPTA VE STARÉ BOLESLAVI pod kostelem sv. Václava. Četné románské kostely vykazují takovéto podzemní síně. Na obrázku tomto možno pozorovati způsob *klenutí slohu románského* a *sloupy* tohoto slohu.

Vojta poděkoval mladíku a zdvihl se, by prohlédl si ve Staré Boleslavi chrám sv. Václava. Větší společnost právě chrám prohlížela. Sestoupili do podzemního chrámu sv. Kosmy a Damiana (podobného kryptě u sv. Jiří v Praze). Čtyři řady románských sloupů nesou masivní klenbu, která osmi stoletím a dvěma velikým požárům odolala. Na náhrobku sv. Václava (z r. 1657) zajímalo Vojtu plno silurských zkamenělin znatelných na mramoru. Kostelník ukazuje zde také místo zavraždění sv. Václava.

Na bráně severní, která z bývalých hradeb zbyla, četl Vojta starý nápis: „Zde právě Boleslav mne bolem oslavil, když věnec tu dovil své slávy Věnceslav."

Mnohem pestřeji se nese svými štíhlými vysokými věžemi s červenými báněmi jeden z největších kostelů v Čechách: poutnický chrám mariánský. Vojta usoudil sám, že v této rozsáhlé stavbě jest velmi málo uměleckého; zvláště malby jsou sice strakaté, ale nikoli umělecké.

Byl také čas, aby vyřídil své poslání a vyhledal svého pána. Ubíraje se Hluchovem, sledoval tok Labe k severozápadu. Rovina jest tam úrodná, zvláště na plodiny zelinářské. Okurek vyváží se odtud veliké množství. Při Labi leží v tu stranu také město Kostelec nad Labem. Vyhlídku tím směrem zakončuje v dáli vysoká věž mělnická.

„Umíš veslovat?" tázal se profesor Hájek Vojty, když se v Brandýse posilnili. Vojta přisvědčil. I zavedl jej profesor do mlýna, kdež známý jeho pan otec nabídl jim loďku k projížďce po Labi, které nad jezem mírní svůj spád, takže možno bez namáhání příjemně proti proudu až k ústí Jizery a Toušeni plouti. Stárek usedl s nimi a řídil rukou bezpečnou loď, vypravuje při tom leccos zajímavého o krajině. Břehy celého středního Polabí jsou nízké, hlinité a velká voda mnohé škody nadělá podemíláním břehů; také Jizera, ke které se blížili, zanáší náplavem okolní louky.

„Pohleď, Vojto, na pěkný les a stromoví sklánějící se nad půvabnou řekou! Co víš o Jizeře?"

„Vím jen, že pramení v horách Jizerských, že tvoří malebné údolí při průlomu kvádrovým pískovcem u Turnova, že leží při ní *Mladá Boleslav, Nové Benátky*. Tam jsem již s Janem byl," odvětil Vojtěch.

„Tady v naplavené písčině byste, studente, mohl hledati pěkné kaménky, pestrobarevné oblázky i polodrahokamy. Jizerská louka, Kupa v pohoří Jizerském, je proslulé naleziště průhledných turmalínů, safírů, hyacintů, zrnek olivínu i zirkonu; a leccos voda zanese daleko do náplavů. Zdejší krajina až k Benátkám bývalo slavné královské hájemství, bohaté

zvěří vysokou, daňčím, černou, bažanty i bobry. Nejskvělejší doby měla loviště tato za Rudolfa II. Válka třicetiletá zasadila hájemství krutou ránu. Pozvolna vznikaly nové osady a dnes tu kvete polaření, cukrovka, zelenina,“ stěžoval si stárek.

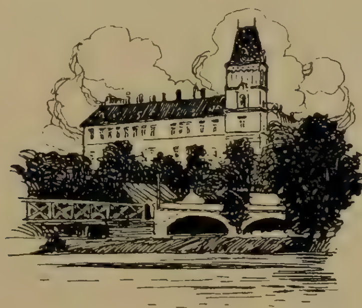
„Máte tu jiný poklad přírodní: léčivé vody minerální. Mimo Houštku v Polabí jest *Toušeň*, *Sadská* a nejnověji *Poděbrady*. Hojnost pramenité vody chystá se právě využitkovali i město Praha, aby z bohatých pramenů v *Káraném* zásobovala pitnou vodou Prahu i s předměstími. Provádí velkolepý vodovod, jehož centrála bude u vesničky Káraného.“

Stárek řídil loď k levému břehu labskému, kde rozkládají se lázně *Toušeň*.

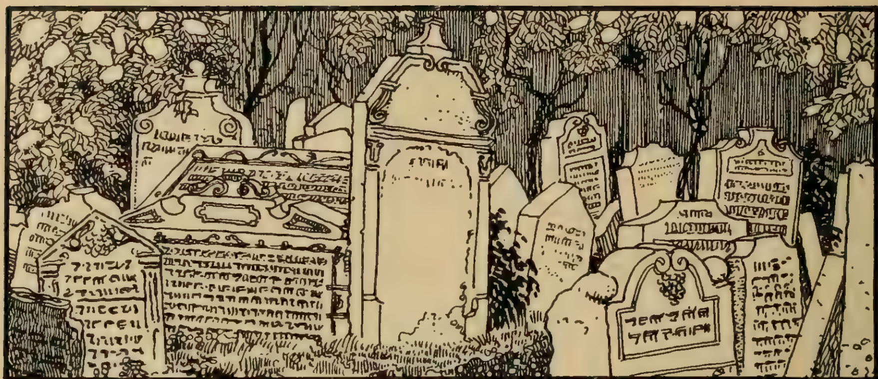
„Toušeňské lázně nejsou světovými,“ vykládal pan profesor, „ale železitý pramen 8·25° C teplý blahodárně působí na lidské zdraví. Však již Karel IV. míval tu letohrad a pramene léčivého užíval.“

„Ale v této podobě zřízeny byly lázně teprve r. 1868,“ dodal stárek.

Poutníci vyskočili na břeh, pan profesor poděkoval ochotnému stárkovi, jenž opět odrazil od břehu. Když si pan profesor s Vojtěchem lázně prohlédli, spěchali na dráhu do Mstětic, aby se vrátili do Prahy. Vojtěch měl opět o několik poznatků více a v duchu děkoval dobrodinci, jenž jej takovým krásným způsobem poučoval i bavil.

BRANDÝSKÝ ZÁMEK.

STARÝ ŽIDOVSKÝ HŘBITOV PRAŽSKÝ.

XVII.

VYCHÁZKY.

(Z dějin Židů v Praze. — Starý židovský hřbitov. — Židovská radnice. — Staronová synagoga. — Ruský kostel. — Karolinum. — „Veliká kolej“. — V Brusce. — Kadetní škola. — Vojenské podniky. — Vojenské cvičiště. — Člověk diluviální. — Pravěk. — Doba kamenná, bronzová, železná. — Kostel sv. Mateje. — Divoká Šárka. — Liboc. — Veleslavín. — Vokovice. — Hvězda. — Bílá Hora. — Břevnov.)

V teplých dnech červnových těžko sedí se ve třídě. Každý touží ven, do přírody, neb alespoň na vzduch z výhně uzavřené místnosti

Této touze studentstva zvláště dobře rozuměl pan profesor Koudelka. On také v měsíci červnu a v červenci konával se svými studenty nejvíce vycházek.

„Kam si vyjdeme tento týden?“ ptával se při hodině studentův a oni sami jmenovali řadu míst, kde by se dalo něco nového viděti. Pan profesor rád vyhověl přání hochů, dalo-li se uskutečniti.

Po svátcích svatodušních, na počátku června, přihlásil se student Löwit a navrhoval vycházku na starý židovský hřbitov v Praze v páté čtvrti čili Josefově.

Löwit byl židovského vyznání a dlužno připomenouti, že mezi spolužáky nebyl z počátku oblíben. Smáli se mu často a nechtěli s ním kamarádit. Kde mohli, dávali mu své pohrdání na jevo, rovněž jako Vojtěchovi, jenž mezi nimi, velkoměstskými hochy, vypadal trochu neohrabaně. Také občas řeč Vojtova připomněla slovácký jeho původ a to byla voda na mlýn uštěpačných spolužáků. Bylo zcela přirozené, že oba odstrkovaní a vysmívaní přilnuli k sobě. Přátelství toto utvrzeno bylo záhy tím, že Löwit, nadaný v matematice (počtech), často měl příležitost Vojtovi vysvětlovati některé způsoby početní, jichž tento někdy dobře nechápal. Vojta za to v češtině a v přírodopise pomáhal Löwitovi. I toto přátelství bývalo z počátku terčem posměšků ve třídě. Jednou však Vojta zastal se důrazně vysmívaného Löwita a prohlásil:

„Kdo by mu chtěl ublížiti, bude mít co dělat se mnou!“

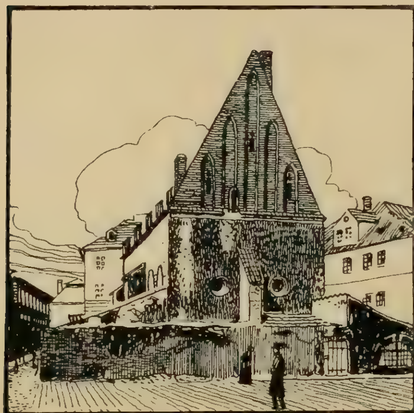
Toho se spolužáci zalekli. Bylť Vojtěch starší než oni a také mnohem statnější. Od té doby měli Löwit i Vojtěch pokoj, ba, spolužáci, vidouce jejich upřímné přátelství a ochotu i úslužnost ke každému, spřátelili se s nimi a ve třídě panoval srdečný poměr, ze kterého se nemálo těšil třídní profesor.

Löwitův návrh k vycházce byl profesorovi vhod.

„Prohlédneme si při tom také jiné zbytky bývalého židovského města pražského, které bývalo velmi zajímavé, po leta udrželo si starobylý svůj ráz a teprve asanací zašlo téměř úplně.“

Za středečního odpoledne vypravili se žáci s profesorem na Staré město a ubírali se do Mikulášské třídy. Pan profesor jim vyložil, že Židovská čtvrt, či jak se říkalo *ghetto*, bývala od ostatního města úplně oddělena. Ve středověku zatahovány ulice židovské čtvrti na noc řetězem. Židé jako obchodníci usazovali se v nejstarších dobách všude tam, kde nadáli se dobrých obchodů. Tak také jistě objevili se i v podhradí pražském za Přemyslovců. Ještě více než obchod bylo to půjčování peněz na vysoký úrok, jež pomáhalo jim k bohatství. Půjčovali měšťanům, pánům, ba i králům. Za takovou pomoc dostávalo se jim i zvláštních výsad; zvláště byl to Otakar II., jenž r. 1254

upravil jejich poměry v Praze a v Čechách. Měli svou zvláštní obec, jíž spravoval židovský rychtář. Rychlé bohatnutí jejich a mnohé vlastnosti nedobré, jakož i rozdíly u víře byly příčinou opětovného pronásledování, někdy velmi krutého. Také lidská pověrčivost často přičítala židům činy, jimiž prý chtěli škoditi křesťanům. Ani do dnešní doby nevymizel mezi lidem jakýs předsudek proti židům. Oceňujíce však spravedlivě vlastnosti lidí, nemůžeme neuznati při nich, že ochotně souvěrcům v nouzi pomáhají, že u nich vyvinuta je zvláště láska rodičů k dětem a dětí k rodičům; taktéž obchodní duch jejich může nám býti v mnohém za příklad, ač úsilná snaha po zbohatnutí vede jednotlivce mezi nimi často k bezohlednosti, k lakomství, k hrabivosti.

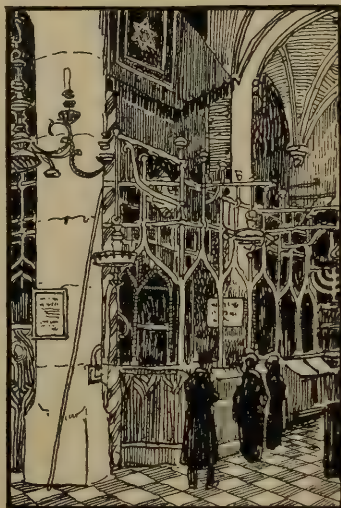
VNĚJŠEK STARONOVÉ SYNAGOGY a okolí jeho z doby před asanací V. čtvrti. Nyní je vnějšek a okolí sice upraveno, ale starobylý ráz stavby zachován.

Zatím došli hoši ke vchodu na židovský hřbitov. Profesor Koudelka ohlásil návštěvu v úřadovně a za chvíli vcházeli všichni na hřbitov, jenž činí dojem staré zahrady. Je pln rozložitých keřů černého bezu, jenž právě byl v květu; větve s bílými latami květů nakláněly se nad omšelými náhrobky zvláštních tvarů, hřbitovem táhla jejich vůně. I ptáci ozývali se ve větvích.

Procházeli po úzkých cestičkách mezi náhrobky s nápisy v hebrejském písmě, prohlíželi vytesaná tam znamení, na něž upozorňoval pan profesor. Znamení tato, věci nebo zvířata zpodobující, označují buď příslušnost k některému pokolení nebo značí jméno rodinné zpravidla německé (lev = Löw, medvěd = Bär, husa = Gans). Tento židovský hřbitov dle pověsti je prastarý; špatným čtením nápisů vzniklo tvrzení, že některé náhrobky jsou již ze VII. století. Hřbitov však jistě

není z té doby. Není bezpečně zjištěn jeho počátek, ale víme, že tu pochováváno již v polovině XIV. století.

Löwit vyznal se dobře na starém hřbitově. Sám ukazoval spolužákům náhrobky učeného rabína Ben-Bezalela-Löwa (současníka Rudolfa II.) a jeho žáků, učeného žida-světoběžníka Salomona del Medigo, kronikáře Davida Ganse, lidumila Mardocheje Mayzla, zakladatele židovské nemocnice a lázní († 1609), a zasklený nyní náhrobek rabiho Abigdora Kara, jenž přežil veliké vraždění židů r. 1389. Velmi pobavila hochy pověst o řezníku židovském, jehož náhrobek tu viděti. Ten prý, jsa velmi silný, vážil se každého týdne, ač to Židům náboženské předpisy zakazovaly. Aby odčinil přestupek tento, rozdal každého pátku tolik masa chudým, kolik sám vážil.

VNITŘEK STARONOVÉ SYNAGOGY. Prvotní staré stavení, o němž Židé bájili, že je starší než všecky pražské kostely, bylo několikrát přestavováno, odtud jeho jméno. Slohem ukazuje k počátku gotiky.

Když opouštěli hoši hřbitov, řekl profesor Koudelka:

„Teď se podíváme ještě do staronové synagogy."

Brali se ulicí kolem bývalé *židovské radnice*, v níž nyní jsou kanceláře náboženské obce židovské. Radnice tato, přiléhající k ní Vysoká synagoga a protější památná *staronová synagoga* jsou na tomto místě jediné zachované stavby z bývalého Židovského města. V okolí novodobých vysokých domů nezvykle se vyjímají tyto památné budovy.

K žádosti profesorově přivolal Löwit klíčníka synagogy, jenž uvedl je dovnitř starobylé synagogy a vysvětloval jim leccos z dějin jejích i ze způsobu náboženských obřadů židovských. Vyšedše ze synagogy vraceli se studenti s profesorem na staroměstské náměstí. Když šli mimo kostel sv. Mikuláše, při-

pomenul profesor, že po zrušení přilehlého kláštera měl kostel osudy rozmanité; r. 1871 zřízen byl pro bohoslužby *církve pravoslavné* (ruské), jíž dosud slouží. Říká se mu také *ruský kostel.*

Přes náměstí došli pak k Železné ulici, jíž ubírali se směrem k Příkopu. Na konci Železné ulice před stavovským divadlem (viz str. 39. d. II.) po levé ruce upozornil profesor na rohový dům, *Karolinum,* starobylou (z doby Václava IV.) budovu university založené Karlem IV. Velká síň slavnostní v této budově slouží společně dnešní universitě české i německé. Rohový arkýř, podobný onomu na radnici staroměstské, vyznačuje tuto budovu. Dříve ještě než zde, umístěno bylo vysoké učení pražské v budově nedaleko nynějšího kostela svatomikulášského na Starém městě („Veliká kolej"); Karel IV. rád docházíval a s mistry (profesory) v hovoru sedával.

V ulici Havířské, ústící v Příkop, rozešli se účastníci vycházky. —

Ke konci června vypravili se studenti s profesorem Koudelkou na celodenní výlet do pražského okolí. Tento výlet byl podniknut jaksi tajně, aby zvýšeno bylo kouzlo vycházky. Neznal totiž nikdo cíle vycházky. Jenom dva spolužáci předem ustanovili program i dali jej profesoru Koudelkovi schváliti.

„Kam nás asi zavedou?" hádali studenti. Jedni myslili do Troje, jiní na Jenštejn, někteří snili o Řípu neb Karlově Týně. Ale na otázky se Konvalinka jen usmíval a soudruh jeho Bárta tajemně se tvářil. —

Den byl krásný, milo pobýti v přírodě. Vůdcové výpravy veleli nasedati do vozu elektrické dráhy, jenž tu čekal i převezl účastníky až na Hradčany. Blízko bylo nádraží *v Brusce.*

„Pojedeme vlakem?" tázal se Vojta.

„Pochodem pochod!" zazněl veselý povel Konvalinkův a výprava hnula se pěšky pěknou zahradní silnicí. Šli kolem *c. k. kadetní školy* čili kadetky.

„Tady budu studovat, až projdu čtyřmi ročníky reálky," pravil spolužákům student Řídký.

„Čím chceš být?"

„Chci se státi důstojníkem ve vojsku a toto jest přípravná vojenská škola."

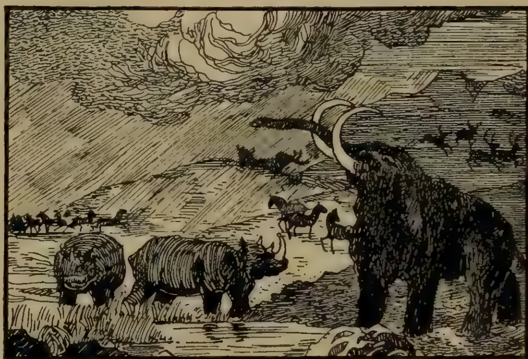
Kráčeli stále mezi zahradami. Profesor upozornil je na budovu, v níž umístěna jest *dělostřelecká laboratoř.*

Student Řídký vykládal, že toto blízké okolí Prahy jest zabráno vojenskými podniky. „Tak jest tu rozsáhlé *vojenské cvičiště*, nákladné *vojenské pekárny*, několikeré *kasárny* a konečně i *vojenský hřbitov*. Vojenské slavnosti, zvané obyčejně lidově „parády", konají se na zdejším rozsáhlém *cvičišti.*"

„Řídký je hotový voják," smál se profesor, když zaslechl jeho výklady.

Brzy dostihli cihelny, kdež pozorovali zajímavé složení hlin cihlářských.

„V hlinách zdejších našli byste kly mamutů, lebky nosorožců, zbytky sobův a lvů", pravil profesor.

KRAJINA Z DOBY DILUVIÁLNÍ. Jaký byl asi její ráz a jak byla oživena rostlinstvem a zvířectvem. Obrázek tento a obrázek krajiny hnědouhelné v I. díle sestaveny jsou dle zkoumání prof. Friče.

V okolí Prahy kruhem roztroušeny jsou cihelny, které vyrábějí ze žluté hlíny cihlářské ročně milliony cihel k novostavbám v městě. Hlinám těmto připisuje se stáří starších naplavenin čili *diluvia*, která následovala po útvaru třetihorním, čili době *hnědouhelné* (viz I., str. 351). Jak vypadala tehdy krajina, v níž se tyto hlíny usazovaly? Můžeme jen souditi dle různých kostí ssavců vyhynulých, které se tu v jisté hloubce místy dost hojně nalezají. Hlíny jsou nánosy řek, jiné opět povstaly váním větru; teplota na celé zemi se tehdy snížila a ledovce pokryly velkou část Evropy a sev. Ameriky.

Ze zvířat, která v nánosech kosti složila, jest nejzajímavější svědek *mamut*, slon dlouhou srstí pokrytý, pak *nosorožec*,

jenž brodil se na pokraji bujně zarostlých bažin. Také tento opatřen byl proti drsnému ponebí štětinatou srstí. Stáda divokých koní a sobů silnými lopatkovitými parohy opatřených prohánělo se po tehdejší tundře a stepi. Kosti těchto dávno vyhynulých zvířat budily ovšem podivení, když ponejprv z hlíny ve hloubce několika metrů se objevily. Nedivme se, že i učený Balbín (r. 1679) považoval je za kosti nějakých obrů. Nálezy se množily, nejen z údolí *Šáreckého*, kde hlavně cihelna na Jenerálce mnoho nálezů poskytla, ale i na Smíchově, ve Vysočanech, v Roztokách u Kralup a na jiných místech Čech, a tak dosvědčují, že tato i jiná zvířata dnes vyhynulá po vší zemi byla rozšířená. Zdaž žil v té době již člověk? Dlouho se o tom pochybovalo, ale důkazy se množily, že člověk skutečně žil současně s mamutem. Ač bezejmenný, podobal se již člověku nynějšímu a nalezeny i některé hrubé kamenné nástroje pazourkové, jichž výroba se mu přičítá.

„Možno tedy z nálezů souditi na způsob života člověka diluviálního?" zeptal se jeden ze žáků profesora.

„Ovšem. Zjištěno, že člověk v té době bydlil zde v rodinách, že potuloval se z místa na místo, živil se lovem a plodinami, aniž by rostlin pěstoval, odíval se kožemi, neměl chyší uměle zbudovaných, nedovedl vyráběti nádob hliněných, nepohřbíval mrtvých ve zvláštních hrobech. Hlavním nástrojem a zbraní byl mu vhodně přizpůsobený kámen. Pazourek, odrůda křemene, mající lom lasturovitý a hrany a rohy ostré, nejlépe se mu k tomu hodil.

Nálezy částí lidských jsou dosud velmi vzácné, a prof. *Frič* objevil lidskou lebku z diluviální hlíny v Podbabě v hloubce 3 *m*, o které soudí dle nízkého čela a mohutných hrbolů obočních, že jest rázu a stáří člověka t. zv. Neanderského, nalezeného určitě v diluvium krajiny Porýnské.

Doklady o člověku diluviálním z Jenerálky v Šárce uvádí též prof. Woldřich, jenž získal zde kromě kostí po diluviálních zvířatech, též asi 150 kusů přitloukaného pazourku a křemenných nástrojů; první to výrobky bytostí lidských, kterým v době následující opanovati bylo síly přírodní."

K žádosti hochů přidal profesor stručně vysvětlení o *pravěku*. Pověděl, že po době diluviální, jež v *archaeologii* (viz str. 318. dílu I.) nazývá se palaeolithická (*starší doba kamenná*) či krátce *palaeolith*, následovala *mladší doba kamenná* (*neolith*). V té době žil člověk na pokročilejším stupni kultury. Nástroje kamenné té doby mají nový ráz, jemnější zpracování, vedle pazourku užíváno i jiných nerostů a hornin, jsou broušeny a hlazeny, mají i vyvrtané díry. U nás zjištěna výroba nádob hliněných (*keramika*) v té době, zjištěno *pěstování užitečných plodin*, hlavně pšenice a ječmene, a *chov domácích zvířat*. Tkaniny zhotovoval tehda člověk proplétáním předených vláken, stavěl nad jamami vyhloubenými zimní chyše z dřev, proutí, slámy, hlinou je omazával a společná sídliště (osady) obháněl valy, nasypanými ze země. Také zvláštní hroby vyskytují se v té době. Mluvíme-li už o pravěku, podotknu ještě krátce, že po neolitické době, jejíž konec můžeme přibližně určiti asi ke 2000 let před Kristem, následovala *přechodní doba*, po níž (asi r. 1200 př. Kr.) začíná se doba *bronzová*, v níž rozšířila se známost kovů a jich užívání. Po době bronzové následuje *doba železná*, jíž končí se u nás předhistorická doba. Ovšem že všecky tyto doby či věky dělí se dle povahy nálezů na kratší období.

„Viděl jsem takové nálezy v zemském museu," oznamoval Vojtěch.

„Též ostatní si prohlédněte při návštěvě musea zemského předhistorické nálezy. Okolí pražské jest jimi bohato."

Studenti stoupali nyní mírně do stráně a stanuli u *kostelíka sv. Matěje*. Překvapila je pěkná vyhlídka k Hradčanům, na údolí šárecké i vltavské.

„Kostelík založil dle pověsti kníže Boleslav II. na památku zachránění svého z tlap medvědích," vykládal profesor. „Ale až do 18. století, kdy zřízen kostelík v této podobě, byla tu pouhá kaple. Zjištěna tu také pravěká osada z doby *bronzové*.

Lidé v této době, jak z nálezů můžeme bezpečně souditi, zaměstnávali se lovem, rolnictvím a chovem dobytka. Přiřezávali si z parohů zbraň, z kostí brusle, udice a šídla, pletli

sítě rybářské z provázků, čluny dlabali z kmenů stromových a plavili se v nich po řece, hnětli cihly z hlíny, sušili na slunci a stavěli z nich chatrče. Keramika té doby je umělejší i zdobená. Ze skla a z bronzu slévali šperky, nástroje, zbraně. Dole v Šárce a v Podbabě byly též osady z doby bronzové.“

„Byl jsem tu již několikráte časně s jara na pouti,“ pravil Konvalinka.

„To tu bývá nesčíslné množství Pražanů,“ dodal profesor.

Nyní vedli vůdcové výpravu do údolí i stanuli asi za hodinku v místě, jež nazývá se *Jenerálka*. Šli nyní při potoku *Ruzýňském* v romantické, krásné údolí, jež sluje *Divoká Šárka*. Vojtěch vzpomněl na pověst o Ctiradovi a Šárce z dívčího boje po smrti Libušině, dle níž prý má údolí jméno.

Roztodivné buližníkové skály upoutaly pozornost studentů. Milé háje a sady lahodily oku. Studenti byli spokojeni dnešní vycházkou, ač teprv byli půl dne venku ztrávili. V poledne odpočinuli a rozložili se táborem na travnaté stráni. Poobědvali ze zásob přinešených. Za hodinku kráčeli již dále. Sbírali cestou v údolí četné rostliny a nerosty, o nichž jim profesor zajímavě vyprávěl.

Společnost kráčela údolím šáreckým až k obci *Liboci*, která jest oblíbeným letním sídlem Pražanů. Pan profesor ukázal studentům na nedalekou vísku *Veleslavín*: „Tam žil v 16. století *Daniel Adam z Veleslavína*, po němž doba jeho nazvána „veleslavínskou“. Narodil se 1. srpna 1545 v Praze, otec jeho Štěpán Adam byl nájemcem staroměstských mlýnů. Byl zetěm knihtiskaře Melantricha, majitelem knihtiskárny, pro niž psal a v níž tiskl cenné knihy.“

„Znám jest jeho ‚Kalendář historický‘, vyprávěl Vojtěch, neboť se upamatoval, co mu byla slečna Hájková vykládala. (Díl II. str. 60.)

„V blízkých Vokovicích jest továrna na šamotové a ohnivzdorné zboží,“ připomenul ještě profesor, načež ubírali se k *Liboci*. Tam vešli do obory a ubírali se k císařskému letohrádku *Hvězdě*, jenž stojí tu nyní opuštěný, sešlý.

„Toť památník ponížení národa našeho, neboť tu zlomen byl poslední tuhý zápas Moravanů v nešťastné pro náš národ bitvě bělohorské dne 8. listopadu 1620. Žádný Čech bez mocného pohnutí nemůže minouti pláně, jež se odtud táhne až k bývalým branám pražským a sluje *Bílá Hora*. Vždyť bitva na Bílé Hoře byla počátkem utrpení staletého pro náš národ — a málem mohla znamenati hrob jeho! Tenkráte doba nastala, kdy stydno bylo lidem vznešeným slouti Čechem — a jen chaloupky vesnické chovaly vzácný odkaz předků, jazyk mateřský, aby po dvou stech let povstal, vybrousil a očistil se opětně k nynější slávě své. Vzpomínka na zázračné přímo vzkříšení národa našeho na tomto místě, které znamená počátek nejhlubšího úpadku národa, musí nás povzbuzovati, bychom i my národu svému prospěli dle sil svých duševních i hmotných. Studenti, pamatujte těchto míst a slibte tu slavně, že přičiníte se, by národ český ve vás našel syny pravé, uvědomělé a obětavé!"

LETOHRÁDEK HVĚZDA. Zajímavá stavba renesanční, skvělá je *štuková* výzdoba stropů v tomto letohrádku, jediné, co zbylo z uměleckého zařízení vnitřku.

„Slibujeme!" zahřmělo mohutně z mladých hrdel a oči zasvítily odvahou i silou. V srdcích všech uhostilo se pak milé teplo.

Profesor vykládal poté již klidněji o průběhu bitvy na Bílé Hoře:

„Rozhodný boj na Bílé Hoře nebyl dlouhý. Po prvním prudkém útoku císařského vojska rozutekly se pluky stavovské a za nedlouho hrnuli se císařští do Strahovské brány, na pražský hrad, do města. Ze všeho stavovského vojska jediní Moravané, v počtu nevalném, s vůdcem svým, mladým *Šli-*

kem, postavili se na odpor a bránili se chrabře císařským u samého letohrádku tak dlouho, dokud poslední z nich nepadl.“

Studenti prohlédli si dobře letohrádek Hvězdu, o němž se dověděli, že pochází ze XVI. století, kdy zřízen byl na přání Filipiny Welserovy, manželky arciknížete Ferdinanda. Jméno pochází od hvězdicového půdorysu letohrádku, ale snad i od toho, že vrchol střechy zdobívala zlatá hvězda. Přízemek této dvoupatrové budovy vyzdoben jest vypuklými pracemi ze sádry, jednak pouhými ozdobami, jednak výjevy z římských dějin a bájesloví. U letohrádku rozkládá se krásná obora, ve které chována bývala vysoká i černá zvěř.

Od Bílé Hory vraceli se studenti pěšky do Prahy. Původcové výletu vydali heslo, že mimo elektrické dráhy nesmí se vozidel použíti.

Brzy stihli *Malý* a později *Veliký Břevnov.* Profesor upozornil je na krásný starobylý klášter: „Klášter založen byl na přímluvu sv. Vojtěcha knížetem Boleslavem II. r. 993. Do kláštera uvedeni byli Benediktini z Říma, čímž podporovalo se zavedení latinské liturgie v Čechách, o které biskup Vojtěch tolik usiloval. Klášter zdejší náležel k nejbohatším klášterům v celé zemi. V bouřích husitských byl klášter dobyt lidem pražským a vypálen, ale opět byl vystavěn. V nynější podobě zřízen byl počátkem XVIII. století.“

Když studenti opouštěli Břevnov, počínalo se již stmívati, proto spěchali. Jen Konvalinka postával a odpočíval. Sám sice výlet vymyslil, ale nyní opatrně našlapoval, neboť celodenní chůze unavila jej a nohy jej nesmírně bolely. Též ostatní cítili únavu i nezbylo nežli použíti elektrické dráhy. Však ve vozu tramwaye únava povolila a veselá nálada ovládla studenty.

„A vyjedeme si ještě dále!“ horoval Konvalinka

„Alespoň na dva dny!“ horlili někteří.

Profesor se tiše usmíval nadšení studentů! —

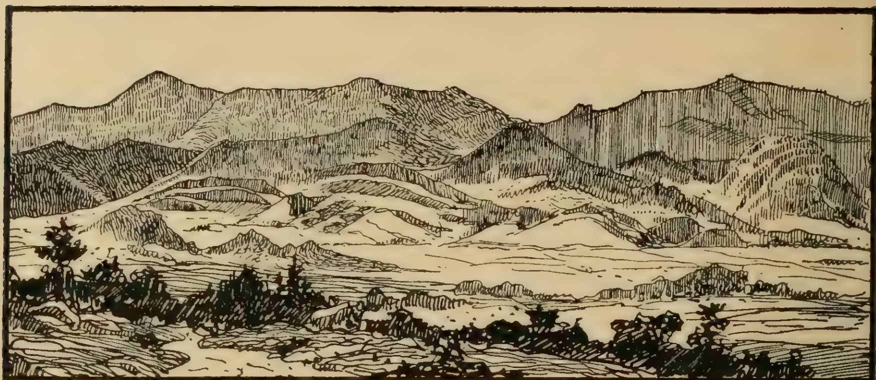
Nesplnilo se však již toho roku přání studentů. Nastaly deštivé dny, kdy na vycházky do okolí nebylo pomyšlení, a když pak se opět vyjasnilo, nebylo na to pokdy. Blížilť se

kvapem konec školního roku, opakováním probraného učiva a zkoušením zabrán byl všechen čas. A tak nezbývalo, než těšiti se na prázdniny.

I Vojtěch pracoval pilně, aniž by bývalo třeba k tomu jej doháněti. Osvěžením bylo mu, že mohl za teplých dnů odpoledne se koupati ve Vltavě poblíž Vyšehradu, na místě k tomu vykázaném. Plovati uměl už z Budějovic a nedal se v koupadle nikým zahanbiti. Když se Janovi chlubil tím, že se chodí koupat, zvěděl, že i Jan se denně koupává ve Vltavě mezi Karlínem a Holešovicemi.

BÍLÁ HORA.

POHLED NA KRKONOŠE SE SLEZSKÉ STRANY.

XVIII.

DO KRKONOŠ.

(Sudety a Krkonoše. — Polodrahokamy. — Nový Svět. — Hrabě Jan Harrach. — Meteorologie. — Prof. Zenger. — Jilemnice. — Harrachov. — Okolí Nového Světa. — Kosodřevina. — Dívčí kameny. — Boudy. — Labský Důl. Janské Lázně. — Květena krkonošská. — Pstruh a lipan. — Jos. Kablíková. — Život horalů.)

Týdny ubíhaly v práci jako minuty. Měsíce uplynuly a již přiblížily se prázdniny. Vojta železnou pílí přemohl obtíže, které s počátku jej tísnily, a přinesl dobré vysvědčení. Profesor Hájek přehlédnuv vysvědčení, pokynul Vojtovi: ,,Hochu, vytrvej, spoléhej jen na sebe! Vidím, že v některých předmětech jsi slabší; ale nekárám tě proto. Hleď jen, abys i v těch napřesrok dohonil vše. Neříkej, že toho neb onoho předmětu nebudeš v životě potřebovati. Pokud jsme mládi, máme zkoušeti a cvičiti všechny schopnosti; život pozdější nás již naučí chopiti se jistého oboru zvláštního. Celkem však ses držel dobře. Doufám, že bude tak i nadále. — Vypravím se letos do Krkonoš a usadím se na čas na Novém Světě, v letním pohorském sídle, odkud lze všemi směry mohutné horstvo procházeti. Osvědčil ses již v Rudohoří jako dobrý pomocník při výzkumu přírodo-

vědeckém. Rozhodl jsem se, že tě vezmu s sebou. Bude to dojista i tvému zdraví ku prospěchu.“

Vojta si radostí poskočil. Těšilo jej, že způsobil dobrým vysvědčením dobrodinci svému radost a sliboval, že se bude držet napřesrok ještě líp. Nechtěl také nepřipraven vstoupiti do říše Krakonošovy, proto vyprosil si mapu a průvodce po Čechách i zahloubal se do studování cest na mapě. *Sudety*, jak seznal, jest společný název horstva, které se táhne od průlomu Labe v sev. Čechách až k hořejšímu toku Odry na Moravě, v délce 330 *km*, v šířce 40 *km*. Nejvyššího zdvihu na pomezí severovýchodních Čech, a v jihozápadní části pruského Slezska dosahuje část Sudet, zvaná *Krkonoše*. Průsmykem u Nového Světa rozděleny jsou Krkonoše na západ od *Hor Jizerských*.

„Vida,“ rozvažoval Vojta, „Jizeru již znám z Ml. Boleslavě. Viděl jsem též, jak ústí do Labe u Toušeně. A teď poznám i pramen její. Zde mezi čedičovým kopcem Buchberkem a Velikým Hřebenem rozkládá se *Jizerská louka*, 4—5 *km* dlouhá; odtud má pan professor vzácné nerosty, jež jsem u něho viděl: *Iserin, safír, olivin, zelený turmalin* a *zirkon*. Snad mně bude štěstí přáti, že též cosi podobného najdu. My cestujeme jinak nežli turisté, kteří se drží přesně vytyčených cest a hospod, pro něž zde v průvodcích udán všude směr, značky, délky a vzdálenosti na hodinu. Pan profesor se neváže na cesty, neboť naleziště proň zajímavá bývají třeba odlehlá a jest potřebí k nim se vraceti.“

Vojtěch nyní stále myslil na prázdninovou cestu do Krkonoš. Denně zkoumal mapy, pročítal průvodce a nepropustil nejmenší příležitosti, aby se nepoučil o něčem z krajin, jež mínili s profesorem Hájkem navštíviti. Tak jednou s Janem procházel hlavní ulice Prahy a Jan upozornil jej na sklad krásného zboží sklářského z *Nového Světa*. Výrobky tyto, vyznamenané na všech světových výstavách, pocházejí ze skláren hraběte *Harracha*, jenž hutě přivedl k nejvyššímu stupni dokonalosti. Mistrné malby na skle, ozdobné sklenice barvy rubínové, nádoby s leskem irisujícím (duhovým), povrchem jako led pryskaným, křišťálové neb opálové a opět jako kostěné, poloprů-

hledné, střídaly se v nekonečné rozmanitosti i tvarech. Vojtu zajímalo umění sklářské nesmírně a Jan zase při pohledu na krásné výrobky si vzpomněl: „Oh, tenkráte v Lenoře na Šumavě mi bylo milé ohřátí se při sklářské peci a ten dělník, dobrák, se stařičkou matkou, jak oni mne rádi pohostili z mála!“

„Tys už byl ve sklárně? Vypravuj něco, vždyť i já se v Krkonoších do sklárny podívám!“

A Jan líčil sklářství a sklárny v Lenoře (díl I. str. 138) i přidal mnohé z příhod šumavských. Čas ubíhal a hoši v hovor zabráni jsouce stanuli u staroměstské radnice. Tam byl Vojtěch hned opět pohotově, neboť nyní vždy zašel ke sloupu, na němž byly meteorologické přístroje. Zajímala jej *meteorologie* (nauka o změnách povětrnosti a zkoumání jich) proto, že si přál míti do Krkonoš krásné počasí.

Vojta z vyučování školního znal již některé přístroje, jimiž lze určovati počasí nebo vlivy povětrnostní. Znal *teploměr, tlakoměr rtuťový* i *kovový* (aneroid), *teploměr rozdílový* (differenciální), *vlhkoměr* (hygrometr), *teploměr maximální a minimální.* Některé z těchto přístrojů našel tu vyvěšeny a uměl sám mnohé z nich vyčísti. Kromě toho čítal v novinách předpovědi počasí.

Jan méně rozuměl těmto věcem, ale předpovídání počasí zajímalo jej též. Slyšel Vojta ovšem od profesora Hájka, a pověděl Janovi, že všechna předpovídání počasí i dle *Falba* neb dle našeho, jinak zasloužilého badatele profesora *Zengra,* jsou před vědeckou kritikou bezvýznamná a noviny, jdouce za pokrokem, neměly by ani zastaralé názory uveřejňovati. Cenu mají jen střízlivé předpovědi ústředních meteorologických stanic, které denně dostávají zprávy ze všech končin, ve Vídni na př. ze 150ti míst, a z těch se sestavují povětrnostní mapy, dle kterých předpovědi s jistou pravděpodobností na 24 hodin lze počasí předpověděti. Ovšem, že i pak místní poměry zaviňují změny, ale dle zkušeností nabytých shoduje se ze sta předpovědí 80 až 85 procent.

Zatím přiblížil se čas odjezdu. Jednoho dne rozloučili se profesor Hájek a Vojtěch se slečnou Hájkovou a starou tetou,

která ještě Vojtovi přikazovala: „Poruč se do přízně Rybrcoulovy, neboť tento provádí všeliké taškařiny všetečným vetřelcům! A ať mně dobře hlídáš pána, by nepřišel opět k nějakému úrazu!“

Do Krkonoš lze jeti několika směry z Prahy: železné dráhy vedou až k úpatí hor. Profesor Hájek zvolil za východiště *Jilemnici*, středisko průmyslu a obchodu plátenického v celém Podkrkonoší.

Odborná *škola tkalcovská* stará se tam o výchovu dorostu, by pokračoval s duchem času. Jilemnický odbor turistů upravil cesty, označil trojí směr vhodný k výstupu na *Kotel* a k *Labskému slapu* a obrátil vůbec zřetel českého světa ke krásám krkonošským. I zimního času putují tudy hojně výletníci, aby na *Žalém* a okolí na lyžích užili velkolepé zimní přírody. Dvojvrší: *Zadní* a *Přední Žalý*, který končí přímo nad Vrchlabím, poskytuje překrásný rozhled po Krkonoších. Kamennou *rozhlednu Františka Josefa* dal zde pro obecenstvo postaviti *hr. Jan Harrach*. Na vrchol (1036 *m*) vede dobrá cesta.

KLEČ (KOSODŘEVINA), odrůda borovice, rostoucí ve vyšších polohách horských.

Naši výletníci dali se malebným údolím Velké Jizery po krásné silnici k světoznámým hutím na *Novém Světě*, které s *Harrachovem* a *Seifenberkem* tvoří jednu osadu. V útulném pokojíku ubytoval se tu profesor Hájek k delšímu letnímu pobytu a výzkumným vycházkám. Na pohovce vykázáno místo Vojtovi.

Okolí s tajemným údolím *Mumlavy* má pěkné lesy smrkové a borové, promíchané i listnatým stromovím. Výše neodolá smrčí horským větrům, jak okazují polámané větve a spodek hojným lišejníkem (Rybrcoulovy vousy) porostlý. Ve vyšších polohách, jak ukazují již veliké, z daleka se černající plochy na kopcích, vyskytují se vedle horských lučin porosty *kleče* či

kosodřeviny, nízkých borovic, křivolakých křovisk, jež dodávají Krkonošům smutného, ale i vznešeného rázu.

Z přetvrdého dřeva kosodřeviny vyrábějí se zde v horách řezby a práce soustružnické všeho druhu, které se jako upomínky z hor nabízejí cestovatelům. Jinou oblíbenou upomínkou z Krkonoš jsou figurky Krakonoše, vyráběné z větviček borových i s korou, ze šišek borových, s vousy z lišejníků. Smolné větve kosodřeviny poskytují výborné palivo.

DÍVČÍ KAMENY.

Kosodřevina sestupuje až ke 1200 *m* výšky; dříve bývala i níže, byla však vyklučena pro pastviny. Nejvyšší temena jsou lysá, posetá balvany různé podoby. Žula, granitit, z něhož jádro horstva se skládá, prostoupena jest křemitými žilami, které nestejně větrají, a tím dávají vznik různým tvarům označeným názvy jako: *Dívčí, Mládenčí kameny, Turně, Čertové, Čarodějné stěny* a pod.

Vojta statně stoupal, když profesor vzal jej na vycházku po horském hřebenu, dosahujícím výšky 1200—1600 *m* n. m.; hřeben tento tvoří hradbu pomezní, která z nížiny Čech v ladných vlnách k severu se zvedá, do německé roviny příkře zapadá. Jest v tom cosi povznášejícího, kráčíme-li na těchto výšinách, kterých nic už nepřečnívá a nad nimiž pne se jen klenba nebeská. Lehce se kráčelo v čistém, průhledném vzduchu; tu pojednou z údolí lesnatého vystoupila lehká mlha jako nepatrný dým. Mlha se rozšířila, valila, kupila a zastínila oponou rozhled. Za chvilku octli se chodci v oblaku samém. Jaké dobrodiní jsou po té *značky turistické*, které cestu okazují, a trvá-li nepohoda, bezpečně zavedou promrzlé a promoklé poutníky pod

útulnou střechu horských bud. „*Boudy*“ krkonošské jsou hostince, kde v čase letním je stále živo, ve dne i v noci; dobře postaráno jest o nocleh i o posilněnou. Zvláště Slezané vypravují se v četných společnostech do hor, často s hudbou a zpěvem i bývá za tance a zpěvu živo v boudách až do šera ranního, načež vystupují na Sněžku, by se za pohody pokochali krásným pohledem na východ slunce. Mlhy, deště, bouřky, ale i jasné dny střídají se v horách rychle, zvlášť v červenci a srpnu. I tyto zjevy jsou velkolepé. Když hrom bouří mnohonásobnou ozvěnou, blesky se křižují pod námi, ale za krátko mraky se rozptylují a krajinka sluncem ozářená, osvěžena směje se z údolí — plesá duše lidská opojená krásou přírody.

OBŘÍ BOUDA.

Však patrny tu všude účinky věkovitého zápasu živlů. Starobylé jádro Krkonoš jest vyvřelá žula, granitit, ke které plášťovitě se přikládá svor (na Úpě a Jizeře), prahorní břidlice a pěkný bílý a růžový vápenec (u Rokytnice, Vrchlabí, Jánských lázní). Úpatí východní tvořila se v době kamenouhelné. V Žacléři na úpatí Hor Žaltmanských r. 1891 dobylo se 643.417 *q* kamenného uhlí. V nižších polohách usadila se na dně moře v době permské rudá skaliska a planiny. Chloubou těchto vrstev jest zkamenělý les u Nové Paky, obsahující zkřemenělé kmeny stromovitých kapradin, do nejjemnějších buněk zachovalé.

Přes temena hor přešly věky; obrovské ledovce doby ledové vyhlodaly rokle, strže, údolí. Ledovce zmizely, zůstavily však spousty štěrku, skupiny balvanů, monolithy (velké balvany ojedinělé), pole kamenná, nánosy a hráze kamenné či *morény*, jak patrny jsou zvlášť na severním srázu hor. Dosud každý příval zanechává stopy. V *Labském Dole* kráčeli naši pout-

níci mezi četnými vývraty a divokými výmoly, které způsobily jarní vody. Jak asi vypadaly hory ještě v XIII. stol., kdy tu byla příroda netknuta? Počínajíť dějiny osídlení hor teprv XVI. stol., kdy z podhoří počali se usazovati horalé v roztroušených boudách, živíce se krušným zemědělstvím, přádlem rukodělným a v městech řemeslem i obchodem. Les byl hlavním zřídlem obživy. Mýtění lesa dělo se až do XIX. století bezohledně: zhouba ustoupila teprv v novější době pravidelnému zalesňování. Dnes již nenalezneme nikde v Krkonoších pralesa se zpuchřelými velikány. Tu a tam viděti stopy bývalého dolování. Dolováno bylo na měď, stříbro, arsen, olovo, železo; nikde však nedosáhlo hornictví rozkvětu pro nepříznivé uložení vrstev.

PRVOSENKA NEJMENŠÍ.

Profesor Hájek nedržel se obvyklých cest. Více jej vábily pestré louky na svazích *Lysé Hory* a *Kotle,* kde sbíral květiny, zejména *jestřábníky,* zvláštnost to Krkonoš, jichž botanikové zde rozeznávají na 30 druhů. Vojta ozdobil svůj klobouk po způsobu turistů vousatými plody *koniklece horské* a úhlednou *plavuní pučivou* (Lycopodium annotinum). Vojtěch rád by si byl s horaly pohovořil, ale ač se již v němčině vyznal dobře, a lid při vší své zamlklosti a drsnosti jest dosti dobrosrdečný, nedařilo se mu; tak cize znělo mu horské nářečí.

VĚSENKA NACHOVÁ.

Za to brzy po příchodu do Nového Světa našel Vojtěch náhradu. Když jednou ubíhal pro večeři pánovi, doběhl známého mu medika, jenž kdysi Jana i Vojtěcha dovedl na petřínskou rozhlednu.

„Hleďme, zase známý!“ zvolal bodře medik.

Vojtěch se po slušném pozdravu připojil ke studentovi a poněvadž cesty jejich šly společně, pohovořili si o dosavadních příhodách. A student hned, aby jej Vojtěch seznámil s profesorem Hájkem a že by mohli potom

spolu rozběhnouti se do Krkonoš nebo do Jizerských hor někam.

„Složil jsem dobře zkoušky a tak jsem si dopřál tento krásný výlet!“ pravil vesele medik.

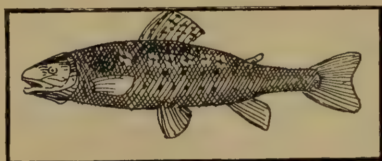
„Kdybych vám nepřekážel a jestli pan profesor dovolí . . .“ nedořekl Vojtěch.

„Postaráme se!“ zvolal student a zaměřil k domku, v němž profesor Hájek bydlil.

A za chvíli vyprovázel opět medika rozradovaný Vojtěch a loučil se slovy: „Ale brzy, ano, hodně brzy!“

„Přičiním se!“ odvětil student. —

Jednou za deštivého dne, kdy nebylo radno pouštět se dále do hor, navštívil profesor Hájek a Vojtěch pod útulným letohradem Harrachovským (Landhaus) *ústav pro pěstování pstruhů.* Vedle obydlí pěstitele lze ve zvláštním stavení spatřiti tření a líhnutí pstruhů; v několika nádržích s proudící vodou chovají se pstruzi pro denní prodej. Zde poznali též jiný druh pstruhovité ryby, *lipana,* s vysokou ploutví hřbetní, s masem neméně chutným. Vojta vzpomněl tu Janova vypravování v Sušici (díl I. str. 176). Tehdy také splnilo se Vojtěchovo přání tím, že navštívili světoznámé *sklárny* novosvětské.

PSTRUH OBECNÝ.

Neměl-li jiné práce, nebo nemínil-li dobrodinec jeho na vycházku jíti, vyběhl si Vojta sám do strání i sbíral květiny, nerosty a chytal brouky. Protože z cest po Rudohoří a Polabí měl hojně zkušeností, přinesl nejednu věc, která i profesorovi byla vhod. Květiny vždy při návratu pečlivě si usušil do herbáře. Vzácnější ojedinělé exempláře nedovolil profesor vytrhávati; hřešilť mnozí sběratelé rostlin na květeně domácí tím, že hrabivě vzácnější rostliny, jako některé vstavače, v takovém množství sbírali na výměnu neb na prodej, že mnohý druh vyhubili. Jako v alpách *protěž* jsou teď i v Krkonoších některé druhy, jako krásný červený kvítek *prvosenky červené,*

skutečné ozdoby hor Krkonošských, poněkud zákonem chráněny.

HAVEZ BĚLOSTNÁ.

Našemu sběrateli bila do očí cestou k Labské boudě a Labskému slapu divoce krásným svěžím Labským Dolem veliká modrá locikovitá rostlina, *mléčivec,* a jiná složnokvětá s velikým, vespod plstnatým listem a četnými malými úbory barvy pleťové *havez bělostná* (Adenostyles alliariae). Již okazoval se i bohatý sivomodrý *hořec tolitový,* podzimní ozdoba Krkonoš, kterou první zde sbírala na slovo vzatá sběratelka rostlin Josefa *Kablíková* (1787—1863), v kruzích vědeckých dobře známá, která sbírky své odkázala gymnasiu v Jičíně a reálce v Trutnově. Ještě jedna rostlina tu jest význačná, jednoděložná, se zeleným, drobným květem: *kýchavice bílá,* jejíž kořen býval proslulým lékem proti šílenosti a jehož dosud vně se užívá proti vředům.

Kratšími vycházkami zdomácňovali naši letní hosté v Krkonoších a vnikali též do života lidu tamějšího. Viděli, že živobytí lid těžce shání; vždyť polí není mnoho, zemědělství neuživilo by krkonošských horalů. V nižších polohách viděti ještě políčka (pšenice daří se jen do výše 500 *m,* žito 650 až 850 *m,* oves a brambory do výše 900—1000 *m*) s chudou úrodou. Lépe daří se na horských lučinách dobytkářství; pěkně znějí plechové zvonce pasoucího se dobytka, které se mu zavěšují, by v mlhách byly nalezeny kusy snad zatoulané.

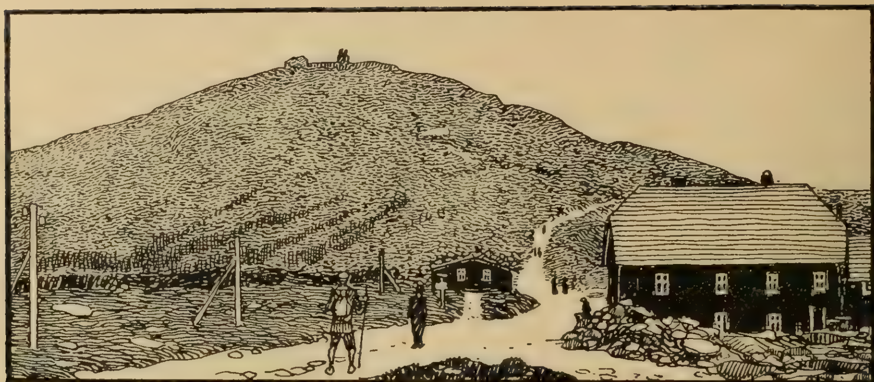

KÝCHAVICE BÍLÁ.

Mimo to hledá obyvatelstvo výživy v domácí tkalcovině, která nyní jest v úpadku, výživy skýtá les a nyní též hojně vzmáhající se turistika. Horal krkonošský má život trudný, ale hory své miluje, jest v nich šťasten a mnohdy netouží ani do ciziny, kde by se mu lépe vedlo. Vojta porovnával Krkonoše se Šumavou; a teprv zde poznal ráz pravých vysokých hor, zmenšený obraz

Alp. Kam jen oko pohledne, rozsety jsou v údolích a na úbočích úhledné domky horské, šedé skráně horských velikánů věnčí závoj modravých mraků, ze sluji pryští četné ručeje. V hojném porostu devětsilu a mléčivce ve volnějších místech sklánějí se ozdobné nachové kvítky *věsenky* (viz vyobr.) a kapradí různolisté. Travnaté louky výšin hostí již pravou vysokohorskou floru, o jaké v Šumavě není ještě stopy. Kam jen oko pohlédne, všude rozvíjí se spousta nejkrásnějších velikých květů, které zde v čistém vzduchu rozvinují mnohem větší koruny a skvělejší barvy než příbuzné druhy v nížině.

Již tím se vysvětlují nepřetržité karavany turistů, Krkonoše navštěvující.

POHLED NA SNĚŽKU.

XIX.

POBYT V KRKONOŠÍCH.

(Lázně Wurzelsdorf. — Štěpánova Výšina. — Čertův Vrch. — Slapy Mumlavy. — Vysoký Kotel. — Spindlmühl. — Cestování. — Studentské noclehárny. — Labský slap. — Labský pramen. — Sněžné jámy. — Vysoké Kolo. — Malý a Velký Šišák. — Rybníky. — Sněžka. — Obří důl. — Fialkový kámen. — Údolní přehrady na Úpě. — Maršov. — Vrajt. — Trutnov. — Janské Lázně. — Černá hora. — Liščí vrch. — Stoh. — Studniční hora. — Čertova i Krakonošova zahrádka.)

Vojtěch našel v ochotném a veselém medikovi Záhorském znamenitého soudruha, který spíše hledal krásy přírodní nežli poučení botanické. Po dovolení profesora Hájka podnikali oba společné výlety do hor ve dnech, kdy dobrodinec Vojtěchův buď odpočíval, buď oddával se doma pilnému studiu nasbíraných přírodnin.

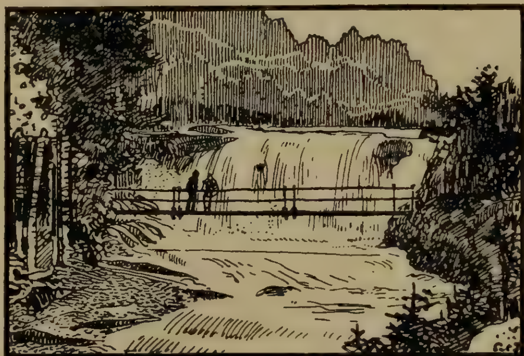
Studenti navštívili jednou lázně *Wurzelsdorf*, kde prýští sirnaté prameny 25—43° C teplé.

„Hleď, Vojtěše, tu se léčí *rheumatism*, ona nemoc, která vlivem nesprávné životosprávy, zvláště hojným požíváním masa a lihovin se nyní strašně rozšiřuje. Kamaráde, mne jako budoucího lékaře zajímají zvláště slatinné a sirnaté lázně, kterých tu nemocní používají,“ vyprávěl Záhorský.

„Blaze tomu, kdo lázní nepotřebuje!“ zvolal Vojtěch.

Z Wurzelsdorfu navštívili rozhlednu na *Štěpánově Výšině* (458 *m*), odkud se pokochali zvláště krásným rozhledem na Krkonoše, Jizerské hory a Ještěd. Když prohlédli dosti širé okolí, vrátili se k Jizeře a pěkným *údolím Janovým* došli zpět do Nového Světa.

Jindy opět navštívili *Čertův Vrch* (1007), s něhož užili rovněž krásné vyhlídky, nebo zašli si k *vodopádům Mumlavy*, zvaným též *slapy*, které jezu se podobají a jsou 8 *m* hluboké. Záhorský líčil Vojtěchovi vliv čistého, zdravého horského vzduchu na lidské zdraví.

SLAPY MUMLAVY.

„Vždyť tu všude jsou vlastně lázně,“ horoval medik. „A my, lidé z města, můžeme tu plíce svoje pročistiti svěžím, horským vzduchem, jenž nemá nijakých škodlivých příměsků. Žel, že tisíce lidí z měst pro chudobu nemohou užíti takové léčivé doby v horách.

Vojtěch při tom vzpomněl na chudobu svou a děkoval v mysli dobrodinci svému, jenž mu popřál tak krásných prázdnin.

Na delší cestu přes Krkonoše vypravil se profesor Hájek s oběma studenty. V této společnosti cesta znamenitě ubíhala a mimo to bylo zaručeno, že nic neujde pozorným zrakům tří cestovatelů.

Výletníci ubírali se podél Mumlavy přes *Seifenbach*, známý výrobou bavlněného zboží a vrchol dosti význačné hory krkonošské, jež sluje nyní *Vysoký Kotel*, ale dříve česky bývala významně zvána *Kokrháč*.

Homole *Kotel* (1435 *m*) jest jediný vyšší bod, s kterého jest pěkná vyhlídka do Čech. Do Slezska, kam Krkonoše příkře

spadají, vyskytne se častěji krásný pohled. Na české straně široká předhoří vadí daleké vyhlídce.

Profesor Hájek, jenž nebyl v Krkonoších prvně, upozorňoval studenty na odbočky, kam turisté rádi si zajdou. Cesta, kterou kráčeli s počátku, nazývá se *cesta Františka Josefa*.

„Po ní došli byste dále na vrchol *Malého Kotle*, k *Mechovinci* (1079 *m*) a k *Harrachově skále* s krásnou vyhlídkou na letní sídlo *Spindlmühl*."

„*Spindlmühl* jest hojně navštěvovaná osada, stanoviště průvodců a východiště četných výletů do hor; leží vysoko na úpatí *Kozího hřbetu*. My však vyhneme se této osadě a budeme se kochati dále krasami výšin krkonošských."

Cestou nyní potkávali hojně turistů. Všichni nesli na zádech vaky nebo torby, mnozí nahlíželi do map a plánů. Vesele pozdravovali, ale téměř všichni německy.

„Což sem jdou jen Němci?" divil se Vojtěch a profesor Hájek připomenul:

„Naši lidé málo dosud dbají cestování, raději v létě vysedají v dusných hostincích, holdují hře v karty či pitkám a utratí nerozumně spousty peněz, za něž by na cestách nabyli zkušeností, vědomostí . . ."

„. . . a zdraví!" dodal Záhorský.

„Tak jest," přisvědčil profesor. „Však i u nás začíná studentstvo se hýbati, stará se o prázdninové cestování a veřejnost je podporuje. Vždyť jsou zřízeny *studentské noclehárny*, kde student levně a dobře jest opatřen," pravil profesor.

„Míním dnes zaběhnouti ještě až do Trutnova, stačím-li," ozval se opět Záhorský „a tam bych šel též do noclehárny studentské."

„Dnes nedojdete, ale zítra může Vojtěch s vámi; ať zkusí též pravé studentské cestování!"

Vojtěch vděčně pohlédl na svého dobrodince a radostně zašeptal: „Děkuji."

V tom již stanuli před boudou u *Labského slapu* a profesor vykládal:

„Labe vrhá se tu do hloubky 55 *m*; ke zvýšení účinku vodopádu nadržuje se ovšem voda stavidly, které se za jisté zpropitné vytahují. Zde ve výši 1280 *m* ocitneme se již uprostřed horské vegetace; ocelově modrý *kropenáč* (Sweertia), hojně zde rostoucí, poukazuje na rašelinnou půdu. Počíná tu rozsáhlá močálovitá, rašelinná, z části klečí porostlá plocha — *Labská louka* — jejíž západní část sluje tu *Pantschwiese*."

Pohled na tuto rozsáhlou nakloněnou plochu, kde příroda drsná obyčejně vše v husté halí mlhy a jen slabý hvízdot malého horského ptáčka — *lindušky vodní* — se ozývá, působil mocně na vnímavou mysl hochovu. Nevýslovně smutná nálada zde ovane, ale cítíme zároveň velikolepost horské přírody, svérázné květenou i útvarem horským.

LABSKÝ SLAP.

„Zde jest tedy kolébka *Labe.* Co zde sluje *Labskou studánkou,* čistý, kameny ohražený pramen, není sice jediným zřídlem, neboť voda výše pramení, a sem jen stéká. Labe nevzniká též jen na Labské louce, ale přijímá i z *Bílé louky,* na východní části Krkonoš, své vody, které sem se sbíhají a v Labském Dole v Labe se spojují," poučoval profesor.

„Z učení školního neučiní si přece jen člověk pojmu tak jasného jako na místě samém," pravil Záhorský.

„Proto má cestování doplňovati vzdělání školské, jak už doporučoval sám Jan Amos Komenský," pravil profesor.

Od *Labské boudy* nedaleko otvírají se zajímavé *Sněžné jámy.* V studentech zatajil se dech, když pohlédli do propasti

350 *m* hluboko zapadající. Byly tu obrovité skalní sluje, v nichž někdy sníh po celý rok místy uvízne. Na pokraji, ve výši 1470 *m*, postavena bouda pro turisty. Za boudou zvedá se obrovský žulový balvan, zvaný *Rybrcoulova kazatelna.*

Jak profesor Hájek zde vykládal, jsou Sněžné Jámy přírodovědecky nejzajímavějším místem celých Krkonoš. Zde v útvaru prahorním vsunuto jest skalisko čediče, a na tomto právě nalézají se mnohé rostliny, kterých jinde marně bys hledal.

SNĚŽNÉ JÁMY.

„Kvítek červené *prvosenky* tam rostoucí zvolili si za odznak členové spolku krkonošského," ukazoval přítomným.

Vojta byl by s chutí pustil se po příkrém okraji dolů, kde vede nepatrná pěšina pro lidi prosté závrati, ale profesor nedovolil, jednak pro nebezpečí, které nezvyklého lezce zde ohrožuje, jednak že vykonati jim bylo během dne dosti namáhavou cestu po hřebenech přes *Vysoké Kolo* (1509 *m* n. m.), *Boudu Petrovu, Malý* a *Velký Šišák* (1424 *m*), okolo *Rybníků* (Velký Rybník 1225 *m*) na *Sněžku.*

Rybníky uprostřed zamlklé horské přírody poskytují shora velkolepého pohledu; klidnou čistou jejich hladinou v divokém okolí nic nepohne. Jen v zimě někdy spousty sněhu způsobily laviny, které svou tíží prorazily led a nadělaly ohromné škody v poříčí *Lomnice.* Tak stalo se v letech 1757, 1827 a 1844. Plochy zaujímá velký rybník 663 arů a hloubky má 23 *m*. Je-li zle o led, jako bylo v 1866, odváží se ho odtud tisíce centů do Berlína a Vratislavě.

„Jak jen rybníky zde povstaly?“

„Badatelé zkoumali povahu okolí, zvířenu i rostlinky, a přišli k zajímavým výsledkům. Ryb, pstruhů tu není mnoho, ale z drobných živočichů jest tu zajímavý červík (Monotus relictus), jenž jest pozůstatek zvířeny některdejšího moře, které celé Německo pokrývalo. Onen hřeben, jenž dělí oba rybníky, představuje opět památku z doby ledové, morénu nanesenou ledovci.“

„Rybníky nejsou již v Čechách, ale v Prusku,“ poznamenal Záhorský, naslouchaje výkladům páně profesorovým.

„Stráně *Malého rybníku* spadají na 200 *m* dolů; výměr jeho jest 255 arů a slyne hojností pstruhů. Bělošedé keře z daleka znatelné jsou *vrby laponské*, v hojnosti zde rostoucí. Veliká močálovitá rovina zde se prostírající sluje *Bílá louka*. Na ní vyvěrá *Bělá* (Bílé Labe) a *Úpa*,“ vykládal dále Hájek.

NA VRCHOLU SNĚŽKY.

„Cílem všech návštěvníků Krkonoš jest ovšem žulová, svorem prostoupená homole *Sněžky*, nejvyšší hory severně Dunaje, strmící do výše 1603 *m*. Na malé ploše vrcholku nalézají se dva hostince se stanicí poštovní a telegrafní a meteorologickou a kulatá kamenná kaple sv. Vavřince, v XVII. století hrabětem Šafgotšem vystavěná. Od roku 1824 bývala kaple znesvěcována, jsouc užívána za jediný útulek cestujících. Teprve roku 1850 vystavěn byl dobrý a pohodlný hostinec,“ sděloval Záhorský, jak se dočetl v průvodci.

Naši poutníci viděli nyní před sebou vrchol Sněžky, na který vedly dosti četné *serpentiny* (cesty hadovitě se vinoucí),

stezky a telegrafní tyče. Vojtěch shlédl na hostinci na Sněžce červený prapor i tázal se, co znamená.

„Ve dne vztyčují červený prapor a v noci vyvěšují červené světlo, aby turisté již zdáli poznali, že není pro ten den v hostincích místa," vysvětlil mu pan profesor.

„A kde najdou útulku?"

„Tuť v okolí Sněžky jest hostinců dosti; za nedlouho staneme u *Obří boudy*, kde lze též nocovati, ale my vyhledáme útulek asi v *Obřím dolu*. Musíme tak učiniti brzy, neboť i tam mohl by býti nával. Krásný den dnešní slibuje ráno nádherný východ slunce — a na ten se těší většina návštěvníků."

Odbočili do Obřího dolu. Dolů kráčelo se rychleji, ale medik Záhorský jaksi naříkal. Cítil v lýtkách nezvyklou bolest. Když jej profesor Hájek těšil, že budou brzy na místě, odvětil: „Nu, vždyť tohle cvičení mým poměštěným svalům neuškodí."

V tom potkali dva *nosiče*, kteří na nosítkách vynášeli jakousi starší paní na vrchol Sněžky.

„Ta cestuje pohodlně, ale draho asi," usmál se medik.

„Nás nesou dobře nohy," pravil profesor Hájek. „Ale mnozí by skutečně na Sněžku nevyšli. Vlak doprаví je do Vrajtu, odtamtud jedou kočárem až do Pecru, ale odtud musí se pěšky. Tož se dají vynésti až na vrchol Sněžky."*)

V krásném *Obřím dole* přespali v hostinci naši poutníci, ale záhy před východem slunce vydali se na vrchol, kde obšírná vyhlídka odmění za všechny trampoty stoupání. Východ slunce na horách při čistém vzduchu jest obraz, který člověku utkví pro celý život. Pozvolna probouzí se světlo světa, a vynořují se hřebeny a vrcholky tu bližší, a stále vzdálenější až na okruh 11—12 mil. Pozvolna osvětlí se tak celý širý okruh v denním světle. Vojta obdivem nebyl schopen slova, jen chopiv ruku páně Hájkovu políbil ji v návalu radosti a vděčnosti.

Cesta zpáteční k Pecru ubíhala vesele. Na úpatí nabízel šedý stařeček „fialkový kámen" v prosté škatulce uložený. Vojta tázavě pohlédl na profesora, jenž pár kousků odkoupil.

*) V novější době zřízeno spojení automobilové do Pecru z nádraží ve Vrajtu a staví se též dále dráha, jež snad v budoucnu povede až na vrchol Sněžky.

„Když na kámen dechneš, vydává vůni po fialkách. Není to kámen, jenž voní, ale jemný povlak řasy pevně na kameni lpící.

Řasy a lišejníky jsou posledními porosty kamení na nejvyšších vrcholcích hor, kde již ani kleč ani mech větrům a mrazu neodolá. Ona různá barva balvanů do rezava, žluta, hněda, pochází právě od onoho porostu nejjednodušších rostlinek. Tato *řasa* (Trentepohlia iolithus), která kamenu dodává červenavé barvy a vůně, roste jen na vzduchu, a drží se kamene po kolik let; při navlhčení vždy opět zavoní, leda že časem čpí spíše po šňupavém tabáku."

Cestou v Obřím dolu spatřili stavební práce mohutných *údolních přehrad* na řece Úpě, jimiž má se zabrániti povodním. Úpa v Obřím dolu jest nepatrný potůček, ale v dalším toku bývá dravou bystřinou s prudkým spádem, když přijdou na výšinách přívaly. Nesmí nás mýliti téměř suché koryto řeky, neboť voda odvedena jest četnými náhony na mlýny, papírny, přádelny a brusírny, které v celém údolí úpském jsou roztroušeny. Údolními přehradami mají býti zřízeny mohutné nádrže vodní, jimiž by se voda přívalů zdržela v umělých jezerech a v čas potřeby zase volně vypouštěla; proto mohutnými hrázemi přepažují celé rozlehlé údolí.

V Pecru rozloučil se profesor Hájek se studenty a poslal je pěšky do Vrajtu, aby zakončili pout dnešní v Trutnově. Sám mínil ještě navštíviti okolí a ustanovil, že sejdou se v Richterových boudách.

Studenti rychle stoupali pěkným údolím Úpy, prošli osadou *Velká Úpa*, která má tři části, a uviděli po té ústí přítoku Malé Úpy, která pramení na pomezí slezském. Brzy stihli *Maršov*, který má čtyři části a táhne se podél Úpy; má četné továrny. Ve Vrajtu vsedli do vlaku, jenž je s večerem zavezl do Trutnova. Brzy našli nedaleko nádraží středisko tamějších Čechů, *Národní* dům, a v něm studentskou noclehárnu, ve které se jim dostalo dobrého pohoštění.

Časně ráno prohlédli si Trutnov.

V pěkném městském sadu prohlédli si starodávnou kašnu dračí, načež vyšli na *Janský vrch*, kde na zdi kapličky viděti lze

koule z bitvy svedené tu v r. 1866. Nedaleko odtud nalezá se vysoký obelisk generála Gablonze, jenž zde se svým armádním sborem 27. června dobyl *skvělého vítězství*, bohužel jediného úspěchu v nešťastné válce z r. 1866, zbraní rakouských nad pruským sborem *Bosionovým*, ačkoli postavení pruské bylo mnohem příhodnější a puška jehlovka strašným způsobem řádila v řadách útokem ženoucích vojsk rakouských.

Z městského sadu rozevíral se pohled na Krkonoše; zvláště Sněžku viděli za jasného dne krásně i táhlo je znovu do hor. Nelenili a brzy vystupovali opět ve Vrajtu a za krátkou dobu navštívili *Janské Lázně*. Překvapilo je množství hostí lázeňských, líbil se jim upravený sad a pěkná lesnatá krajina, a přece Vojtěch řekl: ,,Srovnávati nelze s Karlovými Vary a Františkovými Lázněmi; tak je tu cosi prostšího, menšího.“ Vzpomínal při tom na velikolepé kolonády lázeňské, jež tam spatřil i na rušný saisonní život lázeňský (Díl I. str. 343.).

Minerální pramen, přirozeně teplý (26—29^0) vyskytá se na české straně jedině v *Janských Lázních*, hojně navštěvovaných i od Němců z říše, ač mají ve svých slezských Teplicích (Warmbrunn) zřídlo teplejší.

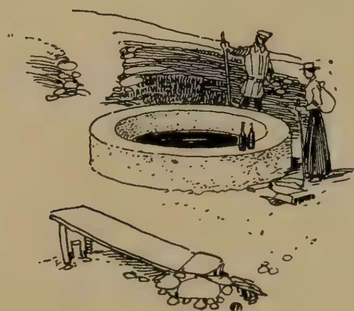
,,Ale zdejší lázně jsou oblíbeny, neboť blahodárně působí při rheumatismu, nervových chorobách a pod. I železitý pramen zdejší, zvaný císařský, potom vodoelektrické lázně a pití syrovátky při mnohých nemocech pomáhá,“ vysvětloval medik.

,,Máme na čase, abychom stihli pana profesora na udaném místě,“ staral se Vojtěch. I vykročili statně do vrchu — a za hodinu stoupání rozhlíželi se již s boků *Černé Hory* (1299 *m*), kterou lze daleko z Čech pozorovati. Stoupání jest tu sice místy značné, ale rozhled, zvláště na českou stranu, turistu odmění. Když přešli mohutný hřeben hory, rozevřel se jim rozhled do lesnatého údolí Úpy, na Sněžku, Studničnou horu a jiné vrcholy krkonošské. Kráčeli nyní téměř v rovině, až vyšli na *Liščí vrch* (1363 *m*). Se svahů jeho kochali se pohledem na pásmo Krkonošské i do dalekých rovin v Čechách.

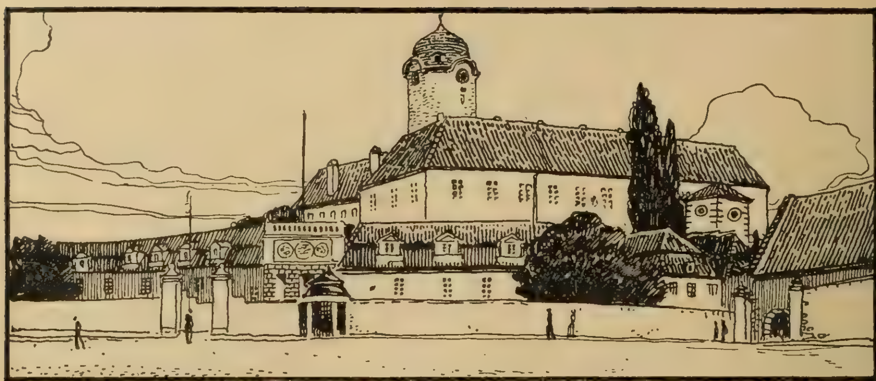
S Liščí hory pospíšili k Richtrovým boudám lesíkem nízké kosodřeviny. Tam našli professora Hájka, jenž tu již dosti netrpělivě čekal, neboť čas značně pokročil a oni měli slušný kus cesty před sebou. Pospíchali nyní ke Spindlmühlu, minuvše horu *Stoh* (1200 *m*). Cestou líčili studenti osudy svoje a profesor jim zase vyprávěl:

„Botanisoval jsem celý ten čas a navštívil jsem také pod *Studničnou horou* (1560 *m*) na cestě z Obří boudy k Luční boudě zvlášť se zelenající místo; jest to pověstná *Čertova zahrádka,* mezi podivně nakupenými haldami dost těžce přístupná, ale bohatostí květeny proslulá. Mimo však *kopyšník tmavý,* rostlinu alpskou, a z jara tu kvetoucí *koniklec jarní* (Pulsatilla vernalis) není tu zvláštností, kterých bych jinde v Krkonoších bez velikého namáhání nenašel. Navštívil jsem též druhou podobnou květnici horskou na severovýchodním boku hory Studničné, jež nese název „*Krakonošova zahrádka*“.

Vojtěch převzal část bohaté kořisti sběratelské a nyní vraceli se s uspokojením naši turisté do letního sídla Nového Světa.

LABSKÁ STUDÁNKA.

ZÁMEK PODĚBRADSKÝ.

XX.

VE SLUŽBĚ.

(Mrlina. — Libice nad C. — Sv. Vojtěch. Slavníkovci. — Oškobrh a pověst o něm. — Poděbrady. — J. Hellich. — B. Schnirch. — Hledání vody. — Lázeňské prameny poděbradské. — Fr. Turinský. — Král Jiří z Poděbrad — Obora. — Poděbradský „Bor". — Zdomácnění zvířat cizokrajných. — J. B. Janda Cidlinský. — M. Rössler. — Ovoce a ovocnářství. — Žehuňský rybník. — Králové Městec. — Rybníky u Král. Městce. — Libňoves. — Žiželice. — Chlumec n. Cidlinou. — Cidlina. — V. K. Klicpera.)

Marie v Nymburce stále byla v obchodě Beránkově. Celé dny stála za pultem krámu, měřila i vážila zboží a měla jedinou útěchu v dopisech, které jí bratří a přátelé posílali. Vždyť na ni nezapomínal Vojtěch, který jí vylíčil krásně pobyt svůj v Krkonoších, nezapomínal na ni ani Jan, jenž vypisoval pilně osudy svoje a doptával se, jak nyní s Marií zaměstnavatel zachází.

Marie mohla zřídka odepisovati. Časně z rána již obchod otevírala, pozdě večer odcházela poslední z krámu. Pán i paní svěřili jí všechno, neboť se přesvědčili, že jest děvče pracovité a poctivé. I kupců pomáhala ochota a vlídnost její získávati. Ale za to vše páni se k ní příliš vlídně nechovali, takže Marie nemohla Janovi psáti potěšitelných zpráv.

Zvláště se zhoršilo jednání pánovo v měsíci srpnu, kdy po žních nakupoval od rolníků obilí. Byl v jakési tísni peněžní, neměl dostatek na nákup, zvláště pak rozčiloval se, že proti obyčeji toho roku po žních obilí bylo drahé. Sváděl svoje nezdary na nedostatečný výnos obchodu — a konečně svedl vše nerozvážně na Marii.

Marie s počátku tiše trpěla, když však domluvy, ba i hrubé řeči se stupňovaly, odvážila se brániti. Odvolala se na pomoc Janovu a poručníkovu — ale tím si právě pohoršila.

„Jen si jdi k nim, jdi!" křičel pán. „Nedržíme tě, můžeš jíti hned," a aby slovům dodal váhy, vyplatil Marii ihned mzdu i ukázal jí dvéře. Marie obávala se horšího výstupu, proto se rychle oblékla a odešla.

Šla, kam ji nohy nesly. Vždyť pro slzy ani cesty neviděla! Pálila ji hanba, že byla vyhnána z místa a k tomu vyhnána nezaslouženě! Aniž by tušila, ocitla se v lesnaté části Ostrova, kdež usedla na lavičku a v tichém pláči hledala úlevy. Myšlenky honily se hlavou, stíhaly se a jedna druhé se tázala: „Kam teď? Co bude se mnou?"

Nejprve mínila vrátiti se do Prahy; ale ke komu se tam uchýlí? Nechtěla nikoho obtěžovati.

A v tomto stavu bolestného myšlení našla ji na lavičce starší slečna, která tudy šla procházkou. Již z dálky pozorovala plačící děvče a když přišla blíže, zastavila se i s účastí se ptala, co se děvčeti stalo. Znala ji, neboť někdy přišla do krámu, kde dříve byla Marie, nakupovati. Po otázce Marie pohlédla na slečnu a poznala ji též; byla to místní učitelka Prousková, známá svojí mírnou a milou povahou po celém městě.

Marie nemohla lítostí ani promluvit a zaštkala nyní hlasitě. A tu slečna Prousková přisedla k ní, vzala hlavu její do dlaní a promluvila milým, přátelským hlasem: „Ale, dítě moje, řekněte mi všechno, ulehčíte si a snad vám budu moci alespoň poradit!"

Marie ještě chvíli mlčela, neboť lítost jí nedala promluviti, ale poté se rozhovořila. Hlas její štkáním s počátku

přerušovaný se tišil, když vyprávěním osudů svých ulehčovala rozbolené duši. A slečna Prousková hleděla útrpně na dítě, které tolik musilo zkusiti v cestě za domovem, které musilo se plahočiti mezi cizími lidmi, a hluboko v srdci zrál jí úmysl pomoci tomuto opuštěnému slovenskému ptáčeti.

Soumrak halil hladinu Labe, když ruku v ruce kráčela Marie se slečnou přes starý dřevěný most*) k Nymburku, z něhož před několika hodinami v slzách a hanbě utíkala. Vracela se jako služka slečny Prouskové, neboť ona nabídla jí výdělek a nikoli almužnu či dobrodiní z lásky, které by mohlo raniti mladé srdce dívčino.

A tak Marie usídlila se v prosté domácnosti slečny Prouskové, kdež jí svěřeno bylo vedení domácnosti po čas nepřítomnosti slečny.

Marie nelenila a hned druhého dne psala o tom Janovi a Vojtěchovi. Také poručníku svému oznámila, co se stalo a kde se nyní ocitla. Doma pak snažila se, by slečně vyhověla, neboť seznala v ní ženu povahy vzorné, srdce ušlechtilého. Ale i slečna Prousková byla Marii spíše matkou nežli paní, takže Marie po měsících utrpení v obchodu Beránkově okřívala na výsluní milé přízně nové dobroditelky.

Pan komisař Vrba psal slečně Prouskové, děkoval jí, že se Marie ujala. Zmínil se také, že necitelný Beránek nebyl v právu, když děvče vyhnal na hodinu. Byl povinen dáti jí *řádnou výpověď*. „Mohli bychom jej žalovati,“ končil o tom pan Vrba, „ale myslím, že bude lépe, necháme-li celou věc. Marie je v dobrých rukou a musí Vám býti vděčna.“

Slečna Prousková zamilovala si záhy Marii tak, že bez ní ani nevycházela. Brávala ji na vycházky, kdež ji poučovala i dále vzdělávala. Tak navštěvovaly spolu botanicky zajímavé poříčí *Mrliny*, říčky vtékající u Nymburka do Labe, která jest na dolním toku upravena, aby se zabránilo škodám při povodních i aby se mokré půdy a bahniska pro lepší hospodářství získala.

---

*) Nyní vystavěn nákladný most betonový, který náleží k nejsmělejším stavbám toho druhu v Čechách.

Jindy zajely navštíviti pana řídícího učitele v *Libici* nad Cidlinou, kdež slečna Prousková před lety působila. Marie tak shlédla rodiště *sv. Vojtěcha*, jenž byl nástupcem prvního biskupa českého, *Dětmara*. Pocházel ze starého rodu *Slavníkovců*, jichž domovem byl župní hrad Libice, řečená Bílá, a jimž náleželo knížetství *zlické*, zabírající jihovýchodní třetinu země české. Úhlavní nepřátele měli Slavníkovci ve *Vršovcích*, mocném rodě českém. Vršovci také biskupu Vojtěchovi činili mnohá příkoří. Biskup Vojtěch r. 995, roztrpčen nad nezdarem své horlivé činnosti apoštolské v Čechách, odešel do Říma, aby tam hodnost biskupskou složil a do kláštera vstoupil. Bratr jeho Soběbor žaloval pak německému císaři na knížete Boleslava II., že Vršovcům nadržuje. Toho užili Vršovci, aby obvinili rod Slavníkovců u knížete ze zrady. Vojsko knížecí vytáhlo s Vršovci k Libici a na den sv. Václava r. 995 dobylo hradu; celý rod Slavníkovců, na Libici shromážděný, ukrutně byl povražděn. Tím učiněn byl i konec samostatnému knížetství zlickému. Pověst vypravuje, že posádka hradní zachránila se útěkem a ukryla se v nedalekém vrchu, *Oškobrh* řečeném, kde do dnes prý spí podobně jako v Blaníku svatováclavské vojsko.

Když podívaly se slečna s Marií, kde *Cidlina* vlévá se do Labe, odešly navštíviti blízký Oškobrh, vrch nevysoký (285 *m*), jenž však vévodí nad rovinou Poděbradskou a jest krom pověsti o vojsku památný nejen starobylými pověstmi, kdy prý *Libuše* na blízké *Libici* dlívala, ale poskytuje i mnohou vzácnost botanickou a na záp. straně hojné zkameněliny útvaru křídového t. zv. teplických vrstev.

Marii překvapil rozhled s Oškobrhu do žírné roviny, kdež na několik hodin cesty lze spatřiti množství vesnic, měst i osad. Slečna jí jmenovala některá místa a ukazovala jí zvláště, kde leží Praha. Marie chtěla spatřiti též Jílové, neboť vzpomínala opětně často na rodinu Hlaváčkovu. Psala jim o novém štěstí svém, ale odpovědi nedostávala. Bylo tam snad hůře?

Jednou v neděli navštívila slečna s Marií pěšky blízké *Poděbrady*. Proti proudu Labe dvěma lesíky kráčelo se pří-

jemně a město samo překvapilo je pěknou polohou na břehu labském i starobylým zámkem. Slečna zavedla Marii do místního musea, o něž živě se zajímala; vzniklo ť museum prací domácích badatelů, zvláště i širší veřejnosti známého badatele o pravěku *J. Hellicha.* Tehdy teprve počínala sláva lázeňského města, které dnes nabylo ráz světových lázní svými bohatými prameny léčivými, lázeňským domem, parkem, denními koncerty, uhličitými lázněmi, šumem a ruchem, který v době saisony způsobuje příval tisíců hostí, již hledají tu uzdravení a osvěžení.

Tento náhlý rozkvět venkovského městečka, více hospodářského nežli průmyslového, proslaveného jen jako rodiště velikého krále *Jiřího,* jehož sochu na náměstí *Bohuslav Schnirch* zhotovil, jest v Čechách zjevem zajisté ojedinělým.

V městě pociťovala se dávno potřeba pitné vody. Rovinná povaha okolí znemožňovala zříditi vodovod. Tehdy pozval si majitel panství Poděbradskeho, kníže F. A. *Hohenlohe-Schillingsfürst* známého *hledače vody, šl. Büllova,* jemuž v Německu říkají „slezský vodní hrabě", by mu našel vhodný pramen pomocí t. zv. kouzelného proutku č. virgulí.

A skutečně 30. srpna 1905 navrtán na jeho označení první pramen ve vnitřním dvoře zámku.

Chemikové uznali vodu léčivou. Založeny lázně, stavěny villy, hledány nové prameny, které přešly v majetek města, vystavěny i plnírny, v nichž stáčí se voda do lahví pro rozesílání a vývoz.

Jelikož vrtání dělo se také právě za návštěvy našich výletníků, vrtalo to též stále Marii hlavou, co je na onom čarovném proutku. I tázala se slečny, co o tom soudí.

„Věštby a hádání pomocí kouzelného proutku dělo se již za starodávna, ale pověra kvetla nejvíce ve středověku a psány o ní celé učené kroniky. Kouzelné moci proutku užíváno nejen k hledání pramenů, ale i k hledání rudných žil a pokladů. Některé osoby měly skutečně úspěch snad svou zvláštní citlivostí, dlouholetou zkušeností, snad náhodou. Věda nemůže nic jistého stanoviti, ale víra v účinek virgule obživla opět v našich

dnech. Souhlasím s geology, že úspěchy hledačů vody vysvětlují se tím, že téměř všude pod povrchem zemským jest voda ve větší neb menší hloubce. Jest třeba jen znáti stavbu kůry zemské a míti jakousi zkušenost i nadání nalézti vhodné místo."

Slečna ukázala Marii na radnici pamětní desku, která hlásala, že se v Poděbradech narodil zapomenutý dnes básník *Frant. Turinský* († 1852).

Potom zavedla Marii přes železný most za Labe, kdež prohlédly si *železité lázně,* jež tu ode dávna byly a kterých se nyní též hojněji užívá. Nedaleko lázní stojí kostelík na místě, kde sťati byli nevinně r. 1496 havíři kutnohorští a u něhož ukazuje se dub, jenž nese prý na pamět této popravy zkomolené žaludy.

V blízké *Oboře,* v sad změněné, usedly a tu slečna vyprávěla Marii z dějin města Jiříkova. Na hradě poděbradském sídlil v XV. století hejtman Žižkův, *Viktorin Boček z Poděbrad a Kunštátu* a tu narodil se mu také r. 1420 syn; dáno mu při křtu jméno Jiřík. Sám Žižka byl prý mu kmotrem. Jiří z Poděbrad stal se zprvu správcem země, později zvolen za krále *svobodnou volbou* dne 2. března 1458. Nezapomínal nikdy, že vyšel z národa, hájil vždy jeho práv, panoval moudře a laskavě, míru dával vždy přednost před válkou, ač statečnost svoji s dostatek prokázal. Heslo jeho bylo: „Pravda Páně vítězí!" Byl věrným přivržencem strany pod obojí, což způsobilo mu nepřátelství papežovo a mnoho protivenství. K nesmírné škodě a žalu českého národa zemřel předčasně r. 1471.

Slečna neopomenula zajíti s Marií též do blízkého *Boru,* lázeňským hostům přístupného.

Zde měly obě vzácné podívání na tlupu jelínků bíle kropenatých, kteří nezdáli se plachými, neboť vydrželi dosti blízko, když k nim obě se blížily. V tlupě byli jeleni šesteráci až osmeráci, nikoli tak statní jako jeleni našich lesů, pak laně se svými kolouchy. Jeleni zdvihli všichni hlavu a pozorně hleděli na blížící se osoby. Teprv na vzdálenost as 300 kroků dala se celá tlupa vedena paroháči na pochod a zmizela v lese.

„Jelínek tento jest cizí, japanský, zvaný *sika,*“ vysvětloval jim hajný, jenž je doprovázel; „páni nyní častěji do obor zavádějí cizí druhy zvířat, které se snadno akklimatisují, t. j. přizpůsobují novému ponebí a krajině.

Ale máme tu ještě jiné vzácnosti, které jsou však plašší. Ti jsou též z daleka, až z Australie, a dobře snášejí i zimu, ač v původní jich vlasti nikdy nemrzne.“ V mlází spatřily pak *klokany,* na dlouhých zadních nohách velikými skoky unikající; památni jsou mláďaty, která se rodí pramalinká, nevyvinutá a matky nosí je ve zvláštním vaku na břiše.“

Pak blížili se návštěvníci k ohradě, z které ozývalo se zvláštní bubnování. Pocházelo od velikých ptáků běžců, australských *emu,* jimž zde říkají emani. Onen zvuk vydávají samice z průdušnice; ptáci jsou zde jinak krotcí a přicházejí ku plotu očekávajíce podarování kusem řípy neb ovoce.

„Proč zde tato zvířata chovají?“ tázala se Marie.

„Člověk ode dávna zaváděl cizí zvířata i rostliny do své domoviny, jednak aby získal je k užitku, k zábavě neb k radosti. U některých se to podařilo, jiná nikdy se nepoddala.

Někdy taková násada špatně dopadne, jako se stalo zavedením *krysy pižmové* či ondatry, všežravého hlodavce, která jen v několika kusech z Ameriky sem přivezena, úžasnou měrou ke škodě rybníků a hrází po Čechách se rozšiřuje.“

Když si dosti odpočinuly, ukázala slečna Marii rozsáhlé *sklárny, parní pilu* a zavedla ji na silnici, kdež uzřely v rovině vesnici *Pátek.*

„Tam se narodil spisovatel český *Jan Bohumil Janda-Cidlinský* (1831—1875), a tu zase spatřujeme před sebou dvůr Sanparei. Francouzské toto slovo píše se *Sanspareil* a značí ‚nevyrovnatelný‘.

V Poděbradech vzpomínají při jménu tom slavného českého pomologa (pěstitele, znalce ovocného stromoví), děkana poděbradského *Matěje Rösslera* (* 1754, † 1829), jehož veliký ovocný sad při silnici královéhradecké při dvoře *Sanspareil* choval na sta druhů jabloní, hrušní, třešní, švestek, ořešin, ovocných keřů. Odtud šířila se znalost odborného ovocnictví.

Rössler založil český spolek štěpařský a napsal knihu ‚Pomona bohemica' (České ovocnictví)," vykládala slečna Prousková.

„Proto snad všude v okolí jest dosti stromoví," poznamenala Marie.

„Pokračovalo se v požehnaném kraji „Zlatého prutu" v duchu Rösslerově? Naše výstavy ovocnářské vykazují dosud krásné druhy, bohatství a rozmanitost, však ani zdaleka není u nás dosaženo úspěchu ovocnářství jako jinde, zejména v Americe. Ovoce, nejpřirozenější potrava člověka, není dosud tím, čím by mělo býti: potravou lidu a zvláště *dětí*. Není ho dostatečné množství a není laciné, by mohlo nahraditi chléb denní. Zahrady soukromé z měst mizejí, továrny, dráhy zaujímají stále většího místa. Ovoce dováží se třeba z daleka a proto trhá se nezralé, aby déle vydrželo. Dopravní prostředky nejsou dosti dokonalé, cestou ovoce se otlouká a kazí. Staré štěpy (jako výtečné míšenské jabloně) zacházejí, nové sady zřídka se zakládají, any pozemky věnují se spíše cukrovce."

„Ochrana proti hmyzu, obdělávání půdy stromův, odstraňování spadlého červivého ovoce, pečlivé česání a ukládání plodů k dopravě vyžaduje stálé bdělosti a práce, které se stromům u nás nedostává. A přece má práce tato zlaté dno a zvelebuje krajinu, jak místy skutečně jest viděti. Podíváme se někdy na rozkošné zámecké zahrady a sady velkostatku Chlumeckého neb na třešňovky na svazích u *Loučeně* se zámkem kn. Thurn-Taxise," slibovala slečna a také za několik dní slib splnila i vzala Marii na výlet delší podél Cidliny. Nejprve stihly drahou rybník *Žehuňský*, který přehlédly pěkně u vsi *Žehuně* pod hlavní hrází, kdež zřízeny jsou též panské sádky velkostatku. Rybník leskl se ve sluneční záři v celé své rozloze 335 *ha*; tu a tam vymrštil se kapr, nad vodou poletovali rackové a na hladině pluly po páru neb s mláďaty černé lysky.

Marie divila se rozloze rybníka, ale slečna jí řekla, že rybník rožmberský jest dvakráte tak veliký (721 *ha*).

„Však mi o něm Vojtěch vypravoval; vždyť on tam byl kdysi při lovu!" zvolala Marie (díl I., str. 45).

„Rožmberský rybník dá více ryb, ale i z tohoto rybníku vyloví se 400—500 *q* kaprů, které prodají až za 60 tisíc korun!“ pravila slečna i poučovala dále Marii:

„Rybník Žehuňský byl založen r. 1499 králem Vladislavem. Za války 30leté zpustl jako celá zem; teprv v XVIII. věku byly hráze opraveny a znova osazen. Mnohé rybníky podobné na Pardubicku, Bohdanči a j. vzaly za své a vzdělány jsou na pole. Ale již Karel IV. kázal rybníky prozíravě zakládati, aby ‚země měla dost vláhy a ryb‘. To platí podnes.“

„A tímto rybníkem protéká Cidlina?“

„Po celé délce rybníku Cidlina teče, takže rybník jest jako přirozená nádrž její. Krajina zdejší jest dosti bohata rybníky. Odtud nepříliš daleko jest *Králové Městec*, kdež jsem kdysi též učívala; okolí městečka toho má dosti rybníků, které většinou náležejí k panství dymokurskému. Jsou to rybníky *Vražda*, *Bílek*, *Jakubský*, *Komárovský*. Též u městečka *Kopidlna* jest několik mohutných rybníků, z nichž největší slují *Nečas* a *Zrcadlo*. U těchto panských rybníků bývají mnohdy zřízeny sádky a rybářství zvláště v posledních letech soustavně se pěstuje.“

Ze stanice *Libňovsi* jely naše výletnice podél rybníku Žehuňského do stanice *Žiželic*, nyní města (ve stol. XI. již ves na tom místě stávala), a brzy stanul vlak ve stanici, jež hlášena byla *Chlumec nad Cidlinou*. Při velikém rybníku chlumeckém leží město na okraji rozlehlé roviny královéhradecké. Zámek hrabat Kinských, majitelů panství v r. 1721—23, v podobě koruny vystavěný, vypíná se na pahorku mezi hojným stromovím. Město čítá 3900 obyvatel, má slevárnu, strojírnu, cukrovar a pivovar; pro pěkné procházky rozsáhlými lesy bývá v létě navštěvováno výletníky. Na náměstí postaven byl rodáku chlumeckému, dramatickému spisovateli V. K. Klicperovi pomník z pískovce. Cidlina, která vzniká na hoře Táboře v Lomnicku, spojuje se pod městem s Bystřicí a tvoří rybník chlumecký. Cidlinští *raci* bývali prý ode dávna v Čechách nejhledanější.

Slečna zavedla Marii do postranní ulice a ukázala jí starý domek, na němž byla umístěna pamětní deska.

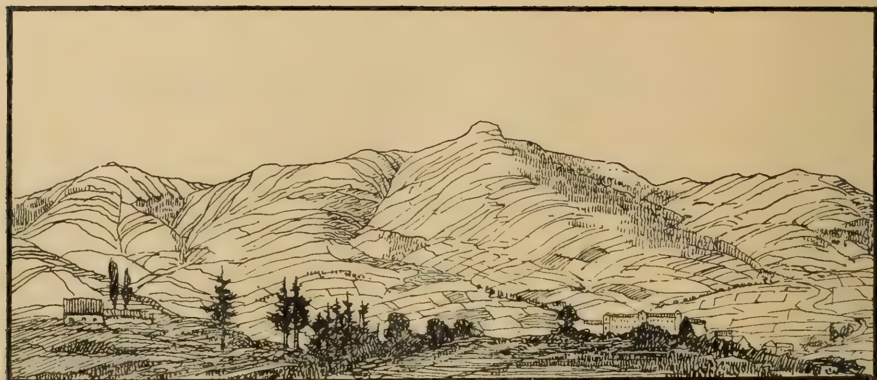
„Hleď, tu se narodil český spisovatel *Václav Kliment Klicpera* (1792—1859). Vynikl horlivou činností buditelskou a jako profesor působil zdárně podněcuje vlastenecké smýšlení u svých žáků. Jako spisovatel vynikl hlavně svými divadelními hrami, z nichž mnohé dodnes provozují se na jevištích českých. Jsou to jednak kusy rytířské, jako „Soběslav, selské kníže", „Jan za chrta dán", veselohra „Hadrian z Římsu", jednak veselé hry ze současného života, jako známý „Rohovín Čtverrohý", „Divotvorný klobouk" a jiné."

„Jaká to prostá chaloupka!" zvolala Marie, pohlížejíc na rodný domek Klicperův.

„Z prostých chat českých vyšlo mnohé veliké srdce a znamenitý duch! Pamatuj si, Marie, že nezáleží na bohatství, záleží na poctivém jménu, pracovité ruce a ušlechtilé duši! Kdo takové bohatství má, štěstí jej nemine, neboť on sám bude štěstí svého strůjce!"

POMNÍK KRÁLE JIŘÍHO
V PODĚBRADECH.

JEŠTĚD.

XXI.

STUDENTSKÉ CESTOVÁNÍ.

(Poste restante. — Jizerské hory. — Údolí Naděje. — Nisa. — Hřbety hor Jizerských. — U Obrázku. — Smuteční stezka. — Hejnice. — Raspenava. — Fridland. — Valdštýnův hrad ve Fridlandě. — Liberec. — Ještěd. — Spory národnostní. — Světlá. — Čertova Zeď. — Český Dub. — Hodkovice. — Dráha Seidenberg-Pardubice-Německý Brod.)

Druhého dne po návratu z výletu do horských výšin vstal Vojtěch veselý a zdravý, ale profesor Hájek nemohl dostoupnouti na jednu nohu. Bylo mu podivno, co se mu přihodilo, ale Vojtěch připomenul si napomenutí slečny Hájkovy, když odcházeli z domova, i honem se tázal:

„Pane profesore, nebolí vás noha, kterou jste si v Rudohoří vymkl?"

„Pravá mne bolí, Vojto, pravá. Vidíš, opravdu bolí ta vymknutá," a zkoušel se projíti pokojem. Cítil však značné bolesti.

„Pro dnes věc nevadí, máme co pořádati, a do zítřka snad bolest přejde."

Zabrali se do pořádání rostlin, nerostův a lišejníkův, až na příhodu by byli zapomněli, kdyby tu a tam profesor nohy nepřeložil a při tom si na bolest nestěžoval.

Po obědě si profesor zdřiml a Vojtěch psal Janovi dlouhý dopis, v němž mu nadšeně popisoval krásy krkonošské. I Marii napsal, ale té poslal dnes jen dopisnici s pohledem na vrchol Sněžky. Mínil později psáti více. Potom vyběhl ven, aby nasbíral některých květin.

Vrátil se teprve s večerem a tu nalezl profesora Hájka dosud v loži. Zalekl se, přiskočil a honem se dotazoval, co se stalo.

„Noha bolí víc a také mi trochu opuchla. Dojdeš mi k lékaři, aby mne navštívil."

Lékař prohlédl pečlivě nohu, vyptal se na dřívější nehodu a rozhodl: „Neběží o vážnou věc, ale bude nutno, abyste nepodnikal delších pěších cest a větších stoupání do hor. Teď bude nutno zachovat asi týden klid."

„Což ani na procházku nesmím?"

„I ano, ale cest do hor zdržte se ten týden úplně!"

Když o tom profesor Hájek uslyšel, mínil se vrátiti do Prahy; ale konečně v něm zvítězilo přesvědčení, že i bez studia bude pro něho pobyt na zdravém horském vzduchu lepší a zůstal.

První dny setrval na loži. Tu přicházel denně medik Záhorský a krátil dlouhou chvíli vyprávěním veselých studentských příhod. Ke konci týdne vycházel profesor na kratší vycházky, botanisoval již, ale jen v blízkém okolí Nového Světa.

Když jednou přišel opět Záhorský na návštěvu, postěžoval si mu profesor Hájek: „Mínil jsem Vojtěcha zavésti též do Jizerských hor a snad i na Ještěd, ale teď se plány zhatily. Hoch je chtivý, rád bych mu té vycházky dopřál."

„Dovolíte-li, pane profesore, vezmu Vojtu s sebou, neboť mám do těch míst namířeno," pravil Záhorský. „Ale míním se potom z Liberce pustiti již přímo do Prahy."

„To by se hodilo; vždyť i já tu dlouho nezůstanu. Nemohu-li do hor, co se mnou? Sečkám tu ještě několik dní a pak se vypravím domů. Vezmete tedy, pane Záhorský, Vojtěcha laskavě s sebou do Prahy."

Ještě ujednáno bližší — a po neděli vydali se Záhorský a Vojtěch na další pouť, profesor Hájek pak chystal se k odjezdu do Prahy.

Při loučení ujednáno bylo, že studenti budou podávati zprávy o svých osudech zatím do Nového Světa, pan profesor pak že zašle dle potřeby dopisy *poste restante* do Liberce na hlavní poštu.

„Co je poste restante?“ tázal se Vojtěch.

„Má-li dopis slova „poste restante“ na adresní straně připsaná, ponechá jej poštovní úřad tak dlouho uložený, dokud se adresát nepřihlásí. Tak se dá posílati každá poštovní zásilka, ale nejčastěji zasíláme takto dopisy. Mnohdy místo adresy píší se při dopisech posílaných poste restante pouze značky či chifry (ch=š),“ vysvětlil mu Záhorský.

Za časného rána opustili studenti Nový Svět. Nastalo jim pravé studentské cestování. Všechno zbytečné poslali domů poštou, nezbytnými věcmi naplnili vaky. Vak na bedrech a kovaná hůl — toť jediné věci, které musili míti a takto vypraveni pustili se do Jizerských hor.

„Půjdeme většinou německými krajinami,“ prohodil medik.

„Naučil jsem se již trochu německy a budu rád, budu-li se moci v němčině zdokonaliti. Myslím, že se mi němčina při dalších studiích hodí,“ odpověděl Vojtěch.

„Jest dobře uměti některou cizí řeč; čím více, tím lépe. Vždyť každou nově naučenou řečí člověk jako by se znova rodil, znova se stal člověkem!“

„Ale nesmí zapříti mateřské řeči své!“ horoval Vojtěch.

„Ano; odrodilectví, renegátství jest hnusné!“

Studenty upoutala krásná krajina. Stanuli při Jizeře v *Údolí Naděje,* kdež vedou též hranice království Českého. Překročili po mostě Jizeru a tím ocitli se v Jizerských horách (viz též str. 191 tohoto díla), o nichž medik Záhorský vypravoval:

„*Jizerské hory* jsou nižší nežli Krkonoše (800—1100 *m*), ale jsou mnohde divočejší a nepravidelnější. Zaujímají plochy

981 km^2 a skládá je hlavně hrubě zrnitý granitit s červeným živcem a žula; místy prostupuje rula, svor a prahorní břidlice. Jako zvláštnost prosluly vápence u Raspenavy svým zeleným zbarvením. Jizera, dle níž mají hory jméno, vzniká ze dvou pramenů, Malé a Veliké Jizery a ohraničuje horstvo na východě i jihu, na západě tvoří hranici *Nisa*, která z Čech vytéká do Labe se nevlévajíc. Rostlinstvo těchto hor v něčem podobá se krkonošskému; kleč jest vzácností, za to roste tu *bříza nízká*. Z minerálních vod prosluly uhličité a železité vody u *Liebwerdy*. V Malé Jizeře a jejím okolí jest naleziště českých polodrahokamenů.“

„Jizerské hory jsou rozlehlé,“ pravil Vojtěch.

„Tvoří hřebeny či hřbety, z nichž nejvyšší sluje Vysoký Hřeben, na jihu pak jsou hřbet Černé Hory Studničné a hřbet Příchovský, na jehož Štěpánovské Výšině jsme již byli,“ odvětil Záhorský.

Kráčeli proti proudu Jizery, která měla vodu čistou, pramenitou. Brzy odbočili k Malé Jizeře a tu strměl jim po levé ruce *Velišský hřbet*, na levém břehu Malé Jizery pak *Střední hřbet Jizerský*. Všude rozkládaly se lesy, které zdály se býti nekonečnými. V osadě, jež sluje též *Malá Jizera* neb i *Buchberg*, jest známé naleziště safiru, korundu, iserinu. Krásnými lesy došli *Smědovské myslivny*, odkudž po značném stoupání rozsáhlými lesy stihli vrchol hory z nejvyšších v tomto pohoří, řečené *U Obrázku* (Tafelfichte 1122 *m*).

Studenti vystoupili na rozhlednu a medik Záhorský ukazoval Vojtěchovi jednotlivé vrcholy Jizerských hor i jmenoval mu je dle mapy, kterou při tom pomocí *kompasu* pilně pozorovali. Byl odtud krásný rozhled po Jizerských horách.

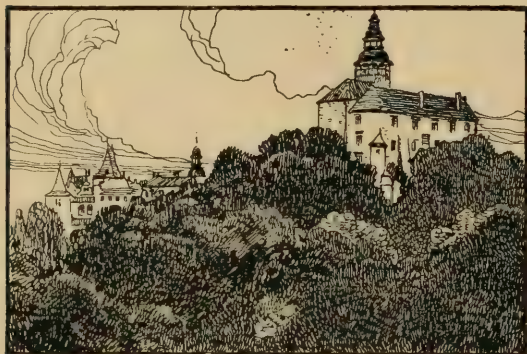
S vrcholu hory vesele sestupovali do divoce krásného údolí potoka *Hegebachu*. Brzy došli do vesnice *Weissbachu*, proslulé brusírnami skla, přádelnami a výrobou dřevěných předmětů. Nejeden Čech tu zaměstnán jest v německých továrnách.

Když opouštěli Weissbach, potkali staršího pána, jenž se s nimi rozhovořil i radil jim, aby navštívili *Smuteční stezku*

(Trauersteg), která sluje tak, poněvadž po ní v době po bitvě bělohorské utíkali čeští exulanti za hranice.

Studenti poděkovali za poučení, ale nemínili odbočiti s cesty. Pospíšili k proslulému poutnickému místu *Hejnici* (*Haindorf*), kdež v poutnickém chrámu mariánském prohlédli si mohutný lustr skleněný a starobylou řezbu Panny Marie (Maria formosa) prý z r. 1217.

Odtud šli na výlet na vrchol *Holubníku* (Taubenhaus 1009 m), s něhož shlédli konečný cíl svůj na severu, město *Fridland* s památným hradem Valdštýnovým. Přes *Raspenavu*, kdež míval Valdštýn železárny na hotovení veškerých zbraní pro svá vojska, dostihli konečně v pěkné rovině rozložené město Fridland.

VALDŠTÝNŮV HRAD VE FRIDLANDĚ.

„Hle, město kdysi Valdštýnovo!" zvolal medik.

„Setkávám se po druhé na cestách svých s památníky na slavného i spolu nešťastného vévodu fridlandského," pravil Vojtěch při pohledu na hrad,

„Kde jste již viděl památky po něm?" zvídal Záhorský.

„Byli jsme s panem profesorem v Chebu," odvětil Vojtěch. (Díl I. str. 337.)

„Tam končila sláva jeho úkladnou vraždou, tu se počínala," pravil medik. „Hrad zdejší koupil Valdštýn za 150.000 zl. po bitvě na Bílé Hoře, kdy majetníci jeho Rädernové byli zapuzeni do ciziny pro náboženské přesvědčení. Odtud také zval se Valdštýn vévodou fridlandským. Byl tu sice pouze jednou, ale hodně v zámku zařídil. Musíme hrad navštíviti, neboť jsou v něm chovány četné památky."

Po prohlídce Fridlandu opustili studenti Jizerské hory

a brzy donesl je vlak do srdce Lužických hor a to do města, *Liberce*. Město útulně položené v kotlině pod Ještědem a obklopené četnými lidnatými vesnicemi činilo dojem velkoměsta ač má pouze 37.000 obyvatelů. Liberec bývá nazýván „český Manchester“ (čti Menčestr = anglické město soukenictvím proslulé) pro množství továren, z nichž zvláště továrny soukenické vynikají; jeť liberecké soukenictví světoznámé a činí protiváhu českému soukenickému průmyslu, jenž hlavně soustředěn jest v Humpolci a Počátkách (díl I. str. 234 a 22). Leží při řece Nise, jejíž vody jsou stále znečištěny odpadky z továren. Krásná jest villová čtvrt Liberce položená daleko za městem v klínu lesnatých hor; starý Liberec s některými památnými budovami odstrašuje dýmem z lesa továrních komínů vycházejícím.

LIBEREC.

První starostí Vojtovou bylo vyhledati poštovní úřad; tam skutečně dostal dopis páně profesorův, jenž přinesl mu nemalé překvapení. Profesor Hájek psal:

„Bolest v noze zhoršila se nadmíru. Lékař, jenž nohu prohlížel, důtklivě mi poradil, abych vyhledal nějaké slatinné lázně, kde by se mi koupelemi v rašelině ulevilo. Rozhodl jsem se, že pojedu do Bělohradu, kteréžto lázně dobře znám. Přijedeš, Vojtěše, za mnou. V Liberci vezmi si na dráze lístek do Bělohradu; pojedeš přes Turnov a Starou Paku. Popros pana Záhorského, aby s Tebou vyhledal vhodné spojení železniční, a v Turnově, kde se Vaše cesty rozcházejí, poděkuj mu za to, že Ti byl laskavým průvodcem.“

Medik Záhorský, jenž stál při tom, když Vojtěch četl psaní, poznal hned z výrazu tváře Vojtěchovy, že se přihodilo cosi nenadálého. Když pak Vojtěch dal mu psaní profesorovo přečísti, po krátkém uvažování řekl:

,,Víš-li co, Vojtěše, doprovodím tě až do Bělohradu. Nemám sic o tebe strachu, že bys sám nedojel, ale použiji té příležitosti, abych shlédl Turnovsko, kterého dosud neznám. Říkají krajině kolem Turnova a Jičína ,,Český ráj". V Jičíně jsem byl, ale do Turnova jsem se nedostal. Napiš panu profesorovi, žes psaní obdržel a přijedeš, ale že celou cestu nevykonáme vlakem. Podíváme se teď ještě na Ještěd a poté zamíříme na Turnov. Uvidíme pak, kolik nám zbývá peněz a času a dle toho zařídíme další.

Vojtěch byl srozuměn. Jevil jen starost, jak je asi s panem profesorem. Záhorský byl však upokojil jej, že bělohradské lázně dojista dobrodinci jeho pomohou.

Z pošty dali se na procházku městem. Záhorský poznamenal cestou:

,,V Liberci žije hojně Čechů (přes 8000), ale tato značná menšina ztrácí se v německé většině, neboť mnozí Čechové mluví německy z různých ohledů. Čechové mají tu sice české školy obecné, ale dle práva náležela by tu Čechům škola alespoň střední," pravil Záhorský.

Když si studenti prohlédli novou *radnici*, zbudovanou r. 1892 nákladem 980.000 K, městský *dům mistrovský* a navštívili český *národní dům*, vydali se na *Ještěd.*

Hned za městem kynul jim vrchol Ještědu i zdál se tak blízko, že Vojtěch vesele zvolal: ,,Tam budeme za hodinu jistě!"

,,Příteli, přidáte něco; dálky zvláště v horách klamou," pravil Záhorský. ,,Což se nepamatujete, jak blízko zdá se vrchol Sněžky z Obřího dolu?"

Kráčeli zprvu mírně do výše bezlesou krajinou, konečně vešli v hluboké krásné lesy, v nichž se jim vrchol hory ukryl. Po dlouhém stoupání ocitli se na lysém vrcholu Ještědu.

Již cestou rozevíral se jim průseky lesními a s jednotlivých výšin krásný, ač omezený rozhled, ale panorama s vrcholu Ještědu nesmírně je překvapila. Spěchali na blízkou rozhlednu, na jejímž vrcholi našli znázorněny nejvýznačnější body rozhledu se směrovými čarami.

Byl krásný, jasný den. Vyhlídka byla znamenitá. Vojtěch pln nadšení vesele volal: „Hle, toť Sněžka, ano, ano, dobře ji poznávám! A tamto opět Tafelfichte, kde jsme nedávno byli! Že by se odtud až okolí Prahy spatřilo? Tomu nemohu věřiti!“

Záhorský upozornil jej, aby tak hlasitě nekřičel a ukázal mu pána, který si naše studenty opovržlivě prohlížel.

„Tu nesmíte česky tolik křičeti. Jsou tu ustavičné boje mezi oběma národnostmi a neradi slyší ryzí slovo české zdejší Němci!“

„To je pěkné!“ zlobil se Vojtěch. „Což tu není země česká?“

„Jest, příteli, ale buďte přece opatrný!“

Vojtěch chtěl ještě cosi na svoji obranu vykřiknouti, leč jadrné německé zaklení urvalo mu slova. Spatřil dva německé mladíky, kteří hrozivě se proti němu postavili.

Medik Záhorský uchopil Vojtěcha za ruku a odváděl jej rychle s rozhledny. Když zašli kus do lesa pod vrcholem Ještědu, promluvil Záhorský k Vojtěchovi: „Tyto národnostní spory jsou na škodu oběma národům. Což by nemohli Čechové s Němci žíti vedle sebe v míru a zápasiti spolu zbraněmi duševními? Proč toto násilné vystupování?“

Vojtěch mlčel; měl o čem přemýšleti, neboť stalo se mu prvně, že byl pro mateřskou řeč, jemu nade vše milou a vzácnou, napaden. Bylo mu smutno a nevěděl ani, proč tak hluboce byl oněmi neznámými uražen. Cítil teprve nyní, jak hluboce miluje vlast a mateřskou mluvu svou!

Studenti sestupovali s Ještědu do *Světlé,* vesničky, dle níž dala si jméno slavná spisovatelka česká *Karolina Světlá.* (Díl II. str. 86.) Ve vesnici potkali prostou ženu, ale i ta jim ukázala, kde ve Světlé jest kříž u potoka, kde se říká v hložinách, ve skalách a u Potockých, o nichž tak krásně K. Světlá ve spisech svých píše.

„Když shlédnu kraj, z něhož knihy vzaty, hned jim lépe rozumím a jsou mi milejší,“ pravil Vojtěch.

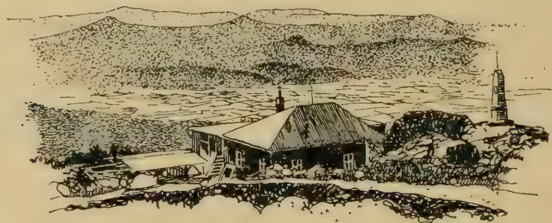
Ze Světlé studenti odbočili k zajímavému útvaru horskému, jenž slove *Čertova Zeď*. Táhne se od Bezdězů v délce 25 *km* tento pískovcový útvar čedičem prostoupený a tvoří

stěnu $1\frac{1}{2}$—2 *m* silnou, která dosahuje výšky 3—10 *m*. Místy jest prolomena, často i rukou lidskou při lámání kamene. Nejkrásnější místo slove *Čertova Brána*. Čertovou Zdí prostupuje silnice k městečku *Osečné*, jež souvisí s lázněmi *Kundraticemi*. O Čertově Zdi vypravují se mnohé lidové pověsti.

Naši poutníci došli do *Českého Dubu*. Město nyní má nátěr německý, ale jest v něm silná menšina česká. Že bývalo město české, svědčí dva české nápisy na radnici ze stol. XVI.

V Českém Dubě bylo třeba přenocovati. Na druhý den si Vojtěch se Záhorským přivstali a dali se cestou ke dráze, do *Hodkovic*. Zastihli šťastně vlak, jímž dle jízdního řádu za dvacet minut měli býti v Turnově. Jeli drahou, která od Seidenbergu na severní hranici české vede napříč východní polovicí našeho království přes Liberec, Turnov, Starou Paku, Josefov, Hradec Králové, Pardubice do Německého Brodu.

„Vracíme se opět do českého kraje,“ poznamenal Záhorský, když se vlak hnul z nádraží hodkovického.

NA JEŠTĚDU.

KLÁŠTER LORETA NA HRADČANECH.

XXII.

PRAŽSKÉ POTULKY.

(Staré knihy. — V. M. Kramerius. — Josef Dobrovský. — Zbrojnice. — Na Újezdě. — U Karmelitánů. — Nosticovský palác a obrazárna. — Deylova výchovna slepců. — Jan Deyl. — Kostel sv. Tomáše. — Valdštýnský palác. — Klárův ústav slepců. — Péče o slepce. — Služebné děvče. — Palác Schönbornský. — Palác Lobkovický. — Staré zahrady pražské. — Vlaský sirotčinec. — Strahovský klášter. — Pohořelec. — Černínská kasárna. — Loreta. — Letní nedělní odpoledne Pražanů. — Výletní místa v pražském okolí.)

V měsíci srpnu nastala doba nejparnějšího leta. Jan dvojnásob pociťoval letní vedro, když v době poledního odpočinku vycházel z továrny. V širokých, přímých ulicích velkoměstských žárem slunečním rozpálené chodníky a stěny domů sálající teplem moří chodce. Každý vyhýbá se výsluní.

Jan pilně se koupával po denní práci ve Vltavě, ale stěžoval si doma mistrovi, že voda v parných těchto dnech tak teplá neposkytuje žádaného osvěžení.

Jednou v sobotu našel Jan doma lístek od pana Mírovského. ,,Přijďte k nám zítra na oběd,“ psal Mírovský. ,,Nemáte-li ničeho na práci, přijďte hned ráno, můžeme se ještě trochu podívat po Praze.“

Jan měl radost, odřekl hned paní Lhotové zítřejší oběd a v neděli ráno vydal se na Kampu k Mírovským. Jak se podivil, když našel byt Mírovských otevřený a nikoho tam nebylo. Jan vstoupil, čekal chvíli v kuchyni, ale nikdo nepřicházel. I vystoupil na chodbu a v tom slyší z poschodí hlas domácího pána: „A zrovna ten nejlepší, ten nejmilejší, zrovna ten a ten . . . .“

Hlas zněl rozčileně a smutně. Jan nelenil, zavřel dveře bytu Mírovských a vyběhl do prvního poschodí. Také tam byl hotový rozvrat: všechno zpřeházeno a z pokoje ptactva doléhal sem mnohohlasý štěbot rozčilených opeřenců. Starý pán stál mezi dveřmi a stále naříkal: „Ten nejlepší, ten nejmilejší . . . .“ a když uviděl Jana, honem mu vykládal, že se mu ztratil papoušek a to jeden z těch, které si sám vychoval.

Jan nevěděl, co by na to řekl, ale napadlo jej, aby se po ptáku podíval. Proběhl rychle chodby, leč papouška nenašel. Paní Mírovskou potkal na schodech a od ní se dověděl, že už hodinu hledají utečence.

„Byli jste na půdě?“ napadlo Jana.

„Nebyli, ale tam . . . .“

Jan nedoslechl. Pádil na půdu. Dům měl střechu starobylou, hodně rozlehlou. Jan nemohl s počátku ničeho rozeznati; bylo na půdě šero. Když si zrak jeho navykl, pátral pečlivě ve všech koutech. A hle! Tu pod střechou přikrčen seděl papoušek. Jan ho chytil a nedbaje citelného klování, ubíhal s ním zpět.

„Tu jest!“ volal se schodů.

„Kde, kde?“ oživl náhle Kolarský, a když uviděl Jana s papouškem, poklepal mu na rameno a povídal: „Dobře, mladíku! Vždyť bych raději dvě stě korun ztratil nežli tohoto krásného ptáka! A pojďte blíže, ať se zase pobavíme.“

Jan přes hodinu seděl u domácího pána a tentokráte prohlížel jiný poklad jeho. Byly to staré knihy, které z vykládané dubové skříně starý pán vybíral. Byla tu *Biblí Kralická*, *Brána jazyků* od Komenského, *Kronika Hájkova* a plno jiných svazků.

„Dlouho jsem shromažďoval svoje poklady. Věru, že mám tyto své knihy ještě radši než své ptactvo. Jsou to přátelé, kteří mne nikdy neopustí.

Pan Kolarský se odmlčel, jako by sám zalekl se toho, že je najednou tak hovorný. Bral ze skříně knihu za knihou a otevíral je před udiveným Janem. Staré, silné svazky opatřeny byly skoro vesměs pevnou vazbou koženou, jež přetrvala staletí. *Vazba,* často z vepřovice (vepřové kůže), byla vytlačenými ozdobami krášlena. Některe knihy měly desky opatřeny kovovými sponami. Vedle starých knih z doby Melantrichovy a Veleslavínovy byla tu však také řada knížek zevnějšku neúhledného, tištěných na hrubém papíře; některé byly v papírových deskách vázány, jiné vůbec nevázány. Kolarský podal jednu z nich Janovi. Nadpis její zněl: „Večerní shromáždění Dobrovické obce“.

„Ta je od *Václava Matěje Krameria,*“ poznamenával Kolarský, „Kramerius má veliké zásluhy o to, že ke konci XVIII. věku učil lid náš milovati čtení a knihy a tím probouzel jej k čilému životu duševnímu a národnímu uvědomění. Založil si samostatnou tiskárnu a sklad knih v Praze na Starém městě; říkali jí „Česká expedice“. Tam odtud rozšířilo se mezi lid na tisíce knížek obsahu zábavného

Wečernj Shromáždénj

Dobrowické obce.

Aneb:

Proſpěſſná Navčenj,

wedlé kterýchž

gedenkaždý wſſemu dobrému ſe povčiti, před mnohau ſſkodau ſe wyſtřjhati, y také o rozličných na ſwětě paměti hodných wěcech známoſti nabytj může.

Wydané

Kramérnuſowau prácý a nákladem.

Djlu prwnjho čáſtka prwnj.

W Praze, 1801.

K doſtánj w Cžeſké Expedycý, v Hrabů w Domi-nykánſké vlicy Nro. 373.

TITULNÍ LIST KNIHY KRAMERIOVY (zmenšený). Poznáváme z něho písmo (t. zv. švabach), kterým tehda české knihy byly tištěny. Také zvláštnosti tehdejšího psaní tu pozorujeme. (Tak na př. g = j, j = í, au = ou, ſſ = š atd.) — *V. M. Kramerius* (* 1759 v Klatovech) studoval práva na pražské universitě a byl také knihovníkem učeného šlechtice *Jana rytíře z Neuberka.* Tam osvojil si ze starších knih známost dobré češtiny, té doby tak zanedbávané, tam seznámil se s předními zástupci vědeckého světa českého. Stal se poté novinářem, řídil denní list *„Schönfeldské cís. král. poštovské noviny“*, po čtyřleté úspěšné činnosti založil si list vlastní, *„Kramériusovy c. kr. vlastenské Noviny“*. Vedle nich vydal přes 80 drobných knížek pro lid, z části vlastního sepsání. Úsilná práce podkopala jeho zdraví; zemřel r. 1808.

i poučného. Kramerius sám upravil mnoho těchto knížek k tisku ve správné, libozvučné češtině.“

O Krameriovi dovedl pan domácí Janovi mnoho pověděti. Také o době Krameriově, v osvětových dějinách vlasti naší tak důležité, znal hovořiti. Povídal o opravách, které slavná císařovna *Marie Terezie* zvláště v posledním desítiletí zaváděla se svými rádci, mezi nimiž byl i její syn a nástupce, osvícený pozdější císař Josef II. Opravy tyto měly podkladem jednak opravdovou lásku k bližnímu, pravou lidumilnost, jednak směřovaly ke snahám osvětovým, ke snahám o rozšiřování všeobecné vzdělanosti a duševního povznesení veškerého lidu. To byly snahy *lidumilné* a *osvícenské*. Úleva v robotách, nové zřízení obecných škol, nový studijní řád gymnasijní jsou některé z důležitých novot. Kramerius záhy rozhodl se působiti ve směru osvícenském, vedle toho však neslo se nejlepší jeho úsilí k tomu, aby zvelebovati pomáhal jazyk český, jehož žalostný úpadek v druhé polovici XVIII. století tolik rmoutil osvícené a vlast svou milující Čechy. Životní heslo Krameriovo bylo „vůbec prospívati, vždy a všude krajanům svým posloužiti a vše dobré mezi nimi rozšiřovati“.

V dalším hovoru Jan vypravoval také mnoho o svém otci a jeho lásce ke knihám. Stařec naslouchal pozorně. Jan čekal, že se pan domácí zmíní také o pamětní knížce Kolarských, kterou měl od zimy u sebe. Stalo se tak.

„Vaši starou zápisní knížku,“ řekl stařec, „bych si tu ještě ponechal. Vy jí snad teď nepotřebujete a mne zajímají zápisy tam uvedené. Nebojte se o ni, je v dobrých rukou.“

Tak hovořili Kolarský s Janem ještě nějakou chvíli. Poté se Jan poroučel a obdarován několika korunami („na drobné výdaje,“ řekl mu pan domácí), odešel k Mírovským.

„Vy máte štěstí, Jene,“ smála se Mírovská, když Jan vesele ukazoval koruny na dlani, „nepamatuji, že by náš pan domácí byl k někomu takhle přívětiv a štědrý. Snad to i tím, že jste jmenovci.“

Mírovský stál zatím již připraven k odchodu.

„Není sice mnoho času do oběda, ale zajdeme si aspoň do nejbližšího okolí. Vrátíme se brzy.“

Vyšli z domu a kráčeli po Kampě dvojí řadou starých akátů, s nichž padaly už předčasně sežloutlé lístky. Přišli k místu, kde náměstí ostrova Kampy zúžuje se v uličku. Po pravé straně spatřili vysokou zahradní zeď, za níž vyčnívá starobylý domek neveliký s pěknou střechou valbovou.

„Hleďte, tu bydlíval *Josef Dobrovský*, kněz a učenec.“

Jan věděl něco o Dobrovském (* 1753, † 1829) ze své cesty z Domažlic do Plzně, kde upozorněn byl na jeho bydliště v mládí, Horšův Týn, a Mírovský pověděl mu, jak sám nejlépe dovedl, že učený kněz získal si zásluh hlavně svými spisy jazykovědnými, z nichž nejdůležitější jsou *česká mluvnice* (německy psaná), spis *o jazyce staroslovanském* a *slovník česko-německý*.

Uličkou mezi dvěmi zahradními zdmi kráčel Jan s Mírovským až k *Odkolkovu mlýnu*, jehož veliké, před lety vyhořelé stavení strmí nad hladinou vodní proti cípu *ostrova Střeleckého*.

Odtud došli po břehu vltavském k mostu přes *Čertovku* (viz i str. 80. dílu II.) a za ním k starobylému kostelíku sv. Jana Křtitele, řečenému „*na Prádle*“. Kostelík ten i přilehlý špitál tvoří malebný koutek staropražský; dávno již neslouží církevním účelům.

Od kostelíka kráčeli uličkou, v níž v pravo ukazoval pan Mírovský za zahradní zdí krásné průčelí bývalého *paláce pánů Michnů z Vacínova*, jehož užíváno později jako vojenské zbrojnice. Do ulice „na Újezdě“, kam Jan s Mírovským přišli, obrácena je méně ozdobná část krásného barokového paláce, dokončeného v prvé polovici XVII. století. Na Újezdě vzpomněl si Jan, že tu už byl při první své vycházce pražské s bratrem a se studentem. Na levo spatřil *újezdské kasárny*, v nichž narodil se *Jan Neruda* (viz str. 99 dílu II.), a uličku, jíž se vchází na Petřín. Mírovský však vedl Jana dále tam, kde Újezd prodlužuje se v ulici *Karmelitskou*. Kráčeli podle *četnických kasáren* (bývalého kláštera) ke kostelu *Panny Marie Vítězné* u někdejšího *kláštera Karmelitánů*. Jana upoutal krásný pohled

na zelené báně kostela svatomikulášského, vypínajícího se nad severním koncem ulice Karmelitánské.

„Tam je náměstí Radeckého," zvolal Jan, „tam už bych se vyznal!"

Ale Mírovský vedl Jana na pravo do uličky, kterou dostali se na malé náměstí před *palác Nosticovský*. Palác tento obsahuje bohatou knihovnu a sbírky uměleckých předmětů, vedle slavné *obrazárny*, sbírky asi 300 obrazů starších mistrů malířů; některé z těchto obrazů jsou velmi vzácné a mají velikou cenu. K paláci přiléhá krásná zahrada po obou březích Čertovky. V zahradě této stojí domek, v němž přebýval Dobrovský.

KOSTEL SV. TOMÁŠE.

Nedaleko ukázal Mírovský Janovi dům, lidem přezvaný „*u sedmi čertů*", bývalý palác pana Jana Straky z Nedabylic. V domě tom umístěn je nyní velmi záslužný ústav „*Deylova výchovna slepců*", založený profesorem očního lékařství na české universitě *Janem Deylem*. Podle kostela Maltézů kráčeli Lázeňskou ulicí, kde se již Jan vyznal. V Mostecké ulici zkřižovali jízdní dráhu a ubírali se Josefskou ulicí. Po pravé ruce spatřil Jan kostel sv. Josefa při klášteře Anglických panen a pěkný neveliký palác, někdy Lobkovický, v němž umístěno je malostranské české gymnasium. Ulici Josefskou uzavírá zajímavá stavba, *kostel sv. Tomáše* při klášteře kněží Augustiniánů. Původní gotický kostel klášterní byl přestavěn K. I. Dintzenhoferem (viz str. 10 dílu II.) r. 1728. Jan s Mírovským vstoupil do chrámu, kde právě konaly se bohoslužby, a obdivoval se

mnohým krásným uměleckým památkám. Klenba chrámová vyzdobena je malbami *V. V. Rainera.* Slavný tento český malíř (* 1689, † 1743) vynikl zvláště svými *freskami* (malbami „al fresco"). To značí obrazy malované na čerstvou omítku, kde barvy částečně do malty se vpíjejí. Nástropními freskami ozdobil Rainer celou řadu kleneb chrámových a stropů palácových v Čechách; části sochařské výzdoby súčastnil se také *F. M. Brokoff* (viz str. 25 dílu II.). Obraz sv. Augustina pro jeden z oltářů objednán byl svého času přímo od slavného nizozemského malíře Petra Pavla *Rubense.* „Veliký ten obraz má cenu nesmírnou,', vykládal Mírovský, „co tu vidíte, není výtvor Rubensův, ale přesná jeho napodobenina (*kopie*). Dílo světového mistra přeneseno bylo do pražské obrazárny v Rudolfině, rovněž jako jiný ještě obraz Rubensův, jenž tu býval."

Vyšedše z kostela, dali se Tomášskou ulicí, jejíž jedna strana vykazuje domy s loubími a přišli na zajímavé, tiché *náměstí Valdštýnské.* Celou jeho jednu stranu zaujímá rozsáhlý *palác Valdštýnský.* Vybudován byl a zahrada při něm zřízena v l. 1624—30 na místě 23 domů, jež zakoupil slavný vojevůdce *Albrecht z Valdštýna* (viz díl I. str. 337).

„Nezapomeň se podívati do krásné zahrady tohoto paláce, která otvírá se pro obecenstvo jediný den v roce, o svatém Janě," připomenul Mírovský Janovi.

V tom rozhlaholily se polední zvony nad Prahou. Mírovský připomenul:

„Je čas pomýšleti na návrat. Abychom se nemuseli vracet stejnou cestou, půjdeme tuhle Valdštýnskou ulicí a třeba oklikou, dojdeme přec brzy domů."

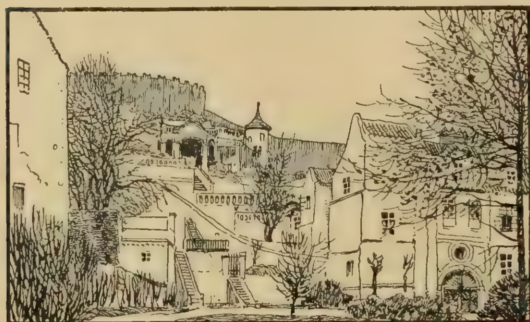
Šli tedy, Mírovský ukázal Janovi Fürstenberský palác v této ulici a *zahradu Fürstenberskou* na svahu Zámeckého vrchu, již znal Jan z vycházky na pražský hrad o sv. Václavě Strmíť nad Fürstenberskou zahradou bašta, z níž Jan na Prahu pohlížel (str. 112 dílu II.).

Na konci Valdštýnské ulice došli k náměstíčku, na němž Jan spatřil budovu střízlivého slohu s vížkou a hodinami.

„To je *Klárův ústav slepců,* kde dostává se dospělým slepcům zaopatření a zaměstnání.“

„Jakže, slepí mohou býti také zaměstnáváni?“ divil se Jan. „Viděl jsem slepce hrou na housle nebo na harfu vydělávati si na živobytí, ale jinak nevím, co by slepí mohli dělati.“

„Milý Jene,“ řekl Mírovský, „domníváš se dojista, že slepota překáží jim naprosto v jakémkoli zaměstnání. Nezapomeň však, že nedostatek zraku aspoň částečně nahrazen je u slepých jemným hmatem. Nemáme ani ponětí, jak jemný hmat mohou slepci míti. Proto také naučí se čísti písmo vypuklé hmatem, celé knihy jsou pro ně zvlášť zhotovovány; vedle hry na různé nástroje hudební, v níž docilují někdy dokonalosti obdivuhodné, mohou býti vycvičeni v různých řemeslech. O výchovu slepých dětí není dosud postaráno tou měrou, jak by bylo třeba.“

FÜRSTENBERSKÁ ZAHRADA.

Od Klárova ústavu slepců kráčeli Mírovský s Janem k Lužické ulici. Tou dostali se brzo na Kampu a přišli domů právě včas.

Po obědě zaklepal někdo u Mírovských a do dveří vkročil Pavel Lhota.

„Přišlo ti, Jene, psaní z Nymburka, jistě od Marie,“ oznamoval Pavel. „Nevíme, nepíše-li ti co důležitého, a proto jsem ti je přinesl.“

S těmi slovy podal psaní Janovi. Mezitím co Jan četl Mariin dopis, Mírovský přemluvil Pavla, aby šel s nimi odpoledne na procházku. Jan přehlédl psaní a potom předčítal je ostatním hlasitě. Marie psala o svých příhodách z poslední doby. Pochvalovala si pobyt u slečny Prouskové a psala, že by v takové službě zůstala třeba navždy.

Mírovský po přečtení dopisu mínil:

„Naše děvčata nerada jdou do služby, neboť považují sloužení za něco méně cenného; a přece nikde jinde děvče nemůže se naučiti tolika užitečným a pěkným věcem jako ve službě u spořádané rodiny.“

„A o peníze není jim mnohdy též zle,“ poznamenala paní Mírovská. „Vždyť slečny úřednice nebo v obchodech mají často plat tak nepatrný, že jim ani na živobytí nestačí.“

„To jest pravda! A služka dostane stravu a ještě plat!“ pravil Jan.

„Ovšem, pravím znova, že ve spořádané rodině, kde služku mají, jako býval za stara každý čeledín i služka, téměř jako člena rodiny,“ řekla paní Mírovská a dodala: „I já bývala služkou, než si mne Mírovský vzal, měla jsem hodnou paní, od níž jsem se mnohému naučila a jež mne také vždy vedla k dobrému. Jsem jí dodnes povděčna za vše, co dobrého mi prokázala.“

Jan byl rád, že tak s Marií dopadlo. Litoval jí, když byla u Beránků a přál jí teď ulehčení.

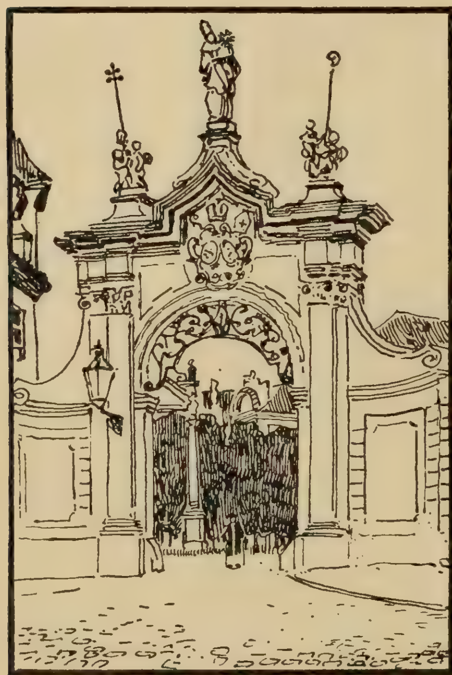
„Kam máte namířeno dnes odpůldne, pane Pavle?“ ptal se Mírovský mladého Lhoty.

„Nevím, šel bych třeba s vámi,“ řekl Pavel, „jistě někam jdete na procházku. K večeru šli bychom s Janem společně domů.“

A tak se tedy vybrala celá společnost od Mírovských ke třetí hodině z domu. Brali se ke Karmelitánské ulici, odkud vedl je Mírovský po malostranském Tržišti do vrchu směrem k Petřínu. Pavel Lhota, jenž se dobře vyznal v pražských památkách uměleckých, ukazoval *palác Schönbornský*, stavbu ze začátku XVIII. století se zajímavým průjezdem, ozdobeným sochami M. Brauna. S palácem souvisí pěkná zahrada na úpatí Petřína. *Vlaskou ulicí* došli k *paláci Lobkovickému*, o němž Pavel věděl, že se tam chová bohatá knihovna se vzácnými památkami rukopisnými. Průjezdem otvírá se pěkný pohled na ozdobný vchod do Lobkovické zahrady, rozkládající se rovněž na stráni petřínské. *Staleté pražské zahrady*, majiteli paláců

v minulých dobách nákladně zřízené, patří k nejmalebnějším částem krásné Prahy.

Proti Lobkovickému paláci upozornil Mírovský na *vlaský sirotčinec*, ústav založený příslušníky vlaského národa v Praze usedlými při špitále ze st. XVII. pocházícím, r. 1789 zrušený a v XIX. st. znovu zřízený; dnes téměř všichni chovanci jsou národnosti české nebo německé. Společnost stoupala Vlaskou ulicí výše podle *nemocnice Milosrdných sester* k Petřínu.

BRÁNA KLÁŠTERA STRAHOVSKÉHO.

„Šli jsme touhle cestou s Vojtěchem loni s Petřína," poznamenal Jan.

„Počkej," řekl Mírovský, „však se stočíme nahoře jinam."

Stoupali zvolna po schodech do petřínské stráně. Bylo tu v těch místech ticho; zdi a stromy přilehlých zahrad stínily část schodiště, v jichž prodloužení vine se stezka k vrcholu Petřína podle kapliček „křížové cesty".

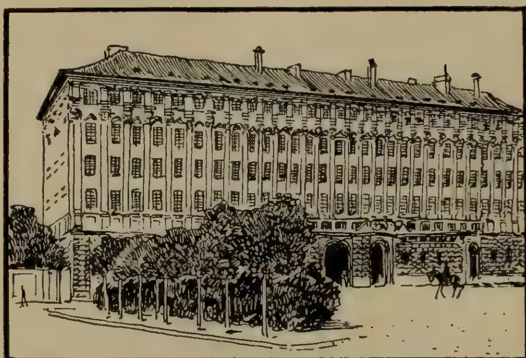
U rozhledny se společnost nezdržovala. Vyšli blízkým průchodem ve zdi na *hradební pozemky*, kudy vede cesta podle některých sešlých už vojenských budov k Hradčanům. Po této cestě vyšli zase z obvodu hradebního a dostali se ku bráně, vedoucí do nádvoří *kláštera Strahovského*. Dříve než tam vešli, upozornil Mírovský Jana:

„Tu v místech, kudy vede silnice z pražského obvodu k Střešovicům a Břevnovu, stávala před časy jedna z nejznámějších bran pražského opevnění. Však dojista znáš národní písničku ‚Ta strahovská brána . . .' I tato brána zmizela již s povrchu."

Vešli do nádvoří kláštera, jehož chrámové věže a klášterní budova tvoří význačnou součást pohledu na Petřín, došli podle kaple sv. Rocha a budovy znamenité *knihovny strahovské* ke chrámu.

Po prohlídce klášterního chrámu sešli po schodech v rohu dvora na *Pohořelec*, jedno z náměstí hradčanských.

S Pohořelce vede na Malou Stranu příkrá ulice *Úvoz*; Mírovských však s Janem a Pavlem dali se šikmo přes Pohořelec k blízkému *náměstí Loretánskému*. Klid tohoto tichého prostranství rušen je leda zvuky polnice nebo povely, ozývajícími se občas z rozsáhlých *kasáren Černínských*, jež tvoří západní stranu náměstí. Velkolepá tato budova je bývalý palác hrabat Černínů, při přeměně v kasárna ovšem mnohých uměleckých výtvorů zbavený.

ČERNÍNSKÁ KASÁRNA NA HRADČANECH.

Společnost zastavila se právě u kasáren, když ozvaly se s věže chrámu proti kasárnám položeného zvuky zvonků. Bylo to zvonění zvláštní. Jan rozeznal brzy, že to *zvonková hra;* a naslouchal nápěvu marianské písně, přehrávanému zvonky.

„To jsou *loretánské zvonky,*“ pravil Mírovský Janovi, „tu je klášter Loreta.“

Jan obdivoval se pěkné budově klášterní. Vešli i do nádvoří kláštera, nyní kapucínům svěřeného a prohlédli si klášter a kostel i uvnitř.

„„Byli jsme tu jednou na vycházce,“ řekla paní Mírovská, „kdy byl otevřen ‚loretánský poklad‘. Tam jsme viděli mnoho věcí zlatých a stříbrných. Také monstranci tam mají, posázenou 6000 diamanty.“

,,Jsou tam však i jiné práce zlatnické, které nejen cenou svého kovu a drahokamů je zdobících, ale i hodnotou umělecké práce znamenitě vynikají," dodal Pavel Lhota.

Poohlédnuvše se ještě po nádvoří s košatými lipami vycházeli návštěvníci z kláštera. Pavel upozornil Jana ještě na budovu *donucovací pracovny* (káznice), zemského ústavu, v blízkém sousedství Lorety (viz i str. 169 dílu II.).

,,A teď se vrátíme na Pohořelec," řekl Mírovský, ,,nachodili jsme se dnes dosti, třeba si odpočinout."

Loubím při domech na jižní straně Loretanského náměstí došli zpět na Pohořelec. Tam Mírovský celou společnost vedl do hostince v domě na rozhraní mezi Pohořelcem a Úvozem. Průjezdem prostého hostince vešli do neveliké hostinské zahrádky, v níž stálo pár stolů barevnými ubrusy přikrytých. Zahrádka hojně obsazená sama nebyla tuze vábná; ale od stolu, u něhož náhodou bylo prázdno a k němuž Mírovský své hosty zavedl, byla překrásná vyhlídka na Prahu. Sklepník přinesl jim po sklenici piva, oni pak uhasivše žízeň odpočívali tu kochajíce se pohledem na krásné město při Vltavě.

Mírovský rozhovořil se k Janovi a Pavlovi:

,,Nevyhledávám často hostinců. Ale za letního dne nedělního, zvláště po procházce, rád si zajdu na skleničku piva někam do zahradního hostince. Divím se těm, kdož dávají tmavým, zakouřeným místnostem nebo maličkým zahradám hostinským prostřed vysokých domů dole v městě přednost před vzdušnými zahradami na návrších pražských nebo v blízkém okolí."

,,V neděli v létě asi hojně Pražanů podniká výlety do okolí?" ptal se Jan.

,,Vždyť's viděl dojista přeplněné tramwayové vozy v neděli v časné odpoledne a k večeru. Ty vyvážejí Pražany na obvod města. Hlavně *Stromovka* je četně navštěvována, také do Troje, do Šárky a za bývalou Strahovskou bránu ubírají se zástupy lidu. Veliké i malé parníky bývají hustě obsazeny v letní neděli už od rána. Vyvážejí výletníky proti vodě do Bráníka, do Chuchle, Modřan, Zbraslavě, na Závist, po vodě do

Selce, Roztok, do Klecan. Přeplněny bývají také vlaky, na jichž tratích leží oblíbená výletní místa Pražanů.

Také na pražských ostrovech, na Střeleckém, na Žofíně i na Štvanici, kde všude zřízeny jsou zahradní hostince, rovněž i v sadech na Letné, v Riegrových sadech nad Vinohrady bývá živo v nedělní odpůldne. Hrává tam hudba a hostinští mají velmi dobrý odbyt. Ti, kdož po celý týden nemají k tomu času, užijí v létě pěkného odpůldne nedělního k tomu, aby se vykoupali ve Vltavě; zvláště v koupadlech u Braníka panuje velmi čilý život. Jiní vozí se po loďkách najatých, děti i dospělí na kolotočích a na houpačkách vyhledávají zábavy, jiní hrou v kuželky se baví. V lesích pražského okolí, pokud jsou obecenstvu veřejně přístupny, bývá v neděli velmi hlučno. Škoda, že Pražané nechovají se vždy šetrně k přírodě, kterou navštěvují. Odnášejí si do Prahy z výletů často zbytečně natrhaných květin a rostlin, aby je druhého dne svadlé vyhodili. Všechen ten příval výletníků vhrne se ovšem zase k večeru do Prahy, kdy ulice odpoledne skoro liduprazdné zase znamenitě oživnou.“

V hostinci „na krásné vyhlídce“ sedělo se společnosti velmi příjemně. Občerstvivše se a odpočinuvše, ubírali se k večeru Úvozem, z něhož byl pěkný pohled na Strahov, a Nerudovou ulicí zase k domovu.

STRAHOV Z ÚVOZU.

TURNOV.

XXIII.

DO ČESKÉHO RÁJE.

(České kamenářství. — Kamenářský průmysl v Turnově. — Karborundum. — Sychrov. — Poloha Turnova. — Odborná škola zlatnická a kamenická. — Zpracování drahokamů a polodrahokamů. — Hrubý Rohovec. — Velkozávod zahradnický. — V. F. Durych. — Ant. Marek. — Dolánky. — Dřevěné stavby lidové. — Hlavatice. — Hrad Valdštejn. — Skalní město a Hrubá Skála. — Sedmihorky. — Trosky. — Ktová. — Rovensko. — Prochody. — Klokočské skály. — Rotštýn. — Tatobity. — Útvar permský. — Kozákov. — Kozákovské naleziště polodrahokamů. — Lomnice nad Popelkou.)

Sotva že vlak, v němž seděl Vojtěch se Záhorským, se hnul ze stanice hodkovické, zaklepal někdo Vojtěchovi ze zadu na rameno. Vojtěch se honem ohlédl a koho spatřil? Svého třídního, profesora Koudelku, jenž tu ve společnosti staršího pána seděl ve vedlejším oddělení.

Vojta měl radost, že vidí milého svého učitele a profesor Koudelka, jemuž se Záhorský představil, vyzval oba mladé lidi, aby přisedli k němu. Představil je také svému strýci a vyptával se jich, kam jedou. Když zvěděl vše také o profesoru Hájkovi, litoval ho a řekl pak Vojtěchovi:

„Zdržíte-li se v Turnově?“

„Nevíme," odpověděl za Vojtěcha Záhorský. „Rádi bychom poznali aspoň zběžně Turnovsko, ale nerad bych, aby pan profesor v Bělohradě na Vojtěcha dlouho čekal."

„Bylo by škoda, abyste se tu nezdrželi, kde můžete tolik nových a krásných věcí spatřit. Jedu do Turnova, kde u strýce hodlám ztráviti zbytek prázdnin. Sám vás provedu Turnovem a okolím. Ještě dnes napíšeme do Bělohradu, aby přítel Hájek neměl starosti a vyčkáme jeho odpovědi do Turnova, kam se z výletu vrátíme."

Vojtěch ovšem, dychtivý nových věcí, souhlasil a s ním i Záhorský. Nechtěli jen obtěžovati profesora Koudelku, ten však prohlásil, že o obtěžování nemůže tu být řeči.

„Vyspíte se v studentské noclehárně a o nic jiného nemusíte mít starost! Ujednáno tedy!"

Záhorský poznamenal, že Turnov zajímal jej již dávno jako sídlo *českého kamenářství.*

„Tuhle strýc vám může o tom něco povědět," řekl na to profesor Koudelka obraceje se k starému pánovi, „míval do nedávna kamenářskou dílnu v Turnově."

Starý pán nedal se pobízeti a vyprávěl, že v Turnově opravdu v době novější oživuje opět starodávné umění kamenářské, broušení kamenů barevných a rytí do drahokamů. Umění toto kvetlo za Karla IV., jak zachovala se nám památka jeho v kamenářské výzdobě stěn v kaplích karlštejnských a v kapli sv. Václava v chrámě sv. Víta. Druhé období rozkvětu broušení kamenů spadá do doby Rudolfa II., jenž ve své „umělecké komoře" v proslavených sbírkách svých (viz str. 102 dílu II.) nahromadil množství nádob i jiných uměleckých předmětů z křišťálu a jiných polodrahokamů. Světoznámé umělecké sbírky Rudolfovy roztahány za války třicetileté do všech koutů světa, jen ve výzdobě oněch kaplí zachovala se památka z polodrahokamů, pocházejících vesměs ze zemí koruny české.

Nálezy a zpracování polodrahokamů v okolí turnovském sáhají do století XIV., do doby Karlovy a jsou tedy starší, nežli v hlavním dnešním sídle velkolepého průmyslu kamenář-

ského a brusířského v městech Obersteinu a Idaru ve Švábsku, odkud první zpráva pochází teprv z r. 1497. Válkami husitskými a pak válkou 30letou vzalo staré umění v Čechách za své a jiné země zdědily a vyvinuly umění podnes kvetoucí.

V Turnovsku se nyní kamenářství opět vzmáhá, neboť je tu as 12 závodů, které zaměstnávají asi 150 dělníků. Domácně zabývá se v městě a okolí as 2000 lidí broušením kamenů.

Vojtěch otázal se, zpracovávají-li se v Turnově jen kameny v okolí nebo jinde v Čechách nalezené.

„Nikoli,“ zněla odpověď. „České drahokamy a polodrahokamy tvoří jen část suroviny v Turnově obráběné. Dovážejí se sem i z ciziny k broušení kameny, jejich napodobeniny ze skla i umělé drahokamy zhotovené lučební cestou, v lučebním složení stejné s pravými.“

Cenu zpracované suroviny odhadují na 6 mil. korun ročně. Továrna Šlechtova vyrábí ve velkém skleněné „similisované“ diamanty, t. zv. „karmazínky“ (opatřené vespod kovově lesklou vrstvou, zvyšující jich třpyt), jichž vyrobí se za rok přes 200 mil. kusů. Doma pracují celé rodiny ještě po starodávnu v prostém způsobu, ale poznenáhla zavádějí se kotouče karborundové*) a dělením práce výrobky se zdokonalují.

Při takovém hovoru minuli stanici *Sychrov* poblíže stejnojmenného zámku knížete Rohana. Profesor Koudelka připomenul, že sychrovské zámecké skleníky jsou pověstné vzácností a krásou pěstovaných tam rostlin. Ve Vojtovi ozvala se stará záliba a zmínil se svému třídnímu, že chtěl kdysi věnovati se zahradnictví.

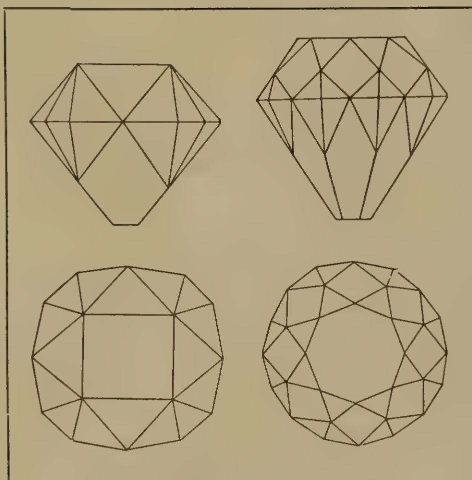
„Baví-li vás tolik zahradnictví, podíváme se v Turnově do velikého závodu zahradnického, jakého jste věru dosud neshlédl.“

Vojtěch byl velmi rád připovědi profesorově. Dojeli brzy do Turnova a z nádraží brali se do města.

---

*) *Karborundum* je umělá lučebná sloučenina uhlíku a křemíku znamenité tvrdosti, nad niž vyniká jen tvrdost diamantu. Z karborunda zhotovují se také brusy, pilníky a pod. k obrábění kovů a jiných tvrdých předmětů. V Čechách je továrna na karborundum ve Starých Benátkách u Mladé Boleslavě.

Turnov leží pěkně na obou březích Jizery v krajině vynikající malebnými útvary skalními, zříceninami, pěknými lesy, lesními cestami a šťavnatými lučinami. Malebné skály, které v údolích řek i potoků jeví se jako příkré, mnohdy kolmé stěny, tvoří tu ploché hřbety, jinde osamělé sloupy a terasy; náležejí vesměs *útvaru křídovému*. Tento útvar proražen jest na několika místech kužely *čedičovými*, které jako obrovské hřebíky plochý hřbet křídový před rozpadnutím a odplavením zadržely. Bylo zde se čemu obdivovati, když Vojta a Záhorský s oběma pány stoupali od nádraží ku starobylému městu.

VÝBRUSY DRAHOKAMŮ. Drahokamy a polodrahokamy vybrušují se buď ve tvar omezený drobnými ploškami *(fasetovaný)*, nebo ve tvar vypouklý *(čočkovec)*. Pro bezbarvé i pro průhledné barevné kameny nejhojněji užívaný je t. zv. *výbrus briliantový*, tuto zobrazený; základem jeho je tvar osmistěnu, na němž vybroušeny jsou jednotlivé menší plošky *(fasety)* ve dvou nebo ve třech řadách nad sebou. Tuto zobrazen na levo briliantový výbrus *dvojřadý* (se strany a shora), na pravo *trojřadý*. Vybroušený kámen třeba ještě vyleštiti, což se děje taktéž na kotouči. (O broušení drahokamů viz také díl I. str. 276 a násl.)

„Zavedu vás teď do odborné školy, jež má název *c. k. odborná škola zlatnická a kamenická*," pravil profesor Koudelka studentům, když jim byl v studentské nocleharně zajistil místo.

Školou touto, jedinou toho druhu v našem mocnářství, moderně zařízenou, opatřenou všemi potřebnými nástroji a dílnami, prováděl návštěvníky sám ředitel, dobrý známý profesorova strýce a poskytl jim také potřebného výkladu. Byla sice doba prázdnin, ale přec spatřili tu mnoho zajímavých věcí. Již ve výstavě školní viděli všemožné výrobky od surového kamene po výrobky broušené, leštěné, barvené, ryté.

Viděli tu též *kameje*, t. j. kameny s vypouklými řezbami na hladké ploše, a *gemmy*, které mají obraz prohloubený. K těmto pracím hledány ode dávna kameny vrstev různě zbarvených, tak, aby na př. vypuklá řezba byla jedné barvy, spodek jiné a pod. Surového kamene lze zřídka použíti tak, jak jest, a již ve starověku dovedli achaty a chalcedony uměle barviti.

Škola turnovská založena byla v r. 1883. Obsahuje tříleté oddělení brusičské a dvě čtyřletá oddělení ryjecká a zlatnická. V nynějších dílnách pracují žáci u 13ti stolů s 21 karborundovými kotouči, tu s ručním, onde s elektrickým pohonem. V dílně ryjecké pracuje se na šlapacích strojích, na nichž ocelová kolečka potřená démantovým práškem vrývají obrysy obrazu do tvrdého kamene, karneolu neb onyxu. Přejemná práce tato vyžaduje neobyčejné dovednosti a vytrvalosti.

Další dílny jsou věnovány pracím klenotnickým a úpravě kovů pro šperky. Viděti zde postup prací klenotnických. Všechny v ryjecké dílně vyrobené *intaglie* (prohloubené řezby v amethystu, achatu, chrysoprasu, karneolu, heliotropu a j.) vyloženy jsou v otiscích ve stálé výstavě.

„Kdo jen to vše potřebuje?" tázal se Vojta.

„Mnoho rozhoduje móda, my snažíme se vyhověti vkusu obecenstva. V době renesanční byla výzdoba kameny mnohem oblíbenější nežli dnes. Užívalo se achátových nádob, monstrance, obrazy, rámy i koňské postroje byly zdobeny kameny. Dnešních vkusnějších výrobků používá se na pečetítka, svícny, vázy, šachové figurky, knoflíky, růžence, rukovětě k nožům i kordům. Vkládají se k výzdobě do dřeva, na vazby knižní, do kůže, zdobí se jimi také vkusné šperky. Velmi oblíbeny jsou dnes zase prsteny s velkými kameny pečetními. Z achatů vybrušují se třecí misky pro chemiky. Není pochybnosti, že průmysl kamenářský má budoucnost, bude-li pokračovati v uměleckém pokroku a zdokonalování."

Vojtěch odnášel si z turnovské školy na památku pěkně vybroušený achát, jevící různé zvrstvení. Po té zašli Vojtěch se Záhorským na oběd do hostince, jsouce hosty páně profesorovými. Po obědě, když napsán byl dopis profesoru Hájkovi do

Bělohradu, podívali se do *velkozávodu zahradnického*, založeného roku 1873 Karlem Korseltem, značně rozšířeného Vojt. Maškem. Rozloha zahrady se školkami zaujímá 125 korců půdy a 18 skleníků, kde se chová mnoho druhů rostlin cizokrajných. Vedle přebohatého výběru růží nízkých i vysokokmenných nabízí se tu spousta stromů a jich semen, od jehličnatých zdobných druhů pro zahrady a parky po stromy a keře ovocné i listnaté, okrasné květiny, traviny, semena bylin lékařských, průmyslových, medonosných, vodních, pro všechny doby roční i pro všechny polohy k pěstování vhodných, jednoletých i vytrvalých. Neposlední význam má zde zelinářství a nabízené zde novinky, neboť i tu hlásí se pokrok v docílení stále objemnějších, jemnějších a úhlednějších druhů kapusty, salátů, ředkví, brukve, štěrbáku, cibule, fazolí, mrkve, okurek a stává se obecnější užívání černokořene, pastináku, dýní, bobů. V temných místnostech na zvláštních záhonech pěstují se i houby pečárky či žampiony.

Vojta vida to bohatství, jehož pilná ruka dovede docíliti, znovu vzpomínal na svůj dávný úmysl býti zahradníkem. Zbytek dne věnován byl prohlídce zajímavého města Turnova, jež polohou svou, dobrým spojením železničním i zařízením, úpravou a označením cest hodí se výborně jako východisko výletů do krásného kraje turnovsko-jičínského, ne neprávem nazývaného „Českým rájem“.

Turnov je starodávná osada, kde stával již za pohanských dob župní hrad. Pozdější město vyniklo čilým obchodem. Za válek husitských stál Turnov zpočátku při straně katolické, teprve když dobyt byl Žižkou, byla tam strana pod obojí v převaze. Jednota Českých bratří měla tam vedle Mladé Boleslavě (viz str. 167 dílu II.) důležité středisko. Kamenářské závody turnovské vedou dnes čilý obchod i s cizinou. Při prohlídce města dověděl se Vojtěch, že na hřbitově u kostela P. Marie odpočívá známý buditel národa českého *Václav Fortunát Durych* (* 1735, † 1802), předchůdce Jos. Dobrovského ve zkoumání jazyků slovanských (slavistika), jemuž tam zbudována mohyla. Pan profesor Koudelka připomenul

též rodáka turnovského, básníka a buditele národního *Antonína Marka* (* 1785, † 1877), jenž náležel jako farář v Libuni u Jičína mezi vlastenecké kněze české, kteří na počátku XVIII. stol. získali si velikých zásluh o probuzení národa našeho.

Téhož dne k večeru, když se Vojtěch s profesorem pokochali ze sadů městských pohledem na svěží zeleň a les v údolí Jizery a blízký *Hrubý Rohozec,* malebný zámek na místě bývalého hradu, zašli si ještě do blízké vsi *Dolánek,* malebně položených na pravém břehu Jizery. Tam ukázal profesor Vojtěchovi památný Dlaskův statek, starobylé rázovité dřevěné stavení české. Pověděl mu, že tu na Turnovsku hojněji než v jiných krajích českých vyskytují se *dřevěné stavby lidové,* zajímavé v celku i podrobnostech, a vybídl jej, aby si jich bedlivě všímal.

DLASKŮV STATEK V DOLÁNKÁCH U TURNOVA. U dřevěných stavení nejozdobnější a nejrázovitější bývají *lomenice.* Bývají bedněny prkny, kladenými v různých směrech, s řezanými okraji, často římsovím děleny. Spáry mezi prkny zakryty bývají ozdobnými lištami, často barevnými. Ve štítech bývají ozdobně vyřezány otvory, jimiž vzduch a světlo může vnikati na půdu. Pod stříškou lomenice, zvanou „kabřinec", bývá na prkně nápis, oznamující, kdo a kdy stavěl, a nábožná průpověď.

„Mizí znenáhla, bohužel, památka za památkou, bývalo po našich vesnicích i v malých městech takovýchto statků, chalup, mlýnů, pil, zvonic i kostelů dřevěných mnoho. Viděli jsme jich hojně, pokrok doby však nahrazuje je střízlivými, velmi málo zdobnými, často i nevkusnými stavbami cihlovými. Pohleďte na tuto lomenici, jak vkusně je vyzdobena tesařskou prací! Naši předkové byli v těchto věcech mistry a prostý venkovský tesař vybudoval a vyzdobil dřevěné stavení až milo. Národopisná výstava československá, pořádaná v Praze v r. 1895,

ukázala Čechům i cizině, jakým svérázným uměním projevuje se český lid. Tam provedeny byly ukázky staveb dřevěných z Čech, Moravy, Slezska i Slovenska, tam byl i statek z Turnovska. Ale již v r. 1891, na jubilejní výstavě pražské vzbudila obdiv „česká chalupa", jejíž vzorem byl tento Dlaskův statek."

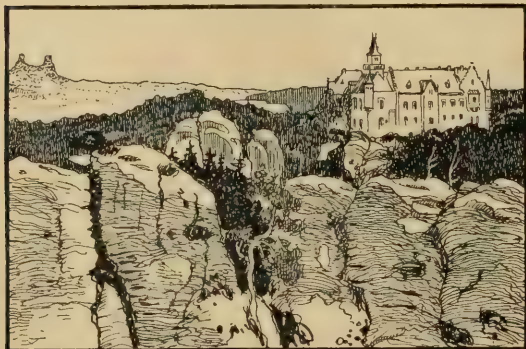
Druhého dne, časně ráno, sotva Vojtěch se Záhorským oblečeni vyšli před školní budovu, v níž umístěna studentská noclehárna, již tu byl profesor Koudelka a nastoupena cesta přes železniční zastávku „Turnov město" k osamělé skále z měkkého pískovce nade vsí Mašovem. Skála tato, „*Hlavatice*" řečená, na niž vystoupili po upravených při ní schodech, poskytuje s vrcholu překrásný rozhled do širého kraje. Profesor Koudelka ukazoval Vojtěchovi a Záhorskému vrch Kozákov, dokládaje, že si tam udělají zvláštní výlet. Za Kozákovem zříti bylo Krkonošský Kotel. Spatřili také Jizerské hory, Středohoří, dobře rozeznávali i Bezdězy.

HRAD VALDŠTEJN U TURNOVA založen byl ku konci XIII. stol. předkem pánů z Valdštejna, Jaroslavem z Hruštice. Vchod do hradu ukazuje, jak málo odpovídá nová výstavba rázu starého hradu.

Sestoupivše s Hlavatice ubírali se lesem k starému hradu *Valdštejnu,* původnímu sídlu pánů z Valdštejna. Část malebné zříceniny byla v XIX. století znovu zřízena péčí majitele svobodného pána (šlechtice) Aehrenthala; bohužel toto znovuzřízení (restaurace) bylo provedeno nezdařeně, způsobem nenáležitým, jakým staré památky obnovovati se nemají; nebylo pak ani dokončeno.

Z Valdštejna kráčeli naši výletníci ke *skalnímu městu*, obrovské skupině malebných pískovcových skal, jež se táhne od Valdštejna až k Hrubé Skále. Nemohli se ani nasytiti pohledu, jejž poskytují tyto skály přepodivných útvarů. Cestou plnou půvabů došli konečně až na *Hrubou Skálu*, k zámku zbudovanému na místě dřívějšího hradu „Skály" řečeného, založeného asi v polovině XIV. století Hynkem z Valdštejna. Od zámku sestoupili pak po schodech, vytesaných v úzké, hluboké štěrbině skalní, řečené *Myší díra*, až k úpatí Hrubé Skály. Ač byl teplý den, v Myší díře ovanul je chlad přímo ledový. Zdola spatřili zámek hruboskalský v závratné výši. Profesor Koudelka vedl je do *Sedmihorek*, nevelikých lázní krásně položených při vysokém lese, založených r. 1841 doktorem Ant. Šlechtou. Z tichých, útulných těchto lázní ubírali se pak výletníci do nedalekého *Podháje*, hostince a letního sídla, odtud není daleko na stanici Sedmihorky místní dráhy *Jičín-Turnov*. Vlak dovezl je za kratičko do Turnova. — Třetího dne ráno, když Vojtěch se Záhorským zašli pro profesora Koudelku, řekl jim:

SKALNÍ MĚSTO S HRUBOU SKÁLOU
a s Troskami v pozadí.

„Nežli vyjdeme z města, podívám se na poštu; čekám, že tu bude psaní od profesora Hájka."

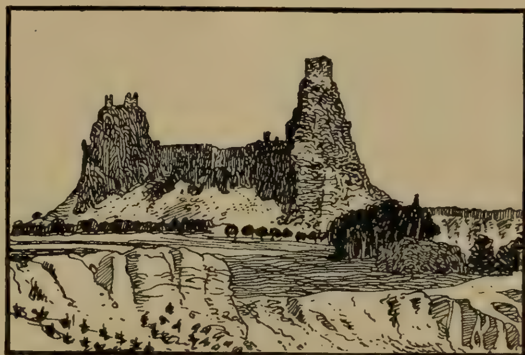
A bylo. Dopadlo vše dobře.

„Můžete prý tu zůstati třeba celý týden," oznamoval Vojtovi profesor třídní. „Podle lékařského nařízení užívá profesor Hájek rašelinových lázní a nemůže prozatím konati výletů do okolí, dokud mu bolest v noze nezmizí. Moje nabídka, že vám ukáži Turnovsko, je mu vhod a rád prý vám dopřeje, abyste poznal tento kraj."

Vojtěchovu radost kalilo jen pomyšlení, že má z peněz, jež mu profesor Hájek při rozloučení dal, skoro jen tolik, co asi stačí k zakoupení jízdního lístku z Turnova do Bělohradu. Svěřil se s tím svému třídnímu vyslovuje domněnku, že z cest po Turnovsku nebude nic. Ale profesor Koudelka mu řekl:

„Schovejte si jen peníze na cestu do Bělehradu, dokud jste se mnou, jste také mým hostem."

Cílem výletu toho dne byly *Trosky*. Místní drahou dojeli až na stanici Borek-Trosky. Ze stanice brali se silnicí ke zříceninám, jež tu vévodí celému širému okolí a jimž v malebnosti daleko široko rovných není. Již ve vlaku obdivoval se Vojtěch pohledu na zbytky hradu, k nebi trčící na dvou ostře ukončených kuželech čedičových, jež v dobách proměn kůry zemské (v době t. zv. *třetíhorní*) vyvřely nad povrch krajiny. Pohled na Trosky, zvedající se tu nad širými lány polí na návrší zarostlém svěžím lesem, je úchvatný. V celé čtvrtině Čech viditelny jsou obrysy Trosek.

TROSKY, z nejzajímavějších zřícenin českých (pohled od jihu). Jehlanu v levo říká se *Baba*, jehlanu v pravo *Panna*. Zbytky hradních stavení Trosek jsou velmi nepatrné.

Naši výletníci došli až k Troskám, vystoupili pod zříceninu, jak vysoko jim bylo možno a pokochali se pohledem na půvabnou krajinu širokého okolí.

Od zříceniny Trosek brali se pak severovýchodně přes vesnici *Ktovou*, kde spatřiti možno řadu rázovitých starých dřevěných chalup, do městečka *Rovenska*. Tam zavedl profesor Koudelka Vojtěcha a Záhorského k pěkné, staré dřevěné zvonici, zajímavé také tím, že tam zvony jsou otvory nahoru. Zvonění děje se šlapáním, při čemž zvony otáčejí se kolem osy zá-

věsu. Toto zvonění má zvláštní ráz a půvab. Prohlédli si pak ještě jiné památky Rovenska, jež známo je také průmyslem kamenářským. V dřívějších časech hlavně tam leštili acháty a jiné polodrahokamy, jakož i vyráběli slitinu skelnou, z níž napodobovali drahokamy; dnes ponejvíce zaměstnávají se broušením českých a tyrolských granátů.

Byl již večer, když Vojtěch s profesorem Koudelkou a Záhorským ubírali se k nádraží, aby dojeli na noc do Turnova. Vlak hrčel tichou krajinou, nad níž uléhala noc, nad lesy vycházel měsíc v úplňku. Po levé straně trati (směrem jízdy) rýsoval se mohutně na jasném nebi velebný obraz Trosek. Naši výletníci nemohli se dosti nahleděti. Bylo to divadlo nezapomenutelné.

Následujícího dne ráno chystala se společnost, se kterou profesor Koudelka v Turnově se seznámil, k výletu na Kozákov. Vyšli bez Záhorského. Psaní z domova volalo jej do Prahy a jemu nezbylo než rozloučiti se s Vojtěchem, k němuž byl přilnul srdečnou náklonností, a s milým profesorem Koudelkou.

Cesta z Turnova na Kozákov vedla výletníky opět podél malebných pískovcových skal, jež nestejným větráním tvoří různé skupiny, jimž obrazotvornost dává různá jména, jako „varhany, učitel" a pod.; náležejí k útvaru křídovému a jsou usazeninou mořskou, která povstala tak, že křemitá zrnka s temen prahor splavena byla vodou do tehdejších moří. Pískovce od Hrubé Skály až ke vsi *Klokočí* jsou sypké, takže každý prudší dešť smývá s nich spousty písku. Tento písek místy svítí v záři sluneční při úpatí skal a ostře ohraničuje jejich obrysy. Hejna vran a kavek sídlí tu na skalách a vzduch křikem naplňují. Mezi skalami v mohutných balvanech se rozpadávajícími utvořeny jsou tu památné „*Prochody*", jimiž se vchází do prohbí Podkozákovského. Vedla tudy také od pradávna zemská stezka ke Kozákovu a k pomezí českému. Na jih od *skal Klokočských,* kdež ostrý hřbet pískovců končí, leží rozvaliny skalního hradu *Rotštýna*.

Výletníci kráčeli k obci *Tatobitům* se starobylou lipou na příkrém kopci, utvořeném z tvrdých pískovců vrstev t. zv.

korycanských; profesor Koudelka upozornil na východním kraji obce na červené rudé vrstvy, které náležejí staršímu útvaru než křídový, útvaru *permskému*.

A zde octli se již u paty *Kozákova*, 745 *m* vysokého, jenž jest původu zcela jiného nežli pískovcové skály sousední, skládaje se z vyvřelých hornin melafyru a čediče, u paty proti Lomnici z porfyru.

Daleká vyhlídka s vrcholu hory se otvírá na krajinu jičínsko-turnovskou. V popředí pískovcové útvary Hruboskalské, na severozápad za Malou Skalou objevuje se Ještěd, Bezdězy a Ralsko s jedné, Krkonoše s druhé strany. Nad krajinu vystupují osamělé čedičové hory Trosky, Vyskeř, Mužský u Mnichova Hradiště, Bradlec, k jihovýchodu Rovensko a za ním Prachovské skály, Veliš u Jičína, v levo Tábor u Lomnice, Kumburk a Zvíčina. Ukazuje ke Zvíčině, poznamenal profesor Vojtovi: „Tam v tu stranu leží i Bělohrad.“ Rozeznati bylo i Říp, Milešovku a Lovoš v Českém Středohoří.

Kozákov je naleziště amethystů, chalcedonů, achatů, jaspisů v koulích či geodách, které broušením a leštěním nabývají krásného vzhledu. Nejkrásnější amethysty v koulích z Kozákova spatřují se v Lobkovicově sbírce, dříve v Bílině, nyní v Pešti uložené.

Již za Karla IV. dobývaly se koule tyto ve čtyřech lomech. V Hájkově kronice z r. 1447 čteme: „Král Karel kázal hledati kamení barevného, pravě, že tím chce příbytek neb kaplu svatého Václava ozdobiti. I nalezeno pod horami Krkonošskými mnoho velikých a tvrdých rozličných barev kamenů, ale velmi hluboko, a ti slovou jaspisové, i kázal je pulérovati a pěkně vyhladiti a stěny kaply jím ozdobovati.“

Profesor Koudelka nemínil toho dne vrátiti se do Turnova. Rozloučil se tedy na cestě s Kozákova se společností, jež zamířila na Rovensko. Vojtěch s profesorem kráčeli na Lomnici, kde bylo jim toho dne přenocovati. Došli tam se samým večerem.

Lomnice nad Popelkou je město s čilým průmyslem textilním (tkalcovským) a školou tkalcovskou. Jest známa po širé

vlasti i v cizině svými ,,Lomnickými suchary", pečivem, které se tu vyrábí ve výtečné jakosti již od r. 1800.

Když večer ubírali se na nocleh, pochválil profesor Vojtu, jak statečně umí si vykračovati.

,,Však už jsem také prošel hezkou část českého království," usmál se Vojtěch a vděčně dodal; ,,Vaší laskavostí, pane profesore, uviděl jsem nyní kus krásného kraje."

,,A ještě uvidíš," řekl profesor. ,,Zítra jsme v Jičíně. Až uzříš Prachovské skály v Jičíně, teprve budeš míti náležitý pojem o kráse ,,českého ráje".

DŘEVĚNÁ ZVONICE V ROVENSKU.

„KRKAVČÍ SKÁLY" V PRACHOVSKÝCH SKALÁCH.

XXIV.

PO STOPÁCH VÉVODY FRÝDLANDSKÉHO.

(Hora Tábor. — Kumburk a Bradlec. — Železnice. — Kartouzy. — Libosad. — Jičín. — Bývalé vévodství frydlandské. — Bohuslav Balbín. — Z dějin Jičína. — Boje u Jičína r. 1866. — Prachovské skály. — Veliš. — Zebín. — Čeřovka. — Císařská chodba. — Cidlina. — Starý Hrádek. — Hrad Pařez. — Sobotka. — Fr. V. Jeřábek. — Václav Šolc. — Humprecht. — Hrad Kost. — Kněžmost. — Mužský. Rozhled s Mužského. — Mužské skály. — Mnichovo Hradiště. — Hrobka Albrechta z Valdštýna. — Česká severní dráha. — Bakov n. Jiz. — Klášter n. Jiz. — Václav Budovec z Budova.)

Časně z rána vyšel Vojtěch se svým třídním z Lomnice a zamířili na nedaleký vrch *Tábor*, 682 *m* vysoký, s něhož je pěkný rozhled.*) Vojtěch vzpomněl, že hora má stejný název s jihočeským městem, k čemuž profesor doložil:

„Název dali vrchu Husité, kteří rádi dávali význačným místům jména biblická. U města Tábora rybník Jordán, u Třebechovic je vrch Oreb. Po 200 let konala se tu shromáždění husitská. Za protireformace zavedli jesuité jičínští sem pouti, aby se zapomnělo na schůze husitské.

*) Postavena tam r. 1911 rozhledna z kamene a cihel 34 *m* vysoká, jež umožňuje rozhled po celé severovýchodní čtvrtině Čech.

S vrcholu jest daleký rozhled na hory Jizerské, Ještěd, Kozákov, Středohoří, Krkonoše, Kladský Sněžník, až prý rozhlednu na Petříně lze někdy rozeznat. Je tu několik výšin s velkolepou vyhlídkou. Tak tamto k jihovýchodu *Kumburk* s nepatrnou již zříceninou. S té jest nejkrásnější pohled na Předkrkonoší. Jinou sešlou zříceninu nese ostře zahrocená melafyrová hora *Bradlec* blíže k Jičínu, mimo niž nás povede cesta.“

„Jak to, že hrady ty tak úplně zašly? To Žižka je všechny rozbil?“ tázal se Vojta.

„Lid, neznalý dějin, obyčejně tak říká. Tyto pevné hrady zde kolem, Velíš, Bradlec, Kumburk a j. dal po válkách třicetiletých rozmetat Ferdinand III., aby zbaveni byli opory, kdož by pomýšleli na nové nepokoje v zemi.“

Odpočinuvše si na Táboře, nastoupili Vojtěch s profesorem cestu k Jičínu.

Minuli Lhotu Bradleckou, *Železnici*, město prastarého původu se slatinnými lázněmi, na to *Kartouzy*, někdejší klášter Valdický, který po zrušení (1782) císařem Josefem II. proměněn ve státní trestnici pro nejtěžší provinilce. Pak již *Libosadem*, od něhož vede nádherné čtyřřadé stromořadí, jež tvoří 1260 starých, obrovských lip, k městu, blížili se k cíli své cesty. V Jičíně hodlal profesor přenocovati u svého bratrance Kláska, obchodního jednatele. U Klásků, bydlících v pěkné vilce na předměstí, byli výletníci srdečně uvítáni. Když při večeři zmínil se profesor, že zítra k večeru, až si prohlédnou město a okolí, chtějí se vrátiti vlakem do Turnova, přerušil jej Klásek:

„Nic tak. Vím něco jiného. Mám na pozítří objednaný kočár, jedu za obchodní cestou do Sobotky a Mnichova Hradiště. Je-li vám vhod, můžete si zítra prohlédnout Jičín a vyjít do Prachovských skal. Přespíte pak ještě u nás a pozítří v osm pojedeme.“

Profesor souhlasil a Vojtěch měl radost.

Ráno zaklepal profesor na dveře podkrovního pokojíku, kde spal Vojta. Ten už byl přichystán; posnídali a vydali se

do města. Kráčejíce k náměstí, prošli *Valdickou branou*, posledním zbytkem starého opevnění.

Jičín, krajské město nad Cidlinou, mnoho děkuje za svůj někdejší rozkvět *Valdštýnovi* (díl I. str. 337 i díl II. str. 224), a to právě v době, kdy celá země upadala v bídu svízelemi dlouhé války.

Když totiž r. 1623 Valdštýn (vévoda Fridlandský čili, jak častěji se psávalo *Frýdlandský*) uvázal se v držení panství jičínského, započal zde nákladné stavby a upravoval město na důstojné sídlo mocného pána. Zámek (r. 1620 vyhozen byl částečně výbuchem prachu do povětří) měl býti dle plánů jeho rozsáhlý a nádherný; nyní je sešlý až na nádvoří s arkádami. Založena zde rozsáhlá kolej řádu jesuitského s latinskými školami; i biskupství a universita měly tu být. Zřízeny zde huti sanytrové, mlýny na střelný prach, vinařství, jirchářství, koželužství, hedvábnictví a jiné podniky hospodářské i řemeslné. Na rozkaz vévodův zakládány a obnovovány v Pojizeří a v Krkonoších zanedbané doly, zřízena mincovna, v níž každoročně raženo 20—30 tisíc dukátů. V celém *vévodství frýdlandském* pracovali soukeníci, pláteníci, krejčí, obuvníci a jiní řemeslníci pro potřeby vojska císařského, a veliké zásoby obilí vyváženy odtud za vojskem. Tak vzmáhal se zde blahobyt, když jinde šířila se největší bída. Ovšem, že Valdštýn provozoval bezohlednou protireformaci katolickou a školy podporoval jen ve prospěch německých jinochů „s vyloučením českých Janků", jak v jedné listině nadační se zachovalo. A přece vychován tu v jesuitských studiích (r. 1631) statečný obránce jazyka českého a hlasatel dějin našeho království za doby největšího úpadku *Bohuslav Balbín*, pozdější rektor zdejší koleje (* 1621, † 1688); sepsal latinské dílo „Miscelanea historica (c = k) regni bohemiae (ae = e)" (Rozmanitosti dějepisné království českého), dílo obsáhlé, ale nedokončené.

O věcech těchto rozhovořil se profesor cestou a Vojta, jenž nad svůj věk mnoho čítal a uvažoval, vzpomínal smutně na zápis v pamětní knížce rodiny Kolárských z doby neblahé, která předky jeho tehdy připravila o vlast a jmění a vyhnala

je do chladné cizıny. Ale třeba byl bedlivě se po náměstí rozhlížel po domě s obrazem proroka, bylo i tu, právě jako v Turnově, pátrání jeho marné.

V bývalém zámku jičínském jest okresní soud, bývalá kolej jesuitská proměněna po zrušení řádu v kasárny a gymnasium. V zámku ukazují také sál, v němž děly se v r. 1813 za přítomnosti císaře Františka I. úmluvy o spolek s Rusy a Prusy proti Napoleonovi I. Tento sál má dosud původní zařízení ve slohu empirovém (viz str. 363 díl I.). Jiná pěkná památka empirového slohu v Jičíně je kašna na náměstí. Město trpělo mnoho po slibném rozkvětu za Valdštýna vpády vojsk císařských, r. 1638—1640 vpády švédskými; v živé paměti jsou svízele nešťastné války pruské z r. 1866. Zde totiž 29. června 1866 byla svedena bitva mezi vojskem rakouským (spojeným se Sasy) a vojskem pruským, jehož dva armádní sbory se tu sešly. Clam-Gallas přes výhodné postavení zatlačen byl, ztrativ 4000 mužů, z nichž polovice byla zajata. Vojsko naše strádalo již před srážkou nedostatečným zásobením a obyvatelstvo všemožně snášelo co jen mohlo. Ani naše, ani pruské vojsko nevyužitkovalo skalního bludiště Prachovských skal, rozkládajícího se asi hodinu cesty na severozápad od Jičína, mezi silnicemi vedoucími jednak k Turnovu, jednak k Sobotce.

NÁMĚSTÍ V JIČÍNĚ. V pravo průčelí zámku, v levo v pozadí Valdická brána.

Pomníky padlých r. 1866 vojínů viděti jest na rozcestí ulice Sobotecké a Turnovské, na hřbitově za Kbelnicí, u Libuně. Boj trval jen asi 4 hodiny, načež naše vojsko ustoupilo ke Krá-

lové Hradci a město Jičín zaplatilo výpalného a k zásobení nepřítele v nynější měně skoro 130 tisíc korun.

Prošedše Jičínem ubírali se naši poutníci k *Prachovským skalám,* které se táhnou divokým bludištěm s přestávkami na sever po Libuň a souvisejí se skalami a stěnami mezi Sobotkou a Mnichovým Hradištěm, jakož i s roklemi u Kosti a Dneboh. Jsou částí přirozeného valu, který objímá kotlinu jičínskou, jen na jih v rovinu se otvírající. Pískovcové stěny jsou podobného útvaru jako stěny v t. zv. saském a českém Švýcarsku, nebo skály Adrsbašsko-Teplické; kdežto však tam kolmé stěny daleko nad okolní krajinou vyčnívají, jsou zde většinou skryty v bujném porostu jehličnatých a listnatých stromů, takže tím více překvapují návštěvníka k nim se blížícího.

Cestou na horní Lochov spatřili poblíž silnice pomníky vojínů padlých zde r. 1866. Profesor vykládal Vojtovi původ skal z moře křídového, které se rozkládalo v severovýchodní polovici Čech od Moravské Třebové až k Postoloprtům (nad Ohří) a saskému Pernu. Měkký pískovec byl by as, jak se stalo jinde, časem vzal za své, kdyby nebýval proražen a upevněn čedičem, který zde od kopce *Veliše* počínaje obloukem sem a tam malebné homole tvoří.

Pohlížeje k vrchu Veliši tázal se Vojtěch:

„Proč je vrch skoro rozpůlený?"

„Na Veliši láme se kámen bezohledně, čímž zničeny i zbytky hradu Veliše (Veljuš), již ve XII. století připomínaného, který pro nás zvláště tím památný byl, že na něm po celé století chována byla kompaktáta." (Viz str. 32 dílu II.)

Hned u vchodu do Prachovských skal, t. zv. *Fortny,* jest v levo též čedičové návrší *Svinčice* s lomem kamene slohu sloupovitého; odtud se přehlédnou vyvřelé jehlany *Zebín* (400 *m*) s kapličkou na vrcholi a zalesněná nízká *Čeřovka* u samého města. V lomech nižších vyplněny jsou sloje mezi balvany drobným pískem a hlinou z doby diluviální (viz str. 183 dílu II.) a zde naproti východu z „*Babince*" učinil archaeolog Šnajdr nález kostí ovčího tura pižmového z doby té.

Po celé hodiny kráčeti možno útvary skalními, jimž dána různá označení: „Točenice“, „Hromová rokle“, „hrad Ervínův“, „Šustec“, „Pelíškův most“, „Kocourník“. Z t. zv. „druhé pohovky“, výstupku skalního dřevěným zábradlím odděleného od příkré zející propasti, viděti tvary připomínající postavy lidí i zvířat, v pozadí pak zdvíhají se památné *Trosky*.

Malebná *„Císařská chodba“* obdržela jméno po císaři Františku I., jenž v pohnuté době historických převratů r. 1813 v Jičíně po pět neděl dlel, chtěje býti na blízku Napoleonu, v Sasích meškajícímu. Za toho pobytu navštívil císař též skály, a chodba stupni opatřená označena tak na paměť vzácné návštěvy.

CÍSAŘSKÁ CHODBA
V PRACHOVSKÝCH SKALÁCH.

Dlouho procházeli naši poutníci zajímavými útvary, řídíce se mapkou skal a cest v nich, již si přinesli z Jičína, a turistickými značkami na skalách a stromech.

„Jak jest zde ticho a osamělo,“ prohodil profesor k Vojtovi. „Jaký to rozdíl od ruchu návštěvníků houfně se dostavujících do skal Adrsbašských a Teplických!“ A dodal: „Ano, Čechové neváží si dosud svých krás přírodních tak, jako sousední Němci, kteří Krkonoše a okolí zaplavují a tím ovšem i ku blahobytu domácích lidí přispívají. Ale nyní probouzí se zde přece smysl pro návštěvu cizinců, postaven tu hostinec (pensionát), označeny a upraveny cesty. Čistý lesní vzduch, zdravá pitná voda jsou s to přivábiti k letnímu pobytu. Před lety stál tu u Pařezské Lhoty ještě větrný mlýn, pociťujemeť tu nedostatek proudící vody, neboť *Cidlina*, která na úpatí hory Tábora vyvěrá, asi půltřetí hodiny odtud jest pouhou

malou zanesenou stružkou. Jinak možno směle říci, že Prachovské skály jsou z nejkrásnějších našich památností přírodních.“

V poledne občerstvili se poutníci v staré lesní restauraci a nastoupili pak podle turistických značek cestu do druhé severozápadní části skal Prachovských. Zamířili nejprve na *Starý Hrádek*, archaeologicky nejpamátnější místo skal těchto. Býváloť tu pohřebiště v pohanských a prvních křesťanských dobách, jak svědčí četné nálezy kostí, popelnic a bronzových věcí. Navštívili i hrad *Pařez*, zajímavý tím, že z větší části vytesán byl ve skále.

Když k večeru ubírali se Vojtěch s profesorem podle *Maršovského mlýna* k silnici sobotecko-jičínské, byli oba notně znaveni a s povděkem přijali nabídku vozky s prázdným povozem, jenž svezl je do Jičína. —

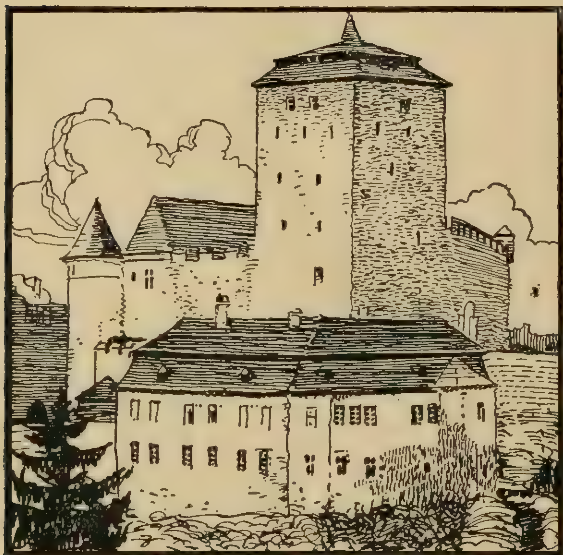
ZÁMEČEK HUMPRECHT z r. 1672, založený panem Humprechtem Černínem z Chudenic, prý na způsob cařihradského vězení, v němž vězněn byl zakladatel jako vyslanec rakouský u dvora tureckého.

Posilněni spánkem vsedali časně ráno Vojta s profesorem k panu Kláskovi do kočáru. Jeli přes město *Sobotku*, jež zachovalo si četnými dřevěnými domy starobylý ráz. Sobotka je rodištěm českého spisovatele *Fr. V. Jeřábka* (* 1836, † 1893), jenž napsal řadu divadelních her jednak z dějin českých („Syn člověka“), jednak ze současného života („Služebník svého pána“), a básníka *Václava Šolce* (* 1836, † 1871), od něhož je kniha básní „Prvosenky“. Vojtěch upozorněn profesorem na rodný domek Šolcův, vzpomněl jeho básně „Chaloupky naše, buďte požehnány“, oslavující naše křisitele, kteří většinou zrodili se v prostých chaloupkách českých.

Ještě více než Sobotka zajímal Vojtěcha zámeček *Humprecht*, zvláštní stavba, pnoucí se nad zelení obory v bezpro-

střední blízkosti města. Zvěděl od profesora Koudelky i některé údaje o této stavbě.

V Sobotce se dlouho nezdrželi. Pan Klásek měl namířeno k Mnichovu Hradišti, k vůli svým hostům učinil však zajížďku, ostatně nevelikou. Chtěl, aby spatřili hrad *Kost*, z nejzachovalejších a nejkrásnějších hradů českých. Pověděl, že pěšky chodívá se ze Sobotky ke hradu Kosti krásným údolím, *Plakánky* řečeným, vroubeným malebnými pískovcovými skalami, z něhož je zvláště krásný pohled na hrad.

HRAD KOST ze století XIV., původně sídlo pánů z Vartemberka. Zažil ovšem mnohé přestavby a úpravy Tak hradní palác, obývaný za XIV. a XV. stol., pozměněn byl později na stáje a sýpky.

Hrad *Kost* překvapil Vojtěcha zachovalostí svou. Na první pohled bylo znáti, že hrad byl své doby nedobytný; zvláště dobře že jej chránily dva rybníky, na západě Černý, na severovýchodě Bílý rybník.

Pan Klásek se usmál a pravil: „To je pravá kost! Však Jan Žižka, když hradu dobýti nemohl, pravil, že kost patří psu! A víte, že ještě r. 1866 posádka rakouská ve hradě se statečně držela? Nemohli jí Prušáci v jasné noci z 28. na 29. červen zahnati odtud, až sama couvla k Jičínu."

„Viděli jsme včera i dnes u Jičína hodně pomníků vojínů z té války; dojista byla tu veliká srážka prusko-rakouská," pravil Vojtěch.

„I tady u myslivny stojí pomník padlých důstojníků.

Ba, bylo tehdy od Mnichova Hradiště až po Králové Hradec všude zle, tisíce našich i pruských vojínů padlo a po celém kraji jsou jejich hroby," doložil pan Klásek.

Po nedlouhé zastávce, věnované prohlídce hradu, jel pan Klásek s hostmi dále na Mnichovo Hradiště přes osady *Srbsko* a *Branžež*, přes *Kněžmost*, starobylé městečko. Za vesnicí *Bosní* poznamenal pan Klásek:

„Škoda, že nemám tolik času. Odtud možno podniknouti krásný výlet na hrad Valečov a na vrch Mužský!"

Hosté páně Kláskovi, dychtivi uviděti něco nového, chytili se jeho slov. K žádosti profesora Koudelky zastaven kočár, v rychlosti umluveno vše další a tak po chvilce odjížděl od Bosně pan Klásek sám, volaje na profesora a Vojtu:

„Tedy k večeru na shledanou!"

Vojtěch s profesorem stoupali podle panského dvora ke hradu.

Na úpatí svahu spatřili obrovskou lípu, třistaletou, železnými obruči spiatou. Na pravo potom upoutala zrak jejich mohutná skupení skalních balvanů, v nichž spatřili vydlabány *skalní byty;* viděli okna, viděli otvory pro komíny, dosud očazené. Tyto byty ještě na sklonku minulého století byly obývány chudinou; dnes jsou prázdné.

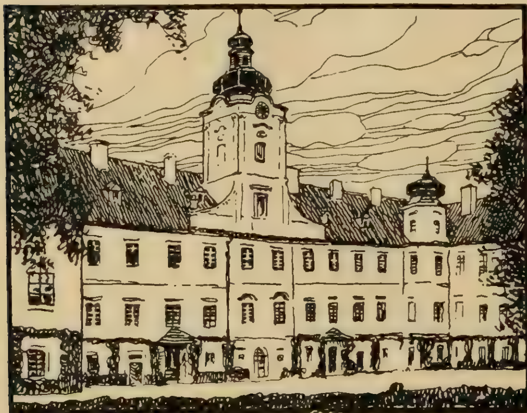
Za nedlouho stáli již u samého *Valečova*. Hrad s hojnými sklepeními, chodbami a síněmi skalními líbil se Vojtovi velice. Profesor Koudelka poznamenal, že před XVI. stoletím hrad byl většinou jen ve skále vytesán a ze dřeva srouben. Nynější zřícenina na skále čnějící pochází ze XVI. věku. Nejzajímavější jsou na Valečově ovšem místnosti skalní v skále vydlabané.

Z Valečova pokračovali výletníci cestou přes osadu Mužský, až došli čedičového vrchole, ozdobeného památníkem vojínů, padlých r. 1866.

„Ah, jaká odtud vyhlídka!" zvolal Vojtěch.

„Ano, kopec *Mužský*, výšky 465 *m*, poskytuje pěkného rozhledu po krajině," řekl professor. „Je dnes obzvláště jasno. Škoda, že témě čedičové homole stále se úží; lámou tu, jak vidíme, kámen z obou stran. Podobnou nešetrnost k památno-

stem přírodním možno pozorovati na Veliši u Jičína (str. 259 d. II.) i jinde. Bylo by věru na čase, aby úřady, jimž tu náleží rozhodovati, ujaly se takovýchto míst proti zkáze úplné. Hleďte, tu před námi stojí dvojatý *Bezděz;* na *Velikém Bezdězu* (605 *m*) patrna jest zřícenina pevného kdysi hradu. *Malý Bezděz* (485 *m*), ač nižší, jest nepřístupný pro strmé svahy svoje. Tamto v dáli vidíte *Ralsko* (696 *m*), tu opět *Ještěd* (str. 226 d. II.) a pod námi *Mnichovo Hradiště, Bakov,* tamto *Mladá Boleslav.*

ZÁMEK VALDŠTÝNSKÝ V MNICH. HRADIŠTI.

Kdybychom chtěli přehlédnouti všecky krásy přírodní v okolí Mužského, nestačila by nám k tomu krátká doba. Jsou tu, jak vidíte, pískovcové skály stejně zajímavých útvarů jako skály Prachovské. Tu roklí Krtoly zvanou došli bychom ke skalám *příhrazským,* kdež stojí pensionát (hostinec), oblíbené letní sídlo.

Tu je vyhlídka na Krkonoše, z nichž spatřujeme Kotel, Krakonoš, Malý Šišák i jiné vrcholy. Sněžku zakrývá nám Studničná Hora. Tu zas, na druhé straně, naskýtá se nám malebný pohled na Středohoří; i Říp uvidíme."

Po nějaké chvíli nastoupili pak cestu přes osadu *Dneboh* a Hoškovice do *Mnichova Hradiště* nad Jizerou. Přišli tam k večeru a chtěli si ještě prohlédnouti město. V hostinci setkali se s panem Kláskem, jenž rovněž tam přenocoval. Vyšli podvečer do města, shlédli i zámek, v jehož blízkosti kostel sv. Anny chová hrobku hrabat Valdštejnů, kde pochován je i slavný Albrecht z Valdštýna, vévoda frýdlandský, a spatřili i jiné památnosti mnichovohradištské. Profesor poznamenal, že nedaleko města je stanice *české severní dráhy,* vedoucí na

sever přes Turnov ke hranicím, na jih přes Mladou Boleslav ku Praze. Mezi Mnichovým Hradištěm a Boleslaví leží rovněž při dráze a při Jizeře město *Bakov*, daleko široko známé domácím průmyslem: výrobou zboží pleteného z rákosu, lýka a proutí; zejména: trepek, střevíců, košíčků, rohoží, čepic a p. Zboží toto vyváží se z Bakova i daleko za hranice, až do Afriky. Blízko Bakova je rozsáhlá, malebná zřícenina hradu *Zvířetic*.

Za řekou Jizerou proti Mnichovu Hradišti ukazoval profesor Vojtovi malebně ležící *Klášter nad Jizerou*, kde na strmé skalině stojí na místě někdejšího bohatého kláštera mnichů Cisterciáků veliký panský pivovar. Klášter založen byl ve druhé polovině XII. věku; pod ním brzy povstala osada, nynější Mnichovo Hradiště. R. 1420 zbořili Husité klášter, jehož jmění přešlo pak do světských rukou. Z pozdějších držitelů jmenovati sluší *Václava Budovce z Budova*, jenž popraven byl jako účastník odboje stavů českých na staroměstském náměstí v Praze r. 1621. Jeho panství Klášter postoupeno bylo králem Albrechtovi z Valdštýna.

Když vracel se Vojta s profesorem od Jizery, byl již večer. V hostinci poseděli ještě chvíli s panem Kláskem, Vojta pak záhy odebral se na lože. Usnul brzy a zdálo se mu, že táhne s vojskem Valdštýnovým od Jičína k Hradišti.

EMPIROVÁ KAŠNA V JIČÍNĚ.

NA VRCHOLU ZVÍČINY.

XXV.

POD ZVÍČINOU.

(Svijany-Podolí. — Zbiroh. — Malá Skála a Vranov. — Frýdštejn. — Beneš Knüpfer. — Kopanina. Sokol. Suché Skály. Kalich. — Železný Brod. — Navarov. — Tannwald. — Vysoké nad Jizerou. — Riegrova stezka. — Fr. L. Rieger. — Politický život. — Semily. — Libštát. — Košťálov — Zkamenělé ryby v útvaru permském. — Stará Paka. — Nová Paka. — Zkamenělé kapradiny. — Lázně Bělohrad. — Rašelinné lázně. — K. V. Rais. — Bedřich Pacák. — Městské museum. — Lhota Šárovcova. — Mlázovice. — Mezihoří. — Ostroměř. — Chlumy. — Hrad Pecka. — Krištof Harant z Polžic. — Miletín. — Karel J. Erben. — Zvíčina. — Lázně pod Zvičinou. — Labská údolní přehrada. — Dvůr Králové n. L. — Rukopis Královédvorský. — Václav Hanka. — Kuks a Betlém. — Umělecké památky z doby hr. Šporka.)

Z Mnichova Hradiště nastoupili Vojtěch s profesorem zpáteční cestu do Turnova. Rozloučivše se s panem Kláskem vyjeli ranním vlakem. V první stanici *Svijanech-Podolí* ukázal profesor na továrnu blízko nádraží. Je to továrna na ozdobné předměty keramické (hliněné), ze zvláště tvrdé hmoty kameninové.

V Turnově zdržel se Vojtěch nedlouho. Profesor Koudelka chystal se k odjezdu do Prahy. Vojtěch po poledni, poděkovav svému třídnímu za všecku jeho dobrotu a rozloučiv se s ním, odjížděl do Bělohradu. Nejel sám. Pan Bárta, profe-

sorův turnovský strýc, jej provázel. Jezdíval každoročně do Bělohradu na několik týdnů, aby koupelemi v rašelině polepšil svoji chorobu, zastaralou dnu, a zařídil si tentokrát odjezd svůj z Turnova zároveň s Vojtěchem. Trať z Turnova až do Staré Paky je pokračováním trati Seidenberg Pardubice-Německý Brod (viz str. 228. t. d.).

Jeli půvabnou krajinou, plnou přírodních krás. Trať železniční vede přes Jizeru a brzy za mostem vstupuje do tunelu, vedoucího vrchem, na němž stojí hrad *Zbiroh*. V údolí Jizery za tunelem objevil se záhy po levé straně ve směru jízdy při stanici *Malá Skála* hrad *Vranov* na vysoké stráni. Jak pan Bárta Vojtěchovi vyprávěl, dal ve starém hradě a v nejbližším okolí bývalý majetník jeho, zbohatlý německý továrník Römisch, zříditi t. zv. „*Pantheon*" obsahující památníky slavných mužů různých věků a národů, čímž ovšem původní ráz zříceniny značně utrpěl. Poblíž Malé Skály je hrad *Frýdštejn*, jehož od stanice viděti není, částečně ve skále vytesaný. V myslivně u Frýdštejna narodil se r. 1844 český malíř *Beneš Knüpfer* († 1910), jenž proslul hlavně obrazy moře. Dále za Frýdštejnem zvedá se vrch *Kopanina* se zděnou rozhlednou. Po pravé straně trati ukazoval pan Bárta Vojtovi vrch *Sokol* (559 *m*), pískovcový skalní hřeben *Suchých Skal*.

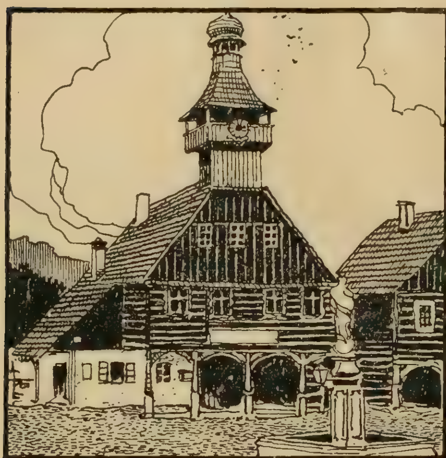
MALÁ SKÁLA.

Blízko Sokola je skalní bludiště *Kalich*, z něhož ke zříceninám Zbirohu není daleko. Tam na balvanu pískovcovém zříti vytesaný kalich, letopočet 1635 a verš později přidaný. Útvary pískovcových skal v celé krajině turnovsko-jičínské hodily se ode dávna jako bezpečný úkryt lidí, pronásledovaných pro víru, zvláště v době protireformace, nebo jako útulek obyvatelstva v dobách válečných, kdy vojska nepřátelská

a často i přátelská plenila a zapalovala vesnice i města a ohrožovala majetek i život pokojných obyvatel.

Za Malou Skalou končí se obvod pískovcových skal útvaru křídového, jenž tu přechází v útvar prahorní s břidličnatými skalami; porůznu kryta jsou tu úbočí červenými vrstvami útvaru permského.

Na to upozornil pan Bárta Vojtěcha, když projeli tunelem a ocitli se v údolí, jímž za nedlouho dojeli do Železného Brodu, malebně položeného na úpatí Kozákova. Ukazuje na město, podotkl pan Bárta:

BÝVALÁ RADNICE V ŽELEZNÉM BRODĚ, rázovité dřevěné stavení městské přes 200 let staré. Stála na místě, kde nyní nová radniční budova. Byla vzácnou památkou umění starých tesařských mistrů. Zbořena byla v r. 1890.

„Už se také *Železný Brod* přizpůsobuje nové době, ale přece ještě najde se tam hojně starých stavení dřevěných; zvláště na náměstí viděti řadu starých takových domů. Škoda, že sbourali starou dřevenou radnici, to bylo stavení zvlášť zajímavé. V Brodě udržuje se také dosud průmysl sklářský, broušení skleněných kroužků a korálů. Je tu i veliká přádelna bavlny i jiné průmyslové závody."

Jméno Železný má Brod od hutí železných, jež tu byly až do 17. století.

Vojtěch všiml si také břidličného lomu a vápenice u Železného Brodu, odkud vlak unášel je dále malebným údolím. Tam spatřil také odbočku dráhy, vedoucí mimo hrad *Navarov* na *Tannwald*. Od Tannwaldu pokračuje hlavní trať přes Nový Svět na Krkonoše.

„Turisté ubírají se tudy často do *Vysokého nad Jizerou*, horského města, jež zvláště v zimě je cílem sportovců. Lyžaření a sáňkování pěstuje se tam pilně, jeť poloha krajiny k tomu

obzvláště způsobilá. Z Vysokého jsou krásné výlety na Krkonoše."

Vjížděli do překrásného horského údolí, jímž protéká šumně Jizera, berouc se od Semil ke Brodu. Údolí to krásou přírodní vábí stále víc a více návštěvníků. Péčí Klubu turistů upravena byla tu cesta pro pěší po pravém břehu Jizery; trať dráhy vede po břehu levém. „*Riegrova stezka*" je pojmenování cesty té, na počest velikého Čecha *Fr. Lad. Riegra* (* 10. XII. 1818, † 3. III. 1903). Rieger narozen v Semilech, pocházel ze zámožné rodiny mlynářské; patří mezi buditele našeho národa, měl vynikající účastenství v národním našem životě století XIX., snažil se o povznesení národní ve všech směrech, o dosažení rovnoprávnosti ve školství, zvláště na školách středních a vysokých v době nadvlády němčiny. Vydal také první *Naučný slovník* český, obsáhlé dílo, v němž srovnána jsou abecedním pořádkem poučení ze všech oborů vědění lidského. Byl poslancem na sněmu zemském i na radě říšské, kde vykonal mnoho pro dobro národa našeho v životě politickém.

Pan Bárta vysvětlil Vojtěchovi, že životem *politickým* rozumíme snahy a jednání, vztahující se k právům a postavení národa, země, říše, států. Činně účastni jsou života politického, kdož jednáním, psaním, projevy atd. působí k hájení a provádění těchto snah; jsou to poslanci, novináři a j. Říkáme jim také *politikové*.

Stanice dráhy *Semily* je opodál města Semil, města čilého průmyslu, jmenovitě tkalcovského, jež leží na mírném návrší při vtoku Olešky do Jizery. Za bývalým Rohanským zámkem otvírá se pěkný pohled na údolí Jizery; zde vyvinula se poněmčená obec tovární Iserthal.

Od Semil jede vlak k *Libštátu*, kde upozornil pan Bárta Vojtu na obec *Košťálov* na protějším břehu Olešky. „Až přijdeš do musea zemského, všimni si v geologickém oddělení krásných celých otisků ryb skelnošupinatých, zachovaných tu z dávné doby t. zv. *permské*, která následovala po době kamenouhelné. Tyto exempláře pocházejí právě odtud, z hořlavých lupků

u Košťálova a Semil a jiné z červených deskovitých vápenců u Broumova."

Netrvalo dlouho a vlak dojel do rozsáhlého nádraží ve *Staré Pace*. Odtud rozbíhají se trati železniční v oba směry jihoseveroněmecké dráhy (viz str. 228 t. d.); odtud vedou i trati k Chlumci nad Cidlinou a k Turnovu. Město Stará Paka leží jižně od nádraží. Ve Staré Pace přesedl Vojtěch s panem Bártou do jiného vlaku, jenž unášel je za nedlouho k Bělohradu. V samé blízkosti Staré Paky míjeli město *Novou Paku*. Vojtěch vzpomněl tu poznámek profesora Koudelky o *psaroniích*, zkamenělých kmenech pravěkých, mohutných, stromovitých kapradin, které tu v okolí Nové Paky se vyskytují, a pan Bárta pověděl mu, že sám ve svém závodě zhotovil pro kteréhosi novopackého milovníka přírodnin řadu krásných výbrusů těchto zkamenělin, na nichž pozorovati možno zajímavé i půvabné vodorovné průřezy kmenů. Vojtěchovi líbil se pohled na pěkné pohorské město v údolí, nad nímž na protější stráni stojí bývalý klášterní chrám P. Marie.

Od Nové Paky trať v serpentině se svažuje až k *Lázním Bělohradu*, jenž je nejbližší, třeba že ne příliš blízkou stanicí.

Z nádraží bělohradského, kde čekala řada omnibusů a kočárů na přijíždějící hosty, ubírali se pan Bárta s Vojtou do města. Do dálky za město ukazoval pan Bárta na vrch hřbetu mírně vypiatého, na němž rozeznával Vojta dobře bílý kostelík.

„To je Zvíčina!"

Potom kráčeli mimo velikou přádelnu a bělohradský zámek až na náměstí. Přívětivé, neveliké město liší se rázem svým od hlučných, četně navštěvovaných lázeňských míst českých. Leží v pěkné kotlině, obklopené posledními výběžky Krkonoš. Není tu širokých promenád s hlučícím proudem hostí, není nákladných, přepychových budov lázeňských hotelů. Za to hosté, stižení rheumatismem, jimž je třeba klidu, zamilují si brzy město i půvabné jeho okolí.

Srdečné bylo shledání s profesorem Hájkem. Ten ubytován byl v útulném hotelu, pravém zátiší pro churavé; tam

i pan Bárta najal si byt. Vlídná majitelka hotelu, se kterou profesor vyjednával o umístění Vojtěchově, nabídla studentovi malý, čistý pokojík v podkroví. Byly jí už známy osudy Vojtovy, profesor jí je pověděl ještě před jeho příjezdem, a paní prohlásila, že nežádá platu za ubytování hochovo.

Vojtěch dojat poděkoval a po nějaké chvíli zašel si do svého pokojíka, kde už měl vše přichystáno, kde našel i kufřík z Prahy poslaný, s potřebným prádlem a šatstvem.

Krásné dny pozdního léta přály léčení páně profesorovu. Vojtěch chodíval s ním až k lázním a čekával tam na něho. Jednou profesor Hájek také zavolal si Vojtěcha, aby viděl, jak rašelinná lázeň vypadá. Dřevěná vana v pokojíčku plna byla černohnědé kaše, v níž profesor seděl až po krk.

Z lázeňského parku „bažantnice" znal Vojtěch místo, kde se rašelina dobývá. Je jí tam uložena mohutná vrstva (v objemu 16 *ha*, v síle 2—3 *m*), přes niž i cestičky parku vedou, takže procházejícím se tu půda pod nohama houpá. Ostatně znal Vojtěch rašelinu dobře z první doby svého pobytu v Čechách (str. 38 dílu I.). V Bělohradě spatřil, kterak se jí užívá k léčení. Vykopanou rašelinu odvážejí k lázním, kde na hromadách vystavena je po celý rok působení vzduchu, kterýmžto zvětráním vylučují se z ní soli nerostné, přispívající svými vlastnostmi k léčivosti. Ku přípravě lázně rozředí se rozemletá rašelina ve vaně studenou vodou na kaši, jež dle nařízení lékařova musí míti teplotu 27°—36° R. Choré údy se v kaši rozpaří a rašelina působí léčivě. Hnětení (massáž) po lázni doplňují výborný účinek rašeliny. (Viz str. 307 d. I.)

Bělohradské lázně, zřízené v letech osmdesátých minulého století, patří nyní hraběnce z Merveldtu.

Profesor Hájek denně vydával se s Vojtěchem na procházku, někdy i delší výlety dělal. Lékaři tu přímo doporučují takové procházky, pokud ovšem příliš neunavují. Na delší výlet najímal profesor jednospřežní povoz.

Nemálo potěšen byl Vojtěch, když mu jednou profesor na náměstí bělohradském ukázal na pána, jenž se tu procházel v hovoru s jinými a řekl, to že je spisovatel *Karel V. Rais*.

„Bělohrad je rodiště Raisovo, jenž se tu narodil 4. ledna 1854. Dosud každoročně aspoň na nějaký den sem zajíždí," poznamenal profesor Hájek.

Vojtěch se pochlubil, že četl již celou řadu knih Raisových, že v budějovické škole půjčil mu kamarád knihy pro děti „Doma", „Pod Zvičinou", „Povídky ze starých hradů" a „Z kroniky".

„Vypůjčím pro tebe ze zdejší veřejné knihovny některé Raisovy spisy," sliboval profesor Vojtovi. „Přečteš si „Západ", „Zapadlé vlastence", „Pantátu Bezouška", „Výměnkáře", „Lopotu" i jiné. Rais ve svých spisech líčí zvláště život venkovanů chudého kraje českomoravské vysočiny, v kterém ocitl se v povolání svém jako učitel. Trpký osud starců a stařenek výměnkářů tklivě umí vypsati. Rais je teď ředitelem měšťanské školy dívčí na Královských Vinohradech — Jiný rodák bělohradský je známý český politik, doktor práv *Bedřich Pacák* (*1846)."*)

Pozornost Vojtovu upoutalo *místní museum* bělohradské, v „sadech Raisových". Zřízeno bylo péčí učence českého prof. dra. Ant. Friče (viz též str. 176 dílu I.), jenž, užívaje bělohradských lázní, oblíbil si tento rozkošný koutek země české. Museum bělohradské přičiněním Fričovým podává geologický obraz krajiny velikou mapou, horninami i zkamenělinami tu vystavenými. Také památky historické a ukázky průmyslové výroby z města a okolí jsou zastoupeny v tomto museu, dokazujícím, že i malá obec může míti pěkně zřízený takový ústav ku poučení mládeže i dospělých.

Z výletů do bližšího okolí třeba jmenovati vycházku do *Lhoty Šárovcovy*, odkud malebné údolí *Mezihoří* táhne se až k *Ostroměři*. Ostroměř je východiskem odbočných drah na Jičín a na Hořice. Hřbet lesnaté pahorkatiny nad údolím mezihořským, *Chlumy* řečený, táhne se odtud k západu až ke *Koneccchlumu*. Nedaleko Lhoty Šárovcovy je menší lázeňské místo *Mlázovice*. Jindy vyšli si výletníci na zříceniny hradu *Pecky*,

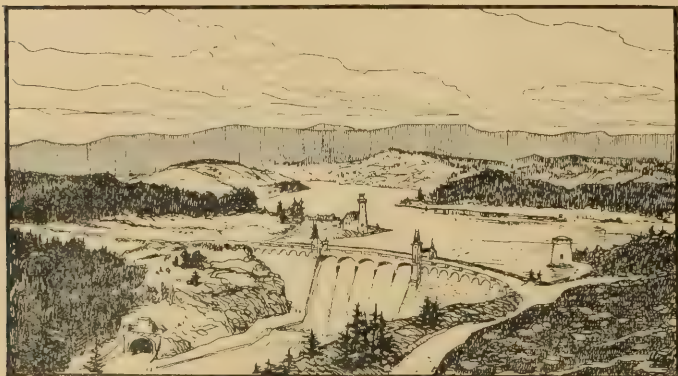
*) B. Pacák zemřel r. 1914.

severně od Bělohradu, jehož majitelem byl kdysi český pán *Krištof Harant z Polžic a Bezdružic* (*1564), válečník, cestovatel a spisovatel (sepsal „Cestu do Svaté země") i hudební skladatel. Ten, ač katolík, přidal se k odbojným stavům českým, byl po zdolání odboje r. 1621 na Pecce jat a 21. června téhož roku na Staroměstském náměstí v Praze se soudruhy mečem sťat.

Silnice táhnoucí se kolem lázní vede k Miletínu. Tam zašel si Vojtěch sám, dychtiv shlédnouti rodiště *Karla Jaromíra Erbena* (* 7. XI. 1811, † 21. XI. 1870), básníka, vydavatele starých památek listinných i knižních, jemuž vděčíme zvláště za sebrání českých písní lidových, vydaných s názvy: „Písně národní v Čechách" a „Prostonárodní české písně a říkadla", a za krásnou knihu básní „Kytice" vpravdě českého ducha. Vojtěch znal dobře krásné básně „Kytice" a jednu z nich, „Polednici", uměl z paměti. — Mládeži české zavděčil se Erben obzvláště sbírkami národních pohádek českých i jinoslovanských, vydaných pod názvy: „Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních" a „Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských". Tak vedle Bož. Němcové stal se Erben miláčkem české mládeže. Vojtěch spatřil i rodný domek Erbenův, opatřený pamětní deskou, i pomník básníkův na náměstí.

Veliká byla Vojtěchova radost, když mu profesor Hájek ohlásil, že zúčastní se výletu na *Zvíčinu*. Bylo ujednáno, že profesor s některými pány pojedou tam vozmo přes Miletín; společnost mladých lidí, v níž bylo také několik studentů a k níž i Vojtěch mohl se připojiti, ubírala se tam pěšky cestou značenou bělomodrými značkami přes vesnice Brtev, Vřesník a Bezník velmi pěknou krajinou, s mírným stoupáním. Když společnost stanula na vrcholu Zvíčiny (671 *m*), byla překvapena rozkošnou vyhlídkou. Na severu kynula jim mocná hradba Krkonoš se Sněžkou i jinými vrcholy, na severozápadě obrys hor Jizerských, Turnovsko a Jičínsko, Ještěd. Krásný byl též rozhled k východu, jihovýchodu, jihu i jihozápadu na krajinu k Bělohradu, Hořicům i Jičínu. Rozeznávali dobře blízký

Králové Dvůr, také Jaroměř, Josefov, vzdálenější Hradec Králové s celým bojištěm z r. 1866. Až k Novému Městu nad Metují dohlédli. Na východě uzavírá obzor pohoří Orlické.

LABSKÁ ÚDOLNÍ PŘEHRADA V TĚŠŇOVĚ (obec Bílá Třemešná) je zděná hráz (zřízená na Labi 5 *km* vzhůru od Dvora Králové), dlouhá nahoře 200 *m*, ode dna řečiště 41·5 *m* vysoká, silná v základech 37 *m*, nahoru se zúžující až na 7·2 *m*. Krychlový obsah zdiva měří 95.000 m^3, do něhož spotřebováno 11 milionů *kg* cementu. Touto zdí zřízena je obrovská *nádrž*, v níž může býti zachycena voda jarních přívalů, kteréžto dosud škodívaly úrodnému Polabí. Ve zdi vyzděny jsou kanály, kterými bude se vypouštět přebytečná voda, Jinak povede se voda rourami 110 *cm* v průměru na *turbiny* (viz díl I. str. 13), jimiž poháněny budou stroje k výrobě elektřiny, jakožto síly hnací a osvětlovací pro okolí. V obou stráních vylámány byly na počátku stavby tunely, jimiž odvedena byla voda z řečiště, aby tam se mohla hráz stavěti. Tyto tunely zařízeny jsou nyní na odtok vody z nádrže; odtoku tomu může býti zabráněno uzavíracími šoupátky, jež obsluhuje hrázný s věží na obou březích nádrže. Až se bude nádrž při jarním přívalu naplňovati vodou, bude se nejprve vypouštěti voda pomocí kanálů ve hrázi, pak skrze tunely, a když ani to nepostačí, stoupne voda ještě výš a bude přepadávati 5 klenbami ve hrázi jako vodopád s výše 30 metrů do upraveného řečiště (jak na obrázku znázorněno). Nádrž tato je největší v Rakousku; plán její i provedení je prací českých techniků, jimž slouží k nemalé cti. Stavební náklad činí $4^1/_2$ mil. K. S vlastní stavbou její započato bylo r. 1910.

Student ze společnosti poznamenal, že vrchol Zvíčiny je právě na rozhraní národnostním. Vesnice Zvíčina na západním svahu kopce je německá.*)

Mladý inženýr ze společnosti ukazuje Vojtovi na tok Labe upozorňoval jej na místo blíže obce *Bílé Třemešné*, kde mezi skalnatými stráněmi, k řece přistupujícími zřízena má býti *údolní přehrada* k zadržování jarních vod labských v obrovské nádrži. Tím zabrání se zátopám a povodním. Nádrž tuto, která zna-

*) Na vrcholu Zvíčiny zřízena je nyní česká turistická chata s hostincem, jak ukazuje obrázek v čele této kapitoly.

menati bude nesmírný prospěch našemu Polabí, zřídí „komise pro úpravu řek v království Českém“.

Profesor Hájek, ukazuje na četné tovární komíny blízkého Králové Dvora, pravil Vojtěchovi: „Tam se také brzy podíváme. Uvidíš, že v městech těch, které dnes ovládl tovární průmysl, zůstalo z minulých časů mnoho památek uměleckých.“

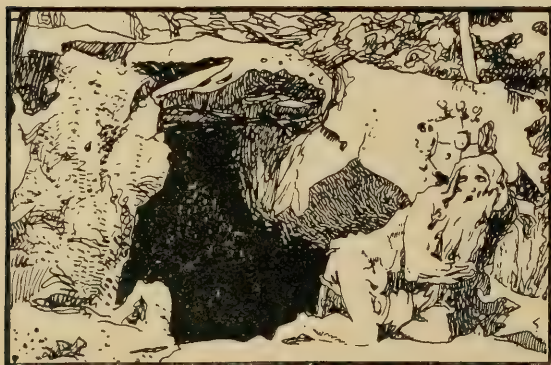
Vojtěch přemýšlel o slovech páně profesorových na zpáteční cestě, při které ve veselém hovoru půl třetí hodiny do Bělohradu rychle uplynulo.

Profesor Hájek dle slibu svého vzal jednoho rána Vojtu s sebou k návštěvě památného *Kuksu* u Králové Dvora. Jeli drahou z Bělohradu do Staré Paky, tam přestoupili na vlak trati jihoseveroněmecké spojovací dráhy, jenž dovezl je mimo Horka-Vidochov, Bílou Třemešnou na úpatí Zvíčiny ke *Králové Dvoru.* Cestou již hovořili o věci, která jménu města toho dodala slávy, ovšem pomíjející. Je to *Rukopis královédvorský,* 12 necelých pergamenových lístků a 2 nesouvislé proužky, domnělého původu z XIII. věku. *Václav Hanka* (*1791 — †1861), úředník musea království Českého a spisovatel, vydavatel Památek písemnictví staročeského) odevzdal tento rukopis veřejnosti prohlašuje, že jej 16. září 1817 našel ve sklípku kostelním v Králové Dvoře. O pravost tohoto rukopisu, obsahujícího celkem 14 básní, vedlo se po celé téměř století mnoho sporů; vážná badání učenců shodují se v tom, že rukopis byl padělán za tím účelem, aby staročeské písemnictví mohlo se vykázati vynikajícími díly básnickými. — Podobně jako Rukopis královédvorský podán byl Hankou veřejnosti Rukopis zelenohorský, nalezený na Zelené Hoře u Nepomuku (viz str. 307 dílu I.), k jehož pravosti již od samého počátku jevila se nedůvěra a jenž rovněž objevil se padělkem.

V Králové Dvoře naši výletníci nesestoupili. Město, jež zapsáno bylo kdysi věnem české královně (králová) a užitky své až do její smrti jí odvádělo, zvalo se proto „královským věnným městem“, podobně jako i některá jiná města česká. Již vnějšek města prozrazuje tovární průmysl; z mohutných komínů přádelen lnu i juty, barvíren, úpraven látek a jiných

továren stoupají mraky kouře k nebi. České toto město má poněmčené okolí, jehož vliv jeví se německou většinou v okresním zastupitelstvu. Ve Dvoře Králové je také *c. k. odborná škola tkalcovská.*

Ve stanici *Kuksu* vystoupil profesor s Vojtěchem, aby prohlédli si kukský zámek, jejž zakladatel jeho, uměnímilovný a lidumilný hrabě Fr. Ant. Sporck (Špork) (str. 174 t. d.) dal vystavěti s velikou nádherou a vyzdobiti přečetnými výtvory umění sochařského. Zámek byl zároveň středem lázní, které tam hrabě zřídil r. 1700 v rozměrech velikolepých. Nedaleko lázní postaviti dal hrabě budovu pro jiné lidumilné zřízení, pro *špitál* (hospitál, útulek chorých). Útulek tento určen byl pro 100 chudých starců, poddaných hraběcího panství a k vydržování jeho věnován byl výnos celého panství, kromě značného obnosu peněžitého. Dodnes zařízen je asi pro 90 starců, kteří tu obývají, nosí zvláštní kroj podle ustanovení nadačního a mají tu všecko zaopatření. S ústavem spojen je klášter Milosrdných bratří s nemocnicí.

SOCHA POUSTEVNÍKA GARINA od M. Brauna v Betlemě u Kuksu.

Překrásné, bohužel značně sešlé památky umělecké zachovaly se v nedalekém „*Betlemě*“, kde hrabě Špork dal celou řadu pískovcových balvanů proměniti v díla sochařského umění. Sochař *Matyáš Braun* (* 1684, † 1738) (viz str. 174 t. d.), vytvořil tu krásné skupiny: Narození Páně, Průvod tří králů, sochy poustevníků Garina, Onufria a sv. Jana Křtitele a j. Na Vojtěcha zvláště mohutným dojmem působila socha Garinova, představující poustevníka plazícího se z tmavé jeskyně po kolenou. Při všech pracích užito bylo patrně původní polohy balvanů.

O zajímavém hraběti Šporkovi víme, že byl sice rodem a smýšlením Němec, ale nechoval se k českému obyvatelstvu nepřátelsky. Byl člověk dobrý, heslem jeho bylo: spravedlnost a pravda!

Prošedše les „Betlem", dostali se profesor s Vojtěchem až k železniční zastávce *Žíreč*, kde vyčkali příjezdu vlaku, jenž přes Dvůr Králové unášel je zpět k Staré Pace. O městysi Žírči pověděl profesor Vojtovi, že tam jsou Češi v menšině. Bývalo to panství Jesuitů, s nimiž měl hrabě Špork přemnoho sporů.

Vojtěch cestou vzpomínal na umělecké památky v Kuksu a Betlemě, litoval, že časem, nešetrností i zlobou lidstva tak sešly, a pan profesor promlouvaje o ochraně památek (viz díl I. str. 98) pravil:

„V nejnovější době jeví se s mnohých stran horlivá snaha, aby bylo zachováno v „Betlemě" co jen možno, aby i rozumnými opravami a jinými opatřeními zabráněno bylo další zkáze. Kéž jen všude u nás jeví se horlivá snaha po zachování památek umění, kterým často nevhodné opravy více škodí než čas, nevědomost a zlá vůle! Vlast naše bohata je památkami uměleckými stejně jako krásami přírodními. Važme si bohatství toho, neochuzujme lehkomyslně sami sebe!"

Když Vojtěch psal Janovi a Marii o svých výletech, dodal ke konci:

„Při návratu z vycházky zastavili jsme se s panem profesorem na bělohradském hřbitově. Přišli jsme k hrobu rodičů K. V. Raise, kde dojal mne nápis na pomníku. Skládal jej vděčný syn. Opsal jsem si jej a opisuji i Tobě. Zní takto:

Dvě hlavy dobré leží tady v hrobě,
dvě srdce hodná světlé paměti.
Jim bylo blahem odpírati sobě
a všecko z lásky dáti pro děti.

Jsou opět spolu, jako byly v žití,
a známé zvony jim tu budou hrát.
Kéž drahým duším světlo věčné svítí
a bůh jim oplať všecko nastokrát!

Nedivíš se jistě, že jsem se rozplakal při čtení těchto veršů a při vzpomínce na našeho tatíčka a mamičku. Těm, bohužel, nebylo přáno spočinout ve společném hrobě. Ale vzpomínat budeme na ně rovněž s vděčností, viď?“

I Vojtěch vroucně vzpomínal na nízký rov hřbitova počáteckého, jenž při samém počátku jejich pouti za domovem navždy skryl dětem nejdražší, co na světě měly — otce, i na opuštěný hrob matiččin tam daleko na Slovácku.

„Jako by vaše požehnání, tatíčku a matičko, šlo s námi cestou životem, na níž našli jsme tolik dobrých lidí, tolik šlechetných duší,“ myslil si Vojtěch, dopisuje listy a oči se mu zarosily.

BĚLOHRADSKÉ LÁZNĚ.

ŠALOUNOVA SOCHA KRAKONOŠE V SADECH HOŘICKÝCH.

XXVI.

VZRUŠUJÍCÍ PŘÍHODA.

(Zdatnost tělesná. — Výroba skleněných perel, domácký průmysl. — Hořice. C. k. odborná škola sochařská a kamenická. — Hořický pískovec. — Výroba brousků a brusů. — Umělecké snahy venkovského města. — Ladislav Šaloun. — Průmyslové museum podkrkonošské. — Hořické hračky. — Petr Maixner. — J. L. Jandera. — Věnceslava Lužická. — Vítězství Žižkovo u Hořic.)

Kteréhosi dopoledne ke konci srpna vyšel Vojtěch v Bělohradě z domu, aby u lázní počkal na profesora Hájka. Právě když na nejbližším nároží chtěl zabočiti do lázeňské ulice, zaslechl na náměstí povyk. Ozýval se rachot lehkého vozíku, křik lidí, a nežli se Vojtěch vzpamatoval, objevil se na mostě přes potok Jezerku vedoucím lehký kočárek, jehož kůň zřejmě splašen s uvolněnými otěžemi pádil cestou od náměstí. Vojtěch zahlédl jen ještě v kočárku jakéhosi hocha, úzkostně se držícího a křičícího a rázem seznal nebezpečí. Neměl ani pokdy k rozmýšlení; vběhl na cestu a když splašený koník chtěl se hnáti kolem něho, skočil po něm srdnatý Vojta, uchvátil jej pevně za otěže u samé huby. Kůň byl tím překvapen a zaražen. Smýkl sice Vojtěchem ještě několik kroků, ale potom zastavil

a chvěje se na celém těle hrabal nohama v prachu silnice. Kočárek setrvačností sesmekl se stranou, ale nezvrátil se.

V tom už na mostě v čele zástupu postrašených lidí objevil se statný pán ve vojenské uniformě a chvátal k Vojtěchovi.

„Nešťastný hochu!" byla jeho první slova k chlapci, jenž celý ubledlý stál na vozíku. „Co se vám stalo, hrdino?" obrátil se hned potom s účastí k Vojtovi, jehož ruka krvácela.

„To nic není," s úsměvem povídal Vojtěch.

V té chvíli přiblížil se ke skupině také lázeňský lékař, jenž měl nedaleko dům, a jehož Vojtěch znal od profesora Hájka. Prohlédl Vojtovu ruku a řekl:

„Nepatrná odřenina, pane setníku. Vymyji mu doma ránu a zaváži. Dopadlo to dobře. Tento mladík zachoval se vskutku statečně. Vycházel jsem právě z domu a viděl jsem na své oči celý děj. Ještě několik kroků a vůz by se byl rozbil, neboť kůň zabočil stranou ke stromům."

Setník děkoval Vojtěchovi vřelými slovy za zachránění svého synka. Byl také lázeňským hostem a měl s sebou v Bělohradě svůj vozík a svého koně. Tohoto rána, když sluha setníkův zapřáhl a někam poodešel, vskočil Jarouš setníkův do kočárku a vzal otěže do rukou. Trhl jimi, ale kůň poplašen dal se do cvalu. Křikem lidí poděsil se ještě víc a neovládán hochem tryskem hnal se po silnici. Vojtěch zakročil právě včas.

Taková byla příhoda, která seznámila Vojtěcha se setníkem Vacovským a jeho synkem. Posádkou byl setník v Praze; byl vdovec a Jaroslav, sotva dvanáctiletý, byl jediné jeho dítě. Setníku Vacovskému zalíbil se statečný hoch, jehož duchapřítomnosti se obdivoval. Vojtěch se přiznal, že kdysi v Budějovicích viděl podobné zakročení a že tedy věděl, jak se zachovati. Seznámiv se s panem profesorem, setník prodléval přečasto v jejich společnosti. Zvěděl všecky osudy hochovy, zvěděl také, že Vojtěch studuje s velmi dobrým prospěchem. Jednou řekl Vojtovi:

„Milý hochu, osvědčil jste se statným a obratným. Jste pěkně urostlý, dbejte tedy také, abyste vedle ducha svého

přiměřeně pěstoval i tělo. Je třeba souměrného vývoje tělesného a duševního."

„To mi říká i pan profesor," odpověděl Vojtěch a profesor Hájek doložil, že Vojtěch v tělocviku vyniká nade všecky ostatní.

Na společné procházce ubírali se jednou odpůldne profesor s Vojtěchem vesnicí *Brtví* u Bělohradu. Na kraji vesnice kráčeli kolem baráčku, jehož malinkým okénkem prokmital žlutavý plamének nějaké lampičky. Vojtěch zvědavý přistoupil k okénku a už volal profesora, aby se šel také podívat.

VÝROBA SKLENĚNÝCH PEREL děje se po domácku při stole, na němž do kahance petrolejového vhání se dmuchavkou vzduch pomocí měchu, jejž perlař nohou šlape. Perlař vezme tenkou rourku skleněnou a nahřeje konec její v plameni. Potom přiloží druhý konec k ústům a vyfoukne tak na zahřátém konci kuličku „perli". Druhým proudem vzduchu profoukne v ní dírku; zchladlou perli odřízne nožem do schránky. Aby práce se nezdržovala, pracuje perlař střídavě se dvěma rourkami, foukaje do druhé, když první chladne. Za hodinu vyfoukne dovedný dělník 600 perel 0 velikosti (t. j. majících 3 *mm* v průměru). — Vzhledu pravých perel dostává se skleněným perlám pomocí *stříbřitého barviva* (vyráběného z rybích šupin), jež se vpravuje na vnitřní povrch perly; když barvivo uschne, vyplní se perla škrobovým práškem nebo voskem.

V nizoučké světničce seděl tam u nevelkého stolu dědoušek a jakousi rourku skleněnou držel v plameni kahance, i foukal do ní.

„Co to asi dělá?" ptal se Vojtěch. Profesor nedovedl mu odpovědět, a protože byli zvědavi oba, odhodlali se vejít dovnitř.

Dědoušek přivítal je vlídně a na dotaz jejich odpověděl s úsměvem, že fouká perle. Vskutku spatřili už jich v krabici na stole plno, a dědoušek ochotně seznámil je s postupem *výroby skleněných perel*. Vojtěch se zájmem sledoval, jak rychle dědoušek pracuje.

„Teď, v létě, dokud je práce na poli a v hospo-

dářství, foukám sám, na zimu přisedne ke stolu také dcera vdova a vnuk."

„A vynáší taková práce?" ptal se profesor.

„Nu, valné to není, asi korunu denně počítám, že vydělám. Já už od malička foukám, tehda nás perlařů bylo ještě málo. Teď se tím živí tu po vesnicích mnoho lidí."

Profesor s Vojtěchem za chvilku, poděkovav za poučení, vyšel ze světničky, kde bylo tuze dusno. Když vycházeli z chaloupky, šel mimo řídící učitel z vesnice, s nímž profesor znal se z lázní.

„Byli jste se podívat na náš *domácký průmysl?*" dotazoval se pan řídící a připojiv se k nim, k prosbě profesorově pověděl něco o *perlařství.* „Výrobou skleněných perel zabývá se přes 1000 pracovníků skoro v 70 osadách ve třech okres. hejtmanstvích: novopackém, královédvorském a vrchlabském. Střediskem průmyslu tohoto je soudní okres hořický. „Mistři" nebo „faktoři", kteří od dělníků perle kupují a cizím firmám prodávají, sídlí hlavně v Doubravici (v okresu hořickém) a v Hořicích. V bedničkách po 5 *kg* posílají skoupené a dle velikosti roztříděné perly do obchodů vídeňských, do Německa, do Paříže, Londýna, ba i do Ameriky. Tam teprve (někdy však již u mistrů) se perle barví. V poslední době tato úprava perel provádí se také u nás. Perlaří muži, ženy i děti, hlavně v zimě. Sklo si perlař sám kupuje, petroleje spotřebuje na 1 kahanu asi za 2 h denně; čistého výdělku zbývá mu něco přes 1 korunu. Záleží ovšem na zručnosti dělníkově."

„To není mnoho," připomenul profesor.

„Považíme-li, že jen zruční dělníci tolik vydělají, zajisté ne," přisvědčil pan řídící. „A zdravotní stránka tohoto průmyslu! V malinké světničce, kde se také vaří a spí, pracuje se od rána do noci; láhev s petrolejem stojí stále na stole, kahany petrolejové také libě nevoní. Okna jsou v zimě v létě zavřená — průvan by zhášel plamen kahance. Strava lidí je nevalná: hlavně brambory a káva, ovšem prabídná. O mase skorem slyšet není. Co divu, že také nemocí je mezi perlaři hojně. Snad

by mohlo zjednati nápravu svépomocné sdružení perlařů. Bylo by toho velmi potřeba.“

Jedno ze středisk průmyslu perlařského, *Hořice*, bylo popřáno seznati Vojtovi za nedlouho. Vypravil se tam s profesorem Hájkem a setník Vacovský se synkem přidali se k nim. Jeli tam kočárem; když vyjeli z lesů nad Hořice, naskytl se jim pěkný pohled na okresní město; povšimli si i řady továren na obvodu města i malebného vrchu Svatogotthardského se starobylým kostelíčkem.

Hořice leží na dráze vedoucí z Ostroměře do Hradce Králové. Poslední dobou utěšeně vzmáhá se tam život průmyslný a obchodní, jakož i školství.

Naši výletníci podívali se také do *c. k. odborné školy sochařské* a kamenické. Hořice leží uprostřed krajiny, kde láme se dobrý pískovec, vhodný zvláště k pracím sochařským a kamenickým. Pískovec tento, jehož se v monumentálním stavitelství hojně upotřebuje, jenž hodí se k stavbám pozemním i vodním a zvláště je příhodný k uměleckým výtvorům sochařským, uložen je v dlouhém hřbetě horském, prostírajícím se od Konecchlumu (viz str. 272 t. d.) až k Vrchovnici. Náleží útvaru křídovému a říkají mu všeobecně *hořický pískovec*, ať už je z rozsáhlých lomů *Vojických*, od Újezda Podhorního či z jiných míst jmenovaného hřbetu. Povahou svou není ve všech lomech stejně tvrdý; dle toho upotřebuje se ho k rozličným účelům. V Praze užito bylo hořického pískovce též při stavbě chrámu svatovítského, Národního divadla, zemského musea i jiných budov. Nejtvrdšího pískovce se užívá na Hořicku k *výrobě brousků a brusů*. Hořického pískovce surového i zpracovaného vyváží se ročně 3—4000 vagonů, cena do roka vytěženého kamene odhaduje se na 1 milion *K*. V celém okolí je průmysl kamenický a sochařský velmi rozšířen. K jeho povznesení a zdokonalení založena byla odborná škola, jež odchovává dorost řemeslný a poskytuje i sochařům-umělcům odborného vzdělání v ovládání materiálu. Ve škole této ovšem zpracovává se i jiný kámen, nežli pískovec hořický: hlavně žula a mramor, jehož četné druhy poskytují vděčný mate-

riál k ozdobným pracím. Také výrobě a zpracování kamene umělého se tam učí. *)

Na cestě ke škole kráčeli mimo dům, v němž se narodil český malíř *Petr Maixner* (1831—1884).

O něco níže upozornil profesor ostatní na rodný dům slavného českého matematika (počtáře) *Josefa Lad. Jandery*, profesora university pražské (1776—1857). V Hořicích narodila se také spisovatelka *Věnceslava Lužická* (* 1835), jejíž povídky a romány byly kdysi oblíbeny u našich žen a dívek.

Odborná škola byla o prázdninách sice bez žáků, ale přece zastihli tam výletníci pracujícího sochaře a Vojtěch mohl sledovati jeho práci i způsob, jakým podle sádrové předlohy (modelu) tesal v kameni. Také obrábění kamene seznal, ač už mu něco z toho známo bylo z plzeňské dílny Cingrošovy.

Další cesta platila vršku svatogotthardskému; tam prohlédli si výletníci starobylý kostelík i hřbitov ozdobený četnými pracemi sochařskými. Před hřbitovem spatřili kuželovitý kopeček (mohylu), na jejímž vrcholu stojí socha Jana Žižky. Mohyla tato připomíná vítězství Žižkovo v těchto místech 20. dubna 1423 nad vojskem panským, vedeným Bořkem z Miletínka a Čeňkem z Wartenberka.

V sadech na svahu vršku svatogotthardského odpočinuli si naši výletníci. Když se vraceli k večeru do Bělohradu a vyjeli silnicí nad Hořice, ukázal setník Vacovský k jihovýchodu, kde v dáli na jasném obzoru viděti bylo mohutný osamělý strom na výšině.

---

*) *Hořice* sluší uvésti na čestném místě mezi venkovskými městy českými, pokud se týče lásky k umění výtvarnému. Při odborné škole sochařské zřízena byla (v době pozdější než je naše vypravování) zcela samostatná „*Galerie plastik*", sbírka, v níž zastoupena je řada vynikajících českých sochařů nové doby uměleckými díly svými (plastikami). Také v hořických „Smetanových sadech" jsou umístěna díla českých sochařů, mezi nimi nejvýznačnější jsou „Krakonoš" a „Ode dne ke dni" (dělník z lomů), obě od sochaře *Ladislava Šalouna* (* 1871), od něhož pomník Husův (postaven r. 1914) zdobí náměstí Hořické. (Šaloun je také tvůrcem pomníku Husova na Staroměstském náměstí v Praze.) V jedné z pěkných školních budov hořických umístěna je „*Umělecká síň*" k výstavě děl umění výtvarného. Z jiných vymožeností hořických sluší jmenovati „*Průmyslové museum podkrkonošské*" s veřejnou čítárnou, knihovnou, kreslírnou sloužící zvláště řemeslnictvu, *dívčí průmyslovou školu* „*Vesnu*.". Čilý ruch průmyslový uvedl v Hořicích v život také ***výrobu hraček*** dle uměleckých vzorů.

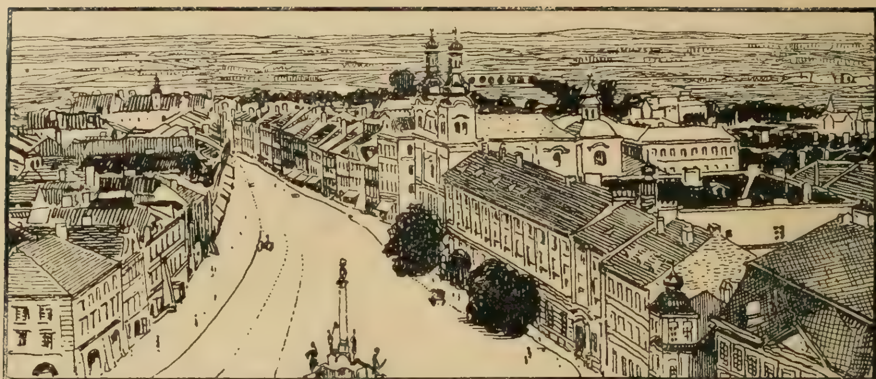
„To je „hořiněveská lípa“, široko daleko v kraji viditelná. Podle té řídili Prušáci směr svého postupu k bojišti u Sadové. Slíbil jsem Jaroušovi, že s ním navštívím bojiště. Nebylo by vám, pane profesore, libo se připojiti?“

Profesor děkoval, uváděje, že to proň výlet trochu obtížný, ale prosil, mohl-li by setník vzíti s sebou aspoň Vojtěcha.

„S největší radostí,“ zvolal setník, „jsem beztak ještě jeho dlužníkem. Nuže, mladý muži, pozítří ráno vyjedeme. Podíváme se také do Hradce Králové.“

SOCHAŘ.

POHLED S BÍLÉ VĚŽE NA NÁMĚSTÍ V HRADCI KRÁLOVÉ.

XXVII.

VÁLKA A PRÁCE.

(Spolek feriálních osad. — Bojiště u Sádové. — Chlum. — Válka v r. 1866. — Bitva u Sádové. — Hradec Králové. — Zlatý prut země české. — Z dějin Hradce Králové. — Pevnost královéhradecká. — Karel Rokytanský. — V. V. Tomek. — Čekanka. — J. L. Ziegler. — Museum pro východní Čechy. — Hudba vojenská. — Hudební nástroje. — Václav Červený. — V Hradci po bitvě u Sádové. — Továrna hudebních nástrojů. — Továrna klavírů. — Čeští nástrojaři. — Slavní čeští houslisté.)

K návštěvě bojiště i Hradce Králové zvolil setník Vacovský směr přes Hořice. Z Bělohradu vyjeli do Ostroměře, odkud přes Hořice vede trať na Hradec Králové. Jeli přes Dobrou Vodu, poté stanicí Hořice, vzdálenou kilometr od města. Na stanici Černutky-Cerekvice spatřili hlouček hochů tam čekajících. Vojtěchovi i Jaroslavovi bylo divné toto shromáždění.

„Co to znamená, vždyť přece jsou prázdniny, to není školní výlet?“ ptal se Jarouš.

Setník Vacovský zeptal se občana právě přistupujícího. Ten vysvětlil jim, že je tu na zámku Cerekvici každoročně „feriální osada“.

Vojtěch znal dobře lidumilný *spolek českých feriálních osad*, jenž působí v Praze a předměstích a vysílá každoročně o prázdninách na venkov na sta žákův a žaček, jimž by pro nemajetnost rodičů nebylo možno užíti venkovského vzduchu. Vysílá je ve skupinách za náležitého dozoru. Vojtěch i Jaroslav pamatovali se, že někteří jejich spolužáci byli na „feriálních osadách".

Přes *Hněvčeves*, kde odbočuje trať na Smiřice, a přes *Sádovou-Dohalice* dojeli do zastávky Dlouhé Dvory, odkud vydali se na nedaleký *Chlum*, střed bojiště. Cestou vypravoval setník Vacovský hochům o válce.

„Bojiště, po němž tu kráčíme, označeno je, jak uvidíte, četnými pomníky (je jich celkem 365), postavenými přítelem i nepřítelem na památku padlých tu vojínů, svorně tu odpočívajících po krvavém boji, který bojovali, jakož jim povinnost a oddanost k panovníku kázala."

„A proč a jak došlo k válce?" tázal se Vojtěch.

„Rakousko mělo v Německu velkou váhu; stálo ho to ovšem miliardy ke škodě vlastních národů. Prusko žehralo na mocný vliv Rakouska v Německu, jež nebylo tehda ještě spojeno vrchní vládou jako dnes, nýbrž bylo spolkem německých knížat. R. 1864 táhlo Rakousko s Pruskem proti Dánům, jimž odňali Šlesvig-Holštýn, neboť nechtělo připustiti, aby Prusko samotné tuto službu Německu prokázalo. Odňatá Dánsku vévodství nadlabská dle vídeňského míru přešla do společného držení krále pruského a císaře rakouského. Z toho však vznikl spor, v němž zůstalo Rakousko, když došlo k válce, bez spojenců. Jedině Sasko bojovalo s námi.

Prusko, dobře připravené, spojilo se s králem italským Viktorem Emanuelem, jenž chtěl zmocniti se Benátek, náležejících tehda k Rakousku. A tak bylo naše mocnářství napadeno se dvou stran. Ba Prusko štvalo i Maďary ku povstání, což na štěstí nemělo valného účinku. V severní armádě rakouské, když došlo k boji „bratrů s bratry", jak válka ta označována, tvořily slovanské pluky hlavní jádro vojska."

Naši výletníci došli brzy k návrší *Chlumu* (273 *m*), kde s rozhledny možno dobře přehlédnouti celé bojiště. Setník

Vacovský, jenž se tu dobře vyznal, ukazoval a vysvětloval: „Bitva tuto svedená byla rozhodující pro válku prusko-rakouskou. Krvavé události válečné u Náchoda, České Skalice, Trutnova, Svinišťan a Dvora Králové, jakož i neustálé porážky sboru *Clam-Gallasova* nad Jizerou a spojených pak s ním Sasů u Jičína — vše to účinkovalo trapně a neslibovalo nic dobrého na den 3. července, který měl poskytnouti našemu vojsku nutného oddechu; a zatím nadešel krutý boj na celé čáře bitevní, která se táhla tamhle od Přímu, na Probluz k Střežeticům, k Dlouhým Dvorům, Máslovědům, Hořiněvsi. Význačným bodem bylo návrší mezi Hořiněvsí a Trotinou dvěma lipami označené, dle kterých Prusové výborně se řídili. Vrchní velitel rakouské armády Benedek zaujal místo zde na Chlumu, při jičínské silnici, kde byl střed rakouského postavení. Mohutný kříž stojí tu u chlumského kostelíka uprostřed hřbitova; je to pomník rakouským a saským vojínům. Zde blíž kostela pruský hřbitov s velikým náhrobkem, opodál budova „ossarium", kde ukládají se kosti padlých vojínů v okolí vykopané.

U lesa při obci Lípě stojí pomník „batterie mrtvých", věnovaný hrdinným našim dělostřelcům, kteří snažili se zadržeti nepřítele na Chlum útokem ženoucího, a kteří tu i s velitelem svým do posledního muže padli."

„Prosím tě, jak silná vojska se tu srazila?" ptal se Jaroslav otce.

„Hleďme," usmál se setník, „ty se ptáš jako starý voják. Mohu tuhle z popisu udati přesná čísla. Rakouská armáda v den bitvy čítala 156.654 mužů pěších, 21.224 jízdy a 712 děl; pomocné vojsko saské mělo 18.248 mužů pěších, 2574 jezdců a 58 děl. Pruská armáda čítala 220.982 mužů. Prusové měli tedy číselnou převahu, ale překvapuje číslo ztrát naší armády proti nepřátelské. Udávajíť úřední zprávy generálního štábu u naší armády ztrát mrtvých, pohřešovaných, raněných a zajatých: 1313 důstojníků, 41.499 mužů, 6010 koní; k tomu Sasů 1500 mužů. Armáda pruská ztratila mrtvých, raněných celkem jen 360 důstojníků a 8812 mužů."

„Jak jen to možno, že při udatenství, jaké naši vojáci osvědčili, měla bitva tak nešťastný průběh?“ ptal se zase Vojtěch, jehož živá obraznost vybavovala mu představu bitevního zápasu.

„Samy zprávy úřední uznávají chyby ve vedení. Naše dělostřelectvo zachránilo čest armády, ale jistě byla by věc dopadla pro naše lépe, kdyby byli před válkou znali vražedný účinek jehlovek. Naše pušky nebyly špatné, ale nevykořistěna jejich výhoda delšího a jistějšího dostřelu. Místo aby se vojsko krylo a ze zákrytu střelba se řídila, jak se dnes děje, hnány byly oddíly s bodákem k útokům bezúčelným, jako na smutně památný *Svibský les*, o který s bezpříkladným krveprolitím bojováno, aby byl Prusům vyrván, ač ležel na dostřel děl na Chlumu umístěných.“

Tak setník Vacovský objasnil hochům bitvu u Sádové. Všichni potom putovali až do večera po bojišti v trudných upomínkách, živě si představujíce zápal válčících, utrpení raněných, strádání prchajících. Dostihše za soumraku stanice *Všestary* dráhy Ostroměřsko-Hradecké, odjížděli do Hradce Králové.

V Hradci vystoupili z vlaku již za tmy.

Vojtěch prohlížel si nádraží hradecké, které se mu nezdálo býti tuze veliké. Když vyšli před nádraží, setník je usadil do hotelového omnibusu. Hoši si libovali, byliť chůzí utrmáceni. Brzy seznali, že město jest poněkud vzdáleno od dráhy. Jeli Pražským předměstím a když vyjeli na volné, dosud nezastavěné prostranství, ukázaly se jim na nočním nebi malebné obrysy věží hradeckých chrámů. Teprve nyní Vojtěch poznal, že blíží se k městu většímu a živému. Omnibus přejel po mostě přes Labe a zastavil brzy u hotelu, kde setník s hochy povečeřel a přenocoval.

Ráno vyšli spánkem osvěženi po snídani z hotelu. V Hradci byl právě trh, a četné povozy selské svážely na tržiště výrobky hospodářské. Ležíť Králové Hradec v rovině zvané *Zlatý prut*, která se táhne podél Labe od Hradce k Jaroměři, a dále po Úpě a Metuji až ke Skalici a Novému Městu.

Znamenitá zelenina se tu daří i ovoce; veliké želné hlávky z *Plotišť* nezadají v ničem zelí hlízovskému.

Cestou rozhovořil se setník o městě takto: „*Hradec Králové*, jehož „Bílá věž" nad město vyniká, býval odedávna opevněným hradištěm, přirozeně chráněným okolím močálovitým a ústím Orlice do Labe. Za Otakara I. stal se hrad s podhradím opevněným městem, a když Alžběta Polská, vdova po Václavu II. a Rudolfovi I. zvolila si Hradec za sídlo vdovské, dostal příjmí „Králové". Hradec byl později „věnným městem" (viz str. 275 t. d.) i čtvrté choti Karla IV., Alžběty, i Žofie, choti Václava IV.

Hradce v dobách husitských zmocnili se Husité; v kostele sv. Ducha byl Žižka pochován, a odtud teprv do Čáslavě převezen. Za Jiřího z Poděbrad a Vladislava povzneslo se město na druhé v zemi. Odbojem proti Ferdinandovi I. utrpělo značně, válkou třicetiletou ztenčeno obyvatelstvo o 70%. Obrácení Hradeckých prováděli hlavně jesuité, kteří byli sem r. 1636 uvedeni. R. 1653 stal se Hradec sídlem biskupství. Za války s Bedřichem II. r. 1762 bylo město vydrancováno a vypáleno. Na obranu proti Prusku bylo 1765 proměněno v pevnost, předměstí a kostely rozbourány a obyvatelstvo z nich vystěhováno. Stavba byla nákladná a dokonána r. 1789. Když císař František stavbu prohlížel a viděl hradby jen z cihel a země stavěné, prohodil prý: „Já myslil, že opevnění stavěno ze samých dvacetníků." Stálať stavba na tehdejší dobu značný peníz 90 milionů zlatých.

Proti nepříteli pevnost nepomohla, ale rozvoj města velmi zadržela, neboť nemohlo se v objetí hradeb rozvinouti. R. 1866 měla býti oporou soustředěné zde naší armádě; při založení pevnosti počítalo se hlavně na umělé zatopení okolí hradeb, které přetvořeno bylo z bývalých předměstí v kotliny (Kessel) travnaté, jimiž táhly se povýšené silnice a hráze vroubené krásnými lipami. Když pak na obou řekách pod mosty spustila se stavidla, vystoupila řeka do těchto kotlin, v nichž nastraženy byly tehdy ještě hlubší průkopy. Hlavní bitva 3. července pošinula se však hlavně k *Sádové*, a při

překotném ústupu poraženého vojska rakouského stala se nástraha tato osudnou našim vojákům. Silnice jim nestačila a tu mnozí brodíce se vodou, v příkopech a řečišti utonuli. Vyzbrojení pevnosti padla tehdy též za oběť krásná lipová stromořadí, aby nepřekážela střelbě při chystané obraně. Hradby město svírající zrušeny byly konečně po dlouhém vyjednávání smlouvou ze dne 6. dubna 1893, a ihned utěšený ruch stavitelský jal se budovati nové město kol na vršku položeného starého města s Velkým a Malým náměstím. Město nyní stále se zvelebuje, k čemuž nemálo pomáhají četné školy zdejší (gymnasium, reálka, obchodní akademie, učitelský ústav, zámečnická škola) a četná vojenská posádka."

CHRÁM SV. DUCHA, BÍLÁ VĚŽ A STARÁ RADNICE V HRADCI KRÁLOVÉ.

Když došli na Velké náměstí, navrhl setník Vacovský:

,,Pojďte, vystoupíme na Bílou věž; byla vystavěna z pevného pískovce r. 1574 a je skoro 70 *m* vysoká; odtud přehlédneme celou polohu města i okolí."

Když vystupovali, ozval se s věže právě veliký, těžký zvon ,,Augustin", pod jehož údery chvěla se celá věž. S pavlánu přehlédli pod sebou město, pěkné náměstí starobylého vzhledu s biskupskou residencí; viděli také bývalou jesuitskou kolej, nyní gymnasium, kostel P. Marie, Klicperovo divadlo, nové městské sady a četné veřejné budovy a kasárny.

Na jihovýchod táhla se nepřehledná rovina, na severovýchod zvedala se výšina Chlumu, smutně pověstný střed bitvy z r. 1866; na sever ohraničen byl obzor obrysem Krkonoš, k východu horami Orlickými; k jihu táhnou se lesy hradecké

k *Třebechovicům*, Bělči, Novému Hradci. Nad Střebší zvedá se *Kopeček sv. Jana* se starou dřevěnou zvonicí a se zvony; na jednom z nich ještě patrno, že jméno Jan Hus vyškrábáno. Tímto směrem vine se Labe k *Opatovicům* a dále na jih.

Když sešli s věže, prohlédli si kostel sv. Ducha, památnou gotickou stavbu z 1. poloviny XIV. stol., opravovanou po požáru Matyášem Rejskem, stavitelem chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře a Prašné brány v Praze (viz str. 536 d. I. a 39 t. d.), v 2. polovině XIX. stol. znova zřízenou. Když procházeli městem, upoutala pozornost Vojtěchovu bývalá *Sborovna bratří českých*, průchodní dům, jímž vedou schody k bývalé moravské bráně; vzpomněl, že i v Mladé Boleslavi spatřil podobný „sbor" (viz str. 168 t. d.). Prohlížel také pátravě štíty domův, ale nenalézal, čeho hledal. Na jednom z domů poblíže biskupské residence četl na pamětní desce pod podobiznou učence: „Zde se narodil *Karel Rokytanský* dne 19. února 1804". Setník Vojtovi vyložil: „To byl slavný lékař, ozdoba vídeňské university, jenž s dr. Škodou byl zakladatelem vídeňské školy lékařské, která vábila posluchače i z ciziny. Rokytanský promlouval dojemně o soužití všeho živočišstva a poměru člověka k ostatnímu tvorstvu. Potíral domýšlivost lidskou, v níž člověk soudí, že jest středem všehomíra a oprávněn jest krutě zacházeti se vším tvorstvem ostatním."

„Vím, proč prohlížíte tak pozorně štíty domů!" prohodil setník Vacovský, znaje Vojtěchovy osudy. „Nevím, zda najdete, co hledáte. Časem zmizelo mnoho rázovitých starých domů, mnohé také zevnějšek svůj podstatně změnily. *Jesuité* usilovně stírali vše, co upomínalo na dobu předbělohorskou. Rodák královéhradecký, *Bohuslav Balbín* (viz str. 257 t. d.), kněz jejich řádu, byl mezi nimi výjimkou. Získalť si nepopíratelných zásluh o zachování citu národního a jako obhájce jazyka českého i vědomí příslušnosti k slavnému kdysi národu v smutné době poroby. Z řady rodáků královéhradeckých vynikl dějepisec *Václav Vladivoj Tomek*, jenž napsal mimo jiné též veliké dílo „Dějiny král. hl. města Prahy". Sepsal i místopisné paměti svého rodiště."

Vojtěch spatřil na ulici selský vůz, který vezl zvláštní plodinu, cukrovce podobnou. Tázal se, co by to bylo.

„Tady v okolí se hojně pěstuje *čekanka* či cichorie ve velkém na polích," pověděl setník. „Známá u nás tato složnokvětá rostlina s blankytně modrými květy bývá u cest a na suchopárech obecná, ale zde pěstuje se pro kořeny, z nichž se připravují *kávové náhražky*."

Setníku Vacovskému bylo vykonati jakousi návštěvu; hoši zatím procházeli se po náměstí, pozorujíce čilý ruch, jenž panoval na podsíni (loubí), kde krám vedle krámu a kde o dni tržním nacházelo se také hojně kupujících z venkova. Když se setník vrátil, ubírali se k obědu.

„Nutno tu zůstati do zítřka," oznamoval setník hochům, „slíbil jsem, že se večer dostavím ke schůzce s bývalými soudruhy. Nebylo možno odříci. Však se tu, doufám, nudit nebudeme."

Po obědě vyšli opět do města. Setník upozornil Vojtěcha na dům, v němž narodil se národní buditel *Josef Liboslav Ziegler* (* 1772); pamětní deska hlásá památku vlasteneckého kněze toho.

Třeba že nebyla neděle, kdy přístup do *musejních sbírek* je volný, setníku Vacovskému podařilo se získati tam vstup.

„Prozatím rozděleny jsou sbírky v různých domech, dokud nebude zbudována budova, v níž má býti umístěno *museum pro východní Čechy*," vyprávěl setník.

Sbírky královéhradecké chovají mistrné dílo *uměleckého řemesla* českého (viz str. 48 t. d.). Jsou to tak zv. pás a lžičky královéhradecké Alžběty (choti Karla IV.). Toto pojmenování udrželo se v ústním podání, podle tvarů a práce je však nesporno, že překrásné tyto věci zhotoveny byly ve století XV. Pás je hedvábný a pošit je 20 stříbrnými knoflíky tepané práce, zdobené smaltem (či *emailem*, t. j. barevnou hmotou sklovitou) a granáty. Lžíce, počtem 24, jsou řezány z jalovcového dřeva a mají na držadlech stříbrné kování. Ale jsou tu též pěkné nálezy praehistorické; tak zvláště uložen jest tu nález *mamuta*, jenž vykopán byl v hliništi v nedalekých *Svobodných*

Dvorech. Průmyslové museum zdejší jest prozatím umístěno v budově *odborné školy zámečnické.*

Také divadlo má Hradec Králové; nazváno je Klicperovo, po českém spisovateli (viz str. 219 t. d.), jenž v Hradci jako profesor působil. Hrají tam buď ochotníci nebo divadelní společnosti."

Když přicházeli k vojenskému sadu, veřejně přístupnému, zazněla odtamtud řízná hudba. Setník pobídl: „Půjdeme tam. Dnes jest veřejný vojenský koncert, můžeme poslechnout pěknou hudbu."

KLARINET.

Když vešli do sadu, bylo tam již plno lidí, kteří se tu procházeli nebo seděli u stolů zahradního hostince a naslouchali vojenské hudbě, jež tu koncertovala. Setník s hochy usedl u stolu opodál hudby a poručil svačinu. Brzy však zvedl se od stolu, spatřiv nedaleko svého bývalého představeného, jenž mu přívětivě kynul. Hoši zůstali sedět a prohlíželi si hudebníky, jejich nástroje a naslouchali s radostí této veselé a pro místnost uzavřenou hřmotné hudbě. V přestávce koncertu rozmlouvali hoši o hudbě. Vojtěch rozmlouval s Jaroslavem o krásné hudbě v Národním divadle v Praze, a když ozvaly se zvuky kapely přednášející hudbu komediantů z „Prodané nevěsty", Vojtěch radostně překvapen pověděl též, jak viděl myslivnu v Jabkenicích, kde Smetana skládal svoje hudební díla. (Viz str. 165 t. d.)

Vypravování jeho naslouchal u stolu sedící starý pán, jenž se zájmem sledoval hovor obou hochů. Náhle zeptal se Vojtěcha: „Jste snad hudebník?"

„Nejsem, ale hudbu mám rád. Zdá se mi však, že v Národním divadle znělo to jinak, nežli zní tato hudba vojenská," odvětil Vojtěch.

„V Národním divadle jest hudební sbor jinak seřízen," odvětil onen pán. „Všimněte si hudebních nástrojů. Tito hudebníci mají *nástroje dechové* a to píšťaly a trubky. Tamto stojí hudebníci, kteří hrají na *klarinety* a *flétny,* onen píská

na *fagot*, tento opět na *hoboj*. Onde zase troubí na trubky různých velikostí a tvarův, z nichž lze též vyluzovati tóny různé výše i rozmanitého zbarvení. Pohlédněte tamto na *křídlovky, altovky, korny* (lesní rohy), *pozouny, bombardony* a *helikony*. Přidáte-li k nim nástroje tlukací a to veliký a malý *buben, turecké talíře* (činely), *kastaněty, trojce* (triangly) a *zvonkové hry*, máte skoro úplnou kapelu, jaká tu právě hraje. Toť hudba hřmotná, která se hodí do polních tažení vojenských a ke hře na volných místech."

„Takové hudby hrají v Praze na vltavských ostrovech a ve veřejných sadech," poznamenal Vojtěch.

„Pro místnosti uzavřené hodí se hudba smyčcová nebo hudba smíšená s nástroji smyčcovými i dechovými. *Smyčcové* nebo *strunové nástroje* jsou *housle, viola, cello* (čelo), *basa*. Z těchto nástrojů sestavují se různé sbory hudební. Někdy se k nim přidává *harfa* nebo i *klavír*, což jsou rovněž strunové nástroje. Zpěv doprovází se někdy na *kytaře* nebo *mandolině*. Zpěv církevní v chrámech bývá doprovázen na *varhanách* anebo menším *harmoniu*."

FLÉTNA.

„Jaká to rozmanitost hudebních nástrojů!" zvolal Jaroslav.

„To jsem vám ještě neřekl všechno," odvětil pán. „Ale chcete-li spatřiti všechny hudební nástroje, navštivte zdejší továrnu na hudební nástroje. Továrnu tuto, požívající dnes světového jména, založil ve městě zdejším *Václav Červený*, vzor občana a přičinlivého živnostníka."

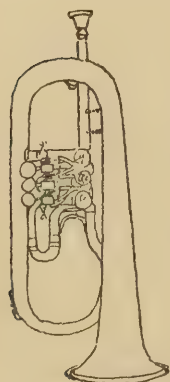
„Takovou továrnu bych rád uviděl," řekl Vojtěch. „Jaký to byl statečný muž, jenž vlastní pílí založil závod tak slavný!"

„Nebožtík Červený," zvolal živě starý pán, „to byl pravý muž práce! Pocházel z chudé rodiny z Dubče u Běchovic. Znal jsem jej dobře i rodinu jeho. Pan učitel Václav Stehlík učil jej hudbě a tu si Václav Červený tak zamiloval, že šel se vyučiti do Prahy nástrojařem. Po vyučení pracoval jako dělník v cizině a r. 1842 založil si tady v Hradci skrovnou dílnu. Pře-

kvapovalo u něho úsilí dělati věci nové a lepší, vynalézati a zlepšovati. Mnozí řemeslníci omezí se na výrobu předmětův odjinud známých, ale Červený stále zlepšoval výrobky své. Zdařilo se mu vynalézti zvláště v dechových nástrojích mnohé nové a praktické věci, čímž dosáhl uznání a mohl při odbytu zlepšených nástrojů hudebních rozšířiti závod svůj na továrnu světového jména.

Má i *filiálku* (pobočný závod) v Kijevě na Rusi a zastupitelství v Chicagu v Americe, v Cařihradě a jiných světových městech."

„Dnes už ovšem vede závod jeho někdo jiný," poznamenal Vojtěch.

KŘÍDLOVKA.

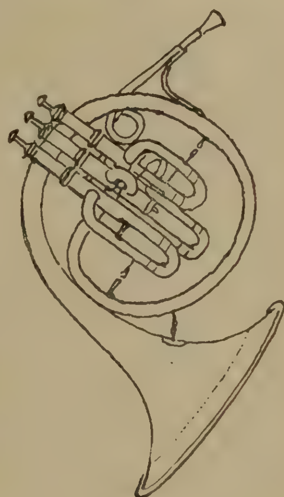
„Majitelem závodu jest dnes syn Červeného. Závod však stále kvete. Pamatujte si, že nic nemůže povznésti člověka ke štěstí, blahobytu a spokojenosti, nežli práce, a to práce poctivá a dobrá! Vždyť Václav Červený byl vzorem občana a víte, že u něho bývali návštěvou naši slavní mužové Palacký, Rieger, Neruda, Smetana i jiní? Myslím, že všichni tito mužové duševní práce dobře uměli oceniti, co znamená pro národ náš tělesná práce, snažení hospodářské a průmyslové a proto si vážili tohoto českého řemeslníka!"

Hoši poslouchali s nadšením výklady prostého muže a dobře cítili, že člověka povznáší jedině to, co v životě svém dobrého vykonal. Majetek zanechá, opustí, ale dobré, poctivé jméno a dílo v životě vykonané přežije věky.

Starému pánovi zalíbilo se v hovoru s hochy, vyptával se jich na mnohé věci a když zvěděl, že si prohlíželi také bojiště u Sádové, oživl vzpomínkami. Bylť rodákem královéhradeckým, měl tu obchod po otci a vyprávěl, že po celou dobu války v městě vytrval.

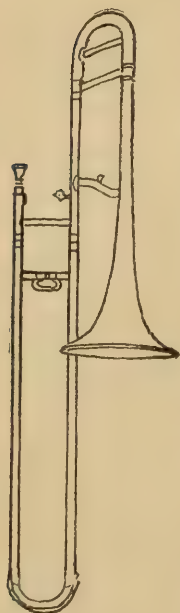
„Je tomu dávno od strastiplných dnů, co jsme tu zakusili, ale mám vše v živé paměti. Již 7. května přišlo toho roku na-

řízení, že kdo v městě zůstane, musí zásobiti se na tři měsíce a že musí vykázati se, že má ve sklepích bezpečné útočiště proti nepřátelskému ohni. Což bylo studentům, ti měli již 10. června po škole, a mnozí vstoupili jako dobrovolníci k vojsku, jako můj bratr. Padl chudák hned při prvním svém pochodu u Sádové. S počátku bylo zde živo, když ohromné množství pluků nepřetržitě táhlo městem a bylo tu ubytováno. Ale smutno nám bylo, když obyvatelstvo šmahem z města se stěhovalo a s ním i úřady. Z veškerého obyvatelstva tehdy přes 6000 osob čítajícího zůstalo nás naposled jen 435 s městským zastupitelstvem v čele.

LESNÍ ROH.

Nemohu vám vypověděti, jak nám bylo v den bitvy. Na Bílou věž neměli jsme přístupu, tam byla pozorovací stanice vojenská, ale tu chvíli vybíhali jsme na „Kozinku", sad před pivovarem, a tesklivě hleděli směrem k Chlumu, odkud od půl osmé ráno započalo hřmění děl a jako nepřetržitá bouře v sychravém mlhavém dnu valilo se tu silněji, tu ochabujíc z rozsáhlého bojiště. Vojáku ve vřavě válečné snad tak není teskno, jako nám, kteří nečinně jsme boj sledovali, nemohouce ničím zasáhnouti. Zlá předtucha nás svírala, a my tu chvíli sem vybíhali, jako když někdo umírá, a my nemůžeme pomoci. Ale odpoledne pojednou nastávalo děsivé utišení a jiný srdcervoucí lomoz ozval se od zavřených bran pevnosti. Nepřehledné množství prchajícího vojska všeho druhu v hrozném chumáči zoufale domáhalo se otevření bran a vpuštění do pevnosti. Jedna z nejosudnějších chyb, jež kladeny Benedekovi za vinu, bylo, že pranic neučinil, aby osudný zmatek, jaký po ústupu nastal, nějak umenšil. Hrozné výjevy následovaly. V městě nahromadilo se na 3000 raněných, pro něž v první chvíli nebylo místa, obvazů ani potravy. Ubožáci leželi na podloubí,

ve školách, kancelářích a kde jen bylo místa. A ta noc! Před branou vítězný nepřítel, jenž hrozil bombardováním, nevzdá-li se pevnost. Domy zavírány, ulice jako po vymření, každý očekával zkáznou nepřátelskou střelbu. O 6. hod. večer den po bitvě ozvala se skutečně děla pruská z dálky a z hradeb pevnostních jim odpovídáno. Na štěstí nezpůsobila střelba škod. Prusové nepokračovali v obléhání, zanechavše jen nepatrnou sílu kolem pevností. Pozvolna vrátily se obvyklé poměry, obyvatelstvo se vracelo a trhy oživly. Jen jeden smutný dozvuk stihl ještě město, *cholera*, prudce nakažlivá nemoc, která nejdříve v okolních vesnicích se rozzuřila a počátkem října i v městě četných obětí mezi posádkou i obyvatelstvem si vyžádala. Zvěděli jsme také, že mírem v Praze uzavřeným dne 23. srpna Rakousko ztratilo Benátky, jež připadly Italii."

POZOUN.

Mezi vypravováním vrátil se setník ke stolu. Představil se starému pánovi, jenž tak dobře s hochy se bavil. Setrvali v hovoru ještě nějakou dobu. Jaroslav pověděl otci o továrně na hudební nástroje a projevil přání, že by ji rád viděl.

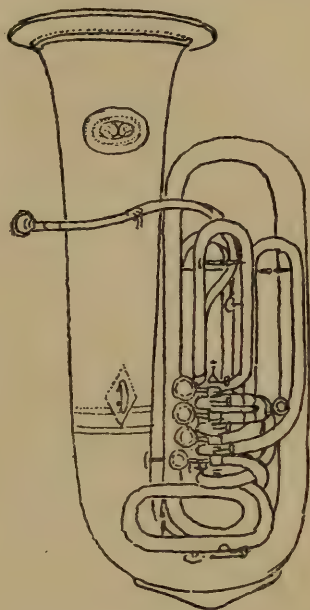
„Nic snazšího než to. Jsme tu do zítřka, zajdeme si tam tedy. Byl jsem s továrnou v písemném styku, když jsme pro naši plukovní hudbu nedávno objednávali nové hudební nástroje. Dodává Červený hlavně vojenským hudbám, a to nejen rakouským, ale i německým, ruským, tureckým, rumunským, i do Ameriky. Přihlásím se s vámi v továrně, a jistě že nám neodeprou dovolení prohlídky."

„Dojista ne," přisvědčil starý pán, s nímž poté srdečně se rozloučili. Když odcházeli ze sadu, hudba právě opět zahrála a Vojtěch naslouchal sladkým zvukům flétek, hřmotným hlasům velikých trub a jásavým zpěvům křídlovek. Sad pln byl zvuku a šumu proudícího lidstva. Bylo v tom cosi povznáše-

jícího a Vojtěch s rozzářenými zraky hleděl po všech lidech. Vždyť mu bylo tak krásně v duši, tak milo, sladko. I stiskl dojat ruku novému soudruhu.

Večer, po odchodu setníkově ke společnosti, hochům v pokoji hotelu dlouho spánek nemohl víčka sklížiti. Tolik si toho měli vypravovati.

Záhy z rána přišel setník s hochy do továrny Červených. V kanceláři jej po prohlášení jeho mile přivítali a jeden z úředníků závodu vedl hosty ku prohlídce.

BOMBARDON.

V nádvoří viděli vykládati tyče a plech mosazný a pakfongový, z něhož se nástroje hotoví. Úředník zavedl návštěvníky do dílny a pravil: „Chceme-li zhotoviti hudební nástroj, zhotovíme si nejprve kresbu pláště, t. j. nástroj rozvinutý a rozevřený. Nutno vyměřiti délku a sílu trubice centimetr za centimetrem. Kresba se přenese na plech, vystřihne, spájí, zkulatí a v celku vyladí. Při ladění mění se délka, po případě i střih. Tak zhotoví se dobrý model, dle něhož se poté další podobné hudební nástroje hotoví.“

Potom vešli do dílny, kde pracovali dělníci „na práci trubicovou“. Stříhali plech, dělali zoubky, menší trubice spojovali zahýbáním okrajů, nanášeli pájku a ve zvláštní peci koksové menší kusy u měchu spájeli.

„Při spájení nutno zachovati úzkostlivou čistotu,“ pravil průvodce. „I nepatrná chyba se během další práce mstí a někdy nutno pro ni hotovou věc zahoditi! Zvláště pájka musí býti dobrá, proto si ji v továrně v několika druzích hotovíme.“

V dalších místnostech sledovali se zájmem další postup

výroby plechových nástrojů hudebních, zvláště hotovení strojků (cylindrů) k trubkám a troubám. Viděli, jaké přesnosti práce vyžaduje.

Každý dělník pracoval jenom o jedné věci, takže nástroj prošel několika rukama, nežli mohl jíti do skladů na prodej.

Prošli ještě síněmi, kde viděli nástroje leštiti, některé galvanicky postříbřovati nebo niklovati, dlouho postáli při pečlivém ladění nástrojův i při hotovení nátrubků na soustruhu.

„U nás hotoví se nástroje plechové i dřevěné,“ pravil průvodce jejich, když je vedl do nového oddělení továrny. „Zde vidíte dřevo přivezené z Jižní Ameriky. Dříve býval při nástrojích oblíben *eben*, nyní hotoví se většinou nástroje z *grenadilu*. Někdy se užívá též *zimostrázu*. Flétny a klarinety hotoví se z grenadilu černého čili královského, hoboje a flétny nejčastěji z grenadilu hnědého, jenž sluje též kokos. Fagoty bývají z javoru, hlavy fléten často ze *slonoviny*.“

Všechna dřeva studenti si prohlíželi a pozorovali sami, že k hotovení hudebních nástrojův užívá se dřev zvláště tvrdých. O výrobě nástrojů dřevěných vykládal průvodce: „Dřevo ve kmenech dlouhá léta leží v sušírně, aby vyschlo, potom se řeže v menší kusy a opět schne. Nato soustružník dřevo vrtá a otáčí. Práce opět jest rozdělena, každý dělník vrtá jen určitou část nástroje. Poté se dřevo leští, připravené klapky se připevní a nástroj se ladí.“

Hosté viděli též dílny na strunové nástroje hudební a spatřili hotovení vrchní desky houslí, čel a bas ze dřeva jedlového. Zvláště ruční dlabání spodních desek, pracné i zodpovědné, je zajímalo. Hmatníky, pražce, kolíky a struníky nástrojů hotovili tu ze dřeva ebenového, zimostrázového, *palisandru* a j.

„Lakování hudebních nástrojů děje se zvláštním způsobem, který jest tajemstvím každé továrny či řemeslníka nástrojaře,“ pravil průvodce jejich.

„Jsou v Čechách ještě jiné továrny na hudební nástroje?“ tázal se Vojtěch.

„Tady v Novém Hradci Králové jest světoznámá firma *Petrof*, která hotoví výborné klavíry. V Rudohoří i na Šumavě

jsou firmy nástrojařské a to zvláště na strunové nástroje. Pomáhá jim blízkost šumavských lesů, kde najde se hojnost dobrého, starého dříví na desky nástrojové."

„Lesy šumavské znám!" zvolal Vojtěch. „To věřím, že tam se najde staré, jadernaté dříví pro nástrojaře!"

„Varhanářství české kvetlo zvláště v Kutné Hoře, kde posud jest známá firma Tučkova. Tu a tam v českých městech, ba i v Praze jsou dobří mistři nástrojaři, zvláště houslaři. Pomáhá jim i nám k rozkvětu českého nástrojařství světová sláva českých houslistů, zvláště *Františka* i *Emanuela Ondříčka, Jana Kubelíka, Jaroslava Kociána* a učitele houslí, proslaveného profesora *konservatoře* pražské *Ot. Ševčíka*."

Na odchodu z továrny setník obrátil se k hochům:

„Víte-li co? Když už jsme tu v Hradci, podíváme se také do továrny klavírů. Koupil jsem odtud před lety klavír, na němž, Jarouši, tvoje maminka tak ráda hrávala. Od její smrti je skoro nedotčen. Rád bych, abys teď ty začal pěstovati hudbu. Smluvím se v továrně, aby mi při příležitosti poslali dělníka k malé opravě."

Kdo byl radši než hoši těšící se, že uvidí zase něco nového. Petrofova továrna na piana leží u Nového Hradce Králové, vzdálena od nádraží královéhradeckého asi 30 minut. — V letech šedesátých minulého století započala firma s výrobou klavírů anebo, jak jinak říkáme, pian, a to v rozměrech velice skrovných. Bylo to „za sv. Duchem" v Hradci Králové. Nástroje velmi dobře zpracované těšily se dobré pověsti a výroba se stále vzmáhala. Od roku 1874 stojí továrna Petrofova vlastně tam, kde nyní ji vidíme.

Setník Vacovský a hoši brzy tam došli.

Na velikém prostranství stojí mohutné moderní budovy vedle budov původních, starých. Ohlášeni v kanceláři, prováděni byli úředníkem po továrně. Na dvoře továrním spatřili hoši kolny pro dříví a dříví samo jak ve stavu kulatém (v zimě) tak rozřezané na dýhy, prkna a fošny.

„Dříví sváží se sem vlastně z celého světa," vysvětloval průvodce, „kromě všeho druhu dřev ve východních Čechách

rostoucího dováží se topol ze severní Ameriky, mahagon a palisander z Brasilie a Východní Indie, ořech z Tyrol a Italie a resonanční (ozvučné) dříví z Rumunska a Bukoviny. Toto dříví posledně jmenované tvoří vlastně hlavní součást piana; kdežto všech ostatních druhů dřev ve výborné, pečlivě tříděné jakosti užívá se jenom k zevnějšku a hlavní kostře piana, dává dřevo resonanční klavíru duši. Resonanční deska asi 10 *mm* silná a pod strunami se rozprostírající má na vývin tónu, jeho jakost a sílu hlavní vliv. Pro pevnost a stálost ladění upevňují se veškeré struny v pianě, počtem asi 220 kusů, na litém kovovém rámu; tento rám musí býti dobře sestrojen a ulit, aby snesl onen obrovský tah strun, když všechny vyladěny jsou tak, jak zapotřebí. Výška ladění řídí se dle určitého základního tónu, jemuž říkáme normální ,,a". Klávesy pian zhotovovány jsou ponejvíce ze slonové kosti. U levnějších druhů nahrazuje se slonová kost buď celuloidem, nebo v novější době tak zv. galalitem, kterážto hmota předčí trvanlivostí slonovou kost, v poslední době pro nedostatek ohromně drahou. Kostry pian zhotovují se buď dle starého dobrého způsobu skližováním jednotlivých příček a lišt dřevěných dohromady, anebo ohýbáním celého lubu najednou za horka dle způsobu amerického."

Hosté procházeli dílnami a hoši se divili, kolik různé práce třeba, aby klavír byl zhotoven. Ochotný průvodčí upozorňoval hochy na druhy nástrojů tu vyráběných.

,,Podle toho, jaké ústrojí čili mechanismus piano obsahuje, rozeznáváme piana s vídeňskou neb anglickou mechanikou, podle toho, jsou-li struny položeny vodorovně nebo stojatě, máme buď piana (klavíry, křídla), nebo pianina. Piana s vídeňskou mechanikou mají pěkný tón, lehký úhoz a pevnou konstrukci. V Rakousku jsou nejrozšířenější. Běžná cena jejich jest kolem 900 K. Piana s anglickou mechanikou mají následkem lepšího upevnění resonanční desky tón krásnější, úhoz lehčí a při tom pružnější. Velká koncertní piana stavějí se většinou pouze s anglickou mechanikou. Tato piana stavějí se v továrně Petrofově již po 30 let. Cena jejich jest kolem 1200 K. Pianina

jsou výborné a praktické nástroje, ježto při poměrně silném a pěkném tóně možno je na malém místě postaviti. Vysoká pianina pro svou značnou délku strun a dobrou resonanci vyrovnají se úplně klavírům. Cena pianin pohybuje se kolem 700 korun."

„A kolik se tu asi do roka vyrobí nástrojů?" osmělil se zeptati Vojtěch.

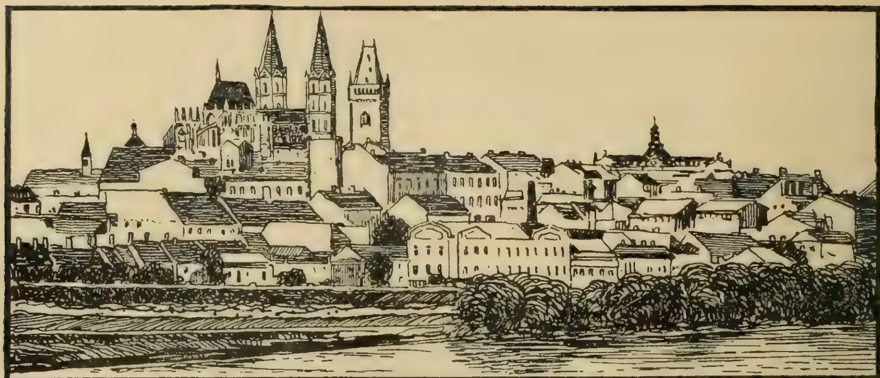
„V továrně Petrofově vyrobí se ročně asi 1500 kusů pian, jež prodávají se za mírnou cenu do celého světa, ale hlavně do zemí rakouských a uherských, do Anglie, Srbska a Ruska."

Z továrny Petrofovy ubíral se setník s hochy přímo na nádraží a přes Chlumec dojeli večer do Bělohradu. —

Výlet na bojiště a do Hradce byl poslední Vojtěchův o těchto prázdninách. Začaloť druhého dne pršeti a vše nasvědčovalo tomu, že deště potrvají. Proto profesor Hájek ustanovil se na odjezdu, neboť léčení jeho bylo také již skončeno. Setník Vacovský s Jaroušem jeli zároveň do Prahy. Na severozápadním nádraží srdečně se rozloučili oba pánové i oba hoši, Vojtěch pak musil slíbiti, že při nejbližší příležitosti navštíví setníkova Jarouše.

„Byly to krásné prázdniny!" vzdychl si Vojtěch doma a děkoval znovu laskavému příznivci.

KOLÍN NAD LABEM.

XXVIII.

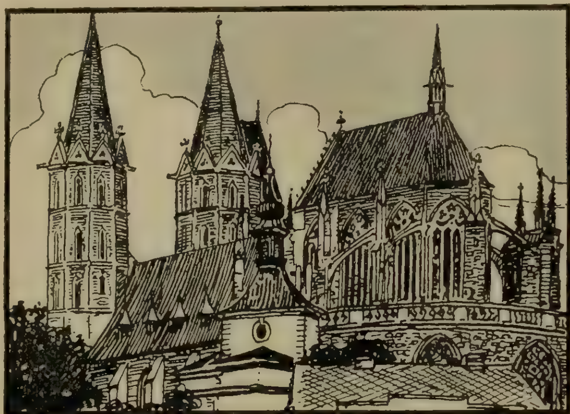
MARIINO DALŠÍ VZDĚLÁNÍ.

(Jednoroční obchodní kurs. — Kolín n/L. — Kolínský chrám sv. Bartoloměje. — Z dějin Kolína. — Horský z Horskýsfeldu. — J. S. Machar. — Žákovský lístek jízdní. — Výhody jízdného na našich drahách. — Továrna na kávové náhražky. — Kyanid sodnatý a vedlejší výrobky chemické. — Bojiště z r. 1757. — Útvar křídový v Nebovidech. — Červené Pečky. — Vysoká. Starý Kolín. — Rolnická družstva. — Kampeličky. — Býchory. — Bečváry. — Chotuc. — Klokoč. — Křinec. Léčebna souchotin. — Rožďalovice. — G. A. Lindner. — Kopidlno. — Psinice. — Ledkov. — Zliv. — J. Emler. — Archiv, archivář. — Staré hrady. — Píseň lidová a její krása. — Větrný mlýn. — Větrníky.)

U slečny Prouskové v Nymburce bylo na sklonku prázdnin živo. Marie pilně se připravovala do *jednoročního obchodního kursu* v Kolíně. Slečna s ní opakovala počty, němčinu, učila ji rychlopisu, zeměpisu a Marie všeho s chutí a láskou se chápala. V posledních dnech zavezla slečna Marii do Kolína, kdež ji dala do kursu zapsati. Po kratičké přijímací zkoušce byla Marie přijata.

Protože do vlaku zbývalo dosti času, prohlédly si *Kolín*. Navštívily starobylý chrám sv. Bartoloměje, jehož věže upoutaly Mariin zrak hned při vstupu do města. Slečna Prous-

ková pověděla Marii, že založen byl ve stol. XIII. a ukázala jí mnohoúhelný kaplový chor, který jest dílem slavného stavitele Petra Parléře. Marie sama poznala, že chrám jest gotický. Kromě toho chrámu lze v Kolíně spatřiti též jiné staré chrámy, zbytky hradeb a některé starobylé domy. Z dějin města dozvěděly se naše návštěvnice v knihkupectví na náměstí, kde si kupovaly dopisnice, aby poslaly pozdrav slečně Hájkové a Vojtěchovi, že Kolín založen byl ve XIII. stol. Přemyslem Otakarem a osazen německými měšťany. V dobách husitských hojně trpělo město, náleželo též králi Jiřímu z Poděbrad a jeho synům, i bylo též majetkem krále Vladislava Jagellonského. Potom střídali se různí páni, mezi nimiž sluší připomenouti Karla ze Žerotína (1561). R. 1827 prodán byl zámek kolínský známému zemědělci *Horskému z Horskýsfeldu* († 1877), jenž první v Čechách zavedl střídavé hospodářství naproti dřívějšímu méně výnosnému úhoření.

CHRÁM SV. BARTOLOMĚJE V KOLÍNĚ se dvěma osmibokými věžemi sestává ze dvou odlišných částí. Starší, třílodní, je ze stol. XIII., ukazuje přechod ze slohu románského do gotického. Karel IV. chtěl dáti patrně přestavěti celý kostel, jak svědčí nedokončené oblouky, vystavěn byl však jen vysoký kůr s ochozem (od *Petra Parléře*), jenž povolán Karlem k dostavění chrámu svatovítského. Zvonice přistavěna teprve roku 1504. Začátkem nynějšího století byl chrám opraven.

Slečna Prousková doptala se též na dům, v němž narodil se 29. února 1864 básník český *Josef Svatopluk Machar*. Když před domem stanuly, poučila slečna Marii: „V tomto domě básník žil velmi krátce. Mládí prožil v Brandýse nad Labem, ve Mcelích nedaleko našeho Nymburka a jako student v Praze. Nyní žije ve Vídni. Básnické knihy jeho, zvláště „Confiteor“,

„Tristium Vindobona", „Magdalena", „Golgatha", „V záři hellenského slunce" a jiné může čísti teprve čtenář dospělý, aby chápal krásu a význam jejich."

Když kráčely návštěvnice naše na nádraží, prohlédla si Marie Labe, které se jí tu zdálo stejně mohutné jako v Nymburce, a dověděla se, že v nádraží kolínském spojují se dvě dráhy, severozápadní a státní. Vyjížděj z Kolína viděla Marie z vlaku četné továrny, mezi nimiž slečna jí ukázala továrnu na kávové náhražky, raffinerii (čistírnu) na petrolej, továrnu na umělá hnojiva a j.

Doma našla Marie toho večera dopis od Vojtěcha. Psal, že už jsou zase v Praze, že panu profesorovi Bělohrad dobře posloužil a že on, Vojtěch, taktéž zotaven s chutí se pustí do nové práce.

Marie poté jezdívala z Nymburka denně vlakem do Kolína do kursu obchodního. Slečna Prousková chtěla ji míti večer i v neděli doma, aby mohla sama dohlédnouti, jak pracuje; proto jí koupila každého měsíce *žákovský lístek jízdní.*

„Takový lístek," vyložila slečna Marii, „má právo zakoupiti si každý žák kteréhokoli veřejného učiliště a platí mu při cestě do školy na vzdálenost 50 *km.* Platí jízdné poloviční na základě legitimace, která jest kolku prosta, ale musí býti vyhotovena na tiskopisu, jejž lze koupiti u osobních pokladen za 4 haléře. Musíš si tuto legitimaci dát potvrditi panu řediteli vaší školy."

„Myslila jsem, že třeba platiti vždy jízdné plné," poznamenala Marie.

„Nikoliv. Jsou mnohé výhody jízdného. Tak děti do 4 let věku neplatí vůbec, od 4. do 10. roku platí poloviční jízdné. Výlety žákovské mají výhodu, že se platí při nich 50 proc. jízdného bez ohledu na počet účastníkův a vzdálenost jízdy; při tom dvě děti mladší 10 let jedou na jediný poloviční lístek a na 10 placených lístků jedno dítě jede zdarma. Ale též společnosti dospělých osob mají výhody; slevy jízdného řídí se počtem účastníkův a vzdáleností jízdy. Při jízdních řádech bývá bližší vysvětlení o slevách pro společné jízdy. Mimo to

velmi výhodná jest jízda *zvláštními vlaky* nebo zakoupení *časových* buď *celoročních* nebo *poloročních* lístků, *traťových* a *předplatních* lístků nebo též t. zv. *okružních lístků.* Bližší ustanovení o nich bývá vyvěšeno v čekárnách nebo chodbách nádražních."

Jednou navečer přiběhla Marie z dráhy s velikou radostí a vyprávěla své dobroditelce: „Dnes jsem jela ve vlaku s paní doktorovou Haškovou z Něm. Brodu. Vypravovala jsem jí osudy svoje a ona mne pozvala k nim na některou neděli. Dala mi peníze na cestu z Kolína do Německého Brodu, a tu snad, prosím, slečno, mi dovolíte, abych navštívila rodinu páně doktorovu? Zvláště bych ráda viděla dítky, které jsem kdysi v Kutné Hoře opatrovala."

Slečna dala si vysvětliti poměr Marie k paní doktorové a když vše vyslechla, pravila: „Líbí se mi, Marie, že jsi vděčna všem, kteří ti kdy dobrodiní prokázali. Příští neděli zajeď si z Kolína na návštěvu do Německého Brodu a vyřiď poručení moje paní doktorové Haškové."

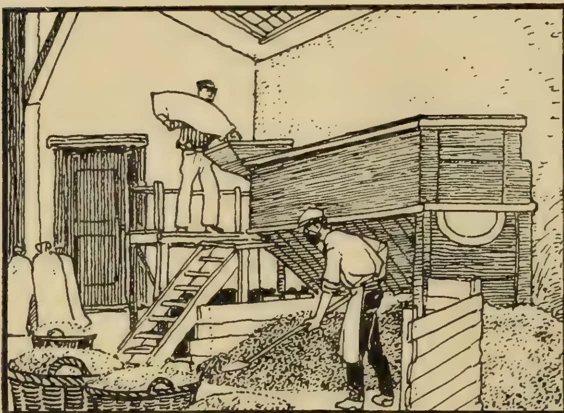
V neděli v Německém Brodě u doktorů Marii srdečně přivítali; děti se k ní měly jako k staré známé a litovaly jen, že návštěva nemůže býti delší.

Také návštěvnice obchodní školy v Kolíně podnikaly občas poučné vycházky. Jednou navštívily za vedení profesora Kulicha čistírnu petroleje a továrnu na kávové náhražky, (viz str. 293 t. d.), jindy zase poznaly na př. moderní výrobu *kyanidu sodnatého*, látky dříve drahocenné, která nyní mnohem laciněji se vyrábí. Lacinější tato výroba umožněna je tím, že chemický průmysl koná značné pokroky a učí zužitkovati látky dříve bezcenné. *Kyanid* má tu prazvláštní vlastnost, že rozpouští kovové, jemně rozptýlené zlato; při dobývání zlata z hornin zlatonosných tak chudých, že žádný dosavadní způsob se neosvěděoval, koná tedy velmi platné služby.

„Co jest to šlampa?" ptaly se dívky při výkladu.

Posledním výrobkem v cukrovaru jest melasa, cukerný roztok, obsahující as 51% cukru a 30% necukrů. Tyto necukry nedovolují cukru z roztoku vykrystalovat a byl by pro výrobu

ztracen. Cukr z melasy se dvojím způsobem vylučuje a odpadek je zředěný roztok veškerých necukrů v melase obsažených; zhuštěný sluje šlampa. Ta obsahuje dvě velice cenné látky: *draslo a dusík* v různých chemických sloučeninách. Z té se tedy vyrábí onen kyaniad sodnatý, jak ho zde vidíte hotový v zaletovaných krabicích plechových; plynný kyanovodík jest prudkým jedem, ale při výrobě jest zařízení, by zdraví dělníků neohrožoval.

V TOVÁRNĚ NA KÁVOVÉ NÁHRAŽKY. Levným látkám, jimiž hledíme nahraditi dražší kávu, říkáme *kávové náhražky*. Nejobyčejnější náhražkou je *cikorie*, tmavohnědá zavlhlá moučka, vůně přismahlé, chuti hořké, připravovaná z kořenů *čekanky*. Obrázek náš představuje čištění a třídění (strojem) zásob dle velikosti. Rozřezané kořeny se suší, praží v otáčivých bubnech, melou, prášek se pak plní do papírových balíčků a ukládá do vlhkých místností, aby se zvlhnutím slepil ve hmotu drobivě těstovitou. Jiné náhražky kávové jsou fíková káva (z fíků horší jakosti), sladová káva z upraženého ječného sladu, žitná káva z upraženého žita a j.

Ze šlampy získá továrna při výrobě kyanidu ještě jako vedlejší výrobky surovou *potaš, síran amonatý*, který jest výborným hnojivem dusíkatým, a *pyridin*, látku velmi nepříjemného zápachu a chuti, kterým se denaturuje líh.

„K čemu jsou *umělá hnojiva*?“ tázaly se dívky.

„Má-li země uživiti množící se lidstvo, musí půdě vysílené vraceti se látky, úrodou jí odnímané, a vedle vody jest dusík nejmocnější činitel ve vzniku, vzrůstu a tvoření v přírodě. Má-li se dostati nám chleba vezdejšího, jest nutno badati, jak dusík zachycovati a pro zemědělství zužitkovati.“

Často také na vycházce zašly za město. Tak vyšly si na *bojiště z roku 1757*. Prošly vesnice *Křečhoř* a *Vítězov*, v lidu dosud německy Siegfeld zvanou, a vystoupily na *Bedřichův Kopec*

(278 *m*), kdež stojí pyramida na pamět rakouského maršála *Dauna*. Profesor tu vyprávěl: „Tamto bychom našli hostinec u Slunce, z jehož oken pruský král Bedřich II. obhlížel postavení vojska rakouského r. 1757. Maršálek Daun zaujal s 53.000 muži stanoviště mezi *Hradenínem* a *Novou Vsí*. Bedřich II. měl 36.000 mužů mezi *Kouřimí* a *Plaňany*. Dne 18. června strhla se o 4. hodině ranní rozhodná bitva mezi vesnicemi *Břežany*, *Chocenicemi*, *Křečhoří* a *Radovesnicemi*. Rozhodnuta byla bitva jízdou prince de Ligny, mladými bezvousými dragouny, o 4. hodině odpolední na návrší tomto. Prusové ztratili 13.400 mužů a Bedřich přes Nymburk prchal ku Praze. Hle, tu na mohyle můžete viděti zobrazený útok jízdy prince de Ligny a na druhé straně podobiznu císařovny Marie Terezie (1740—1780), za níž válka vedena byla.

Jindy vyšly si dívky na vycházku přes vesnici *Nebovidy*, kdež je profesor upozornil na hojné zkameněliny mořských lastur útvaru křídového, v nichž čiperná Marie poznala ihned týž ráz, jakým se vyznačoval stavební kámen chrámu sv. Barbory (viz I. sv. 363 d. I.) (písek se odtud prodává do sklá-ren) až do *Červených Peček*, aby tam ve sklenících v zámeckých zahradách svob. p. Hrubého z Jelení spatřily proslulé pěstování *orchidejí* (str. 10. díl II.). Jindy vystoupily až na vrchol kopce *Vysoké* (471 *m*), která vévodí rovinám polabským, z nichž dobře jest patrna svým lesíkem na vrcholu. Rozhled s Vysoké dívkám se líbil a neméně zajímaly je zříceniny klášteříku, v němž ještě tu a tam malbu sledovati lze. Také navštívily dívky v čase sklizně zelí *Starý Kolín*, kdež rolníci pěstující zelí založili si *družstvo rolnické* (zelařské) pro kroužení, nakládání a prodej zelí doma i do ciziny.

„Rolnická družstva,“ vysvětloval profesor Kulich, „vznikají nyní téměř v každé osadě a jsou dobrodiním lidu zemědělskému. Čeho nemůže podniknouti jednotlivec, to snadno učiní družstvo, k němuž každý člen přispěje peněžitým podílem. První taková družstva peněžní byla zakládána v Německu návodem F. V. Raiffeisena, po němž tyto venkovské záložny a spořitelny slují *Raiffeisenovky*. U nás podobné záložny za-

kládal MUDr. *Cyr. Kampelík* a po něm slují též často *Kampeličky*. Tato družstva půjčují levně svým členům peníze do hospodářství či živnosti potřebné, ale přijímají též úspory hospodyň, čeledi a mládeže. Tím se blahodárně podporuje spořivost v našem lidu."

„Ale tady je družstvo jiné?" tázala se kterási dívka.

„Na témže téměř základě," vykládal dále profesor, „utvořena družstva nákupní, prodejní, výrobní, jako na př. zde zelařské, jinde lnářské či strojní. A co činí zemědělci, to také činí různí živnostníci a věru, podporuje se tím nejen zemědělství, živnosti, obchod, ale též probouzí se občanská snášelivost, svépomoc, láska k bližnímu. A to jsou mocné podpory národního života."

Jednou navštívily dívky také zámeček *Býchory*, který nyní náleží „králi houslí", slavenému *Janu Kubelíkovi* (viz str. 301 t. d.), jindy pak i do *Bečvár* zašli, aby si prohlédly roztomilý barokový zámeček, jenž patříval slavnému vojevůdci rakouskému v XVIII. století, generálu Gideonu *Laudonovi*.

Marie účastnila se všech vycházek s radostí, neboť ráda něco nového viděla i poučila se. Po každé vycházce vyprávěla podrobně slečně Prouskové a tu slečna jí slíbila: „Až budeme míti více prázdna, zajedeme si opět spolu na delší výlet."

Slib svůj splnila slečna ve dny dušičkové. Byla pěkná pohoda, proto vydaly se naše turistky na výlet *obchodní drahou* k Jičínu.

Brzy uviděly z roviny zdvíhati se zalesněný vrch *Chotuc* (252 *m*). Slečna pověděla: „Též o Chotuci vyprávějí se různé pověsti jako o Oškobrhu (viz str. 213 t. d.). Botanika zajímá Chotuc, že jedině zde roste jako jen ještě na Medníku (viz I. str. 375 t. d.) *klokoč*, z jehož zrn hotoví se růžence a různé ozdoby. Na vrcholu zříš kapli hřbitova, na který pohřbívají se zemřelí z *Křince*."

V tom již v Křinci stanul vlak a slečna pověděla Marii, že jest tu stará továrna na škrob, melasová krmiva a nejnověji *léčebný ústav* (sanatorium) pro nemocné *souchotinami* (tuberkulosou).

Brzy z vlaku spatřily *Rožďalovice*, rodiště *Jiřího Melantricha z Aventina* (str. 59. t. d.) a českého pedagoga (učence v oboru vychovatelství) *Gustava Adolfa Lindnera* (1828—1887). Zrak Mariin upoutal zámek, jenž nyní náleží knížeti Jiřímu z Lobkoviců, ale býval sídlem rodu Valdštýnů, kteří ve chrámu rožďalovickém měli též rodinnou hrobku; z doby valdštýnské jsou v městečku některé sochy Brokoffovy (viz str. 25 t. d.).

U stanice *Kopidlna* vzpomněla slečna Prousková na nedaleké starobylé hradiště u *Češova* s proslulými valy; odtud není daleko na vrch *Velíš* (430 *m*).

V Kopidlně přesedly na místní dráhu k Bakovu, ale brzy vystoupily ve stanici *Psinicích*. Tam je vesele vítala slečna Příhodová, bývalá spolužačka a dobrá přítelkyně slečny Prouskové.

A za veselého hovoru šla naše společnost do městečka *Libáně*. Cestou Marie pozorovala, že i v této krajině pěstuje se cukrovka; nasvědčoval tomu dýmající libáňský cukrovar.

Slečna Příhodová ukazovala jim vesnice *Ledkov*, kde býval hrad Beneše z Ledkova, zvaného z Valdštejna, horlivého čtenáře husitských knih. Viděly též vesnici *Zliv* s velikou proslulou bažantnicí. Ve městečku spatřili rodný domek dr. *Jos. Emlera*, archiváře města Prahy (1836—1899).

„Kdo je to archivář?“ ptala se Marie slečny.

„Archivář má na starosti *archiv*, to jest sbírku listin a zápisů. Takové sbírky bývají při úřadech městských, na panstvích šlechtických, jakož i při jiných úřadech. V archivech možno nalézti hojně látky k dějinám, proto tam dějepisci; také často pátrají. Úkolem archiváře jest, aby vše, co v archivu je uloženo, bylo prozkoumáno a přehledně uspořádáno.

Druhého dne ráno zašla si celá společnost, k níž přidal se ještě bratr slečny Příhodové, učitel z Mnichova Hradiště, na *Staré Hrady*, původně jen Staré zvané. Ve 14. století sídlil tu Arnošt ze Staré, otec Arnošta z Pardubic, prvního arcibiskupa pražského. Později proslul hrad jako sídlo Jiříka Pruskovského z Pruskova, šprýmaře a hrdiny, jenž čtyřem císařům sloužil, jak dosud nápis nad branou hlásá. Památky z doby Pruskovských i z později panujících Valdštýnů si naši pro-

39*

hlédli, načež pustili se přes vrch *Čakan* (396 *m*) k Sobotce. Jen slečna Příhodová vracela se k Libáni.

Krásná vyhlídka s vrchu upoutala poutníky. Zvláště od majestátných *Trosek* nemohla Marie ani očí odtrhnouti a vždy znova i znova se k nim vracela. Vzpomínala též na bratry i na domov i tázala se: „A kde je Praha, kde Nymburk?"

Pan učitel Příhoda ukazoval jí směr, kde obě města leží, a jmenoval všechny kopce, které odtud přehlédli. Marii krásná vyhlídka tak rozradostnila, že slečnu uchopila za ruku a zajásala: „Ah, jak je krásná česká země!" A slečna jako v odpověď zanotovala vesele: Kde domov můj?

Dva čisté, veselé hlasy zazněly s Čakanu vstříc české zemi a ve dvou srdcích zakotvila hluboko láska ke krásné, bohaté a po staletí těžce zkoušené vlasti. A k nim připojil se brzy třetí, plný hlas mužský, mohutný, smělý a radostný. Učitel Příhoda zpíval s nimi národní hymnu a oči rozzářené planuly mu radostí. A když dozpívali, nadšeně zvolal: „Aj, jaké zpěvačky mají naše české kraje!"

„Ještě lepší zpěváky!" odvětila slečna.

„Vidíte, slečno," hovořil nyní Příhoda, „jsem skoro samotář. Kromě sestry nemám přítelíčka. Mne potěšuje příroda, hudba a zpěv. Ale zvláště zpěv jest mi zábavou nejmilejší. Naše krásná *píseň lidová* či *národní*, tento rozkošný dar umění našeho lidu, jest mi jako sestra milá. A ze všech nejraději zpívám písně slovenské."

„Tuto Marie jest rodem Slovenka!"

„Aj, tož umíte některou? Takhle „Nad Tatrou sa blýská, hromy divo bijú," což?" A hned zdravým hlasem svým píseň zanotil. K němu přidaly se dva hlasy ženské, až se vše kolem rozléhalo. A píseň za písní, jedna lepší krasavice druhé, zněly podzimním vzduchem.

„Hleďte na ty naše písně lidové! Jaké poslechnutí! Jaká krása! Není prostá píseň naše stokráte, ba tisíckráte krásnější nad všechny ty vídeňské či pražské kuplety, valčíky, pochody, které hrají české hudební kapely a po nich opakuje kde kdo? Škoda, že píseň národní se zapomíná!"

Cesta za zpěvu i hovoru ubíhala. Brzy došli do *Sobotky*, odkud po nějakém odpočinku ubírali se do *Dolního Bousova*.

,,Tady se dříve po domácku brousívaly granáty, ale nyní průmysl ten úplně zanikl; městečko jest povětšině zemědělské, tiché a oživne leda v létě turisty, kteří směřují na *Kost, Prachovské skály* a *Turnovsko*."

V Bousově rozloučily se slečna a Marie s přívětivým společníkem a nastoupily cestu k domovu vlakem.

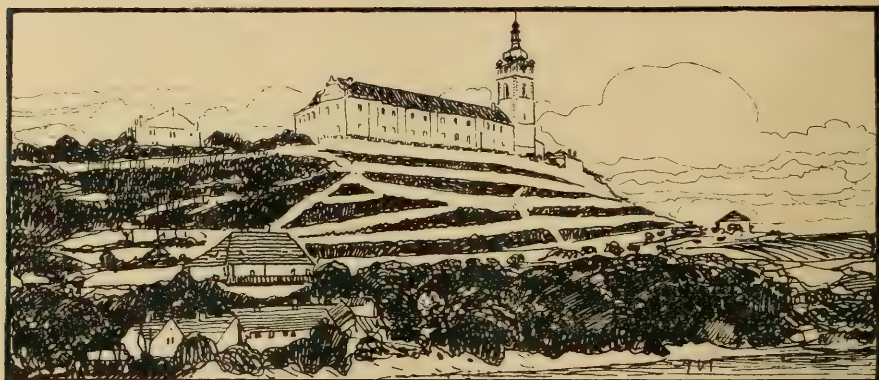
Za Bousovem Marie přiskočila k oknu: ,,Slečno, slečno, hleďte *větrný mlýn*! V tom se asi mele hůře nežli mlíval pan otec Hlaváček pod Křemešníkem! A jemu to slavně nešlo, když vody bývalo tak málo."

,,Větrné mlýny byly v této krajině dosti hojné," vykládala slečna. ,,Tu u Bousova, u Kosmonos dochovaly se posud. Mívaly svůj význam v krajině na vodstvo chudé. Dnes ovšem lopatky jejich se zastavily, neboť síla vodní i větrná byla nahrazena parou, výbušnými motory neb i elektřinou. Ale větrníky zvláštních soustav vykonávají posud služby platné. V naší krajině mnozí rolníci dali si postaviti vysoké větrníky, by využili levné síly větru k čerpání vody dc stájí neb i celých stavení. Ba někteří dovedou využíti síly větrné k výrobě elektřiny, která jim osvětluje obydlí a koná různé práce v hospodářství."

Přes Kopidlno vracely se slečna s Marií podvečer vlakem k Nymburku. Marie byla unavena, vykonalyť toho dne značnou cestu pěšky, ale byla slečně za výlet velmi povděčna.

ZÁMEČEK V BEČVÁRECH.

VINICE SV. LUDMILY POD ZÁMKEM MĚLNICKÝM.

XXIX.

V KRAJI VINORODÉM.

Nakažlivé nemoci a opatření při nich. — Vysočany. — Mlékárna. — Prosek, Satalice, Čakovice. — Ďáblice, Ladví. — Líbeznice, Měšice, Kojetice. — Neratovice. — Lobkovice. — Všetaty-Přívory. — Zelinářství. — Vinice. — Mělnické vinařství. — Vinobraní. — Burgundská réva. — Mělník. — Mělnický zámek. — Zpracování hroznů. — Vinné sklepy. — Vinné kvašení. — Šumivé víno. Kyselina uhličitá. — Česká vína. — Dolní Beřkovice. — Košikářství, košikářská škola. — Plavidlo v Hoříně.)

Klidně ubíhaly v Praze Vojtěchovi dny na začátku školního roku v pilné práci. Snažil se, aby pílí odměnil se svému dobrodinci za krásné letošní prázdniny, které mu mohl opravdu každý spolužák záviděti. Však se v přestávkách navypravoval! A právě tím zmizela na čas nedůvěra spolužákův a Vojtěch stal se spíše středem života ve třídě; s ním těšil se nyní též klidu a větší lásce i přítel jeho Löwit.

Uběhlo tak asi 10 dní, aniž se co důležitého přihodilo. Až pojednou ten a opět onen žák onemocněl.

„Spalničky," sdělovali stručně studenti druh s druhem. A brzy poté místo vyučování jiného počal třídní profesor Koudelka vykládati: „Mezi našimi studenty počíná se povážlivě

šířiti nemoc, kterou nazýváme *spalničky.* V dětském věku vyskytují se často *nakažlivé nemoci:* spalničky, zarděnky, spála, neštovice, záškrt (difterie), hlavnička (tyfus), chřipka a j. Příčinou těchto nemocí jsou nepatrné, pouhým okem neviditelné zárodky (mikroorganismy). Zárodky bývají přenášeny stykem s nemocným (dechem, kašlem, kýchnutím, dotykem) neb i předměty, s nimiž se nemocný stýkal. Zachvátí-li nemoc značný počet lidí, říkáme, že vznikla *epidemie.* Rozšíření nakažlivých nemocí lze zabrániti osamocením (isolací) nemocného, čistotou v okolí onemocnělých a zničením zárodků řádnou *desinfekcí.* Proti neštovicím se očkuje, proti záškrtu vstřikuje se nemocnému léčivé *serum.* Všechny tyto nemoci počínají pravidelně horečkou, nechutenstvím k jídlu, zvracením a jinak. Jakmile zpozorujete při sobě příznaky onemocnění, zůstaňte doma a otec váš nebo stravovatel nechť ihned ohlásí onemocnění ředitelství školy. Bude-li se u nás epidemie spalniček šířiti, není vyloučeno, že budou nižší třídy našeho ústavu na čas zavřeny. Ale toho bychom si jistě nepřáli!"

Ač studenti neměli chuti do nemoci, přece splnily se obavy třídního profesora. Nemoc se stále šířila, až konečně za týden tři nižší ročníky reálky, v níž Vojtěch studoval, byly úředně na 14 dní uzavřeny.

V té době přišel Jan navštívit Vojtěcha a přinesl radostné noviny: V karlínské továrně se velmi osvědčil. Inženýr Vrba, jenž zaměstnán byl v oddělení pro stavbu cukrovarů, sám Jana na podzim vybídl, aby přestoupil do tohoto oddělení, a vyjednal mu to u správy závodu. Jan litoval sice, že už nebude pracovati u mistra Lhoty, ale zároveň lichotilo mu vyzvání inženýrovo. A ještě na něco se těšil. Věděl, že dělníci z tohoto oddělení bývají vysíláni ke stavbám nebo přestavbám cukrovarů, aby tam nové stroje montovali a osazovali, někdy až daleko do ciziny. To Jana nemálo lákalo. Do světa — hodně nového vidět!

„Tolik se na to těším!" pravil Jan a oči mu zářily. „O jednu radost jsem, pravda, přišel. Ve středu ráno odjíždí mistr Lhota do Hořína u Mělníka, kde pobude s dělníky několik dní; mají

tam práci na plavidle hořínském. Mistr řekl, že se půjde v neděli podívat na Mělník, je doba vinobraní. Toho prý neuvidí, ale aspoň mělnické vinice s úrodou hroznů. Nu, co naplat, všecko člověk vidět nemůže."

„A vidíte, Jene," chvatně pověděl profesor Hájek, „připomněl jste mi něco. Už loni zval mne můj známý na Mělník k vinobraní. Letos mám pokdy; také moje třída je zavřena pro spalničky. Vojtěše, pojedem na vinobraní!"

„A nastudíme se tam!" dodala slečna Hájková.

„Neměj strachu, Liduško, opatřím se dobře!" smál se profesor sestřině starostlivosti.

Kdo byl radši než Vojta. Uvidí zas něco!

Profesor Hájek napsal hned psaní do Mělníka, obratem pošty měl odpověď a následujícího rána vyjel s Vojtěchem časně ráno z Prahy z nádraží dráhy Františka Josefa.

Vlak unášel je po hranicích Žižkova, projeli tunelem 304 *m* dlouhým, který proražen byl horou Žižkovem. Vlak dále hnal se po viaduktu kolem Karlína. Vojtěch viadukt onen dobře znal, neboť tu několikráte již kráčel. Brzy stanuli ve *Vysočanech.*

„Stojíme v nádraží, které má tato dráha, nazývaná turnovsko-kralupskou, společné s drahou severozápadní," oznamoval profesor Hájek.

„Ve Vysočanech je asi mnoho továren!" poznamenal Vojtěch.

„Město jest po výtce továrenské," odvětil profesor. „Našel bys tu továrny na umělá hnojiva, laky, dehet, pryskyřici, barvy, lepenku na střechy a kdož ví, jaké ještě. Cukrovar zdejší zpracovává ze řepy surový cukr. Také je tu veliká *mlékárna,* závod pro velkoměsto velmi důležitý. V mlékárně plní se láhve mlékem a smetanou a rozvážejí se denně po Praze, kde mlékárna má své sklady. I mléčné výrobky, jako máslo, tvaroh, sýr, se odtud vyvážejí. Vedle vysočanské mlékárny jsou na obvodu Prahy také ještě radlická ze Smíchova a „První česká" v Nuslích. Ve velkých těch mlékárnách zpracuje se mléko částečně z vlastních kravínů, částečně z venkova dodané."

Vlak překonával značné stoupání na vysočinu u *Proseku* se starobylým kostelíkem. Lokomotiva supěla a rychlost vlaku patrně klesla. Poté zahnul vlak velikým obloukem k *Satalicům.*

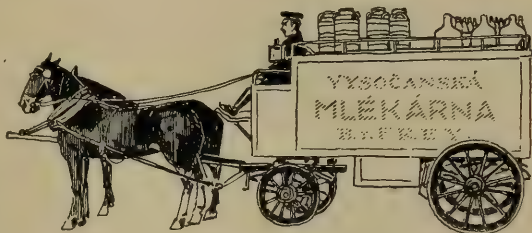
,,Tu jest krajina jednotvárná!" pravil Vojtěch.

,,Ale úrodná," dodal profesor Hájek.

Zastavili v *Čakovicích.* Vojtěch zpozoroval rozsáhlý cukrovar, kde vyrábí se surovina, ale kde je též raffinerie (čistírna) na cukr.

,,Odtud přes vesnici *Ďáblice* není daleko na vrch *Ladví,*" pravil pan profesor. ,,Odtamtud za jasného dne jest pěkná vyhlídka, protože vrch jest vysoký 356 *m.* Okolí jeho, zvláště u *Chaber,* památno jest četnými nálezy předhistorickými."

Vojtěchovi zalíbilo se stromořadí, které za stanicí Čakovicemi spatřil; vede tam odtud k obci *Líbeznicím.*

MLÉKÁRENSKÝ VŮZ.

Vlak minul stanici *Měšice* a *Kojetice;* o této vsi pravil pan profesor, že náleží k nejstarším v Čechách, neboť již ve XIII. století připomíná se tam kostel sv. Víta.

Vlak projel nyní pěknými borovými lesy a stanul v *Neratovicích.*

,,Jsme u Labe," pravil profesor Hájek. ,,Proti proudu jeho octli bychom se v *Lobkovicích* asi za půl hodiny."

,,V Lobkovicích?" Vojtěch zvolal. ,,Tam je hrob dějepisce českého Frant. Palackého!"

,,Zemřel 26. května r. 1876 v Praze," poznamenal pan profesor.

,,Viděl jsem dům v Praze, v němž Palacký žil a zemřel," pravil Vojtěch (str. 36. t. d.).

Starší muž, jenž seděl vedle Vojtěcha, ozval se: ,,Já ten pohřeb pamatuji a nezapomenu nikdy. Byl jsem tehda v Lob-

kovicích. Vždyť Čechové Palackého pochovávali jako krále nebo nějakého velmože!"

,,A byl to jen syn chudého učitele!" zvolal Vojtěch.

,,Ale byl králem ducha, velmožem vědy! U něho osvědčilo se pravidlo, že člověk platí tolik, co ví a umí!" doložil profesor a soused jeho přikyvoval na souhlas.

Profesor ukázal Vojtovi, kde jsou Lobkovice, a ten si umiňoval, že alespoň v něčem bude se podobati vznešenému vzoru Palackého: bude pracovati, bude se vzdělávati, aby čest činil sobě i národu svému!

Přejeli Labe a stanuli ve stanici; Vojtěch četl na staniční budově nápis: *,,Všetaty-Přívory."*

,,Musíme přesednouti!" hlásil profesor Hájek. ,,Všetaty-Přívory je známá křižovatka drah. Můžeme odtud jeti přes Nymburk k Vídni, přes Mělník na sever k Děčínu a přes hranice do Saska anebo vlakem, kterým jsme přijeli, do Mladé Boleslavě."

,,Mladou Boleslav znám!" chlubil se Vojtěch.

Čekali několik minut na peronu nádraží, v němž panoval čilý ruch. Vojtovi bylo nápadno, že v nádraží vidí nakládati množství zelí. Tázal se na to pana profesora. Ten pověděl:

,,Zdejší okolí známé jest rozsáhlým *zelinářstvím*. Krajina zdejší jest lučinatá a močálovitá. Jest dosti výhodně chráněna před jarními mrazy, takže se pro pěstování zeleniny výtečně hodí. Zvláště mnoho se tu pěstuje cibule, česneku, zelí a okurek. Pěstování zeleniny rozloženo jest odtud až k Lysé a ke Staré Boleslavi. Zelenina, která se tu v nádraží nakládá, bude odvezena do Německa, kdež má dobrý odbyt. U nás se dosud nevěří ve výživnou hodnotu zeleniny a její výtečný vliv na lidské zdraví; proto se málo zelenin jí a také na mnohých místech se málo zeleniny pěstuje. A přece máme v našich vesnicích tolik pustých zahrádek, v nichž by dobře zelenina prospívala. Po našem venkově máme dosti příležitosti pozorovati netečnost lidí, k pěstování zeleniny a stromoví."

V tom zahučel vlak, stanul a lidé hrnuli se do vozů. Krajina, kterou nyní jeli, byla mírně pahorkatá; po stráních uviděl Vojtěch první *vinice*.

Netrvalo dlouho a vlak stanul v mělnickém nádraží. Na nádraží čekal na profesora Hájka známý jeho, ředitel vinařství knížecího, jenž srdečně hosty uvítal a vedl je ke svému kočáru, před nádražím stojícímu.

,,To abychom času neztratili,“ dodával, když profesor namítal, že mohli jít pěšky. ,,Jedeme k vinici turbovické, kde je dnes vinobraní.“

Co povídal ředitel cestou o *vinařství mělnickém*, nemálo Vojtěcha bavilo.

Slyšel, že v okolí Mělníka vinaří se od starodávna. Prý už kněžna Ludmila, manželka Bořivojova, kázala pod hradem Pšovem (nynějším mělnickým zámkem) založiti vinici, aby bylo doma víno potřebné k bohoslužbě křesťanské. Réva přinesena byla z Moravy. Pěstování révy rozmohlo se v Čechách zvláště ve stol. XIV. a Karel IV., slavné paměti, pečlivý hospodář svého milého království, chtěl zdokonaliti také jakost vína. Kázal proto přivézti sazenice révové z Francie.

Brzy byli u vinice, kde práce byla v plném proudu.

Již z dáli vinice poskytovala věru velmi malebný pohled, neboť mezi tmavozeleným révím odrážely se bílé, červené i jinobarevné šaty dělnic *vinobraním* zaměstnaných. Veselý zpěv uvítal hosty na vinici; v dlouhé řadě, napříč stráně rozestaveny, každá 2 košíky vyzbrojena, sbíraly dělnice tmavomodré hrozny, vybírajíce pečlivě z každého hroznu nahnilá snad zrnéčka. Jeden z vinařů, dohlížejících k správnému provedení vinobraní, vykládal, že na knížecích vinicích sbírá se v době vinobraní obyčejně na dvou neb třech stranách a dělnic a dělníků při tom zaměstnaných že bývá 250 až 300.

Před hlavním rázem sběračů šel zvláštní oddíl, který vybíral hnilobou neporušené, úplně zdravé modré burgundské hrozny. Ty určeny jsou k lisování ,,Labínu“ čili klaretu, t. j. bílého vína, kterého se užívá k výrobě mělnického *šampaňského*. Druhá hlavní řada sběračů brala zbylé hrozny, jež současně se čistily a třídily; každé nahnilé neb jinak poškozené zrníčko vybráno, neboť by pokazilo nejen chut mladého vína, nýbrž i jeho barvu. Měl-li sběrač plný košík hroznů, zavolal na ,,putnářku“

a vysypal jí hrozny do putny. Putnářky vynášely sebrané hrozny k vozu, kde se váží a do větších kadeček vysypají. Povozy dopravují se hrozny do zámku mělnického k dalšímu zpracování.

„Je-li dobrá úroda a pohoda v době vinobraní jako právě letos,“ pravil pan ředitel, „bývá, jak vidíte, život na vinicích veselý, zpěvu a smíchu plno. Ale někdy, zvláště na vinicích osázených „ryzlinkem“, kterýžto druh se nechává k dosažení úplné hodnoty na keři nejdéle, často až do půli listopadu, překvapí sběrače i citelná zima nebo sněhový vítr, a tu pak ku zahřátí vaří se na vinicích čaj neb polévka, která obyčejně za chvíli pokleslou náladu zase vzpruží.“

PŘI VINOBRANÍ.

Vojtěch již několikráte zaslechl výstřel z nedaleka. Zvěděl, že to v okolních vinicích, kde ještě ozbrojený hlídač nesebrané hrozny hlídá, plaší střelbou dotěrné špačky, kvíčaly a kosy, jimž zrnka vína chutnají.

Hosté nepřihlíželi ještě dlouho čilému ruchu vinobraní, když tu pojednou obklopilo je několik dělnic s révovými pruty v rukou, vinnou révou jim nohy svázaly a odříkávajíce krátkou básničku o Karlu IV., žádaly na nich výkupné. Z náhlého zajetí vysvobodilo starodávným zvykem tím překvapené hosty několik dvacetihaléřů z tobolky páně profesorovy.

Dělnice odcházely se smíchem a laskavý průvodčí vypravoval ještě:

„Na knížecích vinicích trvá vinobraní 4 až 6 neděl dle úrody

a počasí. Je-li úroda dobrá, bývá vinobraní na Mělnicku zakončeno zvláštní slavností.“

„A jaký to druh révy, z něhož lisuje se šťáva proslulého červeného vína mělnického?“ tázal se Vojtěch.

„To je naše ‚*burgundské modré*‘,“ odpovídal pan ředitel, ukazuje Vojtovi na keři modravé hrozny. „Druh tento přenesen byl králem Karlem IV. z okolí Remeše (v severní Francii) do Čech a pěstuje se od těch dob v okolí Mělníka. Ve Francii pěstuje se dosud v Burgundsku, kdež z něho chvalně známá vína burgundská vyrábějí. Ve Francii užívá se tohoto vína též k výrobě nejlepších druhů vína šumivého. Vína mělnická zámecká vděčí rovněž tomuto druhu za světovou známost.“

„BURGUNDSKÉ MODRÉ“. Réva burgundská dává malé, neúhledné, drobnozrnné hrozny, které však poskytují víno nejjemnější jakosti. Složení jeho jest nadobyčejně souladné, chuť jemně kořenná, vůně zvláštní, jemná a prchavá. Netušil Karel IV., otec vlasti, když francouzskou révu zde na Mělníku osazoval, jak dobře volil, neboť žádný jiný druh révy nepřizpůsobil se na Mělníku tak jako právě „burgundské modré“, a to proto, že našla zde réva ta skoro nejen tutéž půdu, ale i podobné poměry podnební jako ve francouzské své domovině.

Odcházejíce z vinice, prohlédli si ještě v hospodářském stavení starobylý *vinný lis* kládový i skalní sklepy o dvou poschodích. Po té odvážel ředitel své hosty k mělnickému zámku. Cestou dokládal:

„Okolí Mělníka proslulo svými vinicemi, kterým na opukových stráních výborně se daří, dostane-li se jim ovšem řádné péče. Proto také za války třicetileté utrpělo, jako veškerý život český, i vinařství ohromných škod, z kterých teprv v posledním čase pozvolna se sbírá.

Vinařství na Mělnicku nyní opět celkem ubývá, poněvadž mnozí malí nákladníci vinice ruší; nepěstujíť viničné hospodářství soustavně a proto i užitek je malý. Knížecí vinice se rozšiřují—ze záliby majitelovy ke starodávnému vinařství;*) kníže kupuje vinice a na příhodných místech zakládá i nové."

Kočár projel městem a zastavil se v nádvoří mělnického zámku; tam bylo živo. Konáť se *odzrňování hroznů* v době vinobraní v nádvoří zámeckém. Veškeré hrozny z vinic zámeckých zpracují se tu; na 2 velkých odzrňovačích s motorovým pohonem rozmělní a odzrní se denně na 100—150 *q* hroznů. Na 2 hydraulických lisech největšího typu lze rovněž denně šťávu ze 100 *q* hroznů vylisovati. V kvasírnách stojí 30 velkých kvasných kádí, které pojmou přes 1300 *hl* břečky čili rmutu a v úrodných letech bývají i dvakráte naplněny.

Když Vojtěch s profesorem kráčeli mimo skupinu žen tu zaměstnaných, náhle jedna ustala v práci, zahleděla se překvapeně na hocha a zvolala: „Vojtíšku!"

Vojtěch udiven vzhlédl a už k ní běžel. Byla to Vavrušková, jeho budějovická pěstounka. Brzy se shovořili. Vojtěch, jenž od té doby, kdy z Budějovic odejel, neměl o Vavruškových žádných zpráv a věděl jen, že se stěhovali někam za Prahu, zvěděl nyní, že mají domek a malé hospodářství ve vsi Mlázicích u Mělníka, Bětuška že je doma s rodiči a oba hoši ve světě. Vojtěch, rozradostněn setkáním, nechtěl přec Vavruškovou v práci zdržovati a proto na snažnou žádost její smluvil s panem profesorem, že nepojede toho dne do Prahy, ale zdrží se přes den u svých bývalých pěstounů.

„Snad bylo by vám milo prohlédnouti si zámek," nabízel ochotný průvodčí vida, že profesor i Vojtěch zrakem těkají po budovách nádvoří obklopujících a pověděl také něco z minulosti zámku.

Mělnický zámek stojí na místě hradu *Pšova*, rodiště sv. Lidmily, mizejícího v šeré dávnověkosti; býval majetkem

---

*) Do r. 1914 obsahuje výměra vinic knížecích i s najatými vinicemi 120 hektarů; je to největší viničný majetek v Rakousku.

a bydlištěm kněžen a královen českých, sláva jeho však zanikla po smrti vdovy po králi Jiřím Poděbradském, Johanny z Rožmitálu (1475). Hrad měnil pak majitele i tvar, až dostal se r. 1753 v držení knížecího rodu Lobkowiczů, jichž majetkem jest dosud.

Pan ředitel byl svým hostům průvodcem po zámku; okázal jim zbytek původní stavby „pod korytem", nejstarší části z doby Vladislavské, a část severozápadní, výstavbou nejpěknější: k věžovitému schodišti přiléhá zde stavba renaissanční o dvou patrech s krásnými loggiemi, ladnými sgraffity zdobenými. V druhém poschodí umístěna jest obrazárna knížecí s mnohými cennými díly starých mistrů. — Ve vedlejším křídle umístěno je v prvém poschodí *vinařské museum* obsahující též soubor veškerých potřeb k viničnému a sklepnímu hospodářství. Všechny téměř přízemní místnosti zámecké slouží odboru viničnému.

VINNÝ SKLEP ve skále pod zámkem mělnickým.

Zde jsou kvasírny a lisovna s velikým *hydraulickým lisem*, na němž mocným tlakem vykvašené matoliny se lisují.

Když výletníci stanuli ve velikém skalním sklepě, ozval se Vojta: „Hrozny jsem jídal, ale dosud nevím, jak ze zrnek hroznů může povstati opojný nápoj."

„Opojné jest víno do jisté míry, ale též posilňující, oživující, povzbuzující činnost ústrojů zažívacích a oběhu krve. ‚Mléko starců' kdosi dobré staré víno nazval. Mládí ovšem povzbuzení takového nepotřebuje."

„Víno dělá se ze šťávy hroznů. Viděli jste nový a v museu starodávný lis kládový. Šťáva vytlačená nemá ještě ani vůně

ani chuti vinné, neboť neobsahuje ještě lihu; ale má chut příjemně sladkou, která činí hrozny oblíbeným ovocem tabulovým. Za tuto chut děkují hrozny cukru zvanému *hroznový*. Znáte *hrozinky*, které jsou sušená zrnka vinná; tou měrou jak se zrnka scvrkají, usazuje se tento cukr na jejich povrchu v podobě velmi sladkého prášku.

Nuže, z tohoto cukru zrodí se líh. Když byly hrozny vytlačeny, ponechají se šťáva a matoliny v kvasírnách vlastní práci. Břečka tato zahřívá se sama sebou a veliké bubliny z ní vystupují, jako by se pod ní topilo. Toť právě *kvašení*; při tom rozkládá se cukr částečka po částečce ve dvě látky docela rozdílné: jedna jest líh; druhá plyn pouhému oku neviditelný. Líh zůstane tekutým, ztrácí pozvolna původní sladkou chuť a nabývá chuti vinné. Plyn však, kyselina uhličitá, správněji řečeno *kysličník uhličitý*, uniká za živého pohybu břečky, jakoby ve varu do vzduchu.

„Jak to, že jsou vína různé chuti?"

„Kvašením promění se cukr v líh a kysličník uhličitý, ale vzniká i řada jiných látek, které vínům dodávají teprv náležité a příznačné chuti. I z modrých hroznů lze dostati bílá vína, když slupky z hroznů před kvašením se odstraní, neboť jedině v těch jest barvivo, které lihem, kvašením vzniklým, se vyluhuje. Tak nabývají vína červeného. Současně vyluhuje se tříslovina, jež dodává červenému vínu chuti natrpklé. Po prvním kvašení dokvašuje ještě víno a vyjasňuje se zároveň. Z jara pak přetáčí se „mladé víno" do velikých sudů, jaké tu vidíte v chladném sklepě. V těch vyjasňuje se dokonale, nabývá náležité chuti a vůně — říkáme, že zraje."

„A co jest to *šampaňské?*"

„Výrobu dle vzoru francouzského zde uvidíte," vykládal ředitel vinařství. „Jméno vína toho je od krajiny Champagne (šampaň) ve Francii, kde nejdříve se vyrábělo. U nás připravuje se z nejlepších modrých hroznů; do šťávy přidá se zvláštních kvasinek, pak se stočí do lahví, a v těchto uzavřených lahvích se nechá víno za nižší teploty kvasiti. Kysličník uhličitý tvoří se pomalu, nemůže unikati a bývá pohlcen vínem. Kvašení do-

končí se teprv ve 2—3 letech, poté se kvasnice odstraňují, a přidává se roztoku čistého třtinového cukru. Nápoj třeba náležitě zchladiti, nežli se zátka otevře. Jakmile se uvolní, vyrazí kyselina uhličitá s výbuchem a šumící perlivý mok nalévá se do pohárů. Tak pije se v šumivém nápoji s rozkoší týž plyn, který vdýchán v jistém množství do plic by nás usmrtil."

Při prohlídce sklepa spatřil Vojtěch ve zvláštních odděleních stojany, na nichž v lahvích hrdlem šikmo dolů obrácených kvasí šampaňské.

„Česká země rodí nyní výborná vína, ovšem že nestačí spotřebě, a dováží se k nám množství cizích vín. Ale mimo mělnické jsou známa česká vína *žernosecké*, vypěstované v okolí Litoměřic, Lovosic a Zálesí, na stráních hlinitých, opukových a čedičových. Na půdě čedičové roste též víno *košťálovské*, které vůní upomíná na nejlepší rýnská vína; na půdě čedičové daří se též víno *střekovské*. Dle Labe pojmenováno v Beřkovicích víno *labín*, bílé z modrých hroznů burgundské révy připravené. Dobrý jest též *ryzlink* vysočanský, beřkovický, chrudimský, kolínský."

Nelze podceňovati snah k povznesení vinařství v Čechách; nyní zaujímají vinice u nás as 860 ha, a průměrná úroda činí as 10.000 hl vína. O vzdělání vinařů starají se mimo pomologickou a vinařskou školu v Troji odborné školy: česká na Mělníce, německá v Litoměřicích.

Vojtěch ptal se ještě na Beřkovice, které slyšel častěji v hovoru jmenovati. Zvěděl, že jsou *Beřkovice Dol.*, panství se zámkem, dvorem a vinicemi taktéž majetkem knížat z Lobkowicz.

Vinice sv. Ludmily rozkládá se na stráních svážejících se k Labi pod staroslavným zámkem mělnickým. Terasy byly značným nákladem r. 1895 z rozkazu knížete Jiřího z Lobkowicz obnoveny a osázeny pravou révou burgundskou.

I výrobu *koňaku*, silné lihoviny z vína, užívané též co léčiva, prohlédli si k posledu vedeni odborným průvodčím.

Po srdečném pohoštění ve sklepě zámeckém zašli si ještě naši výletníci na vinici sv. Ludmily, aby potěšili se půvabným pohledem na krajinu mělnickou.

Poté rozloučili se s ředitelem a zámkem mělnickým. Ze zámecké vinárny slyšeli ještě zpěv kroužku veselých studentův, a rozeznávali slova Vocelovy „písně krumlovské", příjemným hlasem přednesené:

KOŠIKÁŘ PŘI PRÁCI.

„Sláva dárci, země spáse,
onť nám *Labe* oslavil
vsadiv zemi ku okrase
révu, by v budoucím čase
vnuk na zdraví *Karla* pil!

„Když jsme v Mělníce, nesmíme opomenouti všimnouti si průmyslu košikářského," mínil profesor. „Na nádraží mám ještě času dost a ty k Vavruškovům také nezmeškáš."

„Říkala mi kdysi Marie, že viděla pěstování vrby košikářské u Zbraslavě," hlásil se Vojtěch (v. str. 386. díl I.).

‚Ano. Tam se košikaří už ode dávna, tam je i košikářská škola. Odtamtud povolala správa velkostatku hořínského r. 1811 několik košikářů na Šopku u Mělníka a zavedla zde tento průmysl, aby se zužitkovalo vrbin, kterými byly upevňovány břehy labské, ostrovy a území trpící povodněmi. Časem se výroba velmi zdokonalila, pobádaná též soutěží s Bavorskem, odkud jemnější zboží se sem dováželo. Zbraslavská škola pečovala o zavedení výroby košů též z cizozemského pletiva (esparta, tkanin, palmových listů atd.). Též rákosí rybničného, orobince, zmocnil se domácí průmysl zvlášť v krajině bakovské (str. 265 t. d.). Mnoho vychovanců z našich odborných škol, jaké zatím zřízeny v Hor. Jelení, ve Volyni, v Žamberku, na Křivoklátě a j., nalézá slušnou výživu v dílnách větších měst, zejména ve Vídni."

Když vstoupili do skladiště školy košikářské, (mělnické závody mají nyní i v Praze zřízený sklad), byli překvapeni

rozmanitostí a úhledností výrobků. Neobmezujeť se práce na koše trhové i domácí všemožných tvarů, hlavně též koše k dětským vozíkům, ale vyrábějí se tu vkusné květinové stojany, stoly a stolky, židle pletené, cestovní kufry a jiné a jiné věci.

„Kdo to jen všechno kupuje?" divil se Vojtěch.

„Vkusné zboží, které může soutěžiti s cizím, nalézá vždy odbytu i do vzdálené ciziny. Jest jen třeba, by výrobci vedle praktického výcviku přiučili se též odbornému kreslení, vkusné úpravě a vyznali se v souladu barev k ozdobě zboží užívaných. Ani materiál nesmí býti ledabylý. Jinde, zvlášť ve Francii, věnují výběru a pěstování různých druhů vrby velikou pozornost. A také u nás počíná se na zkušebných polích sázením rozličných druhů vrb vybírati a zkoušeti, které z nich nejlépe se osvědčí. Přívoz cizozemského materiálu z osad jest dnes velmi usnadněn, a věru, že výrobky mnohých prvotních národů, polodivokých, jak jsi mohl viděti v Náprstkově museu, mohou nám sloužiti za vzor jemné a důkladné práce pletařské. — Košikářství a pletařství má však pro naše poměry značný význam. Nejen, že hospodář zužitkuje sázením vrby pozemky, na nichž jindy nic lepšího nerostlo, ale košikářství a pletařství jest u nás hlavně drobným průmyslem domácím, v němž starci, ženy a děti mohou vypomáhati a k obživě rodiny tak přispívati."

Vojtěch rozloučil se s profesorem na nádraží a naznačenou cestou spěchal do Mlázic. Došel tam ještě dříve, než se Vavrušková vrátila z práce a tuze překvapil svého bývalého pěstouna i dceru jeho Bětušku. Když pak k večeři přišla i Vavrušková, nebylo povídání konce.

Na druhý den Vojtěch dle slibu profesoru Hájkovi daného chystal se k odjezdu do Prahy a nedal se nijak zdržeti. Musil však bývalým svým pěstounům slíbiti, že se k nim podívá někdy o prázdninách na delší dobu.

Otec Vavruška doprovodil Vojtěcha do Mělníka, a že bylo pokdy, zašli si k *Hořínu*.

„Tady, hleď, zřízena je rozsáhlá stavba vodní," ukazoval Vavruška Vojtovi. „Je to poboční průplav z Vraňan nad

Vltavou až sem, jímž dokončeno splavnění Vltavy z Prahy až do Mělníka."

„Vykládal nám o průplavu vraňansko-hořínském pan profesor," poznamenal Vojta (str. 123 t. d.), „a já už také o splavnění řeky a o jezech leccos vím."

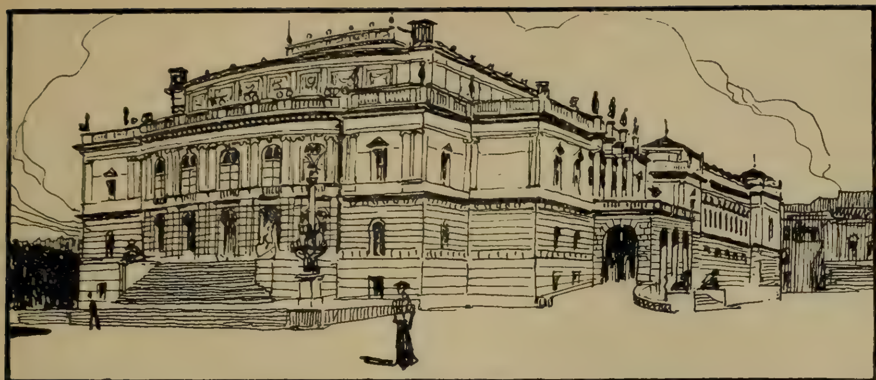
„Vida Vojtu!" zasmál se Vavruška, když mu Vojtěch pověděl mnohé z toho, co slyšel od svého profesora při výletu do Klecan a co mu vykládal Pavel Lhotův. „Bude z tebe naposled ještě nějaký inženýr!"

„Chtěl bych jím býti!" řekl Vojta s rozzářenýma očima.

„Vidíš, hochu, toho bychom si byli nepomyslili, když tě pan Holík v Budějovicích k nám přivedl, že z tebe bude student a že budeš mít takové plány. Jen se drž! A až budeš jednou pánem, vzpomeň si také na starého Vavrušku."

„Ba, vzpomenu, a na všecko dobré, co jste mi prokázali," ujišťoval Vojtěch dojat. Na nádraží mělnickém rozloučil se srdečně s Vavruškou a sliboval, že dojista o prázdninách přijde.

DŮM UMĚLCŮ „RUDOLFINUM“ V PRAZE.

XXX.

JANŮV ÚRAZ.

(Dům umělců „Rudolfinum“ — Koncertní síň. Obrazárna. — Záchranná stanice. — C. k. všeobecná nemocnice. — Nemocenská pokladna. — Úrazová pojišťovna. — Kliniky. — Čeští lékaři. — Sanatorium. — Kostel sv. Kateřiny. — Karlov. — Letohrádek „Amerika“. — Česká dětská nemocnice. — Stát. trestnice na Pankráci. — Klementinum. — Bohoslovecký seminář. — Hvězdárna. — C. k. universitní knihovna. — Palác Clam-Galasský. — Kostel sv. Jiljí. — Museum umělecko-průmyslové. — Klášter sv. Anežky. — U Milosrdných. — Knihtiskárna; grafický závod.)

Za několik dnů po Vojtěchově návratu z Mělníka započalo se na realce opět pravidelné vyučování. Vojtěch pilně studoval a činil opravdu svým pokrokem radost dobrodinci svému. Jan pracoval v továrně a pracoval tam s radostí, protože denně se novému přiučoval. V neděli bývali oba bratři pospolu; někdy vyšli si na procházku, doprovázeni často profesorem Hájkem, jenž jim byl ochotným vykladačem, jindy zase navštívili divadlo nebo nějaký koncert, jejž jim profesor Hájek doporučil. Jan chtíval za bratra platit, měltě již velmi slušnou mzdu v továrně; ale profesor Hájek nedopustil. „Výlohy za Vojtu zapravuji sám; to už, Jene, mi přenechte. Vím, že střádáte, schovejte tedy i to, co byste za Vojtu zaplatil.“

Jan byl rád; ne proto, že ušetří více, ale že viděl, jak profesor o svého svěřence pečuje. Přimlouval Vojtovi, ať se jen učí, aby z něho měl pěstoun jeho radost; ale Vojtovi nebylo takového přimlouvání třeba. Činil se a záhy vynikal ve škole nade všemi ostatními.

Ani mimo školu nezanedbal příležitosti, kde by se vzdělal a poučil; vedle četby dobrých knih všímal si všade pilně všeho, co ho zajímalo a o čem soudil, že by mu mohlo být prospěšno.

Několikráte byl s Janem na nedělním koncertě v ,,*Rudolfinu*". Krásná tato budova, také ,,dům umělců zvaná", vystavěná dle plánů architekta Zítka (viz i str. 16. t. d.) při břehu vltavském blízko staré řetězové lávky (jež v nejnovější době nahrazena je novým mostem kamenným), obsahuje vedle veliké *koncertní síně* také ještě bohatou sbírku maleb, kreseb i rytin znamenitých mistrů českých i cizích. Také tuto *obrazárnu* navštívil Vojtěch s Janem. Těšil se, že si tak s Janem pomalu prohlédnou všecky znamenitosti Prahy. Ale zhatily se mu tyto plány. A to bylo tak.

Jednoho dne bylo Janovi v továrně při práci přemístiti těžké součásti jakéhosi nového stroje. Na místo, na němž ležel onen kus stroje, nebylo lze zavézti pojízdného jeřábu, proto použili několika dělníkův, aby pomocí pák a zdviháků posunuli těžké břemeno na pravé místo. U jednoho zdviháku pracoval též Jan. A právě tam číhalo ukryté neštěstí. Zdvihák při obtížné práci se rázem porouchal, cosi v něm se skřípotem prasklo — a nežli se kdo nadál, svalila se tíha na Jana. Jan zasténal i upadl v mdlobu.

Soudruzi chvatně vyprosťovali Jana z pod břemene. Ale nebylo již platno. Jan odnesl nehodu velmi těžkým úrazem. Přichvátal k němu ihned *závodní lékař*, aby poskytl pomoci, ale když ohledal rány, poručil rychle dopraviti Jana do *c. k. všeobecné nemocnice* u Karlova náměstí. Přiběhl i mistr Lhota všecek rozrušen Janovým neštěstím.

Před továrnou brzy zastavil vůz záchranné stanice, zvaný *ambulance*, Jana dosud v mdlobě ležícího uložili rychle na no-

sítka, vložili do vozu a úprkem ujížděli k nemocnici ulicemi pražskými.

Jana probudila ze mdloby těžká bolest. V noze silně řezalo a též v boku cítil palčivou bolest. Otevřel s námahou oči a uviděl se v přijímací kanceláři všeobecné nemocnice. Lékař, jenž byl k němu zavolán, poručil rychle odnésti Jana do operačního sálu a zatím napsal nález lékařský.

Když Jana kladli na operační stůl, opustily jej síly úplně, takže nevěděl od té doby, co se s ním stalo. Procitl teprve na čisté nemocniční posteli v prostorné světnici, kdež mimo něj bylo ještě více různě nemocných lidí. Po procitnutí necítil Jan již oněch palčivých bolestí, i snažil se povstati; ale tu již k němu přichvátala *ošetřovatelka* a vlídně mu pravila: „Jen klidně ležte! Poranění vaše bylo příliš vážné, ale lékaři doufají, že budete opět úplně zdráv, poslechnete-li ve všem jejich rady. Nyní nařídili, byste klidně ležel, neboť musí zvláště zlomený úd v klidu srůstati!“

Jan namáhavě vzpomínal, co se s ním v poslední době dělo. Byl tak sláb, unaven a rozpomenutí na neštěstí dalo mu tolik práce. A v tom unavení zavřel oči a usnul . . .

O neštěstí ještě toho dne dozvěděl se Vojtěch, i pospíchal do nemocnice, aby Jana navštívil. Řekli mu tam, že mu bude dovoleno nemocného navštíviti až později; nyní lékaři zakázali rušiti nemocného z klidu. I vyptal se na poranění Janovo a zvěděl, že měl nohu zlomenou na dvou místech a mimo to vnitřní zranění, při němž nutna byla rychlá *operace*.

Vojtěch nemeškal a napsal o neštěstí Marii do Nymburka; v dopisu slíbil, že jí oznámí, kdy bude moci Jana navštíviti. Mimo to zašel i ke Lhotovům, aby se vyptal, jak neštěstí vzniklo, a konečně se vypravil i k Mírovským, aby přátele zpravil o neštěstí.

„Musíte napsati též panu Vrbovi, poručníku!“ připomenul mu vhodně Mírovský a Vojtěch učinil tak ihned.

„A jak bude s náklady léčení, když teď Jan nevydělává?“ tázal se starostlivě Vojtěch.

„O to starostí nemusíte míti,“ odvětil Mírovský. „Každý dělník musí býti pojištěn u *nemocenské pokladny* a *úrazové pojišťovny.* I Jan, poněvadž pracoval v továrně, jest jistě u obou pojištěn a na ně přechází nyní povinnost, aby se o vyléčení jeho staraly.“

„Máte pravdu, pane Mírovský; vždyť mi Jan sám kdysi říkal, že mu strhují se mzdy na úrazové a nemocenské pojistění.“

„Nemocenské pokladny zřízeny byly dle zákona z 30. března 1888 na pojišťování dělníků pro případ nemoci,“ poučoval nyní Mírovský. „Dle toho zákona musí každý zaměstnavatel přihlásiti do tří dnů po přijetí dělníky své u nemocenské pokladny. Z každé koruny mzdy platí dělník 2 h (2%), zaměstnavatel 1 h (1%) příspěvku do nemocenské pokladny. Za to má dělník nároky, aby mu po čas nemoci vypláceno bylo 60% denní mzdy jako podpora, aby byl bezplatně léčen a dostával zdarma léky a to nejdéle po 20 týdnův. I v nemocnici může býti léčen dělník na útraty nemocenské pokladny, což asi bude též při vašem bratrovi. Také o rodinu nemocného je postaráno pojištěním tímto, aby netrpěla nouze.“

„Ale to je výtečné zařízení!“ horoval Vojtěch.

„Ano, velmi dobré zařízení. A neméně dobré jsou úrazové pojišťovny,“ odvětil Mírovský. „Úrazové pokladny dělnické zřízeny byly dle zákona z 28. prosince 1887 na pojištění pro případ úrazu dělníků v rozličných závodech zaměstnaných. Stane-li se dělník dočasně nebo trvale k výdělku neschopným tím, že přišel při práci v živnosti k úrazu, má nároky na podporu z úrazové pojišťovny. Zaměstnavatel musí dělníky zaměstnané k pojišťovně přihlásiti; pojišťovna vyměří výši poplatku, z něhož zaměstnavatel platí $^{9}/_{10}$, dělník $^{1}/_{10}$. Poplatek není při všech živnostech stejný; výše řídí se dle nebezpečí úrazu. Stane-li se dělník jen částečně neschopným výdělku, vyměří se mu trvalý důchod nejvýše do poloviny (50%) jeho roční mzdy. Je-li úplně neschopným ku práci, dostává 60% roční mzdy. Kdyby pojištěný dělník přišel o život, musí dostati rodina jeho, kterou živil, důchod, a to vdova 20%, každé

ulte 10—15%, ale pro celou rodinu nejvýše 50% mzdy pojištěného dělníka. A roční mzda se počítá pravidelně za 300 pracovních dní."

„Ah, jak se mi ulehčilo," pravil Vojtěch. „Vím nyní, že o Jana bude postaráno, i kdyby ku práci byl neschopný, a toho se nejvíce bojím při těžkém úrazu jeho. Pojištěn jistě byl! Musím o tom napsati také Marii, aby neměla zbytečných starostí."

„To učiňte," radil Mírovský i dodal: „A kdybyste vy nebo bratr váš potřebovali v této věci nějaké rady, jen ke mně přijďte! Mohu říci, že dobře znám nemocenské a úrazové pojišťování dělnictva, poněvadž jsem sám byl delší dobu ve výboru naší nemocenské pokladny. Nemocenské pokladny zřizují se různé, jako společenstevní, bratrské, spolkové, závodní, stavební, ale nejvíce dělnictva pojištěno jest u okresních nemocenských pokladen."

„A jak by bylo s tím, kdo by nebyl nikde pojištěn a přece by se roznemohl?" tázal se Vojtěch.

„I o takové jest dosti postaráno. Jsou zřízeny nemocnice veřejné, v nichž chudí jsou zdarma léčeni."

„Skutečně; vždyť si vzpomínám, že i náš tatíček zdarma byl léčen v *okresní nemocnici* v Počátkách," smutně pravil Vojtěch.

„Jan jest ve všeobecné nemocnici, že ano? Také tam byl by zdarma léčen, kdyby ani nebyl u nemocenské či úrazové pokladny pojištěn, neboť i tato nemocnice jest veřejná a nemajetní mají v ní právo na bezplatné léčení. Všeobecná nemocnice vydržována jest státem a byla založena r. 1790; může v ní léčeno býti na 2000 nemocných. Má různá oddělení (*kliniky*, jež jsou součástí lékařských fakult [viz str. 33. t. d.] universit české a německé), jako oční, vnitřní, ušní a j.; na jednotlivých klinikách lze v určité dny a hodiny bezplatně poraditi se o nejrůznějších nemocech. Tam také universitní profesoři vyučují studující lékařství čili *mediky*. Mezi lékaři-profesory české university, kteří na klinikách působí, jsou přemnozí, jichž zásluhou česká věda lékařská získala si slavného jména; tak

ku př. pro nemoci vnitřní profesoři *Em. Maixner*, *J. Thomayer*, profesor očního lékařství *J. Deyl**) a mnozí jiní."

Mimo všeobecnou nemocnici jsou zřizovány zemské nemocnice s bezplatným léčením. U nás v Praze jsou i některé nemocnice soukromé neb klášterní; nejznámější jest nemocnice u Milosrdných bratří. Pro zámožnější jsou nyní v oblibě *sanatoria* (léčebné ústavy).**)

„V Praze jest o nemocné velmi dobře postaráno," poznamenal Vojtěch.

„Ve městě s větším počtem obyvatelstva musí tak býti, neboť tu jsou případy onemocnění častější, tu nakažlivé nemoci se rozšiřují; mimo to při ruchu na ulicích snadněji přijde chodec k úrazu. Však pro ten případ zřízena v Praze *záchranná stanice*, kde lékaři zdarma a rychle poskytnou onemocnělým na ulici první pomoci, odkud také vypravují se vozy pro přepravu nemocných."

Když se Vojtěch loučil a děkoval za poučení, sliboval mu Mírovský, že navštíví Jana v nemocnici, až bude k němu přístup dovolen. A Vojtěch kráčeje k domovu v duchu probíral všechna zdravotní opatření pražská, chválil je, ale myslil si: „Kéž bych jich nikdy nepotřeboval! Zdraví jest největší poklad! Ubohý Jan . . ." —

Doma neměl Vojta stání. Všichni ho chlácholili, jak jen mohli, ale Vojta stále jen, co as je s bratrem, jaká asi byla operace, kdy se bratr uzdraví.

Na druhý den, byla středa, Vojtěch už ke třetí hodině odpolední spěchal přes Karlovo náměstí k nemocnici. Byl rád, že jej pustili k bratrovi, a jejich shledání bylo velmi tklivé. Jan dle příkazu lékařova nesměl tuze mluvit, ani Vojtěchovi nebylo dovoleno dlouho u bratra zůstati. Slíbil Janovi, že vyřídí vše u mistra Lhoty a nerad odcházel na pobídku ošetřovatelky.

---

*) Viz též str. 234. t. d.

**) V nejnovější době zřízeno je v Praze velkolepé *Pražské sanatorium* v Podolí, pod hradbami vyšehradskými, vzorně vypravené všemi moderními vymoženostmi v oboru léčení a ošetřování nemocných. Největší zásluhu o vybudování tohoto ústavu, jenž je z nejlepších v celé Evropě, má universitní profesor dr. Jedlička.

Když za dva dny na to k večeru přišel domů profesor Hájek, potěšil Vojtu nesmírně.

,,Vyhledal jsem dnes v nemocnici lékaře Jana ošetřujícího. Řekl mi, že poranění bylo povážlivé, že však Janovi nehrozí nebezpečí a že za několik týdnů bude zdráv. Ovšem bude prý třeba, aby ještě delší dobu se šetřil. V neděli můžeš Jana zase navštíviti. Nebude už třeba té úzkostlivosti jako ve středu."

Vojta dojat děkoval profesorovi za jeho starost a ještě toho večera napsal lístek Pavlu Lhotovi, nechtěl-li by jít k Janovi v neděli odpůldne.

Pavel v neděli přišel brzo po obědě, aby doprovodil Vojtu. U Jana prodleli dobrou hodinu. Mluvili tiše a povážlivý Pavel nedovolil, aby Jan, značně zesláblý, vůbec se mluvením tuze namáhal.

,,Budu dlouho ležet, vím to," řekl Jan smutně.

,,Než se uzdravíte," chlácholil Pavel, ,,bude tu zatím jaro. Budeme s vámi chodit na procházku do sadů, abyste se hodně zotavil. S ostatním nedělejte si starostí. Vše je dobře zařízeno."

,,Vím, že budu dostávati z úrazové pojišťovny," řekl Jan, ,,ale nebudu si moci ničeho ušetřiti."

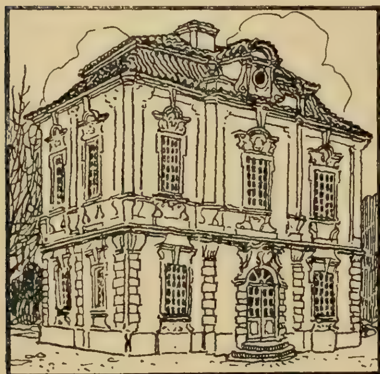
,,Však to nebude tak dlouho trvat," těšil Vojtěch. ,,Budeš v dohledné době zase zcela zdráv. Teď jen se šetři a nelam si hlavu zbytečným přemýšlením." —

Když po čtvrté hodině vyšli Vojtěch a Pavel z nemocnice, navrhl tento: ,,Je tak hezky, projděme se ještě trochu, nepospícháte-li."

,,Nespěchám," řekl Vojtěch.

Šli tedy spolu směrem ke Kateřinské ulici, kde se pne za zahradní zdí kostel *sv. Kateřiny* se štíhlou věží, a pověděl, že ten chrám i bývalý klášter, teď ústavu choromyslných (viz str. 169 t. d.) sloužící, je dílo Kil. I. Dintzenhofera (viz str. 10. i jiné t. d.), a že v chrámu jsou překrásné nástropní malby freskové slavného V. V. Reinera (viz str. 235. t. d.). Vojtěch pamatoval se na Reinerovy fresky u sv. Tomáše, Pavel doložil, že i v kostele u Křižovníků (str. 26. t. d.) je ozdoben strop malbami tohoto umělce.

Ulicí „U Karlova“ potom došli až k jiné památné budově, k letohrádku zvanému „*Amerika*“, který K. I. Dintzenhofer vystavěl pro českého šlechtice Michnu z Vacinova, a jenž cení se jako překrásná památka „pražského baroka“. Od letohrádku kráčeli pak ulicí podél novodobé stavby porodince a mimo nalezinec (viz o dobročinných ústavech zemských str. 169. t. d.) přímo ke chrámu Panny Marie *na Karlově.* Vojtěch znal pověst o staviteli chrámu tohoto v době Karla IV. a vstoupil s Pavlem dovnitř, aby si prohlédli smělou klenbu kostelní. Proti Karlovu upozornil Pavel Vojtěcha na budovu *české dětské nemocnice* císaře Františka Josefa. Když od Karlova s bývalých hradeb novoměstských nad příkrým svahem rozhlíželi se po *Nuselském údolí,* ukazoval Pavel Vojtěchovi ještě rozsáhlý soubor budov mužské *trestnice* státní na Pankráci na protějším návrší.

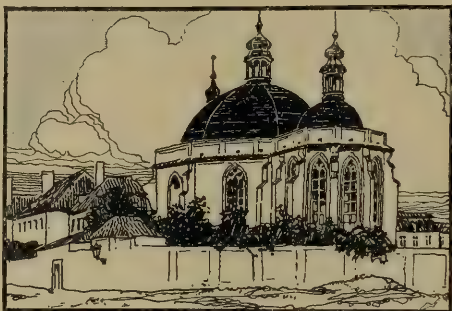
LETOHRÁDEK „AMERIKA“.

Stmívalo se již, v údolí rozsvěcovali lucerny v ulicích, i okna domů se rozsvěcovala a v rozsáhlém nádraží nuselsko-vršovickém rovněž míhala se četná světla.

Mladí přátelé pomýšleli na návrat, šli spolu až na Karlovo náměstí, kde se Pavel rozloučil s Vojtou a spěchal do Karlína.

Mezi týdnem jednou měl Vojtěch příležitost seznati jinou zajímavost Prahy. Profesor Hájek vypůjčoval si knihy z universitní knihovny a požádal Vojtěcha v den, kdy bylo náhodou dopoledne prázdno, aby mu pomohl odnésti knihy, jež chtěl vrátit. Vojtěch šel ovšem s radostí. Šli přes nábřeží Františkovo až na náměstí k mostu, kde vešli proti kostelu Křižovnickému do nádvoří rozsáhlé budovy, zvané *Klementinum.* Vojtěch znal již tuto budovu z venčí i z nádvoří, chodíval tudy někdy; také věděl, že to bývalá *kolej jesuitská,* v níž proti křižovnickému

klášteru umístěn dnes *seminář bohoslovecký*, kde obývají jinoši vzdělávající se ke stavu duchovnímu. Při něm je kostel *sv. Salvatora*, vchodem do náměstí obrácený. V přilehlém prvním dvoře je socha studenta z r. 1648, upomínající na obhajování Prahy proti Švédům. Z prvního nádvoří vejde se podle kostela sv. Klimenta, přináležejícího též ke Klementinu, do druhého nádvoří, nad nímž zvedá se *universitní hvězdárna* (odkud také oznamuje se Pražanům poledne praporcem). V budovách přilehlých umístěny jsou universitní posluchárny. Vojtěch šel s profesorem Hájkem přes nádvoří až do průjezdu vedoucího k náměstí Marianskému, a po širokých, nízkých, starých schodech stoupali z průjezdu k místnostem *c. k. universitní knihovny*. V první místnosti spatřil Vojtěch u stolu mnoho lidí čtoucích nebo vypisujících si z knih vypůjčených. Knihu v knihovně si vypůjčiti a tam jí užívati může každý; domů půjčují se podle knihovního řádu jen profesorům středních a vysokých škol i podobných ústavů. Sluha nesoucí náruč knih otevřel vysoké dveře, za nimiž spatřil Vojtěch rozlehlý sál s policemi, plnými vázaných knih.

KARLOV.

„Takových sálů je tam řada,“ vysvětloval profesor Vojtovi, udiveně hledícímu, „zvláště jeden z nich je velmi nádherný. Až bude jednou pokdy, požádám známého mi úředníka, aby nás knihovnou provedl. To uvidíš teprve knih! Čítáť dnes knihovna asi 380 tisíc svazků, mezi nimiž drahocenné rukopisy a jiné znamenité památky písemnictví a umění českého.“

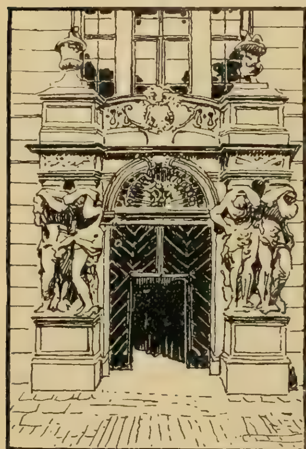
Trvalo chvíli než profesor odevzdal knihy a vypůjčil si nové; zatím Vojtěch se zájmem prohlížel si pestrou směsici čtenářů v knihovně. Byli tu studenti i starší již pánové, byly

tu i studentky; všichni horlivě pracovali. Vojtěchovi se to líbilo a těšil se, až jednou sám sem bude moci choditi.

Profesor, jemuž se o tom zmínil, doložil:

,,Takováto knihovna je velikým dobrodiním všem, kdo chtějí z knih něčeho se dověděti, něčemu se naučiti. Těm, kdo oddali se vědám technickým, slouží také knihovna technická, umístěná v budově německé techniky nedaleko odtud, v Husově třídě."

Z Klementina vyšli profesor s Vojtěchem na Marianské náměstí a zahnuli na pravo do Husovy třídy, na jejímž nároží stojí mohutný *palác Clam-Gallaský* z počátku 18. století se sochařskou výzdobou M. Brauna (viz str. 25. t. d.), z níž nejvýznačnější je portál se sochami obrů. Husovou třídou potom ubírali se mimo gotický kostel dominikánský *sv. Jiljí*, a mimo nevzhlednou budovu *německé techniky* na *Perštýn*, odkud pak přešedše Ferdinandovu třídu Spálenou ulicí pokračovali na cestě k domovu. —

PORTÁL PALÁCE CLAM-GALLASOVA.

Bylo tu pololetí a Vojtěch přinesl tak pěkné vysvědčení, jakého ještě neměl. Byl všecek rozradostněn a těšilo ho nesmírně, že také svému pěstounu učiní radost.

,,A jak se Jan zítra potěší, až mu vysvědčení okáži," pravil si hoch v duchu, chystaje se na druhý den, v neděli, k návštěvě bratra v nemocnici. Odpůldne ještě zašel k Mirovským a pak do Karlína ke Lhotovům.

Nedělní dopoledne věnoval Vojtěch v průvodu Pavlově návštěvě *umělecko-průmyslového musea*, kam už dlouho toužil se podívati. Budova musejní, proti Rudolfinu, přiléhající pozadím k starému židovskému hřbitovu, chová drahocenné, přebohaté sbírky předmětův uměleckého řemesla (viz str. 48. t. d.), má i bohatou knihovnu s čítárnou. Z musea, kde se

Vojtěch nemohl vynadívati na všecko to množství krásných věcí skleněných, porculánových, hliněných a kameninových, prací ze železa i jiných kovů, přerozmanitého nábytku i jiného nářadí, vesměs vzácných památek uměleckého řemesla českého i cizího, zašli si přátelé ještě k bývalému *klášteru blahoslavené Anežky*. Klášter tento, obsahující památky stavební z poloviny XIII. století (založen byl Anežkou, nejmladší dcerou krále Přemysla Otakara I.), v pozdějších dobách velmi sešel, a bylo jeho prostor užíváno k účelům světským. V bývalé kapli bylo dokonce skladiště hadrů! Teprve před nedávnými lety zakoupena byla jeho část z majetku soukromého a opravuje se. Také blízký *klášter Milosrdných bratří* prohlédl si Vojtěch aspoň z venčí. Pavel připomenul, že tu při kostele sv. Šimona a Judy stával už ve XIV. století špitál. Kaple později přestavěna na kostel, po bělohorské bitvě pak uveden sem byl řád Milosrdných bratří, pečujících o nemocné. Ti tu zařídili nemocnici pro chudé.

Okolí kláštera bl. Anežky a Milosrdných bratří v poslední době velmi se změnilo assanací (viz str. 58. t. d.). (Od nové čtvrti vysokých domů vede odtud *most Sv. Čecha* přes Vltavu pod stráň letenskou.) —

Profesor Hájek vedle svého povolání učitelského byl ještě jinak činným. Výsledky svých badání přírodovědných ukládal ve spis, jejž hodlal vydati tiskem. Dílo bylo již hotovo a v tiskárně je sázeli. Profesoru Hájkovi posílali otisky této sazby na dlouhých papírových pruzích, aby mohl chyby, jež tam sazeč učinil, opraviti a případné změny ještě naznačiti. Tyto opravené otisky (*korrektury*) donášel Vojtěch do tiskárny, jejíž veliká budova stojí na rozhraní Nového města a Vyšehradu. V pisárně knihtiskárny znali už dobře čilého hocha a vlídný pan faktor (jenž je nadřízen sazečskému oddělení tiskárny a jenž od Vojtěcha korrektury přijímal) často s ním pohovořil.

Jednou osmělil se Vojtěch a řekl profesoru Hájkovi, bera od něho korrekturu:

„Bývám tak blízko míst, kde se dělají knihy, a přece jsem této práce neviděl. Jak rád bych jednou spatřil vnitřek knihtiskárny!"

„Počkej tedy," usmál se profesor, „napíši ti lístek. Bude-li mít pan faktor chvílečku pokdy, ukáže ti, jak se v knihtiskárně pracuje."

Vojtěch chvátal nedočkavě do knihtiskárny; když faktor přečetl lístek a s úsměvem pohleděl na Vojtěcha, lekl se tento, že nebude jeho přání vyhověno. Ale nebylo tomu tak.

„Pojďte tedy, mladý muži," řekl faktor žertovně, „ukáži vám tajemství černého umění."

Potom vedl zvědavého Vojtěcha do *sazáren*, dlouhých, světlých místností, kde před nízkými skřínkami (říkají jim „kasy"), umístěnými na regálech mírně nakloněných, stáli sazeči. V drobných přihrádkách, na něž každá skřínka rozdělena, viděl Vojtěch spousty kovových hranolků s literkami, které sazeči hbitou rukou z příhrádek vyjímali a skládali do příručního rámečku kovového v řádky. Z těchto řádků skládaly se pak celé plotny sazby pro tisk. Vojtěch divil se, jak hbitě sazeč, nahlížeje do rukopisu, podle něhož je mu sázeti, vybírá literky a jak rostou řádky.

„Co tu sazeč vysadí," vykládal ochotný faktor, „otiskne se na pruh papíru — —"

„Ah, vím, to je korrektura, jakou posíláte panu profesorovi," vpadl Vojta.

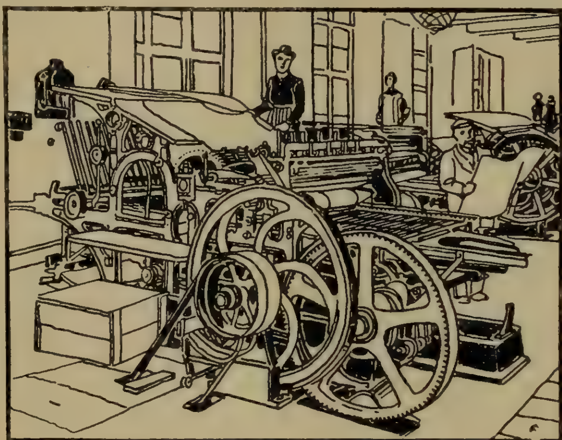
„Ne, milý příteli," opravoval průvodce, „tento otisk dostane náš *korrektor* (oprávce), jenž porovnává jej s rukopisem, dle něhož bylo sázeno, a označuje chyby. Ty pak sazeč opraví a teprve nový otisk posíláme k další opravě autorovi, t. j. tomu, kdo knihu nebo článek napsal."

Ještě více divil se Vojtěch, když byl zaveden v oddělení *sázecích strojů*. Sazeči tu stáli před stroji velmi složitými a jejich práce podobala se psaní na psacím stroji, jejž Vojta již znal. Jakmile sazeč podle rukopisu vyklepal celý řádek, srovnal ve stroji řadu formiček na písmo, tvořící rovněž

celý řádek. Potom pohnul zvláštní pákou, roztavený kov písmenkový vtekl do formy a ulila se tak celá řádka.

„Je-li chyba v řádce, nutno ji ovšem vysázeti znovu," poučoval faktor; „tento nedostatek sázecího stroje vedl k vynalezení jiného způsobu, který vidíte tuto; je rozdělen ve stroj psací a ve stroj licí. Na stroji psacím sazeč vyklepá nejprve strojem do zvláštního pruhu papíru otvory v určité poloze, odpovídající zařízení licího stroje, v němž pak podle těchto otvorů vylévají se samočinně jednotlivá písmenka a skládají hned sama v řádky. Stroje sázecí jsou, jak vidíte, velmi složité."

Vojtěch nevycházel z údivu. A což teprve, když zaveden byl v rozsáhlou strojovnu a zřel na vlastní oči, jak stroje (*lisy*), hnané elektřinou a obsluhované tiskaři, otiskují na veliké archy sazbu i obrázky.

KNIHTISKAŘSKÝ LIS.

Dychtiv zvěděti, jakým způsobem zhotovují se desky, s nichž obrázky se otiskují, zaveden byl Vojta úředníkem, jemuž jej faktor předal, do oddělení *reprodukčního*. Tam zase mu okázali a vysvětlili, jak se původní obraz (*originál*) fotografuje, jak se fotografie přenáší na kovovou desku, a jak leptáním žíravinou vzniká na desce obrázek vyhloubený (negativ), jenž vypracován (t. zv. klišé) přibíjí se obyčejně na dřevěný špalíček; v této úpravě (říká se mu „štoček") zasazuje se do stroje tiskařského.

Také způsob, jakým vznikají barevné obrázky, překvapil Vojtěcha; seznal, jak podle zásady, že všecky odstíny barev vznikají složením tří barev základních, červené, žluté a modré,

připravují se v oddělení reprodukčním pomocí barevných skel fotografie, jimiž obrázek rozložen je na tři barvy. Tak zhotoví se tři klišé, jedno pro červenou, druhé pro žlutou, třetí pro modrou barvu. Tisknou se pak, barva za barvou, přesně na totéž místo, a dávají zase v otisku obrázek týchž barev, jako byl originál. Tomu říká se *reprodukce tříbarevná.*

Vojtěch byl by rád ještě déle prodlel ve velkolepém závodě a spatřil ostatní jeho oddělení, zvláště kamenotisk (*litografii*), ale viděl, že čas pokročil. Slíbilť Janovi v nemocnici návštěvu, a proto poděkovav radostně, spěchal ze závodu. Dostalo se mu od ochotného úředníka úhledné knížečky, v níž vyobrazena byla všecka oddělení závodu. Z úvodních slov této knížečky zvěděl, že závod, jehož jméno je „Unie“, patří mezi nejčelnější *grafické závody* v mocnářství našem a že dostalo se jejím pracím, zvláště z oboru reprodukčního, vysokých vyznamenání na výstavách u nás i za hranicemi.

V průjezdě všeobecné nemocnice dohonil Vojtěch k největšímu svému údivu — starého pána Kolarského. Ten šel také Jana navštívit a byl rád, že se nemusil dlouho doptávati. Vojtěch jej tam zavedl přímo. Starý pán byl toho dne neobyčejně vlídný a na cestě z nemocnice dal se vyprovoditi Vojtěchem až k svému domu, vyptávaje se ho na vše možné; jevil upřímnou účast s osudem obou bratří.

VŮZ ZÁCHRANNÉ STANICE.

ŘÍP.

XXXI.

K STŘEDOHOŘÍ.

(Libšice. — Kralupy. — Nelahozeves. — Antonín Dvořák. — Zdymadlo miřovické. — Park veltruský. — Jenšovice. — Říp. — Čedič. — Rozhled s Řípu. — Odchylky magnetické střelky. — Roudnice. — Z dějin Roudnice. — Bohuslav a Jan Hasištejnští z Lobkovic. — Humanismus. — Budyně n. O. — Libochovice. — J. Ev. Purkyně. — Jiří Popel z Lobkovic. — Hasenburk, Klapý. — Třebenice. — Rozhraní národnostní. — Ovocnictví na Třebenicku. — Podsedlice a kraj granátový. — Dobývání granátů. — Český diamant. — Lovosice.)

Nastalo jaro a Jan stále ještě byl v nemocnici. Noha již srostla, leč chůze činila mu dosud obtíže. Lékaři při prohlídce říkávali: „Ku podivu, že se tak uzdravuje ten slovácký hoch. Ale mládí a přirozené zdraví mnoho zmůže."

Nyní se již Jan procházíval za pomoci některého zdravějšího soudruha nemocničními dvory a sady. Zdravý, čerstvý vzduch jej ještě rychleji zotavoval a časté návštěvy přátel osvěžovaly nemocí zkrušenou duši jeho. Zvláště Vojtěch často přicházel sám nebo zase s Pavlem Lhotovým, aby Jana navštívil. Často v neděli odpoledne zašli do nemocnice k Janovi Mírovský s paní či s Jaroslavem. Pan Kolarský často se Mírovských vyptával, jak se Janovi daří; jevil značný zájem

o hochovo zdraví. I Marie přijela z Nymburka, by se s Janem potěšila. Leč Marie přinesla mu mimo potěšení nové starosti.

Při své návštěvě vypravovala Marie, že její dobroditelka, slečna Prousková, míní se v prázdninách provdati za pana učitele Příhodu z Mnichova Hradiště.

„A co bude s tebou?“ tázal se úzkostlivě Jan.

„Slečna mi slíbila, že mi opatří místo v některém obchodě nebo továrně. Ostatně mi psala opět moje milá Hlaváčková, která mi byla druhou matkou, abych k ní přijela. Muž její, chudák, po velikém trápení zemřel, ona všechno v Jílovém prodala a přestěhuje se počátkem září do Nového Města nad Metují. Mám tu její dopis, přečti si jej,“ a podala Janovi těžkou, upracovanou rukou psaný list.

Jan pozorně četl o smrti Hlaváčkově, o pohřbu, o všech těch smutných událostech rodinných, až mu slzy vstoupily v oči. Četl na konec: „Mařenko zlatá, tak jsem na tebe zvykla jako na vlastní dceru, ani nevíš, jak mi po Tobě bývalo smutno. Jen přijeď za mnou do Nového Města! Mám tam vzdálenou tetu, snad se Ti tam místo v továrně najde, když tedy máš tu obchodní školu, a kdyby ne, půjdeme zase se zbožím, však Pán Bůh dá, že se uživíme . . .“ Tu nezdržel se vzlykotu a objav Marii, pravil: „Zlaté srdce!“

„Co myslíš tedy, Jene?“ tázala se za chvíli Marie.

„Slečna Prousková udělala pro tebe mnoho,“ řekl Jan. „Ani jí dost nemůžeš býti za všechno vděčna. Ona by chtěla opatřiti tobě dobrou budoucnost, ale svého štěstí tobě obětovati nemůže. Toho po ní žádati nelze. Nuže, půjdeš k Hlaváčkové. Jde tu jen o čas mezi provdáním slečny a přesídlením Hlaváčkové do Nového Města. Ty nesmíš přece slečny obtěžovati novou starostí, když před svatbou bude míti jistě vlastních starostí mnoho.“

Marie divila se rozumu Janovu. Takto mluviti jej dosud neslyšela. Zapomínala, že v nemoci měl Jan tolik času promysliti život svůj i sourozenců svých a že tomu také celé hodiny věnoval.

V tom přišel za Janem Vojtěch, jenž ani nevěděl, že Marie jest tu návštěvou. Tím více se potěšil, když uviděl sestru. A když mu všechno pověděli, měl hned radu pohotově:

„Víš, Jene, jak si vyděláme všichni? Mám nápad — ovšem není můj vlastní. Se mnou chodí do reálky horníkův syn od Kladna, je tuze nadaný, otec však nemůže naň mnoho vynakládati. Hoch ten bydlí tu u chudých příbuzných, uskrovňuje se, jak jen může, i nějakou tu hodinu si sehnal, vyučuje žáčka obecné školy. O prázdninách pak, svěřil se mi, jde na výdělek. Chodí na Žatecko na česání chmele a přináší si domů hezkých pár grošů."

„To máš pravdu!" pravil již veseleji Jan. „Však mne pan profesor posílá ven. Říká, že hned do továrny nesmím, ale nějakou lehkou práci že budu moci brzo zastávati. Vyptej se tedy svého spolužáka na všecko — já už tenhle týden půjdu z nemocnice, vyjednám všecko s mistrem Lhotou a dopíši také našemu poručníkovi, bez jehož vědomí nechtěl bych nic podniknouti."

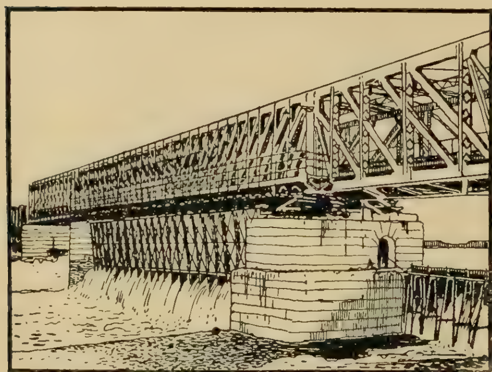
Ujednáno, vykonáno. Mistr Lhota zařídil Janovi vše, aby mohl v továrně nastoupiti až po prázdninách, a poručník pan komisař Vrba nenamítal ničeho proti úmyslu dětí. Chválil ve psaní Jana, že se o bratra i sestru stará a napomínal ho, aby jen svého zdraví šetřil, dokud nebude úplně zotaven. Slečna Prousková měla svatbu v polovině prázdnin a do té doby chtěla míti Marii u sebe; také proto, aby jí pomáhala v zařizování nové domácnosti. Jan byl zatím u Lhotů, protože nesměl ještě postrádati lékařského dozoru. Chodil dvakrát týdně ku prohlídce do nemocnice, jinak býval celé půldne ve Stromovce nebo v jiných sadech. Stěžoval si, že nemůže pracovati — nelíbil se mu takový život — a hleděl aspoň nějak užitečně tráviti čas svých prázdnin. Četl mnoho knih k dalšímu svému vzdělání. Opatřoval mu je Pavel Lhotův a také starý pan Kolarský, jenž Jana k sobě zvával a často nějakou pěknou knihou jej překvapil. Starý pán měl hochy, své jmenovce rád: když Vojtěch na konci roku školního přinesl mu ukázat pěkné vysvědčení, obdařil jej několika desítikorunami.

„Na cestu," řekl, a když hoch pohnut děkoval, dodal starý pán:

„Vím o plánu, který máte na prázdniny všichni tři, vím také o cestě, na kterou ses tolik těšil. Možno sloučit obojí. Jdi teď na cesty a sejděte se pak někde všichni tři na ten váš chmel. Vymlouval jsem to Janovi dost, ale nedal si říci. Ostatně mne těší, že máte tak upřímnou snahu o sebe se starat." —

A tak, když se byl dle rady starého pána smluvil s Janem a Marií, vydal se Vojta na začátku prázdnin ještě se dvěma spolužáky, pražskými hochy, na cestu.

Pustili se nejprve na Říp. Ranním vlakem vyjeli ze státního nádraží. Vojtěch znal část této trati už od výletu, kdy se po ní vraceli z Roztok do Prahy (str. 125. t. d.). Dráha tu vede stále podle toku Vltavy. Hoši prohlíželi si z okna vlaku řeku a měli pěkný pohled na zdymadla v Troji, u Klecan a Libšic (viz str. 122. t. d.). Od *Libšic*, kde je rozsáhlý závod cihlářský a řada jiných továren, dospěli záhy ke *Kralupům*, továrnímu městu, kde od trati Praha-Podmoklí odbočují k západu dráhy na Kladno, na Slaný a na Velvary, k východu pak na Neratovice. Za Kralupy projíždí vlak tunelem ve skále nad řekou, za tunelem zastaví v *Nelahozevsi*. Student Jaroš, jenž byl v té krajině znám, volal soudruhy k protějšímu oknu, aby popatřili na pěkný zámek Nelahozeveský, vystavěný ve slohu italské renesance (podobně jako palác Švarcenberský v Praze (str. 115. t. d.)

MOST A JEZ U MIŘOVIC.

Vojtěch, jenž se tolik o hudbu zajímal, vzpomněl si, že se v Nelahozevsi narodil slavný český hudební skladatel světového jména *Antonín Dvořák* (* 8. IX. 1841, † 1. V. 1904

v Praze); všichni tři hoši znali z divadla jeho opery „Čerta a Káču" a „Rusalku", Vojtěch z koncertů pamatoval se na jeho skladby pro orkestr (symfonie) a slyšel kdysi i jeho „Slovanské tance" hráti na klavír.

Za Nelahozevsí vzdaluje se trať poněkud od řeky. Blížíce se k stanici *Veltrusům*, spatřili hoši železný most nad zdymadlem *Miřovickým*, a na druhém břehu ukazoval Jaroš na mohutné skupiny stromů, tam že je proslavený *veltruský park* se zámečkem, majetek hrabat Chotků. Brzy pak dospěli na stanici *Jenšovice*, odkud dali se vesele na pochod ke zvonovitému vrchu, nad rovinatým krajem vyčnívajícímu, na němž dle pověstí stanul arciotec Čech se svým lidem. „Slovanský vojevoda Čech dobyl brannou rukou země této pravděpodobně v druhé polovici V. století, a dle staré národní pověsti přišel z krajiny Charvátské; plukové jeho táhli prý přes tři řeky, t. j. skrze dvě krajiny do požehnaných těchto zemí," vykládal spolužákům podle Palackého soudruh Horký, jenž rád čítal ve spisech historických.

Spolužák Jaroš zas, jenž rád pokoušíval se o verše a jehož české úkoly profesor chválíval, vyznal se dobře v dílech našich básníků a vzpomněl při pohledu na památný vrch slov Nerudových:

„Říp miluju. Je od řeči tak přímý
jak ovšem každý héros dokonalý.
Vždy, kdykoli jsme vedle sebe stáli,
mně řekl: „Tuž se, jsi mi ještě malý!"

To se tolik líbilo Vojtovi, že mu to Jaroš musil nadiktovati do zápisníčku.

Potom Vojta zas vyprávěl o své cestě na Komorní Hůrku (viz str. 337. t. d.) a o čediči, hornině, která skládá i *Říp*.

„Jak jen mohla hora tak osamělá vzniknouti?" nadhodil Horký.

„Dnes o tom není sporu, že Říp vznikl že žhavé hmoty, která z nitra země prorazila usazené zde útvary.

Poznala se lépe podstata lávy dosud činných sopek, vzal se ku pomoci *mikroskop*, kde se ve zdánlivě stejnorodé hmotě

čediče a jiných vyvřelých hornin objevila směs nerostů živcových, augitu a magnetové rudy, spojených sklovitou hmotou (magma). O původně žhavé hmotě čedičů svědčí též změny na sousedních horninách, kudy čedič se zvedal. Pískovce jsou do červena vypáleny, proměněny v porculánový jaspis, uhlí hnědé proměněno v koks a anthracit."

Za takových hovorů ubíhala jim cesta. Na Říp stoupali po východním příkrém svahu, sbírajíce botanické vzácnosti, jako *kakost krvavý*, kozinec dánský, starček chlumní, třezalku ozdobnou; vyslídili i vzácnou již zde kapradinku, *kyvor lékařský*. Tak dostoupili vrcholu s kapličkou sv. Jiří.

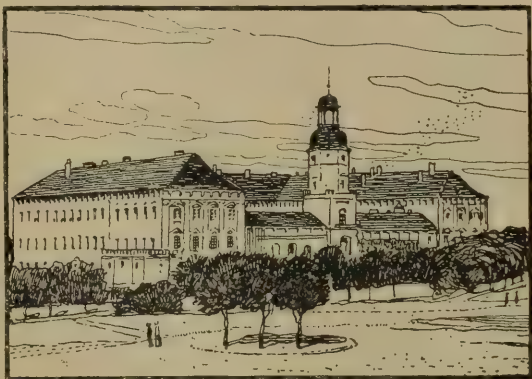
S vrchu Řípu otvírá se rozkošná vyhlídka: hoši vytáhli mapku a sledovali k severozápadu a na sever Litoměřické Středohoří: objevila se Roudnice (1 a půl hod. vzdálená), za ní *Sedlo* (něm. Geltsch), lesklo se Labe u Radoušova. Sledujíce tok Labe rozeznali na pravém břehu *Litoměřice*, a před nimi na levém břehu pevnost *Terezín* s jednoduchou věží. Z hor tu vyniká vrch *Ostrý;* a více v popředí *Hradisko*, dále *Radobýl* s křížem. K západu stojí Malá Milešovka, *Lovoš*, u jehož úpatí *Lovosice*, nade všechny hory vypíná se však *Milešovka;* Košťálov nese zříceninu a podobně význačný osamělý *Hazmburk;* k Lounům ukazují se hory *Milá* a *Hoblík*, za nimi slabý obrys *Rudohoří*. K jihozápadu a jihu jest rovina ukončena za jasné pohody v mlhavé dáli výšinami u Prahy. Na východ *Mělník* a *Liběchov*, na severovýchod *Ještěd* a v dálném pozadí hory *Jizerské* a *Krkonoše;* před nimi obojí *Bezděz*.

Hoši dlouho sledovali poutavý obraz, v jehož rozluštění pomáhal jim sdílný turista krajin znalý. Pak vytáhl *kompas*, a když střelka se ustálila, okazoval jim, jak na rozličných místech vrcholu od svého směru se uchyluje. V kapli jsou úchylky střelky na dlaždičkách šipkami vyznačeny.

Když byli studenti sami, přiznal se Horký, že si neumí odchylky magnetické střelky vysvětliti. Tu opět Vojta se vytasil svými zkušenostmi, jichž nabyl provázeje svého dobrodince:

„Máme doma výbrusy z čedičů, též řipského. Pod silným zvětšením viděti v něm součástky, mezi nimi černé krystalky rudy magnetické. Rozumí se, že poblíže takové horniny, bohaté rudou magnetickou, jehla ihned počne kolísati a neokazuje už bezpečně severu a jihu. To jsme právě viděli v kapli."

Ještě jeden pohled po krajině kolem Řípu, úrodném *Podřipsku*, a studenti vykročili si k *Roudnici*, městu s malebně položeným zámkem nad Labem, kde panuje čilý ruch dopravní na vodě. Právě dostavovali zde nový most přes Labe, dávno vytoužený pro spojení města s obcemi na pravém břehu položenými, které dosud zprostředkovával jen přívoz, za velké vody nejistý.

ROUDNICKÝ ZÁMEK.

V Roudnici, kam dorazili podvečer, poptali se hoši po noclehárně a zašli si tam do školní budovy, zajistit nocleh. Ochotný školník půjčil hochům také pěkný spisek o Roudnicku. Byli unaveni celodenní chůzí a rádi si odpočinuli v městských sadech. Z knížky vypůjčené zvěděli leccos zajímavého o Roudnici; Vojtěch předčítal úryvky z dějin města.

Byla tu ve výhodné poloze při Labi prý již od pradávna osada, jak svědčí nálezy starožitné. Již ve století XII. uvádí se, že osada ta patřila biskupům pražským. Za Václava I. stalo se z městyse město; na hradě roudnickém častěji přebývali pražští biskupové. Biskup Jan IV. (za Jana Lucemburského) kázal stavěti tu most přes Labe r. 1333, jehož stavba trvala pět let. Most ten stál až do r. 1639, kdy byl od Švédů pobořen a teprve za našich časů přikročeno k stavbě mostu nového. Na Roudnici střídali se od doby válek husitských majitelé světští až do začátku XVIII. stol., kdy připadla věnem Zden-

kovi Vojtěchu z Lobkovic, nejvyššímu kancléři království českého. Je v držení rodu Lobkovického (větve roudnické) až podnes. Panující kníže rodu tohoto má titul vévoda roudnický.

Roudnický zámek, k jehož aspoň zevní prohlídce se hoši ještě podvečer vybrali, rozsáhlá a sličná stavba renesanční, je přední ozdobou města a zřízen byl v nynější podobě v druhé polovině XVII. století. Kromě různých sbírek (vzácných starožitností, obrazů atd.) chová roudnický zámek krásnou knihovnu, již založil pan *Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic* (1460—1510), básník a spisovatel.

,,Nemyslete si však," vpadl Jaroš do řeči Vojtěchovi, vykládajícímu dle knížky o Roudnici, ,,že psal Bohuslav Hasištejnský česky. Byl humanista a jeho básně i jiné spisy jsou latinské."

,,Nechtěl bys nám povědět, co znamená slovo humanista?" otázal se Horký.

,,Milerád. Ve 13. a 14. století někteří básníci a učenci v Italii, z nichž zvláště básníci Dante a Petrarca, spatřovali v životě a spisech starých Řeků a Římanů vzor pro zušlechtění života i písemnictví své doby i doporučovali bedlivé studium starých těch dob a spisů. Tento směr nazýval se *humanismus* (i = y) a jeho pěstitelé humanisté. Z Italie rozšířil se záhy po celé střední a západní Evropě. Měl své přednosti, že obrátil pozornost k mnohým krásným dílům staré literatury, odvracel však pozornost učenců a básníků od živého jazyka národního, jehož písemnictví, nejsouc náležitě pěstováno, pak upadalo."

,,Ale vždyť pan Hasištejnský napsal také českou ‚knihu o slušném chování‘," vmísil se do řeči Vojtěch.

,,Ne, Vojtíšku," smál se Jaroš, rád, že se může vědomostmi v písemnictví pochlubiti, ,,tu knihu napsal o něco starší pan *Jan Hasištejnský z Lobkovic.* Název toho spisu je: ‚Zpráva a naučení synu Jaroslavovi o tom, co činiti a čeho nechati‘."

V takových hovorech prohlédli si hoši ještě k večeru Roudnici, odhodláni, že časně z rána vyrazí na další cestu.

Na druhý den za ranního úsvitu opouštěli studenti Roudnici, kráčeli po silnici přes Podlusky a Nižebohy do *Budyně*

nad Ohří. Prošli městem; nelákal je ani zámek budyňský, stojící na místě hradu bývalého. Jak Vojtěch měl poznamenáno, přebýval tu kdysi též Přemysl Otakar II., jenž povýšil ves Budyni na městečko. Zámek budyňský vypálen 1759 Prusy a velmi zpustl. Z Budyně pokračovali studenti v cestě silnicí přes Ohři. Přišli do útulného města *Libochovic* na levém břehu Ohře. Spatřili tam pomník slavného badatele *Jana Ev. Purkyně.* V nárožním pokoji v přízemí hraběcího zámku, v němž žil svého času též proslulý *Jiří Popel z Lobkovic,* narodil se 17. XII. 1787 Jan Ev. Purkyně († 1869), jenž ve vědě fysiologické (jednající o zjevech přírodních a jejich příčinách) získal si jména světového objevy svými v oboru zákonů, na nichž zakládá se život tvorstva; o lékařství a přírodní vědy zjednal si zásluh nesmrtelných.

HASENBURK.

Z Libochovic namířeno měli hoši na sráznou horu *Hasenburk* (Hazmburk), obecně *Hanžburek* zvanou. Vojtěch vypravoval, co věděl od profesora Hájka o neštěstí, kterým obec *Klapý,* položená pod zříceninou hradu, 8. dubna 1898 postižena byla posouváním vrchních vrstev jílovitých po čedičovém svahu. Posouvající se hmoty pohybovaly se po kluzké ploše v mohutné vlně, kterou 31 domů a usedlostí obce vzalo za své. Podobné sesouvání celých vrstev se v severních krajích křídových častěji již přihodilo, cesty a dráhy se zasypaly, jenže sesouvání nevzbudilo obecné pozornosti jako zde, kde dotčena byla půda obydlená.

Jižní svah hory na 400 *m* vysoké skládá se z čediče slohu sloupovitého, hranolů mnohdy značné výšky. Na povrchu čediče uložen byl slín a jíl vrstev březenských útvaru křídového.

Tyto vrstvy časem zatíženy byly ssutinami a balvany čediče, jenž tu snadno zvětrává. Spodní vrstvy jílové časem prosákly vodou, která neměla odtoku, že proměnily se v kluzkou plochu, po níž těžké svrchní vrstvy se svezly."

„Jaké to bylo as děsné překvapení, když jako velká voda tlačila se spousta pohybující se země na lidské příbytky!" rozumoval Horký.

„Překvapení zajisté. Považujemeť půdu za „pevný bod"; když ta se počne chvět jako při zemětřesení, budí to nezvyklou hrůzu. Bylo prý i slyšeti vzdálené výbuchy pod zemí, a hmota se pošinovala rychlostí 48 *cm* za hodinu. Jak vidíte, větší část obce byla znova vystavěna."

Studenti vyšli z Klapého, aby pokračovali v cestě na sever. Za hovoru ubíhala jim cesta a blížili se k výstavnému městečku *Třebenicím*. Pán, který je před městem potkal a vlídně oslovil, vyptával se hochů na jejich cestu. Poté pověděl jim také něco o Třebenicích.

„Město naše je na rozhraní jazykovém; obyvatelstvo zde jest české i německé. Zde působil český lékař, jenž budil ducha vlasteneckého a usiloval o zřízení praktických podniků. Tak založena zde česká továrna na zužitkování ovoce a jiných zemských plodin, společnost na pálení vápna a cihel, broušení granátů. Kéž by se našlo vždy opravdových, vážných pracovníků, neboť pouhým mluvením se vlastenectví nedokazuje," dokládal pán a pokračoval pak:

„Již za času Rudolfa II. bylo zde ovocnictví rozšířeno a stálo na vysokém stupni. Válka 30letá zasadila i tomuto odvětví smrtelnou ránu, ale od té doby pomalu se sázení i šlechtění stromů zvelebuje. Protože jindy, když ovoce se jen trochu urodilo, bylo velmi laciné, a lidé neuměli ho upotřebiti, nekladli na zvelebení ovocnictví velké ceny. Ale poměry se změnily; ovoce lepším spojením nyní snadno se prodá surové i sušené. Zvláště švestky, výborné Dolanské, jsou zbožím hledaným v Německu, Anglii i Americe. Mnoho jablek a hrušek vyváží se do Berlína a Hamburku. Často pěkné ovoce za laciný peníz

z Čech vyvežené vracelo se sem v lepší úpravě a bylo u lahůdkářů draze prodáváno.

Nejvíce suší se tu švestek, méně hrušek, nejméně jablek na křížaly. Pokusy o výrobu vína ovocného, zvláště jablečného, nedaří se dosud pro malý odbyt, ale v letech na révové víno chudých pojednou spotřeba stoupla. A jest si co přáti, aby výrobek tento zatlačil pití kořalky.“ Pán zavedl studenty do závodů v Třebenicích, kde viděli vyráběti vína i z rybízu, angreštu, z jahod, malin, borůvek, ostružin, brusinek, jablek i hrušek. Ze švestek, pokud jinak se neupotřebí, pálí se dobrá slivovice, z jalovčinek zase pálí se borovička.

„Menší část ovoce konservuje se zavařováním v cukru, lihu, octu, v destilované vodě vzduchovzdorným uzavíráním. Způsob ten provádí se u nás více po domácku nežli průmyslně. Vadí dosud veliká soutěž ciziny,“ vykládal studentům pán onen. „Celkem jest u nás třeba povznésti ovocnictví. Sady mají býti osázeny druhy hospodářsky výnosnými a krajině nejlépe přizpůsobenými. Stromům má býti věnována péče největší, aby nesly co možno nejvíc a nejlepšího ovoce. Ovocnická družstva mají se spojiti ku nejvhodnějšímu prodeji a zpracování ovoce, třeba i zřizovati výrobny marmelád, sušárny a organisovati vývoz. Nejen blahobyt, ale krása i zdraví naší vlasti vzroste, když horlivěji pěstovati se bude ovocné stromoví!“

DOBÝVÁNÍ GRANÁTŮ.

Po prohlédnutí památností města, z nichž nejvíce je bavila na radnici sbírka starožitností a zkamenělin v okolí nalezených, vyšli si do blízké vesnice *Podsedlic*, kdež se počínají naleziště českých granátů. Naleziště obmezují se dále na obce *Tři-*

bivlice, Starou, Třemšice, Chřášťany, Dlažkovice a *Chodolice.* Rolníci a ovocnáři ve špatných letech, když studené vlhké jaro zničí úrodu ovoce, chopí se motyky a rýče, aby dobývali ze země granáty. Celé rodiny, staří i mladí, kopou jámy, prsť stranou nakupí, aby jí jámy po vyčerpání opět zaházeli. „Křehoť", t. j. granátonosný výnos z jam, složená ze štěrku, písku a jílu, se prosévá a zpracuje pláchnutím na šikmém sítu, „struněnec" zvaném. Žlutý písek dává více granátů než písek šedý. Doma se granáty roztřiďují, obchodníci je skupují a obstarávají broušení.

„Vypravovala mi sestra Marie, že viděla broušení granátů ve Světlé," prohodil Vojta (viz str. 276 d. I.); „já viděl jsem je v Turnově."

Broušením teprve přichází krása těchto kamínků k platnosti; cena drobnějších granátů počítá se dle libry, nejmenšího druhu stojí na místě asi 1·20 K, většího asi jako kroupy 2 K libra, jak vysvětlovali studentům dělníci.

„Granáty jsou původně zarostlé v serpentinu, ve volných zrnkách vyskytují se zde v druhotném ložisku. Horniny, v nichž granáty se hlavně nalézají, jsou diluviální štěrk, slepenec jílovitý, šedý slín, sádrovec, zvětralý hadec. S pyropy vyskytují se vzácně černý *Iserin,* modravý *disthen,* sytě modrý *safír,* kousky *rubínu,* zrnka *olivinu, pleonast, spinel, titanit.* Roku 1869 objevil se mezi dlažkovskými pyropy též malý *diamant,* který jest nyní v museu pražském; byl to však jediný exemplář, více se jich neobjevilo. Byl nalezen, když v brusírně kameny se třídily, a zdá se proto, že jde o kámen původu cizího, který teprve v brusírně mezi granáty náhodou se dostal," vyprávěl studentům dozorce nad pracemi při třídění granátů.

Z Třebenic, pohlížejíce vzhůru k malebné zřícenině *Košťálova,* kráčeli studenti k *Lovosicům,* odkud chtěli pak sledovati tok Labe. Když vešli do města, seznali záhy z návěštních tabulí i z hovorů na ulicích, že je poněmčilé. Vojtěch ptal se jakéhosi řemeslníka, jehož český hovor zaslechl, kde tu je český hostinec.

„Zajděte tuhle tudy do hostince ‚na přívoze', kde je sídlo zdejších českých spolků," zněla odpověď.

Studenti pustili se naznačenou cestou a spatřili také vskutku hostinec. Vešli tam, aby se posilnili. Sotva objevili se ve dveřích hostinské místnosti, volal jim kdosi vstříc: „To je pěkné, pan Vojtěch je tady!"

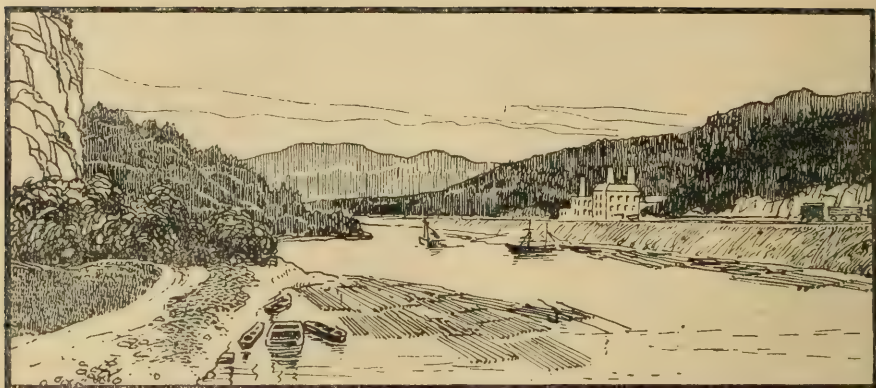
Vojta byl nadmíru překvapen. V mladém dělníku, jenž vstával od stolu, aby jej uvítal, poznal hned Janova přítele z továrny, montéra Serbusa. Představil mu své kamarády a ve chvilce seděli už v družném hovoru u stolu. Serbus vyprávěl, že sem dojel po lodi z Prahy. Vezou prý stroje do Ústí nad Labem a v Lovosicích zastavili, protože sem mají dodati nějakou součástku stroje do cukrovaru. Mladý, veselý dělník vyptával se hochů na jejich cesty a konečně prohlásil:

„To se hodí výborně. Pojďte teď se mnou a svezete se po lodi do Ústí. Mistr nebude ničeho namítat. Lodi nepřitíží — nevážíte dohromady ani tolik, oč se jí tu v Lovosicích ulehčilo."

A tak ocitli se hoši na nákladní lodi, která měla namířeno do Ústí nad Labem. Plán cesty byl tím poněkud proměněn, Vojtěch však věděl, že nezmešká schůzku s bratrem a sestrou. Měl dny dobře vypočteny.

KAPLIČKA NA ŘÍPU.

LABE U HŘENSKA.

XXXII.

TAM, KDE SE LABE LOUČÍ.

(Po Labi z Lovosic. — Žernoseky. — Žernosecká branka. — Zálezly. — Paroplavba Litoměřice-Drážďany. — Vanov. — Hora Vrkoč. — Střekov. — Bílina. — Ústí n. L. — Severočeský uhelný obchod. — Poněmčilé město. — Bitva u Ústí. — Tovární průmysl v Ústí n. L. — Činnost národních jednot. — Po Labi. — Z Ústí do Děčína. — Těchlovice. — Vrabinec. — Česko-saské Švýcarsko. — Hřensko. — Cestovní pas. — Konsuláty. — Kamenice. — Edmundova soutěska. — Přebíčská brána.

Plavba po Labi se studentům líbila. Krajina, kterou se plavili, byla velmi utěšená. Sotva že vyjeli z Lovosic, kynula jim po levé straně hora *Lovoš.* Údolí labské se znenáhla zužovalo. Objevily se v levo *Malé,* v pravo *Velké Žernoseky,* místa proslulá vínem, s prastarými skalními vinnými sklepy. Loď proplula po té tak zvanou „*branku Žernoseckou*“ (porta bohemica — česká brána) soutěsku, utvořenou srázy vrchu *Dobrého* (311 *m*) a proti němu v pravo ležící strmé hory *Hrádku* (268 *m*). Na úpatí Dobrého leží v sadech ukryté *Litěchovice* a u paty hory *Kubačky Praskovice,* pak objeví se zřícenina *Kamýk,* vrch *Deblík.* Loď zastavila u vesnice, pod svahem vinohradů rozkošně položené, zvané *Zálezly,* s villami a úhlednými domky; zde bylo viděti hojně výletníků. Loď, na níž studenti

se plavili, potkávala od samých Lovosic veliké parníky pro dopravu osob neho byla jimi doháněna. Hoši zvěděli, že na Labi provozuje se od Litoměřic do Drážďan, hlavního města království Saského, také pravidelná paroplavební doprava osob.

Při další plavbě minula loď přístaviště *Vanovské*, ležící pod geologicky památnou horou *Vrkočem* se sloupy čedičovými vrkočovitě se kupícími, paprskovitě se sbíhajícími. Nyní vystupovaly krásné, svislé, zříceninami ověnčené skalní stěny *Střekova*. Tato část labské plavby rovná se malebností a romantickou polohou vyhlášeným krajinám na Rýnu, v Podunají neb na slovenském Pováží. Ssutiny hradu *Střekova* trčí směle nad hladinou Labe, na skále znělcové, která se zvedá do výše 80 *m* a náleží k nejzajímavějším zříceninám vůbec.

Loď z továrny Janovy zastavila nad *Ústím*, kde v přístavu lodí skládán byl náklad strojů.

Studenti loučili se s hodnými dělníky a jejich mistrem i s kormidelníkem lodi, ale tento, bodrý starý plavec vrásčité a osmahlé tváře pravil:

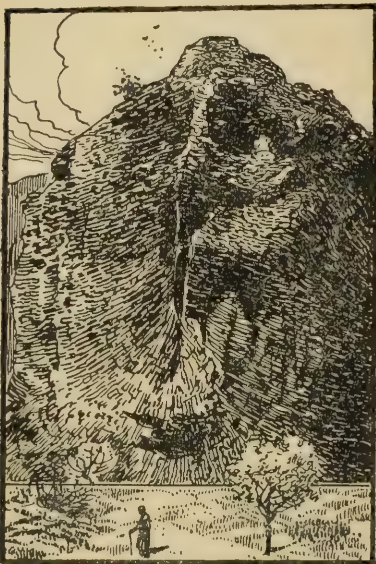
„Což abyste, páni studenti, jeli se mnou ještě dnes dál? Jedu až do Hřenska a vy můžete tak snadno doprovoditi Labe až tam, kde se loučí s naším královstvím.“

Hoši pohlédli druh na druha, překvapeni návrhem kormidelníkovým. Zamlouvala se jim ta nabídka. Věděli, že cesta ta je zadarmo a že toto nepředvídané prodloužení jejich plánu neobtíží tuze jejich výdajů. Přijali s díky, co jim starý muž nabízel. Smluvili se s ním, že zatím si prohlédnou Ústí, v ustanovenou hodinu že budou zas na lodi, a odcházeli do města.

Ústí má velmi šťastnou polohu; leží při ústí *Běly* či *Bíliny* do Labe, v uzlu četných železných drah a jest střediskem hnědouhelného obchodu pro severní Čechy. Pánev *Žatecko-Litoměřická* zaujímá vrstvy čedičem a znělcem pokryté, které vystupují na den hlavně u paty obou čedičových pohoří *Doupovských Hor* a *Středohoří*. V nížinách Žatecké od Radonic a Kadaně až k Mostu a Postoloprtům a mezi Krušnými horami a Středohořím u Duchcova a Teplic až Ústí nad Labem ulo-

ženy jsou mohutné flece *mladšího hnědého uhlí,* které jsou pramenem blahobytu zdejší krajiny.

Původně Labe bylo pohodlně splavné jen po *Ústí,* neboť silné proudy pod *Střekovem* byly značnou překážkou. Ale to právě prospělo městu, kde je takto přirozený přístav pro veškeren vývoz uhlí. Není sice nejlepší jakosti toto uhlí, ale průmyslu dobře se hodí. *Varvažov* a *Zálezly* měly nejstarší doly na hnědé uhlí z celé střední Evropy.

HORA VRKOČ.

Povaha krajiny byla sama již činitelem pro vznik průmyslu zdejšího. Drsné a nehostinné *Krušné hory* a velká část *Středohoří* neposkytovaly dosti živné půdy pro zemědělství, proto obyvatelstvo bylo nuceno obrátiti zřetel k průmyslu.

Hlína a *kaolin* se tu vyskytují. *Hrnčířství* kvetlo zde vždy a Ústí slulo městem hrnčířským. Hrnčíři zpracovávali hlinitý slín ze svrchního útvaru křídového, který činí i podklad města.

Studenti prohlíželi si město, navštívili gotický chrám, kdež na věži prohlédli si zvony s českými nápisy z r. 1544 a 1591 ; na druhém zvonu dobře poznali podobiznu Mistra Jana Husa.

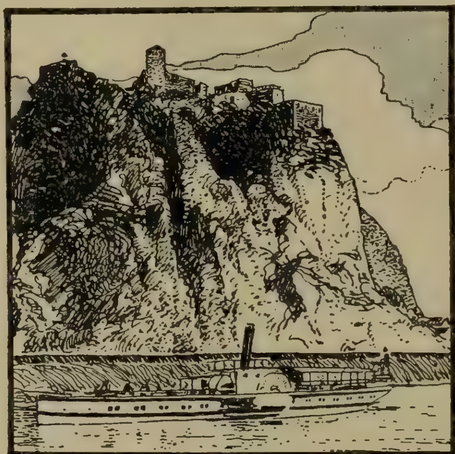
Horký živě vykládal soudruhům o Ústí. ,,Městem královským slulo Ústí již za Přemysla Otakara II., ale zvláště Karel IV. dal městu velmi četné výsady. Zvláště v dobách husitských město bylo ryze české. A to se stalo po slavném vítězství Prokopa Velikého 16. června r. 1424 nad Míšňany na návrší dosud *Běhání* (něm. Bihana) zvaném. 25.000 husitského vojska zvítězilo nad 80.000 německých křižákův.''

Studenty nejvíce poutal obchodní a průmyslový ruch

v přístavu i překladišti. Vypozorovali, jak šťastná poloha Ústí způsobila, že tu vzniklo množství továren.

Mladý úředník tovární, Čech, jenž slyšel český hovor hochů u přístavu, oslovil je a rád jim pověděl něco o továrním ruchu v Ústí:

„Ústí jest sídlo rozsáhlého chemického průmyslu, založeného r. 1856 rakouským spolkem pro chemickou a metallurgickou (hutnickou) výrobu. Vyrábí se tu soda, kyselina sírová, dusičná, solná, skalice modrá, žíravý louh a jiné. Dále v novější době superfosfáty (umělá hnojiva), umělý kryolith, alizarin. Odpadky (400 tun denně) odvážejí se lanovou drahou na haldu u *Chabařovic* a zpět přiváží se uhlí. — Rozsáhlý *průmysl mydlářský* a výrobu *umělého omastku rostlinného* provádí akciová společnost podle zakladatele závodu *Jiřího Schichta* zvaná. Ze skrovných počátků rozšířila se továrna, a nabyla znamenitého rozsahu."

HRAD STŘEKOV.

„Rád bych věděl," ozval se Vojtěch, „máme-li také české mydlárny podobně rozsáhlé."

„Myslím že ano," řekl Horký.

„I máme! Zvláště známa jest Pilnáčkova továrna v Hradci Králové, Červinkova továrna v Nymburce, Holoubkova na Král. Vinohradech," odvětil úředník. „Mydlářství není ještě poslední průmyslové odvětví ústecké. Jiné továrny zdejší připravují z olejů, dehtů, pryskyřic mazadla, jiné minerální barvy pro malbu i tiskárny, jiné opět laky, černidla, anglická a německá firma zřídila tu raffinerii cukru, jsou tu pivovary, elektrárny, strojírny, slevárny, válcovny, měďárny, ocelárny, mechanická tkalcovna, barvírna, papírna, koželužna, pily, cementárna a loděnice. „Austria" nazývá se akc. společnost pro

tovární loupání rýže, hrachu a zušlechtění jiných plodin, jichž vyváží ročně 5—6000 vagonů."

„Je v Ústí česká škola?" tázal se pojednou Vojtěch.

„Ovšem že je tu," odvětil úředník, „vydržuje ji ‚*Ústřední Matice Školská*'. Je vám snad známa činnost tohoto spolku?"

„Jak by nebyla," odvětil Horký. „Ale jsou ještě jiné jednoty, které jí v činnosti pomáhají."

„Tak jest. Ústřední Matice Školská jest nejstarší a také nejrozšířenější jednota národní. Sama všeho nezmůže, proto vznikly ještě zvláštní krajinské jednoty; z nich nejpřednější jsou *Severočeská Jednota* a *Pošumavská Jednota*. Obě jsou mladší, ale buď samy či za pomoci Ústřední Matice Školské zřizují a vydržují české školy v území zněmčeném neb i jinak pomáhají k udržení českého živlu na rozhraní národnostním. To činí na př. českými přednáškami, divadly, zřizováním knihoven českých, slavnostmi národními a konečně i podporováním českých zemědělců, řemeslníkův a obchodníků v území českých menšin."

„A to všechno činí pouze z darů, které se po Čechách nasbírají?" divil se Vojtěch.

„Tak jest!" vmísil se do řeči Horký. „Sesbírá se sice dosti, Ústřední Matice Školská za svého trvání sebrala již na miliony korun, ale nesmíme zapomínati, že Němci mezi sebou sbírají daleko větší obnosy, které věnují účelům svých národních spolků v menšinovém území. Z té příčiny nemá býti Čecha, který by každoročně nepamatoval dárkem na Matici nebo jinou národní jednotu!"

Ochotný úředník pověděl také hochům, kde mohou lacino přenocovati, a rozloučil se s nimi, když už se stmívalo. —

Spánkem dostatečně posilněni, druhého dne časně z rána pospíšili hoši zase do přístavu; vytažena kotva. Loď se hnula po proudu směrem východním k *Těchlovicům,* kde je *odborná škola loďařská*. V okolí *Těchlovic* provozuje se čile *košikářství,* jako téměř v celém Polabí, od Mělníka počínajíc. Více než sto tisíc košíků na ovoce se ročně z Těchlovic vyváží.

Znělcová skála *Mariánská* (264 *m*) nese v závratné výši kostelík na památku moru r. 1680 vystavěný; *Březnice* (ne-

správně Krásné Březno zvaná), průmyslová osada se zámkem hr. z Kolovrat, zůstává v levo; v pravo *Valtířov*, kde v hrobce odpočívá poslední český purkrabí, hrabě Karel *Chotek*, jemuž Praha vděčí za mnohé zvelebení.

V pravo za *Lhotou Přední* objevují se skalní jeskyně *Vrabince*, ověnčeného zříceninami hradu, na kterém do sklonku XIV. století vládli 12 vesnicím rytíři z Těchlovic. Mnohé pověsti obestírají Vrabinec, který z dálky jeví tak různé podoby, že zdá se býti biskupskou čepicí, zpovědnicí, modlou. Čedičový olbřím vypíná se kolmo na pahorku kuželovitém, na tré rozeklaný. V pravo od *Dubkovic* zvedá se *Panenský Skok* či *Dívčí skála* s třemi kříži, odkud dle pověsti vrhly se tři dcery rytíře vrabineckého do Labe, aby ušly svým stihatelům.

Za *Nebořady* ustupují již hory na obou stranách od řeky a otvírá se výhled na vrchy okolí děčínského; v pravo *Jedlová hora* (Taubuš), v levo od ní *Chlum* (Kolmen), nad stanicí Wilsdorf. *Chmelová hora* (Hopfen-Garten) a *Sněžník Děčínský* s věží a hostincem. Nad Děčínem bělá se kostelík sv. Jana. Pak projela loď pod železničním mostem, objevil se zámek děčínský a hned za řetězovým mostem stanula v přístavišti *Děčín-Podmokli*.

Delší zastávky lodi použili studenti k prohlédnutí Podmoklí a Děčína. V *Podmoklí* (německy Bodenbach) panoval na nádraží nemalý ruch; zde jest poslední stanice státní rakouské dráhy, duchcovsko-podmokelské, české severní dráhy a východiště saské dráhy, celní revise a sídlo rakouských i saských celních úřadů; revise na lodích a parnících provádí se níže na řece v *Dolním Gruntu*. Z nádraží turisté podnikají cesty do t. zv. *česko-saského Švýcarska*. Nazývá se tak krajina skalnatá, plná podivných útvarů z měkkého pískovce, v němž účinkem vody a vzduchu, místy též rukou lidskou vznikla hluboká údolí, divoké sluje, bašty, tůně, rokle, přirozené mosty, malebná skaliska. Půvab útvarů zvyšuje všude hojná zeleň, čistá horská voda, upravené cesty a vše, co pohodlí cestujících přáti si může k občerstvení. Sem plyne příval cizinců a lázeňských hostů, z něhož domácímu lidu, jinak na práce v lomech a lesích odká-

zanému, kyne hojný zisk a zaměstnání. Všechny tyto skály, opuky, slíny a pískovce, tvořící břehy Labe mezi Děčínem a saským Pernem, na západ až ke Krušným horám, na východ k pohořím Lužickým a Ještědským, jsou zbytek usazenin křídového moře, které před miliony let vyplňovalo část Německa a větší část severní poloviny Čech. Malebné skály Prachovské (viz str. 259. t. d.), skalní město aberšpašsko-teplické jsou téhož původu. Kde vrstvy pískovcové uloženy jsou vodorovně, nabývají krajiny zvláštního rázu účinkem vody v podobě hlubokých a úzkých údolí a věžovitých tvarů. Jinak utváří se půda, kde vrstvy (viz levý břeh Labe) zapadají šikmo, následkem převratů, vržení a trhlin, které utvořily i řečiště Labe mezi Míšní a Hřenskem. S vržením souvisí as i vyvření hmot čedičových a znělcových, kterým vznikly ony mohutné kupy Středohoří. Do doby pozdější spadá jiný činitel tvořivý, *doba ledová*, kterou prohlubovala se řečiště a údolí.

O tom všem dočetl se Vojta později jednou v knize o *geologii* (viz i str. 300. d. I.) a také ve škole jim to profesor vykládal.

Z Podmoklí přešli hoši po řetězovém mostě císařovny Alžběty do Děčína. *Děčín* leží nad ústím *Ploučnice* do Labe, a tvoří jaksi úhelný kámen severovýchodní části Středohoří. Říčka tato označuje severní hranici pohoří směrem východním k *České Lípě*.

Zámek děčínský, sídlo vynikajícího šlechtického rodu *Thunovského*, ač stavby střízlivé, vyniká svou polohou na příkré pískovcové skále nad Labem i údolím Ploučnice. V zámku jest mnoho památného, knihovna, vzácné rukopisy, sbírka zbraní a obrazů. Vojta však hlavně se snažil dostati do zámecké zahrady, proslulé růžemi a orchidejemi. I tam se dostali a obdivovali se cizokrajným rostlinám, tam pěstovaným. Teprve v poledne vzpomněli si studenti, že loď jejich záhy odjíždí; spěchali, aby mohli plouti až k pohraniční stanici *Hřensku*.

Labe pod Děčínem jest s obou stran sevřeno příkrými skalními stěnami; zvláště na pravém břehu sahají skály skoro k samé řece. Stojí tu jen málo domů v *Laube*, kdež jest překla-

diště rakousko-severozápadní společnosti paroplavební a dále nepatrná samota *Rasseln*. Trať státní dráhy pokračuje tu souběžně s Labem k Sasku. V levo objevil se *Horní Grunt* (Obergrund). Pěkné villy líbily se studentům; také zalesněné stráně poutaly zrak jejich.

„Vidíte, hoši," promluvil k nim kormidelník, „jak je tu pěkně, nejednou jsme tady delší dobu s lodí odpočívali a tu jsme si vždycky vyběhli tamhle na *Českou baštu*, takovou skalinu, se které viděti strašně daleko a samou krásu tady při Labi. Člověk by ani nevěřil, co může být na zemi krásy!"

„Ne nadarmo zovou tento kraj česko-saským Švýcarskem," odvětil Vojtěch.

Loď blížila se nyní *Střednímu Gruntu* (Mittelgrund) a tu spatřili plavci *Růžové stěny*. Další břeh po obou stranách tvoří svislá skála až po přístaviště *Dolní Grunt* (Niedergrund) v levo v rokline ležící. Ještě objevila se *Pustá Kamenice* při ústí potoka téhož jména; naproti na levo jsou již saské hranice, označené malou roklí. Na pravo leží pak *Hřensko*, nejnižší místo v Čechách (hladina Labe jen 112 *m* nad mořem) s přístavištěm parníků. Tu loď zastavila a hoši vystupovali, loučíce se s kormidelníkem.

„Nu s bohem, hoši," oslovil je bodrý stařec. „Až povyrostete, snad se zas jednou shledáme a zajedete se mnou až do Hamburku; cesta nám uteče povídáním a uvidíte aspoň zas něco nového. A teď se tu trochu obhlídněte po krajině!"

Vojta i soudruzi jeho srdečně poděkovali svému hostiteli a vykročili statečně k saské hranici. Hřensko se jim líbilo; jest město čisté a zvláště v létě oživne četnými letními hosty.

Brzy došel Vojtěch k místu, kde stály tabulky na sloupích s německými nápisy „království české", „království saské". U tabulek stála pohraniční stráž celní. Studentů si nevšímala; jejich hubené tlumoky nevzbuzovaly obavu, že by v nich chtěli pašovati zboží přes hranice. I postavil se Vojta jednou nohou do Čech, druhou do Saska — a zasmál se s kamarády svému nápadu, že stojí najednou ve dvou říších: rakouské a německé. Druzi učinili po něm. Potom zase obrátili se zpět do

Čech, když zavolali Labi, které se tu s Čechami loučí, vesele: „Šťastnou cestu!"

Když se Vojtěch vracel do Hřenska, zašel do obchodu, aby si koupil nějaké jídlo do zásoby na cestu. Obchodník jej oslovil a tázal se: „Chtěl jste snad jíti do Saska a od hranic vás vrátili?"

„Oh, nikoli," odvětil Vojtěch. „Což by mne mohli vrátit?"

„Nemáte-li cestovního pasu, mohli!"

„Což musí míti pocestný pas?" tázal se Vojtěch.

„Uvnitř naší říše není pravidelně pasu třeba, ač ani tu neškodí, máme-li s sebou *legitimaci* nějakou . . ."

„To mám!" zvolal Vojtěch a ukázal svoji studentskou legitimaci.

„Kdybyste mínil do cizích zemí cestovati, musil byste si na okresním hejtmanství vyžádati *cestovní list* čili *pas*, t. j. povolení, že smíte cestovati za hranice. V pasu bývá jméno a popis osoby, které jest vydán, země, do nichž smí cestovat a na jak dlouho mu dovoleno bylo. Naše úřady pravidelně vydávají pasy cestovní do celé Evropy, jenom do Ruska věc jest stížena tím, že pas vydává *konsulát*."

„Co je konsulát?" tázal se Vojtěch.

„Každá země či říše mívá ve větších městech cizích říší své zástupce, kteří se nazývají *vyslanci* čili *konsulové* a úřad ten sluje *vyslanectví* (konsulát). Vyslanectví pečuje o příslušníky, poddané své říše a má na starosti hájiti zájmy své říše v říši cizí. Vyslanectví jsou podřízena *zahraničnímu ministerstvu*."

Vojtěch poděkoval za poučení a vyptal se ještě, kam by se podíval v okolí. Venku vyprávěl ostatním, čeho se dověděl.

Času měli dosti. I zvolili cestu vedle bystré, čistovodé *Kamenice* pěkným zalesněným údolím, v němž naskytují se četné roztodivné skály; údolí to zove se *Edmundova soutěska*. Z té došli brzy k pravému divu přírody, k mohutné skalní *Přebíčské bráně*. Brána 20 *m* vysoká a 30 *m* široká překlenuta jest nahoře balvanem $3^1/_2$ *m* silným, který tvoří současně podivuhodný skalní most. Cesta až na vrchol brány jest upravena; s vrcholu rozevírá se pěkná vyhlídka.

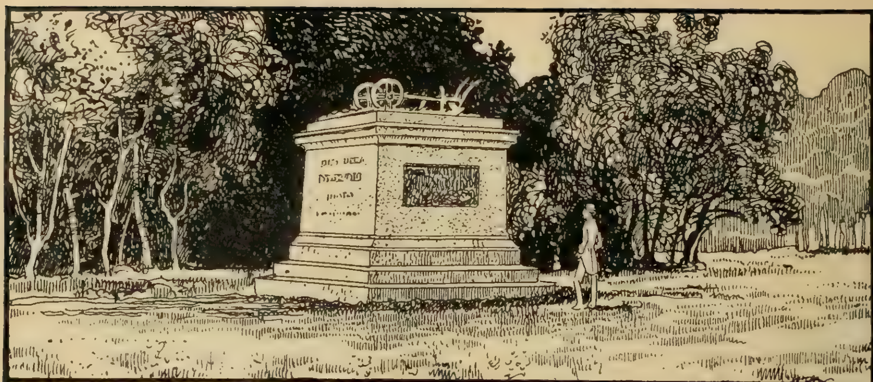
Studenti byli nyní opět u samých hranic Čech. Nemínili se zatoulati do Saska, proto vrátili se a nastoupili zpáteční cestu k Děčínu, doufajíce nalézti studentskou noclehárnu, v jaké přenocovali též v Ústí. Ve škole rozdali jim sice seznam podobných nocleháren, jak je vymohl Klub turistů pro české studentstvo, ale seznam týkal se jen českých krajin. Vojta, jako dostatečně znalý němčiny, vedl vždy vyjednávání.

V Děčíně zašli k večeru do hostince, kde bývala česká beseda ; štěstí jim přálo, že shovořili se tu s českým dělníkem. Ten dovedl je do útulku pro cestující studentstvo, kde lacino dostalo se jim noclehu.

Vojtěch před spaním počítal, kolik času mu ještě zbývá do dne, kdy měl se sejíti s Janem a Marií k cestě na chmel.

PŘEBÍČSKÁ BRÁNA

POMNÍK U STADIC na poli, odkud dle pověsti Přemysl za knížete byl povolán, postaven byl r. 1841. Polovypuklý obraz kovové desky na podstavci ukazuje poselstvo Libušino u Přemysla; na druhé straně je deska s obrazem uvítání Přemysla na hradě pražském.

XXXIII.

SHLEDÁNÍ.

(Nakléřov. — Bojiště z r. 1813. — Chlumec. Bojiště z r. 1126. — Komáří Hora. — Krupka. — Teplice-Šanov. — Duchcov. — Osek. — Hroby. — Stadice. — Milešovka. — Bílina. Kyselka. — Bořen. — Znělec. — Most. — Dobývání hnědého uhlí u Mostu. — Pohromy, způsobované sesouváním se vrstev zemských. — Na jak dlouho stačí bohatství uhelné. — Sedlec a Zaječice. — Žatec. — Poloprty. — Louny. — Jaroslav Vrchlický. — Ročov. — Lužná-Lišany. — Rakovník. — Zikmund Winter. — Kulturní historie. — Z dějin pěstování chmele a pivovarství na Rakovnicku.)

Vlakem od Prahy blížili se k Rakovníku Jan Kolárský se sestrou Marií. Jeli pěkným krajem, ale vyhlídka z vlaku jich valně nezajímala. Byli nedočkavi uvidět Vojtu v Rakovníce, jak bylo smluveno. Před dvěma dny došel jich lístek od Vojtěcha z Bíliny, kde jim oznamoval, kterým vlakem přibude do Rakovníka. Měl tam býti dřív než oni. Již čtrnácte dní před tím došel na adresu Janovu dopis od Vojtěchova kladenského kamaráda, v němž oznámeno, že mají Kolárští zamluvenu práci u statkáře ve vsi blízko Rakovníka. Dosud tedy bylo vše v pořádku.

Když vlak vjížděl do rakovnického nádraží, Marie vyhlížela nedočkavě z okna, uvidí-li bratra studenta. Nespatřila ho. Vlak zastavil, bratr se sestrou vystoupili a marně se ohlížejíce po Vojtovi kráčeli k východu z nádraží. „Snad že tam na nás čeká!“ řekla Marie. Ale ani tam Vojty nebylo.

Co nyní počít? Jan s Marií stáli tu bez rady. Zmeškal snad vlak? Či se mu na cestě něco přihodilo? Marie úzkostlivá byla hned plna strachu, ale rozvážnější Jan ji chlácholil.

„Nemusí být hned tak zle. Podívám se, kdy přijíždí nejbližší vlak od Žatce a na ten tu počkáme.“

V tom však už Marie radostně vykřikla. Zahlédla venku Vojtu, jenž všecek udýchán pospíchal k nádraží.

„Málem bych byl přišel pozdě,“ pravil Vojtěch po přivítání, „přijel jsem vlakem časně ráno a maje dosti času, šel jsem pro jistotu do vsi, abych obhlédl, jak tam bude. Našel jsem tam už kamaráda Blažka, jenž nám místo opatřil, vyjednal jsem vše s nájemcem statku, ale zdržel jsem se při tom. Teď jsem notně udýchán!“

„Vidíš, vidíš!“ napomínal rozvážný Jan, „ještě si něco uženeš!“

„Tak zlé to není,“ smál se Vojtěch, „jen když vás tu mám.“

Potom pověděl bratrovi a sestře, že je dosti času, přijdou-li do vsi až k večeru. Práce začne prý nazítří ráno.

„A jak je s tvým zdravím, Jene?“ dodával, obraceje se otázkou k Janovi.

„Já byl včera odpůldne u lékařské prohlídky nařízené úrazovou pojišťovnou,“ povídal Jan. „Ustanovili mi ještě měsíc klidu, ale potom budu již úplně zdráv, jak mi pokladniční lékař řekl, i budu moci nastoupit opět práci v továrně.“

„A já pojedu hned odtud na místo v továrně v Novém Městě. Slečna Prousková, nyní již paní učitelová Příhodová, mi je opatřila. Budu míti 50 K měsíčně platu a — budu tam míti tetu Hlaváčkovou. A to je nejhlavnější,“ vesele sdělovala Marie Vojtovi, který měl z toho také radost.

„Co vy na cestách?“ tázal se Jan Vojty. „A jak se vám vedlo v německých krajinách?“

„Vyznám se v němčině; tu a tam stržil jsem nějaký úšklebek neb i nevlídné slovo, ale celkem dobře jsme vyšli s lidmi, k nimž jsme se zdvořile chovali,“ odvětil Vojtěch.

„Dobře tak, Vojtěchu! Jest nepřirozené, abychom se nestýkali s obyvateli druhé národnosti v téže zemi, kterou společně obýváme.“

Všichni tři byli hladovi a proto vešli do blízkého hostince, kde se posilnili prostým obědem. Při obědě a po něm Vojta vypravoval o dojmech ze své cesty. Dovedl Jana s Marií v duchu až ke hranicím Čech a když po obědě zašli všichni do rakovnických sadů, líčil Vojtěch obšírně svoji cestu z Děčína. Měl při tom po ruce zápisky, ale málo do nich nahlížel. Bylať mu cesta v čerstvé paměti. Vypravoval, kterak z Podmoklí vydali se k *Nakléřovu*. Ten leží při průsmyku oddělujícím Děčínské stěny od Krkonoš. V Nakléřově měl r. 1813 císař Napoleon hlavní stan na faře a z kostelní věže pozoroval bojiště. Vojta se soudruhy shlédli místa, kde byli Francouzi poraženi a kde stojí památníky rakouský s podobou generála Colloreda, vítězného vojevůdce, a pruský s podobou krále Viléma III. I jiné památné bojiště shlédli potom hoši, a to u *Chlumce*. Horký vzpomínal tam bitvy, v níž slavně zvítězil r. 1126 Soběslav I. nad Lotharem, císařem německým. Ten přitáhl s Ottou, bývalým olomouckým knížetem, usilujícím o trůn český; byl však na hlavu poražen a nezbývalo mu než pokořiti se.

„Však o tom pěkně vypravuje stará pověst,“ připomenula Marie.

Vojtěch i Jan znali pověst tu, již uvádí Alois Jirásek ve svých Starých pověstech českých.

Vojtěch potom vypravoval dále. Podobný osud stihl v místech těch r. 1813 Francouze. Napoleonův maršál Vandamme byl tam od početnějších spojených vojsk rakouských, pruských a ruských poražen a zajat.

Od Chlumce vedla studenty cesta na *Komáří Horu* (806 *m*), kde s vížky při hostinci naskýtal se jim pěkný rozhled: Lu-

žické Hory viděli, dohlédli Krkonoš, k jihovýchodu až za Prahu dohlédli, na sever spatřili Drážďany v Sasku.

S Komáří Hory ubírali se přes *Krupku* (jméno její od cínových krup, bylyť tam výnosné doly na cín od r. 1297) k Teplicům. Lázeňské místo *Teplice* s přilehlým *Šanovem* znal Vojta z doslechu; tam totiž léčil se profesor Hájek po svém úrazu v Krušných Horách. (Viz str. 348. a násl. d. I.) Soudruh Horký připomenul pověst, kterou vypravuje Hájek ve své kronice, že totiž r. 762 vepř ze stáda vladyky Kolostoje spadl do pramene horké vody a tak vřídla teplická objevena. V lázeňském parku, kde byl právě koncert, hoši si odpočinuli a rozhodli k další cestě. Měli původně namířeno na *Duchcov*, město ve středu pásma hnědouhelného, v němž vábil je zvláště zámek pánů z Valdštejna, a na blízký *Osek*, v jehož okolí rovněž jsou četné doly hnědouhelné. Horký, prohlížeje mapu, ukázal na blízké *Hroby*, připomínaje, že tamní kostel protestantský byl r. 1617 k rozkazu arcibiskupovu pobořen; násilný tento skutek byl jednou z příčin, ze kterých vzplanula *válka třicetiletá*.

Vojtěch, jako nejzkušenější v cestování, prohlédl mapu a učinil potom soudruhům návrh.

„Řekl jsem jim," vypravoval teď bratrovi a sestře, „že by to bylo špatné cestování tím krajem, kdybychom ani nenavštívili místa, odkud vyšel první náš český panovnický rod."

„A proto jste namířili do *Stadic*?" usmála se Marie.

„Ano," přisvědčil Vojtěch, „rozumí se, že přítel Horký byl hned pro můj návrh, ale ani Jaroš neodporoval. Znamenalo to ovšem značnou okliku, ale protože jsme se změnou plánu, způsobenou naší plavbou po Labi, nedostali ani na Milešovku, chtěli jsme teď zameškané dohonit a ze Stadic se pustit k význačnému nejvyššímu vrchu Středohoří."

Poté líčil Vojtěch cestu do Stadic, jakož i kolébku rodu Přemyslovců. Uprostřed zelených strání na počátku úzkého údolí, kterým protéká řeka Běla, mezi „*Rovným*" a „*Volskou horou*", ve které dle pověsti Přemyslovi voli zmizeli, leží *Sta-*

dice, odkud „od pluhu Přemysl k vévodství byl povolán“. Pověst tu zvěčňuje pomník na starožitném památném pozemku.

Kronikář *Dalimil* (ve XIV. stol.) vypráví, že král Václav I. styděl se za selský původ, proto dal rod svůj ze Stadic vyhnati a ves Němci osadil. Ale Karel IV. r. 1359 Stadice pravým pánům vrátil, ponechav králům českým pouze 3 lány. Zároveň uložil dědicům lískového keře Přemyslova, by památku tu ostříhali a každoročně ořechy s lísky králům českým odváděli. Ještě roku 1787 v kupní smlouvě o kterémsi statku stadickém se tato povinnost připomíná.

MILEŠOVKA.

Ze Stadic, kde také přenocovali, pustili se studenti přímo k Milešovce, hledajíce podle podrobné mapy nejkratší cesty a cestičky. Odpočinuvše na úpatí, jali se stoupati na vrchol Milešovky. *Milešovka* jest po celém svahu porostlá mladým lesem, k temeni prořídlým, jenž chová mnohou botanickou zvláštnost. Stoupání na Milešovku jest sice příkré, ale cesta upravena. Studenti ovšem nepotřebovali ani osla ani nosítek, jež možno k výstupu v *Bílce* najati. Nahoře úplně zaujal je rozhled s vrcholu. Na vrcholu upraven jest hostinec a řada malých, mechem vyložených domků; na nejvyšším bodu vztyčen jest trigonometrický (měřičský) jehlanec na terase, s které otvírá se rozhled, zahrnující velkou část české země. Není divu, že slavný badatel *Alex. Humboldt,* jenž obě polokoule země zcestoval a s pruským králem Bedřichem Vilémem v letech třicátých častěji na Milešovce býval, řadil vyhlídku s Milešovky mezi nejkrásnější na celém světě. Studenti pohroužili

se do pohledu na vrchy, doliny, sady, města, řeky, nížiny ztrácející se až do dálky pohraničných hor, řetěz, jejž tvoří Rudohoří, česko-saské Švýcarsko, hory Lužické, Ještěd, hory Jizerské, Krkonoše, na jih až vzdálené hřebeny Českého Lesa a Šumavy. Zvláštní list panorámy vyhlídky, který se tu prodává, poučil je o význačných bodech, které částečně již poznali. Na jihozápadu vyhledali si Říp, následoval Lovoš, Radobýl u Litoměřic, Bezdězy, Krkonoše, k severu Sněžník Děčínský, dále Bílka, odkud sem vystupovali, na západ Žatec, Hoblík u Loun, na jih Klapý s Hazmburkem, význačný Košťál, až vrátili se zas k Řípu; mezi oběma tušili Prahu.

Od Milešovky dal se Vojtěch se soudruhy opět na cestu k západu; měli namířeno do Bíliny. Město *Bílina* je světoznámé bílinskou alkalickou kyselkou, která rozesílá se v lahvích do všech končin světa. Jest průhledná, bez zápachu, příjemné chuti. Majitelé panství bílinského, knížata z Lobkovic, dali r. 1712 zbahněné prameny vyčistiti, zdí ohradit, a od té doby zkvétalo při městě Bílině místo lázeňské *Kyselka*, blahodárně působíc. Prameny vyvírají na úpatí význačné hory znělcové *Bořenu*, podoby dřímajícího lva, jenž svým zvláštním vzezřením jest znamením v celém kraji mezi Rudohořím a Středohořím.

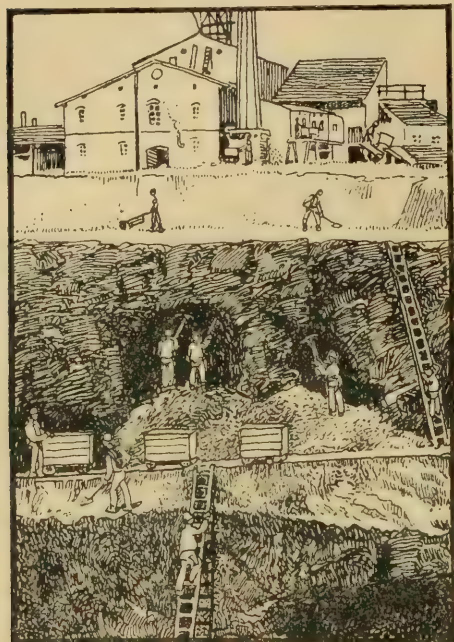
BOŘEN.

Hora různě rozeklaná složena jest z mohutných sloupů, desk a balvanů *znělce*, bohatého žíravinami. Vrch vyvřel patrně za doby třetihorní, neb usazeninami této doby pokryt jest rulový spodek okolní: jíly a lupky s vrstvami hnědého uhlí; jinde (u Kučlína) *tryplem* s pěknými otisky třetihorních ryb a hmyzu.

Květena Bořenu jest vzácná. Roste tu strdivka jednokvětá, hvězdnice horní, kozinec dánský, lomikámen trsnatý a j.

Od Kyselky došli záhy do Bíliny. Na východní straně města zvedá se mohutný zámek knížat z Lobkovic.

Studenty vábilo dolování hnědého uhlí u Mostu, o němž už Vojtěch slyšel při cestě do Rudohoří (str. 351. dílu I.). Místo onono kdysi tvořilo dno *pánve žatecko-litoměřické*. Na úpatí Krušných Hor, v úvalu mezi těmito a Středohořím od Ústí až k Mostu vytvořilo se hnědé uhlí v nejmohutnější flece. U paty znělcových vrchů u Mostu vychází uhlí, až na den.

DOBÝVÁNÍ HNĚDÉHO UHLÍ V MOSTU, tam kde uloženo je pod samým povrchem země a není třeba šachet.

Těžením přírodního pokladu, jako jest hnědé uhlí, změní se ráz celé krajiny. Krajina, kterou nyní kráčeli až k Mostu, zahalena byla místy dýmem, jenž pocházel z hald drobného mouru uhelného, který sám se zapaluje a stále doutná. V celém okresu zde vyskýtá se uhlí, ale není všude stejně dobré. Dolování z ložisk v Mostě děje se buď vrchním odkrýváním, neb vykopáváním šachet a vrtáním štol. Šachty jsou vesměs osvětleny elektricky a spojeny drahami vlečnými z dolů. Nejhlubší šachta byla *Pluto* u Louky (380 *m*). Roku 1900 pracovalo při dolech mosteckých 23.000 dělníků a dobylo se as 120 milionů metr. centů hnědého uhlí.

Vojtěch podle zápisků opakoval, co slyšel od sdílného důlního dozorce, s nímž setkali se u mostecké české noc-

lehárny studentské. Česká menšina má v Mostě veřejnou českou školu obecnou i průmyslovou pokračovací. Také měl Vojta poznámky o katastrofách (pohromách) mosteckých: V letech 1895 a 96 sypký t. zv. tekutý písek (něm. Schwimmsand), který tvoří mezi tučnými, vodu zadržujícími jíly celé vrstvy nad flecí, vnikl do dolu Armina, tím povstaly veliké propasti a domy nad nimi stojící, v počtu 85, sřítily se do hlubin.

Prohlubeň v Nádražní třídě byla 18—20 *m* široká a 18 *m* hluboká prostřed nádraží, takže do ní zapadl celý vážní dům. Pod městem jest uhlí dost, ale nesmí se tam již dolovat a jsou vytyčeny mezníky, kde hlavní pánev chráněna jest proti tekutému písku. Pohříchu není průběh rozsedliny přímý, nýbrž klikatý, a nebezpečí, že někde při dolování vrstva chránicí se prorazí, ohrožuje město i dělnictvo stále.

„Ptal jsem se dozorce," řekl Vojta, „nevyčerpá-li se někdy uhlí?

Není pochyby," řekl mi. „Všechno toto bohatství uhlí se tvořilo z rostlinstva, usazovalo se z vod a potřebovalo věky, nežli zuhelnatělo. Znova se netvoří; co jednou z lůna země se vybere a spotřebuje, je ztraceno. Prozíravé státy obmezují dolování na uhlí, aby zásoba stačila i na dalekou budoucnost, obmezují vývoz a vyměřují ložiska. A tak třeba pomýšleti i zde na to, aby těžení uhlí dálo se rozumně. Je pak možno vystačiti s bohatstvím přírodním až do doby nedohledné. Nemá se také zapomínati, že těžením uhlí živí se mnoho lidí, kterým by těžko bylo hledati výdělek jinde."

Bratří a sestra po odpočinku zvedli se a kráčeli zpět k nádraží. Vojta byl totiž vyjednal se zaměstnavatelem, že jeho čeledín, jenž k večeru pojede do města, zajede na nádraží pro zavazadla Kolárských. Právě před nádraží dojel jich vozka, hoši obstarali zavazadla v šatně uložená, ale poděkovali se za nabídku svezení.

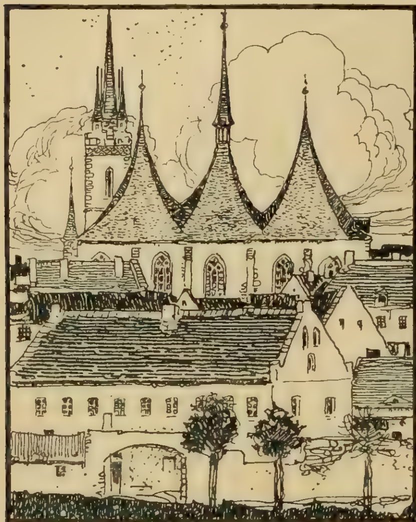
„Projdeme si město, máme ještě pokdy," řekl Vojtěch.

Potom cestou do města dokončoval svoje vypravování o cestě. Povídal, kterak přes *Sedlec* a *Zaječice*, kde pramení hořká voda léčivá, namířili do Loun.

„Ale z Mostu do Loun svezli jsme se drahou," řekl, „aby nám cesty naskočilo."

„A co Žatec?" ptal se Jan. „Ten jste vynechali?"

„Bylo to s cesty," řekl Vojta, „ale přece jsem si zapamatoval mnohé z toho, co o Žatci věděl náš dějepisec Horký. Povídal nám, že *Žatec, Louny, Slaný* bylo trojhvězdí měst Husitům věrných. Ale prodlením doby poměry se změnily. Dnes má Žatec obyvatelstvo německé; Čechů je tam malá menšina, asi třicetina všeho obyvatelstva. Žatec je město průmyslové, má velký pivovar i cukrovar i jiné továrny. Čím pak proslul nejvíce, víte dojista."

CHRÁM SV. MIKULÁŠE V LOUNECH.

„U Žatce pěstuje se také hojně chmel!" pověděla Marie.

„Nezřeli jsme proslavených chmelnic žateckých, jež táhnou se od Žatce k městu *Postoloprtům*," řekl Vojtěch. „Dojeli jsme staroslavného města *Loun*. Město bývalo opevněné, a dosud jsou zbytky hradeb „na valech"; rozkládá se na pravém vysokém břehu Ohře. Tuhle mám pohlednici s obrázkem lounského kostela sv. Mikuláše s třídílným věžovitým krytem a vysokou štíhlou věží s pěkným cimbuřím. Chrám jest dílo stavitele a mistra Benedikta, či *Beneše z Loun.*" (Viz str. 108. dílu II.)

Vojta vypravoval dále, kterak poutaly jej některé starožitné soukromé domy ve městě, vkusné gotické portály, starý gotický arkýř, vysoké štíty se sochami, staré brány, které bohužel všude ustupují požadavkům novodobého ruchu.

Studenti dostali se v Lounech i do městského archivu, kdež jim předložili ohromné kancionály, převzácnou památku

ze XVI. století, se zdařilými miniaturami v graduálech. Vidělo as město lepší časy v první polovici XVI. století.

„To všechno přivedlo mne na myšlenku,“ dodával vážně Vojta, „že bych v Lounech mohl nalézti stopu k rozluštění nápisu v pamětní naší rodové knížce. Kdežto soudruzi moji pilně si všímali ruchu na ulicích, pátral jsem po starých domech, abych našel někde starobylý obraz proroka. Leč marně! Ani tam nebylo bývalého domova rodu Kolárských . . .“

„No mlč!“ chlácholil Jan Vojtu vida jeho zakalené oči; „domova svých předků jsme, pravda, ještě nenašli, ale dobrých lidí našli jsme dost a s jejich pomocí jsme na cestě za novým domovem, kterého se bohdá dopracujeme vlastní silou.“

KLENUTÍ HLAVNÍ LODI LOUNSKÉHO CHRÁMU.

Vojtěch dobře věděl, nač Jan naráží. Bylo zamilovanou myšlenkou nejstaršího Kolarského, že bratr student obrátí se po vybytí realky na studium strojnictví, on, Jan, že vycvičí se prakticky a tak že jednou spojenými silami uplatní se v podniku třeba menším, ale samostatném. I na sestru Marii při tom pomýšlel, jež by mohla zaměstnávati se při tom vedením knih a vyřizováním dopisů (korrespondence). Známo bylo také Vojtovi, že jednou, když Jan rozvíjel své oblíbené plány před Mírovským, ten je k velikému Vojtěchovu překvapení schvaloval. Když tehda Vojtěch namítl, že je třeba přec nějakého základního kapitálu, usmál se Mírovský záhadně, ale potom vzal Jana za pravici a Vojtěchovi položil ruku na hlavu. „Tu je závodní kapitál!“ řekl jim; „odvážlivému štěstí přeje!“

Na to na vše Vojtěch si vzpomněl a hned mu bylo zas veseleji. Živě vypravoval, že v Lounech uviděli též dva veliké cukrovary, z nichž, jak se dověděli, zvláště cukrovar Valterův, podnik to český, jest z nejmohutnějších v celé říši. Zpracuje denně až 9000 *q* cukrovky, za kampaň (pracovní dobu v roce) až 1 milion *q* a vyrobí 110.000 *q* surového cukru. Výrobky jeho vyvážejí se do Německa i Anglie.

„Chtěl bych jednou viděti cukrovar při práci," dodával Vojtěch.

Jan mu slíbil, že mu opatří vstup do některého cukrovaru v okolí Prahy, do nichž továrna karlínská dodává stroje.

„Víš-li pak, který básník se v Lounech narodil?" vpadla Marie do hovoru, obracejíc se k mladšímu bratrovi.

„Jak bych nevěděl!" odvětil vesele Vojtěch. „Náš básník *Jaroslav Vrchlický*, vlastním jménem Emil Frida. Narodil se jako syn lounského obchodníka dne 17. února 1853, ale brzy se s rodiči přestěhoval do Slaného."

„Znám některé básně jeho zpaměti," chlubila se Marie. „Slečna Prousková půjčila mi jeho knihy „Selské ballady", „Hudba v duši", „Hilarion", „Legenda o sv. Prokopu" . . . Měla ve své knihovně hezkou řádku spisů Jaroslava Vrchlického. Ale říkala, to že ještě nejsou všecky. Dílo Vrchlického je velmi rozsáhlé. Mimo to i jeho překladů z angličtiny, polštiny, vlaštiny a jiných jazyků jest veliká řada."*)

Potom Vojtěch pověděl ještě o cestě z Loun k Rakovníku. Část ušli jí pěšky, většinou pěknými lesy, také augustinianský klášter v *Ročově* shlédli; ve stanici *Lužné-Lišanech*, křižovatce drah, pak unaveni sedli na vlak a dojeli do Rakovníka.

„Tu jsme včera přenocovali; odtud pak dnes ráno Horký s Jarošem vyrazili ke Křivoklátu a já zašel do vsi, kam vás teď povedu. Na Křivoklát chtěl bych se podívat, až půjdeme z chmele."

Za takového hovoru prohlédli si Kolarští město *Rakovník*. Již při vstupu do města upoutala zraky jejich „Vysoká

---

*) *Jaroslav Vrchlický* zemřel 9. září 1912.

brána", pocházející ze XVI. stol. a vévodící celému okolí, a gotický chrám sv. Bartoloměje ze XIV. stol., s jehož zněly souladné starobylé zvony „Bartoloměj" a „Žebrák". O zvonu Žebráku slyšeli později řadu pěkných pověstí.

V starobylém tomto městě vzpomněli také českého spisovatele, jenž se tu sice nenarodil, ale jehož obsáhlá činnost spisovatelská vzala tu počátek. Je to *Zikmund Winter* (* 27. XII. 1846 v Praze).*) Všichni tři znali některé z jeho knih, ve kterých uloženo přehojně poznatků o všem, co souvisí se způsobem života a vzdělaností našich předků. Takovým poznatkům říkáme *kulturně historické*. Kdo chce se obírati studiem kulturní historie, tomu jest konati studia v *museích* a *v archivech* (viz str. 311 t. d.). Bohatý archiv města Rakovníka poskytoval Wintrovi, jenž byl tu profesorem na realce, prvních pramenů k badání. První samostatná vydaná kniha Wintrova jsou „Starobylé obrázky z Rakovnicka". V Praze ovšem, kam byl přeložen, našel Winter ještě bohatší zdroje svých badání.

VYSOKÁ BRÁNA V RAKOVNÍKU.

„Pěstování chmele v tomto kraji má od starodávna dobrou pověst," doložil pak Vojta. „Dověděl jsem se, že chmel pěstoval se tu již před staletími, a to také bylo původem pověstného hořkého piva rakovnického, kterým Rakovničtí soutěžili úspěšně s výrobky cizích pivovarů. Měli také majestát Ferdinanda I. na vozbu svého piva do měst Pražských, pro kterouž věc časté byly spory a rozbroje s Pražany. K rozkvětu

*) *Zikmund Winter* zemřel 12. června 1912.

chmelařství přispívá též zdejší hospodářská škola s rozsáhlými pokusnými chmelnicemi.“

„Však teď chmel dobře poznáme, až jej budeme česati,“ sliboval Jan, když vycházeli z města a brali se k cíli své cesty. Umínili si všichni tři, že ze svého dočasného působiště pošlou zprávu o sobě všem svým pražským známým i poručníku svému, panu Vrbovi. Vojtěch, jemuž záhada domova jejich rodiny nedala pokoje, prohodil:

„Prošli jsme už hezký kousek Čech, ale nikde ani stopy po domě, jehož týká se zápis v naší knížce. Víte-li co už mne napadlo? Snad stával někde takový dům a už je dávno sbořen.“

„To ovšem je možno“, pověděl Jan; „v tom případě nenašli bychom starého domova svých předků. Ale,“ dodal veseleji, „není-liž tímto domovem celá země, kterou procházíme a kde našli jsme tolik dobrých duší, tak vlídného přijetí?“

STARÁ ZVONICE V RAKOVNÍKU.

ČESÁNÍ CHMELE.

XXXIV.

CHMELAŘI.

(Chmel. — Chmelařství. — Obvody chmelařské. — Česání chmele. — Hasiči. — Zemská ústř. jednota hasičská. — Kamnářství a hrnčířství na Rakovnicku. — Pískovce na mlýnské kameny. — Městečko u Křivoklátu. — Křivoklát. — Karel Hynek Mácha. — Předhistorické naleziště na Hradišti. — Jan Augusta. — Honba. — Jivno. — Rulík zlomocný. — Zbečno.)

Na cestě z Rakovníka hovořili bratři a sestra Kolarští o práci, jež jim nastávala.

„Jen jestli to dovedu, nikdy jsem chmele pěstovati neviděla," starala se Marie.

Vojta se jí smál. On ovšem na svém výletu viděl častěji u některých obcí na Mělnicku a Roudnicku dobře spravované chmelnice. Na vysokých tyčích oplétal se chmel drsnými lodyhami, jež nesly 3—5laločné hrubě pilovité listy do výše 4—8 metrů. Místo tyčí viděl též místy dráty napiaté na pevných stojanech.

„A co se upotřebuje z chmele?" tázala se Marie dále, jako by Vojtěcha chtěla vyslýchati.

„Z chmele trhají se šištice, blánitě šupinaté, v jichž paždí sedí holénky jako pepř veliké," vykládal Vojta. „Holénky

i listeny posázeny jsou zrnitými žlázkami, které šišticím dodávají silného kořenného zápachu a chuti zvláště hořké. A proto se chmele používá při vaření piva, kterému dodává příjemné hořké chuti a chrání je před zkysáním."

CHMEL jest rostlina dvoudomá, t. j. květy mají dvojí domov: prašníkové rostou na jednom keři, pestíkové na druhém. Pro chmelnice hodí se jen pestíkové rostliny, které vysazují se sazenicemi do čtverce neb trojúhelníka do dobré zkypřené půdy. Prvého roku nedává sklizně, proto pěstují se mezirostliny: cukrovka, řepa, zelí, okurky; časem, nestihnou-li keř škůdci, nese chmelnice třeba sto let úrodu, ale obyčejně vysazují pěstitelé po dvaceti letech rostliny nové.

„Ale vždyť chmel roste v plotech také divoce," namítla Marie.

„Toho se, holečku, neužívá. Naopak musí se v okolí chmelnic všechny samčí rostliny chmele vyhubiti, aby révy nehnaly do semene. Jsou veliké rozdíly v jakosti chmele dle půdy a způsobu pěstování. Kde se daří dobře chmel, poskytuje chmelařství rolníku značný užitek. Některé obvody chmelařské nabyly dobré pověsti v cizině a docílily značného vývozu. Tak obvod *úštěcký*, jenž rozkládal se mezi středohořím kraje litoměřického, které ho ohraničovalo na sever až k Mělníku, Jizeře, Benátkám a Mladé Boleslavi. Nejlepší chmelnice dařily se v chráněných údolích. *Zelený* chmel pochází hlavně od Kokořína, Mšena.

Nejlepší jakost má chmel obvodu *žateckého* a město Žatec zřídilo již r. 1833 tržnici, která chmelařství velice pozvedla. Když ostatní obvody české měly býti odstrkovány, založili si pěstitelé z okresů rakovnického, lounského, novo-strašeckého r. 1885 samostatnou známkovací síň na chmel a trhy

naň v Rakovníku. Malé chmelnice, roztroušené kdysi po Čechách, téměř úplně zmizely, neb se nevyplácely. Každá plodina vyžaduje dnes zvláštní pozornosti a zvelebení, má-li ve světové soutěži obstáti. Pro zlepšení kultury chmele u nás založeny byly vzorné a pokusné chmelnice při hospodářských školách v Rakovníku, Roudnici, Chrudimi, v Kadani a České Lípě.

Když chmel zraje, jest třeba mnoho pracovních sil; práce jest lehká, proto používá se k ní žen a dětí. Myslím, že i nám se bude dařiti," pověděl Vojta a dodal: „Pán, jehož jsem se ptal včera u nádraží na cestu do vsi a jenž se se mnou dal do hovoru, divil se, že jdu na chmel, když jsem přece student."

„A co's mu řekl?" ptala se Marie.

„Že jsem chudý student. Četl jsem onehdy v novinách, že nejen v Americe, ale i v Haliči, Uhrách a jinde chudí studenti o prázdninách vydělávají si na další studie jako dělníci, číšníci a tím si nezadají. Práce nehanobí člověka!"

Došli nyní na místo, kde našli skrovnou světničku na přespání; za dne beztoho někdy až do půl noci byli při práci. Hospodář najímá lidi raději „na akkord", platí je totiž podle toho, mnoho-li šištic natrhají.

Naši dělníci záhy se vpravili do uložené jim práce. Hospodář byl k nim vlídný; líbily se mu skromné a způsobné děti, pilně pracující. Každou šištici třeba totiž jednotlivě nehtem neb zvláštním náprstkem uštípnouti i s krátkou stopečkou. Obtížnější práci mají dělníci, kteří uřezávají keře chmelové, as $^1/_2$ *m* od země, tyče vyzdvihují a révu odvinují.

Hospodář přihlížel, aby stopky nebyly dlouhé a šištice listy pomíchané. Otrhané révy tvoří dobrou píci pro dobytek.

Šištice dávají se řídce do obšírných pytlův a odnášejí se do sušíren, kde se denně pozorně přehazují, až při suchém počasí ve 3 dnech jsou suché, načež se pro obchod stlačí do žoků.

Při dobré pohodě ukončena sklizeň záhy a hospodář uspořádal mladému dělnictvu obvyklé obžinky dochmelné, kdy je vyčastoval; den ten ukončen byl veselým výskotem a tancem pod širým nebem při kolovrátku.

Marie zavázala výdělečk do cípu šátku a spokojeně chystali se k návratu do Prahy.

Ale Vojta vytasil se s návrhem. „Bylo by hříšné, když jsme v Rakovníce, bychom se nepodívali na hrad Křivoklát a neprošli se krásnými lesy křivoklátskými!“

„Dobrá, ale Jan nemůže na dlouhou cestu!“ namítala Marie.

„Inu, vezmu naše věci do Prahy ke Lhotovým,“ pravil Jan, „a vy se tedy ještě projděte!“

Časně ráno bylo se našim poutníkům vydati na cestu a Jan chtěl také hned po ránu odejeti do Prahy. Ale nahodilé neštěstí je zdrželo. Právě v nejlepším spánku probuzeni byli prudkým bušením na okénko jejich světničky a pokřikem „hoří!“. Rychle oblékli nejnutnější šat a vyběhli na dvůr statku. Záře rozlévala se po celé vsi, zvonek cinkal, hasiči troubili, dobytek temně bučel. Zmatek a zděšení ovládlo celou ves. Nehořelo stavení jejich hospodáře, ale sousedův dům celý tonul v plamenech.

Vojtěch i Jan statečně při hašení pomáhali. Viděli pěkný příklad na svém hospodáři, jenž v hasičském šatě ochotně pomáhal sousedovi.

Teprve k ránu bylo po ohni. Naši chmelaři musili se zdržeti, neboť Janovi vlak zatím ujel. Vojtěch vyptával se hospodáře na hasičství a ten mu vypravoval: „Na obranu požární zřizují se v obcích *sbory dobrovolných hasičů.* Ve městech mívají placené hasiče, na vesnicích konají službu požární dobrovolné sbory zdarma. Jsou k tomu vycvičeni, mají svůj stejnokroj a mají jako hasiči řadu výhod; tak na př. jsou pojištěni proti úrazu při požáru. Jest to spolek krásný, lidumilný, neboť stanovil si za účel pomáhati bližnímu v neštěstí. Mimo to pečuje o vzdělání svých členů. Co činí sokolské jednoty ve městech, to konají hasičské sbory na vesnicích. Všechny sbory hasičské sdruženy jsou v *Zemskou ústřední hasičskou jednotu* král. Českého, která má nyní na 100.000 členů.“

Janovi se zvláště líbila obětavost hasičská i pochvaloval si, že jsou dosud občané, kteří opravdu obětavě bližnímu v neštěstí pomáhají.

K poledni rozloučili se Vojtěch a Marie s Janem, jenž kráčel k nádraží, kdežto oni pustili se krajinou bohatou ložisky kamenného uhlí, ač se zde nyní nedoluje. V Krčelu dobývá se uhlí spíše jen pro vlastní potřebu a vyrábí se z lupku *hmota šamotová*. *Kamnářství* a hrnčířství v Rakovníku a okolí kvete. Vojtěch si vzpomínal, že i v Praze viděl často výborné výrobky ,,rakovnické továrny zboží šamotového".

Kamenouhelný útvar zdejšího okolí poskytuje mimo palivo též výborné *pískovce*; z hrubozrnnějších vrstev zhotovují se mlýnské kameny. V půdě mezi *Petrovicemi* a *Přílepy*, jinak rovné, nikdo by netušil veliké a hluboké lomy, kde četní kameníci pracují na tesání mlýnských kamenů. K zednickým pracím užívá se tu až 16 odrůd pískovce, dle tvrdosti, pevnosti a zrna rozdílných. Na východ Rakovníka jsou podobné lomy, a kameny mlýnské zovou se dle naleziště ,,*přílepáky*" neb ,,*žehrováky*".

Vojtěch a Marie vydali se chutě podél rakovnického potoka, kde se počíná půvabná krajina u farní vesnice *Městečka*. Ještě není viděti hradu, jenž ukryt jest v údolí obklopeném zalesněnými vrchy, proraženými pro dráhu tunely při vstupu i výjezdu vlaku.

Když vystoupili na vrch s upravenými cestami, údolí na sever obkličující, objevil se jim v celé mohutné kráse *Křivoklát*.

Vojta byl pohledem tak unesen, že z počátku nebyl ani slova mocen. Marie střízlivěji na hrad hleděla. Nejvíce se jí líbila mohutná kulatá věž. ,,To je hladomorna, ve které mnohý vzácný vězeň bídně zahynul," vykládal Vojta.

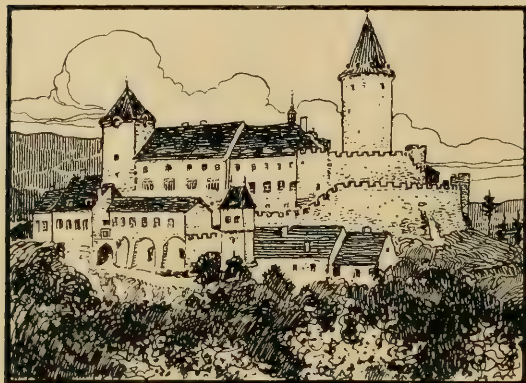
,,Za to jest dnes tam v pravo viděti pivovar."

,,Tím jest sídlo tak slavné jistě znešvařeno," rozhorlil se Vojta. ,,Víš, kouzlo zřícenin spočívá v upomínkách historických a pověstech, které na místa ta se pojí. Četl jsem povídku *Karla Hynka Máchy* ,,Křivoklát" a zdá se mně, jako by všechny postavy zde oživovaly. Četl jsem také, že Karel IV. po návratu do Čech dal hrad zříditi za důstojné sídlo pro spanilou choť svou Blanku, kteréž narodila se zde dcera Markéta; tehdy dal prý sehnati sem všechny slavíky z okolí, aby slad-

kým zpěvem svým Blanku potěšovali. Karlův syn a dědic Václav IV. vychován byl zde na hradě velmi skvěle; panický šat jeho ukazovali zde ještě r. 1826. Václav si zde oblíbil a za něho nastala nejskvělejší doba hradu; vyslancové cizích mocnářů přijížděli, turnaje a hony střídaly se ve skvělé proměně."

„Komu nyní patří hrad?"

„Majitelé se střídali; r. 1685 získali panství Valdštýnové a od nich dědictvím připadlo celé panství rodině Fürstenberků. Zde jsou jen úřady panské a v oné věži umístěno jest museum rozličných památek historických, vycpané ptactvo, bílí daňci, různé zbraně a trofeje lovecké a zajímavé nálezy z doby předhistorické z vrchu *Hradiště* nad Novou Hutí se vypínajícího, proslulého pro četné nálezy zlatých mincí (též t. zv. duhových misek) a jiných předmětů ze železa a kostí. Však pojďme, ať něco z toho uhlídáme."

KŘIVOKLÁT.

Cestou takto hovoříce vystoupili z údolí cestou do hradu obou nádvoří, kaple a do bývalých vězení, kde strádal 16 let *Jan Augusta*, biskup jednoty bratrské (1500—1572), a teprv na přímluvu spanilé *Filipiny Welserové*, tajně oddané s arciknížetem Ferdinandem, na svobodu propuštěn byl.

„Sídlí tu knížecí rodina?" tázala se Marie starce, jehož potkali v nádvoří.

„Naše panstvo," odpověděl jim, „má statky též v Německu, zdržuje se ve Vídni, též v Praze. Zde mají zámek v Lánech a pěkný zámek Leontýn, někdy i v Nižboru nad Novou Hutí obývají. Bývá to hlavně v čas honů."

Se společností, jež tu právě dlela, prohlédli si Vojta a Marie museum.

„Zde jest as hodně zvěře v rozsáhlých lesích?" tázal se jeden z návštěvníků musea.

„To víte; již od XI. století byla *honba* zábavou rytířskou, přesným pravidlům podrobenou, dle kterých sluší lovci zvítěziti nade zvěří odvahou a silou, nikoli však sítěmi a pastmi zákeřnicky. To byla věc pytlákův, a zde ve výstavě vidíte nejrozmanitější zbraně a nástrahy, pytlákům odebrané. Pytláky a škůdce zvěře stíhaly vždy kruté tresty. Podnes možno kráčeti po celé hodiny mohutnými hvozdy, luhy, mlázím a údolinami. Ovšem jinak vypadaly středověké lesy a bažiny, s kmeny stářím pokácenými, mechem a kapradím porostlými. Představte si též obrovské královské revíry v souvislosti: lesy křivoklátské, v pokračování jich lesy zbirožské, pak rožmitálské, dobříšské. Dnes sice lesy prořídly následkem polního a lesního hospodářství, průmyslovými závody, drahami, zalidněním; ale dosud jsou Čechy nejen na zvěř nejbohatší zemí v Rakousku, nýbrž možno říci, že honba v Čechách zaujímá první místo v Evropě."

„A což *škodnou* tu nemáte?"

„Také; srstnatou i pernatou. K prvnějším čítají se lišky, vydry a malí dravci (kolčavy, hranostajové, kuny, tchoři atd.), k pernaté orli, výři, volavky popelavé. Vlků ani medvědů tu již není. Ostatně jsou dnes u rozumných lovců jiné náhledy o t. zv. škodné; většinou spíše prospívají nežli škodí, hubíce hlavně polní myši, hraboše, sysly, křečky, kteří v polích činí větší škodu, nežli když uchvátí některého zajíčka neb koroptev."

Děti z hovoru leccos pochytily. Když si řádně odpočaly v zahradním hostinci pod hradem, uvažovaly, kterou cestou se dáti, by z půvabů lesů něco spatřily. Mladý spolustolovník, jenž je slyšel, vmísil se do jejich hovoru. V hostinci byla nástěnná mapa ve velikém měřítku, kde byly všechny cesty, cestičky a i samoty naznačeny. Pověděl jim leccos zajímavého o lesích křivoklátských a okolní krajině (viz též díl I., str. 299).

Bylo ještě dosti času k večernímu vlaku. I vyptal se Vojtěch přívětivého výletníka, kudy by dostal se ke zřícenině *Jivna*. Znal tento hrad z románu Aloisa Jiráska ,,Mezi proudy" a zatoužil teď navštíviti aspoň jeho trosky.

Údolí *Klíčavy*, kterým se Vojta s Marií ubírali, bylo velmi půvabné. Sluníčko odpolední hřálo, olše u potoka voněly, tu a tam přelétl divoký holub, ozvalo se lesní káně. Bylo ticho, nepotkali ani človíčka. Údolí hned se uzavíralo, hned rozstupovalo do příčných roklí. Zříceniny by byli nenašli, kdyby se nebyl namanul pasák, jenž jim ukázal, kde mají překročiti plot obory a do vrchu stoupati.

RULÍK ZLOMOCNÝ, rostlina všecka prudce jedovatá. Z tlustého oddenku vyrůstají lodyhy vidličnatě rozvětvené až $1^1/_4$ *m* vysoké s vejčitými listy. Květy na krátkých stopkách mají zelený pětiklaný kalich s trubkovitou korunou pětiklanou, špinavě fialovou. Leskle černé bobule mají podobu a velikost třešní; sedí však v zeleném kalichu. Jedu rulíku (*atropinu*) užívá se i v lékařství, hlavně očním.

Po mnohém bloudění vystoupili konečně na ostroh, kdež nalezli pobořené zdi, opuštěné příkopy a stopy bran i sklepení. Mohutné kmeny javorů zapustily kořeny do zdiva jako dravec své spáry, habry a duby utvořily zvláštní skupiny a ve stínu zdiva bujel jedovatý *rulík* s lesklými černými bobulemi.

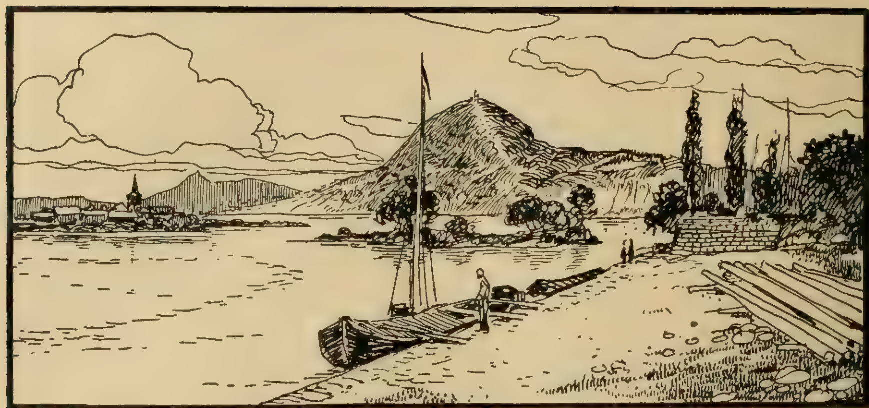
Dětem počalo býti úzko v té samotě, neboť slunce již zapadalo a mlhy táhly z údolí. Tu chvíli zašustilo cos v křovině a slyšán slabý dusot zvěře. Vojta statečnější měl co těšiti Marii. Ubírajíce se nazpět skutečně zbloudili. Temno se šířilo a mezi kmeny lesními ztratili směr, kterým se jim bylo bráti.

,,Musíme na jih," uvažoval Vojta, ,,snad na kmenech poznám, kde je sever. Hleděl pozorně na kmeny habrů a sosen a zdálo se mu, že poznává, jak severní strana kmenů jest více lišejníky obrostlá nežli jižní.

,,Tudy se dejme," pobízel ustrašenou nyní Marii.

Bloudili ještě dlouho, konečně však spatřili sady a klapající mlýn u *Zbečna.* Oddychli si. Vesele kráčeli k řece a přívozu, neboť z daleka již hučel vlak od Křivoklátu. Když pak v Berouně přestoupili na vlak pražský, dostali se klidně domů, kdež Jan s výčitkami je přijal, kde tak dlouho se toulali. ,,Odpusť, bratře," zvolal Vojta, ,,málem bychom byli zabloudili nadobro v křivoklátských lesích."

RADOBÝL U LITOMĚŘIC.

XXXV.

TAJEMNÉ JEDNÁNÍ.

(Bohušovice. — Cukrovar. — Diffuse. — Výroba cukru surového. — Cukr. — Řepa cukrovka. — Sacharin. — Ploskovice. — Panské zahrady v Čechách. — Terezín. — Litoměřice. — Radobýl. — Hrad Kalich. — Vrch Sedlo. — Zdeněk Fibich. — Úštěk. — Česká Lípa. — Zákupy. — Hajda. — Jiřetín. — Warnsdorf. — Rumburk. — Šluknov. — Česká Kamenice. — Jestřabí. — Doksy. — Bězdězy. — Bělá pod Bezdězem.)

Po návratu z chmele vracely se síly Janovi očividně. Těšil se, že brzy bude opět docházeti do továrny. Zatím žil u Lhotů a vydržoval se z podpory úrazové pojišťovny a z peněz ušetřených na chmelu. Marie odejela do Nového Města nad Metují, kdež přijata byla do kanceláře ve veliké přádelně. A Vojtěch studoval opět pilně.

V Praze objevil se v září také poručník dětí Kolarských, pan Vrba, jenž stěhoval se do nového působiště, do Litoměřic. Měl radost z hochů a oni potěšili se též s ním. Pan Vrba zašel i k Mírovským, ale třetího dne opustil Prahu, aniž mu bylo možno s hochy se rozloučiti.

V následujících týdnech také Jan občas zašel k Mírovským, aby si pohovořil se starými známými neb aby se v něčem poradil. Nápadné mu bylo, jak úzkostlivě se mu vyhýbal starý domácí Kolarský. Přihodilo se, že Jan jej měl potkati na ulici, ale starý pán se rychle obrátil a zaběhl zpět do domu. Jindy uviděl jej na schodech, ale nežli mohl pozdraviti, zmizel starý pán za dveřmi. Proč tak činil?

I zeptal se Jan po příčině paní Mírovské. Ani ona neměla tušení, proč se tak děje, proto řekla jen: „Toť víte, podivín byl vždycky, ale teď zvláště morousí. Už ani na mne nemluví; sedí jen ustavičně nad jakousi starou knihou, ale nečte v ní, mívá ji rozevřenu hned u desky a jakési staré zápisy z ní luští. A to dělá asi od té doby, kdy jste byl tak těžce poraněn."

„Jak jsem vám mnohokráte říkal, není zlý, ale podivín," začal Mírovský; „věřte mi, že v něm cosi zraje, čím nás všechny překvapí. Znám jej již dlouho, a to vždycky dělával, když chtěl něco zvláštního podniknout! Víte, že též jednou cestoval?"

„O tom jste mi dosud neříkal," pravil Jan.

„I to bylo před lety, byl ještě mladší . . ."

„Asi deset let to může být," dodala paní.

„To vám také takhle morousil skoro půl roku, ale najednou se ztratil a ztratil, dali jsme jej i policií hledat, a on nám pojednou píše až ze Švédska, že je na cestách a že se mu tam líbí. A potom přijel, ani muk, jako by se vrátil tamhle ze Stromovky, my také ani muk. Ale byl už vlídnější, lidštější. Co se mu tam přihodilo, neřekl nikomu. Ale jak vám pravím, teď v něm něco zraje, to mi věřte!"

Brzy po této návštěvě u Mírovských nastoupil Jan práci v továrně. Mladá síla se mu vrátila, jen občas ještě zabolela noha. Ale mohl konati opět všechno práci a proto také, když došla do továrny zakázka na správku stroje řezacího, který továrnou byl dodán do cukrovaru v *Bohušovicích* u Terezína, poslán byl tam mistr Rokos, v jehož oddělení pracoval Jan Kolarský, a tento byl mu přidělen k ruce. I Vojtěcha zval Jan, aby přijel za ním, že mu podle přípovědi ukáže *cukrovar*, ale Vojtěchovi to bylo daleko v době pilných studií. Správka prodlou-

žila se na několik dní; jelikož byla právě kampaň, poznal Jan čilý ruch, který po dlouhém letním odpočinku v cukrovaru vládne. Nekonečná řada selských povozů přivážela cukrovku, která na poli zbavena byla chrástu a očištěna. Řepu skládali do zvláštních kanálů, v nichž proudící voda nesla ji do vnitra cukrovaru. Za dřívějších dob skládala se do *krecht*, t. j. dlouhých hranolovitých hromad, přikrytých hlinou. V cukrovaru zvedaly stroje řepu do *praček*, načež zbavena kamínků a nečistoty padá do kapes výtahu, jenž dopravuje ji do *řezaček*. Postupem času vše se zdokonalilo, aby se ušetřilo času a práce a surovina utrpěla co nejméně ztráty zpracováním.

V řezačkách řepa krájí se noži různého tvaru na tenké nudlovité *řízky*, které šinou se po nakloněném žlabu do vozíků, v nichž se dovážejí neb strojem dopravují do nádob diffusních.

Janovi bylo slovo *diffuse*, které tu častěji slyšel, neznámo. Mladý adjunkt, kterého Janova vědychtivost těšila, vzal jej po práci do laboratoře a zde mu věc vysvětlil. Vzal sklenici a do té nalil anilinem na červeno zbarvenou hustší šťávu a na ni pozorně řidší čistou vodu. S počátku obě kapaliny ostře se od sebe lišily. Pozvolna však stoupala hustší, ač těžší kapalina v pramínkách do výše, až se obě kapaliny smísily. Poté vzal nádobu skleněnou bez dna, místo dna obvázal prolínavou měchuřinu. Do této nádoby dal roztok skalice modré a do hrdla zasadil rourku; potom ponořil ji do širší nádoby s vodou. Po nějakém čase vnikala voda skrze měchuřinu do roztoku a stoupala tam do výše; něco vystoupilo též z roztoku do vody, ale roztok zaujímal větší objem, a vystupovala proto kapalina ve skleněné rource do výše.

„Nuže, zde vidíte, co jest *diffuse*, po česku *prolínání*. Dvě kapaliny různé hustoty vzájemně se pronikají, samy bez míchání. V druhém případu jsem je oddělil průlinčitou stěnou, a ony pronikají se i skrze stěnu, a sice řidší usilovněji do hustší. Tento jednoduchý výjev má v cukrovarnictví veliký význam. Kdybychom cukerní šťávy vyluhovali jen vodou z kaše řepové, nedocílili bychom dokonalého vyslazení a čistoty. Proto řízky řepové hladké a jemně krájené přivádějí se do styku se zahřá-

tou šťavou; šťáva cukernatá vystupuje stěnami buněk řepových do šťávy slabší, řízky obklopující, a místo ní vniká do buněk šťáva stále slabší, až na konec pouhá voda. Tato výměna obsahu buněk skrze stěny průlinčité sluje *osmosou* či *diffusí*. Vždyť v přírodě výživa rostlin a v těle našem přechod potravy zažité do krve děje se podobně.

A nyní víte, co jsou v naší továrně *diffuséry*. V těch se z řízků za různé teploty vyluhují všechny šťávy, až v nich zůstane naposled jen čistá voda. Řízky vyluhované se za čerstva lisují a rolníci jimi krmí dobytek."

„A ze šťávy dostane se již hned cukr?"

„Nikoli. Surová šťáva se procezuje a teprve potom čistí chemicky. Žíravým vápnem srážejí se necukry v podobě kalu, a pak teprv nastane čištění šťávy vápnem a plynem uhličitým v t. zv. *saturatéru*, který jste právě spravovali. *Saturace* plynem uhličitým (slovo latinské, tolik co *nasycování*) jest český vynález, velmi prostý proti dřívějším způsobům, a spotřebují k tomu cukrovary spousty čistého vápence, jehož na štěstí hojně poskytují naše skály, jako vidíte u Hlubočep. Směs šťávy procezuje se skrze plachetky ve zvláštních kalolisech. Náš způsob těžení a čištění šťávy řepové, saturace a diffuse, povznesl českou výrobu tak, že může čeliti zahraniční soutěži. Práci si rozdělily tak, že jedny vyrábějí řepový syrop a *cukr surový*, a druhé, zpravidla větší továrny, ze suroviny upravují rafinádu, t. j. cukr úplně čistý, buď v homolích, kostkách neb jako cukr krystalový a pod.

Cukrovarnictví stalo se národním průmyslem českým. Odpadků při výrobě používá se v hospodářství; v polaření nastal obrat, úhoření zachází, zaváděny hospodářské stroje, chřástem a řízky řepovými se krmí, čímž zlepšil se chov a žír dobytka. I vývoz cukru z Čech je znamenitý. R. 1890-91 pracovalo v celé říši 213 cukrovarů, a z těch bylo 134 v Čechách; tedy skoro 63 %."

„A čím sladili lidé dříve?" ptal se Jan. „U nás doma na Slovensku cukru čistého jsme ani neviděli; někdy medem, někdy syrupem jsme sladili kaši."

„Cukr býval drahý, dokud se užívalo jen ze zámoří přiváženého cukru ze třtiny cukrové. S oblibou čaje a kávy vzrostla potřeba sladidla a surovina třtinová přivážena do Anglie, Francie, Hamburku a Berlína, kde prováděna raffinace. R. 1787 vznikla nejstarší česká raffinace zámořské suroviny cukru třtinového na Zbraslavi. Po 12 letech průmysl ten zanikl. Poté hledány náhražky cukru třtinového ze šťávy *javoru mléčného;* vypočetli, že by u nás 5000 jiter pozemků osázených javory stačilo k výrobě potřebného cukru; ale již 1815 zanikla i tato výroba. Zatím v polovici XVIII. století vyrobili (berlínský lékárník Markgraf a jeho žák Achard) z cukrovky krystalový cukr, a od té doby zdokonalovala se výroba, pomalu sice, ale usilovnou prací a vědeckým badáním a pokusy k nynější dokonalosti. *Řepa cukrovka* (burák) obsahovala s počátku málo cukru, stroje byly nedokonalé a palivo drahé. Výběrem a pokusy zdokonalovala se semena, zavedením trojnásobné saturace místo filtrace skrze *spodium* (moučku z kostí pálených bez přístupu vzduchu) zlevnila se výroba, kalolisy se zlepšily atd."

„Ale hospodáři nebývají někdy spokojeni s cukrovary?"

„Někdy vznikají ovšem spory mezi zájmy rolníka a továrníka. Světová soutěž žádá, by továrny získaly řepu co nejcukernatější; hospodář vidí však hlavní výhodu v hojné sklizni řepové. Neshodu vyrovná jen prozíravé uvážení vzájemné možné výhody," odvětil adjunkt.

„Četl jsem též v novinách, jak tu a tam zabavili podloudníka se saccharinem; co je *saccharin*?"

„Jest to výrobek z dehtu kamenouhelného, chuti velmi sladké, ale bez ceny pro výživu. Lidé u nás, zvláště chudina, živí se nepřiměřeně. V slabé kávě, kterou výhradně se živí, jest výživný leda cukr a trochu mléka. Chtějí-li nyní cukr nahraditi sladidlem, které nemá *výživné hodnoty*, zhorší si jen ještě chudou stravu. U nás jest dovolen prodej saccharinu pouze v lékárnách; proto opatřují si levnější sladidlo z pohraničních továrních míst podloudně; šidí se však jen sami."

Jan poděkoval panu adjunktovi za poučný výklad. Kampaň byla v plném proudu. Ve dne v noci hučely stroje, stoupaly

zdviže, točily se veliké setrvačníky a střídali se dělníci a dělnice; za noci zaplály elektrické svítilny a ruch neustal u strojů, jichž chod nesměl býti přerušován.

Práce mistra a Jana byly u konce; měli odejeti v prvních dnech listopadu. Před tím však jednou v sobotu objevil se v továrně z nenadání Vojtěch. Jan se ulekl, co se stalo, neboť Vojtěch neměl míti ani toho dne prázdno. ,,Nebo snad přec tě sem táhne cukrovar?" tázal se mladšího bratra. Brzy mu však Vojtěch vysvětlil svoje dobrodružné zjevení se v Bohušovicích. Vypravoval:

,,Ve středu odpoledne přišla náhle paní Mírovská k panu profesoru Hájkovi se vzkazem od domácího pána svého, aby jej ihned pan profesor navštívil. Vypravovala, že jednání starého pána jest jim v posledních dnech velmi nápadné, i prosila, by pan profesor žádost jeho splnil. Pan profesor vyhověl žádosti a vrátil se z podivné návštěvy pozdě večer. Časně ráno mne vzbudil a pravil: ,,Až přijdeš do školy, musíš zajíti k panu Kolarskému."

Toto jednání bylo mi podivné; pospíšil jsem na Malou Stranu a nežli jsem zašel k panu Kolarskému, zastavil jsem se u Mírovských. A tam mi paní opět vypravovala, jak podivně si počíná v poslední době starý pán."

,,Však jsem ti o tom též říkal!" pravil Jan.

,,Nu, ano, ale teď prý stále cosi píše, počítá a zase píše — krátce, nikdo neví, co se s ním děje. Vešel jsem k panu domácímu; sotva jsem překročil práh, on hned na mne, abych mu přinesl naši rodinnou pamětní knížku, kterou již jednou měl u sebe nějakou dobu. Zaplatil mi lístek tramwayový, abych se brzy vrátil. A sotva jsem mu knížku dal, zvolal radostně: ,,Není pochyby, není pochyby . . .!" uchopil mne za hlavu a tak se mi zadíval do očí, že jsem se až polekal. A potom srovnával zápis v naší knížce s nějakým písmem na kusu papíru.

,,Ano, ano — je tomu tak!" opakoval jako pro sebe.

Jan se zamyslil nad slovy Vojtěchovými, ale potom náhle uchopil Vojtu za ruku a povídá:

„Našel snad stopu, která by jej vedla za naším domovem? Či už snad ví víc? Ale, Vojtěchu, nenapadlo ti nic? Proč on se jmenuje právě Kolarský jako my?“

„Myslíš, že bychom byli jednoho rodu?“

„Snad. Ale co dále, jak ses dostal sem?“ tázal se Jan.

„Potom starý pán usedl a psal. Dlouho a dlouho psal, ale netroufal jsem si vyrušovati, neboť byl tak zabrán do práce, že mne ani nepozoroval, když jsem prohlížel přístroje jeho. Teprve za dlouhou chvíli list dokončil, zapečetil a pravil: „Vojtěchu, pojedeš s tímto dopisem do Litoměřic k vašemu poručníkovi, panu Vrbovi, a odevzdáš mu tento list. Můžeš odjeti v sobotu ráno. Pan profesor ti na to půldne vymůže dovolenou.“ Ani mi nebylo v tom okamžiku nápadno, proč mám s listem jeti do Litoměřic, když by mohl být poslán poštou. Za to mi hned napadlo, že bych se mohl podívat k tobě, Jene, a také jsem to starému pánovi řekl. Počítal jsem, že je v pondělí Všech svatých a v úterý Dušiček, že mám tedy času dost. Starý pán schválil můj úmysl a vyplatil mi pak peníze na cestu. Teď bych jen rád věděl, co to všecko znamená. Od pana profesora Hájka jsem se ničeho nedověděl.“

„Podivná historie,“ pravil mistr Rokos, jenž znal životní osudy svého dělníka a celou tu dobu poslouchal. „Zdá se mi, Kolarský, že tu jde o vás o všechny.“

„Teď snad najdeme svůj domov!“ zvolal radostně Vojtěch.

„Kéž byste našli!“ přál upřímně Rokos. „Ale, Kolarský, mám pro vás též novinku. Zapomenul jsem vám říci, že mě došlo z továrny psaní. Musíme jeti zítra odtud do Warnsdorfu, kde třeba dohlédnout, aby urychlena byla montáž parní turbiny, již dodala naše továrna jedné z tamních velkých přádelen. Mistr Lhota, kterému by to přináleželo, nemůže se z továrny vzdálit, a tak posílají mne, jenž jsem v tom oboru kdysi pracoval; vás pak, jenž jste byl taktéž při montáži zaměstnán, mám vzíti s sebou. Snad to také dovedeme.“

„To se dobře hodí,“ pravil Vojtěch. „Pojedu s vámi, když mám pokdy a peníze. Ale počkáte tu na mne do zítřka?“

„Ovšem že počkáme,“ jistil mistr Rokos Vojtěcha, jenž se mu líbil pro svoji samostatnost.

Kráčeli nyní z Bohušovic k Terezínu. Kolem jevila se jim krásná krajina plná ovocného stromoví, kterou v okolí Litoměřic ne nadarmo nazýváme „zahrada Čech“. Vojtěch uvažoval, jak je tu asi krásně z jara, když stromy kvetou.

Mistr Rokos, jenž již v této krajině několikráte pracoval na různých místech, mladíkům vypravoval o císařském letním sídle *Ploskovicích,* ve stínu mohutného *Sedla* položeném, v bohatém slohu barokovém r. 1850 vystavěném, kde dlíval rád císař Ferdinand Dobrotivý. Pomologická (ovocnická) zahrada zde založená čítá na 40.000 stromů. Všechny stavby nádherné i zahrady činí dojem nejvytříbenějšího vkusu.

„Jsou-li v Čechách ještě jiné tak nádherné zahrady?“ tázal se Vojtěch.

„V Čechách bývaly zahrady panské, které byly chloubou celé země; ale mnohé zanikly, zvlášť v druhé polovici XVIII. stol., změněny v podniky hospodářské a obchodní, jiné proměněny ve veřejné městské sady a parky. Hmotný úpadek, jindy poklesnuté záliby byly toho příčinou. V novější době vzniklo však *obchodní zahradnictví,* rozvětvené na různé obory, spojujíc s technickou, uměleckou, ano i vědeckou dovedností též průmyslovou zručnost. Tvářnost našich zahrad, sadů a parků od té doby se změnila. Skleníky nových soustav nahradily staré oranžerie; sprašováním květův i umělým pěstováním získali zahradníci množství nových odrůd krásou květů i listů vynikajících, z nichž vytvořují také v sadech ladné skupiny.“

„Viděl jsem již v *Turnově* veliký závod zahradnický,“ pochlubil se Vojta.

„Pak jste se měl podívati do *Sychrova,* kdež kol nádherného zámku knížete Rohana rozkládá se zahrada evropské pověsti pro bohatství květin, nádherné orchideje, velkolepý dům palem a celé háje cizozemských jehličin. V *Červených Pečkách* u Kolína proslula v zahradě svob. pána *Hrubého z Jelení* sbírka orchidejí; v *Konopišti* u Benešova nádherně zřízeny jsou zahrady arcivévody z Este a zámecký park *Průhonický*

u Uhřiněvsi tvoří velkolepou sbírku stromů; kromě toho je tam na skalách zřízeno t. zv. Alpinum, sbírka alpských rostlin, jediná na evropské pevnině.“

„Jak tohle znáte, pane mistře?“ divil se Jan.

„Znal jsem zahradnického pomocníka z Ploskovic a ten mi mnohé pověděl,“ odvětil mistr Rokos.

Za těchto hovorů dostihli *Terezína,* pevnosti za císaře Josefa II. vystavěné, protínané dvěma rameny Ohře a podle císařovny Marie Terezie pojmenované. Kráčeli dále po železném mostě přes Labe (550 *m*) do někdejšího krajského města *Litoměřic,* které s této strany nejpěkněji se vyjímá.

NÁMĚSTÍ V LITOMĚŘICÍCH.

Litoměřice leží v úrodné krajině při vtoku Ohře do Labe, na rozhraní národnostním; za nimi zvedají se čedičové homole Středohoří.

„Tu sídlí biskup,“ pravil mistr. „Hleďte, tamto vypíná se věž biskupského dómu sv. Štěpána.“

„Tak jsem byl již ve všech sídlech českých biskupů,“ hlásil Vojtěch. „Navštívil jsem Králové Hradec, České Budějovice, Litoměřice a ovšem i Prahu, kde jest arcibiskupství.“

„Snad přijdete někdy též do Litomyšle; tam za stara biskupství bývalo,“ dodal mistr Rokos.

„Při každém biskupství jest kněžské učiliště, zvané *seminář;* odtud vycházejí kněží do krajin českých i zněmčených, neboť dioecese litoměřická jest jazykově smíšená.“

Mistr Rokos, jenž Litoměřice již znal, ukázal hochům *kališní dům* (Kelchhaus), v jehož věži kalichovité jest stůl, kolem něhož si může 16 osob usednouti; v domě jest nyní prů-

myslové museum a městský archiv. Na přání Vojtěchovo vyhledali též dům, kde žil a zemřel český básník *Karel Hynek Mácha* (* 1810, † 1836), jehož hrob jest tu na hřbitově na Polabí. Vojtěch mínil hrob navštívit; znal krásnou Máchovu báseň „Máj" a četl i romány „Cikáni", „Křivoklát".

Obešli již výstavným městem, které se skládá z města „vnitřního", sklánějícího se do úžlabí potoka Pokratického, a spadá k jihu ke břehu labskému, na ostatních stranách přechází v rovinu, obklopeno desíti předměstími. Vojtěch smluvil s mistrem Rokosem i Janem, kde se ráno mají sejíti. Vyhledali ještě menší hostinec, kdež poobědvali, neboť se právě rozezvučely zvony litoměřické polednem. Při obědě pravil mistr: „Jene, já jsem již na chůzi pohodlný a okolí zdejší znám, ale vy byste si měl někam vyrazit. Alespoň na *Radobýl* (396 *m*) vystupte a uzříte odtamtud krásný kousek světa. Kdyby bylo více času, poslal bych vás na hrad *Kalich* a vrch *Sedlo* (725 *m*)."

„Toť je hrad, který vystavěl *Jan Žižka z Trocnova*, který se potom psal též *z Kalicha*," zvolal Vojtěch.

„Ano, ano; z hradu jsou nepatrné zbytky. Však na místech těch musí každý Čech vzpomenouti slepého vojevůdce, jenž nebyl nikdy poražen."

„Škoda, že nemohu s Janem; musím odevzdati dopis," pravil Vojtěch a odešel, aby tak učinil.

Záhy doptal se po domě okresního hejtmanství, v němž pan komisař Vrba úřadoval, a za malou chvíli stál již před svým poručníkem.. Ten byl objevením se hochovým nemálo překvapen a ještě větší bylo jeho podivení, když mu Vojtěch ohlásil, z čí vůle přichází a odevzdal list starého pána. Čím déle komisař Vrba list četl, tím více vyjasňovalo se jeho čelo.

„Milý Vojtěše," pravil pak, když přečetl list a na leccos se Vojtěcha vyptal, „co pan Kolarský ode mne chce, vyžaduje trochu času, kterého tu v úřadě mi nezbývá. Jsem zaměstnán až do pozdního odpoledne, ale potom napíši panu Kolarskému, co si přeje. Zatím na mne počkáš v mém bytě. Až přijdu domu vyřídíme víc. Rozumí se, že's pro dnešek mým hostem. Také Jan musí přijít. Snad bys ho mohl přivésti hned?"

„Dal jsem si s Janem slovo na náměstí o šesté hodině," odpověděl Vojtěch.

„Zajdeš tedy pro něho potom," řekl pan Vrba, dopisuje rychle několik řádek na navštívenku a podal ji pak Vojtovi. Na to zavolán byl sluha a požádán, aby Vojtovi ukázal cestu k obydlí komisařovu.

Pan Vrba byl nedávno ženat a obýval prostranný, velmi vkusně zařízený byt v prvním poschodí nového domu nedaleko hejtmanství.

Došed až ke dveřím, na nichž byla tabulka se jménem páně Vrbovým, jat byl Vojta ostychem. Prohlížel uprášený svůj šat i obuv a bylo mu velmi nemilo, že má tak vkročiti do obydlí v domě, jenž už na chodbách a schodech činil dojem, že v něm bydlí lidé zámožní.

Bylť Vojtěch zvykl za dobu svého pobytu u profesora Hájka dbalosti o svůj zevnějšek. Ani smítky nestrpěl na šatech, sám si je čistil, a vykonával práci tuto vždy s největší pečlivostí. Obuv jeho vždy se leskla. Rovněž dbal až úzkostlivě o čistotu rukou, úpravu vlasů. Tomu všemu zvykl Vojta už v Budějovicích u Vavrušků. Měl dobře v paměti i přísloví, které dětem svým uvádíval otec Kolarský: ‚Třeba chudobně, jen když čistotně.' I prádlo Vojtěchovo, třeba jím šetřil, bylo vždy velmi čisté, límeček skvěl se bělostí, vkusná vázanka byla ladně uspořádána. V tom všem byl mu vzorem profesor Hájek, a sestra jeho, učitelka, vidouc tuto snahu hochovu, sama dbala o to, aby Vojta mohl choditi vždy čist a uspořádán. Poznávala dobře, že to není u hocha pouhá marnivost, a chápala, že takováto uspořádanost celého zjevu doporučuje mladého člověka na první pohled. Třeba že úsudek na první pohled, jaký si o člověku podle zevnějšku jeho činíme, nebývá vždy pravý, přece aspoň o pořádku, o smyslu pro čistotu a úpravu můžeme se přesvědčiti ; s těmito vlastnostmi pak zpravidla i jiné dobré vlastnosti bývají spojeny.

Vojta konečně zazvonil u dveří bytu a služky mu otvírající ptal se po paní Vrbové. Nežli mu tato mohla odpověděti, objevila se ve dveřích pokoje mladá dáma milé tváře a s přívě-

tivým úsměvem ptala se Vojtěcha, čeho si přeje. Když pak paní přečetla lístek, jejž jí Vojta od manžela jejího odevzdal, zvolala vesele:

„To jsem ráda, že konečně poznávám jednoho z těch, jimž je můj muž poručníkem. Vypravoval mi mnoho o Vás. Pojďte jen dál, jste mi milým hostem.“

Vojtěch, stoje ve světlé předsíni, zavadil znovu pohledem o uprášené boty a zdvořile požádal paní, mohl-li by si je trochu očistit. Paní s úsměvem přisvědčila — zalíbila se jí Vojtěchova pečlivost o zevnějšek. Nařídila služce, aby Vojtovi pomohla, nežli jej zavede do pokoje.

Za několik minut měl Vojtěch okartáčovaný šat, vyleštěné boty, ruce si umyl, kapesním hřebínkem přičísl vlasy a takto upraven vstupoval do pokoje, zařízeného s opravdovým vkusem. Nebylo tu nic přehnaně nádherného. Nábytek z tmavého dřeva ladných tvarů byl vhodně rozestaven, na stěnách nevtíravé barvy a nenápadného vzorku viselo několik pěkných obrazů v hladkých rámech, podlahu pokrýval koberec nekřiklavý, shodující se barvou se stěnami a hodící se i k barvě nábytku. Mezi dvěma okny do ulice vedoucími, jež byla zastřena průsvitnými záclonami bílými, propouštějícími s dostatek světla do pokoje, stál květinový stolek vyplněnými rostlinami světle zelenými, při stěně vedle dveří do druhého pokoje stálo pěkné pianino. Vkusná lampa elektrická nad stolem doplňovala ladně zařízení pokoje. Vzorný pořádek a čistotu bylo tu všude zříti.

Paní Vrbová pobídla Vojtu, aby usedl a hovořila s ním o jeho životě. Vyptávala se ho na studie a cesty, až Vojta pozvolna odložil svou sklíčenost a rozpovídal se o svých a sourozenců osudech. Zatím přichystala služka svačinu, jež Vojtěchovi po skrovném obědě byla vítána. Tak uplynulo odpoledne; paní sedla k pianinu, hrála některé ze skladeb *Dvořákových*, *Smetanových* a *Fibichových*,*) jež Vojta s rozkoší poslouchal,

*) *Zdeněk Fibich*, hudební skladatel (* 21. XII. 1850 v Šebořicích u Čáslavě, † 15. X. 1900 v Praze), proslul svými zpěvohrami (Blaník, Nevěsta Messinská, Bouře, Hedy, Šárka, Pád Arkuna) a jinými velkými skladbami hudebními. B. Smetana, A. Dvořák a Zd. Fibich jsou největší hudební skladatelé čeští.

pěla písně, okazovala mu pěknou knihovnu, rozličné památky z cest po cizině, a konečně ho vyzvala, by též zazpíval něco z krásných slováckých písní, o nichž slyšela. Vojta kurážně zapěl několik tklivých popěvků, jimž paní Vrbová, výborná pianistka, přizvukovala na pianě doprovodem.

V pěkné zábavě ubíhaly Vojtovi hodiny. Při zpěvu písní objevil se v salonu sám komisař Vrba, vracející se z kanceláře. Paní Vrbová odešla potom z pokoje a poručník vyptával se Vojty na mnoho podrobností ze života rodiny Kolarských, pokud jich ještě neznal od Jana; taktéž o starém panu Kolarském hovořil s Vojtou. Tento rád by se byl pana Vrby zeptal, jaký asi má význam psaní starého pána a proč je po hochovi poslal, ale neodroufal si tak učinit. Pan Vrba uhodl žádost Vojtovi a řekl mu:

„Milý hochu, mohu ti jen tolik říci, že starý pán jeví upřímný zájem o vás. Dojista přivedla jej k tomu shoda příjmení jeho a Vašeho. Rád by pro vás něco učinil a radí se se mnou. Teď ale je čas, abys přivedl Jana. Čeká už dojista na tebe."

Vojtěch pospíšil potom pro bratra a vypravoval mu ihned, jak byl u poručníka přijat a co zvěděl o úmyslech starého pána. Oba bratři na to vešli k Vrbovým; pan komisař vyptával se nyní obou znova, měli-li snad na Slovensku nějaké příbuzné.

„Pokud vím," řekl Jan s určitostí „neměli jsme tam příbuzných. Tatínek vypravoval, že byl jediným synem svých rodičů, kteří mu taktéž nikdy o nikom z příbuzenstva nehovořili. Vzpomínali jen stále na Čechy a vzpomínku tu živil zápis ve staré knížce. Podle něho hledali jsme v Čechách město, kde by byl dům s obrazem nějakého proroka; ale ač jsme prošli hodně měst českých, neshlédli jsme nikde domu tak označeného."

Při posledních slovech Janových vešla do pokoje paní Vrbová; zaslechnuvši je, chtěla něco povědět, ale v tom okamžiku dal jí manžel její nenápadné znamení, aby mlčela.

„Za chvíli bude večeře," řekl pan Vrba hochům, „já zatím ještě napíši panu Kolárskému dopis. Sečkejte a prohlížejte si zatím časopisy na stolku!"

Odešel pak do svého pokoje, kam za ním za malou chvíli vkročila také paní Vrbová.

„Proč's mi kynul, abych mlčela?" tázala se s úsměvem svého chotě.

„Napadlo mne v té chvíli, co chceš povědět," řekl pan Vrba „ale nechtěl jsem, aby to hoši slyšeli. Oč že sis vzpomněla na to, co tu právě píši starému panu Kolarskému?"

A vezma rozepsaný dopis se stolu, ukazoval jej své choti.

„Ano, ano, je tomu tak," smála se paní, rozveselena shodou myšlenek svých a manželových. „Jaká náhoda . . .!"

„A jak se z ní bude radovati starý pán!" dodal komisař Vrba. —

Vrbovi chtěli, aby u nich oba hoši zůstali na noc. Jan se však omluvil, že už s mistrem mají nocleh objednaný, a za nějakou chvíli po večeři odešel; řekl, že se ráno pro Vojtěcha zastaví.

Druhého dne ráno rozloučili se oba Kolarští se svým poručníkem a jeho paní, poděkovali za vlídné přijetí a spěchali na nádraží, kde čekal již mistr. Vojtěch odnášel si vedle dopisu, svědčícího starému pánovi, ještě dvacetikorunu od pana Vrby jako příspěvek na cestu. —

Dráha z Litoměřic do České Lípy vede mimo *Ploskovice* na *Úštěk*, starobylé město poskytující od jihu pohled velezajímavý. Dnešní Úštěk vyniká cilým obchodem s chmelem, t. zv. červeňákem, v okolí výborně prospívajícím.

Česká Lípa, na pravém břehu Ploučnice se rozkládající, s půvabným okolím, jest vedle Litoměřic nejznamenitější město v Středohoří na pravém břehu Labe. Návrší Českolipské tvoří jakési podnoží na severu od města se vypínající čedičové homole *Špicberku*, kamennou věží vyhlídkovou.

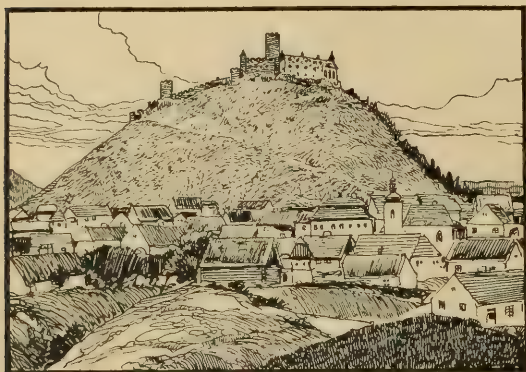
Na východ leží císařský zámek *Zákupy* (Reichstadt) znamenita budova renesanční. Dle zámku tohoto měl syn Napoleona I. příjmí vévody Zákupského, ač nikdy sem nepřišel. Od r. 1851—1873 sídlel zde každého léta císař Ferdinand Dobrotivý.

Na sever od Lípy leží město *Hajda*, které má as 300 brusíren na sklo a provozuje značný obchod se sklem; též pláte-

nictví a tiskárna na kartouny byly pramenem rozkvětu nepatrné někdy vesničky.

Cílem Vojtovým byly nyní Bezdězy. V Čes. Lípě rozloučil se s Janem a mistrem. Oni jeli přes Hajdu a *Jiřetín* do *Warnsdorfu*, průmyslového města na severní hranici české. Jan slibovala, že navštíví *Rumburk* a *Šluknov*, kde kvete průmysl bavlnický a plátenický.

I *Českou Kamenici* byl by rád shlédl, kam kdysi z jeho továrny posílali veliký stroj do papírny, jedné z největších v Čechách. Jan doufal, že by aspoň tu mohl shlédnouti vnitřek papírny, když mu toho nebylo u Krumlova dopřáno (viz díl I. str. 125 a násl.).

BEZDĚZ.

U *Jestřabí* vyčnívá pískovitá skála podivného tvaru, osušenému trupu lodnímu podobná se zbytky zdí někdejšího prý loupežného hradu, o němž dějiny téměř mlčí.

Okolí *Doks* (něm. Hirschberg) nabývá malebnosti roklemi a skalními slujemi v útvaru křídovém, jako jest „Brandenburská jeskyně", „psí kuchyně"; zde rozkládá se jezeru podobný rybník *Doksský* (342 ha, 2 hod. cesty v objemu) největší vodní hladina severních Čech. Lesní pahorek „Klučken" zvaný do rybníka vybíhající nese stopy nějaké stavby, prý dávné hlídky „*Myšího hrádku*", tvrze někdy na skále uprostřed rybníka vyčnívající, kde dle pověsti v XV. stol. loupeživý rytíř Pancéř myšmi byl sežrán.

S Doksským rybníkem spojen jest struhou na východ ležící *rybník Břehyňský* (160 jiter rozlohy). Obě rozlehlé hladiny vodní, malebný věnec kopcův a zřícenin, šťavnaté lučiny,

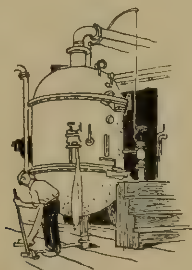
hustě zalesněné svahy, vše to tvoří půvabný kraj, jenž přehlédne se nejlépe s Bezděze.

Když Vojta v Podbezdězí v hostinci odpočíval, vřítila se sem veselá společnost pánů a dam z Prahy, chystající se též k výstupu. Měli ciperného vykladače, jenž mnoho o kouzlech v „Čertově věži", pokladech a pekelném průvodu hor dle místních pověstí vyprávěl. Na bývalé poutnické místo upomínají ještě zastávky křížové cesty podél stezky k vrcholu.

Bezdězy jsou dva vedle sebe stojící znělcové kužele: nižší západní (575 m) sluje *Malý Bezděz,* východní vyšší (603 m) nese zříceniny, zvlášť velikou okrouhlou věž 20 m obvodu, 45 m vysokou. S cimbuří za jasného počasí přehlédne se téměř čtvrtina království.

Vojta vystoupil sem s některými členy společnosti a mohl sám mnohé hory označiti, jak je byl na cestách seznal. Na západ ohraničuje obzor Milešovka a Rudohoří, k severu pískovcové horstvo u Perna, Hochwald a Ještěd; k severovýchodu Jizerské hory a Krkonoše se Sněžkou; k východu vidíme Kozákov, Trosky, Kumburk, Tábor u Jičína, na jihu Vysokou u Kutné Hory. Na úpatí rozkládají se velké lesy mezi *Bělou, Kuřím i Vodami* a Doksy, za nimi vrchy *Roll, Kleis, Slavíček* u *Sloupu.*

Ve společnosti byl mladý mysliveček, chovanec lesnické školy v Bělé; seznámili se a chovanec Vojtu vyzýval, aby s ním šel do *Bělé,* že mu ukáže sbírky ústavu a botanickou zahradu. Ale Vojta poděkoval mu srdečně. Bylo mu pamatovati na návrat do Prahy.

V CUKROVARU.

V NOVÉM MĚSTĚ NAD METUJÍ.

XXXVI.

V KANCELÁŘI.

(Nové Město nad Metují. — Průmysl textilní; práce tovární a ruční. — Lázně Rezek. — Peklo. — Nový Hrádek. — Vrchmezí. — Výrov. — Václavice. — Dobenín. — Bojiště z r. 1866. — Ratibořice. — Svatá alliance r. 1813. — Babiččino údolí. — Adršpach, Teplice. Ostaš. — Police nad Metují. — Polické Stěny. Hvězda. — Broumov. — Náchod. Branka. — Běloves a Chudoba. — Hejšovina. — Broumovské stěny. — Hronov. — Alois Jirásek.)

Marie vydala se do Nového Města nad Metují, aby nastoupila místo v kanceláři tamější továrny. Těšila se, že bude opět žíti s milou tetou Hlaváčkovou, která po ovdovění prodala zbylý majetek a přestěhovala se k příbuzné do Nového Města. Marie psala, kdy přijede, proto na nádraží čekala ji Hlaváčková, která se slzami v očích děvče uvítala. Vřele ji objala i radostně volala: ,,Moje Mařenko milá, jak jsem ráda, že mám ještě alespoň tebe . . .'' I vyprávěla jí, co muž její vytrpěl, nežli smrt jej vysvobodila. A Marie zase líčila osudy své, zvláště vyprávěla o slečně Prouskové, nyní provdané.

Za milého hovoru došly až k továrně. Cestou pověděla Hlaváčková, že příbuzná její Kostková jest klíčnicí v továrně, v níž Marie má nastoupiti místo v kanceláři.

„Ale děvče," znenadání pravila Hlaváčková, „věř mi, že bych tě raději viděla jako služku u našich pánů! Děvče má umět všechny práce pro ženskou v domácnosti a ne psát v kanceláři."

„I vždyť já umím práce domácí a ráda je konám, ale když jsem byla v kursu . . ."

Hovor jim přetrhla Kostková, která je na prahu obydlí vítala. Měla hned u vchodu do továrny skrovný domek se síňkou a světničkou. Bývala dělnicí v továrně, ale když způsobila si úraz, dostala skrovnou podporu a tento byt. U ní měla též bydleti Marie, jak byla již předem Hlaváčková vyjednala.

Ještě toho dne představila se Marie majiteli továrny panu Jasnému. Uložil jí, aby druhého dne místo nastoupila. A tak se Marie ujala práce v kanceláři. Celé dny seděla u psacího stolu, psala účty, vedla účetní knihy, psala dopisy. Pán byl s ní spokojen, neboť i v této práci byla Marie spolehlivá a pečlivá. Brzy rozuměla, čeho jest třeba, a mnohdy sama vyřídila věci tak, že pán si pochvaloval bystrost její. A tím i v rodině továrníkově, kamž občas byla pozvána, byla oblíbena; když paní Jasná seznala, že Marie zná i práce domácí a jich se neštítí, zamilovala si ji obzvláště a seznámila ji s dcerami svými.

Večer dlívala Marie v domku klíčnice a tu bylo povídání bez konce o zkušenostech a různých příhodách.

V novém působišti se jí velmi líbilo.

Nové Město jest malebně položeno na ostrohu zvedajícím se nad hlubokým údolím, kterým se vine mezi luhy *Metuje* (též Medhuje), vznikající na hranicích pruskočeských u Raspenavy. Nad vesnicí Libnou vstupuje na půdu českou, mine Hronov a Náchod, a uchylujíc se pod Nov. Městem na západ vlévá se u *Josefova* do Labe. Třeba voda její bývá někde továrnami znečištěna, přece chová jinde hojnost pstruhů.

Velkých továren v Novém Městě mnoho není, ale od starodávna provozuje se tam hojně tkalcovství a plátenictví.

U továrníků často *průmysl textilní* (viz i str. 234 dílu I.) byl předmětem rozhovoru. Pan Jasný vzpomínal dávných dob, kdy průmysl tento byl pramenem zámožnosti horalů. Zručnost řemeslná dědila se a zdokonalovala od pokolení k pokolení. Horské vody poskytovaly levné hnací síly a čistotou hodily se k účelům barvířským, běličským, tiskařským i úpravným.

Teprve v předešlém století upadla řemesla a vyvinul se netušeně průmysl tovární.

„Co všecko vyrozumívá se průmyslem textilním?" tázala se kdysi Marie.

„Průmysl ten vyvinul se v různá odvětví, zvláště když tkalci počali již v první polovici XVIII. stol. vedle lnu na ručních stavech zpracovávati též bavlnu. Vedle toho kvetlo i ruční přadlářství. Mechanické stavy počaly v továrnách pracovati v padesátých letech XIX. stol. Do textilního průmyslu patří: výroba bavlněné příze a tkanin, tiskařství kartounů, zpracování lnu, konopí a juty, dále průmysl vlnařský, který v obvodu komory liberecké a chebské zvláště vyniká. Tovary českého průmyslu vlnařského nalézají odbytu nejen v říši rakouské, ale i v Italii, Turecku, Egyptě a Americe. Dále sem náleží výroba koberců a houní, výrobky z hedvábí, výroba zboží stávkového, háčkovaného, pleteného a vyšívání. Též práce ze žíní, dřeva, vláken kokosových, manilových dovedně pracované náleží k výrobkům textilním, rovněž jako výroba orientalních fezů."

„O tom vypravoval mně Jan (I. 313); seznámil se s výrobou tou, když cestoval po Otavě. Jak jen lidé, kteří pracují ručně, mohou vedle továren se uživiti?"

„Zde v okolí a v horách slyšeti jest téměř z každého domku klapání stavu tkalcovského. Výdělek není značný, ale prací se obyčejně účastní celá rodina, zboží se odvádí do větších závodů neb prodává podomním obchodem, a tak se lidé poctivě živí. Mnohé hospodyně dávají přednost výrobkům rukodílným; zboží není tak úhledné, ale ony věří, že jest trvanlivější a žádnou chemickou čertovinou bílené."

„To jest pravda," prohodila Marie, „vždyť jsme s tetou Hlaváčkovou prochodily hodný kus kraje Posázavského, kde jsme takové zboží prodávaly."

Mimo takové hovory vážné bývalo i veselo u továrníků, když dcery Jana a Irena zpívaly a hrály. Marii obě si zamilovaly a rády braly ji s sebou na bližší nedělní vycházky. Již blízké lázně *Rezek*, lesy obklopené, s pramenem minerální vody, jsou oblíbenou vycházkou z Nového Města. Divokého horského rázu nabývá údolí *Peklo* při vtoku Olešinky do Metuje. Strmé, lesem porostlé stráně zužují koryto řeky, která tu tvoří šumivé peřeje; tu přeletí ledňáček jako modrý drahokam, tu opět vymrští se pstruh stříbrolesklým bříškem.

V Pekle jest mlýn, kde bývá v letě veselo četnou návštěvou výletníků. Jindy dívky sledujíce Olešinku došly na zajímavou zříceninu *Frimburk* u městečka *Nového Hrádku*. S vyšších bodů přehlédne se již pohoří Orlické s význačnou výšinou *Vrchmezí* (1080 *m*).

U továrníků měli též hošíka, jenž měl poslán býti příštím školním rokem na studie do Králové Hradce. Marie se pochlubila pánům, že dostala list od bratra Vojtěcha, jenž jí sděluje, že postoupil s vyznamenáním do vyšší třídy reálky.

Pan továrník, jenž seznal z vypravování osudy sirotků Kolárských, navrhl Marii, by dopsala bratrovi, jestli by chtěl o prázdninách Otakara připravovati do reálky.

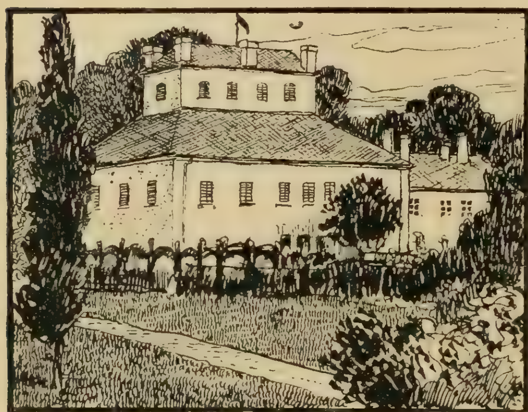
Vojtovi přišla nabídka velmi vhod; nemocná noha profesoru Hájkovi tak vadila, že všechny vycházky prázdninové činila nemožnými. V domácnosti byl by býval Vojta leda na obtíž, proto ihned odepsal, že milerád přijímá pozvání páně továrníkovo.

Továrníkův Otakar byl čiperný, zdravý a dobrý chodec; nebylo třeba dlouhého výkladu a knihy; Vojta na přání otcovo mohl s ním na potulkách opakovati čeho třeba, a čeho si továrník zvlášť vážil, zasvěcovati jej do tajů přírody.

Nejbližší okolí bylo brzy prometeno. Zámek přirozeně i uměle ohrazený, málo znalé zříceniny hradu *Výrova* na levém

břehu Metuje, dřevěný kostelík v *Slavoňově* zvláštně pomalovaný, původně husitský, seznali hoši záhy.

V okolí novoměstském četná místa připomínají válku z r. 1866. Jsou to zvláště *Václavice*. Vrátný v továrně pana Jasného, starý vysloužilec, popsal hochům tato místa, oni pak na svých vycházkách si jich všímali. Vojtěch věděl leccos o válce z doby své návštěvy bojiště královéhradeckého, kterou vykonal se setníkem Vacovským. — Na památku boje u *Náchoda* postaven u kostelíka václavického mohutný pomník. Podobně na *Vysokově* blíže železničního mostu stojí vkusný pomník pruským padlým vojínům věnovaný."

ZÁMEK V RATIBOŘICÍCH.

„Kostelík stojí na místě hradu *Dobenína*, na nějž r. 1068 svolal Vratislav bouřlivý sněm, když chtěl biskupem pražským učiniti cizozemce Lanze místo svého bratra Jaromíra," připomenul Vojtěch.

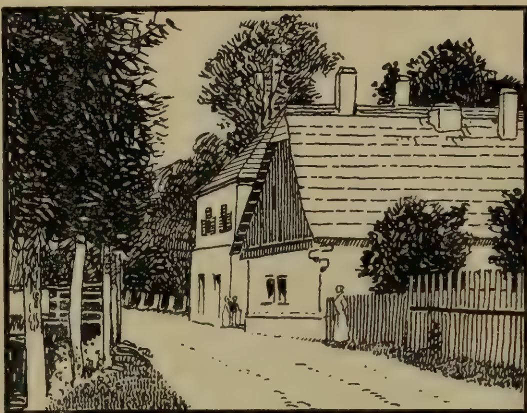
Naši výletníci též navštívili zámek *Ratibořice*, při regulované Úpě položený, krásným parkem obklíčený. Místo jest historicky památné schůzí tří mocnářů a jich plnomocníků, když r. 1813 tvořila se *svatá alliance* Rakouska, Ruska a Pruska proti Napoleonovi I. Též císař *František Josef I.* dlel tu koncem října r. 1866 na objížďce českým bojištěm. Na blízku v utěšeném *„babiččině údolí"* zdvíhají se zříceniny hradu *Risenburku*, a nedaleko „Na starém bělidle" trávila Božena Němcová své mládí (d. II., str. 11.). Rozkošné toto údolíčko je také dějištěm překrásného vypravování Boženy Němcové v knize „Babička", která stále svěží okouzluje mysli dospělých i mladých čtenářů.

„Babička“ je bez odporu z nejvýznamnějších děl českého písemnictví.

Krajina u Skalice připomíná četnými pomníky krvavou srážku vojsk dne 28. června 1866. Proti ohromné přesile pruské trpěl zde zvlášť pátý prapor myslivců. Na výšině před bažantnicí dubenskou postaven mohutný pomník v podobě lva.

Nejvíce se těšili oba studenti na vycházku do skal *Adršpašských* a *Teplických*.

Vojta znal již podobné útvary skal u českého Švýcarska. Mohl tedy vyložiti poněkud Otakarovi pojem útvaru křídového i ráz těchto skal, tak rozdílný barvou i zkamenělinami od útvaru *permského*, který u paty Krkonoš u Semil, Vrchlabí a Seif v lupcích obsahuje otisky zvláštních ryb (*Palaeoniscus*), jinde, jako na vyšinách *Pecky*, chová hojně zkřemenělých kmenů *Araukaritů* (z řádu jehličnatých). Proto také místo to pojmenováno jako severní bok hor Žaltmanských nad *Radvanicemi* velmi případně „zkamenělým lesem“.

STARÉ BĚLIDLO V BABIČČINĚ ÚDOLÍ.

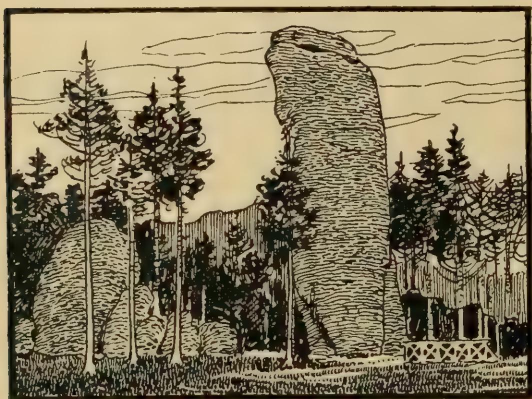
Skály *Adršpašské* (též Abršpašské) tvoří na pravém břehu Metuje na západ až k údolí potoka Dřevíčského s blízkými skalami *Teplickými* (Weckelsdorf) pravé bludiště. Množství mocných pilířů pískovcových, roklí, rozsedlin a dolin jako nějaké ohromné zkamenělé město, zšíří 6 *km* a od severozáp. na jihozáp. délky 7 *km*, se tu pne a prostírá.

Tato spousta skalní, která někdy snad tvořila souvislou podkrkonošskou pánev skalní v nadmořské výši 708 *m*, z pískovce složenou, rozpadala se během věků činností vody a

vzduchu ve spoustu, která nikoho nevábila, leda lupiče k uschování lupu.

Za války třicetileté i válek pruských hledalo tu útočiště obyvatelstvo před cizími vojsky.

Teprve v XVIII. stol. počali zde oceňovati krásy přírodní a vnikati do skal, které svými pitvornými formami mocně účinkovaly na obrazotvornost. Záhy zmocnila se místní spekulace těchto divů přírodních; upraveny cesty, spouští se vodopád s výše as 12 *m* z horského jezírka, 316 *m* dlouhého, a různým částem dána jména více nebo méně případná. Hned při vchodu trčí balvan $15\frac{1}{2}$ *m* vysoký, „obrácená homole cukru" zvaný.

„HOMOLE CUKRU" VE SKALÁCH ABRŠPAŠSKÝCH.

Hoši zaplatili vstupné a připojili se k průvodci, jenž skalním městem provádí a s „kazatelny" odříkává nějakou báseň na velkolepost přírody. V prostoře tohoto velkolepého „chrámu" zní hra kolovrátku jako veliké varhany, jinde výstřel z hmoždířů zaburácí tisícerou ozvěnou jako bouře, zde opět trubači budí zajímavou mnohonásobnou ozvěnu ve skalách.

„Jak jen tvary skal povstaly?" prohodil Otakar.

„Znáte české přísloví: častá krůpěj i kámen proráží; považte tisíciletí, co účinkují zde mráz, deště, větry, přívaly, co jim odolá? Hojný písek, kterým se tu brodíme, dokazuje, že rozpadání se skal pokračuje. Vždyť z jara řítí se někdy celé balvany! Skála není všude stejně tvrdá; tam ta „koruna" na př. vznikla tím, že tvrdší jádra, která tvořily zkamenělé mořské houby, vypadla."

„A jak to, že tu všechno německé?“

„Krajina jest dávno německá, a příval cizinců ze sousedního Pruska učinil, že váží si tu více cizinců nežli lidí domácích.“

„Mám je v podezření, že podobě skal, jež německy jmenují, uměle napomáhají,“ nadhodil hošík.

„Možno, ale názvy „skalní nevěsta“, „koroptev“, „lví sluje“, „amfiteátr“, „Sibiř“ jsou dost případné.“

Sousední skály *Teplické*, as 2 hodiny cesty odtud vzdálené, jsou ještě velkolepější, ale pro návštěvníky méně upravené. Také ty byly dlouho nepřístupné, hustým lesem porostlé. Teprv r. 1824 lesní požár objevil malebnost krajiny a hrabě Rumerskirch dal upraviti skalami cestu. Vojta prolézal rokle pátraje po nečetném rostlinstvu. Některé horské druhy se tu přece nalezají, jako *modrý mléčivec, podbělice horní, klikva bahenní, violka dvoukvětá* a j.

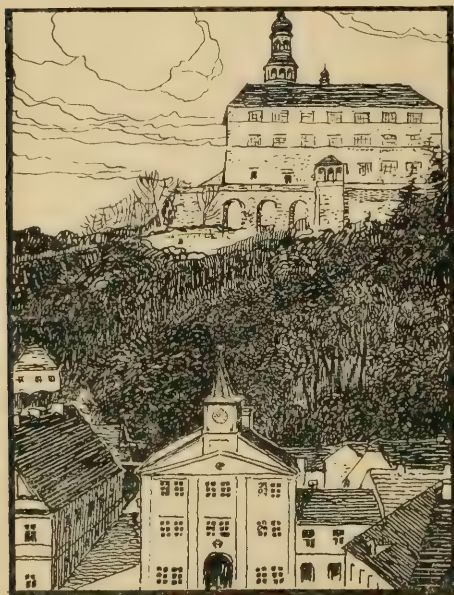
Od skal Teplických kráčeli hoši přes vrch *Ostaš* (700 *m*), s něhož naskytl se jim rozkošný rozhled, do města *Police nad Metují*. Město, vzniklé na panství kláštera broumovského, má některé památky stavitelské a rozkošné, lesnaté okolí. Přes *Polické Stěny*, v nichž navštívili *Hvězdu* (674 *m*), s kapličkou v podobě hvězdy, u níž bývala poustevna za císaře Josefa II. zrušená, došli do zněmčeného nyní *Broumova*. Klášter broumovský stavěl známý stavitel Kilian Dintzenhofer. Vojtěch zavedl Otakara ke kostelíku na konci města a pověděl mu: „Na tomto místě dal broumovský opat Selendr pobořiti roku 1618 nedostavěný protestantský chrám, což bylo jednou z příčin dlouhé války třicítileté. Však opat sám ze strachu před vzbouřenými protestanty prchl do Police.“

Od místního českého řemeslníka se též dověděli, že v Broumově r. 1847 spadly dva meteory, z nichž jeden jest uložen ve sbírkách musea zemského v Praze

„Viděl jsem jej tam, viděl!“ poznamenal Vojtěch. „I loketský meteor jsem spatřil,“ doložil a k dotazu Otakarovu pověděl mu, co věděl o meteorech. (Viz str. 342 dílu I.)

Do *Náchoda,* okresního města na pravém břehu Metuje, zašli si mladí i s děvčaty z Nového Města pěšky, přes vyšinu Dobrošovskou, s které jest krásná vyhlídka do Kladska, k Polici, na Krkonoše sklánějící se od Trutnova k Náchodu, k Josefovu, Hradci Králové, Pardubicům. Pískovcový balvan na jihovýchodě Dobrošova jest skála ležící na vídeňském poledníku.

Náchod jest živé, průmyslové a historicky památné město; v kostele krásné mausoleum nejčelnějšího svého času rodu *Smiřických.* Zde jsou četné mechanické tkalcovny, přádelny, barvírny, parní bělidla a řada jiných továren.

ZÁMEK NÁCHODSKÝ.

Průsmyk náchodský známý v dějinách pod názvem „*Branka*" (porta regia) zůstal v osudném roce 1866 neobsazen a dán nepříteli všanc.

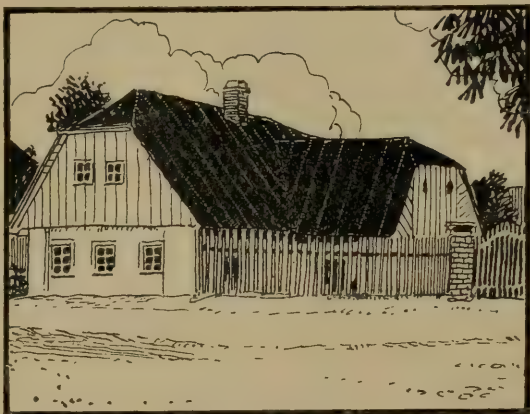
Až na hranici české leží lázeňské místo *Běloves* s pramenem minerálním, jenž jest téže jakosti jako v blízkém pruském lázeňském místě *Chudobě,* jenže Prusové lépe dar přírody zužitkovali zařízením krásných lázní, vil, koncertů.

Naše výletníky překvapilo, že pohraničné obyvatelstvo v sousedním Prusku jsou Češi, poslední zbytky obyvatelstva hrabství Kladského, které válkou sedmiletou zabráno bylo Pruskem.

Krajina zdejší poskytuje ještě jiných bodů snadno dosažitelných; ona pánev útvaru křídového, stupně jizerského, původně souvisle vyplněná, rozpadla se během věků na uvedené město skalní a zbyly dvě vyvýšeniny: vrch *Ostaš* a skalní bašta

Hejšoviny (910 *m*), skupina znamenitých útvarů křídového pískovce, která jako skalní hřeben udržela se v malebných stěnách *Broumovských* a zde jako osamělá skalní bašta dosahuje nejvyššího bodu českého útvaru křídového.

Krásný byl výlet továrníkových dětí s Vojtěchem, jehož účastnil se také pan Jasný; platil *Hronovu*, rodišti a letnímu sídlu slavného romanopisce českého *Aloise Jiráska*. Měli štěstí v Hronově. Když z nádraží přišli do města, právě na náměstí potkali dva pány, z nichž jeden, hronovský továrník, byl dobrý známý továrníka Jasného. I druhého znal pan Jasný dobře: byl to sám spisovatel Jirásek. Pozdraviv se s novoměstským továrníkem Jirásek vlídně se obrátil ke skupině mladých lidí, jež mu pan Jasný představil, a zatím co oba továrníci vyměnili spolu několik vět, oslovil Jirásek továrníkovy děti i Vojtěcha a Marii. Uslyšev, že tito dva jsou ze Slovenska, byl překvapen a pověděl jim, že Slovensko dobře zná, že prošel jeho krásné kraje, když sbíral látku ke své trojdílné knize „Bratrstvo", v němž vypravuje se o činnosti husitských vojů na Slovensku ve století XV.

JIRÁSKŮV RODNÝ DOMEK V HRONOVĚ. *Alois Jirásek* (* 23. VIII. 1851), z nejslavnějších našich spisovatelů, čerpá látku k románům a povídkám svým i ke hrám divadelním téměř výhradně z dějin českých. Z jeho přečetných spisů buďtež tu ještě jmenovány romány: třídílný „Mezi proudy" (z dob husitských), pětidílný „F. L. Věk" (z doby našeho probuzení), „Psohlavci"; svoje rodiště vylíčil Jirásek v čtyrdílné knize „U nás". Z jeho kusů divadelních nejznámější jsou „Jan Žižka", „Jan Hus", „Lucerna" a j. Naší mládeži vydal krom jiných překrásnou knihu „Staré pověsti české". V přemnohých svých spisech sleduje Jirásek ušlechtilý cíl: chce buditi lásku k vlasti a hlásá národní statečnost. Jirásek žije v Praze, kde byl také profesorem na gymnasiu; nyní věnuje se úplně povolání spisovatelskému.

„Snad že i vaši předkové usadili se tam v době této, kdy se na Slovensko hojně Čechů stěhovalo?“ dotazoval se Jirásek, vlídně hovoře s Vojtěchem.

Ten bez ostychu pověděl, že předek rodiny Kolarských přišel na Slovensko teprve po bitvě bělohorské. Bylo pozorovati, že spisovatel zajímá se o studenta a jeho osudy.

Po chvilce Jirásek i jeho průvodčí rozloučili se s výletníky, kteří ještě prošli Hronovem. Vojtěch na zpáteční cestě neustával projevovati radost, že uviděl slavného spisovatele a že byl jím tak vlídně osloven.

Po několika dnech došel továrníka Jasného balíček, obsahující knihu, již tento odevzdal Vojtěchovi. Studentova radost neznala mezí, když četl na deskách jejích název *Bratrstvo, díl I.: Bitva u Lučence,* a uvnitř na prvním listě napsaná slova: „Mladému Čechu slovenskému na památku. Alois Jirásek.“ Vojtěch zářil radostí.

„Toť ze všech mých knih nejmilejší a nejdražší!“ volal. V prázdné chvíli také hned dal se do čtení. O vzájemnosti česko-slovenské stálo v předmluvě: „Z hluku bitevního však rozcházel se Slovenskem i hlas české bible, jenž na kolik věků zase spojil ty dva bratry, rozloučené mečem maďarským.“

Vojtěch vzpomínal svých předků, poznával, že obracejíce se v dobách bědných na Slovensko, neuchylovali se do chladné ciziny, ale k bratřím přicházeli, k bratřím v jazyku i ve víře.

ZVONICE V HRONOVĚ.

KOKOŘÍN.

XXXVII.

V PRAZE I VENKU.

(Knihovna, užitek čtení. — Prednášky. — Svaz Osvětový. — Národopisné Museum Československé. — Zahrada Kinských. — Národopisná výstava v r. 1895. — Snahy národopisné. — Král. Vinohrady. — Pražské zboží uzenářské, jeho výroba a vývoz. — Kováry. — Budeč. — Zvoleněves. — Slaný. — Josef Navrátil. — Karel Vinařický. — Slánská hora. — Smečno. — Lázně Šternberk. — Třebíz. — Peruc. — Dub Oldřichův. — Neratovice. — Libiš. — Obříství. — Svatopluk Čech. — Liběchov, Klácelka. — V. Levý. — Kokořínské údolí, Kokořín. — Hlubočepy. — Útvar zemský a květena údolí sv. Prokopa. — Vráž. — Sv. Jan pod Skalou. — Karlštejn. — Květena okolí karlštejnského. — Hrad Karlík.)

Prázdniny mile uplynuly. Vojtěch doprovodil svého chovance do Králové Hradce, sečkal, až zvěděl, že Otakar velmi dobře přijímací zkoušku vykonal, načež poděkovav upřímně továrníku Jasnému za vzácné a milé pohoštění, ujížděl do Prahy, aby též ve studiu pokračoval. Bytoval opět u profesora Hájka, leč toho roku nastalo Vojtěchovi krušnější živobytí. Ze zdánlivě nepatrné nemoci vyvinula se vleklá a vážná choroba, která poutala dobrodince jeho trvale na lůžko. Vojtěch cítil,

že jest v domácnosti jen na obtíž, ale netroufal si sám milého mu dobrodince opustiti. Teprve po Vánocích, kdy lékaři nařídili, by profesor Hájek odejel za léčením do mořských lázní k moři Jaderskému, dodal si odvahy a požádal, aby mu dobrodinec dovolil opustiti jej a hledati si výživy samostatně.

„Jsem dosti již stár, zdráv jsem též a doufám, že uživím se již do ukončení studií reálky a potom — to již se nelekám budoucnosti!" pravil sebevědomě Vojtěch.

„Nerad k tomu svoluji," odvětil profesor, „ale cítím, že nebude jiné rady. Sám odejdu a nevím, vrátím-li se zdráv. Sestra moje vázána jest učitelským povoláním a teta, která v domácnosti dohlížela, odejde k příbuzným. Ale, Vojtěše, přece tě nedám jen tak z domu. Doporučím tě přátelům a mimo to, kdybys neměl jinde bytu, můžeš tu bydliti dále, neboť byt si prozatím ponechám!"

Vojtěch nevěděl ani, jak by vzácnému dobrodinci za všecko poděkoval. Sliboval, že bude věčně pamatovati všech dobrodiní a tonul při slibech svých v slzách vděku i zármutku.

Brzy po té doprovodil profesora Hájka na nádraží, kdež naposledy se s ním rozloučil s přáním úplného vyléčení v mořských lázních.

Od té doby vedl Vojtěch život chudého studenta, jenž sám byl nucen si výživy hledati. Učil v rodinách mladší studenty, něco pomohl mu Jan, něco též Marie, ale nejčastěji byl stůl Vojtěchův chudý a bývaly dny, kdy suchým krajíčkem zaháněl opravdový hlad. Tehdy prospělo mu v leckteré rodině doporučení nemocného dobrodince.

Tak ve starostech o výživu uplynula zima. S jarem oznámil profesor Hájek, že choroba jeho se lepší, ale na návrat nebylo pomyšlení. Vojtěchovi zatím se zdařilo nalézti nového dobrodince ve starém panu Kolárském.

Vojtěch chodíval občas k Mírovským, kdež mu zvláště pomáhali, když šat neb obuv měl chatrné. Při jedné té návštěvě vyřizovala Vojtovi paní Mírovská, že má bez prodlení dojíti k starému panu Kolárskému. Vojtěch šel a starý pán opravdově pohněván vyplísnil studenta, že se mu nesvěřil se svými

nesnázemi. Vojtěch dokazoval, že si nikterak netroufal obtěžovati někoho, domnívaje se, že může vlastní silou se udržeti.

„A kdybych nebyl o tom zvěděl od paní Mírovské,“ pokračoval starý pán poněkud usmířen Vojtěchovou skromností i projevem jeho sebedůvěry, „bylo by snad ještě k bůhví jakým koncům došlo. Tak to dále nepůjde,“ doložil rozhodně.

Konec konců byl, že starý pán Kolárský přislíbil Vojtovi stálou měsíční podporu, kterou byl tento zbaven nejhorších starostí.

Vojtěch radostně pospíchal ke Lhotovům za Janem, aby mu vše oznámil. Jan věděl také něco nového. Řekl Vojtovi, že jej před nedávnem vyhledal poručník pan komisař Vrba z Litoměřic v továrně a tu se jej znovu velmi podrobně vyptával na všechny rodinné záležitosti všech sirotků. Vojta věděl od Mírovských, že také starého pana Kolárského navštívil jejich poručník. Ale co by to vše znamenalo, nedovedl si vysvětliti.

Vojtěchovi se podporami starého pána ulevilo tak, že mohl z platu za vyučování v rodinách i leckterý haléř věnovati na nákup knih. Měl v úmyslu zaříditi si vlastní *knihovničku*, bez níž dle mínění jeho nemůže býti český vzdělanec, ale konečně ani člověk prostý, rolník, řemeslník, dělník.

„‚Léčebna duše‘ nesla nápis staroegyptská knihovna,“ vykládal jednou studentům třídní profesor Koudelka, a Vojtěch hluboko vryl si v duši slova, jimiž otevíral v srdcích mladíků lásku ke knize českých spisovatelův. Od té doby si umiňoval založiti si knihovnu a přiměl též Jana, že knihy nakupoval a zřizoval si vlastní knihovnu, hlavně odbornou.

Pilně též všímal si Vojtěch i Jan té zimy, kde jaká veřejná přednáška byla konána, jíž by se mohli zúčastniti a jejíž předmět se jim zamlouval. Četné spolky pořádají v Praze pro své členy i pro širší obecenstvo řadu přednášek, z nichž možno čerpati nejen zábavu, ale i mnohé poučení. Zvláště byly to přednášky *„Svazu Osvětového“*, které bratři rádi navštěvovali. O „Svazu Osvětovém“ zvěděli, že je to ústředí pro lidové vzdělání a lidovou výchovu, že združuje v sobě spolky podobných účelů jako „Čtenářské besedy“ atd,. jakož i vůbec všecky,

kdo chtějí pracovati pro vzdělání a výchovu lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku,

S Mírovským a Janem Vojtěch několikráte zašel si do *Národopisného musea československého,* umístěného v bývalé vile knížat Kinských prostřed jejich rozsáhlé zahrady, nynějšího veřejného sadu pražského. V museu nahromaděny jsou pravé poklady památek lidového umění vedle jiných věcí se svérázným životem našeho lidu souvisících. Ze všech končin zemí, obývaných kmenem československým, jsou tu celé kroje lidové, jejich součástky, výšivky i jiné umělecké práce našeho lidu, ukázky staveb lidových, vnitřků obydlí atd. atd. Bratry těšilo nesmírně, že našli tam i kroje a jiné památky ze Slovenska. Národopisnému museu dán byl základ po nezapomenutelné *Národopisné výstavě československé,* která v r. 1895 k podnětu spisovatele *Fr. Ad. Šuberta* (viz i str. 116 t. d.) uspořádána byla v Praze s neobyčejným zájmem všeho národa a neočekávaným úspěchem. Od té doby zvýšená pozornost naší veřejnosti obrácena byla k uměleckým výrobkům našeho lidu a k svéráznému jeho životu i obyčejům vůbec. (Viz i str. 68. a násl. dílu I.)

Vojtěch, vyučuje žáka druhé třídy reální, docházel dvakrát týdně k němu na *Královské Vinohrady* a měl příležitost seznati také toto zkvétající předměstí, vzniklé na místě, kde kdysi rozkládaly se vinice královské. Žák Vojtěchův bydlel v končinách nad vinohradským tunelem, jimž vede trať železniční. (Viz str. 129. dílu II.) Ulice, kam Vojtěch docházel, jmenovala se „Na Zvonařce"; v pozadí jejím spatřil Vojtěch tovární budovu a zvěděl z nápisu, že to továrna na *zboží uzenářské.* V Praze a na předměstích je celá řada uzenářských závodů, kde zpracuje se hojně masa z českých i uherských prasat na zboží výborné jakosti. Mnohé z těchto závodů vyvážejí zboží své daleko do ciziny. „*Pražské šunky*" jsou proslulou lahůdkou, s níž shledáváme se ve všech velikých městech evropských, ano i v zámoří.

Zima ubíhala Vojtovi i Janovi v pilné práci. Jan v továrně činil pokroky, stal se dělníkem ve svém oddělení naprosto spo-

lehlivým, téměř nepostradatelným. Inženýr, jehož vrchnímu vedení svěřeno bylo oddělení závodu, svěřoval mu často důležité práce a posílal jej také na venkov, kde mu dával samostatně řiditi mnohé správky.

Tak Jan také dostal se do Slaného, kde byl poboční závod továrny. Cestou do Slaného upozorněn byl na železniční zastávce v *Kovárech*, že tam nad vesnicí pne se kostelík budečský na místě, kde stával hrádek *Budeč* již za prvních Přemyslovců. Pověst vypravuje, že tu už za dob Libušiných bývala proslulá škola; jisto je aspoň to, že se tu sv. Václav u kněze zdejšího latině učil.

ZE SLANÉHO.

Přes *Zvoleňoves*, jejíž cukrovar byl Janovi aspoň podle jména znám, dospěl mladý dělník do *Slaného*. Od nádraží učinilo naň město dojem novodobé průmyslové osady, všade hojně továren viděl a závodů průmyslových. Teprve, když pořídil pro ten den v továrně a k večeru vydal se do vnitřního města, viděl, že Slaný je stará osada. Zvěděl, že od dob Přemysla Otakara vznikalo město při někdejším hradě. Památný děkanský kostel sv. Gottharda ze XIV. stol. tvoří pozadí k této staré části města, stranou doplňuje starobylý ráz náměstí „Velvarská brána", jediná dochovalá z bývalého opevnění. Také na „*Slánskou horu*" zašel si Jan v prázdné chvíli; s čedičového kopce tohoto, jehož svah byl nalezištěm zajímavých starožitností, je pěkný pohled na město. Pověděli také ve Slaném Janovi, že se tam narodil r. 1798 *Josef Navrátil*, vynikající český malíř († 1865). Také *Karel Vinařický* (* 1803, † 1869), kněz a básník český, byl rodák slanský.

Inženýr Vrba, v jehož průvodu Jan do Slaného zajel, setkal se jednoho dne, kráčeje s Janem z továrny, s pánem, s nímž dal se do hovoru. Janovi pověděl potom inženýr, že to známý jeho, majitel menší továrny slanské, závodu dobře prospívajícího.

Jan k hodnému inženýrovi sdílný rozhovořil se cestou:

„Vidíte, pane inženýre, myslím si tak, to že by jednou bylo pro nás štěstí, mít malý závod průmyslový a vlastní pílí jej zveličovat. Vojtěch bude, dá-li Bůh, jednou přec inženýrem, spolu bychom mohli závod vést a Marie by se starala o pisárnu."

OLDŘICHŮV DUB NA PERUCI.

Inženýr Vrba naslouchal jaksi udiven mladému horlivci.

„Povídal-lis už někomu o tomhle svém nápadu?" tázal se pak s úsměvem.

„Ach, to je můj dávný sen," odpovídal Jan. „S panem Mírovským jsem kolikrát už o tom hovořil. I v továrně tak někdy hovořívám, ale tam se mi vysmáli. Prý, abych vyhrál z loterie nebo našel poklad. Tak že by to šlo. Ale já myslím, že i píle by tu mnoho zmohla."

„Nu, do začátku bylo by přec jen nějakých peněz třeba," řekl inženýr, pokyvuje rozvážně hlavou.

Jan trochu zchladl ve svém nadšení. —

Že se zdrželi ve Slaném celý týden, podíval se Jan i do *Smečna* s pěkným zámkem hraběte Clam-Martinice, z něhož za půl hodiny došel do tichých lázní *Šternberka* s prameny železité vody.

Zvyklý chůzi zašel si Jan jednou také do *Třebíze*, rodiště Václava Beneše Třebízského (viz str. 124. t. d.). Velmi byl

potěšen, když s inženýrem Vrbou svezl se do cukrovaru peruckého. V *Peruci*, odkud přivedl si kdysi kníže Oldřich manželku, dceru zemana Křesiny, ovšem uviděl i „Boženinu studánku", i „dub Oldřichův", krásný strom, z nejmohutnějších dubů-velikánů v Čechách. Zpáteční cesta ze Slaného vedla oklikou přes *Velvary*, nevelikě město okresní, odkud po krátké zastávce v cukrovaru dojeli drahou přes Kralupy do Prahy.

V Praze mohl Jan bratrovi mnoho povídati ze svého venkovského pobytu v Slaném. Vojtěch, jenž na opětovné pozvání slíbil Vavruškovům, že se k nim podívá o Velikonocích, užil krásného počasí jarního a vybral se po dráze do *Neratovic*, odkud pěšky přes *Libiš* zamířil na Mělník. V Libiši, starobylé osadě na břehu Labe, poutal Vojtěchovu pozornost gotický kostel sv. Jakuba z druhé poloviny 14. století, bohatě vyzdobený malbami nástěnnými. Z Libiše zašel si Vojtěch do vsi *Obříství*, sídla básníka *Svatopluka Čecha*.*) Nemohl odolati, aby nepopatřil na místo, kde ztrávil řadu let slavný český básník. Vojtěch znal jeho díla, některá už z budějovické školy, uměl ještě z paměti „Na Bezdězi" a „Skřivánka". Později četl jeho básně výpravné, zvláště „Ve stínu lípy", „Dagmar", „Václava z Michalovic"; podle jména byly mu známy i jiné: „Adamité", „Čerkes", „Petrklíče", „Evropa", „Slavie". O bratru Janovi věděl, že si váží Čechova „Lešetínského kováře" a zvláště známých jeho „Písní otroka". Ještě mnoho je

KOSTEL V LIBIŠI.

*) *Svatopluk Čech* * 21. II. 1846 v Ostředku u Benešova, † 23. II. 1903 v Praze. Sebrané jeho spisy vydány ve 30 svazcích v nakladatelství F. Topiče v Praze.

prací Čechových veršem i prosou (z těchto veliká řada povídek a črt vedle známých „Výletů pana Broučka do měsíce" a do „XV. století", Vojtěch došel k pěknému domku se zahradou a byl šťasten, že zahlédl u domku pána, v němž ihned poznal básníka. Neodvážil se ovšem k němu, nevěda, jak by se omluvil, že zcela neznám se přihlašuje. Věděl dobře, že by takové jednání nebylo slušné. Stačilo mu, že spatřil slavného básníka tváří v tvář. Odcházeje z Obřísťví vzpomínal Vojtěch, kterak jednou v zimě bratr Jan se zářícíma očima ukazoval mu opsanou Čechovu báseň „Hrdina budoucnosti", psanou o dělníku, jehož opěvuje tam básník jako hrdinu příštích dob. „To je náš básník!" řekl tehda Jan se zápalem.

ŽIŽKA V „KLÁCELCE".

Srdečné přijetí u Vavrušků v Mlázicích velmi Vojtěcha potěšilo; zůstal tam, zdržován, přes celé svátky, podnikl však výlet do *Liběchova,* v jehož blízkosti navštívil skály „*Klácelku*", kde v pískovcových balvanech vytesány jsou postavy z pověstí a bájek, provedené sochařem *Václavem Levým* (* 1820, † 1870).

Také rozkošné *údolí kokořínské* navštívil, a shlédl i malebnou zříceninu hradu *Kokořína.* —

O svátcích svatodušních toho roku vyzval mistr Lhota oba Kolarské na výlet na Karlštejn. Vojtěch už Karlštejn znal ze školního výletu, nicméně rád se připojil, byltě krásný den a příroda svěží, radostná. K rannímu vlaku sešli se účastníci na Smíchovském nádraží. Vlak unášel je údolím Hlubočepským na Řeporyje, Dušníky a odtud podle Nučic, Lodenic na stanici Vráž-Sv. Ivan.

Údolí Hlubočepské bývalo dříve velmi malebné a přáteli přírody hojně navštěvované. Vápenné lomy, četné pece vápenné a dráha zrušily ovšem půvab krajiny. I starobylá poustevna, skrovná chaloupka u vchodu do rozsáhlé jeskyně, v které podle pověsti kdysi sv. Prokop poustevničil, padla za obět. Výborný kámen (silurský vápenec) odváží se do cukrovarů k saturaci (na str. 391 t. d.).

Lhota ještě pamatoval, jak bývalo zde u mlýna, dávno zavřeného, živo v neděli po svátku sv. Prokopa (po 4. červenci). Na příkré skále stojí tu kostelík z počátku 18. století; jeskyně, která se táhne pod kostelíkem 114 *m* daleko, mizí a není už přístupna.

Vojta se zas vytasil svými vědomostmi geologickými a botanickými. Vykládal jim památné uložení vrstev zemských, které jsou různého stáří a tvoří jednotlivé pánve, po jichž krajích zde vede cesta. Možno tu nalézti hojné zkameněliny a co se rostlin týče připomenul jen známé vousy sv. Ivana, či *kavil pýřitý*, krásnou *bělozářku* a *mochnu bílou*.

Když míjeli Nučice, opodál v levo od dráhy ležící, vypravoval zas Jan o dolování zde na rudu (str. 74. t. d.), a o své jízdě na lokomotivě.

Za těchto hovorů octli se, ani se nenadáli, na stanici *Vrážské*, odkud vydali se pěšky k oblíbenému, malebně položenému údolí sv. Ivana, čili sv. Jana pod skalou. Svahy skal pokryty jsou lesem jehličnatým, doubím a habry, údolím vine se potok *Kačák*, na který do značné výše vypíná se skalní stěna šedého vápence s křížem na temeni. Pod skalou stojí gotický kostelík a bývalý klášter benediktinský, zrušený za císaře Josefa, později proměněný v lázeňský dům. Ve starém kostele dle pověsti poustevničil *sv. Ivan,* charvátský syn knížecí (as okolo r. 680), a byl tu od lotrů zabit, načež kázal kníže Bořivoj postaviti kapli. Břetislav I. odevzdal místo i s kaplí (r. 1020) Benediktinům.

Starý kostel jest vlastně jen sluj, jež vede do jeskyně, v které pochováváni byli opatové a kněží kláštera. Zde pro-

váděl naše výletníky kostelník se světlem. Vyvěrá zde čistý pramen, jemuž připisují se i léčivé vlastnosti.

Staří poté na svahu pod skalou odpočívali, hoši však se rozběhli na výšinu ku ,,Stydlým vodám", jak se nazývá hlubší jeskyně s krápníky; s výšiny jest krásný rozhled, ale vchod do jeskyně jest zanedbán a bez průvodčího, světla a provazů není možno vniknouti hloub.

Odpočinuvše tady, vydali se všichni odpoledne půvabnou cestou lesy a údolími na *Karlštejn*, nejzajímavější hrad český, založený Karlem IV. r. 1348 pro bezpečné uložení klenotů koruny české.

STŘEVIČNÍK.

Cesta tato lesy, luhy a údolími náleží k nejpůvabnějším procházkám okolí pražského. Kdežto staří, volně kráčejíce, libovali si ve vonném vzduchu a zpěvu ptactva, nedržel se Vojta cesty, ale vyběhl si do hájů a tu chvíli kochal se pohledem na vzácnost botanickou, neboť zdejší krajina s hojnými šedobílými vápencovými skalami chová nejbohatší květenu ,,teplomilnou". Zde možno ještě spatřiti nádherné vstavačovité rostliny (*orchidey*): *střevičník* s velikým žlutým, nachově skvrnitým květem, *vstavač nachový* a *bezový, rudoplávek jehlanitý,* vzácnou rostlinu pyskatou *včelník rakouský,* zrádné keříky lýkovce a pěkný *lomikámen vždyživý.* Vojta střežil se vyrvati ze země vzácné kusy; uvil si kytici z vonného *vemeníka, hlaváčku jarního* a *vousů sv. Ivana.*

Když se konečně před nimi otevřel pohled na věže a cimbuří památného hradu, hrdě se vypínajícího na osamělé skále šedého vápence, obklopené převyšujícími jej horami, na sever Kněžní horou, na západ Javorkou, na východ Haknovcem, na jih Plešivcem, zajásali hoši a Jan zavolal táhle někdejší heslo strážců hradních: ,,Dále, od hradu dále, ať se nestane neštěstí nenadále."

Dvě brány vedou do nádvoří a třetí do hradu samého kdež společnosti provádí klíčník. Z památností, komnat,

ochozů, maleb, úzkých chodeb ve zdi zajímala je kaple sv. Kateřiny, kde strop a zdi byly zdobeny českými polodrahokamy do zlaté půdy vsazenými. V kapli této dlíval Karel po celé dny v tichém rozjímání; důležité spisy a pokrm podávány mu byly otvorem ve zdi. Ženy nesměly na hradě přenocovati; pro královnu a její komonstvo vystavil Karel IV. blíže Dobřichovic na skalní výšině hrad *Karlík*, po němž jen skrovné stopy zůstaly.

Klenotnicí pro korunovační říšské klenoty byla kaple sv. Kříže; pozlacená, někdy drahokamy posázená mříž dělí oltář od ostatního prostoru. Stěny vykládány jsou broušenými polodrahokamy, amethysty, achaty, chrysoprasy, jaspisy, karneoly, spojené pozlacenou maltou; cenné malby, obrazy svatých a panovníků, na dřevě a sádře malovaných, doplňovaly výzdobu. Klenba, oblohu představující se sluncem uprostřed, poseta byla hvězdami. Nyní jest možno vystoupiti i na cimbuří, které při poslední opravě opatřeno bylo dřevěným podsebitím. Na západní straně ve zvláštní věži nalézá se studně 154·7 *m* hluboká, z které se váží voda šlapáním ve velikém kole dřevěném.

KARLŠTEJN.

Velmi uspokojeni výletem, vraceli se naši výletníci drahou domů.

Když se blížily opět prázdniny, setkal se jednou starý Kolárský s Vojtěchem. Hoch vyřizoval starému pánovi pozdravy

od profesora Hájka, jenž psal, že se mu na jihu dobře daří a že tam zůstane až do podzimu. V hovoru zeptal se náhle pan Kolarský: „A kam letos, studente, na cesty?"

„Míním odejeti na několik dní k sestře Marii. Pan továrník Jasný mne zve, abych opět letos byl učitelem syna jeho Otakara. Je mi to velmi vhod, zvláště nyní. Doufám, že si zacestujeme po Orlických horách a snad i jinde," rozhovořil se nadšeně Vojtěch.

„Možná, že se o těch prázdninách někde uvidíme . . ." poznamenal starý pán, ale potom zavedl řeč jinam a Vojtěch nevěděl, co poznámka ta by asi znamenala.

NA BUDČI.

NÁMĚSTÍ V LITOMYŠLI.

XXXVIII.

POHOŘÍM ORLICKÝM.

(Dobruška. — Fr. Ad. Šubert. — Opočno. — Rychnov nad Kněžnou. — Frant. Martin Pelcl. — Vamberk. — Josef Kalousek. — Potštýn. — J. U. Jarník. — Svaz okrašlovacích spolků. — Litice. — Žamberk. — Prokop Diviš. — MUDr. Edv. Albert. — Žampach. — Frant. hrabě Lützov. — Kyšperk. — Landšperk. — Klášterec. Kladský Sněžník. — Králiky. — Lanškroun. — Česká Třebová. — Litomyšl. — Alois Jirásek, Bedřich Smetana, Magd. Dobrom. Rettigová, Al. Voj. Šmilovský. — Růžový palouček. — Jan Augusta. — Tereza Nováková. — Polička. — Svojanov. — Tkalci. — Hlinsko. — Chotěboř. — Doubravka. — Skuteč. — V. Tomášek. — Chrast. — Žumberk. — Chrudim. — Martin Lupáč, Antonín Koniáš, Viktor Kornel ze Všehrd. — Felix Jenewein. — Kočí u Chrudimě. — Luže. — Vysoké Mýto. — Al. Vojt. Šembera. — Josef a Hermenegild Jirečkové. — Choceň. — Brandýs nad Orlicí. — Jiskra z Brandýsa. — Karel st. ze Žerotína. — Jan Amos Komenský. — Orlík. — Bratr Řehoř a Jednota Českých Bratří. — Ústí nad Orl.)

Hned počátkem prázdnin zajel Vojtěch do Nového Města nad Metují. Továrník Jasný svěřil mu Otakara i žádal, aby jej zasvěcoval do tajů přírody na vycházkách i cestách. Protože nabyl Vojtěch mnoho zkušeností na cestách s profe-

sorem Hájkem, mohl dobře vyplniti přání hostitelovo. Brzy s chovancem svým proběhl nově okolí města i vydali se poté na delší cestu.

Přes městečko *Dobrušku*, které vyniká rukodílným tkalcovstvím a kde narodil se r. 1849 první ředitel českého Národního divadla *Fr. Ad. Šubert*,*) navštívili *Opočno*, kdysi sídlo starobylého rodu pánů z Drslaviců. R. 1813 sešli se na zámku opočenském car Alexandr s Bedřichem Vilémem, králem pruským, Vojtěch vyžádal si dovolení, aby mohli navštíviti krásný růžosad zámecký a oboru, v níž chová se hojnost zajímavé zvěře.

Brzy poté stihli studenti *Rychnov nad Kněžnou*, město malebně položené nad říčkou Kněžnou a ozdobené zámkem hrab. z Kolovrat ze XVII. století. V zámku shlédnouti lze bohatou sbírku obrazů, mezi nimiž též obrazy českých mistrů Brandla a Škréty. Vojtěch ukázal též chovanci svému rodný dům *Frant. Martina Pelcla* (* 1734, † 1801), jazykozpytce a dějepisce českého. Krásnou vycházku podnikli studenti městskými lesy k lázním *Studánce*, kdež upoutala je zvláště umělá jeskyně postavená v lesích na památku úkrytu pronásledovaných Českých Bratří po bitvě na Bílé Hoře.

Ve *Vamberku* navštívili starou krajkářku, jež jim vyprávěla: „Krajkářství zdejší založila Belgičanka Magdalena Grambová z Meldeku, jejíž manžel ujal se panství vambereckého r. 1627. Krajkářství stalo se dobrodiním zdejší chudé krajiny. Nyní se pilně zvelebuje a založena tu byla i odborná *škola krajkářská*. Ostatně se krajky pletou a paličkují v celém okolí.“ (O krajkářství viz i str. 182 a násl. d. I.)

V hostinci, kde obědvali, dozvěděli se, že ve Vamberku narodil se český dějepisec *Jos. Kalousek* (* 1838), věrný následovník Palackého.

Blízko Vamberka navštívili studenti zříceniny hradu *Potštýna* a městečko Potštýn, oblíbené letní sídlo s úhlednými

---

*) *Fr. Ad. Šubert*, spisovatel a redaktor, řídil 18 let Národní divadlo (viz i str. 116 t. d.), napsal řadu divadelních kusů, z nichž nejznámější je „Jan Výrava“ (s dějem ze selského povstání za císaře Josefa II.), i řadu jiných knih, byl původcem výstavy národopisné v Praze (viz str. 418 t. d.), později ředitelem divadla na Král. Vinohradech a členem redakce časopisu „Národní Politiky“. Zemřel 8. IX. 1915.

vilami a lesnatým okolím. Hrad Potštýn založen byl ve 13. století Půtou Drslavicem. V Potštýně měli hoši štěstí, že potkal je pán, jenž přívětivě je oslovil. Byl to universitní profesor *Jan Urban Jarník*, rodák Potštýnský, jenž tam mnoho roků již tráví letní pobyt a jehož přičiněním založen byl „Svaz okrašlovacích spolků v Čechách". Spolky tyto vykonaly v soustavné práci již mnoho dobrého pro „krásu našeho domova", usilujíce o ladnou úpravu vesnic i měst, o zřizování sadů, záchranu přírodních i uměleckých památek atd. Pan profesor provedl oba bratry Potštýnem i jeho ladným okolím a povídal jim mnoho pěkného a zajímavého.

„V okolí Potštýna lze sledovati stopy Českých Bratří," vykládal studentům vlídný průvodčí. „V městečku se ukazuje jednoduchá modlitebna bratrská, nedaleko odtud navštíviti můžete *Modlivý důl*, kde Čeští Bratři v době pobělohorského pronásledování konali bohoslužby. Stopy Českých Bratří najdete v celém Orlickém pohoří. Tu namnoze se skrývali nábožní Bratří jako divá, pronásledovaná zvěř po lesích, skalách a jeskyních, nežli opustiti musili koncem r. 1628 navždy rodnou zemi!"

Podle rady páně profesorovy, aby navštívili nejkrásnější a nejpamátnější místa v okolí, šli hoši přes nejvyšší vrch potštýnského okolí *Kapraď* (526 *m*) s pěknými vyhlídkami s *Kazatelny* a *Hlásnice* na vrch *Valešov*, kdež spatřili nepatrné zbytky hradu, který se ještě ve XIV. století připomíná.

Druhého dne zamířili ke zříceninám hradu *Litic*. Vojtěch zavedl Otakara ke hradu, jenž tu stojí na ostrohu spojeném s horou *Kletnou*. Mezi hradem a horou prokopán již za dávna tunel zvaný: „Myší díra". Hrad byl útulkem panských rodů; pečlivě staral se o hrad Jiří Poděbradský.

Půvabným údolím *Orlice Divoké* došli studenti pod vrch *sv. Rosalie* (468 *m*), ozdobený kapličkou ze stol. XVII., odkud se jim rozevřel pěkný pohled na město *Žamberk* a půvabné okolí jeho. Hned při vstupu do města radostně zvolal Otakar: „Hleďte, Vojtěše, tuhle se narodil vynálezce bleskovodu *Prokop Diviš*. Má tu pamětní desku a na ní rok narození (* 1696, † 1765)."

„Šest let dříve nežli Američan *Benjamin Franklin* (1706 až 1790) sestrojil bleskovod Diviš," vykládal Vojtěch, „ale dlouho mu vynález upírán byl zvláště cizinou, která vesměs považovala za vynálezce bleskovodu Franklina. Prokop Diviš byl farářem v Příměticích na Moravě, kdež také postavil první svůj *bleskorozvod*, jak sám říkal. Sedláci, té pověrečné doby ještě neuvědomělí, rozbili mu přístroj, neboť věřili, že přitahuje nad vesnici bouřku a blesky.

V tom k nim přistoupil mladík, který patrně konce hovoru zaslechl, a oslovil je: „Jste jistě studenti! Tož vám povím, že u nás narodil se též lékař MUDr. *Edv. Albert*, zemřelý již profesor vídeňské university, ozdoba české vědy lékařské, jehož vilu můžete spatřiti za městem. Pojďte se mnou, ukáži vám též jiné památnosti našeho města!"

Provedl studenty krásným parkem při zámku bar. Parishe, ukázal jim bývalou hvězdárnu, nyní vodárnu, i školu *košikářskou*.

Poté kráčeli studenti ke zříceninám hradu *Žampachu*, sídlu to Jana Pancíře ze Smojna, jemuž Karel IV. na místě zlatého řetězu dle pověsti věnoval oprátku za loupežné skutky jeho. Cestou ve vsi *Písečné* viděli zámek hraběte *Františka Lützova*, který svými spisy šíří v Anglii známost o českém národě.

Při *Tiché Orlici* navštívili městečko *Kyšperk* při dráze. Bodrý knoflikář, nad jehož dílnou stkvěla se firma „Bartoloměj Soukup", zavedl je do domu a horáckým nářečím vykládal, jak v tomto chudém kraji živí se lidé domáckou výrobou nitěných knoflíků, kartáčův neb i pěstováním bource hedvábníka. Vojtěch maně vzpomínal na knoflikáře v Žirovnici a srovnával obojí výrobu.

Potom mistr dovedl studenty k zámku, kdež v nádvoří spatřili saně, na kterých *Napoleon Bonaparte*, císař francouzský, r. 1812 přijel z Ruska do Drážďan.

„Byl to slavný potentát, tento Napoleon," mluvil mistr, „ale to Rusko ho stálo všechnu slávu. Inu, nic věčně netrvá," vzdychl mistr.

Nad zámeckým parkem našli hoši skrovné zbytky bývalého hradu *Kyšperka*. V dáli malebně vystupovala zřícenina hradu *Landšperka* a na druhé straně rýsovaly se obrysy *Králického Sněžníku*.

Studenti spěchali malebným údolím orlickým přes *Klášterec* a horu *Adamovu* (762 *m*) s kapličkou a pěkným rozhledem do města *Králíků*. Krajina byla tu z části zněmčena a Vojtěch přiučoval pilně Otakara němčině, aby vedle krásného byl též z cesty užitek. Brzy poté stanuli po dosti značném stoupání na vrcholi *Kralického* či *Kladského Sněžníku* (1425 *m*), kdež s rozhledny vkusně zařízeného německého hostince rozevřel se jim krásný rozhled po skupině Sněžníku, Jeseníkách na hranici moravsko-slezské i pohoří Orlickém. Byl jasný den, takže vyhlídka odměnila značně namáhavé vystoupení na zajímavou tuto horu.

Po delším odpočinku vraceli se studenti do *Králíků*, proslulého místa poutnického s kopcem Matky Boží. Kašna na náměstí alegorickými sochami připomíná tkalcovství a soustružnictví jako hlavní prameny výživy tamějšího obyvatelstva většinou německého.

V hostinci, kde nocovali, seznámili se s vozkou Vránou, který slíbil svézti je časně ráno lesnatou a hornatou krajinou po hranici česko-moravské do Lanškrouna. Rádi použili bodré nabídky vozky, který krajinou často projížděl, a časně ráno nasedli do těžkého nákladního vozu, s nímž jel Vrána pro různé tovary. Cestou vysvětloval vozka krajinu i přidával mnohé pověsti, jak je od mlada v rodné obci slýchal. Tak vypravoval o poutním místě *Maria Celli*, o *Švédských šancích*, které názvy „Příkop Umučených“ a „Rasova louka“ připomínají podnes řádění Švédů z let 1637—39.

Tak za hovoru minuli *Čenkovice*, městečko *Výprachtice* s památnou lípou na náměstí a stanuli konečně v *Lanškrouně*. Vojtěch poděkoval ochotnému vozkovi, který zastavil na okraji města před továrnou. Studenti vešli do zněmčelého města, v němž český nápis na radnici hlásá, že bývaly tu jiné doby, které tato renesanční stavba pamatuje. Vždyť až do XVII.

století Lanškroun měl české pány, jednací řečí ve městě byla čeština a zápisy městské česky se psaly.

Přes malebné *Třebovské Stěny* došli studenti ještě k večeru do *České Třebové,* důležitého uzlu drah. Městečko malebně leží v klínu hor a zvelebuje se čile průmyslem: rozsáhlé nádraží jest vždy plno ruchu.

Přes *Kozlovský vrch* stihli studenti záhy staroslavné město *Litomyšl,* kdysi sídlo biskupů českých, později útulek Jednoty českobratrské.

ČÁST NÁMĚSTÍ A ZÁMEK V LITOMYŠLI. Zámek litomyšlský stojí na místě pomezního hradu Slavníkovců. Nynější budova zámecká založena r. 1568 a vystavěna ve vlaské renesanci; je to dvoupatrová budova, kolem dvou dvorů ze čtyř stran rozložená. V nádvoří zámku spatřují se loggie, vnitřní stěny budovy pokrývají krásná sgraffita.

„Dvě jména připomíná mi Litomyšl," zahovořil nadšeně Vojtěch. „Jsou to spisovatel *Alois Jirásek,* jehož „Filosofská historie", jednající o studentské slavnosti „majales" v litomyšlském *háji Nedošínském,* utkví každému studentu hluboko v duši — a rodák zdejší *Bedřich Smetana"* (viz str. 165 t. d.). „Tu také zemřel známý spisovatel *Al. Voj. Šmilovský* r. 1883 a *Magdalena Dobromila Rettigová* († 1845)."

Město rozložené při řece Loučné, jemuž vévodí pěkný renesanční zámek, má 9000 obyvatelů, množství škol a továren; zvláště rozvětveno je tu obuvnictví, které se provozuje po továrensku.

Mezi moderními stavbami lze spatřiti dosud leckde staré štíty a portály měšťanských domů; zvláště pěkný jest dům

„u rytířů", opředený kouzlem Jiráskovy historické povídky stejného jména. Po starobylých štítech a domech pátral Vojtěch pilně po obrazu prorokově, ale marně.

Z Litomyšle vyšli si studenti k památnému *„růžovému paloučku"*, kdež Čeští Bratří dle pověsti s vlastí se loučili, rodnou zemi slzami kropili; z těchto slz prý na památku krvavé květy růží se rodí. Místo označeno jest křížem a skupinou stromů.

Na tomto památném místě vzpomínky mnohé uchvátily mysl Vojtěchovu. O čem čítal, to nyní vyprávěl Otakarovi s nadšením nevšedním. Tu vzpomněl i biskupa Jednoty českobratrské *Jana Augusty* (1500—1572), který v Litomyšli sídlil a podvodem hejtmana Šebestiana Schöneicha či Šejnocha v lesích v úkrytu byl jat i 16 let na Křivoklátě vězněn za to, že věrně stál při víře českobratrské.

„Tato krajina celá prosycena jest památkami na Jednotu; není místa, kde by se nevynořil z paměti děj z pronásledování nebo rozkvětu této národní české církve. A pochopení pro tuto zvláštnost Litomyšlska projevila nejkrásněji svými spisy *Tereza Nováková* (* 1853, † 1912). Její knihy: „Jan Jílek", „Jiří Šmatlán", „Na Librově gruntě", „Děti čistého živého" čerpány jsou odtud a nejedna v nich rázovitá postava českého emigranta doby pobělohorské. Mimo to spisovatelka vylíčila kroj a stavby i zvyky zdejšího lidu," vykládal Vojtěch.

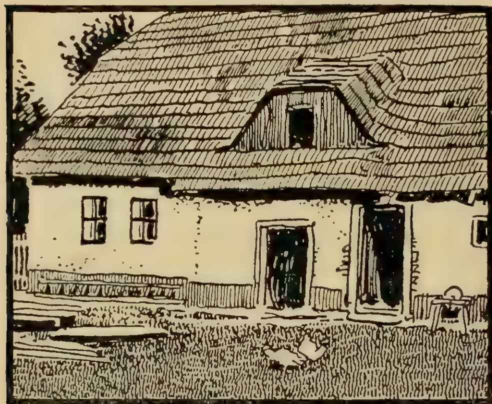
Z Litomyšle kráčeli studenti dosti nudnou cestou do *Poličky*, ležící ve výběžku českém do sesterské Moravy. Otakarovi líbily se zbytky starobylého opevnění města, Vojtěcha lákalo okolí, zvláště starobylý *Svojanov* s malebnými zříceninami hradu kdysi patřícího Záviši z Falkenštejna, otčímu krále Václava II.

Krajina, kterou dále studenti putovali, byla hornatá, chudá. Ve vesničkách znělo stále častěji z nízkých dřevěných chaloupek klapání *tkalcovských stavů*. Blížili se tak městu *Hlinsku*, středisku plátenického průmyslu českomoravské vysočiny. Při pohledu na chudé horské vesničky vynořovaly se v duši Vojtěchově postavy povídek spisovatele *Karla Václava*

Raise (viz str. 272 t. d.,), jenž v tomto kraji jako učitel působil a odtud také bral náměty ke svým dílům.

Od Hlinska k *Chotěboři* krajina horská skýtá řadu půvabných pohledů; divokosti nabývá při řece *Doubravce* pod samou Chotěboří, kdež *Čertův stolek, Točitý Vír* a *hrad Sokolov* bývá turisty hojně navštěvován.

Když vrátili se studenti opět do Hlinska, stihl je tam list pana Jasného, aby již pospíšili domů, neboť rodiče měli obavy o zdraví Otakarovo. Studenti odepsali, že se vrátí už brzy.

HEYDUKŮV RODNÝ DOMEK V RYCHMBURKU. *Adolf Heyduk* (* 7. VI. 1835) žije již dlouhá léta v Písku, kde býval profesorem na reálce. Z přečetných jeho básnických knih nejznámější jsou „Cigánské melodie", „Cymbál a husle", „Dědův odkaz", „V zášeru minulosti", „Dřevorubec" i jiné. V básních svých, z nichž přemnohé opěvují Šumavu nebo Slovensko, umí Heyduk nadšeně líčiti přírodu a její krásy.

A tak letmo stavili se v *Rychmburku*, rodišti básníka Ad. Heyduka, ve *Skutči*, městě pověstném obuvnictvím, rodišti skladatele *V. Tomáška*, dále v *Chrasti* s residencí biskupa královéhradeckého. Nedaleko Chrasti leží městečko *Žumberk* se zříceninami hradu téhož jména.

U Chrasti počíná se rovina s dalekými rozhledy. Tu lze v dálce pozorovati výstavné město *Chrudim* ležící při řece *Chrudimce*, rodiště vynálezce lodního šroubu *Josefa Ressla* (viz str. 389. I. d.). Chrudim byli by hoši rádi spatřili. Vydali se tam tedy, ač to bylo s cesty. Ale nelitovali této zacházky.

Chrudim jest město prastaré, nejméně tisícileté; již kníže Břetislav vydal v Chrudimi r. 1055 na městském hradě *zákon starešinství*, jenž tolik zlého přinesl panovnickému rodu Přemyslovu i zemi české. V Chrudimi působil husitský farář *Martin Lupáč*, jenž s biskupem Rokycanou a Prokopem

Velikým zúčastnil se jednání o kompaktáta v Basileji, v době protireformace v klášteře kapucínském žil tu *Antonín Konyáš* († 1716), jenž spálil asi třicet tisíc knih většinou českých a tím smutně zapsal se v pamět českého lidu. Kromě toho v Chrudimi narodil se proslulý právník *Viktor Kornel ze Všehrd* (1460—1521). Arciděkanský *chrám* Nanebevzetí Panny Marie obsahuje množství památek starého i nového umění, mezi jinými zvláště malby *Felixe Jeneweina*. Chrudim má mnoho škol, je tu i obchodní akademie a odborné školy průmyslové (ku zpracování dřeva), je tu i „průmyslové museum pro východní Čechy". I starobylý, renaisanční „dům Mydlářův" se hochům líbil.

V osadě *Kočí* spatřili studenti rázovitý dřevěný kostelík, podle něhož zbudován byl kostelík na pražské Národopisné výstavě (viz str. 418. t. d.).

DŘEVĚNÝ KOSTEL V KOČÍ.

Vrátivše se z Chrudimě spěchali od Chrasti přes *Luži*, kdež shlédnouti lze sanatorium (léčebný ústav) pro skrofulosní děti, do *Vysokého Mýta*, kterému malebnosti dodávají dosud zachované hradby a brány, zvláště brána pražská, choceňská či Karaska, litomyšlská. Z rodáků tamějších studenti si připomenuli *Aloise Vojtěcha Šemberu* (* 1807 † 1882), dějepisce a jazykozpytce, jehož rodný dům ozdoben jest pamětní deskou, a bratry *Josefa* i *Hermenegilda Jirečky*, české vědce.

Brzy poté navštívili studenti město *Choceň* při Orlici Tiché. Přicházeli právě k zámku choceňskému, když se naproti nimi ozvalo radostně: „Tu jsou! Tu jsou!" Otakar užasle stanul, neboť spatřil náhle před sebou sestry Irenu a Janu. Voj-

těch byl velmi potěšen, že se slečnami továrníkovými jest též Marie.

„Kde jste se tu vzaly?“ tázal se Otakar.

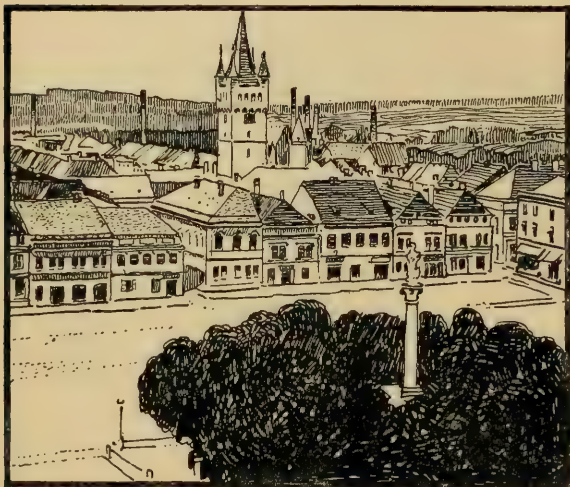
„Tatíček nás poslal na výzvědy, kde jste!“ vesele vyprávěla Irena.

„Měl o vás strach,“ dodávala Jana.

„Však my se neztratíme,“ durdil se na oko Otakar.

„Ale my chceme také viděti kousek světa!“ se ozvala Irena.

„Máš nás, Vojtěchu, dovésti někam na pěkné místo,“ oznamovala Marie.

NÁMĚSTÍ VE VYSOKÉM MÝTĚ.

„A může to trvati třeba den či dva,“ smála se Irena.

To bylo studentům vhod. Hned se s děvčaty pustili krásným údolím *Pelinami* proti proudu Orlice Tiché podél malebných pískovcových skal. Po delším putování došli do *Brandýsa nad Orlicí*, který je přivítal zříceninami hradu pana *Jiskry z Brandýsa*, nad městem na skále čnějícími. Brzy našel Vojtěch dům, kde stával před dávnem zámeček Bohuše Kostky z Postupic, na němž narodil se proslulý moravský pán *Karel starší ze Žerotína* (* 1564), ochránce kněží Jednoty Českobratrské v pronásledování pobělohorském. Byl tu též pochován, ale později kosti jeho převezeny do Bludova na Moravě; místo hrobu připomíná nyní pomník, na němž Jana četla nápis: „Z kostí předků kliditi bude pilný květ otčiny rozkošné ovoce.“ Irena, která milovala krásné výroky, zapsala si nápis do zápisníčku; mělať doma z knih

přečtených vypsána krásná místa, verše z vynikajících básníků, aby mohla se jimi těšiti, když pamět jich podržeti nedovede.

„Pán ze Žerotína zřídil v Brandýse klášteřík pro bratrské kněze," vykládal Vojtěch, „a tu též došel na čas útulku slavný učitel národů, *Jan Amos Komenský* (1592—1670), biskup Jednoty, dříve nežli musel Čechy opustiti pro víru. Zavedu vás pod lesnatou stráň *Klopoty* na druhém břehu Orlice, kde v tiché chaloupce pracoval a žil Komenský, největší muž své doby. Na místě tom postavilo české učitelstvo k uctění památky ‚arciučitele národů' prostý pomník. A víte, co tam v té samotě lesní Komenský napsal?"

„Krásný svůj spis „Labyrint světa a ráj srdce", „odvětila Irena. „Spis byl útěchou vystěhovalcům českým v utrpení jejich v cizině."

„Komenský pracoval tu též na spisu „Hlubina bezpečnosti," dodal Vojtěch a zavedl nyní společnost k pomníku Komenského. Tam hovořili ještě o Komenském a spisech jeho; tu přistoupil k nim pán, jenž se jim představil jako učitel Knížek z Brandýsa a pravil jim: „Pozoruji, že se zajímáte o život a díla Komenského; povím vám něco, o čem zřídka cizinec zví. Když Komenskému ve Fulneku na Moravě zemřela manželka i dítky morem, oženil se tu v Brandýse po druhé r. 1624 s Dorotou Cyrillovnou a tuto svatební smlouvu chováme ve zdejším městském archivu. Domek, v němž Komenský bydlil, náležel Prokopu Hospodáři."

Vojtěch děkoval za poučení a prosil o radu, kam by se měli podívati. Pan učitel ukázal jim na protější stráň, kdež viděli *vodoléčebný ústav*, pověděl jim, že Brandýs jest oblíbeným letním sídlem, jak svědčí četné vily, a poté zavedl je přes stráň Klopoty k samotě *Orlíku*.

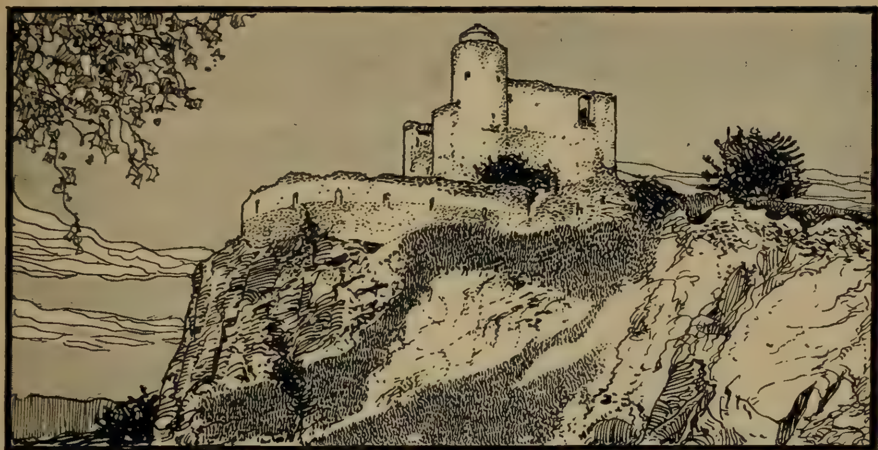
„Tu stával klášter prý Husity zbořený," vykládal, „a tu též ‚ve skále proti včelínu' pochován byl zakladatel Jednoty Českých Bratří, *bratr Řehoř* (1473), synovec Rokycanův. Duševním tvůrcem jednoty byl Petr Chelčický (díl I. str. 64.), jenž svými spisy dal podklad učení, ale bratr Řehoř s jinými

v *Kunvaldě* u Žamberka založil první společnost „bratří a sester“ v přísném duchu apoštolském. Nepřijímali stavů vyšších ani úředníků panských, nedbali vzdělání vyššího, odmítali rychtářství, krčmářství, nekonali přísah, snažili se o život v pravém smyslu křesťanský. Později z Jednoty Českobratrské vyšla řada znamenitých spisovatelův a vědců, z nichž jistě největším byl Komenský.“

Nadšení roznítilo zraky učitelovy, nadšení přešlo i v posluchače. Vojtěch a Otakar přelétli v mysli pohoří a podhůří orlické, v němž tolik našli památek dějinných a z nich nejkrásnější na Jednotu Českých Bratří. Učitel Knížek dovedl je ještě na výšinu k osadě Sudislavi, odkud mohli přehlédnouti hory Orlické, údolí Orlice a zahlédnouti v dálce obrysy kladského Sněžníku. Širý rozhled naladil společnost i zanotovali písně, za jichž zvuku spěchali k nádraží. Brzy přispěchal od *Ústí nad Orlicí* vlak, jenž unášel je k domovu.

Z LITOMYŠLE.

KUNĚTICKÁ HORA.

XXXIX.

NALEZENÝ DOMOV.

(Květiny v oknech. — Pardubice. — Bratranci Veverkové z Rybitví. — Kunětická hora. — Znak pardubický. — Smil Flaška z Pardubic. — Páni z Pernštejna. — Karel Roček. — Lázně Bohdaneč. — Adoptování.)

Zbytek prázdnin vesele ubíhal. Vojtěch s Otakarem chodili v lesích a polích, sbírali květiny, brouky a motýle chytali, příroda stávala se jim pravou matkou. Marie pracovala v kanceláři, kdež bylo tehdy hodně práce; doma v prázdných chvílích pěstovala květiny v zahrádce klíčnice Kostkové nebo pomáhala Ireně a Janě při zalévání záhonků květinových v pěkné zahradě továrníkově. Marie si zvláště oblíbila pěstování květin v oknech.

„Okno rozkvetlé jako zahrádka jest okrasou domku," říkala jí teta Hlaváčková. „Když jde někdo mimo takový domek, usměje se na okénko květinami ozdobené a hned mu je veselo u srdéčka."

Marie pěstovala za okny *begonie, pelargonie, kaktusy, gloxynie*, které střídala s *hyacinty, krokusy* či šafrány a *bram-*

boříky. Naučila se znáti okenní květiny tak dobře, že měla v každý roční čas okna domku kvetoucími květinami ozdobená. Za to ji měla velmi ráda klíčnice Kostková a říkala jí:

„Proč všechny naše dívky nemají tolik smyslu pro pěstování květin jako naše Marie? Hned by dědinka jinak prohlédla, kdyby okna stavení byla vyzdobena.“

„Ale musili by také návsi, ploty, příkopy a všechny cesty lépe upravit a stromovím vysázet,“ říkával Vojtěch, který na cestách viděl tolik míst, měst i vesnic s veřejnými místy pustými a neupravenými. „Je už teď namnoze přece líp než bývalo,“ dodal, vzpomínaje toho, co slyšel v Potštýně o ‚Svazu okrašlovacích spolků‘.

Občas poslal Marii či Vojtěchovi dopis Jan, který opět jezdil za prací do továren v různých končinách Čech; tu v dopise popisoval, co kde nového a pěkného poznal. Vojtěch i Marie psávali naopak Janovi o svých osudech. Někdy též Vojtěch dostával dopisy od přátel a zřídka kdy přišel dopis od profesora Hájka, jenž stále ještě se léčil v mořských lázních.

Jednou přinesl listonoš Vojtěchovi dopis, na kterém byla psána adresa písmem úhledným, ale jaksi starosvětským. Zvědavě rozevřel Vojtěch list a četl: „Milý Vojtěchu! Řekl jsem ti při rozloučení, že se snad o prázdninách uvidíme. Dnes tedy tě žádám, abys přijel se sestrou Marií do Pardubic, kdež vás budu očekávati. Učiň tak příští neděle a počkejte na mne, neboť nemohu přijeti až odpoledním vlakem. S pozdravem Jan Kolárský.“

„Což by to psal Jan?“ divila se Marie.

„O ne, to jest dopis od domácího pána Kolárského,“ vysvětloval Vojtěch. „Připrav se, Marie, musíme v neděli jeti.“

A tak vidíme v neděli dopoledne vystupovati Vojtěcha s Marií na nádraží v Pardubicích. Protože starý pán měl přijeti až odpoledne, jali se Vojtěch a Marie prohlížeti *Pardubice.* Město leží při ústí *Chrudimky* do Labe, má 17.000 obyvatelů, četnou posádku vojenskou, školy a továrny. Z nádraží přišli naši na Zelené předměstí s památnou *Zelenou branou.* Brzy

poté zaujal je pomník bratranců *Veverků,* kteří v blízké osadě *Rybitví* vynašli ruchadlo.

„Vidíš," řekl Vojtěch Marii, „to byli chlapíci; vlastním důmyslem a vlastní silou dopracovali se věci, která jim je ke cti a národu k užitku."

Zajímal je též starobylý kostelík sv. Jana Křtitele r. 1510 založený Vilémem z Pernštejna a děkanský chrám sv. Bartoloměje z XV. století.

V knihkupectví, kde Vojtěch s Marií kupovali pohlednice pro děti továrníkovy do Nového Města a pro pražské přátele, zapůjčil jim ochotný knihkupec knížku „Průvodce po Pardubicích", v níž také dočetl se Vojtěch mnohého o dějinách města.

ZELENÁ BRÁNA V PARDUBICÍCH.

Na místě nynějšího zámku pardubického stávala na počátku XIV. stol. tvrz, při níž záhy vznikla osada, počátek města Pardubic. Synem někdejšího držitele tvrze byl slavný první arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic (viz i str. 101. a 152. t. d.). Znaku pánů z Pardubic (půl koně jízdeckého v červeném poli) získal, jak kronika vypravuje, Ješek, Kotoučův syn, jenž s Vladislavem II., králem českým ve stol. XII. císaři německému na pomoc se vypravil proti odbojným městům severoitalským. Při dobývání Milána výpad byl učiněn do města českým vojskem; když pak překvapení Milánští se sběhli a ven zas vytlačili Čechy, kteří ustoupili z města s hojnou kořistí, Ješek sám opozdil se tak, že v bránu přijel v tu chvíli, když branný přeťal provaz, na němž těžká mříž v bráně visela. Spadlou mříží přeťat byl Ješkův kůň v půli, ale jezdec sám šťastně vyvázl. Za to odměněn rytířstvím a ve znak dáno mu půl koně, jak ho dodnes

užívá ještě město Pardubice. Také český básník *Smil Flaška* psal se *z Pardubic* (* asi r. 1350, † 1403). Napsal knihy „Rada otce synovi" a „Nová rada", v kteréžto poslední zvířata králi lvovi radí, jak moudře panovati. Smil Flaška sestavil také první českou sbírku přísloví. — Ke konci stol. XV. připadly Pardubice *pánům z Pernštejna*, slavnému rodu, jenž o zvelebení země získal si velikých zásluh. V té době zkvétalo město utěšeně. Byli to zvláště Vilém a Jan z Pernštejna, kteří podporovali štědře rozvoj města. Páni z Pernštejna byli také zvláštními příznivci Jednoty Českých Bratří. Vilém z Pernštejna má v děkanském chrámu pardubickém náhrobek mramorový vzácné práce z r. 1533.*)

Od Labe naskytl se Vojtovi a Marii pěkný pohled na *Kunětickou horu* se zříceninou hradu Kunětic; žel, že malebná zřícenina i hora v rovině okolní z daleka patrná mizí nešetrným lámáním *znělce*, z něhož jest složena, na silniční štěrk. Od studenta kteréhosi zvěděli, že odtud ne příliš daleko jsou lázně *Bohdaneč*, kdež léčí se vodou a koupelemi slatinnými.

Brzy před příjezdem vlaku čekali Vojtěch i Marie na nádraží. Když vlak vjížděl do stanice, napínal Vojtěch zrak, aby nalezl starého pána. Ale jaké bylo jeho překvapení, když z vozu vyskočil nejprve Jan, potom komisař Vrba a teprve za nimi volně vystupoval domácí pán. Na konec z vagonu vystoupil i Mírovský. Údivem nevěděl Vojtěch co činit a probudilo jej teprve oslovení poručníkovo: „Nu což, Vojtěše, nějak jsi se zalekl! A to je tedy sestra Marie?"

Pozdravili se navzájem a tu komisař Vrba jako vůdce celé výpravy povelel kupředu. Sám kráčel, jako by Pardubice dobře znal, ba tu a tam se s kýmsi pozdravoval. Ostatní kráčeli chvilku mlčky, až konečně spustil Mírovský:

„Je tu hezky, hezky, ale je mi to divná historie, pane domácí. Proč sem jedeme a v takové slávě?"

---

*) V Pardubicích narodil se r. 1876 *Karel Rožek*, učitel a spisovatel, spolupracovník I. dílu knihy „Za domovem". Psal básně a povídky, pořádal vydání některých spisů Jana Nerudy. Zemřel mlád 11. června 1913 zákeřnou chorobou.

„To se dovíte hned," odvětil komisař Vrba a zastavil celou společnost před starobylým domem, jehož průčelí bylo vypuklou prací bohatě vyzdobeno. A nyní vyňal pan Vrba z tobolky památní knížku sirotků Kolárských a jakousi listinu a počal mluviti:

„Pohleďte na starobylý dům s obrazem proroka Jonáše! Toť rodný dům rodiny Kolárských . . ."

Vojtěch a Jan pohlédli na sebe zaraženi, Marii vyhrkly z očí slzy. Němě zírali na domov svůj, kterého podle odkazu otcova dosud marně hledali.

DŮM „S JONÁŠEM" V PARDUBICÍCH.

„Z rodiny té pocházeli dva bratří, z nichž jeden pro víru vystěhoval se z vlasti na daleké Slovensko, druhý přebýval dále v rodném domě. Léta míjela, pokolení se střídala, zapomínala na sebe a jen rodinná pamětní knížka nápisem polozničeným věky hlásá příbuzenství obou linií rodu Kolárských. Hleďte, snadno lze doplniti zápis částečně nezřetelný," a pan Vrba četl z knížky, doplňuje mezery a vyslovuje novou češtinou celý nápis. Mladí Kolarští sledovali jej s dychtivostí. To, co zůstávalo jim tak dlouho záhadou, najednou zřeli před sebou rozluštěno ve shodě se skutečností. Nápis zněl:

1612 narozen jsem já, Jiří Kolárský starší, měšťan pardubický, v domě na rynku, kdež prorok Jonáš, kterak z dopuštění božího od velryby sežrán jest, ve figuře věrné se spatřuje.

„Z toho vidno nesporně," pokračoval pan Vrba, „že tuto starý pán Kolárský jest vzdáleným strýcem sirotků Jana,

Vojtěcha a Marie Kolarských. Při pátrání našem mýlilo nás, že průčelí domu zřejmě ukazuje výzdobou stavitelskou a štukaterskou na původ z druhé poloviny XVIII. století. Ale i tu je vysvětlení snadné. Rodný dům Kolarských utrpěl patrně požárem. Při znovuzřizování průčelí obnoveno bylo pak i staré znamení domovní, v letech dřívějších buď malované nebo dílem sgraffitovým provedené. — Pojďme nyní dále, abychom nebudili zbytečné pozornosti mimojdoucích."

Zavedl pak pan Vrba svoji společnost do hostinské zahrady, kde chtěli posvačiti, a tam pokračoval ve své řeči:

„Hlas srdce velel mému šlechetnému příteli, aby vás, dítky z krve Kolárských, učinil dětmi svými. Tuto jest právně vyhotovená listina, kterou pan Jan Kolárský, majitel domu v Praze, *adoptuje* čili za vlastní přijímá sirotky Jana, Vojtěcha a Marii po zemřelém Jurovi Kolarském z Trnové v Uhrách. Dejž Bůh, aby všem přinesl tento krok štěstí a spokojenost!"

Sirotci stáli tu v němém pohnutí. Neměli slov, aby poděkovali svému dobrodinci a novému otci, neměli slov, aby vyjádřili radost nad nalezeným domovem. Shrnuli se kolem starého pána a ten hluboce dojat stiskl je v náručí.

POMNÍK BRATRANCŮ VEVERKŮ
V PARDUBICÍCH.

XL.

DOSLOV.

Starý pan Kolárský těšil se z překvapení, které způsobil dětem, a sám se radoval, že není už tak opuštěn, jako býval. Chystal se už dávno k tomu kroku. Podařilo se mu vypátrati hledáním v matrikách farních i jiných zápisech nepochybné příbuzenství rodu svého s rodem Slováků Kolarských. V právním jednání byl mu nápomocen poručník dětí, šlechetný pan Vrba. On také to byl, jenž starého pána upozornil na stopu, vedoucí k rodnému domu Kolárských, po němž děti v Čechách pátraly. Paní Vrbová byla rodem z Pardubic a při návštěvě Vojtěchově v Litoměřicích vzpomněla si současně s manželem na význačný dům s obrazem prorokovým na náměstí svého rodiště.

Matriky a archivní zápisy pardubické potvrdily starému pánovi domněnku páně Vrbovu.

A tak několikaleté putování dětí slováckých za domovem po Čechách skončilo se šťastně. Našly starý domov své rodiny, který za tu řadu let vystřídal jiné a jiné majitele, ale co více

vážilo: našly d o m o v n o v ý, našly druhého otce, laskavého a starostlivého, jenž zbavil je starostí o budoucnost.

Zbývá pověděti, kterak utvářil se osud dětí Kolárských v letech následujících.

Po rozhodnutí starého pána vypověděla Marie místo v Novém Městě, odkud provázena srdečnými přáními zdaru celé rodiny továrníkovy a žehnáním matky Hlaváčkové, přestěhovala se do pražského domu na Kampě, aby vedla domácnost starého pána, jenž v dětech svých přijatých znovu ožil. I Vojtěch se sem přestěhoval. Zbaven starostí o výživu, mohl se věnovati ještě s větším úsilím studiu a vstoupil také po ukončení reálky na vysoké učení technické, aby se po přání svém i Janově vzdělával na strojního inženýra.

Starý pan Kolárský, jako by rázem tíha let byla s něho spadla, kul nové plány se svými novými syny. Jan s nejlepšími doporučeními z továrny odejel záhy do ciziny, aby tam získal nových zkušeností. Tam následoval jej později na kratší dobu také inženýr Vojtěch Kolarský, chtěje za určitým cílem získati si zběhlosti čili praxe.

A dnes? Šťastná rodina je pohromadě. Na předměstí pražském vystavěna je neveliká, ale pěkná továrna pro výrobu *motorů* k pohánění strojů v malých živnostech. Nápis na průčelí B r a t ř í K o l á r š t í a s p o l. povídá nám, že Janovy touhy vyplnily se měrou nečekanou. Prostředky pana Kolárského dovolovaly, aby mohl založiti tuto továrnu, v níž uloženy má peníze i bývalý poručník dětí pan Vrba a jejíž spoluzakladatelem a ředitelem je bratr jeho, inženýr Vrba. Marie provdána je za Pavla Lhotu, jenž rovněž uplatňuje své síly v továrním závodě, stále zkvétajícím.

U Kolarských objevují se občas hosté. Ti, se kterými se děti seznámily na svých cestách po Čechách, přijdou-li do Prahy, neopomenou se podívati také do továrny bratří Kolarských. Profesor Hájek, Lhotovi, Mírovských zajdou k nim občas procházkou. Ale ještě jiné hosty vidí někdy továrna. Malí hoši slováčtí, přicházející do Čech za chlebem, dovídají se často v Praze o osudu, jenž potkal chudé Slo-

váčky Kolarské v Čechách a zajdou k nim u vědomí, že s prázdnem neodejdou. Někdy některý z těchto hochů neodchází už vůbec z továrny; stane se učněm strojnickým a Jan stará se o jeho vzdělání na řádného dělníka.

Pan Kolárský prodal výhodně dům svůj na Kampě a prožívá šťastné dny klidného stáří u svých dětí v pěkné vilce při továrně. Vědomí vykonaného krásného skutku zlatí mu nebe tichého večera jeho života.

Děti jeho, jež zahrnují svého dobrodince a otce láskou a péčí nejněžnější, často vzpomínají na první svoje léta, kdy naučili se samostatnosti, kdy tolik zkušeností získali pro život a kdy setkali se s tolika hodnými a upřímnými lidmi na své pouti *za domovem.*

OBSAH DRUHÉ KNIHY.

REJSTŘÍK JMEN.

Poznámka. Číslice stojaté znamenají stránky dílu I., ležaté dílu II.

REJSTŘÍK OBRÁZKŮ.

Poznámka. Stránky I. dílu znamenány jsou číslicemi stojatými, II. dílu číslicemi ležatými.

Oprava. Nedopatřením ocitl se na str. 386 dílu II. na místě obrázku *rulíku* obrázek příbuzné jemu *potměchuti*.

CESTY PO ČECHÁCH
které konali:
JAN
VOJTĚCH
MARIE
PŘÍLOHA K DÍLU
„ZA DOMOVEM"
PRAHA
PLZEŇ
BUDĚJOVICE
PARDUBICE
LIBEREC
CHEB
FRANT. LÁZNĚ
MAR. LÁZNĚ
KARL. VARY
LOKET
FALKNOV
JÁCHYMOV
OSTROV
BOŽÍ DAR
ŽATEC
MOST
DUCHCOV
N. OSEK
TEPLICE
ÚSTÍ
DĚČÍN
PODMOKLI
HŘENSKO
WARNSDORF
JIŘETÍN
ČES. KAMENICE
Č. LÍPA
ZÁKUPY
ÚŠTĚK
LITOMĚŘICE
TEREZÍN
LOVOSICE
TŘEBENICE
LOUNY
PERUC
SLANÝ
KLADNO
RAKOVNÍK
LIŠANY
KŘIVOKLÁT
BEROUN
KARLŠTEJN
MĚLNÍK
KOKOŘÍN
DOKSY
BEZDĚZ
BĚLÁ
ML. BOLESLAV
TURNOV
JIČÍN
HOŘICE
KOPIDLNO
TANNWALD
HARRACHOV
TRUTNOV
BROUMOV
POLICE
NÁCHOD
NOV. MĚSTO
DOBRUŠKA
RYCHNOV
VAMBERK
ŽAMBERK
CHOCEŇ
VYS. MÝTO
LITOMYŠL
POLIČKA
CHRUDIM
ČÁSLAV
KUT. HORA
KOLÍN
NYMBURK
PODĚBRADY
LYSÁ
ČES. BROD
ŘÍČANY
ZBRASLAV
JÍLOVÉ
BENEŠOV
VLAŠIM
LEDEČ
NĚM. BROD
HUMPOLEC
PŘIBYSLAV
PELHŘIMOV
JIHLAVA
POČÁTKY
JINDŘ. HRADEC
TÁBOR
SOBĚSLAV
VESELÍ
TŘEBOŇ
BECHYNĚ
MILEVSKO
PÍSEK
PROTIVÍN
VODŇANY
STRAKONICE
HORAŽĎOVICE
SUŠICE
KLATOVY
DOMAŽLICE
KDYNĚ
STAŇKOV
HORŠŮV TÝN
STŘÍBRO
KLADRUBY
NÝŘANY
PLANÁ
ROKYCANY
HOŘOVICE
PŘÍBRAM
ROŽMITÁL
BLOVICE
NEPOMUK
BLATNÁ
MIROTICE
PRACHATICE
VIMPERK
HUSINEC
VOLARY
KRUMLOV
ROŽMBERK
VYŠŠÍ BROD
ŽELNAVA
ČERNÁ
KVILDA
KAŠPERSKÉ HORY
EISENSTEIN
VLTAVA
LABE
OHŘE